

T. C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
İslam Hukuku Bilim Dalı

DOKTORA TEZİ

İSLÂM MİRAS HUKUKUNDA ASABE YOLUYLA
MİRASÇILIK

Abdurrahman YAZICI

2502060255

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. Abdulaziz BAYINDIR

İstanbul- 2011

ÖZ

İslâm Miras Hukukunda Asabe Yoluyla Mirasçılık

Bu çalışmanın amacı, İslâm hukukunda asabe yoluyla mirasçılığı etraflı bir şekilde ortaya koyarak asabelikle alakalı meseleleri Kur'an'daki miras hükümleri ve Peygamber (sav)'in uygulamaları çerçevesinde değerlendirmektir. Asabe yoluyla mirasçılığın Sünnî mezheplerle İmâmiyye arasındaki temel farklılık da olması nedeniyle asabelikle ilgili siyasî-tarihî arka planının da göz önünde bulundurulmasına gayret edilmiştir. Temel olarak bu çalışma, giriş ve sonuç dışında dört bölümden oluşmaktadır.

İlk bölümde, "Asabe bi-gayrihi mirasçılık" başlığı altında kız çocuk, oğlun kızı, öz ve baba bir kız kardeşlerin kendi derecesindeki erkeklerle mirasçılıklarıyla ilgili meseleler ele alınmıştır. "Asabe maa-gayrihi mirasçılık" başlıklı ikinci bölümse kendi içinde dört alt bölümden oluşmaktadır. Maa-gayrihi asabeliğin kabul ve reddine ilişkin üç farklı uygulamaya leh ve aleyhteki delillerle yer verilerek ilgili meseleler değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde, "Asabe bi-nefsihi mirasçılık" başlığı altında, asabe yoluyla mirasçılık için gerekli şart ve kurallarla asabelikle mirasçı hısımların mirasçılıklarının keyfiyeti ele alınmıştır. Dördüncü ve son bölümdeyse "Velâ yoluyla asabelik" başlığı altında velâ yoluyla asabe olacağı kabul edilenlerin bu mirasçılıklarına ilişkin leh ve aleyhteki delillere yer verilerek tartışılmıştır. Sonuçta ise, çalışma neticesinde ulaşılan tespitlere, önerilere ve çalışmanın eksik kalan yönlerine yer verilmiştir.

ABSTRACT

Agnatic Inheritance in the Islamic Law

The purpose of this dissertation is to study agnates and their agnatic inheritance in Islamic Inheritance Law. The agnatic inheritance is the main difference between the Sunni Law Schools and Imami Law School. The principal concern of this study is to determine and evaluate the arguments for and against the agnatic inheritance. Moreover, it attempts to solve the problems relating to the agnatic inheritance in view of the inheritance clauses in the Qur'an and implementations of the Prophet (pbuh).

This study consists of an introduction chapter in addition to four main chapters and a concluding chapter. The first chapter analyzes the issue of 'female agnates because of male agnates' ('Asbah bi Gahirihi), their agnatic inheritance and the outcomes of this inheritance. The next chapter discusses the 'agnates in the right of another' ('Asbah ma' Gahirihi) with special emphasis to the arguments for and against it. More, it lays out the problems of this agnatic inheritance. The chapter three investigates the 'agnates in his own right' ('Asbah bi Nafsihi) in view of the rules of this agnatic inheritance and arguments for and against it through examples. The basic difference of this type agnate inheritance from the previous two is that it is about absolute male agnates (sons, father and further fathers of father, brothers, paternal uncles and their sons), whose relationship with the deceased is without an intervening female. The chapter four questions the 'agnates with the institution of patronage or relationship between a freed slave and his former master' ('Asbah i sababiyya) by focusing on their inheritance with this institution. The concluding chapter includes the evaluation of the findings of this study alongside suggestions for further study of this issue.

ÖNSÖZ

İslam miras hukukunun gerek hükümlerinin Kur'an'da açıkça belirlenmiş olması, gerekse çeşitli miras hukuk sistemlerinden farklı özellikleri ve Müslümanların toplumsal hayatındaki yeri açısından İslâm hukukunda özel bir yeri bulunmaktadır.

“İslâm miras hukukunda asabe yoluyla mirasçılık” konulu bu çalışmada asabe yoluyla mirasçılığın kaynağı, çeşitleri ile bu mirasçılığa ilişkin leh ve aleyhteki deliller tespit edilerek Kur'an'daki miras hükümleri ve Peygamber (sav)'in uygulamaları çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında kuşkusuz en önemli katkı danışman hocamındır. Çalışmanın konusunun belirlenmesinden tamamlanmasına kadar geçen süre zarfında tüm meşguliyetine rağmen ilgilerini esirgemeyerek her hususta ufuk açıcı yönlendirmelerde bulunan çeşitli öneri ve tenkitleriyle sabırla çalışmamı yöneten Prof. Dr. Abdülaziz BAYINDIR Bey'e müteşekkirim. Üzerimde ödeyemeyeceğim hakları bulunan, bu çalışmayla ilgili de çeşitli tenkit ve önerilerde bulunan Doç. Dr. Abdüsselam Arı Bey'e özellikle teşekkür ederim. Ayrıca Prof. Dr. Mustafa ERTÜRK, Prof. Dr. Tahsin ÖZCAN, Prof. Dr. Murtaza BEDİR ve Doç. Dr. Servet BAYINDIR Bey'ler ile ismini zikredemediğim tüm hocalarıma şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim. Çalışma esnasında çeşitli konuları müzâkere etme fırsatı bulduğum, tenkit ve önerilerinden yararlandığım Yrd. Doç. Dr. Ahmet Hamdi FURAT, Yrd. Doç. Dr. Fatih ORUM, Dr. Emine Arslan, Yrd. Doç. Dr. Abdullah TIRABZON, Yrd. Doç. Dr. Özgür KAVAK, Yahya Şenol, Halit UYANIK, A. Taha İMAMOĞLU ve Muharrem MİDİLLİ Bey'lere teşekkür ederim.

Çalışmalarım esnasında maddi manevi desteklerini esirgemeyen İSAGEM'e, yaptıkları eleştirilerle çalışmanın olgunlaşmasına katkıda bulunan Süleymaniye Vakfı araştırmacılarına ve bilhassa İSAM Kütüphanesi çalışanlarına sonsuz teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

Öz	III
Abstract	IV
Önsöz	V
İçindekiler	VI
Tablolar.....	XII
Kısaltmalar	XVII
Giriş.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ASABE Bİ-GAYRİHİ MİRASÇILIK

I. Kız Çocukların Asabe Bi-Gayrihi Mirasçılıkları	15
II. Oğlun Kızlarının Asabe Bi-Gayrihi Mirasçılıkları	16
A. Oğlun Kızlarının Mirasçı Olamamaları Hâli.....	19
B. Oğlun Kızlarının Tek Kız Çocukla Altıda Bir Hisse Almaları.....	24
C. İbnü'l-Meşûm / Uğursuz Oğul Meselesi.....	26
D. İbnü'l-Mübârek / Uğurlu Oğul Meselesi	28
E. Teşbîb-i Benât Meselesi	30
III. Anne-Baba Bir Kız Kardeşlerin Asabe Bi-Gayrihi Mirasçılıkları.....	36
IV. Baba Bir Kız Kardeşlerin Asabe Bi-Gayrihi Mirasçılıkları.....	37
A. Baba bir Kız Kardeşlerin Sadece Baba bir Erkek	

Kardeşlerle Asabe Olması	38
B. Baba bir Kız Kardeşlerin Tek Öz Kız Kardeşle Altıda Bire Mirasçı Olmaları.....	42
C. Anne bir Kardeşler Mirasçı Olurken Baba bir Kardeşlerin Hacbolması.....	43
D. Asabe Bi-Gayrihi Mirasçılığın Sınırlandırılması: Kardeş Kızlarının Asabe Bi-Gayrihi Olamamaları Örneği	45
E. Ehu'l-Meşûm / Uğursuz Kardeş ve Ehu'l-Mübârek / Uğurlu Kardeş Meseleleri.....	49

İKİNCİ BÖLÜM

ASABE MAA-GAYRİHİ MİRASÇILIK

I. Cumhurun Kız Çocuklarla Kardeşlerin Mirasçı Olacakları Görüşü.....	54
A. Asabe Maa-Gayrihi Mirasçılığa İlişkin Deliller.....	55
II. Kız Çocuklar Varken Kardeşlerin Mirasçı Olamayacağı Görüşü.....	64
A. İbn Abbâs'ın Kardeşleri Çocuklarla Mirasçı Yapmaması.....	65
1. İbn Abbas'ın Asabe Maa-Gayrihi Mirasçılığı Reddi: Kardeşleri Çocuklarla Mirasçı Yapmaması	65
2. İbn Abbas'ın Avliyye Uygulamasını Reddi: Kız Çocukların ve Kız Kardeşlerin Terekenin Kalanını Alabilmeleri	68
3. Mes'eletü'l-İltizam ve İbn Abbâs'ın Mirasla İlgili Görüşlerinin Bütün Olarak Değerlendirilmesi	74
B. İmâmiyye Mezhebinin Asabe Maa-Gayrihi Mirasçılığı Reddi.....	79
III. Kız Çocuklarla Bulduklarında Kız Kardeşlerin Mirasçı Olamayacakları, Asabe Hısımların Mirasçı Olacakları Görüşü	81
IV. Asabe Maa-Gayrihi Mirasçılıkla İlgili Meseleler	86
A. Baba Bir Kardeşler Mirasçı Olurlarken Anne Bir Kardeşlerin Hacbolması.....	86
B. Oğlun Kızları Mirasçı Olamazken Kız Kardeşlerin Mirasçı Olması.....	88
C. Tek Kız Çocukla Bulduklarında Oğlun Kızlarının Altıda Bir,	

Kız Kardeşlerin Üçte Bir Alması	89
D. Kız Kardeşlerin Asabe Maa-Gayrihi Olmalarına Karşın Terekenin Yetmemesi	90
E. Öz Kız Kardeşlerle Bulduklarında Baba bir Kardeşlerin Asabe Maa-Gayrihi Olamaması	91
F. Kız Kardeş Asabe Maa-Gayrihi Mirasçı Olurken Kardeş Çocuklarının Mirasçı Olamamaları	92

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ASABE Bİ-NEFSİHİ MİRASÇILIK

I. Asabe Yoluyla Mirasçılığa İlişkin Deliller	96
II. Asabe Bi-Nefsihi Mirasçılığın Şartları	124
A. Asabenin Ashâbü'l-ferâizden Sonra Mirasçı Olması	125
1. Hısımların Asabe, Ashâbü'l-ferâiz ve Zevi'l-erhâm Olarak Sınıflandırılması	126
2. Ashâbü'l-ferâiz Hısımların Mirasçılıklarının Öncelikli Olacağı.....	130
3. Asabe Hısımların Zevi'l-erhâm Hısımlardan Öncelikli Olması.....	133
B. Asabe Hısımların Terekenin Tamamına Tek Cihetten Mirasçı Olacağı.....	136
1. Asabe Maa-Gayrihi Hısımların Terekenin Tamamına Mirasçılıkları	137
2. Annenin Terekenin Tamamına Mirasçı Olması	137
3. Kız Çocuğun Terekenin Tamamına Mirasçı Olması.....	141
4. Zevi'l-erhâm Hısımların Terekenin Tamamını Alabilmesi.....	141
C. Asabenin Erkek Olması Gereği	142
1. Kadınların Erkeklerden Fazla Hisse Alabilmeleri: Avliyye Meselesi Örneği.....	143

2. Erkeklerle Kadınlar Arasında Mirasçılık Açısından	
Farklılık Olmaması	147
3. Mevlâ'l-atâka Olan Kadın Hısmın Asabe Kabul Edilmesi.....	148
D. Mirasbırakanla Arasına Kadın Girmemiş Olma.....	148
1. Anne Bir Kardeşlerin Ashâbü'l-ferâizden Olması	150
2. Annenin Annesinin Ashâbü'l-ferâizden, Annenin	
Babasının Zevi'l-erhâmdan Olması	153
3. Mirasbırakanla Arasına Kadın Bulunmasının Asabeliğe	
Engel Olmaması	155
E. Al-akrabu fe'l-akrab: Yakın Asabenin Uzaktakini Hacedeceği.....	155
1. Al-akrabu fe'l-akrab Kuralının Kaynağı	157
2. Al-akrabu fe'l-akrab Kuralının Miras Hükümleriyle	
Çelişmesi	160
F. Asabelikte Akralık Kuvveti Sebebiyle Tercih Şartı.....	163
1. Akralık Kuvvetiyle Tercih İlişkin Deliller	163
2. Akralık Kuvvetiyle Tercih Neticesinde Ortaya Çıkan	
Meseleler	168
a. Anne Baba bir Erkek Kardeşlerin Baba bir	
Kardeşleri Hacedmesi	168
b. Anne Baba bir Kardeşlerin Anne bir Kardeşlerle	
Mirasçı Olabilmeleri	170
c. Mevlâ'l-atâkanın Asabe Hısımları Arasında	
Akralık Kuvvetiyle Tercih	171
G. Asabeyle Mirasbırakana Ulaşanların Onunla Mirasçı	
Olamayacakları.....	173
H. Ashâbü'l-ferâiz Hısımlardan Asabe Hısımlara Hisse Kalmaması.....	178
III. Asabe Bi-Nefsihi Hısımlar ve Asabelikleri	182
A. Bünüvvet Yoluyla Asabelik.....	183
1. Veled Meselesi.....	186
a. Kız Çocuğun Babayla Mirasçılığı	186
b. Kız Çocuğun Dedeyle Mirasçılığı	189
c. Kız Çocuğun Anneyle Mirasçılığı	191

d. Kız Çocuğun Anne-Baba bir veya Baba bir Kardeşlerle Mirasçılığı	192
e. Kız Çocuğun Anne bir Kardeşlerle Mirasçılığı.....	194
f. Kız Çocuğun Mirasbırakanın Karı-Kocasıyla Mirasçılığı.....	195
2. Kızın Çocuklarının Mirasçılıkları: Asabe-Siyâset İlişkisi.....	197
a. Abbâsi Devletinin Kuruluşunda Asabeliğin Rolü.....	197
b. Abbâsi Dönemi Şâirlerinin Şiirlerinde Asabelik	204
c. Zevi'l-erhâm Hısımların Mirasçılıklarının Yasaklanması.....	210
d. Kızın Çocuklarının Mirasçılıkları: Mezheplerin Görüşü.....	211
3. Dede Yetimliği Meselesi	216
a. Dede Yetimliği Meseleleri	218
b. “Vâcip Vasiyet” Temelinde Çözüm Arayışları.....	222
c. Vâcip Vasiyete Yönelik Tenkitler ve Değerlendirilmesi	228
d. Halefiyet Temelinde Çözüm Arayışları.....	230
e. Halefiyete İlişkin Tenkitler ve Değerlendirilmesi	235
B. Übüvvet Yoluyla Asabelik	251
1. Ninenin Mirasçılığının Altıda Birle Sınırlandırılması.....	253
2. Annenin Babasının Zevi'l-erhâm Kabul Edilmesi	256
a. Annenin Babasının Mirasçılığı: Mezheplerin Görüşü.....	256
b. Mirasbırakanla Arasında Annenin Babası Olan Ninelerin Mirasçılığı	257
c. Annenin Babasının Mirasçılığı-Siyâset İlişkisi.....	259
C. Uhuvvet Yoluyla Asabelik	261
1. Kelâle Meselesi	265
a. Fıkıh Mezheplerinde Kelâle	266

b. Değerlendirme ve Sonuç	268
2. Müşerreke Meselesi	271
a. Müşerreke Yapılıp Yapılmayacağına İlişkin Farklı Görüşler.....	272
b. Müşerreke Meselesinin Ortaya Çıktığı Haller ve Çözüm Önerimiz.....	275
D. Umûmet Yoluyla Asabelik	279

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

VELÂ YOLUYLA ASABELİK

I. Velâ Yoluyla Mirasçılığın Derecesi	282
A. Mevlânın Redd ve Zevi'l-erhâmın Mirasçılığından Öncelikli Olacağı.....	284
B. Redd ve Zevi'l-erhâmın, Mevlânın Mirasçılığından Öncelikli Olması.....	287
II. Velâ Yoluyla Mirasçılığın Keyfiyeti	289
A. Mevlâ'l-atâka ve Mevlâ'l-atâkanın Asabe Hısımlarının, Asabe Yoluyla Mirasçı Olacağı	289
1. Velâ Yoluyla Mirasçılığın Asabelikle Olacağına İlişkin Deliller ve Değerlendirilmesi.....	291
2. Velâ Yoluyla Mirasçı Olacak Asabenin Tertibinde İhtilaf	293
B. Velâ Yoluyla Mirasçılığın Miras Hükümlerine Göre Olacağı	297
SONUÇ.....	300
KAYNAKÇA.....	304
ÖZGEÇMİŞ.....	326

TABLÖLAR

Tablo-1: (İki kız çocuk, iki erkek çocuk).....	15
Tablo-2: (Oğlun iki kız, oğlun iki oğlu).....	17
Tablo-3: (Oğlun oğlunun oğlu, oğlun oğlunun kız, kızın oğlu).....	18
Tablo-4: (Oğlun oğlu, oğlun kız, kızın oğlu).....	18
Tablo-5: (İki kız çocuk, iki oğlun birer kız, babasının amca oğlu).....	21
Tablo-6: (Kız çocuk, anne, baba, koca, oğlun kız, oğlun oğlu).....	22
Tablo-7: (İki kız çocuk, iki tane oğlun kız, baba bir kız kardeş).....	22
Tablo-8: (İki kız çocuk, oğlun kız, amca oğlu).....	23
Tablo-9: (Kız çocuk, on oğlun kız, babasının amca oğlu).....	25
Tablo-10: (Kız çocuk, koca, anne, baba, oğlun kız, oğlun oğlu).....	27
Tablo-11: (Anne, baba, koca, beş erkek çocuk).....	28
Tablo-12: (İki kız çocuk, oğlun oğlu, oğlun kız).....	29
Tablo-13: (Teşbîb-i benât meselesi-1).....	31
Tablo-14: (Teşbîb-i benât meselesi-2).....	32
Tablo-15: (Teşbîb-i benât meselesi-3).....	32
Tablo-16: (Teşbîb-i benât meselesi-4).....	33
Tablo-17: (Teşbîb-i benât meselesi-5).....	34
Tablo-18: (Teşbîb-i benât meselesi-6).....	35
Tablo-19: (İki anne baba bir kız kardeş, iki anne baba bir erkek kardeş).....	36
Tablo-20: (İki baba bir erkek kardeş, iki baba bir kız kardeş).....	38
Tablo-21: (İki öz kız kardeş, bir baba bir kız kardeş, bir baba bir erkek kardeş oğlu).....	39
Tablo-22: (İki öz kız kardeş, iki baba bir kız kardeş, babasının amca oğlu).....	40
Tablo-23: (İki öz kız kardeş, iki baba bir kız kardeş, amca).....	42
Tablo-24: (Öz kız kardeş, beş baba bir kız kardeş, babasının amca oğlu).....	43
Tablo-25: (İki öz kız kardeş, iki baba bir kız kardeş, iki anne bir kız kardeş).....	44

Tablo-26: (İki öz kız kardeş, iki baba bir kız kardeş, iki anne bir kız kardeş).....	45
Tablo-27: (Öz erkek kardeşin oğlu, öz erkek kardeşin kızı).....	47
Tablo-28: (Babanın amcasının oğlu, hala veya amca kızı).....	47
Tablo-29: (İki öz kız kardeş, on baba bir kız kardeş, amca oğlu).....	47
Tablo-30: (Ehu'l-meşûm / uğursuz kardeş meselesi).....	49
Tablo-31: (İki öz kız kardeş, on baba bir kız kardeş, amca oğlu).....	50
Tablo-32: (Ehu'l-mübârek / uğurlu kardeş meselesi).....	51
Tablo-33: (İki kız çocuk, anne, baba, karı).....	72
Tablo-34: (Koca, iki öz kız kardeş).....	73
Tablo-35: (Mübâhele meselesi).....	73
Tablo-36: (Koca, iki öz veya baba bir kız kardeş, anne).....	74
Tablo-37: (Baba veya dede, baba bir iki erkek kardeş).....	76
Tablo-38: (Baba, koca, anne bir kardeş).....	77
Tablo-39: (Annenin annesi, babanın babası).....	77
Tablo-40: (Anne, baba, üç kız çocuk).....	78
Tablo-41: (Anne, iki anne bir kız kardeş, koca).....	79
Tablo-42: (Kız çocuk, bir öz kız kardeş, bir öz erkek kardeş).....	80
Tablo-43: (Kız çocuk, kız kardeş, babasının amca oğlu).....	82
Tablo-44: (Kız çocuk, kız kardeş, beytü'l-mal).....	83
Tablo-45: (Kız çocuk, kız kardeş, babasının amca oğlu).....	83
Tablo-46: (Oğlun kızı, baba bir kız kardeş, iki anne bir kız ve erkek kardeş).....	87
Tablo-47: (İki kız çocuk, iki oğlun kızı, baba bir kız kardeş).....	88
Tablo-48: (Kız çocuk, baba bir kız kardeş, beş oğlun birer kızı).....	89
Tablo-49: (İki kız çocuk, anne, koca, iki baba bir kız kardeş).....	90
Tablo-50: (Kız çocuk, öz kız kardeş, baba bir erkek kardeşler).....	91
Tablo-51: (Oğlun kızı, baba bir kız kardeş, iki öz erkek kardeşin birer oğlu iki baba bir erkek kardeşin birer oğlu).....	92
Tablo-52: (Karı, iki kız çocuk, erkek kardeş).....	121
Tablo-53: (Kız çocuk, baba veya dede).....	127
Tablo-54: (Oğlun kızı, anne bir erkek veya kız kardeş, amca oğlu).....	132

Tablo-55: (İki kız çocuk, oğlun iki kızı, amca oğlu).....	133
Tablo-56: (Kızın kızı veya kızın oğlu veya anenin babası).....	142
Tablo-57: (Koca, anne, öz kız kardeş).....	145
Tablo-58: (Koca, anne, öz erkek kardeş).....	146
Tablo-59: (Mevlâ'l-atâka kadın, dayı).....	148
Tablo-60: (Anne bir kız kardeş, kızın iki oğlu).....	151
Tablo-61: (Baba bir erkek kardeşin oğlu, anne bir kardeşin oğlu ve kızı)....	151
Tablo-62: (Anne bir erkek kardeşin iki oğlu, oğlun oğlunun kızı, baba bir erkek kardeşin oğlunun oğlu).....	152
Tablo-63: (Anne bir kız kardeş, kızın oğlu, baba bir erkek kardeşin oğlunun oğlu).....	153
Tablo-64: (Annenin annesinin annesi, annenin babası).....	154
Tablo-65: (Farklı oğulların farklı derecelerdeki oğulları).....	157
Tablo-66: (Oğul, baba veya dede).....	161
Tablo-67: (Annenin annesinin annesi, baba).....	162
Tablo-68: (Öz erkek kardeş ve baba bir kız ve erkek kardeşler).....	168
Tablo-69: (Kız çocuk veya oğlun kızı, öz kız kardeş, baba bir kız ve erkek kardeş).....	170
Tablo-70: (Koca, iki anne bir kız kardeş, iki öz erkek ve bir kız kardeş, ikişer baba bir kız ve erkek kardeş).....	171
Tablo-71: (Mevlâ'l-atâkanın öz erkek kardeşi ve baba bir erkek kardeşi)....	172
Tablo-72: (Mevlâ'l-atâkanın anne bir kardeş olan amca oğlu, mevlâ'l-atâkanın amca oğlu).....	173
Tablo-73: (Farklı oğulların farklı derecelerdeki oğulları).....	174
Tablo-74: (Oğul, hayattaki oğlun oğlu ve ölmüş oğlun oğlu).....	175
Tablo-75: (Kız çocuk, kızın oğlu, oğlun oğlu, oğlun kızı).....	176
Tablo-76: (Anne, annenin annesi, iki anne bir erkek bir baba bir kız kardeş).....	177
Tablo-77: (Koca, öz kız kardeş, baba bir erkek ve kız kardeş).....	179
Tablo-78: (İki kız çocuk, anne, koca, iki öz kız kardeş).....	180
Tablo-79: (Koca, anne, iki anne bir kardeş, bir öz erkek kardeş).....	181
Tablo-80: (Koca, anne, dede, öz kız kardeş).....	182

Tablo-81: (Fürû asabe hısımlar).....	186
Tablo-82: (Baba, kız çocuk).....	188
Tablo-83: (Baba, erkek çocuk).....	188
Tablo-84: (Kız çocuk, dede).....	189
Tablo-85: (Erkek çocuk, dede).....	190
Tablo-86: (Kız çocuk, dede).....	191
Tablo-87: (Oğlun kızı, anne).....	192
Tablo-88: (Kız çocuk, kız kardeş veya erkek kardeş).....	193
Tablo-89: (Erkek çocuk, kız kardeş veya erkek kardeş).....	193
Tablo-90: (Kız çocuk, öz erkek kardeş).....	195
Tablo-91: (Erkek çocuk, anne bir erkek kardeş).....	195
Tablo-92: (Kız çocuk, koca).....	196
Tablo-93: (Erkek çocuk, koca).....	196
Tablo-94: (Oğul, oğlun oğlu, oğlun kızı).....	219
Tablo-95: (Anne baba bir erkek kardeş, öz erkek kardeşin oğlu ve kızı).....	219
Tablo-96: (Baba bir erkek kardeş, baba bir erkek kardeşin oğlu ve kızı).....	220
Tablo-97: (Öz amca, öz amcanın oğlu ve kızı).....	220
Tablo-98: (Baba bir amca, baba bir amcanın oğlu ve kızı).....	221
Tablo-99: (İki kız çocuk, oğlun kızları, babasının amca oğlu).....	222
Tablo-100: (İki oğul, kız çocuk, oğlun kızı).....	226
Tablo-101: (İki kız çocuk, oğlun kızı).....	226
Tablo-102: (Oğul, dört farklı oğlun ikişer oğlu ve birer kızı).....	228
Tablo-103: (Oğul, oğlun oğlu, kızın kızı).....	229
Tablo-104: (Oğul, kız, oğlun oğlu, kızın oğlu).....	233
Tablo-105: (Oğul, oğlun oğlu ve kızı, kız, kızın oğlu ve kızı).....	235
Tablo-106: (Oğul, ölmüş oğlun oğlu).....	237
Tablo-107: (Dede ve anne).....	238
Tablo-108: (Annenin annesi ve baba).....	238
Tablo-109: (Kızın oğlunun kızı, kızın kızının kızı).....	241
Tablo-110: (Oğlun oğlu ile kızı, oğlun oğlu, oğlun kızı, oğlun iki oğlu).....	242
Tablo-111: (Annenin annesi, baba).....	245
Tablo-112: (Kız çocuk, erkek kardeşin oğlu).....	245

Tablo-113: (Kız çocuk, oğlun oğlunun kızı).....	245
Tablo-114: (Anne, iki öz kız kardeş, öz veya baba bir erkek kardeş).....	246
Tablo-115: (Übüvvet yoluyla asabe olan hısımlar).....	253
Tablo-116: (Annenin annesi, babanın babası).....	255
Tablo-117: (Annenin annesinin annesi, annenin babası).....	257
Tablo-118: (Mirasçı olacağı kabul edilen ve edilmeyen nineler).....	258
Tablo-119: (Öz erkek kardeş ve oğlu, baba bir erkek kardeş ve oğlu).....	262
Tablo-120: (İki anne bir kardeş, iki baba bir kardeş ve baba).....	270
Tablo-121: (Koca, anne, iki anne bir kardeş, öz erkek kardeş).....	276
Tablo-122: (Anne, koca, anne bir erkek kardeş, anne bir kız ve erkek kardeş).....	276
Tablo-123: (Anne, koca, anne bir erkek ve kız kardeş, öz erkek kardeş).....	278
Tablo-124: (Koca, nine, iki anne bir erkek kardeş, iki öz erkek kardeş).....	279
Tablo-125: (Umûmet yoluyla asabe kabul edilen hısımlar).....	280
Tablo-126: (Velâ yoluyla asabe kabul edilenler).....	290
Tablo-127: (Mevlâ'l-atâkanın oğlu, mevlâ'l-atâkanın babası).....	294
Tablo-128: (Mevlâ'l-atâkanın oğlu, mevlâ'l-atâkanın babası).....	295
Tablo-129: (Mevlâ'l-atâkanın dedesi, mevlâ'l-atâkanın erkek kardeşi).....	295
Tablo-130: (Mevlâ'l-atâkanın dedesi, mevlâ'l-atâkanın erkek kardeşi).....	296
Tablo-131: (Mevlâ'l-atâkanın dedesi, mevlâ'l-atâkanın erkek kardeşi).....	297
Tablo-132: (Mevlâ'l-atâkanın baba bir kız kardeş ve erkek kardeşi).....	298

KISALTMALAR

a.e.	: Aynı eser/yer
a.g.e.	: Adı geçen eser
AÜİF	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
b.	: bin, ibn
bint	: binti, ibnetu
bk.	: bakınız
bs.	: baskı
çev.	: çeviren
DEÜİF	: Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
ed.	: editör
md.	: madde
MFLO	: Muslim Family Law Ordinance
nşr.	: neşreden
ra.	: radiyallahu anhu (anhâ)
s.	: sayfa / sayfalar
sav	: Salallâhu aleyhi ve selem
TDV	: Türkiye Diyânet Vakfı
thk.	: tahkik eden
trc.	: Tercüme eden
t.y.	: tarih yok
v.	: vefat tarihi
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve devamı
v.d.	: ve diğerleri
vr.	: varak
vol.	: volume
vs.	: ve sâire
y.y.	: yayın yeri yok

GİRİŞ

Kuralları Allah tarafından açıkça belirlenen İslam miras hukukunun, kendine has özellikleri ve Müslümanların sosyal ve ekonomik hayatındaki yeri açısından İslam hukukunda özel bir konumu bulunmaktadır. Hiç şüphesiz bu konum mirasçılığın üzerine bina edildiği akrabalık ilişkilerini en iyi bilen ve “**Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin size daha faydalı olduğunu bilemezsiniz**” (en-Nisâ 4/11) şeklinde buyuran Allah’ın, miras hükümlerini belirlemesinden kaynaklanmaktadır.

Allah tarafından belirlenen miras hükümlerinin de tabîi olarak insanların fitratına uygun, âdil taksimi gerçekleştirerek çeşitli anlaşmazlık ve husumetlere sebebiyet vermemesi gerekecektir. “Sahabe Dönemi Miras Hukuku Uygulaması” konulu çalışmamızda klasik İslâm miras hukukunda vicdanları rahatsız eden ve adalet duygusunu zedeleyen bazı meselelerin bulunduğu, Kur’an’daki miras hükümleriyle miras hukukunun çeşitli kuralları arasında farklılıkların olduğu, bunların temelini de Sünnî ve Şîî miras sistemleri arasındaki temel farklılık da olan asabe yoluyla mirasçılık ve ilgili meselelerin oluşturduğu izlenimini edinmiştik. Buradan hareketle bu doktora çalışmasında İslam miras hukukunun çeşitli meseleleriyle doğrudan veya dolaylı olarak alakalı asabe yoluyla mirasçılığı etraflıca incelemeyi amaçladık. Çeşitli hukuk sistemlerinde sadece erkeklerin mirasçı olduğu ya da erkeklerin, kadın hısımlarından öncelikli olduğu anlamında asabelik benzeri sistemler bulunmaktaysa da çalışmada bunlar ayrıca ele alınmamıştır¹. Gerek çalışmanın kapsamı göz önünde

¹ Bazı hukuk sistemlerinde sadece mirasbırakana erkekle ulaşanların mirasçı oldukları, kadınların mirasçı olamadıkları ya da kan akrabalığının (*cognate*) değil de müşterek asıldan gelmenin (*agnate*) akrabalık kabul edildiği görülmektedir. Jüstinyen öncesi dönemde buna benzer bir uygulamanın cârî olduğu, erkeklerin mirasçılıklarının kadınlardan öncelikli olduğu şeklinde bir sistemin bulunduğu, onun *Corpus Juris Civilis* (Medeni Hukuk Külliyesi) adlı yaptığı kanunlarla bu uygulamayı yürürlükten kaldırdığı belirtilmektedir. Orta Çağ Avrupa Monarşilerinde özellikle Fransa, İngiltere ve İskoç hukuklarında ve Salik hukukunda (Salic Law) erkek egemen anlamında asabeliğin bulunduğu görülmektedir. Bk. H.J. Sumner Maine, **Ancient Law**, ed. Ernest Rhys, London, J.M.Dent Sons Ltd., 1931, s. 86-94; **Dissertations on Early Law and Custom**, New York, Hanry Hold an Company, 1883, s. 148-150, 156, 157, 238, 239; Roy C.Cave., Herbert H. Coulson, **Source Book for Medieval Economic History**, New York, Biblo and Tannen, 1965, s. 334 vd.; Yusuf Ziya Kavakçı, **Suriye-Roma Kodu ve İslâm Hukuku**, Ankara, Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1975, s. 8, 9; Eski Yunan Hukukunda ve Brahmanizm’de de erkekler varken kadınların mirasçı olamadıkları, Hindu hukukunda ise kadınlar erkeklere önceliklidirler. Bk. Maine, **Dissertations**, s. 115. Klasik Yahudi hukukunda ise erkek çocuk bulunduğu kız çocuk, erkek kardeş bulunduğu kız kardeşin mirasçı olamamasıyla

bulundurularak gerekse her bir hukuk sisteminde konunun etraflıca incelenmesi gerektiğinden tezimiz, İslâm miras hukukunda asabe yoluyla mirasçılık şeklinde sınırlandırılmıştır. “İslâm Miras Hukukunda Asabe Yoluyla Mirasçılık” başlıklı bu çalışmada asabe yoluyla mirasçılık ve ilgili meseleler temelinde asabelikle ilgili şu sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır:

— Asabe yoluyla mirasçılığın kaynak ve delilleri nelerdir?

— Kur’an’daki miras hükümleriyle asabe yoluyla mirasçılığın ilişkisi nedir?

— Asabe yoluyla mirasçılık erkeklere mahsus mudur? Erkeklerle kadınların mirasçılığındaki farklılık hisselerinin oranından ibâret midir?

— İslâm, yeni bir miras sistemi getir miş midir? Kur’an’daki miras hükümleri, mücerret asabeliğin câri olduğu kabul edilen İslâm öncesi Arap miras geleneğine eklemeye midir?

— Mirasçılık sebebi olduğunda ittifak edilen akrabalığın keyfiyeti nedir? Bu bağlamda akrabalıkla nesep ve asabelik arasındaki ilişki nedir?

— Asabe yoluyla mirasçılığın Sünnî mezheplerle İmâmiyye mezhebi arasındaki temel farklılık olmasının dînî ve siyâsî nedenleri nelerdir?

Fakihler tarafından, ‘mirasbırakanla arasına kadın girmemiş asabe erkek hısımların hisse sahiplerinden kalanı, onlar bulunmadığında tamamını almaları’ asabe yoluyla mirasçılık olarak adlandırılmaktadır. Asabe yoluyla mirasçılığı kabul edenlerce asabelik, kaynağının akrabalık veya velâ olmasına göre nesep yoluyla asabelik (*asabe-i nesebiyye*) ve sebep yoluyla asabelik (*asabe-i sebebiyye*) şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Nesep yoluyla asabe hısımlarla bunların mirasçılığı kendi içinde, ‘asabe bi-gayrihi (başka biri sebebiyle asabe olanlar)’, ‘asabe maa-gayrihi (başkasıyla birlikte bulunduğu asabe olanlar)’ ve ‘asabe bi-nefsihi (kendiliğinden asabe olanlar)’ şeklinde üçe ayrılmaktadır. Bu mirasçılıkların sebep, sonuç ve muhtevâları açısından farklılıkları sebebiyle çalışmada her birisi müstakil olarak ele alınmıştır. Gerek ilgili konuları etraflıca ele alabilmek gerekse klasik miras hukukundaki meseleleri bir bütün olarak görebilmek, birbirleriyle mukayese edebilmek amacıyla

annenin çocuklarına mirasçı olamaması gibi erkeklerin öncelikli olduğu, çocuk bulunmadığında kardeşin, kardeş bulunmadığında amcanın mirasçı olacağı şeklinde bir asabelik bulunmaktadır. Arap miras geleneği ile Klasik Yahudi hukukunun bu yöndeki uygulamaları için bk. Abdurrahman Yazıcı, “Sahabe Dönemi Miras Hukuku Uygulaması”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE), İstanbul, 2005, s. 12–20.

çalışmada klasik miras hukukunda kabul edilen sıralama takip edilerek öncelikle asabe bi-gayrihi mirasçılık sonra asabe maa-gayrihi mirasçılık ele alınmış, asabe bi-nefsihi mirasçılık sonraya bırakılmıştır. “İslâm Miras Hukukunda Asabe Yoluyla Mirasçılık” başlıklı tezimiz giriş, dört ana bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır.

Girişte, konunun sınırları, metodu, çalışmada faydalanılan kaynaklarla ilgili bilgilere yer verilerek mirasla ilgili terimler kısaca açıklanmıştır. **İlk bölüm**, “Asabe Bi-Gayrihi Mirasçılık” başlığı altında ‘Kız Çocukların Asabe Bi-Gayrihi Mirasçılıkları’, ‘Oğlun Kızlarının Asabe Bi-Gayrihi Mirasçılıkları’, ‘Anne-Baba Bir Kız Kardeşlerin Asabe Bi-Gayrihi Mirasçılıkları’ ve ‘Baba Bir Kız Kardeşlerin Asabe Bi-Gayrihi Mirasçılıkları’ alt başlıklarından oluşmaktadır. Burada bi-gayrihi asabe kabul edilen kız çocuk, oğlun kızı, öz ve baba bir kız kardeşlerin bi-gayrihi asabelikle mirasçılıklarıyla alakalı meseleler ele alınarak değerlendirilmiştir. **İkinci bölüm**, “Asabe Maa-Gayrihi Mirasçılık” başlığı altında dört alt bölümden oluşmaktadır. Asabe maa-gayrihi mirasçılığa ilişkin farklı görüşlerin yer aldığı bu alt bölümler, ‘Cumhurun, Kız Çocuklarla Kardeşlerin Mirasçı Olacakları Görüşü’, ‘Kız Çocuklar Varken Kardeşlerin Mirasçı Olamayacakları Görüşü’ ve ‘Kız Çocuklarla Bulduklarında Kız Kardeşlerin Mirasçı Olamayacakları, Asabe Hısımların Mirasçı Olacakları Görüşü’ şeklindedir. Bu alt başlıklar altında maa-gayrihi asabeliğe ilişkin leh ve aleyhteki deliller ele alınarak tartışılmıştır. Cumhur tarafından kabul edilen asabe maa-gayrihi mirasçılıkla alakalı meseleler, ‘Asabe Maa-Gayrihi Mirasçılıkla İlgili Meseleler’ şeklinde dördüncü bir müstakil başlık altında yer almaktadır. **Üçüncü bölüm**, “Asabe Bi-Nefsihi Mirasçılık” başlığında mutlak asabe kabul edilen ‘bi-nefsihi asabe erkeklerin, asabe yoluyla mirasçılıklarının’ ele alındığı bu bölüm üç alt başlıktan oluşmaktadır. ‘Asabe Yoluyla Mirasçılığa İlişkin Deliller’ altında asabeliğe ilişkin ileri sürülen deliller, ‘Asabe Bi-Nefsihi Mirasçılığın Şartları’ altında asabe hısımların taşımaları gereken şartlarla asabe yoluyla mirasçılığın oluşması için gerekli şartlar müstakil başlıklar altında değerlendirilmiştir. Asabe bi-nefsihi mirasçılığın, ‘mutlak asabelik’ kabul edilmesi sebebiyle asabe hısımlara ve asabe yoluyla mirasçılığa ilişkin şartların bu bölüm altında ele alınması uygun görülmüştür. ‘Asabe Bi-Nefsihi Hısımlar ve Asabelikleri’ alt başlığı altındaysa bi-nefsihi asabe hısımların asabelikleriyle doğrudan veya dolaylı olarak alakalı meselelere yer verilmiştir. Asabe yoluyla mirasçılıkla ilişkileri açısından ele alınan meselelerin belli başlılarını, ‘Veled Meselesi’, ‘Kızın Çocuklarının Mirasçılıkları’, ‘Dede Yetimliği Meselesi’, ‘Kelâle

Meselesi', 'Müşerreke Meselesi' şeklinde belirtebiliriz. **Dördüncü bölüm**, "Velâ Yoluyla Asabelik" başlığı altında iki alt bölümden oluşmaktadır. 'Velâ Yoluyla Mirasçılığın Derecesi' başlığı altında velânın mirasçılık derecesi yani velâ yoluyla mirasçılığın ashâbü'l-ferâize redd ile zevi'l-erhâmdan öncelikli olup olmadığı ele alınmıştır. 'Velâ Yoluyla Mirasçılığın Keyfiyeti' başlığı altındaysa bu mirasçılığın asabelikle mi yoksa miras hükümlerine göre mi olacağı ve bununla ilgili leh ve aleyhteki deliller ele alınmıştır. Sonuçta çalışmayla ulaşılan sonuçlara yer verilerek çeşitli öneri ve değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Asabe yoluyla mirasçılıkla ilgili her bir bölüm ve mesele öncelikle bunu kabul edenlerin ilgili görüş ve delillerine yer verilerek ortaya konulmaya çalışılmıştır. Daha sonra ise leh ve aleyhteki deliller ışığında ilgili meseleler Kur'an'daki miras hükümleriyle Peygamber (sav)'in uygulamaları çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu çerçevede konuyla ilgili olarak sahabe ve tâbiîn âlimlerinin görüşlerinin yanında asabe yoluyla mirasçılığı kabul eden Hanefî, Hanbelî, Mâlikî ve Şâfiî; asabe maa-gayrihi mirasçılığı reddeden Zâhirî; asabeliği bütünüyle reddeden İmâmiyye; velâ yoluyla asabeliği (*asabe-i nesebiyye*) reddeden İbâziyye mezheplerinin ilgili görüş ve delillerinin tespitine gayret edilmiştir. Asabeliğe ilişkin leh ve aleyhteki delil ve görüşler mümkün olduğunca Kur'an'daki miras hükümleri ve Peygamber (sav)'in mirasla ilgili uygulamaları çerçevesinde değerlendirilerek asabelikle doğrudan veya dolaylı olarak alakalı meselelere bu bağlamda çözüm aranmıştır.

Asabe yoluyla mirasçılığa ilişkin leh ve aleyhteki delillerle alakalı meselelerin çeşitli açılardan birbirleriyle irtibatlı olduğundan asabelikle ilgili herhangi bir delilin aynı zamanda ilgili onlarca meselede de delil alınması gibi durumlarla da karşılaşmıştır. Bu bağlamda mümkün olduğunca tekrar ve gereksiz ayrıntıdan kaçınılmaya gayret edilmiş, bu çerçevede zaman zaman ilgili delil, görüş ve meselelere, açıklanmış olduğu bölümlere veya alakalı oldukları meselelere dipnotlarda atıf ve işâretler yapılmıştır.

Çalışmada tekrardan kaçınmak ve miras meselelerini anlaşılır şekilde ortaya koymak amacıyla tablolardan yararlanılmıştır. Tabloların kolay okunabilmesi için de şu açıklamaları yapabiliriz:

— Tablolar, mirasçıların mirasbırakana akrabalıkları dikkate alınarak hazırlanmış olup, genelde meselelerin çözümü tabloda yapıldığından bazı istisnalar haricinde tablonun sonunda ilgili meselenin matematiksel çözümü gösterilmemiştir.

— İstisnaları bulunmakla birlikte, örnek olarak mirasbırakanın oğlu, anne ve babasını bıraktığı meseleyi tercih edilen tabloda şöyle gösterebiliriz:

a (Mirasçılar)	<i>B (Hisselerinin oranları)</i>	C (Terekenin tamamı =6X)	D (6X)
Anne	<i>1/6</i>	1X	1X
Baba	<i>1/6</i>	1X	1X
Oğul	<i>Kalanı alır</i>	Kalanı alır	4X

— Tabloda mirasçılar ilk sütuna; anne ve babanın, çocukla altıda birer hisse alacağı, oğlun kalanı alacağı ikinci sütuna yazılmıştır. Ebeveynin altıda birer, oğlun kalanı aldığı meselede, terekenin mirasçılara paylaştırılacağı en küçük sayı altı olduğundan terekenin tamamı 6 olarak ifâde edilmiş, terekenin taksimine 6'nın katları da uygun olduğundan 6X şeklinde gösterilmiştir. Dolayısıyla anne ve babanın terekeden hisseleri 1X'er, oğlun hissesi de kalan 4X'tir. Terekenin toplamı 1000 tl farzedilirse, $6X = 1000$, $X = 1000/6$ eşitliğinden her mirasçının hissesi kolaylıkla bulunur.

— a sütununda, mirasbırakana akrabalıkları dikkate alınarak mirasçılarının sütundaki hücrelere alt alta yazılmış olup mirasçılarının hücrelerdeki sıralaması tamamen tercihtir. “Oğul” veya “erkek çocuk” denirken mirasbırakanın hayatta bulunan mirasçı oğlu kastedilir. Bazen, mirasbırakandan önce ölmüş çocukların, hayattaki çocuklarını veya kardeşlerin hayattaki kardeş çocuklarını belirtmek, mirasbırakana ulaştıkları yolun görülerek birbirinden ayırt edilebilmesi için, () içinde özel isimlerle belirtilmiştir.

— b sütunundaki hücrelere ise, mirasçılarının buldukları satırlar dikkate alınarak, alacakları belirtilen/kabul edilen hisseleri ya da mirasçılıklarının keyfiyeti yazılmıştır. Bu örnekte, çocuk bulunduğu için anne ile babanın terekeden altıda birer alacağı kaydedilmiştir. Hısımların mirasçılık keyfiyetine eğer mirasçılıkları belirli hisse alma şeklinde değilse, asabellik /akrabalıkla veya redd ile şeklinde yazılarak da belirtilmiştir.

— c sütunundaki ilk hücreye terekenin mahreci / paydası yazılmıştır. Mirasçılarının hisseleri belirli oranlardan oluşuyorsa, bu rasyonel sayıların paydaları eşitlenerek toplanır ve terekenin paylaştırılacağı sayı belirlenmiş olur. Tereke, mirasçılarının hisselerine paylaştırılmazsa mirasçılarının belirtilen hisselerine paylaştırılmazsa, terekenin hisselerine uygun tam sayıyla paylaştırılabilmesi için, mirasçılarının sayıları ile

alacakları hisselerinin ortak katlarının en küçüğü (okek) bulunarak tereke bunun üzerinden taksim edilir. Terekenin bu şekilde paylaşılması da bir sonraki sütunda yapılır. d sütununda ise mirasçılarının alacakları miktar, rasyonel kesir işlemleriyle bulunarak terekenin toplamı üzerinden belirtilmiş olur. Tekrara girmemek, meseleleri karmaşık hale getirmemek için payda eşitleme ve toplama gibi işlemler ayrıca gösterilmemiştir.

— Hısımlardan bir kısmının yazılmalarına rağmen çeşitli sebeplerden ötürü hisse alamadıkları durumda mirasçının satırında karşılık gelen sütuna (----) işaretiyle hisse alamadığı belirtilmiştir.

Fıkıh kitaplarında mirasla ilgili meselelerin içinde veya müstakil ferâiz kitaplarında asabe yoluyla mirasçılığa “bâbü'l-asabe”, “bâbü'l-asabât” veyâ “bâbü't-ta'sîb” şeklinde alt başlık altında değinilmektedir. İmâmiyye mezhebi fıkıh ve ferâiz kitaplarında ise aynı şekilde “bâbü'ibtâli'l-avl ve'l-asabe” veya “bâbü'ibtâli'l-asabe” alt başlıkları altında ele alınmaktadır. Bu bahislerde asabeliğe ilişkin leh ve aleyhteki deliller ele alınarak, kabul edenlerce asabe hısımlar belirtilmekle birlikte, asabe yoluyla mirasçılık tüm yönleriyle tüm miras meseleleri çerçevesinde ele alınmamaktadır. Bu bölüm altında asabe yoluyla mirasçılığın kısımlarına değinildiği asabelikle ilgili meselelerin tüm miras meselelerine yayılarak ele alındığı görülmektedir.

Asabe yoluyla mirasçılığı tüm yönleriyle müstakil olarak ele alan çalışma bulunmamakla birlikte avl meselesi ile birlikte asabe yoluyla mirasçılığı ele alarak değerlendiren birkaç muâsır çalışma bulunmaktadır. Bunlardan en önemlileri, Abdürrahim Necat'ın Farsça kaleme aldığı *Avl ve ta'sîb*'i ile Cafer Sübhanî'nin *el-Mirâs bi'l-karâbe ev bi't-ta'sîb*'i sayılabilir. Meselelerin daha çok İmâmiyye mezhebi çerçevesinde ele alındığı görülen bu çalışmalarda zaman zaman asabeliğe ilişkin sünnî fıkıh mezheplerinin görüş ve delillerine de yer verilerek değerlendirilmektedir. Ayrıca bu çalışmalarda asabe yoluyla mirasçılığın tüm miras meseleleriyle ilgisine örneklerle ele alındığı görülen çalışmalarda asabe yoluyla mirasçılığın sünnî ve imâmiyye mezheplerinde mirasçılıkla ilgili temel farklılık olduğu vurgulanmakla belirtilmekle beraber meselenin târihî arka planına değinilmemektedir.

Ferâiz ilmiyle ilgili konular, fıkıh, tefsir ve hadis kaynaklarında çeşitli bab ve kitap başlıklarıyla yer almakla birlikte İslâm'ın ilk dönemlerinden itibâren ferâiz

ilminde müstakil eser ve risâleler de kaleme alınmıştır. Ferâiz ilmine ilişkin müstakil eserlerin bir kısmı bir mezhebe mahsusken bazıları farklı mezhep ve görüşlere de yer vermektedir. Her ne kadar kaynakçada yer almakla birlikte burada, başvurduğumuz müstakil ferâiz kaynaklarının yanında fıkıh, tefsir, hadis ve tarih ilimlerine ilişkin eserlere kısaca yer vereceğiz. Fıkıh ve ferâiz kaynaklarından yararlandığımızı, müelliflerinin mezhepleri geçişkenlik / değişkenlik gösterse de aşağıdaki gibi sınıflandırabiliriz:

Hanefî mezhebinden İmâm Muhammed (v. 189/805)'in *el-Asl* ve *el-Hucce alâ ehli'l-medîne*, et-Tahâvî (321/933)'nin *Şerhu Meâni'l-âsâr* ve *Şerhu Müşkili'l-âsâr*, el-Cessâs (v. 370/981)'in *Ahkâmü'l-Kur'ân* isimli eserleri faydaladığımız kaynaklardandır. Ferâiz ilminde kaleme alınmış Hanefî âlimlerinden es-Secâvendî (v. 596/1200)'nin *es-Sirâciyye*'si, bu esere el-Kelâbâzî (v. 700/1300)'inin *Dav'üs-Sirâc* ve el-Cürcânî (v. 816/1413)'nin *Şerhü's-sirâciyye* isimli şerhleri, el-Cürcânî'nin bu eserine (Fenârizâde) Mehmed Şah (v. 929/1523)'in yazdığı *Hâşiye alâ şerhi's-Sirâciyye li's-Seyyid* adlı hâşiyesi faydalanılan kaynaklardandır. İbn Âbidîn (v. 1252/1836)'in *er-Râhiku'l-mahtûm şerhu Kalâidi'l-manzûm²* ile *Reddül-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr*, Mahmud Esad Seydişehrî (v. 1336/1918)'nin *Ferâidü'l-ferâiz*, Ömer Nasûhî Bilmen (v. 1391/1971)'in *Hukûki İslâmiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye Kâmusu* da, istifade edilen son dönem Hanefî kaynaklarıdır.

Şâfiî mezhebinden, eş-Şâfiî (v. 204/820)'nin *el-Üm*, el-Müzenî (v. 264/878)'nin *Muhtasarü'l-Müzenî fi furûi's-Şâfiyye*'si ile buna el-Mâverdî (v. 450/1058)'nin *el-Hâvi'l-kebîr hüve şerhu Muhtasari'l-Müzenî* isimli şerhi, eş-Şîrâzî (v. 476/1083)'nin *el-Mühezzeb*'i ile en-Nevevî (v. 676/1277)'nin buna *el-Mecmû şerhi'l-mühezzeb* isimli şerhi, el-Cüveynî (v. 478/1085)'nin, *Nihâyetü'l-matlab fi dirâyeti'l-mezheb*'i, el-Gazzâlî (v. 505/1111)'nin *el-Vasît fi'l-mezheb*'i yararlandığımız eserlerdir. Ferâiz ilmine dâir, el-Habrî (v. 476/1083)'nin *Kitâbü't-telhîs fi ilmi'l-ferâiz*'i, İbnü'l-Mütefennine (v. 577/1182)'nin *er-Rahbiyye*'si, bu esere Sibtü'l-Mardînî (v. 912/1506) tarafından yazılan *Şerhü'r-rahbiyye*, bu esere de el-Bakarî (v. 1111/1699) tarafından yazılan *Hâşiye alâ şerhi'r-rahbiyye* isimli hâşiye, İbnü'l-Hâim (v. 815/1412)'in *el-Füsûl fi'l-ferâiz = el-Füsûlü'l-mühimme fi ilmi mevârisi'l-ümme* isimli eseriyle bu esere Sibtü'l-Mardînî tarafından yazılan *Şerhu'l-*

² Bu eser İbrâhim el-Halebî (v. 956/1549)'nin **Mülteka'l-ebhur** isimli eserinin ferâiz bahsinin İbn Abdirezzâk (v. 1138/1726) tarafından yazılan 400 beyitlik **Kalâidü'l-manzûm nüzümü ferâizi metni'l-mültekâ** isimli manzum eserin şerhidir.

fusûli'l-mühimme fi mevârisi'l-ümme ve el-Câbirî (v. 706/1306)'nin *Nazmü'l-leâlî fi'l-ferâiz* isimli manzum eseriyle, buna İbnü'l-Mecdî (v. 850/1447)'nin *et-Talîk alâ nazmi'l-leâlî fi ilmi'l-ferâiz* = *Şerhü'l-Cabiriyye* isimli şerhi yararlanılan eserlerdendir. İbnü'l-Hâim'in *Kifâyetü'l-huffâz* isimli manzum eseriyle buna Zekeriyâ el-Ensârî (v. 926/1520)'nin *Nihâyetü'l-hidâye ilâ tahrîri'l-kifâye fi ilmi'l-ferâiz* = *Şerhu Kifâyeti'l-huffâz* adlı şerhi ve eş-Şinşevrî (v. 999/1591)'nin *Fethü'l-karîbi'l-mücîb bi-şerhi Kitâbi't-Tertîb* isimli eserleri şâfiî âlimlerinin faydalandığımız müstakil ferâiz kaynaklarındandır.

Mâlikî mezhebinden Mâlik b. Enes (v. 179/995)'in *el-Muvattâ* (Yahyâ b. Yahyâ el-Leysî ve İmâm Muhammed rivâyetleri), es-Sahnûn (v. 240/854)'un *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, İbn Abdilber (v. 463/1071)'in *el-İstizkâr* ve *el-Kâfi fi furûi'l-Mâlikiyye* ile İbnü'l-Arabî (v. 543/1148)'nin *Ahkâmü'l-Kur'ân* adlı eserlerinden istifade edilmiştir. Ferâiz ilmine ilişkin es-Süheylî (v. 581/1185)'nin *Kitâbü'l-ferâiz ve şerhu âyâtî'l-vasiyye*, et-Tilimsânî (v. 697)'nin *el-Urcûzetü't-Tilimsâniyye fi'l-ferâiz* adlı manzum eseriyle buna el-Megîlî (v. 816/1414)'nin *Şerhü'l-Urcûzeti't-Tilimsâniyye fi'l-ferâiz* isimli şerhi faydalanılan Mâlikî eserlerindendir.

Hanbelî fakihlerinden el-Kalvezânî (v. 510/1116)'nin *et-Tehzîb fi'l-ferâiz ve'l-vesâyâ*, İbnü'l-Cevzî (597/1201)'nin *et-Tahkîk fi ehâdisi't-talîk* ile *Zâdü'l-mesîr fi ilmi't-tefsîr*, İbn Kudâme (v. 620/1223)'nin *el-Muğnî* isimli eserleri, el-Behûtî (v. 1121/1709)'nin *Umdetü külli fârid* isimli manzum eseriyle buna el-Meşrikî (v. 1189/1775)'nin *el-Azbü'l-fâid şerhi umdeti külli fârid* isimli şerhi istifade edilen önemli Hanbelî kaynaklardandır.

İmâmiyye mezhebinden İbn Şazân (v. 260/874)'in *el-İzâh*, el-Küleynî (v. 329/940)'nin *el-Fürû mine'l-kâfi*, Fâtîmî kadısı Numân b. Muhammed (v. 363/974)'in, *Deâimü'l-İslâm ve zikrû'l-helâl ve'l-harâm ve'l-kadâyâ ve'l-ahkâm*, İbn Babeveyh es-Saduk (v. 381/991)'un *Men lâ yahdurühü'l-fakîh* ve *İlelü's-şerâi*, el-Müfid (v. 413/1022)'in *el-Füsûlü'l-muhtâra*, et-Tûsî (v. 460/1067)'nin *el-Mebsût fi fikhi'l-İmâmiyye* ve *Tehzîbü'l-ahkâm*, el-Hillî (v. 726/1325)'nin *el-Muhtelefü's-Şîa fi ahkâmi's-şerâa: el-ferâiz ve'l-hudûd ve'l-kısâs ve'd-diyât* isimli eserleri İmâmî kaynaklarındandır. Muâsır âlimlerden Ebû Zehre'nin *el-Mirâs inde'l-Caferiyye* ve Abdurrahim Necat'ın, *Avl ve ta'sîb* isimli eserleri de başvurduğumuz ikincil önemli kaynaklardır.

İbnü'l-Münzir (v. 309/921)'in *el-İcmâ, el-İsrâf alâ mezâhibi'l-ulemâ* ve *Tefsîrü'l-Kurân* isimli eserleriyle et-Taberî (v. 310/923)'nin *et-Tefsîr = Câmiü'l-beyân an te'vili ayi'l-Kur'ân*'ı ile Zâhirî mezhebinden İbn Hazm (v. 456/1064)'in *el-Muhallâ* ve *el-Merâtibü'l-icmâ*; İbâziyye mezhebinden Ziyâddin Abdülazîz es-Semîni'nin *Kitâbü'n-Nîl ve şifâü'l-alîl* isimli eserine Muhammed b. Yusuf Ettafeyyîş'in *Şerhu Kitâbi'n-Nîl ve şifâi'l-alîl* adlı şerhi ilgili kaynaklarımızdandır.

Asabe yoluyla mirasçılığın Sünnî mezheplerce kabul edilerek İmâmiyye mezhebinde bütünüyle reddedilmesi konunun siyâsî-târihî arka planının da ele alınarak ihtilafın kaynağının tespit edilmesini gerektirmiştir. Dolayısıyla dönemin siyâsî hadiseleriyle ilişkileri bağlamında kızın çocuklarının mirasçılıklarıyla annenin babasının mirasçılıkları değerlendirilmiştir. Bu çerçevede asabe-siyâset ilişkisi ele alınırken başta tarih, neseb, edebiyatla ilgili aşağıdaki kaynaklara başvurulmuştur:

Müellifleri meçhul eserlerden, *Ahbârü'd-devleti'l-Abbâsiyye* ile *el-Uyûn ve'l-hadâik fî ahbâri'l-hakâik*, İbn Meyyâde (v. 149/766)'nin *Şi'ru İbn Meyyâde*, Ebü'l-Atâhiye (v. 211/826)'nin *Divanu Ebi'l-Atâhiye*, el-Belâzürî (v. 279/892)'nin *Ensâbü'l-eşraf*, el-Müberred (v. 286/899)'in *el-Kâmil fî'l-edeb*, Yakubî (v. 292/905)'nin *Târihü'l-Yakubî*, İbnü'l-Mu'tez (v. 296/908)'in *Tabakâtü's-şuarâi'l-muhdesîn* ve *Divanu eş'âri'l-emir Ebî'l-Abbas*, et-Taberî (v. 310/923)'nin *Târihü't-taberî: târihü'l-ümem ve'l-mülûk*, İbn Abdîrrahîh (v. 328/940)'in *el-Ikdü'l-ferîd*, Mes'ûdî (v. 345/956)'nin *Mürücü'z-zeheb ve maâdinü'l-cevher*, el-İsfahânî (v. 357/967)'nin *el-Egânî* ve *Mekâtîlü't-tâlibiyyîn*, el-Merzûbânî (v. 384/994)'nin *Ahbâru şuarâi's-Şîa: Ahbârü's-Seyyid el-Himyerî ve Mu'cemü's-şuarâ*, el-Hatîbü'l-Bağdâdî (v. 463/1071)'nin *Târihu Bağdâd ev Medîneti's-selâm*, İbnü'l-Cevzî (v. 597/1201)'nin *el-Muntazam fî târihi'l-mülûk ve'l-ümem*, İbnü'l-Esir (v. 630/1233)'in *el-Kâmil fî't-târih*, ez-Zehebî (v. 748/1348)'nin *Târihü'l-İslâm ve vefâyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*, İbn Kesir (v. 774/1373)'in *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, es-Suyûtî (v. 911/1505)'nin *Târihü'l-hulefâ* ve Abdülkâdir el-Bağdâdî (v. 1093/1682)'nin *Hizânetü'l-edeb ve lübbü lübâbi lisâni'l-Arab* isimli eseri konuyla ilgili başvurduğumuz kaynaklardandır.

Asabe yoluyla mirasçılık ele alınırken asabelikle ilgisi göz önünde bulundurularak Peygamber (sav)'den nakledilen çeşitli rivâyetlerin tahriçleri ve çeşitli açılardan tahlilleriyle bâzı râvilerle ilgili hadis âlimlerinin görüşlerinin tesbîti yapılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda hadis ilimlerine ilişkin çeşitli kaynaklara

başvurulmuştur. Bunların belli başlıları, Zeyd b. Ali (v. 122/740)'nin *Müsnedü'l-İmâm Zeyd*, Mâlik b. Enes (v. 179/995)'in *el-Muvattâ*, Abdürrezzâk (v. 211/827)'in *el-Musannef*, Saîd b. Mansûr (v. 227/841)'un *es-Sünen*, İbn Sa'd (v. 230/845)'in *et-Tabakâtu'l-kübrâ*, Yahyâ b. Maîn (v. 233/848)'in *et-Târih*, İbn Ebî Şeybe (v. 235/849)'nin *el-Musannef*, Ahmed b. Hanbel (v. 241/855)'in *el-Müsned*, Fezâilü's-sahâbe ve *el-İlel ve marifetü'r-ricâl*, el-Buhârî (v. 256/870)'nin *el-Câmiü's-sahîh*, *et-Târihü'l-kebîr* ve *et-Târihü's-sağîr*, el-Cüzcânî (v. 259/873)'nin *Ahvâlü'r-ricâl*, Müslim (v. 261/875)'in *es-Sahîh*, el-İclî (v. 261/875)'nin *Târihü's-sikât*, İbn Mâce (v. 273/886)'nin *es-Sünen*, Ebû Dâvud (v. 275/889)'un *es-Sünen* ve *el-Merâsîl*, et-Tirmizî (v. 279/892)'nin *el-Câmiü's-sahîh = es-Sahîh*, en-Nesâî (v. 303/915)'nin *Sünenü'l-kübrâ*, et-Tahâvî (v. 321/933)'nin *Şerhu Meâni'l-âsâr*, el-Ukaylî (v. 322/934)'in *Kitâbü'd-duafâ*, İbn Ebî Hâtim (v. 327/938)'in *el-Cerh ve't-tadîl*, İbn Hibbân (v. 354/965)'in *es-Sikât*, *Kitâbü'l-mecrûhîn mine'l-muhaddisîn* ve *el-İhsân fî takrîbi Sahîhi İbn Hibbân = es-Sahîh*, el-Hattâbî (v. 388/998)'in *Meâlimü's-sünen*, el-Hâkim (v. 405/1014)'in *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, İbn Battal (v. 449/1057)'in *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, İbnü'l-Cevzî (v. 597/1201)'nin *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn*, İbnü'l-Esîr (v. 606/1210)'in *en-Nihâye fî garîbi'l-hadis ve'l-eser*, en-Nevevî (v. 676/1277)'nin *el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim = Şerhü'n-Nevevî alâ sahîhi Müslim*, el-Mizzî (v. 742/1341)'nin *Tehzîbu'l-kemâl fî esmâ'ir-ricâl*, ez-Zehebî (v. 748/1348)'nin *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, el-Kirmânî (v. 786/1384)'nin *el-Kevâkibü'd-derârî fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, İbn Receb (v. 795/1393)'in *Câmi'ul-ulûm ve'l-hikem fî şerhi hamsîne hadîsen min cevâmi'il-kilem*, el-Heysemî (v. 807/1405)'nin *Mecmau'z-zevâid ve menbaü'l-fevâid*, İbn Hacer (v. 852/1449)'in *Fethü'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, *Tehzîbü't-Tehzîb* ve *Telhîsü'l-habîr fî tahrîci ehâdîsi'r-Rafîyyi'l-kebîr*, el-Aynî (v. 855/1451)'nin *Umdetü'l-kârî şerhi Sahîhi'l-Buhârî* isimli eserleri istifâde ettiğimiz kaynaklardandır.

Asabe bi-gayrihi ve asabe maa-gayrihi mirasçılıkla ilgili meseleler daha çok ilgili bölümlerde örnekler bağlamında ele alınırken, asabe bi-nefsihi mirasçılıkla ilgili bölümde konuyla doğrudan veya dolaylı olarak alakalı “Kızın çocuklarının mirasçılıkları”, “veled meselesi”, “dede yetimliği”, “müştereke meselesi” ve “kelâle meselesi” gibi meseleler müstakil başlıklarla ele alınmıştır. Özellikle asabe yoluyla mirasçılıkla yakından alakalı, “dede yetimliği” meselesine ilişkin Müslüman ve gayrimüslim araştırmacılar tarafından çok sayıda araştırmanın yapılması, konuyla

ilgili kaynaklara müstakil olarak değinmeyi gerektirmektedir. Bu çerçevede “dede yetimliği meselesi” ile alakalı ekseriyeti makaleden oluşan kaynakların belli başlılarını – künyelerini çalışmanın sonuna bırakarak – şöyle belirtebiliriz:

Kemal Farukî'nin, “Orphaned Grandchildren in Islamic Succession Law: A Comparison of Modern Muslim Solutions”, Sultanul Alam A.B.M. Chowdhury'un, “The Problem of Representation in the Muslim Law of Inheritance”, N.J. Coulson'un, “Representational Succession in Contemporary Islamic Law”, S.M. Husain'in, “Grandchildren Whose Father is Dead-Share in Granfather's Estate”, M. Habiburrahman'in, “Problems for Orphaned Grandchildren in Succession: A Study of Suggestions”, Lucy Carroll'un, “Orphaned Grandchildren in Islamic Law of Succession: Reform and Islamization in Pakistan”, “The Pakistan Federal Shariat Court, Section 4 of the Muslim Family Laws Ordinance, and the Orphaned Grandchild”, “Divorce and Succession-Some Recent Cases from Pakistan” ve “Succession of Orphaned Grandchildren in Pakistan: Conflicting Judgements on the Method of Calculation”, F.M. Kulay'in, “Grandson's Inheritance at Islamic Law-Much Ado About Nothing”, Abdülaziz Bayındır'ın, “Mirasta Halefiyet”, Hüseyin T. Gökmenoğlu'nun, “İslâm Miras Hukukunda ‘Halefiyet’, ‘Dede Yetimi’ ve ‘Vacip Vasiyet’“, Abdüsselam Arı'nın, “Vâcip Vasiyet ve Halefiyet Bağlamında ‘Dede Yetimi’ Problemi”, Tanzilurrahman'in, “Succession Under Pakistan Muslim Family Laws Ordinance 1961” ve “Succession Under Muslim Family Laws Ordinance 1961”, Molvî Mohammad Usmanî'nin, “Orphaned Grandchildren's Right to Inheritance in Islamic Law”, J.N.D. Anderson'un, “Recent Reforms in the Islamic Law of Inheritance”, Derâdike'nin, “el-Vasiyyetü'l-Vâcibe” isimli makâleleri konuyla ilgili yararlandığımız önemli çalışmalardır.

Mezkûr kaynaklara ilâveten ilgili ikincil kaynaklar, İslâm ülkelerindeki mirasla alakalı kanunlar ile bunların şerh ve değerlendirmelerine yer veren *Ahvâlü'ş-şahsiyye* eserleri ve ilgili makalelerden istifade edilmiştir.

Her ilmin kendine has ayrılmaz ıstılahları bulunmaktadır. Bunlar bilinmeden o ilme vukûfiyet de mümkün olmamaktadır. Bu nedenle burada çalışmamızda geçen çeşitli ıstılahlara kısaca değinilecektir. Bunları şöyle belirtebiliriz:

Ferâiz (فرائض): İslâm miras hukuku ilmi anlamında kullanılan/kullandığımız ferâiz kelimesi “فريضة, farîza” kelimesinin çoğulu olup sözlükte tayin edilmiş, takdir

edilmiş belirlenmiş hisseler manasındadır³. İslâmi terminolojide mükelleften yapılması istenen görev, kadına verilmesi gereken mehir ve terekeden mirasçılardan alacakları hisseler anlamında kullanılmaktadır⁴. Ferâiz ilminde uzmanlaşan âlimlere ise fâriz, ferâizî ve farâzî denilmektedir⁵.

Asabe (عصبة) ve Asabe Yoluyla Mirasçılık (تعصيب): ‘Bir şeyi bir şeye bağlamak’, ‘kuşatmak’, ‘sarmak’ şeklinde kök anlamı olan ‘عصب, a-s-b’ kelimesinden türemektedir⁶. İslâmî terminolojide ‘mirasçılar’ anlamındadır⁷. Lügatta ‘عاصب, âsıb’ kelimesinin çoğulu olmasına rağmen fıkıhta ‘عصبات, asabât’ kelimesinin tekili olarak tek kişi için de kullanılmaktadır⁸. Asabelikle mirasçılığı kabul eden fakihlere göre ise asabe; ilgili bölümde etraflıca görüleceği üzere, ‘mirasbırakanla arasında kadın bulunmayan, yalnız bulunduğu terekenin tamamını alan, hisse sahibi hısımlarla bulunduğu kalanını alan erkekler’ anlamındadır. Ta’sîb olarak da ifâde edilen asabe yoluyla mirasçılık ise, belirtilen şekilde terekenin tamamına veya hisse sahipleriyle bulunduğu mirasın kalanına mirasçılıktır⁹.

³ Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, 15 c., 1. bs., Beyrut, Dâru's-Sâdır, t.y., C.VII, s. 202 (فرض maddesi).

⁴ Kur'ân'da kullanılan farklı anlamları için bk. el-Bakara, 2/236; en-Nisâ 4/11, 24; et-Tevbe 9/60.

⁵ Ömer Nasûhî Bilmen, **Hukûkî İslâmiyye ve Istilahâtı Fıkhiyye Kamusu**, İstanbul, 8 c., Bilmen Basım ve Yayınevi, t.y., C.V, s. 207.

⁶ Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris İbn Fâris, **Mu'cemu mekâyisi'l-luga**, thk. Abdüsselam Muhammed Harun, 6 c., Dâru'l-Fikr, 1979/1399, C.IV, s. 336 (عصب maddesi); İbn Manzûr, **a.g.e.**, C.I, s. 602 (عصب maddesi).

⁷ Peygamber (sav)'den Ebû Hureyre tarafından nakledilen bir rivâyet şöyledir: “ فأیما مؤمن مات وترك مالا , فليرثه عصبته من كانوا , *Hangi Müslüman mal bırakarak ölürse, asabesi kimse o mirasçı olur.*” bk. Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmam es-San'ânî, **el-Musannef**, thk. Habiburrahman A'zamî, 11 c., Beyrut, 1983, el-Meclisü'l-İlmî, Beyrut, 1983, C.VIII, s. 291; Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, **el-Câmiü's-sahîh = es-Sahîh**, thk. Mustafa Dîb el-Boğa, 3.bs., Dâru İbn Kesir, Yemâme, Beyrut, 1987, “Ferâiz”, 15; Ebü'l-Hüseyn el-Kuşeyrî Müslim, **Sahîhu Muslim = es-Sahîh**, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 6 c., Beyrut, t.y., “Ferâiz”, 5. Rivâyetle ilgili ayrıntı ve farklı rivâyetleri için, “Asabe Yoluyla Mirasçılığa İlişkin Deliller” başlıklı bölüme bakınız.

⁸ el-Ezherî (v. 370/980), “عصب”, asabe” lafzının tekil olarak kullanıldığını duymadığını belirtirken, en-Nevevî (v. 676/1277) asabe lafzının, kimse olmadığından cemaatin yerine kaim olarak terekenin tamamını alabildiğinden müfret için de kullandığını söylemektedir. İbnü's-Salah (v. 643/1245) da, asabe lafzının lügatta cemî olmasına rağmen halkın tekil için de kullandığını belirtmektedir. Bk. Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, **Tehzîbü'l-luga**, thk. Abdüsselam Muhammed Harun, Dâru'l-Misriyye li't-Telif ve't-Tercüme, 15 c., Kahire, t.y., C.II, s. 48; Ebû Amr Takiyüddin Osman b. Abdurrahman İbnü's-Salah, **Şerhü müşkili'l-vasit**, thk. Ahmed Mahmûd İbrâhim, 7 c., 1.bs., Dâru's-Selâm, Kahire 1997/1417, C.IV, s. 346; Ebû Zekeriya Muhyiddin Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, **el-Mecmû şerhi'l-Muhezzeb**, thk. Muhammed Necib Mutîf, 20 c., Dâru'l-Fikr, Beyrut, t.y., C.XVI, s. 100.

⁹ Ayrıntı için, “Asabe Bi-Nefsîhi Mirasçılık” başlıklı bölüme bakınız.

Ashâbü'l-ferâiz (اصحاب الفرائض): Hisse sahipleri anlamında olan ashâbü'l-ferâiz, ferâiz ilminde ıstılah olarak hisseleri Allah'ın kitabında veya Peygamber (sav)'in sünnetinde açıkça belirlenmiş kişilere denilmektedir¹⁰.

Reddiye (ردية): Döndürmek, geri vermek anlamlarındaki “رد, red” kelimesinden türeyen reddiye, ıstılah olarak terekenin hisse sahiplerine paylaştırılmasından sonra artanı, hisseleri oranında tekrar taksime denmektedir¹¹.

Avliyye (عولية): Zulüm, haksızlık, yükselme, artma ve haddi aşma anlamlarına gelen “عول, avl” kelimesinden türeyen¹² avliyye ıstılah olarak, vârislerin hisseleri toplamının terekenin mahrecini (paydasını) aşmasını gösteren meseleye denilmektedir¹³.

Hacb (حجب): Kelime anlamı itibariyle lügatta örtmek, men etmek, alıkoymak anlamında olup¹⁴ ıstılah olarak, bir kimsenin bulunmasından dolayı bir şahsın tamamen veya kısmen mirastan men edilmesine denir¹⁵. Mirasbırakana daha yakın birinin bulunmasıyla hissesinin azalarak değişmesine hacb-ı noksân (حجب النقصان), daha yakın birisinin bulunmasıyla hisse alamayarak terekeden mahrum olmasına hacb-ı hirmân (حجب الحرمان) denmektedir¹⁶.

Zevi'l-erhâm (ذوى الارحام): Lügatta rahim yoluyla akrabaların tümü anlamındadır¹⁷. Ferâiz ilminde ıstılah olarak, ‘ashâbü'l-ferâiz ve asabe dışında kalan akrabalar’ ile ‘mirasbırakanla arasında kadın bulunan hisse sahibi olmayan hısımlara’ denilmektedir¹⁸.

¹⁰ Ebû Bekr Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl es-Serahsî, **el-Mebsût**, 30 c., Matbaatü's-Saade, Kahire, t.y., XXXIX, 138; Ebü'l-Hasan Seyyid Şerif Ali b. Muhammed el-Cürcânî, **Şerhu's-sirâciyye**, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul, 1903, s. 6, 14; Mahmud Esad Seydişehrî, **Ferâidü'l-ferâiz**, Selanik Matbaası, Dersâadet, 1907, s. 62.

¹¹ es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 192; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 80–81.

¹² İbn Manzûr, **a.g.e.**, C.XI, s. 481 (عول maddesi).

¹³ Ebû Muhammed b. Ali İbn Hazm, **el-Muhallâ**, thk. Muhammed Münir Dimaşkî, İdâretü't-Tıbaatü'l-Müniriyye, 11 c., Kahire 1932, C.IX, s. 262–265; Ebû Hâkim Abdullah b. İbrâhim el-Habrî, **Kitâbü't-telhis fi ilmi'l-ferâiz**, thk. Nasır b. Fenhîr Ferîdî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1995, s. 69–76; es-Serahsî, **a.g.e.**, C.XXIX, s. 160 vd.

¹⁴ İbn Manzûr, **a.g.e.**, C.I, s. 298 (حجب maddesi).

¹⁵ es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 148; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 47.

¹⁶ es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 148; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 47–48.

¹⁷ İbnü's-Salah (v. 643/1245), zevi'l-erhâmın tüm rahim sahibi hısımları kapsamına karşılık fakihlerin ve ferâiz âlimlerinin ıstılah olarak sâkıt nineler, amcaların kızları gibi on bir sınıfa tahsis ettiklerini söylemektedir. Bk. İbnü's-Salah, **Şerhü müşkili'l-vasît**, C.IV, s. 333.

¹⁸ es-Serahsî, **a.g.e.**, C.XXIX, s. 138; Ebû Muhammed Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed İbn Kudâme, **el-Muğnî**, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Adülfettah Muhammed el-Hulv, 15 c., 2.bs., Hecl li't-Tıbaa ve'n-Neşr, Kahire, 1992, C.IX, s. 82; Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Recep

BİRİNCİ BÖLÜM

ASABE Bİ-GAYRİHİ MİRASÇILIK

Asabe bi-gayrihi mirasçılık, asabelikleri kendilerinden olmayıp başkalarıyla asabe kabul edilen, ‘mirasbırakanın kızlarıyla ilâ nihâye oğlunun kızlarının, kendi derecelerindeki veya daha aşağı derecedeki oğlun oğullarıyla’ ve ‘anne baba bir kız kardeş ile baba bir kız kardeşlerin de kendi derecelerindeki erkek kardeşleriyle’ mirasçılıklarıdır¹⁹. Asabe bi-gayrihi mirasçılığa çocukların mirasçılıklarıyla ilgili âyet ile²⁰, baba tarafından kardeşlerin mirasçılıklarıyla ilgili âyet²¹ delil alınarak, bu bi-gayrihi asabelikle mirasçılık, kadınların kendi başlarına asabe olamayacakları ve kendilerini asabe yapacak birilerine ihtiyaç duymalarıyla açıklanmaktadır²².

Cumhura göre; asabe bi-gayrihi mirasçılığın yalnızken hisse alan kadınlar için mümkün olacağı, yalnız bulduklarında hisse alamayan kardeş kızı, teyze, amca kızı gibi kadınların kendi derecelerinde bulunan erkeklerle asabe bi-gayrihi mirasçı olamayacakları kabul edilmektedir²³. Asabe bi-gayrihi mirasçı olacağı kabul edilen

Tibuga İbnü'l-Mecdî, **et-Talîk alâ Nazmi'l-leâli fi ilmi'l-ferâiz**, thk. Ahmed b. Muhammed er-Rifai, 2 c., Câmîatü'l-İslâmiyye, Medine, 2008, C.II, s. 973.

¹⁹ Ebû İshak Cemâleddin İbrâhim b. Ali eş-Şîrâzî, **el-Mühezzeb fi'l-fıkhi'l-İmâm eş-Şafî**, 6 c., Dârü'l-Kalem, Dımaşk, 1996, C.IV, s. 97, 98; es-Serahsî, **a.g.e.**, C.XXIX, s. 138; ed-Demîrî, Ebû'l-Bekâ Kemâleddin Muhammed b. Musa ed-Demîrî, **en-Necmü'l-vehhâc fi şerhi'l-Minhâc**, 10 c., Dârü'l-Minhâc, Beyrut, 2004, C.VI, s. 158; Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed Sibtü'l-Mardînî, **Şerhu'l-füsûli'l-mühimme fi mevârisi'l-ümme**, thk. Ahmed b. Süleyman Yusuf Urinî, 2 c., Dârü'l-Asime, Riyad, 2004, C.I, s. 150; Cemâluddîn Muhammed b. Abdullah b. Ali eş-Şinşevrî, **Fethü'l-karîbi'l-mücîb bi-şerhi Kitâbi't-Tertîb**, 2 c., Matbaatü'l-Behiyye, Kahire, 1893, C.I, s. 35; Muhammed Emîn b. Ömer İbn Âbidîn, **Şerhu kalâidi'l-manzûm nüzümü ferâizi metni'l-mültekâ**, (**Mecmûatü resâili İbn Âbidîn**'in içinde, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, t.y., C.II, s. 211.

²⁰ en-Nisâ 4/11.

²¹ en-Nisâ 4/176.

²² Ebû Bekr Ahmed b. Ali el-Cessâs, **Ahkâmü'l-Kur'ân**, 3 c., Matbaatü'l-Evkâfi'l-İslâmiyye, Dârü'l-hilâfetilaliyye, 1917, C.II, s. 183–185; es-Serahsî, **a.g.e.**, C.XXIX, s. 138; Ebû Abdullah Muhammed b. Ali İbnü'l-Mütefennine, **er-Rahbiyye**, Dârü'l-Kalem, Dımaşk, 1988, s. 77–86; Ebû Tahir Muhammed b. Abdîrreşîd es-Secâvendî, **es-Sirâciyye fi'l-ferâiz**, Kütüphâne-i İmdâdiyye, Deoband, 1957, s. 34; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 7; Seydişehrî, **a.g.e.**, s. 66.

²³ Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Mâverdî, **el-Hâvî'l-kebîr**, thk. Ali Muhammed Muavvez v.d., 18 c., Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1994, C.VIII, s. 115; Ebû'l-Hattâb Necmeddîn Mahfûz b. Ahmed el-Kalvezânî, **et-Tehzîb fi'l-ferâiz ve'l-vesâyâ**, 1.bs., Mektebetü'l-Ubeykân, Riyad, 1995, s. 37; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 101; İbn Âbidîn, **a.g.e.**, C.II, s. 211, 212; Muhammed b. Ahmed Ebû Zehre, **Ahkâmü't-terekât ve'l-mevâris**, Dârü'l-Fikri'l-Arabî, Kahire, 1963, s. 158 vd.; Suphi Recep Mahmasânî, **el-Mebâdiü's-şer'iyye ve'l-kânûniyye fi'l-hacr ve'n-nefekât ve'l-mevâris ve'l-vasiyye**, Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 2002, s. 342.

mirasbırakanın kızları, oğlunun kızları, öz kız kardeşleri ile baba bir kız kardeşlerin mirasçılıkları ve bu mirasçılıkla ilgili meseleler aşağıdaki gibidir.

I. Kız Çocukların Asabe Bi-Gayrihi Mirasçılıkları

Mirasbırakanın kız çocuklarının kendi derecelerindeki veya daha aşağı derecedeki oğlun çocuklarıyla terekeyi ikili birli paylaşmaları asabe bi-gayrihi mirasçılıkları kabul edilmektedir²⁴. Kız çocukların erkek çocuklarla bulduklarında erkeklerin onları asabe yapacağına “*Allah çocuklarınız hakkında erkeğe kadının iki misli almasını emreder.*”²⁵ âyeti delil alınmaktadır²⁶. Kız çocukların bu şekilde erkek çocuklarla terekenin kalanını veya tamamını ikili birli paylaşmalarında herhangi bir ihtilaf bulunmamaktadır²⁷. Bu durum tabloda şöyle gösterilebilir:

Tablo-1: (İki kız çocuk, iki erkek çocuk)

		6X
Kız çocuk	Terekeyi	1X
Kız çocuk	ikili birli	1X
Erkek çocuk	paylaşırlar	2X
Erkek çocuk		2X

Taksimın ilgili âyetin hükmü gereğince olmasına rağmen kanaatimizce kız çocukların erkek çocuklarla ve onlar sayesinde asabe olduklarını kabul etmek kızların mirasçılık sebeplerini göz ardı etmek olacaktır. Çocuklarla ilgili “*Allah çocuklarınız hakkında erkeğe kadının iki misli almasını emreder.*”²⁸ âyetinde kız çocukların da

²⁴ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 102; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 138, 142; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 432, 433; Sıbtü'l-Mardîni, **Şerhu'l-füsûl**, C.I, s. 135-139, 150, 200; Seydişehrî, **a.g.e.**, s. 66.

²⁵ en-Nisâ 4/11.

²⁶ eş-Şîrâzî, **a.g.e.**, C.IV, s. 97; es-Serahsî, **a.g.e.**, XXIX, 138; el-Cürçânî, **a.g.e.**, s. 18-19; Sıbtü'l-Mardîni, **Şerhu'l-füsûl**, C.I, s. 281; İbrâhim b. Abdullah el-Meşrikî, **el-Azbü'l-fâid şerhi umdeti külli fârid**, 2 c., Matbaatü'l-Halebiyye, 1952, C.I, s. 88 vd.

²⁷ Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhim İbnü'l-Münzir, **el-İcmâ**, thk. Abdullah Ömer Barûdî, Dârü'l-Cinân, Beyrut, 1986, s. 67; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 268; Ebû Ömer Cemâleddin Yusuf b. Abdullah İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, thk. Abdülmü'ti Emin Kal'aci, 30 c., Dâru Kuteybe, Beyrut, 1993, C.XV, s. 389.

²⁸ en-Nisâ 4/11.

erkek çocuklar gibi mirasçı olacakları buyrulurken kız çocukların kendi derecelerindeki erkek çocuklar sayesinde ve onlarla asabe yapılarak terekeden hisse alacakları belirtilmemektedir. Bu çerçevede Kur'an'daki miras hükümlerinde çocukların cinsiyetleri yönünden mirasçılıklarında herhangi bir fark olmadığı, farklılığın yalnızca hisselerde olduğu, kız çocukların da erkek çocuklar gibi mirasçılık sebeplerinin mirasbırakana akrabalık yani mirasbırakanın veledi/çocuğu olma olduğu anlaşılmaktadır²⁹.

II. Oğlun Kızlarının Asabe Bi-Gayrihi Mirasçılıkları

Mirasbırakanın kız ve erkek çocukları bulunmadığında oğlunun oğullarının kişinin oğulları yerine, oğlunun kızlarının da kızları yerine geçerek terekeyi ikili birli paylaşacakları, onlar gibi hacbedecekleri³⁰; oğlun kızlarının, kız çocukların yerine; oğlun oğullarının, erkek çocukların yerine geçeceğinde icmâ olduğu kaydedilmektedir³¹. Oğlun kızlarının oğlun oğullarıyla veya daha aşağı derecedeki oğlun oğullarıyla terekeyi ikili birli paylaşmaları oğlun kızlarının asabe bi-gayrihi mirasçılıkları olarak isimlendirilmektedir³². Kanaatimiz, oğlun kızlarının oğlun oğullarıyla terekeyi ikili birli paylaşmaları oğlun oğullarının onları asabe yapmasından kaynaklanmayıp, ilgili âyetin “*Allah çocuklarınız hakkında erkeğe kadının iki misli almasını emreder.*”³³ hükmü gereğindedir. Aksi takdirde oğlun kızlarının oğlun oğulları sâyesinde ve onlarla asabe bi-gayrihi mirasçı olduklarını söylemek yukarıda belirtildiği üzere mirasçılık sebeplerini göz ardı etmek olacaktır. Mirasbırakanın oğlunun iki oğluya oğlunun iki kızını bıraktığındaki mirasçılıkları aşağıdaki gibi gösterilebilir:

²⁹ Kur'an'da hisseleri belirtilen kadınlarla erkeklerin mirasçılıkları için bk. en-Nisâ 4/11, 12, 176.

³⁰ İbnü'l-Münzîr, **el-İcmâ**, s. 68; el-Cessâs, **a.g.e.**, C.II, s. 80, 84; eş-Şîrâzî, **a.g.e.**, C.IV, s. 97; İbn Hazm, **el-Muhalla**, C.IX, s. 271 vd.; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 393; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 141, 156; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 10; en-Nevevî, **el-Mecmû**, s. 70; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 19; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 432, 433; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 50, 88.

³¹ İbnü'l-Münzîr, **el-İcmâ**, s. 68; İbn Abdilber, **a.g.e.**, C.XV, s. 394; en-Nevevî, **a.g.e.**, C.XVI, s. 80; Ebû Abdullah Muhammed b. Süleyman es-Setfî, **Şerhü muhtasari'l-hûfi**, thk. Yahya Bu Aruru, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2009, C.II, s. 323; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 367, 368; Sibtü'l-Mardîni, **Şerhü'l-füsûl**, C.I, s. 135, 281.

³² el-Cessâs, **a.g.e.**, C.II, s. 85; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 100; es-Serahsî, **a.g.e.**, C.XXIX, s. 142; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 15; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 38–39; Sibtü'l-Mardîni, **a.g.e.**, C.I, s. 150, 200.

³³ en-Nisâ 4/11.

Tablo-2: (Oğlun iki kızı, oğlun iki oğlu)

		6X
Oğlun (Ahmet'in) kızı (Ayşe)	Terekeyi	1X
Oğlun (Ahmet'in) kızı (Fatma)	ikili birli	1X
Oğlun (Ahmet'in) oğlu (Ali)	paylaşırlar	2X
Oğlun (Ahmet'in) oğlu (İkbal)		2X

Mirasbırakanın kızının çocukları bulunmadığında oğlun çocuklarının, kız ve erkek çocuklar gibi mirasçı olacağında fakihler arasında ittifak olmakla birlikte oğlun çocuklarının da mirasbırakanın çocukları gibi mirasçı olarak onlar gibi hacedecekleri ihtilafıdır. Tâbiinden Mücâhid b. Cebr (v. 103/721)'in, karı-koca ile annenin hisselerinin çocuğun çocuğuyla hacbolmayacağı, veled lafzının hakiki anlamda mirasbırakanın çocukları anlamında olup çocuklarının çocuklarını kapsamadığı görüşünde olduğu nakledilmektedir³⁴. Bu durum çocuk olmadığı durumda çocuğun çocuğunun, çocuk yerine geçeceğinin herkes tarafından kabul edilmediğini göstermektedir. Mirasbırakanın çocuklarının çocuklarıyla ilgili ihtilaf, kızın çocuklarının durumuyla ilgilidir. İleride ele alınacağı üzere Sünnî fıkıh mezheplerindeki miras taksiminde oğlun çocuklarıyla kızın çocukları bulduklarında terekeyi oğlun çocukları aralarında paylaşırlar. Kızın çocukları yok hükmünde kabul edilerek terekeye mirasçı olamazlar³⁵. Bu hususu tabloda şöyle gösterebiliriz:

³⁴ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 97-98, 103; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 394; Ebü'l-Ferec Zeynüddin Abdurrahman b. Ahmed İbn Receb, **Câmi'ul-ulûm ve'l-hikem fî şerhi hamsîn ehadîsen min cevâmi'il-kilem**, 1.bs., Dârü'l-Marife, Beyrut, 1988, s. 403; ed-Demîrî, **a.g.e.**, C.VI, s. 128, 133; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 328, 329, 361; Şemsüddîn Ebü'l-İkrâm Muhammed b. Kâsım el-Bakarî, **Hâşiye alâ şerhi'r-rahbiyye li'l-Mardîni**, thk. Mustafa Dîb el-Boğa, 8.bs., Dârü'l-Kalem, 1998/1419, s. 52.

³⁵ İbnü'l-Münzîr (v. 309/921), kızın çocuklarının zevi'l-erhâm olarak hariç mirasçı olamayacakları ve hacedemeyecekleri konusunda icmâ edildiğini; İbn Hazm (v. 456/1064), kızın çocuklarının mirasçı olamayacaklarını ve hacedemeyeceklerini, onların yokmuş gibi kabul edileceklerini söylemektedir. Bk. İbnü'l-Münzîr, **el-İcmâ**, s. 68; **el-İşrâf alâ mezâhibi'l-ulemâ**, thk. Ebû Hammad Sagir Ahmed el-Ensârî, 10 c., Mektebetu Mekketü's-Sekâfiyye, Re'sulhayme, 2004, C.IV, s. 319; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 262.

Tablo-3: (Oğlun oğlunun oğlu, oğlun oğlunun kızı, kızın oğlu)

		3X
Oğlun oğlunun oğlu (A'nın oğlu B'nin oğlu C)	2X	2X
Oğlun oğlunun kızı (A'nın oğlu B'nin kızı D)	1X	2X
Kızın oğlu (E'nin oğlu F)	Yok hükmündedir	---

İmâmiyye mezhebinde ise ileride ele alınacağı üzere kızın çocuklarıyla oğlun çocukları bulunduğu kızın çocukları terekenin üçte birini³⁶, oğlun çocukları da kızlı erkekli bunuyorlarsa üçte ikisini ikili birli paylaşırlar³⁷. Mirasbırakanın oğlunun oğlunu, oğlunun kızını ve kızının oğlunu bıraktığı mesele, tabloda şöyle gösterilebilir:

Tablo-4: (Oğlun oğlu, oğlun kızı, kızın oğlu)

	Cumhur		İmâmiyye		
		6X		6X	6X
Oğlun oğlu (Ahmet'in oğlu Ali)	İkili	4X	2/3	4X	8X/3
Oğlun kızı (Ahmet'in kızı Ayşe)	birli	2X			4X/3
Kızın oğlu (Ayşe'nin oğlu Fatih)	----	----	1/3	2X	2X

³⁶ İmâmiyye mezhebinde oğlun kız ve erkek çocuklarının terekeyi ikili birli paylaşmalarında ihtilaf olmamakla birlikte kızın kız ve erkek çocuklarının ikili birli ya da eşit paylaşacakları şeklinde iki görüş bulunmaktadır. Bk. İbnü'l-Mutahhar Cemâleddin Hasan b. Yusuf el-Hillî, **Muhtelefü's-Şîa fi ahkâmi's-şerîa: el-ferâiz ve'l-hudûd ve'l-kisâs ve'd-diyât**, 9 c., Bostân-ı Kitâb-ı Kum, Kum, 2004, C.IX, s. 27-38.

³⁷ Ebû Ca'fer Muhammed b. Ya'kub el-Küleynî, **el-Fürû mine'l Kâfi**, thk. Ali Ekber el-Gaffâri, 8 c., 3.bs., Dâru Saab, Dârü't-Taaruf, Beyrut, 1981, C.VII, s. 86 vd.; Ebû Hanîfe Nu'mân b. Muhammed, **Deâimü'l-İslâm ve zirü'l-helâl ve'l-harâm ve'l-kadâyâ ve'l-ahkâm**, thk. Asaf b. Ali Asgar Feyzi, 2 c., 2. bs., Daârü'l-Meârif, Kahire, 1965, C.II, s. 366. et-Tûsî (v. 460/1067) konuyla ilgili olarak şöyle demektedir: "Oğlun veledi ister kız olsun ister erkek onun yerine kâim olur. Onların mirasçılıkları erkeğin iki kadın hissesi alacağı şeklindedir. Kızın veledi de ister kız olsun ister erkek olsun onun yerine kâim olur. Onlar ister erkek olsunlar ister kız olsunlar terekenin aralarındaki paylaşımı eşittir. Eğer oğlun veledi ile kızın veledi aynı anda bulunurlarsa iki grupta aynı anda mirasbırakana ulaştıkları kişinin alacağı hisseyi belirttiğimiz şekilde paylaşırlar." Bk. Ebû Cafer Şeyhüttaife Muhammed b. Hasan et-Tûsî, **el-Mebsût fi fihri'l-İmâmiyye**, thk. Seyyid Muhammed Keşfi, 8 c., el-Mektebetü'l-Murtazaviyye, Tahran, t.y., C.IV, s. 76.

Konu oğlun çocuklarının asabe bi-gayrihi mirasçılıkları olduğundan ve ileride etraflıca ele alınacağından burada kızın çocuklarıyla ilgili bu ihtilafın ayrıntısına girmiyoruz. Gerek kız çocukla erkek çocuğun, gerekse oğlun kızı ile oğlun oğlunun birlikte bulduklarında terekeyi ikili birli paylaşmalarında ihtilaf bulunmamaktadır. Fakat oğlun kızlarının yalnızca erkeklerle asabe olacağının kabulünden ve asabe bi-gayrihi mirasçılıklarından kaynaklanan bazı meseleler ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birkaçını aşağıdaki gibi gösterebiliriz:

A. Oğlun Kızlarının Mirasçı Olamamaları Hâli

Hanefî, Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre mirasbırakanın oğlunun kızları, iki kız çocukla bulduklarında kendi derecelerinde veya daha aşağı derecede oğlun oğulları bulunmuyorsa mirasçı olamamaktadır. Fakat bu durumda oğlun kızlarıyla birlikte mirasbırakana daha uzakta bulunan kız kardeşler veya asabe erkek hısımlar mirasçı olmaktadır³⁸.

İbnü'l-Münzir (v. 309/921) “kız çocukların üçte iki hisse almalarından sonra oğlun kızlarının yanında oğlun oğulları veya daha aşağı derecede oğlun oğulları yoksa mirasçı olamayacaklarında icmâ vardır”³⁹ demektedir. Şâfiî fakihlerden eş-Şîrâzî (v. 476/1083), bu uygulamaya Zeyd b. Sâbit'ten nakledilen “iki kız çocuk üçte ikiyi tamamlarsa oğlun kızlarına kendi derecelerinde veya daha aşağı derecede kimse bulunmazsa hisse yoktur.”⁴⁰ haberinin delil olduğunu belirtmektedir⁴¹. Kanaatimizce

³⁸ İbnü'l-Münzir, **el-İcmâ**, s. 68; el-Cessâs, **a.g.e.**, C.II, s. 85; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 100; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 394; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 141; Ebü'l-Hattâb Necmeddin Mahfûz b. Ahmed el-Kalvezânî, **et-Tehzîb fi'l-ferâiz ve'l-vesâyâ**, thk. Muhammed Ahmed Havlî, 1.bs., Mektebetü'l-Ubeykân, Riyad, 1995, s. 32; Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, **el-Vasît fi'l-mezheb**, thk. Ahmed Mahmûd İbrâhim, 7 c., 1.bs., Dâru's-Selâm, Kahire, 1997, C.IV, s. 340; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 12; el-Cürçânî, **a.g.e.**, s. 19; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 421; Seydişehrî, **a.g.e.**, s. 123 vd.; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 88. Bu uygulama cumhura göredir. İbn Mesud'a nisbet edilen ve Ebû Sevr (v. 240/854) ile Dâvud ez-Zâhirî (v. 270/883)'nin görüşüne göre iki kız çocuğun üçte iki hisse almasından sonra kalanı mirasbırakanın oğlunun oğulları alacak, oğlun kızları asabe bi-gayrihi olamayacaklardır. Bk. el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 101; İbn Hazm, **el-Muhalla**, C.IX, s. 271; eş-Şîrâzî, **a.g.e.**, C.IV, s. 98; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 12–13; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 89, 90.

³⁹ İbnü'l-Münzir, **el-İcmâ**, s. 68; İbn Hazm'da bu uygulamada icmâ olduğunu belirtmektedir. Bk. İbn Hazm, **a.g.e.**, C.IX, s. 271.

⁴⁰ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, 10 c., Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, Haydarabad, 1933, C.VI, s. 229, 230. Beyhakî'nin eserinde, Hârice b. Zeyd (v. 100/718–9)'in Zeyd b. Sâbit'ten naklettiğini belirttiği bu rivâyet, **el-Muvattâ**'da aynı şekilde İmâm Mâlik'e atfen yer almaktadır. Bk. Mâlik b. Enes, **el-Muvattâ**, (rivâyetu Yahyâ b. Yahyâ el-Leysî), thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, 2 c., Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, Mısır, C.II, s. 504.

⁴¹ eş-Şîrâzî, **a.g.e.**, C.IV, s. 98.

bu uygulama Zeyd b. Sâbit'in dedeyle bulduklarında kız kardeşlere, terekenin kalanını asabe olarak verdiği belirtilen uygulamalarla⁴² çelişmektedir. Ayrıca, Zeyd b. Sâbit'in erkeklere verip kadınlara vermemeyi câhiliye âdeti olarak tavsifi⁴³ mezkûr görüşün ona âdiyetini zorlaştırmaktadır. Ferâiz âlimlerinin ona nisbet edilen çeşitli miras meselelerinin onun görüşü değil de, görüşüne kıyasla olduğunu söylemeleri de bunu desteklemektedir⁴⁴.

İki kız çocukla bulduklarında oğlun kızlarını asabe yapacak kimse bulunmadığından mirasçı olamaması asabeliğin, “asabe hısımların hisse sahibi hısımlardan sonra mirasçı olacağı”⁴⁵ kuralıyla da çelişmektedir. Şöyle ki, iki kız çocuk ve oğlun kızı bulunduğu iki kız çocuğa üçte iki hisse verdikten sonra, oğlun kızını mirasçı yapmamak, hisse sahibi mirasçı varken asabeyi mirasçı yapmaktır.

Cumhura göre, oğlun kızlarının asabe bi-gayrihi olmadıkları için hisse alamadıkları hallere aşağıdaki örnekleri verebiliriz:

Örnek-1: Mirasbırakanın iki kız çocuğu, oğlunun iki kızı ve babasının amca oğlunun bulunduğu meselede iki kız çocuğun üçte iki hisse almasından sonra kalan üçte bir mirasbırakanın babasının amca oğluna verilecektir. Dolayısıyla mirasbırakanın oğlunun iki kızı - ashâbü'l-ferâiz hısım da olmasına karşın - yalnız başına asabe olamadığından mirasçı olamamaktadır⁴⁶. Tabloda aşağıdaki gibi gösterilebilir:

⁴² el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 132; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 188 vd.; Ebü'l-Abbas Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed İbnü'l-Hâim, **el-Füsûl fi'l-ferâiz**, thk. Abdülmuhsin b. Muhammed b. Abdülmuhsin el-Münif, Riyad, 1994, s. 70; Sıbtü'l-Mardîni, **Şerhü'l-füsûl**, C.I, s. 153, 329. el-Mâverdi (v. 450/1058), Zeyd b. Sâbit'in dede bulunduğu terekeyi avlettirmediğini, çünkü dedeyle kız veya erkek kardeşlerin asabe olarak mirasçı olacaklarını, asabe olmaları hâlinde de avliyyenin olmadığını belirtmektedir. Bk. el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 131, 133.

⁴³ Ebü Bekr Abdullah b. Muhammed İbn Ebî Şeybe, **el-Musannef**, thk. Muhammed Avvâme, 26 c., Dârü'l-Kible, Cidde, 2006, C.XVI, s. 225; İbn Hazm, **el-Muhalla**, C.IX, s. 270; Beyhakî, **Şuabü'l-imân**, thk. Ebü Hacer Muhammed Zaglul, 15 c., Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990, C.XI, s. 247; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 421

⁴⁴ Ayrıntı için bk. Ebü'l-Meâlî İmâmü'l-Harameyn Rükneddin Abdülmelik el-Cüveynî, **Nihâyetü'l-matlab fi dirâyeti'l-mezheb**, thk. Abdülazim Mahmud ed-Dib, 20 c., Dârü'l-Minhâc, Beyrut, 2007/1428, C.IX, s. 103; İbn Hazm, **a.g.e.**, C.IX, s. 293; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 75-76.

⁴⁵ Ayrıntı için, “Asabenin Ashâbü'l-Ferâizden Sonra Mirasçı Olması” başlıklı bölüme bakınız.

⁴⁶ İbn Hazm, **a.g.e.**, C.IX, s. 271; Bilmen, **a.g.e.**, C.V, s. 259.

Tablo-5: (İki kız çocuk, iki oğlun birer kızı, babasının amca oğlu)

		6X	6X
Kız çocuk (Ayşe)	2/3	4X	2X
Kız çocuk (Fatma)			2X
Oğlun kızı (Ali'nin kızı Oya)	----	----	----
Oğlun kızı (İkbal'in kızı Nalân)	----	----	----
Babasının amca oğlu (Ahmet)	Kalanı alır	2X	2X

Kız çocukların sadece erkek çocuklarla asabe olacaklarının söylenmesiyle oğlun kızları, kendilerini asabe yapacak kimse olmadığından mirasçı olamamışlardır. Kendi derecelerinde veya daha aşağı derecede oğlun oğulları bulunsaydı kalanı oğlun kızlarıyla ikili birli paylaşacaklardı. İki kız çocuğun, kadınların hissesi olan üçte ikiyi aldıkları kabul edildiğinden, burada oğlun kızları farz hisse alamamakta ve kendilerini asabe yapacak kimse olmadığı için de terekeden mahrum olmaktadır.

Örnek-2: Mirasbırakanın anne, baba, kız çocuk, koca, oğlun kızı ve oğlun oğlunun bulunduğu meselede anne ve baba terekeden 1/6'şar hisse, kız çocuk yarım, koca da 1/4 hisse alacaktır. Oğlun çocuklarına hisse kalmadığından mirasçı olamamaktadırlar⁴⁷. Tabloda şöyle gösterebiliriz:

⁴⁷ İbn Âbidîn, *Şerhu kalâid*, C.II, s. 214; el-Meşrikî, *a.g.e.*, C.I, s. 63. İbn Abbâs'tan nakledilen iki rivâyetten birisi bu şekilded olmakla birlikte bir rivâyet, bu meselede kocaya terekenin yarısını, anne babaya altıda birerini verdikten sonra kalanı kız çocuk ile oğlun kızı arasında taksim etmektedir. Bk. el-Cüveynî, *a.g.e.*, C.IX, s. 139.

Tablo-6: (Kız çocuk, anne, baba, koca, oğlun kızı, oğlun oğlu)

		12X'den 13X'e avleder	13X
Kız çocuk	½	6X	6X
Anne	1/6	2X	2X
Baba	1/6	2X	2X
Koca	¼	3X	3X
Oğlun kızı	----	----	----
Oğlun oğlu	----	----	----

Örnek-3: Mirasbırakanın iki kız çocuk, oğlunun kızları ile baba bir kız kardeşini bıraktığı meselede iki kız çocuk terekenin üçte ikisini, kız kardeş üçte birini alacak; oğlun kızları, kendilerini asabe yapacak kimse bulunmadığından sâkıt olacaklardır (düşeceklerdir)⁴⁸. Tabloda şöyle gösterilebilir:

Tablo-7: (İki kız çocuk, iki tane oğlun kızı, baba bir kız kardeş)

		6X	6X
Kız çocuk	2/3	4X	2X
Kız çocuk			2X
Oğlun kızı	----	----	----
Oğlun kızı	----	----	----
Baba bir kız kardeş	Kalanı alır	2X	2X

⁴⁸ el-Cessâs, **a.g.e.**, C.II, s. 85; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 141; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 10, 12; el-Cürçânî, **a.g.e.**, s. 19. Ayrıntı için "Asabe Maa-Gayrihi Mirasçılık" başlıklı bölüme bakınız.

Oğlun kızlarının mirasbırakanın veledi kapsamında ve kardeşlere nisbetle mirasbırakana daha yakın olduklarında ihtilaf olmamakla birlikte⁴⁹ mirasçı olamamakta, daha uzakta bulunan kız kardeşler ise mirasçı olabilmektedirler. Son dönem Osmanlı âlimlerinden Mahmud Esad Seydişehirî (v. 1336/1918) bu meselede oğlun kızlarının mirasçı olamamalarını, onların mirasçılık sebeplerinin olmamasına bağlamaktadır⁵⁰.

el-Habrî (v. 476/1083), tâbiînden Hasan el-Basrî (v. 110/728)'nin iki kız çocuğun üçte iki almasıyla oğlun kızlarını hacbetmediğini onlara da terekenin altıda birini verdiğini⁵¹, el-Mâverdî (v. 450/1058) de, Hasan el-Basrî'nin iki kız çocukla oğlun kızı bulunduğunda oğlun kızını asabe yapacak kimse bulunmasa bile altıda bir verdiğini belirtmektedir⁵². Oğlun kızının altıda bir, iki kız çocuğun üçte iki, oğlun kızının altıda bir aldığı belirtilen mesele, terekeden altıda bir hisse alan anne, baba veya dede ile nineden birisinin bulunduğu hal olarak düşünülebilir. Hasan el-Basrî'nin bu uygulaması, iki kız çocukla oğlun kızı bulunduğunda daha uzakta asabe hısım bulunsa bile çocuklarla mirasçı olabilen anne-baba veya dede-nineden birisinin bulunmadığında oğlun kızına üçte bir verdiğini göstermektedir. İleride belirtilecek iki öz kız kardeşle bulunduğunda kalanı baba bir kız kardeşe vererek amcayı mirasçı yapmaması da bunu teyit etmektedir⁵³. Mirasbırakanın iki kız çocuğuyla oğlunun kızını ve amca oğlunu bıraktığındaki meseleyi Hasan el-Basrî'nin görüşüne kıyasla tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo-8: (İki kız çocuk, oğlun kızı, amca oğlu)

		6X
İki kız çocuk	2/3	4X
Oğlun kızı	1/3	2X
Amca oğlu	---	

⁴⁹ el-Cürcânî'nin de belirttiği gibi oğlun kızının mirasbırakana anne-baba bir kardeşlerden yakın olduğunda ihtilaf bulunmamaktadır. Bk. el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 14.

⁵⁰ Seydişehirî, **a.g.e.**, s. 123.

⁵¹ el-Habrî, **a.g.e.**, s. 78.

⁵² el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.IX, s. 106.

⁵³ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 106; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 269; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 78.

İbnü'l-Münzir'in aktardığının aksine, iki kız çocuğun üçte iki almasından sonra oğlun kızlarını asabe yapacak kimse bulunmadığında mirasçı olamayacaklarına dair icmâ bulunduğunu söylememiz mümkün değildir. Kanaatimizce oğlun kızlarının mirasçı olamaması, mirasçılık sebeplerinin olmamasından değil, oğlun kızlarının asabeliklerinin kendilerinden kaynaklanmamasından ve yalnızca kendi derecelerindeki erkekler tarafından asabe bi-gayrihi yapılacaklarının kabulünden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla kız kardeşin mirasçı olurken mirasbırakana daha yakın oğlun kızlarının mirasçı olamaması miras sistemi açısından tutarsızlık oluşturmaktadır.

Son yıllarda İslâm ülkelerinde mirasçı olamayan oğlun çocuklarıyla ilgili çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Pakistan ve Bangladeş'te 1961'de halefiyet çerçevesinde yapılan düzenlemelerle mirasçı olamayan oğlun çocukları ile kızın çocuklarına terekeden anne veya babaları hayatta olsaydı, ne kadar hisse verilecekse o kadar hisse verilmektedir. Arap ülkelerinde vâcip vasiyet temelinde yapılan düzenlemelerde de mirasçı olamayan oğlun çocuklarının terekenin üçte birini aşmayacak kadar hisse aldıkları görülmektedir⁵⁴. Tunus'ta 1957'de vâcip vasiyet temelinde yapılan düzenlemeye ilâveten 1959'da en-Nisâ 4/176 âyetinde çocuklar bulunduğu kardeşlerin mirasçı olamayacağı hükmüne binâen hisse sâhibi hısımlara redd yapılarak uzaktaki asabeye pay verilmemektedir⁵⁵.

B. Oğlun Kızlarının Tek Kız Çocukla Altıda Bir Hisse Almaları

Oğlun kızlarınının asabe bi-gayrihi mirasçılıklarıyla ilgili bir mesele de, tek kız çocukla bulduklarında oğlun çok sayıda kız çocuğunun, kendi derecelerinde erkek çocuk bulunmadığı için sadece altıda bire mirasçı olmalarıdır⁵⁶. Oğlun kızının, tek bir kız çocukla bulunduğu kız çocukların hisselerinin üçte ikiye tamamlanması için terekeden altıda bir alacağı uygulamaya Hüzeyl b. Şurahbîl'in Abdullah b.

⁵⁴ Ayrıntı için "Dede Yetimliği Meselesi" başlıklı bölüme bakınız.

⁵⁵ Bk. Tahir Mahmood, **Status of Personal Law in Islamic Countries**, 2.bs., India and Islam Research Council, New Delhi, 1985, s. 177; J.N.D. Anderson, "Recent Reforms in the Islamic Law of Inheritance", **The International and Comparative Law Quarterly**, vol. XIV, No. 2, 1965, s. 361, 362. Ayrıntı için, "Dede Yetimliği Meselesi" başlıklı bölüme bakınız.

⁵⁶ el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 101; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, IX, 271; es-Serahsî, **el-Mebsût**, XXIX, 142; Ebü'l-Hasan Ali b. Yahya Asnûnî el-Megîlî, **Şerhü'l-urcûzeti't-tilimsâniyye fi'l-ferâiz**, thk. Abdüllatif Zekkağ, Merkezü'l-İmâm es-Seâlibî, Cezayir, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2009, s. 268.

Mesud'dan naklettiği aşağıdaki rivâyet delil alınmaktadır⁵⁷. Asabe maa-gayrihi mirasçılıkla ilgili bölümde etraflıca ele alınacak rivâyet şöyledir:

“Bir adam Mûsa ve Selman b. Rebia'ya gelerek kız çocuk, oğlun kızı ve kız kardeşin meselesini sordu. Onlar, ‘Kız yarım hisse, anne baba bir kız kardeş de kalanı alır. İbn Mesud'a git onun da bizim gibi hüküm vereceğini umuyoruz.’ dediler. Adam İbn Mesud'a aynı soruyu sordu. O, ‘Öyle hüküm verirsem yanlış olurum, Rasûlullah'ın hükmettiği gibi hüküm vereceğim. Kız çocuk yarım, oğlun kızı üçte ikiyi tamamlamak için altıda bir, anne baba bir kız kardeş de kalanı alır.’ dedi.”⁵⁸

Mirasbırakanın tek kız çocuk, on tane oğlun kızı ve uzak asabe hısmını bıraktığında kız çocuk yarım hisse, on tane oğlun kızı altıda bir hisse alırken terekenin kalanını asabe hısım almaktadır⁵⁹. Tabloda da görüleceği gibi, oğlun kızlarının her birinin 60X hisse üzerinden 1X'er hisse almalarına karşın uzaktaki babanın amca oğlu terekenin üçte biri olan 20X hisseyi almaktadır. Tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo-9: (Kız çocuk, on oğlun kızı, babasının amca oğlu)

		6X	60X	60X
Kız çocuk	½	3X	30X	30X
On tane oğlun kızı	1/6	1X	10X	1X. 10
Babanın amca oğlu	1/3	2X	20X	20X

Burada cumhura göre tek kız çocukla bulunan on oğlun kızının her birinin babasının farklı olması taksimi değiştirmemektedir⁶⁰. Bununla birlikte Tunus'ta

⁵⁷ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 101; es-Serahsî, **a.g.e.**, C.XXIX, s. 142; İbn Kudâme, **el-Muğnî**, C.IX, s. 14, 15; el-Megîlî, **a.g.e.**, s. 204; Sibtü'l-Mardîni, **Şerhü'r-rahbiyye**, thk. Mustafa Dîb el-Boğa, 8.bs., Dârü'l-Kalem, 1998, s. 68.

⁵⁸ Ebû İsâ Muhammed b. İsâ et-Tirmizî, **el-Câmiü's-sahîh**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir v.d., 5 c., Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, “Ferâiz”, 5. Rivâyet için ayrıca bk. Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.X, s. 257; İbn Ebî Şeybe, **a.g.e.**, C.XV, s. 28; C.XVI, s. 223; Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, thk. Şuayb el-Arnaut v.d., 50 c., 2.bs., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1999, C.VI, s. 218, 425; C.VII, s. 157; Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman ed-Dârimî, **es-Sünen**, thk. Fevvâz Ahmed Zemirî v.d., 2 c., Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1986, “Ferâiz”, 7; el-Buhârî, “Ferâiz”, 7; Muhammed b. Yezid İbn Mâce, **es-Sünen**, thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî, 2 c., Dârü'l-Fikr: Beyrut, “Ferâiz”, 2; Ebû Dâvud Süleyman b. el-Eş'as, **es-Sünen**, 4 c., Dârü'l-Kütübi'l-Arabî, Humus, 1973, “Ferâiz”, 4; Ebû Abdullah İbnü'l-Beyyi Muhammed el-Hâkim, **el-Müstedrek ale's-Sahîheyn**, 4 c., Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye: Haydarâbâd, 1915, C.IV, s. 334.

⁵⁹ Aynı örnek için bk. el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 101.

⁶⁰ İslâm ülkelerinde meselenin çözümüne ilişkin yapılan düzenlemeler, cumhurun mezkûr görüşünden farklıdır. Pakistan ve Bangladeş'te halefiyet temelinde yapılan düzenlemede oğlun kızlarının altıda bir hisse alamayarak babalarının hisselerini paylaşmaktadırlar. Daha önce ölmüş farklı babaların kızları olmaları durumunda ise her biri, babasına düşen hisseyi halefiyetle almaktadır. Arap ülkelerinde vâcip vasiyet temelinde yapılan düzenlemelerdeyse Irak'taki düzenleme dışında oğlun kızının altıda bir hisse

uzakta asabe bulunsa bile yakındaki hisse sahibi hısma redd yapılacağına kabulünden hareketle oğlun kızları, altıda birden fazla hisseye mirasçı olabilmektedirler⁶¹. Irak'ta yapılan 1959 tarihli düzenlemede çocuklar bulunurken yandal hısımlar mirasçı yapılmadığından iki kız çocukla çok sayıda oğlun kızı bulunduğu terekeden altıda birden fazla hisse alabilmektedirler⁶².

C. İbnü'l-Meşûm / Uğursuz Oğul Meselesi

İbnü'l-meşûm yani uğursuz oğul olarak isimlendirilen mesele, kişinin oğlunun kızının asabe bi-gayrihi olması sebebiyle ashâbü'l-ferâiz hısımların hisselerini almalarından sonra kendisine hisse kalmadığı durumdur. Oğlun kızını asabe bi-gayrihi yaparak hisse almasını engelleyen kendi derecesinde veya daha aşağı derecedeki oğlunun oğlu, *ibnü'l-meşûm / uğursuz oğul / el-karîbü'l-meşûm* olarak, bu mesele de *mes'ebetü ibnü'l-meşûm / uğursuz oğul meselesi* olarak isimlendirilmektedir⁶³.

Örnek: Mirasbırakanın kız çocuğu, oğlun kızı, oğlun oğlu, anne, baba ve kocasını bıraktığı meselede mirasbırakanın kızı terekenin yarısını, anne ve babası terekenin altıda birini, kocası dörtte birini alacaktır. Terekeden 12X hisse üzerinden kız çocuk 1/2'si olan 6X hisse, anne ve baba terekenin 1/6'sı olan 2X'er hisse, koca da terekenin 1/4'ü olan 3X hisse alacaktır. Fakat tereke belirtilen hisselerle yetmeyerek 13X'e avletmektedir. Oğlun kızının oğlun oğluyla asabe bi-gayrihi olması sebebiyle terekeden hisse kalmamıştır. Oğlun oğlu bulunmasaydı, oğlun kızı, kızların hisselerinin üçte ikine tamamlanması için altıda bir hisse alacak ve tereke 15X'e avledecekti. Oğlun kızı burada oğlun oğlunun kendisini asabe yapmasıyla terekeden mahrum olmuştur⁶⁴.

alması dışında değişiklik yapılmamıştır. Bunun sebebi vâcip vasiyetle ilgili düzenlemelerde kişinin az veya çok olsun mirasçı olmayarak hacbolması şartının getirilmiş olmasıdır. Halefîyet ve vâcip vasiyet düzenlemeleri için, "Dede Yetimliği Meselesi" başlıklı bölüme bakınız.

⁶¹ Hisse sahibi fûrû hısımların bulunduğu uzakta asabe hısım bulunsa dahi kalanın hisse sahibi hısımlara redd yapılacağına ilişkin Tunus 1959 tarihli Miras Kanunu'nun 143. (mükerrer) maddesi için bk. Bk. Mahmood, *Status of Personal Law*, s. 177; Anderson, "Recent Reforms", s. 361, 362.

⁶² Fûrû hısımlar bulunduğu kardeş gibi yandal hısımların mirasçı olamayacaklarını düzenleyen Irak 1959 tarihli 188 nolu kanunun 89-91 nolu maddeleri için bk. Mahmood, *a.g.e.*, s. 128; Anderson, "A Law for Personal Status for Iraq", *The International and Comparative Law Quarterly*, vol. IX, No: 4, 1960, s. 559-560.

⁶³ el-Habrî, *a.g.e.*, s. 80; es-Serahsî, *el-Mebsût*, C.XXIX, s. 143; eş-Şinşevrî, *a.g.e.*, C.I, s. 74; el-Meşrikî, *a.g.e.*, C.I, s. 63, 99, 100.

⁶⁴ eş-Şinşevrî, *a.g.e.*, C.I, s. 74; el-Bakarî, *a.g.e.*, s. 92.

İbnü'l-meşûm meselesinde ileride ele alınacak al-akrabu fe'l-akrab kuralıyla avliyye meselelerinin birlikte buldukları görülmektedir. Kanaatimizce burada avliyye meselesinin ortaya çıkması, ortada bir sorunun varlığını da göstermektedir. Mirasla ilgili âyetlerde anne, baba ve eşlerin mirasçılıkları çocukların bulunup bulunmamasına göre belirlenmiştir. Mirasbırakanın çocukları varsa anne ve babanın 1/6'sar⁶⁵, kocanın 1/4, karısının 1/8 alacağı⁶⁶; çocukları bulunmuyorsa anne ve babanın ikili birli paylaşacakları⁶⁷; çocuklar bulunmadığında kocanın 1/2, karısının terekenin 1/4'ünü alacağı⁶⁸ belirtilmektedir. Bu durum çocukların anne, baba, karı veya kocanın hisselerini almalarından sonra kalanı alacakları anlamına geldiğinden böyle durumlarda kız çocukların farz hisse olarak 1/2 ve 2/3 almayacakları, kalanı alacakları anlaşılmaktadır⁶⁹. Örneği tekrar ele alacak olursak terekeden 12X hisse üzerinden 3X hisse kocaya, 2X'er hisse ise mirasbırakanın anne ve babasına, kalan 5X hisse erkek çocuklara verilecektir. Eğer kız çocuk yerine 5 erkek çocuk bulunsaydı, kalan 5X hisseyi aralarında paylaşacaklardı. Dolayısıyla 5 erkek çocuğa 12X hisse üzerinden 5X, tek bir kız çocuğa 13X hisse üzerinden 6X hisse vermiş olacaktı. Her iki durumu tabloda aşağıdaki gibi gösterebiliriz:

Tablo-10: (Kız çocuk, koca, anne, baba, oğlun kızı, oğlun oğlu)

		12X, 13X'e avleder	13X
Kız çocuk	½	6X	6X
Koca	¼	3X	3X
Anne	1/6	2X	2X
Baba	1/6	2X	2X
Oğlun kızı	Kalanı alırlar	Hisse kalmamıştır	----
Oğlun oğlu			----

⁶⁵ en-Nisâ 4/11.

⁶⁶ en-Nisâ 4/12.

⁶⁷ en-Nisâ 4/11.

⁶⁸ en-Nisâ 4/12.

⁶⁹ Ayrıntı için, "İbn Abbâs'ın Avliyye Uygulamasını Reddi" başlıklı bölüme bakınız.

Tablo–11: (Anne, baba, koca, beş erkek çocuk)

		12X	12X
Anne	1/6	2X	2X
Baba	1/6	2X	2X
Koca	¼	3X	3X
Erkek çocuk	Kalanı alırlar	5X	1X
Erkek çocuk			1X
Erkek çocuk			1X
Erkek çocuk			1X
Erkek çocuk			1X

Tablolarda görüldüğü gibi avliyye yapmakla kadınların, erkeklerle eşit hisse veya yarısı kadar alacakları kuralına uyulmamıştır. Kanaatimiz babaları ve anneleri daha önce ölmüş çocukların çocuklarının da mirasbırakana ulaştıkları kişinin yerine geçerek mirasçı olmaları gerektiği yönündedir. “*Allah çocuklarınız hakkında ikili birli taksimi emreder.*” âyetindeki mirasçılık açısından kız çocuklarla erkek çocuklar, oğlun çocuklarıyla kızın çocukları arasında ayırım yapmadığı ortadadır. Burada oğlun çocuklarının terekeden hisse alamamaları meselesine ilişkin, İslâm ülkelerinde halefiyet ve vâcip vasiyet temelinde düzenlemeler yapılmıştır⁷⁰.

D. İbnü'l-Mübârek / Uğurlu Oğul Meselesi

Mirasbırakanın iki kız çocuğuyla oğlun kızının, oğlun oğlu veya daha aşağı derecede oğlun oğluyula bulunduğu durumda oğlun oğlu, oğlun kızını asabe bi-gayrihi yaparak mirasçı yapması nedeniyle *ibnü'l-mübârek / uğurlu oğul / el-karîbü'l-*

⁷⁰ İlgili düzenlemelerin gerekçe ve ayrıntısı için, “Dede Yetimliği Meselesi” başlıklı bölüme bakınız.

mübârek olarak isimlendirilmektedir⁷¹. Burada oğlun kızı, onun varlığıyla asabe olarak mirasçı olmuştur⁷². Tabloda şöyle gösterilebilir:

Tablo–12: (İki kız çocuk, oğlun oğlu, oğlun kızı)

		3X
İki kız çocuk	2/3	2X
Oğlun oğlu	Kalanı alırlar	1X.2/3 =2X/3
Oğlun Kızı		1X.1/3=1X/3

Kişinin mirasçılığının kendi derecesindeki birine bağlı olmasını göstermesi açısından asabe bi-gayrihi mirasçılıkla ilgili bu mesele dikkat çekicidir. Oğlun kızı oğlun oğluyla mirasçı olmakta, ancak oğlun oğlu bulunmadığında öncelikle mirasçı olacağı düşünülürken mirasçı olamamaktadır. Oğlun kızının mirasçılığının, oğlun oğlunun veya daha aşağı derecedeki oğlun oğlunun bulunmamasına bağlı olduğunu söylemek isâbetli gözükmemektedir⁷³. Ashâbü'l-ferâiz hısımlara redd yapılırken uygulanan, “ولأن كل مناسب ورث بعض المال مع غيره جاز أن يرث جميعه إذا انفرد بنفسه كالعصبة”, başkasıyla birlikte terekenin bir kısmına mirasçı olanların yalnız bulduklarında terekenin tamamını alırlar⁷⁴ şeklindeki kurala burada uyulmamaktadır.

⁷¹ el-Cüveynî, **a.g.e.**, C.IX, s. 46; ed-Demîrî, **a.g.e.**, C.VI, s. 145; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 63, 89.

⁷² İbnü'l-Münzir, *el-İcmâ*, s. 68; el-Cessâs, **a.g.e.**, C.II, s. 85; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 141; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 32; el-Gazzâlî, **a.g.e.**, C.IV, s. 340; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 12; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 479; İbn Âbidîn, **Şerhu kalâid**, C.II, s. 214, 221.

⁷³ İslâm ülkelerinde vâcip vasiyet temelindeki düzenlemelerde oğlun çocukları az da olsa hisse aldıkları için vâcip vasiyetin kapsamına dâhil edilmemişlerdir. Bununla birlikte Pakistan ve Bangladeş'te kabul edilen halefiyet yoluyla mirasçılık neticesinde oğlun çocuklarının halefiyet yoluyla mirasçı oldukları görülmektedir. İbnü'l-mübârek veya uğurlu oğul olarak isimlendirilen bu meselede halefiyet yoluyla taksim şöyle olur. Eğer oğlun oğlu ile oğlun kızı, daha önce ölmüş aynı oğlun çocukları iseler bu durumda iki kız çocuk terekenin yarısını, 4X hisse üzerinden her birisi 1X'er hisse alır. Oğlun kızı ile oğlun oğlu ise terekenin yarısını aralarında ikili birli paylaşır. Bu durumda oğlun oğlu 2X. 2/3= 4X/3 hisse, oğlun kızı da 2X.1X/3=2X/3 hisse alır. Ayrıntı için “Dede Yetimliği Meselesi” başlıklı bölüme bakınız.

⁷⁴ el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 77. Besinci yüzyıl Hanbelî fakihlerinden el-Ukberî benzer şekilde, “لان الاخْت تارة تكون عصبية وهو مع البنْت وتارة تكون ذات سهم فجاز أن تستحق بفرانها جميع المال كالأب, Kız kardeş bazen kız çocukla bulunduğu asabe olur. Bazen de hisse sahibi olarak mirasçı olur. O, (duruma göre), baba gibi terekenin tamamını da alabilir.” Demektedir. Bk. Ebü'l-Mevâhib Hüseyin b. Muhammed el-Ukberî, **Ruûsü'l-mesâilî'l-hilâfiyye beyne cumhûri'l-fukaha**, thk. Nasır b. Suud es-Selâme, 6 c., Dâru İşbiliyya, Riyad, 2001, C.IV, s. 8.

E. Teşbîb-i Benât Meselesi

Oğlun kızlarının asabe bi-gayrihi mirasçılıklarıyla ilgili meselelerden birisi de mirasbırakanın kız çocuklarının olmayıp çeşitli derecelerde oğlunun çocuklarının bulunduğu hal olup⁷⁵ konunun dikkat gerektirmesi ve zihne hitap etmesinden dolayı tezyin ve süslemek anlamlarındaki teşbîb kelimesinden dolayı *mes'eletü't-teşbîb / teşbîb-i benât / teşbîb meselesi* olarak isimlendirilmektedir⁷⁶. Bu şekildeki mirasçılık sadece oğlun farklı derecelerdeki çocukları için geçerli olup farklı derecelerdeki kardeş çocuklarıyla usûlden hısımların mirasçılıklarında benzer mesele ortaya çıkmamaktadır⁷⁷. Burada oğlun kızlarının iki farklı mirasçılıkları söz konusudur.

a. Mirasbırakanın farklı derecelerindeki oğlunun kızlarıyla aynı derecede veya daha aşağı derecede erkek olmadığında oğlun kızlarının terekenin üçte ikisini almalarından sonra asabe bi-gayrihi olamamaları halidir. Aşağıdaki tabloda görüleceği gibi, birinci grup birinci derecedeki oğlun kızı mirasbırakanın kızı yerine geçerek terekenin yarısını, birinci grup ikinci derecedeki oğlun oğlunun kızı ile ikinci grup birinci derecedeki oğlun oğlunun kızı terekenin altıda birini alacaktır. Kızların alacakları üçte ikilik hisse tamamlandığında aşağı derecedeki oğlun kızlarını asabe yapacak oğlun oğulları da bulunmadığından aşağı derecedeki oğlun kızları mirasçı olamayacaklardır⁷⁸. Tabloda aşağıdaki gibi gösterebiliriz:

⁷⁵ es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 149–151; es-Secâvendî, **a.g.e.**, s. 23; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 21–23; İbn Âbidîn, **Şerhu kalâid**, C.II, s. 221, 222; Seydişehrî, **a.g.e.**, s. 125; es-Serahsî, sahâbenin bu konuda görüşlerinin bulunmadığını, bunun sahâbe döneminden sonra ortaya çıktığını söylemektedir. Bk. es-Serahsî, **a.g.e.**, C.XXIX, s. 149.

⁷⁶ el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 23; Seydişehrî, **a.g.e.**, s. 125; Bilmen, **a.g.e.**, C.V, s. 259.

⁷⁷ İbnü'l-Mecdi, **a.g.e.**, C.I, s. 422, 479.

⁷⁸ İbnü'l-Münzir, **el-İcmâ**, s. 68; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, 102, 103; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 149; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 13; es-Secâvendî, **a.g.e.**, s. 23-24; İbnü'l-Hâim, **el-Füsûl**, s. 109; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 21 vd.; Sıbtü'l-Mardînî, **Şerhu'l-füsûl**, C.I, s. 286; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 89; Seydişehrî, **a.g.e.**, s. 126; Bilmen, **a.g.e.**, C.V, s. 259, 260.

Tablo–13: (Teşbîb-i benât meselesi–1)

1. Grup	2. Grup	3. Grup
Oğlun kızı		
Oğlun oğlunun kızı	Oğlun oğlunun kızı	
Oğlun oğlunun oğlunun kızı	Oğlun oğlunun oğlunun kızı	Oğlun oğlunun oğlunun kızı
	Oğlun oğlunun oğlunun oğlunun kızı	Oğlun oğlunun oğlunun oğlunun kızı
		Oğlun oğlunun oğlunun oğlunun kızı

b. Farklı derecelerdeki mirasbırakanın oğlunun kızlarıyla oğlun oğullarının bulunması halinde oğlun oğullarının, oğlun kızlarını asabe bi-gayrihi yapması halinde mirasçılık oğlun oğullarının buldukları derecelere bağlı olarak aşağıda görüleceği üzere farklılık taşımaktadır:

(1) Mirasbırakanın oğlunun oğlunun, birinci grup birinci derecedeki oğlun kızıyla bulunduğu hal olup oğlun kızı asabe bi-gayrihi olarak oğlun oğluyla terekeyi ikili birli paylaşırlar. Oğlun oğlu aşağı derecedeki oğlun kızlarını asabe bi-gayrihi yapamayacağından aşağı derecedeki oğlun çocukları terekeden mahrum olurlar⁷⁹. Tabloda aşağıdaki gibi gösterebiliriz:

⁷⁹ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 103; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 149, 150; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 34–35; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 13; İbnü'l-Hâim, **a.g.e.**, s. 110; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 479; Sibtü'l-Mardînî, **Şerhu'l-füsûl**, C.I, s. 288; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 89; Bilmen, **a.g.e.**, C.V, s. 260.

Tablo–14: (Teşbîb-i benât meselesi–2)

1. Grup	2. Grup	3. Grup
Oğlun oğlu, Oğlun kızı		
	Oğlun oğlunun oğlu Oğlun oğlunun kızı	
		Oğlun oğlunun oğlunun oğlu Oğlun oğlunun oğlunun kızı

(2) Mirasbırakanın oğlunun oğlunun oğlunun, birinci grup ikinci dereceden oğlun oğlunun kızı ve ikinci grup birinci dereceden oğlun oğlunun kızıyla bulunması halidir. Birinci grup birinci derecedeki oğlun kızı terekenin yarısını alacak, geride kalanı birinci grup ikinci dereceden oğlun oğlunun oğlu, oğlun oğlunun kızı, ikinci grup birinci dereceden oğlun oğlunun kızı olarak ikili birli paylaşacak olup diğer mirasçılar sâkıt olacaklardır⁸⁰. Tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo–15: (Teşbîb-i benât meselesi–3)

1. Grup	2. Grup	3. Grup
Oğlun Kızı		
Oğlun oğlunun oğlu, Oğlun oğlunun kızı	Oğlun oğlunun kızı	
	Oğlun oğlunun oğlunun kızı, Oğlun oğlunun oğlunun oğlu	Oğlun oğlunun oğlunun kızı, Oğlun oğlunun oğlunun oğlu

⁸⁰ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 103; es-Serahsî, **a.g.e.**, C.XXIX, s. 150; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 34–35; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 13; İbnü'l-Hâim, **el-Füsûl**, s. 112; Sıbtü'l-Mardîni, **a.g.e.**, C.I, s. 289; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 89; Bilmen, **a.g.e.**, C.V, s. 261.

(3) Mirasbırakanın oğlunun oğlunun oğlunun oğlu, birinci grup üçüncü dereceden oğlun oğlunun oğlunun kızı ve ikinci grup ikinci dereceden oğlun oğlunun oğlunun kızı ve üçüncü grup birinci dereceden oğlun oğlunun oğlunun kızı ile bulunması halinde kızların terekeyi erkeklerle ikili birli paylaşmalarıdır. Birinci grup birinci dereceden oğlun kızı terekenin yarısını, birinci grup ikinci dereceden oğlun oğlunun kızı ile ikinci grup birinci dereceden oğlun oğlunun kızı, kızların hisselerinin üçte ikiye tamamlanabilmesi için altıda bir hisse alırlar. Geride kalanı da mezkûr oğlun çocukları paylaşır⁸¹. Üçüncü grubun üçüncü derecesinde bulunan oğlun oğlunun oğlunun oğlunun kızı ile oğlun oğlunun oğlunun oğlunun oğlu terekeden sâkit olurlar. Tabloda aşağıdaki gibi gösterebiliriz:

Tablo-16: (Teşbîb-i benât meselesi-4)

1. Grup	2. Grup	3. Grup
Oğlun kızı		
Oğlun oğlunun kızı	Oğlun oğlunun kızı	
Oğlun oğlunun oğlunun kızı	Oğlun oğlunun oğlunun kızı, Oğlun oğlunun oğlu	Oğlun oğlunun oğlunun kızı
		Oğlun oğlunun oğlunun oğlunun kızı, Oğlun oğlunun oğlunun oğlunun oğlu

(4) Mirasbırakanın oğlunun oğlunun oğlunun oğlunun oğlunun, ikinci grup üçüncü dereceden oğlun oğlunun oğlunun oğlunun kızı ve üçüncü grup ikinci dereceden oğlun oğlunun oğlunun oğlunun kızıyla bulunması halidir. Birinci gruptaki oğlun kızı terekenin yarısını, birinci grup ikinci dereceden oğlun oğlunun kızı ile ikinci grup birinci dereceden oğlun oğlunun kızı terekenin altıda birini

⁸¹ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 103; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 149-151; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 34-35; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 13; İbnü'l-Hâim, **el-Füsûl**, s. 115; el-Cürçânî, **a.g.e.**, s. 20-24; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 479, 480; Sıbtü'l-Mardînî, **Şerhu'l-füsûl**, C.I, s. 290; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 89; Bilmen, **a.g.e.**, C.V, s. 261.

paylaşacaklardır. Kalanını birinci gruptan oğlun oğlunun oğlunun kızı, ikinci grup ikinci dereceden oğlun oğlunun oğlunun kızı, ikinci grup üçüncü dereceden oğlun oğlunun oğlunun oğlunun kızı, oğlun oğlunun oğlunun oğlunun oğlu ile üçüncü grup birinci dereceden oğlun oğlunun oğlunun oğlunun kızı, üçüncü grup ikinci dereceden oğlun oğlunun oğlunun oğlunun kızı olmak üzere beş kız, bir erkek çocuk ikili birli paylaşacaklardır. Üçüncü grup üçüncü dereceden oğlun oğlunun oğlunu oğlunun oğlunun kızı mirasçı olamamaktadır⁸². Tabloda aşağıdaki gibi gösterebiliriz:

Tablo–17: (Teşbîb-i benât meselesi–5)

1. Grup	2. Grup	3. Grup
Oğlun kızı		
Oğlun oğlunun kızı	Oğlun oğlunun kızı	
Oğlun oğlunun oğlunun kızı	Oğlun oğlunun oğlunun kızı	Oğlun oğlunun oğlunun kızı
	Oğlun oğlunun oğlunun oğlunun kızı, Oğlun oğlunun oğlunun oğlunun oğlu	Oğlun oğlunun oğlunun oğlunun kızı
		Oğlun oğlunun oğlunun oğlunun oğlunun oğlu, Oğlun oğlunun oğlunun oğlunun oğlunun kızı

5) Mirasbırakanın oğlunun oğlunun oğlunun oğlunun oğlunun oğlunun üçüncü grup üçüncü dereceden oğlun oğlunun oğlunun oğlunun oğlunun kızı ile bulunması halidir. İlk gruptaki oğlun kızı yarım hisse, birinci grup ikinci dereceden oğlunun oğlunun kızı ile ikinci grup birinci dereceden oğlun oğlunun kızı altıda bir hisseyi alacaklardır. Kalanı birinci grup üçüncü dereceden oğlun oğlunun oğlunun kızı, ikinci grup dereceden oğlun oğlunun oğlunun kızı, ikinci grup üçüncü dereceden oğlun oğlunun oğlunun oğlunun kızı ve üçüncü grup birinci dereceden oğlun oğlunun

⁸² el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 103; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 34–35; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 13–14; İbnü'l-Hâim, **el-Füsûl**, s. 117–118; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 20–22; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 479–483; Sıbtü'l-Mardîni, **a.g.e.**, C.I, s. 292; Seydişehrî, **a.g.e.**, s. 125–128; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 89.

oğlunun kızı, üçüncü grup ikinci dereceden oğlun oğlunun oğlunun oğlunun kızı ile üçüncü dereceden oğlun oğlunun oğlunun oğlunun oğlunun oğlu ile oğlun oğlunun oğlunun oğlunun kızı ikili birli paylaşılacaktır⁸³. Tabloda aşağıdaki gibi gösterebiliriz:

Tablo–18: (Teşbîb-i benât meselesi–6)

1. Grup	2. Grup	3. Grup
Oğlun kızı		
Oğlun oğlunun kızı	Oğlun oğlunun kızı	
Oğlun oğlunun oğlunun kızı	Oğlun oğlunun oğlunun kızı	Oğlun oğlunun oğlunun kızı
	Oğlun oğlunun oğlunun oğlunun kızı	Oğlun oğlunun oğlunun oğlunun kızı
		Oğlun oğlunun oğlunun oğlunun oğlunun oğlu, Oğlun oğlunun oğlunun oğlunun oğlunun kızı

Mirasbırakana yakın hısmın uzaktakini hacbedeceği al-akrabu fe'l-akrab kuralı⁸⁴ gereğince oğlun oğlu ile oğlun kızı mirasçı olurken babaları daha önce ölmüş aşağı derecedeki oğlun oğlunun çocukları mirasçı olamamaktadır. Bazı durumlarda ise oğlun kızları veya daha aşağı derecedeki oğlun oğlunun kızları asabe yapacak kimse olmadığından mirasçı olamamaktadır.

İslâm ülkelerinde mirasla ilgili düzenlemelerin teşbîb-i benât meseleleriyle de yakından ilgili olduğu görülmektedir. Vâcip vasiyetle babaları daha önce ölmüş aşağı derecedeki oğlun çocuklarının da terekenin üçte birine kadar hisseye,

⁸³ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 103; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 34–35; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 13–14; İbnü'l-Hâim, *el-Füsûl*, s. 119; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 20–22; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 479–483; Sibtü'l-Mardîni, **Şerhu'l-füsûl**, C.I, s. 292; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 89; Seydişehrî, **a.g.e.**, s. 125–128; Bilmen, **a.g.e.**, C.V, s. 262.

⁸⁴ Ayrıntı için, “Al-akrabu fe'l-akrab: Yakın Asabenin Uzaktakini Hacbedeceği” başlıklı bölüme bakınız.

halefiyetle ise ne kadar aşağı derecede olursa olsun oğlun çocuklarının babaları hayatta bulunsaydı ne kadar hisse alacak idiyse, o kadar hisseye köke göre (*per stirpes*) mirasçı olmaktadır⁸⁵.

III. Anne-Baba Bir Kız Kardeşlerin Asabe Bi-Gayrihi Mirasçılıkları

Anne baba bir kız kardeşlerin, öz erkek kardeşlerle terekenin kalanını ya da tamamını ikili birli paylaşımlarına onların asabe bi-gayrihi mirasçılıkları denilmektedir⁸⁶. Bu mirasçılığa “*Erkekli kadınlı daha fazla kardeş bulunursa erkeğin hakkı, iki kadın payı kadardır*”⁸⁷ âyeti delil alınarak kız kardeşlerin erkek kardeşleri tarafından asabe yapıldıkları kabul edilmektedir⁸⁸. Mirasbırakanın iki anne baba bir erkek kardeşiyle iki anne baba bir kız kardeşini bıraktığındaki mesele tabloda şöyle gösterilebilir:

Tablo–19: (İki anne baba bir kız kardeş, iki anne baba bir erkek kardeş)

		6X
Anne baba bir kız kardeş	İkili birli paylaşırlar	1X
Anne baba bir kız kardeş		1X
Anne baba bir erkek kardeş		2X
Anne baba bir erkek kardeş		2X

Cumhura göre kız kardeşler kendi derecelerindeki erkek kardeşleriyle ve onlar sâyesinde terekeyi ikili birli paylaştıklarından kendi derecelerinde erkek kardeşleri bulunmadığında mirasçı olamamaktadırlar. Kız kardeşlerin mirasçılıkları kanaatimizce anne baba bir erkek kardeşlerin onları asabe yapmalarıyla olmayıp,

⁸⁵ Ayrıntı için, “Dede Yetimliği Meselesi” başlıklı bölüme bakınız.

⁸⁶ es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 138, 156; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, 432, 433; Sibtü'l-Mardîni, **Şerhü'l-füsûl**, C.I, s. 150, 200.

⁸⁷ en-Nisâ 4/176.

⁸⁸ İbnü'l-Münzir, **el-İcmâ**, s. 69; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 115; es-Serahsî, **a.g.e.**, C.XXIX, s. 156; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 268; eş-Şîrâzî, **a.g.e.**, C.IV, s. 98; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 101; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 23; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 370; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 90.

bizâtihi ilgili âyette⁸⁹ kardeşlerin kızlı erkekli bulduklarında terekeyi ikili birli paylaşacaklarının emredilmesiyledir. Kız kardeşler nasıl ki erkek kardeşleriyle terekeyi ikili birli paylaşıyorlarsa erkek kardeşler de kız kardeşleriyle paylaşmaktadırlar. Kanaatimiz kız kardeşlerin mirasçılıklarının da erkek kardeşlerinki gibi kendilerinden kaynaklandığı yönündedir. Kardeşlerle ilgili âyette “**Erkekli kadınlı daha fazla kardeş bulunursa erkeğin hakkı, iki kadın payı kadardır**”⁹⁰ buyurulması kız kardeşlerin, mirasçılık açısından erkek kardeşlerinden farklarının olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla kız kardeşlerin, erkek kardeşleri tarafından asabe yapıldıkları için mirasçı olduklarını söylemek isâbetli gözükmemektir.

Mirasbırakanın çocukları bulunmadığında anne baba bir kız kardeşlerle derecelerindeki öz erkek kardeşlerin terekeyi ikili birli paylaşmalarında ihtilaf bulunmazken kardeşlerin, asabe bi-gayrihi mirasçılıklarıyla ilgili ihtilaflar, öz kardeşlerin baba veya anne tarafından kardeşlerle bulduklarında erkek kardeşleriyle asabe yapılacaklarının kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır.

IV. Baba Bir Kız Kardeşlerin Asabe Bi-Gayrihi Mirasçılıkları

Oğlun kızlarının, mirasbırakanın kızları olmadığında onların yerine geçtiği gibi, mirasbırakanın öz kız kardeşleri olmadığında baba bir kız kardeşlerin de, öz kız kardeşlerin yerine geçerek onlar gibi mirasçı olarak, baba bir erkek kardeşlerle terekenin tamamını veya kalanını ikili birli paylaşacakları kabul edilmektedir⁹¹. Cumhura göre baba bir kız kardeşlerin, oğlun kızlarının asabe bi-gayrihi mirasçılıklarından tek farkı, oğlun kızları aşağı derecedeki oğlun oğullarıyla asabe olarak mirasçı olurlarken, kardeşlerin farklı derecelerdeki erkek kardeşlerle veya erkek kardeşlerin oğullarıyla asabe olamamalarıdır⁹². Baba bir kız kardeşlerin farklı derecelerdeki erkek kardeşlerle veya kardeş çocuklarıyla asabe bi-gayrihi

⁸⁹ en-Nisâ 4/176.

⁹⁰ en-Nisâ 4/176.

⁹¹ İbnü'l-Münzir, **el-İcmâ**, s. 70; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 105, 106; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 255, 269; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 426; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 156; İbn Kudâme, **a.g.e.**, IX, s. 16; Sıbtü'l-Mardînî, **Şerhu'l-füsûl**, C.I, s. 298 vd.; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 90. Müşerreke meselesinde anne baba bir kardeşlerin anne bir kardeşlerin hisselerine ortak edilmesini (müşerrekeyi) kabul eden Mâlikî ve Şâfiî mezheplerinde, yalnızca müşerreke meselesinde baba bir kardeşler, anne baba bir kardeşlerin konumunda bulunmamaktadırlar. Bk. el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 105, 106; el-Gazzâlî, **a.g.e.**, C.IV, s. 341. Ayrıntı için, “Müşerreke Meselesi” başlıklı bölüme bakınız.

⁹² el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 104; el-Gazzâlî, **a.g.e.**, C.IV, s. 342; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 17; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 423.

olamamalarının sebebi olarak, “oğlun oğlunun”, oğul; “oğlun kızının”, kız olarak isimlendirilmesine karşın, “kardeş çocuklarının”, kardeş olarak isimlendirilememeleri gösterilmektedir⁹³. Tabloda şöyle gösterilebilir:

Tablo–20: (İki baba bir erkek kardeş, iki baba bir kız kardeş)

		6X
Baba bir erkek kardeş	İkili birli paylaşır	2X
Baba bir erkek kardeş		2X
Baba bir kız kardeş		1X
Baba bir kız kardeş		1X

Baba bir kız kardeşlerin asabe bi-gayrihi mirasçılıklarında, sadece kendi derecelerindeki baba bir erkek kardeşle asabe olacaklarının kabulünden hareketle çeşitli problemler ortaya çıkmaktadır. Bunlar aşağıdaki gibidir:

A. Baba bir Kız Kardeşlerin Sadece Baba bir Erkek Kardeşlerle Asabe Olması

Hanefî, Şâfiî, Mâlikî, Hanbelî ve Zâhirî mezheplerinin oluşturduğu cumhura göre anne baba bir kız kardeşlerle baba bir kız kardeşler yalnızca kendi derecelerindeki kardeşleriyle asabe bi-gayrihi mirasçı olurlar, kendilerini asabe yapacak erkek kardeşleri bulunmadığında mirasçı olamazlar⁹⁴. Oğlun kızı, ilâ nihâye oğlunun oğluyla asabe olmasına karşın, kız kardeş sadece kendi derecesindeki erkek kardeşiyle asabe bi-gayrihi olabilmektedir⁹⁵.

Örnek–1: Mirasbırakanın iki tane anne baba bir kız kardeş, baba bir kız kardeş ve baba bir erkek kardeşinin oğlunu bıraktığı meselede, iki öz kız kardeşin üçte

⁹³ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 104; ed-Demîrî, **a.g.e.**, C.VI, s. 154; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 423, 424. el-Mâverdî (v. 450/1058), anne baba bir veya baba bir kardeş oğullarının annenin hissesini üçte birden altıda bire hacbedememesinin sebeplerinden birisi olarak erkek kardeşin oğlunun kardeş olarak isimlendirilmemesini saymaktadır. Bk. el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 104.

⁹⁴ en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 83; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 17; el-Cürçânî, **a.g.e.**, s. 25; Sıbtü'l-Mardîni, **a.g.e.**, s. 69–70, 152; el-Bakarî, **a.g.e.**, s. 92.

⁹⁵ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 104; el-Gazzâlî, **a.g.e.**, C.IV, s. 342; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 17; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 423.

iki hisse almasından sonra kalanı baba bir erkek kardeşin oğlu almaktadır. Burada baba bir kız kardeşler, baba bir erkek kardeşin oğlu veya daha aşağı derecedeki kardeş oğluya asabe bi-gayrihi mirasçı olamamaktadırlar⁹⁶. Tabloda aşağıdaki gibi gösterebiliriz:

Tablo–21: (İki öz kız kardeş, bir baba bir kız kardeş, bir baba bir erkek kardeşoğlu)

	6	6X	6X
Anne baba bir kız kardeş	2/3	4X	2X
Anne baba bir kız kardeş			2X
Baba bir erkek kardeşin oğlu	Kalanı alır	2X	2X
Baba bir kız kardeş	----	----	----

Baba bir kız kardeş, kendi derecesinde kendisini asabe yapacak baba bir erkek kardeş bulunmadığından mirasçı olamamış, terekeyi uzaktaki baba bir erkek kardeşin oğlu asabe olarak almıştır. Meşhur Hanefî âlimlerinden İbn Âbidîn (v. 1252/1836), bazı *es-Sirâciyye*⁹⁷ şârihlerinin iki tane anne baba bir kız kardeşin üçte iki almasından sonra kalanı, oğlun kızlarıyla ilgili *teşbîb-i bēnat* meselesine kıyas ederek baba bir kız kardeşle baba bir erkek kardeşin oğlunu asabe yaparak paylaştıklarını belirtmektedir. İbn Âbidîn bu görüşü mirasta kıyasın câri olmadığını ve hisse sahibi olmayan kadınların asabe bi-gayrihi olamayacağını söyleyerek tenkit etmektedir⁹⁸. Ferâiz âlimlerinden es-Settî (v. 750/1349) de, kardeşin oğlunun kendi derecesindeki kardeşin kızını asabe yapamamasının, “*Hisse sahiplerine hisselerini veriniz, geride kalan en yakın erkeğindir.*”⁹⁹ rivâyetinin hükmüne kıyasla olduğunu söylemektedir. Kardeşoğlunun, kardeş kızıyla bulunduğu hali oğlun oğlunun, oğlun kızını asabe yapmasına kıyas ederek onun da teyzesini asabe yapacağını söyleyenlerin bulunduğu belirten es-Settî, oğlun oğlunun kardeşin oğlundan daha kuvvetli

⁹⁶ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 106; el-Gazzâlî, **a.g.e.**, C.IV, s. 342; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 18; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 479; Sibtü'l-Mardîni, **Şerhu'l-füsûl**, C.I, s. 152, 153.

⁹⁷ Hanefî fakihî Ebû Tâhir Sirâceddîn es-Secâvendî (v. 596/1200)'nin ferâiz ilmiyle ilgili eserinin adıdır. Eserin çok sayıda şerhi bulunmaktadır.

⁹⁸ İbn Âbidîn, **Şerhu kalâid**, C.II, s. 213.

⁹⁹ Rivâyetle ilgili ayrıntı için, “Asabe Yoluyla Mirasçılığa İlişkin Deliller” başlıklı bölüme bakınız.

olduğunu, kuvvetli için sabit olan bir hükmün zayıf için de sâbit olamayacağını belirterek tenkit etmektedir¹⁰⁰. İbn Hazm (v. 456/1064) ise, bu konuda cumhurun görüşünde olmakla birlikte, iki kız kardeşin terekenin üçte ikisini almasından sonra kalanı sadece baba bir erkek kardeşin alacağını söyleyerek, baba bir kız kardeşin mirasçı olamayacağını kabul etmeyen cumhurun görüşüne karşı bu meseleyi delil getirmektedir¹⁰¹.

Örnek–2: Mirasbırakanın iki tane öz kız kardeş, baba bir iki kız kardeşiyle babasının amca oğlunu bıraktığı meselede iki anne baba bir kız kardeşin üçte iki almasından sonra kalanı babasının amcaoğlu alacaktır. Baba bir kız kardeş daha yakın olmasına rağmen kendi derecesinde asabe yapacak kimse bulunmadığından mirasçı olamamaktadır¹⁰². Tabloda aşağıdaki gibi gösterilebilir:

Tablo–22: (İki öz kız kardeş, iki baba bir kız kardeş, babasının amca oğlu)

		6X	6X
Anne baba bir kız kardeş	2/3	4X	2X
Anne baba bir kız kardeş			2X
İki baba bir kız kardeş	----	----	----
Babanın amcasının oğlu	Kalanı alır	2X	2X

Baba bir kız kardeşle baba bir erkek kardeş bulunsaydı Hanefî, Malikî, Şafî ve Hanbelî mezheplerinde baba bir kız kardeşi asabe yaparak kalan 1/3'ü aralarında ikili birli paylaşacaklarından babasının amca oğlu mirasçı olamayacaktı. Burada baba

¹⁰⁰ es-Settî, a.g.e., C.II, s. 504.

¹⁰¹ İbn Hazm, iki öz kız kardeşin üçte iki hisse almasından sonra kalanı baba bir erkek kardeşlerle kız kardeşler arasında ikili birli taksim edilmesi meselesinde kendilerine muhalif olanlara bu örneği delil getirmektedir. İki öz kız kardeş, on baba bir kız kardeş ve amca/amca oğlu/kardeş oğlu gibi asabe hısımların bulunduğu iki öz kız kardeşe üçte iki hisse verdikten sonra kalanı asabe erkek hısımlara vererek baba bir kız kardeşleri iskât etmede icma ettiklerini belirtmektedir. İbn Hazm, her nasıl ki baba bir erkek kardeşle baba bir kız kardeşi asabe bi-gayrihi yaparak terekenin kalanını paylaşıyorsunuz yani kız kardeşlerin hisselerini üçte ikiden fazla yapıyorsunuz da burada neden aynı uygulamayı yapmıyorsunuz demektedir. İbn Hazm bu uygulamada, “*Hisse sahiplerine hisselerini veriniz, geride kalan en yakın erkeğindir.*” rivayetine istinat ettiklerini belirtmektedir. Bk. İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 270–271.

¹⁰² İbnü'l-Münzir, **el-İşrâf**, C.IV, s. 330; **el-İcmâ**, s. 70–71; el-Mâverdî, a.g.e., C.IX, s. 106; İbn Hazm, a.g.e., C.IX, s. 269; İbn Kudâme, a.g.e., C.IX, s. 16, 17.

bir kız kardeşleri asabe yapacak kimse olmadığından baba bir kız kardeşler mirasçı olamamış, daha uzaktaki babasının amcoğlu mirasçı olmuştur. İbn Kudâme (v. 620/1223), baba bir kız kardeşlerin sadece baba bir erkek kardeşlerle asabe olmalarıyla ilgili şöyle demektedir:

“Mirasbırakanın çocukları ile oğlunun çocukları ve öz kız kardeşleriyle baba bir kız kardeşlerinin durumu sadece bir noktada farklıdır. Oğlun kızları daha aşağı derecede bulunan oğlun oğulları tarafından asabe bi-gayrihi olabilirlerken baba bir kız kardeş yalnızca kendi derecesindeki erkek kardeşi tarafından asabe bi-gayrihi yapılır. İki öz kız kardeş terekenin üçte ikisini alırsa kalan baba bir kardeşin oğlu bulunduğu baba bir kız kardeşlere verilmeksizin ona verilir. Çünkü oğlun oğlu ne kadar aşağı inerse insan oğuldur ancak kardeşin oğlu kardeş değildir.”¹⁰³

İbn Kudâme ayrıca iki tane anne baba bir kız kardeşle bulduklarında baba bir kız kardeşlerin mirasçı olamayarak terekenin kalanını uzaktaki asabe hısımların almasını iki kız çocukla bulduklarında oğlun kızlarının mirasçı olamamasıyla açıklamaktadır¹⁰⁴. Baba bir kız kardeşlerin baba bir kardeşin oğluyla asabe bi-gayrihi mirasçı olamamaları, İbn Kudâme'nin ifâdelerinde de görüldüğü gibi kardeş oğlunun kardeş sayılmayacağıyla açıklanmaktadır. Fakat bu izah, baba bir kız kardeşin kız kardeş sayılmadığı için mirasçı olamazken, aynı meselede baba bir erkek kardeşin oğlunun oğlunun kardeş olmamasına rağmen mirasçı olmasını veya daha uzakta bulunan asabe kabul edilen babanın amca oğlu gibi bir hısmın mirasçı olmasını açıklayamamaktadır.

Tâbiünden Hasan el-Basrî (v. 110/728)'nin iki tane anne baba bir kız kardeş, baba bir kız kardeş ve amcanın bulunduğu durumda iki anne baba bir kız kardeşin üçte iki almasından sonra kalan üçte biri (duruma göre altıda biri), baba bir kız kardeş / lere verdiği nakledilmektedir¹⁰⁵. İbn Hazm (v. 456/1064), Hasan el-Basrî'nin iki anne baba bir kız kardeş, baba bir kız kardeş ve amca oğlunun bulunduğu meselede iki kız kardeşin üçte iki almasından sonra kalan üçte biri baba bir kız kardeşe verdiğini, burada amcayı mirasçı yapmadığını belirtmektedir¹⁰⁶. Hasan el-Basrî'nin baba bir kız kardeşleri asabe yapacak kimse olmamasına rağmen onlara terekenin kalanını vermesi, onun baba bir kız kardeşlerin asabe olmaları için baba bir erkek

¹⁰³ İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 17

¹⁰⁴ **a.e.**, C.IX, s. 19. Ayrıntı için, “Oğlun Kızlarının Asabe Bi-Gayrihi Mirasçılıkları” başlıklı bölüme bakınız.

¹⁰⁵ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.IX, s. 106; İbn Hazm, **el-Muhalla**, C.IX, s. 269; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 78.

¹⁰⁶ İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 269.

kardeşlerinin bulunması gerektiğini kabul etmediğini de göstermektedir. Hasan el-Basrî'nin uygulamasını tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo–23: (İki öz kız kardeş, iki baba bir kız kardeş, amca)

		6X
İki anne baba bir kız kardeş	2/3	4X
İki baba bir kız kardeş	1/3	2X
Amca	----	----

Hasan el-Basrî'nin uygulamasında, cumhurun uygulamasındaki problemler ortaya çıkmamaktadır. Hasan el-Basrî'nin benzer şekilde mirasbırakanın iki kız çocuğu, oğlun kızları ve amcanın bulunduğu durumda kalanı oğlun kızlarına vererek amcayı mirasçı yapmamaktadır¹⁰⁷. Kardeşlerle ilgili mezkûr meselelerin de sebep ve mâhiyetleri açısından oğlun çocuklarıyla ilgili meselelerle aynı olmasına rağmen İslâm ülkelerinde onlarla ilgili düzenlemeler yapılmamıştır¹⁰⁸.

B. Baba bir Kız Kardeşlerin Tek Öz Kız Kardeşe Altıda Bire Mirasçı Olmaları

Cumhura göre tek bir anne baba bir kız kardeşe çok sayıda baba bir kız kardeş bulunduğu baba bir kız kardeşlerin terekeden alacakları hisse, kız kardeşlerin hisselerinin üçte ikiye tamamlanabilmesi için altıda birdir¹⁰⁹. Baba bir kız kardeşlerin, tek öz kız kardeşe altıda bir almalarının tek kız çocukla bulduklarında oğlun kızlarının altıda bir hisse almalarına kıyasla olduğu belirtilmektedir¹¹⁰. Dolayısıyla cumhura göre anne baba bir kız kardeş, beş baba bir kız kardeş ve babasının amca oğlunun bulunduğu meselede öz kız kardeş yarım, beş baba bir kız kardeş altıda bir ve kalanı babasının amca oğlu alacaktır. Tabloda şöyle gösterilebilir:

Tablo–24: (Öz kız kardeş, beş baba bir kız kardeş, babasının amca oğlu)

¹⁰⁷ Hasan el-Basrî'nin uygulaması için bk. el-Mâverdí, **a.g.e.**, C.VIII, s. 106; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 78.

¹⁰⁸ Ayrıntı için, "Dede Yetimliği Meselesi" başlıklı bölüme bakınız.

¹⁰⁹ el-Mâverdí, **a.g.e.**, C.VIII, s. 106; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 16, 50; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 83; el-Megîlî, **a.g.e.**, s. 269; Sibtü'l-Mardîni, **Şerhü'l-füsûl**, C.I, s. 146; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 62.

¹¹⁰ en-Nevevî, **a.g.e.**, C.XVI, s. 83; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 62.

		6X
Anne baba bir kız kardeş	$\frac{1}{2}$	3X
Beş baba bir kız kardeş	$\frac{1}{6}$	1X
Babasının amca oğlu	Kalanı alır	2X

Beş baba bir kız kardeş terekenin altıda birini alırken mirasbırakanın babasının amacoğlu terekenin üçte birini almıştır. Bunun, “kadınların kendi başlarına asabe olamayacakları”¹¹¹ kuralının neticesi olduğu anlaşılmaktadır. Burada tekrara girmemek için meselenin kardeşlerin asabe bi-gayrihi mirasçılıklarıyla ilgili olduğunu belirtmekle yetiniyoruz.

C. Anne bir Kardeşler Mirasçı Olurken Baba bir Kardeşlerin Hacbolması

Bazı hallerde cumhura göre mirasbırakanın anne bir kız veya erkek kardeşleri mirasbırakanın anne baba bir kız kardeşleriyle mirasçı olurlarken baba bir kız veya erkek kardeşler terekeden mahrum olmaktadır¹¹². Mirasbırakanın iki öz kız kardeş, iki anne bir kız kardeş ve iki baba bir kız kardeşini bıraktığı meselede iki anne baba bir kız kardeş terekenin üçte ikisini, iki anne bir kız kardeş terekenin üçte birini aldıktan sonra baba bir kız kardeşler terekeye mirasçı olamamaktadır. Tabloda şöyle gösterebiliriz:

¹¹¹ Ayrıntı için, “Asabenin Erkek Olması Gereği” başlıklı bölüme bakınız.

¹¹² Bu uygulamanın sebebi hakkında ayrıntı için, “Asabelikte Akralılık Kuvvetiyle Tercih” başlıklı bölüme bakınız.

Tablo–25: (İki öz kız kardeş, iki baba bir kız kardeş, iki anne bir kız kardeş)

		6X
Anne baba bir kız kardeş	2/3	2X
Anne baba bir kız kardeş		2X
Anne bir kız kardeş	1/3	1X
Anne bir kız kardeş		1X
Baba bir kız kardeş	----	----
Baba bir kız kardeş	----	----

Benzer mesele, baba bir kız kardeşlerle baba bir erkek kardeşler bulunduğunda da ortaya çıkmaktadır. İki anne baba bir kız kardeş üçte iki, anne bir kardeşler üçte bir hisse aldığıında baba bir kız ve erkek kardeşlere hisse kalmayacaktır.

Örnek–2: Müşerreke meselesinde mirasbırakanın koca, iki tane anne bir kız kardeş, iki tane anne baba bir kız kardeş veya erkek kardeş ile annesini geride bıraktığı meselede kocanın yarım, iki anne bir kız kardeşin üçte bir, annenin altıda bir hisse alması durumunda anne baba bir kardeşlere hisse kalmamaktadır¹¹³.

Meselenin kız kardeşlerin kendi başlarına asabe olamayacaklarının kabulüyle baba tarafından veya anne tarafından kardeşlerin ilgili âyetlerde belirtildiği şekilde, mirasçı olamamalarından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. en-Nisâ 4/12’de anne tarafından kardeşlerin mirasçılıklarının, en-Nisâ 4/176’da baba tarafından kardeşlerinin mirasçılıklarının düzenlendiği, kardeşler hangi taraftansalar ona göre, her iki yönden (anne ve baba bir) kardeşlerin ise iki şekilde mirasçı olmaları hâlinde herhangi bir problem ortaya çıkmamaktadır. Anne baba tarafından kardeşler hem anne hem baba tarafından hısım olacakları için, iki şekilde de mirasçı olurlar. Bu durumda, dört baba tarafından dört anne tarafından kız kardeş bulunacak baba bir kardeşler

¹¹³ Müşerreke meselesinde Hanefî ve Hanbelî mezheplerinin anne baba bir kardeşleri anne bir kardeşlerin hisselerine ortak etmeme ve Mâlikî ve Şâfiî mezheplerinin anne bir kardeşlerin hisselerine ortak etme şeklinde iki uygulama bulunmaktadır. Ayrıntı için, “Müşerreke Meselesi” başlıklı bölüme bakınız.

terekenin üçte ikisini, anne bir kardeşler de üçte birini alacaklardır¹¹⁴. Tabloda şöyle gösterilebilir:

Tablo–26: (İki öz kız kardeş, iki baba bir kız kardeş, iki anne bir kız kardeş)

	Baba tarafından	12 X	Anne tarafından	12 X	Sonuç
Baba bir kız kardeş	2/3'ü eşit paylaşırlar. 12X üzerinden	2X			2X
Baba bir kız kardeş		2X			2X
Anne baba bir kız kardeş	toplam 8X, her birine 2X	2X	1/3'ü eşit paylaşırlar. 12X üzerinden 4X, her birine 1X'er hisse düşer.	1X	2X+ 1X = 3X
Anne baba bir kız kardeş		2X		1X	2X+ 1X = 3X
Anne bir kız kardeş				1X	1X
Anne bir kız kardeş				1X	1X

Anne tarafından ve baba tarafından hısımların hacbolmadığı, her bir kardeşin ilgili âyette belirtilen şekilde, anne ve baba tarafından kardeşlerinse iki şekilde de mirasçı olduğu görülmektedir. Anne tarafından kardeşlerin mirasçı olmalarına karşın baba tarafından kardeşlerin hacbolmaları gibi problemler de ortaya çıkmamaktadır.

D. Asabe Bi-Gayrihi Mirasçılığın Sınırlandırılması: Kardeş Kızlarının Asabe Bi-Gayrihi Olamamaları Örneği

Asabe bi-gayrihi mirasçılığın mezkûr tanımına uygun olarak, kız çocuklar, oğlun kızları, anne baba bir kız kardeşler ve baba bir kız kardeşlerin dışındaki kardeş kızları, amcakızları gibi hısımlar kendi derecelerindeki erkeklerle asabe bi-gayrihi

¹¹⁴ Ayrıntı için, “Müşerreke Meselesi” başlıklı bölüme bakınız. İbn Abbâs’tan da öz kardeş, baba bir ve anne bir kardeşlerin bulunduğu durumda tamamını mirasçı yaptığı nakledilmektedir. Bk. el-Cüveynî, a.g.e., C.IX, s. 141.

olarak mirasçı olamamaktadırlar¹¹⁵. Kız çocukların mirasçılıklarıyla ilgili, “*Allah çocuklarınız hakkında, erkeğe kadının payının iki katını tavsiye eder.*”¹¹⁶ âyetinin oğlun kızlarını kapsadığı, “*Kardeşler kız ve erkek olarak karışık bulunurlarsa erkeğin hissesi iki kızın hissesi kadardır*”¹¹⁷ âyetinin de anne baba bir kardeşlerle baba bir kardeşleri kapsadığı kabul edilmektedir¹¹⁸. Diğer kadınların yalnızken hisse sahibi olmadıkları gerekçesiyle kendi derecelerindeki erkeklerle asabe olamayarak terekeyi ikili birli paylaşamayacakları kabul edilmektedir¹¹⁹. Oğlun ilâ nihâye erkek ve kız çocuklarının asabe bi-gayrihi olurlarken kardeşlerin kız çocuklarının asabe bi-gayrihi olamamaları “mirasbırakanın oğlunun oğlu”, oğul olarak isimlendirilmesine karşın, “kardeşin çocuklarının”, kardeş olarak isimlendirilmemesiyle açıklanmaktadır¹²⁰. İbnü’l-Hâim (v. 815/1412) konuyla ilgili, “Şu hısımlarda kardeşlerle asabe bi-gayrihi mirasçılık yoktur. Hala, babanın halası, dedenin halası, amcanın kızı, babanın amcasının kızı, dedenin amcasının kızı...” demektedir¹²¹. İbn Kudâme (v. 620/1223) de, “Diğer asabe hısımların kardeşleri ise mirasçı değildirler. Çünkü onlar hisse sahibi değildirler. Yalnız bulduklarında ve kardeşleriyle bulduklarında da mirasçı olamazlar.”¹²² ifâdelerini kullanmaktadır. Fakat ashâbü’l-ferâiz olmadıkları ve mirasçılıklarına ilişkin açık bir nass bulunmadığı halde uzaktaki asabe erkek hısımlar terekenin kalanını alabilmektedir. Tabloda aşağıdaki gibi gösterebiliriz:

¹¹⁵ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 115; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 138; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 82; ed-Demîrî, **a.g.e.**, C.VI, s. 155–156; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 76, 91, 120–123. İbn Kudâme (v. 620/1223), dört erkeğin kardeşlerini farz hisse almaktan engelleyerek onları asabe yapacağını bunların oğul ile ilâ nihâye oğul, anne baba bir erkek kardeşle baba bir erkek kardeşin olduğunu bunların kendi derecelerindeki kız kardeşlerini asabe yaparak terekeyi ikili birli paylaşacaklarını, bunların dışındaki durumlardaysa sadece erkeklerin asabe olup kadınların asabe olamayacağını söylemektedir. Bk. İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 18.

¹¹⁶ en-Nisâ 4/11.

¹¹⁷ en-Nisâ 4/176.

¹¹⁸ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 115; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 18; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 120–123.

¹¹⁹ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 115; el-Gazzâlî, **a.g.e.**, C.IV, s. 342, 345; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 18; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 101; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 76, 91. İbnü’l-Mecdî (v. 850/1447), “Eğer asabe hısmın kız kardeşi hisse sahibi ve birlikte bulunuyorlarsa onu asabe yapar ve ona ilhak edilir. Çünkü eğer ona (kız kardeşe) hissesi verilse bu durumda erkeğin kız kardeşten daha az hisse alması söz konusu olacaktır.” demektedir. Bk. İbnü’l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 438.

¹²⁰ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 104; ed-Demîrî, **a.g.e.**, C.VI, s. 154; İbnü’l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 423, 424.

¹²¹ İbnü’l-Hâim, **el-Füsûl**, s. 69.

¹²² İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, 18, 82.

Tablo-27: (Öz erkek kardeşin oğlu, öz erkek kardeşin kızı)

	1X
Anne baba bir erkek kardeşin oğlu	1X (Terekenin tamamını alır)
Anne baba bir erkek kardeşin kızı	----

Tablo-28: (Babanın amcasının oğlu, hala veya amca kızı)

	1X
Babanın amcasının oğlu	1X (Terekenin tamamını alır)
Hala veya amca kızı	----

Kendi derecelerinde veya daha uzaktaki asabe hısımlarla bulduklarında mirasçı olamayanlar sadece zevi'l-erhâm kabul edilen kadınlar ve erkekler değildir. Ashâbü'l-ferâiz hısımlardan kabul edilmesine karşın baba bir kız kardeş gibi hısımlar bazen asabe bi-gayrihi olmadıkları için mirasçı olamamaktadırlar.

Örnek: Mirasbırakanın iki tane anne baba bir kız kardeş, on tane baba bir kız kardeşle amca oğlunu bıraktığı meseleyi tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo-29: (İki öz kız kardeş, on baba bir kız kardeş, amca oğlu)

		6X
Anne baba bir kız kardeş	2/3	2X
Anne baba bir kız kardeş		2X
On tane baba bir kız kardeş	----	----
Amca oğlu	Kalanı alır	2X

İki öz kız kardeşin terekenin üçte ikisini almasından sonra kalanı on tane baba bir kız kardeş mirasbırakana daha yakın olmasına rağmen, amca oğluyla asabe bi-gayrihi olamadığı için alamamaktadırlar. Kalanı, asabe olarak amca oğlu almıştır. Bu uygulamaya “*Hisse sahiplerine hisselerini veriniz, geride kalan en yakın erkeğindir.*”¹²³ rivâyeti delil alınmaktadır¹²⁴. Kanaatimizce baba bir kız kardeşlerin baba bir erkek kardeşlerle mirasçı yapılırken kendi derecelerinde erkek kardeşleri bulunmadığında mirasçı olamamaları çelişki oluşturmaktadır.

Aynı derecedeki erkeklerle kadınların terekeyi ikili birli paylaşmaları İslâm miras hukukunda genel kural olarak kabul edilmektedir¹²⁵. Mirasbırakanın çocukları olmadığı anne ve babanın, çocukların, baba tarafından kardeşlerin terekeyi ikili birli paylaşmaları bu kuralın gereğidir. Mirasbırakanın sadece dedesi ile ninesini bıraktığı durumda terekeyi ikili birli paylaşacakları konusunda Zâhirî mezhebinin de kabul ettiği¹²⁶, sahâbe¹²⁷ ve tâbiîn¹²⁸ uygulamaları bulunmaktadır. Aynı şekilde Mâlikî ve Şâfiî mezheplerinde dedeyle kız kardeşler birlikte bulduklarında terekeyi ikili birli paylaşmaktadırlar¹²⁹. Kanaatimizce “*Hisse sahiplerine hisselerini veriniz, geride kalan en yakın erkeğindir.*”¹³⁰ rivâyetinin dar anlamda anlaşılmasıyla mirasbırakana daha yakın hısım bulunmasına rağmen uzaktaki asabe erkek mirasçı olmaktadır. Böylece bazen ashâbü’l-ferâiz olmayan zevi’l-erhâm hısımlar asabe

¹²³ Rivâyetle ilgili ayrıntı için, “Asabe Yoluyla Mirasçılığa İlişkin Deliller” başlıklı bölüme bakınız.

¹²⁴ İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 271.

¹²⁵ Çocuklarla bulduklarında anne babanın mirasçılıkları ve anne bir kardeşlerin mirasçılıkları gibi birkaç istisnâ haricinde miras hükümlerinde erkeğin iki kadın hissesi alması genel kural niteliğindedir. Bk. en-Nisâ 4/11, 12, 176. en-Nevevî (v. 676/1277) ve İbnü’l-Mecdî (v. 850/1447), Ömeriyyeteyn meselesini açıklarken, erkek çocukla kız çocuk, erkek kardeşle kız kardeşin ikili birli paylaştıkları gibi anneye babanın da (çocuklar bulunmadığında) ikili birli paylaşacaklarını söylemektedirler. Bk. en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 73; İbnü’l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 390. Ömeriyyeteyn meselesi hakkında bk. Yazıcı, “Sahabe Dönemi”, s. 99–100.

¹²⁶ İbn Hazm, anne olmadığı ninenin, annenin terekeden üçte bir alacağı yerde üçte bir hisse, altıda bir hisse alacağı yerde onun gibi altıda bir hisse alacağını söyleyerek ninenin hissesinin altıda bir ile sınırlı olduğu ve bu konuda icma olduğunu söyleyenleri yalancılıkla itham etmektedir. İbn Hazm bu uygulamasına, “*Ölenin çocuğu varsa, anne babasından her birinin terekeden altıda bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yoksa terekeden annenın hissesi üçte birdir.*” (en-Nisâ 4/11) ile “*anne babanızı cennetten çıkardığı gibi*” (A’raf 7/27) ayetlerini delil getirmektedir. Bk. İbn Hazm, **el-Muhalla**, C.IX, s. 272; **el-Merâtibü’l-icmâ**, Dârü’l-Kitâbi’l-İlmiyye, Beyrut, t.y., s. 101.

¹²⁷ İbn Abbâs’ın uygulaması için bk. el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 110; İbn Hazm, **el-Muhalla**, C.IX, s. 272 vd.; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 453; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 167; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 54; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 75; es-Setfî, **a.g.e.**, C.II, s. 397; ed-Demîrî, **a.g.e.**, C.VI, s. 135; İbnü’l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 339; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 32.

¹²⁸ Tâbiînden Tâvus b. Keysân (v. 106/724)’ın uygulaması için bk. İbn Hazm, **el-Muhalla**, C.IX, 272; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 110.

¹²⁹ Şâfiî mezhebinde ekderiyye dışında kız kardeş, dedeyle bulunduğu asabe olmaktadır. Bk. İbnü’l-Hâim, **el-Füsûl**, s. 70; Sıbtü’l-Mardîni, **Şerhü’l-füsûl**, C.I, s. 153, 329.

¹³⁰ Rivâyetle ilgili ayrıntı için, “Asabe Yoluyla Mirasçılığa İlişkin Deliller” başlıklı bölüme bakınız.

yapılmadıklarından bazen de ashâbü'l-ferâiz oldukları halde asabe yapacak kimse olmadığından mirasçı olamamaktadırlar.

E. Ehu'l-meşûm / Uğursuz Kardeş ve Ehu'l-mubârek / Uğurlu Kardeş Meseleleri

Mirasbırakanın koca, anne baba bir kız kardeş, iki baba bir kız kardeş ile baba bir erkek kardeşini bıraktığı mesele *ehu'l-meş'um / uğursuz kardeş* meselesi olarak isimlendirilmektedir¹³¹. Bu meselede koca, terekenin yarısını, anne baba bir kız kardeş diğer yarısını alacak, baba bir kız kardeş de baba bir erkek kardeşle asabe olduğundan hisse kalmadığı için mirasçı olamayacaktır. Baba bir erkek kardeş, baba bir kız kardeşi asabe bi-gayrihi yaparak hisse almamasına sebep olduğundan *ehu'l-meşûm / el-karîbu'l-meşûm / uğursuz kardeş* olarak isimlendirilmektedir¹³². İlgili meseleyi tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo-30: (Ehu'l-meşûm / Uğursuz kardeş meselesi)

		2X
Koca	½	1X
Anne baba bir kız kardeş	½	1X
İki baba bir kız kardeş	----	----
İki baba bir erkek kardeş	----	----

Mirasbırakanın iki tane anne baba bir kız kardeş, on tane baba bir kız kardeş ve amca oğlunu bıraktığı meselede iki tane anne baba bir kız kardeş terekenin üçte ikisini aldıktan sonra kalanı amca oğlu almaktadır. Baba bir kız kardeşler mirasbırakana daha yakında bulunmalarına rağmen mirasçı olamayacaklardır¹³³.

Tabloda şöyle gösterebiliriz:

¹³¹ el-Habrî, **a.g.e.**, s. 78; el-Cüveynî, **a.g.e.**, C.IX, s. 104; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 36; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 74; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 100.

¹³² el-Habrî, **a.g.e.**, s. 80; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 36; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 336; el-Bakarî, **a.g.e.**, s. 92; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 63, 84, 100.

¹³³ İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 271.

Tablo–31: (İki öz kız kardeş, on baba bir kız kardeş, amca oğlu)

		6X
Anne baba bir kız kardeş	2/3	2X
Anne baba bir kız kardeş		2X
On baba bir kız kardeş	----	----
Amca oğlu	Kalanı alır	2X

İbn Hazm (v. 456/1064) bu meseleyi, iki tane anne baba bir kız kardeşin üçte iki hisse almasından sonra kalanı baba bir kız ve erkek kardeşler arasında paylaştıran Hanefî, Hanbelî, Mâlikî ve Şâfiî mezhebinin oluşturduğu cumhurun aleyhine delil getirmektedir. İbn Hazm, “baba bir kız kardeşi baba bir erkek kardeşle mirasçı yapıyorsunuz da neden burada baba bir kız kardeşi amca, amca oğlu veya baba bir kardeşin oğlu ile mirasçı yapmıyorsunuz?”¹³⁴ demektedir.

İki öz kız kardeşle bulduklarında baba bir kız ve erkek kardeşler öz kız kardeşin yarım hisse almasından sonra kalanı ikili birli paylaşacaklardır. Baba bir kız kardeşi asabe yaparak kendi sayesinde onu mirasçı yapmasına sebep olması nedeniyle baba bir erkek kardeş *ehu'l-mubârek / uğurlu kardeş / el-karîbu'l-mübârek* olarak isimlendirilmektedir¹³⁵. Meseleyi tabloda şöyle gösterebiliriz:

¹³⁴ a.e., C.IX, s. 271.

¹³⁵ el-Habrî, a.g.e., s. 171; el-Meşrikî, a.g.e., C.I, s. 63, 64.

Tablo–32: (Ehu’l-mübârek / uğurlu kardeş meselesi)

		18X
İki anne baba bir kız kardeş	2/3	12X
Baba bir kız kardeş	Kalanı ikili birli paylaşırlar	1X
Baba bir kız kardeş		1X
Baba bir erkek kardeş		2X
Baba bir erkek kardeş		2X

İki öz kız kardeşin terekenin üçte ikisini almasından sonra kalanı baba bir kız ve erkek kardeşler ikili birli paylaşmaktadır. Baba bir kız kardeşler, yanlarında kendilerini asabe yapacak baba bir erkek kardeş bulunmasaydı mirasçı olamayacaklardı. Diğer bir ifadeyle baba bir kız kardeşler baba bir erkek kardeşler tarafından asabe bi-gayrihi yapıldıkları için mirasçı olmuşlardır. Ashâbü’l-ferâize reddi kabul eden âlimlerin kabul ettiği, “başkasıyla terekenin bir kısmına mirasçı olanların, yalnızken terekenin tamamını alacakları”¹³⁶ kuralında belirtildiği gibi baba bir kız kardeşler kendi derecelerindeki erkeklerle mirasçı olurlarken kendi derecelerinde erkekler bulunmadığında öncelikle mirasçı olacaklardır.

Asabe bi-gayrihi mirasçılığın, kadınların kendi başlarına asabe olamayacakları, asabelikleri için kendilerini asabe yapacak birine ihtiyaç duymaları, asabe yapacak kimse olmadığında mirasçı olamamalarındaki kuralları gereğince gerek oğlun kızlarıyla ilgili gerekse kız kardeşlerle ilgili çeşitli problemlere neden olmaktadır. en-Nisâ 4/11’de kız ve erkek çocukların, en-Nisâ 4/176’da kız ve erkek kardeşlerin terekeyi ikili birli paylaşacaklarının belirtilmesi, cumhurun kabul ettiği şekilde, oğlun oğluyla bulunduğu oğlun kızının, baba bir erkek kardeşle bulunduğu baba bir kız kardeşin terekenin kalanını paylaşmaları, oğlun oğlu bulunmadığında oğlun kızının, baba bir erkek kardeş bulunmadığında, baba bir kız kardeşin mirasçı olamayacağı şeklindeki cumhurun görüşünün aksine, onlar olmadığında öncelikle mirasçı olması gerekecektir.

¹³⁶ el-Mâverdî, a.g.e., C.VIII, s. 77. Benzer şekilde bk. el-Ukberî, a.g.e., C.IV, s. 8.

İKİNCİ BÖLÜM

ASABE MAA-GAYRİHİ MİRASÇILIK

Mirasbırakanın anne baba bir veya baba bir kız kardeşlerinin, kız çocuklarla veya onlar bulunmadığında ilâ nihâye oğlun kızlarıyla bulduklarında terekenin kalanını almaları asabe maa-gayrihi mirasçılık olarak isimlendirilmektedir¹³⁷. Asabe maa-gayrihi mirasçılığın asabe bi-gayrihi mirasçılıktan farkı, kız çocukların hisselerini almalarından sonra kız kardeşlerin asabe olarak terekenin kalanını almalarıdır. Bu fark, fakihler tarafından, “asabe bi-gayrihi mirasçılıkta kendisiyle asabe olunanın asabe bi-nefsihi hısım olması gerektiği halde asabe maa-gayrihi mirasçılıkta kendisiyle asabe olunanın asabe bi-nefsihi hısım olması gerekmemektedir.”¹³⁸ şeklinde dile getirilmektedir.

İslâm miras hukukunda, asabe maa-gayrihi mirasçılıkla ilgili üç görüş bulunmaktadır¹³⁹. **İlki**, sahabenin ekserisinin de görüşü olduğu belirtilen Hanefî, Mâlikî, Şâfî ve Hanbelî mezheplerinin oluşturduğu cumhurun kız çocuklarla bulduklarında kız ve erkek kardeşlerin asabe olarak mirasçı olacakları görüşüdür¹⁴⁰. **İkincisi**, kız çocuklarla bulduklarında kız kardeşlerin mirasçı olamayacakları ancak erkek kardeşlerin veya uzaktaki asabe hısımların mirasçı olacakları şeklindeki Abdullah b. Zübeyr (v. 73/692)¹⁴¹ ve İbn Abbâs (v. 68/687)’a¹⁴²

¹³⁷ es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 138; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 9; ed-Demîrî, **a.g.e.**, C.VI, s. 158; İbnü'l-Hâim, **el-Füsûl**, s. 70; el-Cürçânî, **a.g.e.**, s. 39; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 433; Sibtü'l-Mardîni, **Şerhü'l-füsûl**, C.I, s. 201; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 35; İbn Âbidîn, **Şerhu kalâid**, C.II, s. 211, 213; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 91, 92; Seydişehrî, **a.g.e.**, s. 66; Mahmasânî, **a.g.e.**, s. 346.

¹³⁸ es-Serahsî, **a.g.e.**, C.XXIX, s. 138; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, I, s. 433; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 32.

¹³⁹ es-Settî (v. 750/1349) kardeşlerin çocuklarla mirasçılıklarıyla ilgili üç uygulamanın bulunduğunu belirterek hemen hemen bizim yaptığımız sınıflandırmayı yapmaktadır. Bk. es-Settî, **a.g.e.**, C.II, 420.

¹⁴⁰ İbnü'l-Münzir, **el-İşrâf**, C.IV, s. 352; el-Cessâs, **a.g.e.**, C.II, s. 93; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 415; es-Serahsî, **a.g.e.**, C.XXIX, s. 157; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 326 vd.

¹⁴¹ Ebû Câfer Ahmed b. Muhammed et-Tahâvî, **Şerhu Meâni'l-âsâr**, thk. Muhammed Seyyid Cadülhak, Muhammed Zühri en-Neccar, 4 c., Matbaatü's-Sünneti'l-Muhammed, Kahire, 1968, C.IV, s. 393. Abdullah b. Zübeyr'in cumhurun görüşüne döndüğü de belirtilmiştir. Bk. Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, C.VI, s. 233; el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 108; eş-Şirâzî, **a.g.e.**, C.IV, s. 90; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 82.

isnâd edilen Zâhirî mezhebinin görüşüdür. **Üçüncüsü**, Abdullah b. Abbâs'a isnâd edilen ve İmâmiyye mezhebinin kız çocuklarla bulduklarında kız veya erkek kardeşlerin hiçbir şekilde mirasçı olamayacakları görüşüdür. Aşağıda bu görüşler delilleriyle ele alınarak ilgili meseleler değerlendirilecektir.

I. Cumhurun Kız Çocuklarla Kardeşlerin Mirasçı Olacakları Görüşü

Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinin oluşturduğu cumhura göre erkek kardeşler ve kız kardeşler, kız çocukla bulduklarında mirasçı olurlar. Kız kardeşlerin kız çocuklarla bulduklarındaki mirasçılıkları da asabe maa-gayrihi mirasçılık olarak isimlendirilmektedir¹⁴³. Sahabeden Ali b. Ebî Tâlib (v. 40/661)¹⁴⁴, Ömer b. Hattab (v. 23/644)¹⁴⁵, İbn Mesud (v. 32/652)¹⁴⁶, Zeyd b. Sâbit (v. 45/665)¹⁴⁷ ve Muâz b. Cebel (v. 17/638)'in¹⁴⁸ de bu görüşte olduğu belirtilmektedir. Ancak asabe maa-gayrihi mirasçılığı reddedenlere göre kız çocuklarla bulduklarında kız kardeşlerin asabe maa-gayrihi olacaklarına ilişkin sahabeden sahih rivâyet bulunmamaktadır¹⁴⁹.

¹⁴² İbn Abbâs'ın kız veya erkek kardeşlerin kız çocuklarla bulduklarında mirasçı olamayacakları görüşünde olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıntı için, "İbn Abbâs'ın Asabe Maa-Gayrihi Mirasçılığı Reddi: Kardeşleri Çocuklarla Mirasçı Yapmaması" başlıklı bölüme bakınız.

¹⁴³ Ebû Câfer b. Cerîr Muhammed et-Taberî, **et-Tefsîr = Câmiü'l-beyân an te'vili âyi'l-Kur'an**, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, 26 c., Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad, 2003, C.VII, s. 724; el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 107; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 256; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 138; el-Gazzâlî, **a.g.e.**, C.IV, s. 345; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 9; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 39; İbn Âbidîn, **Şerhu kalâid**, C.II, s. 213; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 62 vd.; Seydişehrî, **a.g.e.**, s. 66; Mahmasânî, **a.g.e.**, s. 346.

¹⁴⁴ et-Tahâvî, **Şerhu Meâni'l-âsâr**, C.IV, s. 393; el-Cessâs, **a.g.e.**, C.II, s. 93; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 418, 419; es-Serahsî, **a.g.e.**, C.XXIX, s. 157.

¹⁴⁵ İbnü'l-Münzir, **el-İsrâf**, C.IV, s. 351; et-Tahâvî, **a.g.e.**, C.IV, s. 393; el-Cessâs, **a.g.e.**, C.II, s. 93; İbn Abdilber, **a.g.e.**, C.XV, s. 418, 419; es-Serahsî, **a.g.e.**, C.XXIX, s. 157.

¹⁴⁶ Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.X, s. 257; Ebû Osman Saîd b. Mansûr, **es-Sünen**, thk. Habiburrahman A'zamî, 2 c., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1985, C.I, s. 42; ed-Dârimî, "Ferâiz", 7; Buhârî, "Ferâiz", 7; İbn Mâce, "Ferâiz", 2; Ebû Dâvud, "Ferâiz", 4; Tirmizî, "Ferâiz", 5; el-Cessâs, **a.g.e.**, C.II, s. 93; İbn Abdilber, **a.g.e.**, C.XV, s. 418, 419.

¹⁴⁷ et-Tahâvî, **a.g.e.**, C.IV, s. 393; el-Cessâs, **a.g.e.**, C.II, s. 93; İbn Abdilber, **a.g.e.**, C.XV, s. 418, 419; es-Serahsî, **a.g.e.**, C.XXIX, s. 157.

¹⁴⁸ Muâz b. Cebel'in Yemen'de kız çocuğa yarım kız kardeşe yarım verdiğine ilişkin bk. Buhârî, "Ferâiz", 11; İbnü'l-Münzir, **el-İsrâf**, C.IV, s. 351, 352; et-Tahâvî, **Şerhu Meâni'l-âsâr**, C.IV, s. 393; el-Cessâs, **a.g.e.**, C.II, s. 93; Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, C.VI, s. 233; el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 107.

¹⁴⁹ Ebû'l-Abbâs Fazl İbn Şazân, **el-İzâh**, thk. Seyyid Celâleddin Hüsey Urmevî, Danişgâh-ı Tahrân, Tahrân, 1984, s. 315–316; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 256, 258.

A. Asabe Maa-Gayrihi Mirasçılığa İlişkin Deliller

a. Kız çocuklarla bulduklarında mirasbırakanın kız kardeşlerinin, ‘asabe maa-gayrihi mirasçı’ olacaklarına delil getirilen âyet şöyledir:

“يَسْتَفْتُونَكَ قُلُوبُهُمْ قُلْ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ إِنْ أَمْرٌ هَلْكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ وَهُوَ يَرِثُهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ”

*“Senden fetva istiyorlar. De ki: Kelâleyle ilgili Allah size şöyle fetva veriyor. Bir kimse ölür, veledi bulunmaz ve bir kız kardeşi kalırsa, terekesinin yarısı onundur. Veledi yoksa erkek kardeş ona mirasçı olur.”*¹⁵⁰

Asabe maa-gayrihi mirasçılığı kabul edenler, âyetin kız çocuklarla bulduklarında kız kardeşlerin mirasçı olacaklarına delil olduğunu, âyetteki veled lafzının kız çocuklarla bulduklarında kız kardeşlerin farz hisse alamayacakları anlamına geldiği, yoksa kız kardeşlerin asabe olarak mirasçı olamayacakları anlamında olmadığını söylemektedirler¹⁵¹. Âyetle bu yönde istidlalde bulunan fakihlerin ifâdeleri aşağıdaki gibidir:

et-Taberî (v. 310/923), Allah’ın Kur’an’da, “Eğer veled varsa onunla birlikte kız kardeşe bir şey yoktur.” demediğini, dolayısıyla âyetin hükmünün kardeşin kız çocukla birlikte hisse sahibi olarak mirasçı olamayacağı anlamında olduğunu, asabe olarak mirasçı olamayacağı anlamında olmadığını belirtmektedir¹⁵². İbnü’l-Mecdî (v. 850/1447), iki kız çocuğun üçte iki hisse almasından sonra kalanı farz hisse olarak kız kardeşlere vermemiz durumunda, meselenin avlederek kız çocukların hisseleri azalacağından asabe olmaları gerektiğini ifade etmektedir¹⁵³. es-Serahsî (v. 480/1090), “وهو يرثها إن لم يكن لها ولد”, *Eğer veledi yoksa erkek kardeş mirasçı olur*¹⁵⁴ âyetindeki “veled” lafzından maksadın erkek çocuk olduğunda ittifak olup âyet, kendi ifâdesiyle “ان الاخ يرث مع الابنة”, erkek çocuk yoksa erkek kardeş kız çocukla mirasçı olur” anlamındadır. Ona göre kız çocuklarla

¹⁵⁰ en-Nisâ 4/176.

¹⁵¹ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 108, es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 157; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 84; el-Cessâs, **a.g.e.**, C.II, s. 93; İbnü’l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 438; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 35; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 62, 92.

¹⁵² et-Taberî, **et-Tefsîr**, C.VII, s. 725.

¹⁵³ İbnü’l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 441.

¹⁵⁴ en-Nisâ 4/176.

bulduklarında erkek kardeşlerin mirasçı olabilmeleri de bunu teyit etmektedir¹⁵⁵. el-Cessâs (v. 370/981), Allah'ın, “*إن امرؤ هلك ليس له ولد وله أخت فلها نصف*”, *Veledi olmayan kişi ölür de kız kardeşi bulunursa, malın yarısı onundur*¹⁵⁶ şeklinde kız kardeşin hissesini veledi yokken yarım olarak belirlemesinin, âyetin kız kardeşin onunla mirasçı olamayacağı anlamına gelmediğini söylemektedir. Erkek kardeşin mirasçılığıyla ilgili “*وهو يرثها إن لم يكن لها ولد*”, *Veledi yoksa erkek kardeş mirasçı olur*¹⁵⁷ âyetinin anlamının ise kendi ifâdesiyle, “*إن لم يكن لها ولد ذكر*”, mirasbırakanın erkek çocuğu yoksa” şeklinde olduğunu, dolayısıyla kız kardeşin kız çocukla birlikte mirasçı olacağı anlamının çıktığını belirtmektedir¹⁵⁸. İbnü'l-Arabî (v. 543/1148) de, “*ليس له ولد*”, *eğer veledi yoksa*¹⁵⁹ âyetindeki “*veled*” lafzını İbn Mesud'dan nakledilen sünnetin¹⁶⁰ erkek çocuklara tahsis ettiğini söylemektedir¹⁶¹.

es-Süheylî (v. 581/1185) ise, en-Nisâ 4/176'daki “*veled*” lafızlarının her ne kadar kız ve erkek çocukları kapsasa da kız kardeşlerin kız çocuklarla mirasçılığının, âyetin hükmüne aykırı olmadığı görüşündedir. Ona göre anne bir kardeşlerin mirasçılıkları ile ilgili âyette¹⁶² “*ليس له ولد*”, *veledi bulunmuyorsa*” lafzı olmamasına karşın anne bir kardeşler, kız çocuklarla mirasçı olamamaktadır. Aynı şekilde baba bir kardeşlerin mirasçılıklarıyla ilgili âyette, “*إن امرؤ هلك ليس له ولد*”, *eğer kişi ölür de veledi yoksa*¹⁶³ lafzı olmasına rağmen kız çocuklarla baba bir kardeşler mirasçı olabilmektedir. es-Süheylî bu çelişkiyi garip bir durum olarak nitelendirdikten sonra meseleye aşağıdaki gibi iki yönden açıklık getirmektedir:

“İlki, baba bir kız kardeş, kız çocukla bulunduğu terekeye hisse sahibi olarak değil de, asabe olarak mirasçı olmaktadır. Âyette geçen ‘*فلها نصف ما ترك*’, *ona yarım hisse vardır*¹⁶⁴ ifadesinin anlamı ‘kız veya erkek çocuk yoksa kız kardeş yarım hisse alır’ olur. Dolayısıyla kız çocuk bulunuyorsa kız

¹⁵⁵ es-Serahsî, *el-Mebsût*, C.XXIX, s. 157–158.

¹⁵⁶ en-Nisâ 4/176.

¹⁵⁷ en-Nisâ 4/176.

¹⁵⁸ el-Cessâs, *a.g.e.*, C.II, s. 93.

¹⁵⁹ en-Nisâ 4/176.

¹⁶⁰ İbnü'l-Arabî'nin İbn Mesud'dan nakledildiğini belirttiği sünnet, Hüzeyl b. Şurahbîl'den nakledilen, İbn Mesud'un Rasûlullah'ın uygulaması diyerek, kız çocuğa yarım, oğlun kızına altıda bir, verdikten sonra kalanı kız kardeşe verdiği rivâyettir. Rivâyetle ilgili ayrıntı için, “Asabe Maa-Gayrihi Mirasçılığa İlişkin Deliller” başlıklı bölüme bakınız.

¹⁶¹ Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Abdülkâdir Ata, 4 c., Dârü'l-Fikr: Beyrut t.y., C.I, s. 452.

¹⁶² en-Nisâ 4/12.

¹⁶³ en-Nisâ 4/176.

¹⁶⁴ en-Nisâ 4/176.

kardeş farz hisse almayıp kalanı alacaktır. Tek bir kızın hissesini almasından sonra yarım, iki kız çocuğun hissesini almasından sonra üçte bir hisse kalır. Eğer kız çocukla birlikte hisse sahibi başka mirasçı varsa onlar hisselerini alırlar, o zaman kardeşlere hisse yoktur. Kız kardeşlerle kız çocukların mirasçılıkları bu çerçevede âyetin hükmüyle çelişmemektedir. İkincisi, anne bir kardeşlerin mirasçılıkları ‘*وإن كان رجل يورث كلاله*’, **Eğer bir erkek veya kadına kelâle olarak mirasçı olunur**¹⁶⁵ âyetiyle kız veya erkek çocuğun bulunmaması şartına bağlanmıştır. İkinci kelâlede ‘*يورث*, yûras’ lafzı kullanılmamıştır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, ‘*يورثه أبواه*, **anne-baba mirasçı olursa**’ âyeti terekenin belirli bir kısmını değil de tümüne mirasçı olacaklarını ifade etmektedir. Buradaki şahitleri düşün ve sonra ‘*يورث كلاله*, **yûras kelâleten**’ lafzını düşün. Sonra burada diğer kelâle âyetinde zikredildiği gibi ‘*ليس له ولد*, **veledi bulunmuyorsa**’ lafzının kasdını bulacaksınız. Kim kardeşlerin kız çocuk ve oğlun kızıyla bulduklarında mirasçı olamayacağını söylese bu durumda ‘*من ترك بنتا يورث كلاله*, kim geride kız çocuk bırakır ve ona kelâle olarak mirasçı olunursa’ denemez. Çünkü kelâle, terekenin sadece yarısına mirasçı olmuştur. Eğer terekenin tamamına mirasçı olmamışsa fasih bir ifadeyle ‘*ورثته*, onun veresesi’ diyemez. ‘*وهو*, **veledi bulunmuyorsa o terekeye mirasçı olur**¹⁶⁶’ âyetinde de erkek kardeş terekenin tamamına mirasçı olmaktadır.¹⁶⁷

Asabe maa-gayrihi mirasçılığı kabul eden fakihler, görüldüğü üzere ilgili âyetle, farklı şekillerde istidlal etmektedirler. Âyetin asabe maa-gayrihi mirasçılığa delil alınmasından ziyâde âyetin, kardeşlerin kız çocuklarla bulduklarında mirasçı olamayacaklarına delil olduğunu söyleyenlere cevap verilmeye ve âyetin hükmüyle asabe maa-gayrihi mirasçılığın uyuşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. et-Taberî, İbnü’l-Mecdî ve el-Cessâs, âyetin kız çocuklarla bulduklarında kardeşlerin farz hisse alamayacağına delil olduğunu, ancak asabe olarak mirasçı olmaya mani olmadığını söylerken; es-Serahsî, “**veledi yoksa erkek kardeş mirasçı olur**”¹⁶⁸ âyetindeki “**veled**” lafzından maksadın erkek çocuk olduğunda ittifak edildiğini söylemektedir. es-Süheylî ise kız çocukların anne bir kardeşleri hacbederken baba bir kardeşlerle asabe maa-gayrihi olarak mirasçı olmalarını garip bir durum olarak nitelendirdikten sonra âyetteki “**veled**” lafzının kız ve erkek çocuk anlamında kabul etmekte, ancak kız çocukla bulduklarında baba tarafından kız kardeşlerin mirasçı olmalarını en-Nisâ 4/12 ile en-Nisâ 4/176 âyetlerindeki kelâlenin farklı olduğuyla açıklamaktadır. İbnü’l-Arabî de, âyetteki, “**veled**” lafzının kız ve erkek çocukları kapsadığını ancak hadisle erkek çocuk olarak tahsis edildiğini ifâde etmektedir.

¹⁶⁵ en-Nisâ 4/12.

¹⁶⁶ en-Nisâ 4/176.

¹⁶⁷ Ebü’l-Kâsım Abdurrahman b. Abdullah b. Ahmed es-Süheylî, **Kitâbü’l-ferâiz ve şerhu âyati’l-vasiyye**, thk. Muhammed İbrâhim Bennâ, Câmiatu Karyunus, Bingazi, 1980, s. 61–62. Konuyla ilgili ayrıca bk. es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 419–421.

¹⁶⁸ en-Nisâ 4/176.

b. Kız kardeşlerin kız çocuklarla bulduklarında asabe maa-gayrihi mirasçı olacaklarına ilişkin bir delil de aşağıdaki âyettir¹⁶⁹:

“للرجال نصيب مما ترك الوالدان والأقربون وللنساء نصيب مما ترك الوالدان والأقربون مما قل منه أو كثر نصيبا مفروضا”

“*Anne baba ve akrabaların bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır. Anne baba ve akrabaların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır. Allah, bırakılanın azından da çoğundan da bunları farz kılınmış birer hisse olarak belirlemiştir.*”¹⁷⁰

el-Cessâs (v. 370/981), bu ayetin zahirinin kız çocuklarla bulduklarında kız kardeşlerin mirasçı yapılmasını gerektirdiğini, çünkü mirasbırakanın kız kardeşinin âyette zikredilen “الأقربون, *akrabalar*” dan olduğunu, Allah’ın akrabaların terekesinin, kadınlarla erkeklere âit olduğunu belirttiğini söylemektedir¹⁷¹. el-Mâverdî (v. 450/1058) de, âyetin asabe maa-gayrihi mirasçılığa delil olduğunu belirtmekle birlikte delil yönüne değinmemektedir¹⁷². Kanaatimizce âyetin, kız kardeşlerin kız çocuklarla bulduklarında mirasçı olacaklarına delil olması uzak gözükmemektedir. Aksi takdirde, aynı şekilde kız kardeşlerin mirasbırakanın erkek çocuklarıyla da mirasçı yapılması gerekecektir. Gerek çocukların gerekse kardeşlerin mirasçılıkları, miras âyetlerinde açıkça açıklanmış olup, en-Nisâ 4/176’da kardeşlerin mirasçılık şartı olarak mirasbırakanın kız veya erkek çocuklarının bulunmaması gerektiği açıkça yer almaktadır.

c. Asabe maa-gayrihi mirasçılığa ilişkin delillerden birisi de Peygamber (sav)’e isnat edilen aşağıdaki rivâyettir.

“اجعلوا الاخوات مع البنات عصبية” , *Kız çocuklarla kız kardeşleri asabe yapınız.*”

Hadis kaynaklarında yer almayan ancak fıkıh kitaplarında, bazen Peygamber’e isnat edilerek¹⁷³ bâzen de genel fikhî kural¹⁷⁴ şeklinde yer alan bu ifâdeyi İbnü’l-Hâim (v. 815/1412) ile el-Meşrikî (v. 1189/1775), ferâiz âlimlerinin

¹⁶⁹ el-Cessâs, **a.g.e.**, C.II, s. 93; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 108.

¹⁷⁰ en-Nisâ 4/7.

¹⁷¹ el-Cessâs, **a.g.e.**, C.II, s. 93.

¹⁷² el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 108.

¹⁷³ **a.e.**, VIII, 107; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 20, 150; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 24, 43; İbnü’l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 440; Mahmasânî, **el-Mebâdiü’ş-şer’iyye**, s. 347.

¹⁷⁴ Sibtü’l-Mardîni, **Şerhü’r-rahbiyye**, s. 86; İbn Âbidîn, **Şerhu kalâid**, C.II, s. 213.

sözü olarak nitelendirmektedir¹⁷⁵. Sıbtül-Mardîni (v. 907/1501) de, “*Kız kardeşleri kız çocuklarla asabe yapınız.*” ifâdesinin Peygamber kelâmı olmadığını, İbn Mesud’dan nakledilen kız çocuk, oğlun kızı ve kız kardeşlerin mirasçılıklarıyla ilgili rivâyetten çıkarılan ferâiz âlimlerinin sözü olduğunu belirtmektedir¹⁷⁶. İbn Âbidîn (v. 1252/1836), bunun fakihlerin sözü olduğunu kabul ederken, hadis olduğunun söylendiğini de kaydetmektedir¹⁷⁷. Kanaatimiz Sıbtü’l-Mardîni’nin de belirttiği gibi mezkûr ifâdenin fakihlerin sözü olduğu yönündedir. Bununla birlikte bâzen Peygamber (sav)’e isnâd edilerek asabe maa-gayrihi mirasçılığa delil alınması, aşağıdaki noktalardan değerlendirilmesini de gerektirmektedir.

(1) “*Kız kardeşleri kız çocuklarla asabe yapınız.*” ifâdesindeki kız çocukların ve onlarla bulduklarında asabe olacağı belirtilen kız kardeşlerin durumu belirsizlik taşımaktadır. Kız çocuklardan maksadın mirasbırakanın kız çocuğu mu, oğlunun kızı mı ya da kızının kızı mı olduğu, kız çocuklarla bulduklarında mirasçı olacakları belirtilen kız kardeşlerin de anne baba bir, baba bir veya anne bir kız kardeşler mi oldukları belli değildir. Cumhurun uygulamasında rivâyetteki kız çocuklarla, “mirasbırakanın kız çocukları”, onlar yoksa, “oğlunun kızları” şeklinde; kız kardeşlerle de, “anne baba bir kız kardeşleri”, onlar bulunmuyorsa, “baba bir kız kardeşleri” anlaşılmaktadır¹⁷⁸.

(2) Kız çocukların “البنات , *kız çocuklar*” şeklinde, kız kardeşlerin “الاخوات , *kız kardeşler*” şeklinde çoğul olarak zikredilmesine karşın asabe maa-gayrihi mirasçılıkta tek kız çocuğun hissesini almasından sonra kız kardeş kalan yarısını alabilmektedir. Asabe maa-gayrihi mirasçılığı kabul eden ferâiz âlimleri bu tenkide, rivâyetteki çoğul lafızla kastedilenin cins olduğu, tekil veya çoğul olmasının fark etmediği şeklinde cevap vermektedirler¹⁷⁹.

(3) Mezkûr ifâdede/rivâyette kız çocukla bulduklarında kız kardeşlerin her durumda mirasçı olacaklarında netlik bulunmamaktadır. Asabe lafzının, ıstılah

¹⁷⁵ İbnü’l-Hâim, *el-Füsûl*, s. 70; el-Meşrikî, *a.g.e.*, C.I, s. 92.

¹⁷⁶ Sıbtü’l-Mardîni, *Şerhü’r-rahbiyye*, s. 86; *Şerhü’l-füsûl*, C.I, s. 155–157.

¹⁷⁷ İbn Âbidîn, *Şerhu kalâid*, C.II, s. 213.

¹⁷⁸ es-Serahsî, *el-Mebsût*, C.XXIX, s. 20, 150; el-Mâverdi, *a.g.e.*, C.VIII, s. 107; İbnü’l-Mecdi, *a.g.e.*, C.I, s. 440; el-Cürcânî, *a.g.e.*, s. 24, 43.

¹⁷⁹ ed-Demîrî, *a.g.e.*, C.VI, s. 155; el-Cürcânî, *a.g.e.*, s. 39-40; el-Megîlî, *a.g.e.*, s. 221; el-Bakarî, *a.g.e.*, s. 84; el-Meşrikî, *a.g.e.*, C.I, s. 91.

anlamıyla olmadığı mirasçı anlamında olduğu açıkça görülüp, kız çocukla bulduklarında kız kardeşlerin mirasçı yapılmaları gerektiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte iki kız çocuk, koca, anne ve kız kardeşler bulunduğu meselede Tablo-49’da görüldüğü üzere kız kardeşler terekeden hisse alamamaktadırlar¹⁸⁰.

d. Asabe maa-gayrihi mirasçılıkla ilgili en önemli delil Hüzeyl b. Şurahbîl’den nakledilen aşağıdaki rivayettir:

“جاء رجل إلى موسى وسلمان بن ربيعة فسألتهما عن الابنة وابنة الابن وأخت لأب وأم. فقالا للأبنة النصف وللأخت من الأب والأم ما بقي وقالوا له أنطلق إلى عبد الله فسأله فإنه سيتابعنا فأتى عبد الله فذكر ذلك له وأخبر بما قالوا قال عبد الله قد ضللت إذا وما أنا من المهتدين ولكن أقضى فيهما كما قضى رسول الله -ص- للأبنة النصف ولأبنة الابن السدس تكملة الثلثين وللأخت ما بقي.”

“Bir adam Mûsa ve Selman b. Rebia’ya gelerek kız çocuk, oğlun kızı ve kız kardeşin meselesini sordu. Onlar, ‘Kız yarım, anne baba bir kız kardeş kalanı alır. İbn Mesud’a git onun da bizim gibi hüküm vereceğini umuyoruz.’ dediler. Adam İbn Mesud’a aynı soruyu sordu. O, ‘Öyle hüküm verirsem yanılmış olurum, Rasûlullah’ın hükmettiği gibi hüküm vereceğim. Kız çocuk yarım, oğlun kızı üçte ikiyi tamamlamak için altıda bir, anne baba bir kız kardeş de kalanını alır.’ dedi.”¹⁸¹

Bu rivâyet, kız çocuk veya oğlun kızıyla bulduklarında anne baba bir veya baba bir kız kardeşlerin asabe maa-gayrihi mirasçı olacaklarına delil alınmaktadır¹⁸². Kız çocukların veya kız kardeşlerin birden fazla ve yalnız bulduklarında terekenin üçte ikisinden fazlasına mirasçı olamayacaklarına, tek kız çocukla bulunduğu oğlun kızlarının, tek öz kız kardeşle bulduklarında baba bir kız kardeşlerin altıda bir almasına da delil alınması¹⁸³ kanaatimizce rivâyetin üzerinde durulmasını gerektirmektedir.

(1) Rivâyetin Farklı Tarikleri

Rivâyetin tariklerinin tamamının, aşağıda ayrıntılı olarak görüleceği üzere, Abdullah b. Mesud < Hüzeyl b. Şurahbîl < Ebû Kays yoluyla geldiği, Ebû Kays’tan sonra rivâyetin İbn Ebî Leylâ (v. 148/765), A’meş (v. 148/765), Misar b. Kidâm (v.

¹⁸⁰ Ayrıntı için, “Kız Kardeşlerin Asabe Maa-Gayrihi Olmalarına Karşın Terekenin Yetmemesi” başlıklı bölüme bakınız.

¹⁸¹ Tirmizî, “Ferâiz”, 5. Rivâyet için ayrıca bk. Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.X, s. 257; İbn Ebî Şeybe, **a.g.e.**, C.XV, s. 28; C.XVI, s. 223; Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, C.VI, s. 218, 425; C.VII, s. 157; ed-Dârimî, “Ferâiz”, 7; Buhârî, “Ferâiz”, 7; İbn Mâce, “Ferâiz”, 2; Ebû Dâvud, “Ferâiz”, 4; el-Hâkim, **a.g.e.**, C.IV, s. 334.

¹⁸² İbnü’l-Münzir, **el-İşrâf**, C.IV, s. 352; el-Cessâs, **a.g.e.**, C.II, s. 93; el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 108; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 256; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 158; İbnü’l-Arabî, **a.g.e.**, C.I, s. 452; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 10; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 84; el-Cürçânî, **a.g.e.**, s. 25; el-Megilî, **a.g.e.**, s. 204, 277; İbnü’l-Mecdi, **a.g.e.**, C.I, s. 438; Sibtü’l-Mardîni, **Şerhu’l-füsûl**, C.I, s. 157; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 35; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 62, 92; Ebû Zehre, **Ahkâmü’t-terekât**, s. 160.

¹⁸³ Ayrıntı için, “Asabe Bi-Gayrihi Mirasçılık” başlıklı bölüme bakınız.

155/772), Şu'be b. Haccâc (v. 160/776) ve Süfyân es-Sevrî (v. 161/778)'den nakledildiği görülmektedir. Rivâyetin farklı tarikleri şöyledir:

Abdürrezzâk (v. 211/827), İbn Ebî Şeybe (v. 235/849), bir tarikle Ahmed b. Hanbel (v. 241/855), ed-Dârimî (v. 255/268), İbn Mâce (v. 273/887) ve Tirmizî (v. 279/892) rivâyeti Hüzeyl b. Şurahbîl < Ebû Kays < Süfyân es-Sevrî tarikiyle nakletmektedir¹⁸⁴.

Saîd b. Mansûr (v. 227/842) ve bir tarikle Ahmed b. Hanbel rivâyeti Hüzeyl b. Şurahbîl < Ebû Kays < İbn Ebî Leylâ tarikiyle nakletmektedir¹⁸⁵.

Rivâyeti Saîd b. Mansûr, Ahmed b. Hanbel ve Buhârî (v. 256/870), Hüzeyl b. Şurahbîl < Ebû Kays < Şu'be tarikleriyle nakletmektedir¹⁸⁶.

Ebû Dâvud (v. 275/885) rivâyeti Hüzeyl b. Şurahbîl < Ebû Kays < A'meş tarikiyle nakletmektedir¹⁸⁷.

İbn Hibbân (v. 354/965), Hüzeyl b. Şurahbîl < Ebû Kays < Misar b. Kidâm tarikiyle nakletmektedir¹⁸⁸.

Rivâyetin farklı tariklerinin tamamının Hüzeyl b. Şurahbîl'den Ebû Kays yoluyla geldiği, Ebû Kays'tan sonra rivâyetin tariklerinin çoğaldığı görülmektedir.

(2) Metin Farklılıkları

Rivâyetin tariklerindeki metin farklılıkları, rivâyetteki hâdisenin kimler arasında geçtiğiyle miras meselesindeki mirasçıların kimler olduğunda yoğunlaşmaktadır:

i. Tirmizî'nin rivâyetinde bir adamın, Mûsa ile Selman b. Rebîa'ya¹⁸⁹ sorduğu belirtilirken bazı rivâyetlerde sâdece Ebû Mûsa'ya¹⁹⁰ sorduğu, bir kısmında

¹⁸⁴ Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.X, s. 257; İbn Ebî Şeybe, **a.g.e.**, C.XV, s. 28; C.XVI, s. 223; Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, C.VI, s. 217; ed-Dârimî, "Ferâiz", 7; İbn Mâce, "Ferâiz", 2; Tirmizî, "Ferâiz", 5.

¹⁸⁵ Saîd b. Mansûr, **a.g.e.**, C.I, s. 42; Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, C.VII, s. 157.

¹⁸⁶ Saîd b. Mansûr, **a.g.e.**, C.I, s. 42; Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, C.VII, s. 425; Buhârî, "Ferâiz", 7.

¹⁸⁷ Ebû Dâvud, "Ferâiz", 4.

¹⁸⁸ Ebû Hâtim Muhammed İbn Hibbân, **el-İhsân fî takrîbi Sahîhi İbn Hibbân = es-Sahîh**, tertîb. Ebû'l-Hasan Alâeddin Ali b. Balaban, thk. Şuayb el-Arnaût, 9 c., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1991/1412, C.XIII, s. 396.

¹⁸⁹ et-Tirmizî, "Ferâiz", 5.

¹⁹⁰ Saîd b. Mansûr, **a.g.e.**, C.I, s. 42; İbn Ebî Şeybe, **a.g.e.**, C.XV, s. 28; C.XVI, s. 223; Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, C.VI, s. 218; C.VII, s. 157; Buhârî, "Ferâiz", 7.

ise Ebû Mûsa ile Selman b. Rebia'ya sorduğu¹⁹¹ görülmektedir. Bazı tariklerde ise bu yönde bir ifâde bulunmayıp İbn Mesud'dan Peygamber (sav)'in uygulaması olarak nakledilmektedir¹⁹².

ii. Rivâyetteki kız çocuk ve oğlun kızıyla asabe olan kişi bazı tariklerde kız kardeş¹⁹³, bir kısmında baba bir kız kardeş¹⁹⁴, bir kısmında anne baba bir kız kardeş¹⁹⁵ olarak geçmektedir. Bir başka rivâyette ise hâdise Ebû Mûsa el-Eş'arî ve İbn Mesud arasında geçmekte ancak rivâyetteki mirasçılar farklı olarak koca, anne, anne bir kardeşler ve anne baba bir kardeşten oluşmaktadır¹⁹⁶.

iii. Rivâyetlerin bir kısmında kız çocuğun yarım, oğlun kızının en fazla altıda bir alacağı anlamında, “تكملة الثلثين , üçte ikiye tamamlamak için” ifâdesi yer alırken¹⁹⁷, bazı tariklerde bu ifâde bulunmamaktadır¹⁹⁸.

Rivâyetin bütün tariklerin Ebû Kays'tan sonra farklılaşması, hadisin kabul ve reddi konusunda tartışma konusu olması sebebiyle hadis âlimlerinin onunla ilgili görüşlerinin tespit edilerek ortaya koyulmasını da gerektirmektedir.

(3) Ebû Kays Hakkında Hadis Âlimlerinin Görüşleri

¹⁹¹ Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.X, s. 257; İbn Ebî Şeybe, **a.g.e.**, C.XV, s. 28; C.XVI, s. 223; Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, C.VI, s. 218; ed-Dârimî, “Ferâiz”, 7; İbn Mâce, “Ferâiz”, 2; Ebû Dâvud, “Ferâiz”, 4.

¹⁹² Saîd b. Mansûr, **es-Sünen**, C.I, s. 42; İbn Hibbân, **es-Sahîh**, C.XIII, s. 396.

¹⁹³ Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.X, s. 257; Buhârî, “Ferâiz”, 7; İbn Hibbân, **es-Sahîh**, C.XIII, s. 396.

¹⁹⁴ Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, C.VI, s. 218.

¹⁹⁵ Saîd b. Mansûr, **a.g.e.**, C.I, s. 42; İbn Ebî Şeybe, **a.g.e.**, C.XV, s. 28; C.XVI, s. 223; Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, C.VII, s. 157; ed-Dârimî, “Ferâiz”, 7; İbn Mâce, “Ferâiz”, 2; Ebû Dâvud, “Ferâiz”, 4; Tirmizî, “Ferâiz”, 5.

¹⁹⁶ Saîd b. Mansûr'un, Hüzeyl b. Şurahbîl < Ebû Kays < Şube tarihiyle naklettiği rivâyet şöyledir: “*Mirasbırakanın koca, anne, anne bir kardeş ve anne baba bir kardeşini bıraktığı meselede İbn Mesud'un uygulaması şöyledir. 'Koca yarım, anne altıda bir, anne bir kardeşler kalan üçte biri alır ve hisseler tamamlanmış olur.'* Hüzeyl şöyle dedi: *Bunu Ebû Musa'ya sorduk, oda, 'Bu haber aramızda olduğu sürece bana sormayınız' dedi.*” Bk. Saîd b. Mansûr, **a.g.e.**, C.I, s. 42. Hüzeyl b. Şurahbîl'in İbn Mesud'dan neketlediği koca, anne, anne bir kardeş ve öz kardeşin bulunduğu meseleyi ele alan rivâyetler için ayrıca bk. Ebû Abdullah Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, **el-Hüccce alâ ehli'l-medîne**, 4 c., Vizâretü'l-Maârif, Beyrut, 1964, C.IV, s. 203,204; İbn Ebî Şeybe, **a.g.e.**, C.XVI, s. 235; Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, C.VI, s. 256.

¹⁹⁷ İbn Ebî Şeybe, **a.g.e.**, C.XV, s. 28; C.XVI, s. 223; Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, C.VI, s. 218; Buhârî, “Ferâiz”, 7; İbn Mâce, “Ferâiz”, 2; Ebû Dâvud, “Ferâiz”, 4; et-Tirmizî, “Ferâiz”, 5;

¹⁹⁸ Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.X, s. 257; Saîd b. Mansûr, **es-Sünen**, C.I, s. 42; Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, C.VII, s. 157; ed-Dârimî, “Ferâiz”, 7.

Ebû Kays el-Evdî künyesiyle meşhur olan ve 120/638'de vefat ettiği belirtilen Abdurrahman b. Servân¹⁹⁹ hakkında hadis âlimleri farklı görüşlere sahiptirler.

Nitekim Ahmed b. Hanbel (v. 241/855)'in, Ebû Kays'la ilgili "*lâ yuhteccu bi hadîsi* = hadisi delil olmaz"²⁰⁰, "*yuhâlefu fî ehâdisihi* = hadislerine muhâlefet edilmektedir"²⁰¹ ve "*kezâ ve kezâ* = o şöyle şöyledir"²⁰² dediği nakledilmektedir. Ahmed b. Hanbel'in Ebû Kays ile ilgili görüşü olumsuz olmakla birlikte *el-Müsned*'inde, rivâyetin Ebû Kays'ın da yer aldığı bir senetle nakledilmesi hadis araştırmacılarının açıklamaları/araştırmaları gereken bir sorun olarak gözükmektedir. Ebû Hâtim (v. 277/890) ise, "*leyse bi'l-kaviy* = (hadis rivâyetinde) kuvvetli değildir"²⁰³, "*kalîlü'l-hadîs* = hadisi azdır (güvenilmez"²⁰⁴), *leyse bi'l-hâfiz* = hâfiz değildir"²⁰⁵ demektedir.

Öte yandan bâzı âlimler onu tevsik etmektedirler. Onun için Yahyâ b. Maîn (v. 233/848) "*sika*"²⁰⁶, el-İclî (v. 261/875), "*sikatun ve sebtun* = güvenilir ve sağlamdır"²⁰⁷ ve en-Nesâî (v. 303/915), "*lâ be'se bih* = zararı yok"²⁰⁸ demektedir.

¹⁹⁹ et-Tirmizî, "Ferâiz", 5; İbn Hibbân, **es-Sikât**, thk. es-Seyyid Şerefüddîn Ahmed, 9 c., 1.bs., Dârü'l-Fikr, 1975, C.V, s. 96; Ebü'l-Haccac Cemâleddin Yusuf b. ez-Zeki el-Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî esmâ'ir-ricâl**, thk. Beşşar Avvad Ma'ruf, 35 c., 1.bs., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1988, C.XVII, s. 21; Ebü'l-Fazl Şehâbeddîn Ahmed İbn Hacer, **Fethü'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî**, thk. Muhammed Fuad Abdulbâki v.d., 14 c., 2.bs., Dârü'r-Reyyan li't-Türâs, Kahire, 1987, C.XII, s. 18; **Tehzîbü't-Tehzîb**, 12 c., 1.bs., Dâru Sadır, Beyrut, 1968, C.VI, s. 153, 154; Ebû Muhammed Bedreddin Mahmûd b. Ahmed el-Aynî, **Umdetü'l-kâr şerhi Sahîhi'l-Buhârî**, 20 c., Şerike Mektebe ve Matbaa Mustafa el-Babi el-Halebî ve Evlâduhu, Kahire, 1972, C.XIX, s. 216.

²⁰⁰ el-Hâkim, **a.g.e.**, C.I, s. 139; Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, C.I, s. 136; Ebü'l-Ferec Cemâleddin Abdurrahman b. Ali İbnü'l-Cevzî, **ed-Duafâ ve'l-metrûkîn**, thk. Ebü'l-Feda Abdullah el-Kadı, 3 c., Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1986, C.II, s. 91.

²⁰¹ Ahmed b. Hanbel, **el-İlel ve marifetü'r-ricâl**, thk. Vasiyyullah b. Muhammed Abbâs, 4 c., el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, 1988, C.I, s.412; Ebû Cafer Muhammed b. Amr b. Musa el-Ukaylî, **Kitâbü'd-duafâ**, thk. Hamdi b. Abdülmecid b. İsmâil es-Selefî, 4 c., Dârü's-Sümeiy'î, Riyad, 2000, C.II, s. 734; Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed İbn Ebî Hâtim, **el-Cerh ve't-ta'dîl**, 9 c., Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut/Haydarâbâd, 1952, C.V, s. 218; el-Mizzî, **a.g.e.**, C.XVII, s. 21.

²⁰² el-Ukaylî, **a.g.e.**, C.II, s. 734

²⁰³ İbn Ebî Hâtim, **el-Cerh**, C.V, s. 218; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, C.VI, s. 153–154.

²⁰⁴ İbn Ebî Hâtim'in "kalîlü'l-hadîs = rivâyeti azdır" ifâdesini râvinin güvenilmez olduğu anlamında kullandığı belirtilmektedir. Bk. Yücel, Ahmet, **Hadis İlminde Tenkit Terimleri ve İlgili Çalışmalar**, MÜF Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 113.

²⁰⁵ İbn Ebî Hâtim, **el-Cerh**, C.V, s. 218; el-Mizzî, **a.g.e.**, C.XVII, s. 21.

²⁰⁶ İbn Ebî Hâtim, **el-Cerh**, C.V, s. 218; el-Mizzî, **a.g.e.**, C.XVII, s. 21; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, C.VI, s. 153–154.

²⁰⁷ Ebü'l-Hasan Ahmed b. Abdullah el-İclî, **Târîhü's-sikât**, thk. Abdülmü'ti Emin Kal'aci, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1984, s. 289; el-Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, C.XVII, s. 21; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, C.VI, s. 153–154.

(4) Rivâyetin Asabe Maa-Gayrihi Mirasçılığa Delil Olması

Mezkûr rivâyet cumhur tarafından kız çocuklarla bulduklarında kız kardeşlerin asabe maa-gayrihi mirasçı olacaklarına delil kabul edilmektedir²⁰⁹. Fakat rivâyetin bu uygulamaya delil olamayacağı anlaşılmaktadır.

Zira sened yönünden rivâyetin senedindeki Ebû Kays hakkında hadis âlimlerinin cerhe yönelik ifâdeleri hadis usulü açısından rivâyetin problemlili olduğunu göstermektedir.

Rivâyet metin yönünden ise âyetle çelişmektedir. Kardeşlerin mirasçılıkları ile ilgili, “*Senden fetva istiyorlar. De ki: Kelâle ile ilgili Allah size şöyle fetva veriyor. Eğer bir kimse ölür de çocuğu bulunmaz ve bir kız kardeşi kalırsa, terekesinin yarısı onundur. Eğer çocuğu yoksa erkek kardeş mirasçı olur.*”²¹⁰ âyetinde kardeşlerin mirasçılıkları için çocuğun bulunmamasının şart koşulduğu açıkça görülmektedir. İbn Abbâs’ın ifâde ettiği gibi bu rivâyetten çıkartılan uygulama miras âyetiyle çelişmektedir²¹¹. İbn Abbâs’ın kız kardeşleri kız çocuklarla bulduklarında mirasçı yapanları şiddetle tenkit ettiği, âyete rağmen insanların bu uygulamada ısrar ettiklerini söylediği kaydedilmektedir²¹².

II. Kız Çocuklar Varken Kardeşlerin Mirasçı Olamayacağı Görüşü

Abdullah b. Abbâs ve İmâmiyye mezhebinin görüşü ise, kız çocuklarla kız kardeşlerin mirasçı olamayacağı, diğer bir ifâdeyle asabe maa-gayrihi mirasçılığın reddi şeklindedir. İbn Abbâs ile İmâmiyye mezhebinin görüşleri, konunun önemine binâen ayrı ayrı ele alınmıştır.

²⁰⁸ el-Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, C.XVII, s. 21; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, C.VI, s. 153–154.

²⁰⁹ Ayrıntı için yukarı bakınız.

²¹⁰ en-Nisâ 4/176.

²¹¹ Abdurrezzâk, **a.g.e.**, C.X, s. 254–255; Beyhakî, **es-Sünen'ül-kübrâ**, C.VI, s. 233; el-Hâkim, **a.g.e.**, C.IV, s. 338; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 256, 257; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 157; İbn Kudâme, **el-Muğnî**, C.IX, s. 9; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 35.

²¹² el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 107; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 161; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 127, 157; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 149; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 9, 30. Ayrıntı için, “Kız Çocuklarla Bulduklarında Kardeşlerin Mirasçı Olamayacağı Görüşü” başlıklı bölüme bakınız.

A. İbn Abbâs'ın Kardeşleri Çocuklarla Mirasçı Yapmaması

İbn Abbâs'ın kız kardeşlerin kız çocuklarla mirasçı olamayacağına yani asabe maa-gayrihi mirasçılığı reddine ilişkin görüşü, kanaatimizce diğer miras uygulamalarıyla bütünlük içerisinde değerlendirilmediğinden, Zâhirî mezhebinde olduğu gibi kız kardeşleri kız çocuklarla mirasçı yapmamasına rağmen kız çocuklarla bulduklarında erkek kardeşleri mirasçı yaptığı şeklinde anlaşılmaktadır. Bu çerçevede İbn Abbâs'ın “asabe maa-gayrihi mirasçılığı reddi”, “avliyye uygulamasını reddi” ve “kelâle meselesi” ile ilgili uygulamaları bütünlük içerisinde ele alınacaktır.

1. İbn Abbas'ın Asabe Maa-Gayrihi Mirasçılığı Reddi: Kardeşleri Çocuklarla Mirasçı Yapmaması

İbn Abbâs'ın kız kardeşleri, kız çocuklarla bulduklarında mirasçı yapmayarak asabe maa-gayrihi mirasçılığı reddettiğinde ittifak vardır²¹³. Bununla birlikte kız çocuklarla bulduklarında erkek kardeşleri veya uzak asabe hısımları mirasçı yapıp yapmadığı fukaha arasında ihtilafıdır. Bu ihtilaf kanaatimizce, İbn Abbâs'ın asabe maa-gayrihi mirasçılığı reddettiğine ilişkin rivâyetlerin bazı tariklerinde kız kardeşleri çocuklarla bulunduğunda mirasçı yapmayarak erkek kardeşleri veyâ uzak asabe hısımları mirasçı yaptığının belirtilmesinden kaynaklanmaktadır. İbn Abbâs'ın uygulamasını gösteren rivâyetler şöyledir:

(1) İbn Abbas < Ebû Seleme b. Abdurrahman < ez-Zührî < Mâmer < tarikiye nakledilen rivâyet şöyledir:

“İbn Abbâs'a kız çocukla anne baba bir kız kardeşin bulunduğu mesele soruldu. İbn Abbas, ‘kız çocuk yarım hisse alır, kız kardeşe hisse yoktur, ما بقى لعصبته , kalan asabenindir’ dedi. Soran, ‘Fakat Ömer kız çocuğa yarım kız kardeşe yarım vererek farklı uygulama yaptı.’ dedi. İbn Abbâs, ‘Siz mi daha iyi biliyorsunuz, Allah mı daha iyi biliyor?’ dedi. Mâmer, ‘İbn Tâvus ile karşılaşıp bu durumu sordum.’ dedi²¹⁴. İbn Tâvus da ‘bununla ilgili babam

²¹³ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 107; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 161; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 127, 157; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 149; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 9, 30; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 84; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 35; el-Meşrikî, **a.g.e.**, I, s. 92.

²¹⁴ Abdürrezzâk, , قال معمر فلم أدر ما قوله أنتم أعلم أم الله حتى لقيت ابن طاوس فنكرت ذلك له, Mâmer şöyle dedi: O'nun (İbn Abbâs'ın) sözünü Tâvus ile karşılaşıp ona sorana kadar anlamadım.” şeklinde naklederken, Beyhakî, قال معمر: فلم أدر ما وجه ذلك حتى لقيت ابن طاوس فنكرت له حديث الزهري, Ma'mer şöyle dedi: Bunun ne olduğunu İbn Tâvus ile karşılaşıp ona ez-Zührî'nin sözünü söyleyene kadar

(Tâvus b. Keysân) İbn Abbas'tan şöyle rivâyet etti, dedi. 'İbn Abbâs: 'Eğer bir kimse ölür de çocuğu bulunmaz ve bir kız kardeşi kalırsa, terekesinin yarısı onundur'²¹⁵ âyetinde Allah veledi yoksa demesine karşılık siz ona (kız kardeşe) yarım hisse vardır diyorsunuz', dedi."²¹⁶

Rivâyette İbn Abbâs'ın asabe maa-gayrihi mirasçılığı reddettiği açık olmakla birlikte bu rivâyetin farklı tarihlerinde kız çocuğun hissesini almasından sonra kalanı kız kardeşe vermeyerek asabe hısımlara verdiğini gösteren, "ما بقى فهو لعصبته , kalanı asabesinindir." ifâdesi yer almaktadır. Beyhakî (v. 458/1066), *es-Sünenü'l-kübrâ*'sında rivâyete Abdürrezzâk (v. 211/827)'in *el-Musannef*'indeki senet ve metinle yer vermektedir²¹⁷. Hâkim (v. 405/1014)'in *el-Müstedrek*'i başta olmak üzere es-Serahsî (v. 480/1090)'nin *el-Mebsût*'u, İbn Hazm (v. 456/1064)'in *el-Muhallâ*'sı ve İbn Kudâme (v. 620/1223)'nin *el-Muğni*'sinde rivâyet aynı tarikle yer almakla birlikte "ما بقى فهو لعصبته , kalanı asabesinindir." ifadesi bulunmamaktadır²¹⁸. Kanaatimizce aşağıdaki sebeplerden ötürü rivâyetteki bu ifâdenin müdrec²¹⁹ olması muhtemel gözükmektedir. Şöyle ki;

i. Abdürrezzâk'ın *el-Musannef*'inde, Mâmer'in İbn Abbâs'ın görüşünü İbn Tâvus'a sorduğu, Beyhakî ile İbn Hazm'ın rivâyetlerinde ise Mamer'in İbn Abbas'ın bu görüşünü İbn Tâvus'a sorana kadar anlamadığı kaydedilmektedir. Ayrıca es-Serahsî'nin *el-Mebsût*'undaki rivâyette ez-Zührî'nin İbn Abbâs'ın uygulamasını anlamadığı için Atâ'ya sorduğu belirtilmektedir. es-Serahsî'nin naklettiği rivâyetin ilgili bölümü "Zührî şöyle dedi: İbn Abbas'ın ne kastettiğini Atâ'ya sorana kadar anlamadım. Atâ, 'İbn Abbâs'ın maksadı şöyledir: Allah ona göre kız kardeşin mirasçılığını veledin bulunmaması şartına bağladı. Kız çocukla birlikte kız kardeşe yarım vermemiştir. Çünkü 'veled' hakikatte kız ve erkek çocukları kapsar.' dedi."²²⁰ şeklindedir.

anlamadım." diye nakletmektedir. Bk. Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.X, s. 254; Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, C.VI, s. 233; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 257.

²¹⁵ en-Nisâ 4/176.

²¹⁶ Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.X, s. 254-255; Beyhakî, **es-Sünen'ül-kübrâ**, C.VI, s. 233.

²¹⁷ **a.e.**, C.VI, s. 233.

²¹⁸ el-Hâkim, **a.g.e.**, C.IV, s. 338; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 257; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 157; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 9.

²¹⁹ Müdrec hadis, hadis ilminde, hadisın senedine veya metnine râvilerden birisi tarafından rivâyetin aslında bulunmayan bir ifâdenin çeşitli nedenlerle ilâve edilmesine denilmektedir. Ayrıntı için bk.

İbnü's-Salah, **Ulûmü'l-hadîs**, thk. Nûreddin İtr, 3.bs., Dârü'l-Fikr, Dımaşk, 1984, s. 95 vd.

²²⁰ es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 127, 157.

ii. İbn Abbâs'ın kız çocukla bulduklarında kız kardeşlerin mirasçı olamayacağına “إن امرؤ هلك ليس له ولد وله أخت فلها نصف ما ترك وهو يرثها إن لم يكن لها ولد” , **Eğer bir kimse ölür, çocuğu bulunmaz ve bir kız kardeşi kalırsa, terekesinin yarısı onunundur**²²¹ âyetiyle istidlal ettiği, âyetteki “veled” lafzının kız ve erkek çocukları kapsaması sebebiyle kız kardeşleri kız çocuklarla bulduklarında mirasçı yapmadığı belirtilmektedir²²². Fakihlerin de belirttiği gibi İbn Abbas'ın burada kız kardeşlerin mirasçı olma şartı olarak mirasbırakanın veledinin olmamasını gördüğü ortaya çıkmaktadır²²³. İbn Kudâme, İbn Abbâs'ın kız kardeşin mirasçılığında mirasbırakanın veledinin bulunmaması şartına kıyasla erkek kardeşin de terekeden hacbolması gerektiğini ancak bunun icmâya aykırı olduğunu belirtmektedir²²⁴.

iii. İbn Abbâs'ın aşağıda ele alınacak avliyye uygulamasında da, terekenin kalanını erkek çocuk ve erkek kardeşte olduğu gibi kız çocuk veya kız kardeşlere vermektedir²²⁵. İbn Abbâs'ın kız çocuğa yarım hisse vermesinden sonra kalanı kız kardeşe vermeyerek uzaktaki asabe hısma vermesi aşağıda ele alınacak olan, onun avliyye uygulamasıyla da çelişmektedir.

iv. Rivâyetteki “ما بقى فهو لعصبته” , kalanı asabesindedir.” ifâdesindeki “asabe” lafzının, sonradan oluşan ıstılah anlamıyla “kendisiyle mirasbırakan arasında kadın bulunmayan erkek hısım” asabe olması uzaktır. İlk dönemlerde asabe lafzının kadınları da kapsayacak şekilde mirasçı anlamında kullanıldığı görülmektedir²²⁶.

²²¹ en-Nisâ 4/176.

²²² Abdurrezzâk, **a.g.e.**, C.X, s. 254–255; Beyhakî, **es-Sünen'ül-kübrâ**, C.VI, s. 233; el-Hâkim, **a.g.e.**, C.IV, s. 338; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 257; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 157; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 9; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 35.

²²³ el-Mâverî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 107; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 9; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 420; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 92.

²²⁴ İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 10. es-Settî (v. 750/1349), İbn Abbâs'tan onun kız çocuklarla bulunduğu erkek kardeşleri de mirasçı yapmadığına ilişkin rivâyetlerin bulunduğunu ancak Abdilber (v. 463/1071) ile el-Bâcî (v. 474/1081)'nin, İbn Abbâs'tan nakledilen bu rivâyetlerin ona nisbetini sahih görmediklerini belirtmektedir. Bk. İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 416–419; Ebü'l-Velid Süleyman b. Halef Bâcî, **el-Müntekâ şerhi Muvattâ**, Matbaatü's-Saade, Kahire, 1913, C.VI, s. s. 230; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 420.

²²⁵ Abdurrezzâk, **a.g.e.**, C.X, s. 259; el-Hâkim, **a.g.e.**, C.IV, s. 340; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 161; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 264; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 95; el-Cürçânî, **a.g.e.**, s. 57.

²²⁶ Peygamber (sav)'den veledü'l-mülânenin mirasıyla ilgili, “أمه عصبته” , *annesi asabesidir.*” rivâyeti nakledilmektedir. Bk. İbn Ebî Şeybe, **a.g.e.**, C.VII, s. 342, 392; Said b. Mansûr, **a.g.e.**, C.I, s. 129. Ebü Hureyre'nin Peygamber (sav)'den naklettiği, “ومن ترك مالا فهو للعصبة من كان” , *Her kim de ölür geride mal bırakırsa asabesindedir* “ rivâyeti için bk. Müslim, “Ferâiz”, 4; İbnü'l-Münzir, **el-İşrâf**, C.IV, s. 348; Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, C.VI, s. 238.

(2) Kız çocuklarla bulduklarında kız kardeşleri mirasçı yapmadığına ilişkin İbn Abbâs'ın uygulamasını gösteren bir rivâyet de şöyledir:

“Allah'ın kitabında, Peygamber'in sünnetinde olmadığı halde insanların tamamında kız çocuklarla kız kardeşlerin mirasçı yapıldığını görüyorsunuz. Allah ise *'Bir kimse ölür de veledi bulunmaz ve bir kız kardeşi kalırsa, terekesinin yarısı onundur'*”²²⁷ demektedir.”²²⁸

İbn Abbas'ın kız çocuklarla bulduklarında (kız) kardeşlerin mirasçılığına, ne Allah'ın kitabında ne de Peygamber (sav)'in uygulamasında delil olmadığını söylediği, kardeşlerin mirasçılık şartı olarak mirasbırakanın veledinin bulunmamasını gördüğü belirtilmektedir²²⁹. İbn Abbas'ın delili göz önünde bulundurulduğunda onun kız çocuğun hissesinden arta kalanı uzakta bulunan asabeye verip kız kardeşi mirasçı yapmadığı iddialarının²³⁰ isâbetli gözükmediği, kız çocuklarla bulduklarında erkek kardeşleri de mirasçı yapmadığı anlaşılmaktadır. Erkek kardeşlerin mirasçılıklarıyla ilgili *“وهو يرثها ان لم يكن لها ولد , eğer çocuğu yoksa erkek kardeş mirasçı olur”*²³¹ âyette veledin bulunmaması şartı vardır. İbn Abbâs'ın “veled” lafzına kız ve erkek çocukları dâhil etmesinden hareketle kız veya erkek çocuklar varken kız veya erkek kardeşleri mirasçı yapmadığını söylememiz mümkündür. İbn Abbâs'ın aşağıda ele alınacak mirasla ilgili çeşitli uygulamaları da bunu desteklemektedir.

2. İbn Abbas'ın Avliyye Uygulamasını Reddi: Kız Çocukların ve Kız Kardeşlerin Terekenin Kalanını Alabilmeleri

Zulüm, haksızlık, yükselme, artma, haddi aşma anlamlarına gelen “عول , avl” kelimesinden türeyen²³² avliyye ıstılah olarak, ‘mirasçılarının hisseleri toplamının

²²⁷ en-Nisâ 4/176.

²²⁸ Rivâyet, Süfyân b. Uyeyne < Musab b. Abdillâh b. ez-Zibrikân < İbn Ebî Müleyke tarihiyle gelmektedir. Bk. İbn Abdilber, *el-İstizkâr*, C.XV, s. 419–420. Rivâyetin benzer senetle âyet bulunmaksızın yer aldığı kaynaklar için bk. el-Hâkim, *a.g.e.*, C.IV, s. 337; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, C.IX, s. 257.

²²⁹ İbn Abbâs'ın görüşü için bk. İbnü'l-Münzîr, *el-İsrâf*, C.IV, s. 327, 352; et-Taberî, *et-Tefsîr*, C.VII, s. 723; el-Mâverdi, *a.g.e.*, C.VIII, s. 107; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, C.IX, s. 157; İbn Abdilber, *el-İstizkâr*, C.XV, s. 416 vd.; es-Serahsî, *el-Mebsût*, C.XXIX, s. 127, 157; İbn Kudâme, *a.g.e.*, C.IX, s. 10; en-Nevevî, *el-Mecmû*, C.XVI, s. 84; el-Meşrikî, *a.g.e.*, C.I, s. 92.

²³⁰ es-Serahsî, *el-Mebsût*, C.XXIX, s. 157; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, C.IX, s. 10; en-Nevevî, *el-Mecmû*, C.XVI, s. 84.

²³¹ en-Nisâ 4/176.

²³² Bk. İbn Manzûr, *a.g.e.*, C.XI, s. 481 (عول maddesi).

terekenin ortak paydasını aştığı meseleye' denir²³³. Bir başka ifâdeyle terekenin hisse sahiplerine hisseleri oranında paylaştırıldığında terekenin yetmemesidir. Avliyyeye ilişkin iki çözüm bulunmaktadır:

İlki Ömer b. Hattab'ın halifeliğinde meselenin ortaya çıkması üzerine sahabeye istişâresi esnasında Abbâs b. Abdülmuttalib'in önerisiyle Ömer b. Hattab'ın²³⁴ bir görüşe göre de Zeyd b. Sâbit'in²³⁵ uyguladığı belirtilen Hanefî, Hanbelî, Mâlikî ve Şâfiî mezheplerinin kabul ettiği mirasçıların hisselerinin kendi oranlarında azaltılmasıdır. **İkincisi**, terekenin kalanını kız çocuklara veya kız kardeşlere vermek suretiyle onları asabe yaparak, mirasçıların bir kısmını öncelikli bir kısmını sonraya bırakan İbn Abbâs'ın avliyyeyi reddettiği uygulamadır²³⁶. İbnü'l Hanefiyye (v. 81/700)²³⁷, İbnü'l-Müseyyeb (v. 94/712)²³⁸, Atâ (v. 115/713)²³⁹, Muhammed b. Ali b. el-Hüseyn (v. 114/733)²⁴⁰, Tâvus b. Keysân (v. 106/724)²⁴¹ ve Dâvud ez-Zâhirî (v. 270/883)'nin²⁴² de İbn Abbâs'ın görüşünde oldukları belirtilmektedir.

Mirasbırakanın iki kız kardeş, koca ve annesini bıraktığı meselede iki kız kardeş üçte iki hisse, koca yarım hisse, anne altıda bir hisse aldığı tereke bu oranlarda paylaştırılmamaktadır. Burada cumhura göre, mirasçıların alacakları, hisseleri oranında azaltılarak taksim edilir. Bir diğer ifâdeyle terekenin eksikliği

²³³ İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 262-265; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 69-76; es-Serahsî, **el-Mebsût**, XXIX, 160 vd.; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 28 vd.; Sıbtü'l-Mardîni, **Şerhu'l-füsûl**, C.I, s. 392; İbn Âbidîn, **Şerhu kalâid**, C.II, s. 226 227; Mahmasânî, **el-Mebâdiü's-şer'iyye**, s. 351-353.

²³⁴ İlk defa Ömer b. Hattab'ın avl yaptığıyla ilgili bk. el-Hâkim, **a.g.e.**, C.IV, s. 340; Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, C.VI, s. 253; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 264 vd.; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 167; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 161; eş-Şirâzî, **a.g.e.**, C.IV, s. 94; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 28; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 94; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 545; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 43-44.

²³⁵ İlk defa Zeyd b. Sâbit'in avl yaptığıyla ilgili bk. Saîd b. Mansûr, **a.g.e.**, C.I, s. 43; ; Beyhakî, **es-Sünen'ül-kübrâ**, C.VI, s. 253; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 263.

²³⁶ İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 264; el-Habrî, **Kitâbü't-telhis**, s.162; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 149; es-Süheylî, **a.g.e.**, s. 85; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 28; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 95; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 43 vd.

²³⁷ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 130; el-Cüveynî, **a.g.e.**, C.IX, s. 138; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 264; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 162; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 161; el-Kalvezânî, **et-Tehzib**, s. 151; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 28.

²³⁸ el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 151.

²³⁹ İbn Hazm, **a.g.e.**, C.IX, s. 263, 264; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 162; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 28; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 43.

²⁴⁰ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 130; el-Cüveynî, **a.g.e.**, C.IX, s. 138; İbn Hazm, **a.g.e.**, C.IX, s. 264; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 162; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 28.

²⁴¹ el-Habrî, **Kitâbü't-telhis**, s. 162.

²⁴² el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 130; el-Habrî, **Kitâbü't-telhis**, s. 162; el-Kalvezânî, **et-Tehzib**, s. 151; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 28.

mirasçılara hisseleri oranında yansıtılır. İbn Abbâs ve onun görüşündekiler ise kalanı kız çocuklara veya kız kardeşlere vermektedirler. Bir başka ifâdeyle onları kendi derecelerinde erkekler olmaksızın asabe yapmaktadırlar. Bu durumda kız çocuklarla kız kardeşler mirasçı olamamakta, kalanı kız çocuklar almakta, onlar olmadığında da kız kardeşler alabilmektedir.

İbn Abbâs'ın avliyyeyi reddettiğini gösteren çok sayıda rivâyet nakledilmektedir. Onun, "Hisseler avletmez"²⁴³ dediği, avliyye olacağını söyleyenlere ilişkin, "İsteyenle lânetleşmeye varım. Üçte iki ile yarım hisse (alacak mirasçılar) bulunduğu üçte ikiyi verince yarım hisseye kalmıyor, yarımı verince üçte ikiye kalmıyor, üçte birlik hisselerin yeri nerededir? Hisseler avletmiyor..."²⁴⁴ şeklinde avl yapanları lanetleşmeye çağırmasından dolayı ilgili mesele *mübâhele* (lanetleşme) olarak meşhur olmuştur²⁴⁵. İlk defa avliyyeyi kimin yaptığına ve avliyye yapılmadığında meselenin çözümüne ilişkin İbn Abbâs'tan, "Eğer, (Ömer) Allah'ın öncelikli yaptıklarını öncelikli yapsaydı, sonraya bıraktıklarını sonraya bıraksaydı avliyye olmazdı. İbn Abbâs'a 'Allah kimi öncelikli kıldı, kimi sonraya bıraktı?' diye soruldu. O da, 'Hisseleri bir hisseden başka bir hisseye değişen anne, karı ve koca gibi mirasçıları öncelikli kıldı. Hisseleri bir hisseden terekenin kalanını almak şeklinde değişen kız kardeşlerle kız çocukları sonraya bıraktı.' dedi."²⁴⁶ ifâdeleri ile "Hisseler avletmez, karı, koca, anne ve babanın hisseleri eksilmez, erkek çocuklarla kız çocukların, erkek kardeşlerle kız kardeşlerin hisselerinde eksiklik olur."²⁴⁷ ifâdeleri nakledilmektedir.

²⁴³ İbn Abbâs'tan Atâ < İbn Cüreyc < Vekî tarihiyle nakledilen rivâyet için bk. İbn Ebî Şeybe, **a.g.e.**, C.XVI, s. 258; Beyhakî, **Şuabü'l-imân**, C.XI, s. 282; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 263.

²⁴⁴ Rivâyetin benzer metinleri için bk. Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, C.VI, s. 253; el-Mâverdü, **a.g.e.**, C.VIII, s. 129; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 161; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 167; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 28, 29.

²⁴⁵ Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.X, s. 255; Saîd b. Mansur, **a.g.e.**, C.I, s. 44; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 262-235; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 167; es-Serahsî, **a.g.e.**, C.XXIX, s. 160 vd.; eş-Şîrâzî, **a.g.e.**, C.IV, 94; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 9-10, 28; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 93; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 545, 546; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 36; Sibtü'l-Mardîni, **Şerhu'l-füsûl**, C.I, s. 382; eş-Şîncevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 43.

²⁴⁶ İbn Hazm'ın metni esas alınmıştır. Rivâyet için ayrıca bk. İbnü'l-Münzir, **el-İşrâf**, C.IV, s. 338 vd.; el-Hâkim, **a.g.e.**, C.IV, s. 340; el-Mâverdü, **a.g.e.**, C.VIII, s. 130; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 264; es-Serahsî, **a.g.e.**, C.XXIX, s. 161; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 167; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 29; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 95; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 544; İbnü'l-Mecdü, **a.g.e.**, C.II, s. 715; eş-Şîncevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 43, 44.

²⁴⁷ Abdürrezzâk'ın es-Sevrî'den naklettiği metin esas alınmıştır. Bk. Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.X, s. 259. Ayrıca bk. İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 263-264; es-Serahsî, **a.g.e.**, C.XXIX, s. 161, en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 95; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 545.

İbn Abbâs'ın öncelikle anne, karı koca, anne bir kardeşler gibi hısımlara hisselerini verdiği, kalanı çocuklar arasında, onlar yoksa kardeşler arasında paylaştırdığı görülmektedir. İbn Kudâme (v. 620/1223), İbn Abbâs'ın avliyye uygulamasındaki kız çocukların veya kız kardeşlerin kalanını almasının, onların erkek kardeşleriyle kalanı alması şeklinde olduğunu belirtmektedir²⁴⁸. Avliyyenin ortaya çıktığı durumlarda kız çocuklarla erkek çocukların, kız kardeşlerle erkek kardeşlerin bulunmadığı, onların bulunması halinde zaten avliyyenin ortaya çıkmayacağından dolayı İbn Kudâme'nin görüşüne katılmak mümkün değildir. Koca ve iki öz kız kardeş bulunduğu İbn Abbâs'ın kocaya yarım hisse verdikten sonra kalanı iki kız kardeşe²⁴⁹; koca, anne, anne baba bir kız kardeşin bulunduğu kocaya yarım, anneye üçte bir, kalanı anne baba bir kız kardeşe vermesi²⁵⁰ onun, kalanı erkek kardeşlerin bulunmadığı bu durumda kız kardeşlere verdiğini göstermektedir.

İbn Abbâs'ın görüşüne kıyasla kız çocuk varken kız kardeş mirasçı olamadığı gibi kız çocuğun terekenin kalanını da alabileceğinden hareketle erkek kardeş onunla bulunduğu mirasçı olamayacaktır. Dolayısıyla, kalanı en yakın asabe hısmın alacağına ilişkin İbn Abbâs'tan nakledilen “*Hisse sahiplerine hisselerini veriniz, geride kalan en yakın erkeğindir*”²⁵¹ rivâyet onun bu uygulamasıyla çelişmektedir. Fakihlerin İbn Abbâs'ın avliyyeyi reddettiği görüşünün aleyhine, ondan nakledilen bu rivâyeti delil getirmeleri de bunu teyit etmektedir²⁵².

Şureyh (v. 78/697)'in Şureyhiyye²⁵³ olarak meşhur avliyye meselesinde, “ ما أخوفنى من هذا القضاء لولا أنه سبقنى به إمام عادل وورع , Benden daha önce âdil, günahlardan sakınan devlet başkanı böyle hüküm vermeseydi bu (avliyye) hükmü beni ne kadar

²⁴⁸ İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, 28, 29.

²⁴⁹ İbnü'l-Münzir, **el-İşrâf**, C.IV, 339; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 167; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 150.

²⁵⁰ İbnü'l-Münzir, **el-İşrâf**, C.IV, 339; el-Habrî, **Kitâbü't-telhîs**, s. 167; eş-Şîrâzî, **a.g.e.**, C.IV, 94; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 28, 29, 36; Sibtü'l-Mardîni, **Şerhu'l-füsûl**, C.I, s. 381.

²⁵¹ Rivâyetle ilgili ayrıntı için, “Asabe Yoluyla Mirasçılığa İlişkin Deliller” başlıklı bölüme bakınız.

²⁵² İbn Abbâs'ın avliyyeyi reddettiği görüşüne karşı bu rivâyet delil getirilmektedir. Bk. el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 130; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 95; Sibtü'l-Mardîni, **Şerhu'l-füsûl**, C.I, s. 379, eş-Şînevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 45.

²⁵³ Mirasbırakanın koca, iki öz kız kardeş, anne bir kardeş ve annesini bıraktığı meseleyi kocanın Şureyh'e sorması ancak onun avliyye hükmünü beğenmeyerek itiraz etmesi üzerine Şureyhiyye olarak meşhur olmuştur. Ayrıntı için bk. es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 164; el-Cürçânî, **a.g.e.**, s. 59 vd.; Bilmen, **a.g.e.**, C.V, s. 341. Şureyhiyye meselesiyle ilgili ayrıntı için ayrıca bk. Yazıcı, “*Sahabe Dönemi*”, s. 81.

korkutuyor²⁵⁴ demesi Ömer b. Hattâb'ın hükmüyle amel ettiğini bunun kendi görüşü olmadığını göstermektedir. İbn Şihâb ez-Zührî (v. 124/742)'nin de “ لو لأنه تقدم ابن عباس , Eger daha önce bu konuda uygulama yapan âdil bir imam gelmemiş olsaydı, İbn Abbas'ın bu görüşünde ilim ehlerinden iki kişi ihtilaf etmezdi.”²⁵⁵ demesi İbn Abbâs'ın görüşünün doğruluğuna inananların fazla sayıda olduğunu gösterdiği uygulamada neden kabul görmediğini de açıklamaktadır. İbn Abbâs'tan avliyye yapmadığına ilişkin nakledilen meseleler şöyledir:

Örnek–1: Mirasbırakanın anne, baba, karısını ve iki kız çocuğunu bıraktığı meselede İbn Abbâs'ın anne babaya altıda birer, karısına sekizde bir verdikten sonra kalanı kız çocuklara verdiği belirtilmektedir²⁵⁶. Tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo–33: (İki kız çocuk, anne, baba, karı)

		24X
Anne	1/6	4X
Baba	1/6	4X
Karı	1/8	3X
İki kız çocuk	Kalanı alır	13X

Örnek–2: İbn Abbâs'a göre, koca, iki tane anne baba bir kız kardeşin bulunduğu meselede iki kız kardeş terekenin kalanını alırlar²⁵⁷. Tabloda şöyle gösterebiliriz

²⁵⁴ es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 164. Benzer ifâdeler için bk. el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 59.

²⁵⁵ el-Cessas, **Ahkâmü'l-Kur'an**, C.II, s. 90; Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, C.VI, s. 253; el-Mâverîdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 130; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 264; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 161.

²⁵⁶ İbnü'l-Münzir, **el-İşraf**, C.IV, s. 340; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 169; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 150; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 95.

²⁵⁷ İbnü'l-Münzir, **el-İşraf**, C.IV, s. 340, 341; el-Habrî, **Kitâbü't-telhîs**, s. 167–168; el-Kalvezânî, **et-Tehzîb**, s. 150; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 43, 44.

Tablo–34: (Koca, iki öz kız kardeş)

		2X	4X
Koca	$\frac{1}{2}$	1X	2X
Anne baba bir kız kardeş	Kalanı alır	1X	1X
Anne baba bir kız kardeş			1X

Örnek–3: Koca, anne baba bir kız kardeş ve anne bulunduğu mübâhele olarak meşhur meselede İbn Abbâs'ın kalanı kız kardeşe verdiği belirtilmektedir²⁵⁸. Tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo–35: (Mübâhele meselesi)

		6X
Koca	$\frac{1}{2}$	3X
Anne baba bir kız kardeş	Terekenin kalanını alır	1X
Anne	$\frac{1}{3}$	2X

Örnek–4: Mirasbırakanın koca, anne ve iki kız kardeş bıraktığı meselede İbn Abbâs'ın kocanın yarım, annenin üçte bir almasından sonra kalanı kız kardeşlere verdiği belirtilmektedir²⁵⁹. İbn Abbâs iki kız kardeşle annenin hissesini üçte birden altıda bire hacbetmemektedir²⁶⁰. Bu nedenle bu meselede anne üçte bir hisse almıştır.

²⁵⁸ Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.X, s. 255; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 262-235; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 167; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 160-161; eş-Şirâzî, **a.g.e.**, C.IV, s. 94; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 150; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 9-10, 28-29; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 93; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 545 vd.; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 36; Sibtü'l-Mardîni, **Şerhu'l-füsûl**, C.I, s. 382.

²⁵⁹ el-Habrî, **a.g.e.**, s. 168.

²⁶⁰ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 98; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 258; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 408; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 114; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 19, 30; İbnü'l-Arabî, **a.g.e.**, C.I, s. 440; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 398; C.II, s. 715.

Tablo-36: (Koca, iki öz veya baba bir kız kardeş, anne)

		6X
Koca	$\frac{1}{2}$	3X
İki anne baba veya baba bir kız kardeş	Terekenin kalanını alır	1X
Anne	$\frac{1}{3}$	2X

İbn Abbâs'ın avliyye yapmadığını gösteren örneklerde de görüldüğü gibi o, kız çocukları veya kız kardeşleri asabe yaparak terekenin kalanını vermektedir²⁶¹. Diğer bir ifadeyle avliyye uygulamasını kabul etmemek kız çocukların ve kız kardeşlerin duruma göre erkekler gibi asabe olacaklarını kabul etmek anlamına gelmektedir. İbn Abbâs'ın avliyyeyi kabul etmediği uygulamalardan hareketle, onun kız çocuklarla kız kardeş ve erkek kardeş veya uzaktaki asabe erkek hısım bulunduğu terekenin tamamını iki kız çocuğa verdiğini söylememiz mümkündür.

3. Mes'eletü'l-İltizam ve İbn Abbâs'ın Mirasla İlgili Görüşlerinin Bütün Olarak Değerlendirilmesi

Mirasbırakanın çocukları varken İbn Abbâs'ın kız veya erkek kardeşleri mirasçı yapmadığını gösteren bir durum da kelâle uygulamasıdır. Kanaatimizce İbn Abbâs'ın kelâle uygulaması anlaşılmadığından avliyye ve kelâle görüşlerinde tenâkuz olduğu, avliyyeyi kabul etmemesine rağmen bazen avliyye yapmak zorunda kaldığı belirtilmiştir²⁶². Koca, anne, iki tane anne bir kız kardeş bulunduğu kocaya yarım, iki tane kız kardeşin annenin hissesini altıda bire hacedemeyeceği için anneye üçte bir, iki tane anne bir kız kardeşe üçte bir vereceğinden avliyye yapması gerekeceği veya iki tane kız kardeşin anneyi hacedemeyeceği görüşünden

²⁶¹ el-Cüveynî, **a.g.e.**, C.IX, s. 142.

²⁶² el-Habrî, **a.g.e.**, s. 168; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 165; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 151; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 30; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 355; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.II, s. 715; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 45.

vazgeçeceği belirtilerek görüşü çelişkili görülmüştür²⁶³. İbn Abbâs'ın görüşünün bu meselede çelişkili olduğu ve onun avliyye yapmasını gerektirdiği kabul edilerek bu mesele *nâkıza / mülzime / iltizam* olarak isimlendirilmektedir²⁶⁴.

İbnü'l-Mecdî (v. 850/1447), bu tenkitlerin İbn Abbâs'a vefatından sonra yapıldığını, hayattayken yapılsaydı mutlaka cevap vereceğini söylemektedir²⁶⁵. Kanaatimizce İbn Abbâs'ın uygulamasının çelişkili olduğu düşüncesi, ilgili uygulamalarının bütünlük içerisinde değerlendirilmediğinden kaynaklanmaktadır. İlgili uygulamalarını şöyle belirtebiliriz:

(1) Dedeyle bulduklarında, (baba tarafından) kardeşleri hacbederek mirasçı yapmadığı, diğer bir ifâdeyle baba ve dedeyle kardeşleri hacbettiği belirtilmektedir²⁶⁶. Buna göre mirasbırakanın iki tane baba bir erkek kardeşiyle dedesini bıraktığı meselede terekenin tamamını dede alacaktır. Tabloda şöyle gösterebiliriz:

²⁶³ İbn Abbâs'ın görüşünün çelişkili olduğu belirtilen bu örnek için bk. es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 164 vd.; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 151; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 168; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 29-30; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 95; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.II, s. 715; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 45.

²⁶⁴ İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 409; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 168; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 164, 165; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 29, 30; İbnü'l-Hâim, **el-Füsûl**, s. 160; Sıbtü'l-Mardînî, **Şerhu'l-füsûl**, C.I, s. 378, 380; C.II, s. 756; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 45.

²⁶⁵ İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.II, s. 717. İbnü'l-Mecdî, bazı şerhlerde İbn Abbâs'a yöneltilen tenkide şöyle cevap verildiğine rastladığını söylemektedir: “Kocaya yarım, anneye üçte bir, anne bir kardeşlere altıda bir verilir. Ona (İbn Abbas'a) göre kuvvetli hısımların hissesi bir farzdan bir başka farzı almaya değişir, bu anneye kocada bulunmaktadır. İki tane anne bir kız kardeş ise farz hisse almaktan hiç birşey almamaya değişir. Bunlar farz hisse almadan terekenin kalanını asabe olarak almaya giden kardeşlerden daha zayıftırlar. Kendilerinden daha kuvvetli iki kardeşe zararın yansıtılmasından bu iki anne bir kardeşe yansıtılması daha evlâdır. O halde, görüşünde herhangi bir tenakuz yoktur.” Bk. İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.II, 717. İbn Hazm'ın bu meseleye ilişkin çözümü için bk. İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 267. el-Habrî (v. 476/1083) ise İbn Abbâs'ın görüşüne kıyasla anne bir kardeşin asabe olacağını söylemektedir. Bk. el-Habrî, **a.g.e.**, s. 168 vd.; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 45.

²⁶⁶ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 122; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 288; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 434; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 184; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 180; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 67-68; el-Gazzâlî, **a.g.e.**, C.IV, s. 347; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 66, 68; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 116; el-Cürçânî, **a.g.e.**, s. 89; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 499; el-Megîlî, **a.g.e.**, s. 266, 303, eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 51.

Tablo–37: (Baba veya dede, baba bir iki erkek kardeş)

	1X
Baba / babanın babası veya ilâ nihâye babanın babası (dede)	1X
Baba bir iki erkek kardeş	----

(2) Anne bir kardeşleri baba ve dedeyle mirasçı yaptığı nakledilmektedir²⁶⁷. İbn Abbâs'ın anne bir kardeşleri baba ve dedeyle bulduklarında terekeye mirasçı yapması yukarıda dede ile kardeşleri hacbettiğine ilişkin rivâyetlerden ötürü çelişkili bulunmuştur²⁶⁸. İki uygulama birlikte değerlendirildiğinde baba ve dedeyle bulduklarında baba tarafından kardeşleri hacbettiği, anne tarafından kardeşleri mirasçı yaptığı görülmektedir. en-Nevevî (v. 676/1277)'nin de belirttiği gibi, ayrıca İbn Abbâs'ın annenin hissesini nineye vermesi, anne bir kardeşleri anneye mirasçı yapmadığı anlamına gelmektedir²⁶⁹. Buna göre mirasbırakanın anne bir kardeşiyle birlikte baba ve kocasını bıraktığında terekenin taksimi İbn Abbâs'ın görüşüne kıyasla tabloda şöyle gösterilebilir:

²⁶⁷ el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 93; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 268; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 163 vd.; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 7; en-Nevevî, **el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim**, thk. Ebû Abdullah Abdüsselam b. Muhammed b. Ömer el-Alluş, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 2004, C.VI, s. 62; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 28; İbnü'l-Mecdi, **a.g.e.**, C.I, s. 398.

²⁶⁸ el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 93; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 145, 146, 152, 156; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 7.

²⁶⁹ en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 75. Veledü'l-mülânenin mirasçılığında Peygamber (sav)'in terekenin tamamını anneye verdiğiğine ilişkin rivâyetlerle Abdullah b. Mesud'un veledü'l-mülânenin annesinin asabe olarak terekenin tamamını aldığına ilişkin rivâyetler de İbn Kudâme (v. 620/1223)'nin de belirttiği gibi anne ile birlikte bulduklarında anne tarafından kardeşlerin hacbolduklarını göstermektedir. Bk. İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 118. Vele-i mülâenin annesinin asabe olduğuna ilişkin rivâyetlerle ilgili ayrıntı için, "Annenin Terekenin Tamamına Mirasçı Olması" başlıklı bölüme bakınız.

Tablo–38: (Baba, koca, anne bir kardeş)

		6X
Baba	Kalanı alır	2X
Koca	$\frac{1}{2}$	3X
Anne bir kardeş	$\frac{1}{6}$	1X

(3) Anne bulunmadığında nineyi anne gibi üçte bire mirasçı yaptığı belirtilmektedir²⁷⁰. Buna göre mirasbırakan, babasının babasıyla annesinin annesini bıraktığında onlar, terekeyi ikili birli paylaşacaklardır. Tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo–39: (Annenin annesi, babanın babası)

		3X
Annenin annesi	$\frac{1}{3}$	1X
Babanın babası	$\frac{2}{3}$	2X

(4) İbn Abbâs'ın mezkûr avliyyeyi reddettiği uygulamada da görüldüğü gibi kız çocuklara, onlar bulunmadığında kız kardeşlere erkek çocuklarla erkek kardeşlerin terekenin kalanını aldıkları gibi onlara da, kendi derecelerinde erkekler

²⁷⁰ el-Mâverîdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 110; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 272; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 453; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 167; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 54; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 75; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 397; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 32; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, I, s. 399. İbn Abdilber (v. 463/1071), anne bulunmadığında ninenin, anne gibi mirasçı olacağına ilişkin rivâyeti İbn Abbâs'tan nakletmekle birlikte, bunun İbn Abbâs'ın baba bulunmadığında dedenin baba gibi mirasçı olacağı uygulamasına kıyasla söylendiğini belirtmektedir. Bk. İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 453.

bulunmadığında terekenin kalanını verdiği nakledilmektedir²⁷¹. Bunu, avliyye bölümünde ele aldığımızdan burada ayrıntıya girmiyoruz. Bu görüşüne kıyasla mirasbırakanın üç kız çocuğuyla anne, baba ve karısını bıraktığı meselede terekenin kalanını kız çocuklar asabe olarak alacaktır. Tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo-40: (Anne, baba, üç kız çocuk)

		6X
Anne	1/6	1X
Baba	1/6	1X
Üç kız çocuk	Kalanı alır	4X

(5) Kardeşlerin mirasçılıkları için en-Nisâ 4/176 âyetine göre veledin bulunmaması gerektiği²⁷² ve “kelâlenin veledi olmayan olduğu”²⁷³ görüşünde olduğu belirtilmektedir

İbn Abbâs’ın uygulamalarına bir bütün olarak bakıldığında onun anne bir kardeşleri anneye mirasçı yapmadığı, mirasbırakana kendileriyle ulaşmayan baba veya dedeyle mirasçı yaptığı görülmektedir. Mirasbırakanın annesini, iki tane anne bir kız kardeş ve kocasını bıraktığı iltizam meselesinin çözümü İbn Abbâs’ın görüşüne kıyasla tablo üzerinde şöyle gösterilebilir:

²⁷¹ Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.X, s. 259; el-Hâkim, **a.g.e.**, C.IV, s. 340; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 264; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 161; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 95; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 57.

²⁷² el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 107; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 256; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 9; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 24.

²⁷³ Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.X, s. 303; el-Hâkim, **a.g.e.**, C.IV, s. 336; Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, C.VI, s. 224; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 163; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 9.

Tablo-41: (Anne, iki anne bir kız kardeş, koca)

		6X
Anne	$1/3 + 1/6$ (redd veya asabe olarak)	$2X+1X=3X$
İki anne bir kız kardeş	----	----
Koca	$1/2$	3X

Dolayısıyla yukarıda da görüldüğü gibi İbn Abbâs'ın mirasla ilgili uygulama ve içtihatlarında çelişki ortaya çıktığı düşüncesinin ilgili uygulama ve içtihatlarının bütünlük içerisinde değerlendirilmemesinden kaynaklandığını söyleyebiliriz.

B. İmâmiyye Mezhebinin Asabe Maa-Gayrihi Mirasçılığı Reddi

İmâmiyye mezhebinde İbn Abbâs'ın görüşüne uygun olarak kız veya erkek kardeşler mirasbırakanın kız veya erkek çocuklarla bulduklarında mirasçı olamamaktadır²⁷⁴. et-Tahâvî (v. 321/933) ile el-Cessâs (v. 370/981), bir grubun, kız çocukla asabe hısım bulunduğu ve kız çocuk, kız kardeş ile asabe hısım bulunduğu terekenin tamamını kız çocuğa verdiklerini belirtmektedirler²⁷⁵. Bunların İmâmiyye mezhebine mensup kimseler olması muhtemel gözükmektedir. Mirasbırakanın tek kız çocuğuyla anne baba bir kız ve erkek kardeşini bıraktığı meselede İmâmiyye mezhebinin uygulaması tabloda şöyle gösterilebilir:

²⁷⁴ İbn Şazân, a.g.e., s. 315-316; el-Küleynî, a.g.e., C.VII, s. 100 vd.; en-Nevevî, el-Minhâc, C.VI, s. 63; Ebû Zehre, el-Mîrâs inde'l-Caferiyye, Dârü'l-Fikri'l-Arabî, Kahire, 1963, s. 103, 104.

²⁷⁵ et-Tahâvî, Şerhu Meâni'l-âsâr, C.IV, s. 394; el-Cessâs, a.g.e., C.II, s. 93.

Tablo-42: (Kız çocuk, bir öz kız kardeş, bir öz erkek kardeş)

		2X
Kız çocuk	1/2 + 1/2 (Akrabalık yoluyla)	1X+1X=2X
Anne baba bir kız kardeş	----	----
Anne baba bir erkek kardeş	----	----

İmâmiyye mezhebinde asabe maa-gayrihi mirasçılığın reddine en-Nisâ, 4/12, 176 âyetleri delil getirilmektedir. Baba tarafından kardeşlerin mirasçılıklarını düzenleyen en-Nisâ 4/176'de²⁷⁶ gerekse anne tarafından kardeşlerin mirasçılıklarını düzenleyen en-Nisâ 4/12'da²⁷⁷ kardeşlerin mirasçılıkları için kız veya erkek çocukların bulunmamasının şartı bulunduğu, dolayısıyla kelâle olmaları gerektiği, kız veya erkek kardeşlerin erkek çocuklarla olduğu gibi kız çocuklarla da mirasçı olamayacakları kabul edilmektedir²⁷⁸.

İbn Şazân (v. 260/874) kız kardeşlerin kız çocuklarla mirasçılıklarına ilişkin sahabeyle isnat edilen rivâyetleri reddettikten sonra şöyle tenkit etmektedir:

“Size ‘kız kardeşi kız çocukla bulunduğunda neden mirasçı yapıyorsunuz?’ şeklinde sorulunca, ‘Allah kitabında, *‘Eğer bir kimse ölür de veledi bulunmaz ve bir kız kardeşi kalırsa, terekesinin yarısı onundur.*’²⁷⁹ buyuruyor’ diyorsunuz. Peki, âyeti neden sonuna kadar okumuyorsunuz? Âyeti sonuna kadar, *‘Eğer bir kimse ölür de veledi bulunmaz ve bir kız kardeşi kalırsa, terekesinin yarısı onundur. Eğer veledi yoksa erkek kardeş*

²⁷⁶ Âyetin baba tarafından kardeşlerin mirasçılıklarını düzenlediğinde ihtilaf bulunmamaktadır. Bk. et-Taberî, **et-Tefsîr**, C.VII, s. 714; el-Küleynî, **a.g.e.**, C.VII, s. 101, 102; Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, C.VI, s. 714; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 151; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 6; es-Setfî, **a.g.e.**, C.II, s. 329; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 369.

²⁷⁷ Abdullah b. Mesud (v. 32/652), Übey b. Ka'b (v. 22/642) ve Sad b. Ebî Vakkas (v. 56/678)'ın bu (en-Nisâ 4/12) âyetini kıraatlerinde “وله أخ أو اخت من (ال) أم, *onun anne bir kız veya erkek kardeşi bulunursa*” şeklinde okudukları nakledilmektedir. Bk. et-Taberî, **et-Tefsîr**, C.VI, 483 vd.; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 91; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 151, 154; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 7; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 82, 85; el-Megîlî, **a.g.e.**, s. 265; Sibtü'l-Mardîni, **Şerhü'l-füsûl**, C.I, s. 139, 140.

²⁷⁸ el-Küleynî, **a.g.e.**, C.VII, s. 102, 103, 104, 105, 106; Saduk, **Men lâ yahdurühü'l-fakîh**, thk. es-Seyyid Hasan el-Müsevî el-Horsan, 4 c., Dâru Saab, Beyrut, 1981, C.IV, s. 196–197; en-Nevevî, **el-Minhâc**, C.VI, s. 63.

²⁷⁹ en-Nisâ 4/176.

*mirasçı olur.*²⁸⁰ şeklinde okuyun. ‘Kız çocuk veled midir?’ diye sordüğümüzde, ‘evet kız çocuk veledir ancak sahâbenin uygulaması böyledir.’ diyorsunuz. Peki, Peygamberin ashabının uygulaması Allah’ın emrine aykırı olabilir mi? Siz, sahâbenin uygulamasını kabul ediyor, Allah’ın emrine karşı mı geliyorsunuz? ‘Mirasbırakanın kız kardeşi yerine kız çocukla erkek kardeş bulunsaydı mirasçılık nasıl olurdu?’ şeklinde sordüğümüzde, ‘yarım hisse alır’ cevabını veriyorsunuz. Allah çocuk yokken kız kardeşe yarım hisse verdiği halde terekenin tamamının yarısını çocukla bulunduğu kız kardeşe verdiniz. Sizin sözünüzün kıyası gereğince, Allah’ın, ‘**Eğer çocuğu yoksa erkek kardeş mirasçı olur.**’²⁸¹ buyurduğu yerde erkek kardeşe terekenin tamamını vermeniz gerekir.’²⁸²

Cumhurun kız çocuklarla bulduklarında anne bir kardeşleri mirasçı yapmayıp baba bir kardeşleri mirasçı yapmaları, İmâmiyye mezhebi tarafından Allah’ın Kur’an’da tüm kardeşleri kelâle olarak isimlendirdiği dolayısıyla onların mirasçılıkları için çocuk bulunmaması gerektiği belirtilerek, onların sünnet ve icmâ ile iki kelâleyi birbirinden ayırmaları tenkit edilmiştir²⁸³.

III. Kız Çocuklarla Bulduklarında Kız Kardeşlerin Mirasçı Olamayacakları Asabe Hısımların Mirasçı Olacakları Görüşü

Asabe maa-gayrihi mirasçılıkla ilgili üçüncü görüş, kız çocuklar bulunduğu kız kardeşlerin mirasçı olamayacakları ancak asabe erkek hısımların mirasçı olacakları şeklindeki İshâk b. Râhûye (v. 238/853)²⁸⁴, Dâvud ez-Zâhirî (v. 270/883)²⁸⁵ ve İbn Hazm (v. 456/1064)²⁸⁶ gibi zahirî ulemasının görüşüdür. et-Tahâvî (v. 321/933) bir grubun, kız çocuğun yarım hisse almasından sonra kalanı kız kardeşlere vermeksizin erkek kardeş gibi uzak asabe hısımlara verdiklerini

²⁸⁰ en-Nisâ 4/176.

²⁸¹ en-Nisâ 4/176.

²⁸² İbn Şazân, **a.g.e.**, s. 315-316.

²⁸³ el-Küleynî, **a.g.e.**, C.VII, s. 100, 101.

²⁸⁴ Kız çocuğa yarım hissesini verdikten sonra kalanı erkek kardeşin veya daha uzak asabe hısmın alacağını söyleyen İbn Hazm, bu görüşün sahibinin İshâk b. Râhûye olduğunu kendilerinin de ondan aldıklarını söylemektedir. Bk. İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 256. İshâk b. Râhûye’nin görüşünün kız çocuklarla bulduklarında kız kardeşlerin, asabe erkek hısımlar bulunmadığında mirasçı olacakları şeklinde olduğu anlaşılmaktadır. Bk. el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 107; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 162; Cemâl Muhammed Fâkî Resûl Baclân, **İshâk b. Râhûye ve eseruhu fi’l-fikhi’l-İslâmi**, Dâru Ammâr, Amman, 2001, s. 582.

²⁸⁵ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 107; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 256.

²⁸⁶ İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 256.

belirtmektedir²⁸⁷. Kanaatimizce et-Tahâvî'nin isim zikretmeksizin görüşlerini belirttiği kimseler İshâk b. Râhûye ve Dâvud gibi âlimlerle onların tâbiîleri olmalıdır.

Zâhirî mezhebinin görüşü, kız çocuklarla bulduklarında asabe hısımlar varsa kız kardeşleri mirasçı yapmamak, asabe hısımlar yoksa kız kardeşleri mirasçı yapmak şeklindeki Dâvud ez-Zâhirî'nin görüşü her durumda kız çocuklarla asabe hısımların bulunup bulunmamasına bakmaksızın kız kardeşleri mirasçı yapmama şeklindedir²⁸⁸. Bir diğer ifâdeyle Dâvud, mirasbırakanın kız çocuğunu, kız kardeşini bıraktığı, uzak asabe hısmın bulunmadığı meselede kız kardeşleri mirasçı yapmayarak kız çocuğun hissesinden sonra kalanı beytül-mala vermektedir. Mirasbırakanın kız çocuğunu, kız kardeşini ve babasının amca oğlunu bıraktığı meseleyi tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo-43: (Kız çocuk, kız kardeş, babasının amca oğlu)

		2X
Kız çocuk	1/2	1X
Kız kardeş	----	----
Babasının amca oğlu	Kalanı alır	1X

Burada kız çocukla bulduklarında kız kardeşi mirasçı yapmamada Dâvud ez-Zâhirî'nin görüşü İshâk b. Râhûye ve İbn Hazm'ın görüşüyle aynı olmakla birlikte mirasbırakanın kız çocuk, kız kardeş ve asabe erkek hısm bıraktığı durumdaki uygulamaları farklılık göstermektedir. İshâk b. Râhûye, Dâvud ez-Zâhirî ve İbn Hazm'ın görüşleri tabloda şöyle gösterilebilir:

²⁸⁷ et-Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-âsâr*, C.IV, s. 390.

²⁸⁸ el-Mâverdi, *a.g.e.*, C.VIII, s. 107; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, C.IX, s. 256; İbn Abdilber, *el-İstizkâr*, C.XV, s. 416, 417.

Tablo-44: (Kız çocuk, kız kardeş, beytü'l-mal)

	İshâk b. Râhûye – İbn Hazm		Dâvud ez-Zâhirî	
		2X		2X
Kız çocuk	½	1X	½	1X
Kız kardeş	½	1X	----	---
Beytü'l-mal	----	----	Kalanı alır	1X

Tablo-45: (Kız çocuk, kız kardeş, babasının amca oğlu)

	İshâk b. Râhûye, Dâvud ez-Zâhiri ve İbn Hazm	
		2X
Kız çocuk	½	1X
Kız kardeş	----	-----
Babanın amcaoğlu	Kalanı alır	1X

Zâhirî mezhebinin asabe maa-gayrihi mirasçılıkla ilgili görüşünün kız çocuklarla bulduklarında erkek kardeş, amca, amcanın oğlu gibi uzaktaki asabe hısımları mirasçı yapmada Hanefî, Şâfi, Hanbelî, Mâlikî mezheplerinin oluşturduğu cumhurun görüşünde; kız kardeşleri kız çocuklarla bulduklarında mirasçı yapmamada ise İbn Abbâs ve İmâmiyye mezhebinin görüşünde olduğu görülmektedir. Kız çocuk, kız kardeş ve asabe bulunduğu kız çocuğa terekenin yarısını verdikten sonra kalanı asabe erkek hısma verip kız kardeşe vermeme cumhur ve imâmiyye mezhebinin görüşünden ayrılmaktadırlar. Kız çocuklarla bulunduğu kız kardeşlerin mirasçı olamayacaklarına ilişkin görüşleri İbn Abbâs

ile İmâmiyye mezhebinin görüşüne mutabık ve kız çocukla erkek kardeşi ve asabe erkek hısımları mirasçı yapmada onlardan ayrılmaktadırlar.

İbn Hazm (v. 456/1064), “*Bir kimse ölür de çocuğu bulunmaz ve bir kız kardeşi kalırsa, terekesinin yarısı onundur. Eğer çocuğu yoksa erkek kardeş mirasçı olur*”²⁸⁹ âyetindeki veled lafzının oğul ile oğlun oğlunu kapsadığı gibi Kur’an’da ve lügatta kız çocuk ile oğlun kızını da kapsadığını, âyetin hükmü gereğince kız kardeşlerin kız çocuklar bulunduğunda mirasçı olamayacaklarını söylemektedir²⁹⁰. Asabe maa-gayrihi mirasçılığı kabul edenlere ilişkin şu tenkidi yöneltmektedir:

“Ne garip bir durumdur ki bazıları bu âyetteki²⁹¹ veled ile erkek çocuğun kastedildiğini söyleyerek açıkça Allah’a karşı batılla delil getirmektedirler. Allah’ın, ‘*Eğer bir kimse ölür de çocuğu bulunmazsa*’²⁹² âyetindeki veled lafzıyla ‘*Eğer velediniz yoksa bıraktıklarınızın dörtte biri onlarıdır, velediniz varsa bıraktığınızın sekizde biri onlarıdır*’²⁹³, ‘*Eğer karılarınızın veledi yoksa bıraktıklarının yarısı sizindir. Eğer onların veledi varsa bıraktıklarının dörtte biri sizindir*’²⁹⁴, ‘*Ölenin veledi varsa, anne babasından her birinin altıda bir hissesi vardır. Eğer veledi yoksa annenin hissesi üçte birdir*’²⁹⁵ âyetlerindeki veled lafızları arasında farklılık yoktur. Âyetlerin hiçbirinde veled lafzının kız ve erkek çocuğu kapsadığıyla veledin veledini kapsadığında ihtilaf etmemişlerdir. Çünkü âyetlerdeki hüküm aynıdır. Bununla birlikte kız kardeşin veled ile mirasçılığına gelince, buradaki veled lafzından erkek çocuğun kastedildiğini söylemektedirler.”²⁹⁶

Kız çocuklarla bulduklarında kız kardeşlerin mirasçı olamayacaklarına ilişkin İbn Hazm’ın ilgili âyetlerden getirdiği delillere katılmakla birlikte, kız çocuklarla asabe hısımların mirasçı olacaklarına ilişkin görüşüne katılmıyoruz. Burada İbn Hazm kendi görüşüyle çelişmektedir. en-Nisâ 4/176 âyetinin devamında erkek kardeşin mirasçılık şartı olarak veledin bulunmaması gereği belirtildiğinden veled lafzı diğer âyetlerde olduğu gibi kız ve erkek çocukları kapsadığından erkek kardeşin de kız çocukla mirasçı olmaması gerekmektedir. et-Tahâvî (v. 321/933), “*Eğer bir kimse ölür de veledi bulunmaz ve bir kız kardeşi kalırsa, terekesinin*

²⁸⁹ en-Nisâ 4/176.

²⁹⁰ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, C.IX, s. 256–257; el-Meşrikî, *a.g.e.*, C.I, s. 62.

²⁹¹ en-Nisâ 4/176.

²⁹² en-Nisâ 4/176.

²⁹³ en-Nisâ 4/12.

²⁹⁴ en-Nisâ 4/12.

²⁹⁵ en-Nisâ 4/11.

²⁹⁶ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, C.IX, s. 256–257.

*yarısı onundur.*²⁹⁷ âyetinden dolayı kız çocukla kız kardeşi mirasçı yapmayıp erkek kardeşi ve asabe hısımları mirasçı yapanlara âyetin devâmındaki “*Veledi yoksa erkek kardeş mirasçı olur*”²⁹⁸ ifâdesinin aleyhlerine delil olacağını söylemektedir²⁹⁹. et-Tahâvî’nin de belirttiği gibi kız çocukla bulunduğu kız kardeşin ilgili âyete göre mirasçı olamayacağını belirtenler âyetin kız kardeşlerin mirasçılıklarıyla ilgili bölümünü delil alırken erkek kardeşin de veled bulunmadığında mirasçı olacağı şeklindeki devamını delil almamaktadır. İbn Hazm, bu konuda kendisinin de tenkit ettiği cumhur gibi bazen veled lafzına sadece erkekleri bazen erkek ve kız çocukları dâhil etmektedir.

Kız çocukla bulunduğu kız kardeşin mirasçı olamayacağı, erkek kardeş veya uzaktaki asabe erkek hısmın mirasçı olacağına, “*Hisse sahiplerine hisselerini veriniz, geride kalan en yakın erkeğindir.*”³⁰⁰ rivâyeti de delil alınmaktadır³⁰¹. İbn Hazm, kız çocukla bulunduğu kız kardeşin hisse sahibi olmadığını, sadece kız çocuğun hisse sahibi olduğunu dolayısıyla kız kardeşi mirasçı yapmayarak uzak asabe hısmı mirasçı yapmalarının bu rivâyete uygun olduğunu, rivâyete göre kız çocuğa hissesini verdikten sonra kalanı en yakın asabe erkek hısma vermek gerektiğini belirtmektedir³⁰². et-Tahâvî (v. 321/933) de, mezkûr rivâyetin kız çocukla bulunduğu kız kardeşin mirasçı olamayacağı, ancak uzaktaki asabe hısmın mirasçı olacağına delil alındığını belirterek tenkit etmektedir. Rivâyetin kız ve erkek kardeş bulunduğu kız kardeşin mirasçı olamaması anlamında değil de teyze ile amcanın birlikte bulunduğu gibi amcanın mirasçı olup teyzenin mirasçı olamaması şeklinde daha geniş anlamak gerektiği görüşündedir³⁰³.

et-Tahâvî, Hüzeyl b. Şurahbîl’in Ebû Kays’tan naklettiği rivâyetin³⁰⁴ “*müstakîm = rivâyetleri sağlam*”, İbn Abbâs’tan nakledilen “*Hisse sahiplerine*

²⁹⁷ en-Nisâ 4/176.

²⁹⁸ en-Nisâ 4/176.

²⁹⁹ et-Tahâvî, **Şerhu Meâni’l-âsâr**, C.IV, s. 392, 393.

³⁰⁰ Rivâyetle ilgili ayrıntı için, “Asabe Yoluyla Mirasçılığa İlişkin Deliller” başlıklı bölüme bakınız.

³⁰¹ et-Tahâvî, **Şerhu Meâni’l-âsâr**, C.IV, s. 390; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 257.

³⁰² **a.e.**, C.IX, s. 257.

³⁰³ et-Tahâvî, **Şerhu Meâni’l-âsâr**, C.IV, s. 390–393.

³⁰⁴ İbn Mesud’un kız çocuğa yarım, oğlun kızına altıda bir ve kalanı kız kardeşe verdiği belirtilen rivâyetle ilgili ayrıntı için, “Asabe Maa-Gayrihi Mirasçılığa İlişkin Deliller” başlıklı bölüme bakınız.

hisselerini veriniz, geride kalan en yakın erkeğindir.”³⁰⁵ rivâyetinin ise “*muztaribu’l-esânîd* = rivâyetlerinde uyumsuzluk” olduğunu belirterek asabe maa-gayrihi mirasçılığı savunmaktadır³⁰⁶. İbn Hazm (v. 456/1064), ise Hüzeyl b. Şurahbîl < Ebû Kays tarikiyle gelen rivâyetin sıhhat açısından tenkit edildiğini, Ebû Kays ile ilgili ashâbının çeşitli tenkitler yönelttiklerini belirtmektedir³⁰⁷.

Asabe maa-gayrihi mirasçılığı kabul eden cumhur, “*Hisse sahiplerine hisselerini veriniz, geride kalan en yakın erkeğindir.*”³⁰⁸ rivâyetini kız kardeşler bulunmadığı durumda en yakın asabe erkek hısmın mirasçı olacağı şeklinde tevil etmektedirler³⁰⁹. en-Nevevî (v. 676/1277), mezkûr rivâyetin kız kardeşlerin bulunmadığı duruma hamledileceğine İbn Mesud’dan nakledilen rivâyetin delil olduğunu kız kardeşinde asabe olarak mirasçı olduğunu, erkek kardeşin oğlunun da asabe olarak alacağını söylemektedir. Kız kardeş bulunduğu erkek kardeşin oğluna nazaran mirasçı olmaya daha evlâ olduğunu, çünkü kız kardeşin mirasbırakana amca ve amca oğlundan daha yakın olduğu gibi onunda daha yakın olduğunu belirtmektedir³¹⁰.

IV. Asabe Maa-Gayrihi Mirasçılıkla İlgili Meseleler

Kız kardeşlerin kız çocuklarla bulduklarında asabe maa-gayrihi mirasçı olmaları çeşitli meseleleri de ortaya çıkartmaktadır. Asabe maa-gayrihi mirasçılığın kabulüyle ortaya çıkan meseleler aşağıdaki gibidir:

A. Baba Bir Kardeşler Mirasçı Olurlarken Anne Bir Kardeşlerin Hacbolması

Asabe maa-gayrihi mirasçılık gereğince anne baba veya baba bir kız veya erkek kardeşler kız çocuklarla bulduklarında mirasçı olurken, anne bir kardeşler

³⁰⁵ Rivâyetle ilgili ayrıntı için, “Asabe Yoluyla Mirasçılığa İlişkin Deliller” başlıklı bölüme bakınız.

³⁰⁶ et-Tahâvî, *Şerhu Meâni’l-âsâr*, C.IV, s. 390–393.

³⁰⁷ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, C.IX, s. 257. Rivâyetle ilgili ayrıntı için, “Asabe Maa-Gayrihi Mirasçılığa İlişkin Deliller” başlıklı bölüme bakınız.

³⁰⁸ Rivâyetle ilgili ayrıntı için, “Asabe Yoluyla Mirasçılığa İlişkin Deliller” başlıklı bölüme bakınız.

³⁰⁹ el-Cessâs, *a.g.e.*, C.II, s. 94; es-Serahsî, *el-Mebsût*, C.XXIX, s. 156; en-Nevevî, *el-Mecmû*, C.XVI, s. 84.

³¹⁰ *a.e.*, C.XVI, s. 84.

kız çocuklarla veya oğlun kızlarıyla bulduklarında hacbolmaktadırlar³¹¹. Mirasbırakanın oğlunun kızı, baba bir kız kardeş, ikişer anne bir erkek ve kız kardeşini bıraktığı meselede Hanefî, Hanbelî, Mâlikî ve Şâfiî mezheplerinin oluşturduğu cumhurun uygulaması tabloda şöyle gösterilebilir:

Tablo-46: (Oğlun kızı, baba bir kız kardeş, ikişer anne bir kız ve erkek kardeş)

		2X
Oğlun kızı	1/2	1X
Baba bir kız kardeş	1/2	1X
İki anne bir kız kardeş	----	Oğlun kızı hacbeder
İki anne bir erkek kardeş	----	Oğlun kızı hacbeder

Mirasbırakanın oğlunun kızı terekenin yarısını, baba bir kız kardeşi de asabe maa-gayrihi mirasçı olarak kalan yarısını almıştır. Bu durum, anne bir kardeşlerle ilgili kelâlenin kız veya erkek çocuğu varken mirasçı olamayan kişi, baba bir kardeşlerle ilgili kelâlenin ise erkek çocuğu ve babası olmayan kişi anlamında kullanılmasından kaynaklanmaktadır³¹². İmâmiyye fakihi Küleynî (v. 329/940), kardeşlerin kız çocuklarla bulduklarında mirasçılıklarını reddettikten sonra cumhura karşı bu örneği getirerek kız çocuklarla veya oğlun kızlarıyla bulduklarında kız kardeşlerin mirasçı olmalarına rağmen kız çocuğun veya oğlunun kızının anne bir kardeşleri hacbedeceğinin kabul edilmesinin çelişkili olduğunu söylemektedir³¹³.

³¹¹ Hanefî, Şâfiî, Hanbelî, Mâlikî ve Zâhirî mezheplerinde anne tarafından kardeşler kız çocuk ve oğlun kızıyla hacbolmaktadır. Bk. İbnü'l-Münzir, **el-İsrâf**, C.IV, s. 326; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 91; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 267; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 413, 443; es-Serahsî, **el-Mebûsât**, C.XXIX, s. 146; el-Gazzâlî, **a.g.e.**, C.IV, s. 345, 355; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 7, 65; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 87; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 410; İbnü'l-Mecdi, **a.g.e.**, C.I, s. 466; Sibtü'l-Mardîni, **Şerhü'l-füsûl**, C.I, 213; el-Meşriki, **a.g.e.**, C.I, 98.

³¹² Ayrıntı için, "Kelâle Meselesi" başlıklı bölüme bakınız.

³¹³ el-Küleynî, **a.g.e.**, C.VII, s. 101 vd.

B. Oğlun Kızları Mirasçı Olamazken Kız Kardeşlerin Mirasçı Olması

Kız kardeşler iki veya daha fazla kız çocukla bulduklarında asabe maa-gayrihi mirasçı olurlarken oğlun kızları mahrum olmaktadır. Bununla birlikte cumhura göre oğlun kızları mirasbırakana daha yakın olduklarından anne bir kardeşleri hacbetmektedirler. Mirasbırakanın iki kız çocuk, oğlun iki kızı ve baba bir kız kardeşini bıraktığı meselede, iki kız çocuk terekenin üçte ikisini, kız kardeş ise kalan üçte birini alır. Oğlun kızlarıysa kendilerini asabe yapacak oğlun oğlu bulunmadığından sâkıt olurlar³¹⁴. Tabloda şöyle gösterebiliriz³¹⁵:

Tablo-47: (İki kız çocuk, iki oğlun kızı, baba bir kız kardeş)

		6X
Kız çocuk	2/3	2X
Kız çocuk		2X
Oğlun kızı	----	----
Oğlun kızı	----	----
Baba bir kız kardeş	1/3	2X

Mirasbırakanın her bir kız çocuğu 6X hisse üzerinden 2X hisse, daha uzaktaki baba bir kız kardeş asabe maa-gayrihi olarak terekenin kalan üçte biri olan 2X hisseyi almasına rağmen oğlun iki kızı hacbolmaktadır. Bunun mirasçılık açısından çelişkili olduğu ortada olup bu problemler, İslâm ülkelerinde “vâcip

³¹⁴ el-Cessâs, **a.g.e.**, C.II, s. 85; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 141; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 10, 12; el-Cürçânî, **a.g.e.**, s. 19. Asabe bi-gayrihi mirasçılıkla ilgili bölümde ele aldığımız gibi kız kardeşlerin yerinde mirasbırakanın babasının amca oğlu bulunsaydı sonuç değişmeyecek oğlun kızları terekeden hacbolacak, babasının amca oğlu asabe olarak terekenin kalanını alacaktı. Oğlun kızlarının hacboldukları diğer örnekler için, “Asabe Bi-Gayrihi Mirasçılık” başlıklı bölüme bakınız.

³¹⁵ Aynı örnek için bk. İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 10.

vasiyet”, “halefiyet” veya “terekenin kalanını kız çocuklara veya oğlun kızlarına redd” yöntemleriyle çözülmeye çalışılmaktadır³¹⁶.

C. Tek Kız Çocukla Bulduklarında Oğlun Kızlarının Altıda Bir, Kız Kardeşlerin Üçte Bir Alması

Oğlun kızları, bir kız çocukla bulduklarında sayıları birden fazla da olsa sadece terekenin altıda birini alırlar³¹⁷. Tek kız çocukla asabe maa-gayrihi olarak bir baba bir kız kardeş de olsa o üçte biri alacak, oğlun kızları da ne kadar çok olurlarsa olsunlar sadece altıda biri alırlar.

Mirasbırakanın bir kız çocuk, daha önce ölmüş beş oğlun hayatta bulunan beş kızını ve baba bir kız kardeşini bıraktığı meselede kız çocuk yarım, beş oğlun beş kızı altıda bir, kalanı da baba bir kız kardeş almaktadır. Tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo–48: (Kız çocuk, baba bir kız kardeş, beş oğlun birer kızı)

		30X
Kız çocuk	1/2	15X
Baba bir kız kardeş	Kalanı alır	10X
Oğlun kızı (Ahmet’in kızı Ayşe)	1/6	1X
Oğlun kızı (Ali’nin kızı Havva)		1X
Oğlun kızı (İkbal’in kızı Merve)		1X
Oğlun kızı (Osman’ın kızı Oya)		1X
Oğlun kızı (Mehmet’in kızı Döndü)		1X

³¹⁶ Ayrıntı için “Dede Yetimliği Meselesi” başlıklı bölüme bakınız.

³¹⁷ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, C.IX, s. 255; İbn Kudâme, *a.g.e.*, C.IX, s. 14 vd.; Sibtü’l-Mardîni, *Şerhü’r-rahbiyye*, s. 68; *Şerhü’l-füsûl*, C.I, s. 146; el-Meşrikî, *a.g.e.*, C.I, s. 62; Seydişehrî, *a.g.e.*, s. 125, 126. Oğlun kızlarının, tek bir kız çocukla bulduklarında altıda bir hisse almalarına ilişkin, “Asabe Bi-Gayrihi Mirasçılık” başlıklı bölüme bakınız.

Oğlun kızlarının, kız kardeşten daha yakın olmakla birlikte çok sayıda oğlun kızının sadece terekenin altıda birini, baba bir kız kardeşinse üçte birini alması mirasçılık açısından çelişki oluşturmaktadır. İslâm ülkelerinde özellikle Irak'ta yapılan vâcip vasiyet, Tunus'ta ashâbü'l-ferâiz hısımlara redd şeklindeki düzenlemelerle Pakistan ve Bangladeş'te halefiyet temelinde yapılan düzenlemelerde oğlun kızlarının her birisinin oğul kadar hisse aldıkları ve kız veya erkek kardeşlerin terekeye mirasçı yapılmadıkları görülmektedir³¹⁸.

D. Kız Kardeşlerin Asabe Maa-Gayrihi Olmalarına Karşın Terekenin Yetmemesi

Mirasbırakanın kız kardeşleri bazen kız çocuklarla bulduklarında asabe maa-gayrihi olmalarına rağmen kendilerine hisse kalmadığı için mirasçı olamamaktadırlar³¹⁹. Mirasbırakanın iki kız çocuk, koca, anne ve iki anne baba bir kız kardeşini bıraktığı meseleyi tabloda şöyle gösterebiliriz³²⁰:

Tablo-49: (İki kız çocuk, anne, koca, iki baba bir kız kardeş)

			12X, 13X'e avletmiştir
Kız çocuk	2/3	4X	4X
Kız çocuk		4X	4X
Anne	1/6	2X	2X
Koca	¼	3X	3X
Anne baba bir kız kardeş	----	----	----
Anne baba bir kız kardeş	----	----	----

³¹⁸ Ayrıntı için, "Dede Yetimliği Meselesi" başlıklı bölümüne bakınız.

³¹⁹ el-Cüveynî, **a.g.e.**, C.IX, 66; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, 257.

³²⁰ Aynı örnek için bk. el-Cüveynî, **a.g.e.**, C.IX, 66; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, 10; İbnü'l-Mecdi, **a.g.e.**, C.I, 442.

Mirasbırakanın iki kız çocuğu 12X hisse üzerinden terekenin 2/3'ü olan 8X'i, anne 1/6X'i olan 2X'i, koca 1/4'ü olan 3X'i almıştır. Terekeden iki anne baba bir kız kardeşe hisse kalmadığı gibi meselenin mahreci/paydası 12X'den 13X'e avletmiştir. Burada kız kardeşler cumhur tarafından kız çocuklarla asabe maa-gayrihi mirasçı olmalarına karşın kendilerine hisse kalmadığından mirasçı olamamışlardır.

E. Öz Kız Kardeşlerle Bulduklarında Baba bir Kardeşlerin Asabe Maa-Gayrihi Olamaması

Anne baba bir kız kardeş, kız çocuk veya oğlun kızı ile baba bir kardeşler bulunduğu kız çocuk yarım hisse, anne baba bir kız kardeş asabe maa-gayrihi mirasçı olarak yarım hisse alırken baba bir kız veya erkek kardeşler mirasçı olamamaktadır³²¹. eş-Şinşevrî (v. 999/1591), baba bir kız veya erkek kardeşlerin bu şekilde öz kız kardeşlerle hacbolmalarının anne baba bir erkek kardeşin akrabalık kuvvetiyle baba bir erkek kardeşi hacbetmesine kıyasla olduğunu söylemektedir³²². Tabloda şöyle gösterebiliriz.

Tablo-50: (Kız çocuk, öz kız kardeş, baba bir erkek kardeşler)

		6X
Kız çocuk	½	3X
Anne baba bir kız kardeş	Asabe olarak kalanı alır (1/2)	3X
Baba bir erkek kardeşler	-----	----

Mirasbırakanın kız çocuğu anne baba bir kız kardeşle bulunduğu baba bir kardeşler ne kadar çok sayıda olurlarsa olsunlar. Kız çocukla birlikte anne baba bir kız kardeşin yanında anne baba bir erkek kardeş de bulunsaydı öz kız kardeş

³²¹ el-Gazzâlî, **a.g.e.**, C.IV, s. 345; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 444; Sıbtü'l-Mardînî, **Şerhü'l-füsûl**, C.I, s. 215; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 33; İbn Âbidîn, **Şerhu kalâid**, C.II, s. 213. Ebû Zehre asabelikte derece yönünden yakın olanın uzaktakini hacbedeceğini belirttikten sonra aynı durumun asabe maa-gayrihi mirasçılığa da geçerli olduğunu belirtmektedir. Bk. Ebû Zehre, **Ahkâmü't-terekât**, s. 161. Burada dikkat edilmesi gereken nokta anne baba bir kız kardeşin asabe maa-gayrihi olduğudur. Yoksa asabe maa-gayrihi olmadığı, mirasbırakanın anne baba bir kız kardeşini ve baba bir erkek kardeşini veya baba bir erkek kardeşinin oğlunu bıraktığında derece yönünden daha yakın olmasına rağmen onları hacbedememektedir.

³²² eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 33.

erkek kardeşiyle asabe maa-gayrihi mirasçı olamayacak terekenin kalanını erkek kardeşiyle asabe bi-gayrihi mirasçı olarak paylaşacaktı³²³.

F. Kız Kardeş Asabe Maa-Gayrihi Mirasçı Olurken Kardeş Çocuklarının Mirasçı Olamamaları

Kız çocuklarla bulduklarında kız kardeşler, asabe maa-gayrihi olarak terekenin kalanını alırken babaları daha önce ölmüş kardeş çocukları hacbolmaktadır³²⁴. Mirasbırakanın oğlunun kızını, baba bir kız kardeşini, iki tane anne baba bir erkek kardeşinin oğlunu, iki tane baba bir erkek kardeşinin oğlunu bıraktığı meselede oğlun kızı terkenin yarısını, baba bir kız kardeş de asabe maa-gayrihi olarak diğer yarısını alacaktır. Bu durumda kardeş çocukları mirasçı olamamaktadır. Meseleyi tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo–51: (Oğlun kızı, baba bir kız kardeş, iki öz erkek kardeşin birer oğlu, iki baba bir erkek kardeşin birer oğlu)

		2X
Oğlun kızı	½	1X
Baba bir kız kardeş	Kalanı alır	1X
Anne baba bir erkek kardeşin (Ahmet'in) oğlu	----	----
Anne baba bir erkek kardeşin (Mehmet'in) oğlu	----	----
Baba bir erkek kardeşin (Ali'nin) oğlu	----	----
Baba bir erkek kardeşin (İkbâl'in) oğlu	----	----

Temelde İbn Mesud'dan nakledilen Peygamber (sav)'in kız çocuğa yarım oğlun kızına altıda bir ve kız kardeşe kalanı verdiği mezkûr rivâyete dayanan maa-gayrihi mirasçılık uygulaması, en-Nisâ 4/176'daki miras âyetine aykırılığın yanında çok sayıda çelişkili meseleyi de ortaya çıkartmaktadır. Yukarıda belirtildiği gibi bu

³²³ İbn Âbidîn, *Şerhu kalâid*, C.II, s. 214.

³²⁴ el-Meşrikî, *a.g.e.*, C.I, s. 77. Ayrıntı için, "Asabelikte Akrabalık Kuvveti Sebebiyle Tercih Şartı" başlıklı bölüme bakınız.

meselerin en önemlileri, oğun kızıyla baba bir kız kardeşler asabe maa-gayrihi mirasçı olurlarken anne bir kardeşler hacbolmakta, kız çocukla kız kardeşler birlikteyken kardeşler mirasçı olurken oğun kızları daha yakın olmalarına rağmen mirasçı olamamaktadır. Tek kız çocukla bulduklarında oğun kızları altıda bir alırken uzak olmasına rağmen kız kardeş kalan üçte biri alabilmektedir. Bazı durumlarda da kız kardeşler asabe maa-gayrihi olmalarına rağmen kız çocuk mirasçı olurken kendileri mirasçı yapılmamaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ASABE Bİ-NEFSİHİ MİRASÇILIK

Asabe bi-gayrihi ve asabe maa-gayrihi olan ve tamamı kadınlardan oluşan hısımların yalnızken asabe olamayacakları kabul edildiğinden sâdece asabelikleri kendilerinden kaynaklanan erkekler mutlak anlamda asabe kabul edilerek asabe bi-nefsihi olarak isimlendirilmektedirler³²⁵. Asabe bi-nefsihi hısımlara ve mirasçılıklarına ilişkin net tanım bulunmamakla birlikte muhtevâ yönünden birbirine yakın tanımlar yapılmaktadır. İlgili tanımlar şöyledir:

İlk tanım, “mirasbırakanla arasında kadın bulunmayan erkek hısımlar”³²⁶ şeklindeki asabe bi-nefsihi hısımlarla ilgili en yaygın tanımdır. Fakihlerin muhtevâ açısından benzer anlamlara gelecek şekilde asabe bi-nefsihi hısımları tanımladıkları görülmektedir. el-Cessâs (v. 370/981), “والعصابات هم الرجال الذين تتصل قرابتهم الى الميت , بالبنيين والاباء , asabe hısımlar, ölüye akrabalıkları oğullar ve babalarla ulaşan erkeklerdir.”³²⁷, es-Serahsî (v. 483/1090), “فالعصبة بنفسه الذكر الذي لا يفارقه الذكور في نسبه , الى الميت , asabe bi-nefsihi, ölüyle nesebini erkeklerin ayırmadığı (ölüye erkekle ulaşan) erkektir.”³²⁸, el-Gazzâlî (v. 505/1111), “العصبة كل ذكر يدلي الى الميت بنفسه أو بذكر , asabe, mirasbırakana kendisiyle veya erkekle ulaşan tüm erkeklerdir”³²⁹, el-Cürcânî (v. 816/1413), “العصبة بنفسه فكل ذكر لا تدخل في نسبه الى الميت انثى” , asabe bi-nefsihi, kendisiyle mirasbırakan arasındaki nesebine kadın girmeyen tüm erkekler”³³⁰ demektedir. Fakihlerin birbirlerine yakın tanımlarında görüldüğü gibi temel olarak mirasbırakana erkekle ulaşma yani ‘mirasbırakanla arasına kadın girmemiş erkek olma’ vurgulanmaktadır.

³²⁵ es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 138; ed-Demîrî, **a.g.e.**, C.VI, s. 156-157; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 6-7, 36; Sıbtü'l-Mardînî, **Şerhü'l-füsûl**, C.I, s. 149; Arı, “Vâcip Vasiyet”, 252.

³²⁶ es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 138, 174; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 36; el-Gazzâlî, **a.g.e.**, C.IV, s. 346; en-Nevevî, **el-Mecmû**, 97; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 36.

³²⁷ el-Cessâs, **a.g.e.**, C.II, s. 184-185. el-Cessâs asebeliğe ilişkin mezkûr tanımından sonra “ومولى العتاقة” عصبة للعبد المعتنق , Mevlâ'l-atâka da azat ettiği kölenin asabesidir” demektedir. Bk. el-Cessâs, **a.g.e.**, C.II, s. 185.

³²⁸ es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 138.

³²⁹ el-Gazzâlî, **a.g.e.**, C.IV, s. 346.

³³⁰ el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 36.

İkinci tanım ise, mezkûr tanıma mevlâ'l-atâka ve mevlâ'l-atâkanın asabesinin de asabe olduğunun ilâve edilmesiyle oluşmaktadır³³¹. Bu tanımı, eş-Şinşevrî (v. 999/1591), “كل ذى ولاء وذكر نسيب ليس بينه وبين الميت أنثى...”, tüm velâ sahibi kişilerle, mirasbırakanla arasında kadın bulunmayan nesep yoluyla erkekler³³² şeklinde, Hanbelî fakihî el-Behûtî (v. 1121/1709), “وعاصب بنفسه ذو الولاء وذو ذكورة النسب”, asabe bi-nefsihi, velâ sahibi kişi ve erkeklerle neseb sahibi kişidir³³³ şeklinde ifâde etmektedir.

Üçüncü tanım, “tek cihetten mirasçı olarak tamamını alanlar”ın asabe bi-nefsihi oldukları şeklindedir³³⁴. Kanaatimizce bu ifâde asabe bi-nefsihi mirasçılığı tanımlamak yerine asabe bi-nefsihi hısımların mirasçılıklarını beyan etmektedir. el-Cürçânî (v. 816/1413), asabe bi-nefsihi hısımlarla ilgili bu tanımı, “عند الانفراد عن غيره”, mirasçılıkta yalnız bulunduğu tek cihetten terekenin tamamını alanlar” şeklinde belirtmektedir³³⁵.

Dördüncü tanım ise, asabe bi-nefsihi hısımların mirasçılıklarının bir başka yönünü belirtmektedir. Fakihler tarafından küçük farklılıklar olmakla birlikte asabe bi-nefsihi hısımlar, “كل من يأخذ ما يزيد عن اصحاب الفروض”, hisse sahiplerinden sonra arta kalanı alanların tamamı³³⁶ şeklinde tanımlanmaktadır. ed-Demîrî (v. 808/1405)'nin de belirttiği gibi bu ifâde asabeliği tanımlamaktan ziyâde asabe bi-nefsihi mirasçılığın hükmünü beyan etmektedir³³⁷.

Beşinci tanım ise, asabe bi-nefsihi hısımların hisselerinin belirli olup olmadığıyla ilgilidir. Fakihler tarafından, “من ليس له سهم مقدر”, Hissesi belirli olmayanlar”, “وهو الذى يكون ما يرثه غير مقدر”, Hissesi belirli olmadan mirasçı olanlar” şeklinde ifâde edilmektedir³³⁸.

³³¹ eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 32; el-Bakarî, **a.g.e.**, s. 77; Ebü'l-Hudâ Salih b. Hasan b. Ahmed el-Behûtî, **Umdetü külli fârid**, Matbaatü'l-Halebiyye, 1952, C.I, s. 102.

³³² eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 32.

³³³ el-Behûtî, **a.g.e.**, C.I, s. 102.

³³⁴ es-Secâvendî, **a.g.e.**, s. 10; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 307.

³³⁵ el-Cürçânî, **a.g.e.**, s. 6.

³³⁶ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 96; el-Gazzâlî, **a.g.e.**, C.IV, s. 346; es-Secâvendî, **a.g.e.**, s. 10; İbnü'l-Mütefennine, **a.g.e.**, s. 78; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 22; İbnü'l-Hâim, **el-Füsûl**, s. 70; el-Megîlî, **a.g.e.**, s. 218; Sibtü'l-Mardîni, **Şerhü'l-füsûl**, C.I, s. 158, 201; Sibtü'l-Mardîni, **Şerhü'r-rahbiyye**, s. 80; Ebü Zehre, **Ahkâmü't-terekât**, s. 161, 162.

³³⁷ ed-Demîrî, **a.g.e.**, C.VI, s. 157.

³³⁸ **a.g.e.**, C.VI, 157; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 432; el-Megîlî, **a.g.e.**, s. 218.

Asabe bi-nefsihi hısımları ve mirasçılıklarını belirten mezkûr tanımların her biri asabeliğe ilişkin bir şartı vurgulamaktadır. İlk tanım, asabeliğin mirasbırakanla arasına kadın girmemiş olması ile erkek olma şartını; ikincisi mevlâ'l-atâka olan kadının da asabe olduğundan hareketle istisnâ edilen bu durumu tanıma dâhil etmektedir³³⁹. Sonraki tanımlarsa asabeliğin hükmünü beyan etmektedirler. Üçüncüsü asabe hısımların, tek cihetten terekenin tamamına mirasçı olduklarını, dördüncüsü ashâbü'l-ferâiz hısımlardan sonra mirasçı olacaklarını, beşincisiyse hisselerinin belirli olmadığını belirtmektedir.

Görüldüğü gibi fakihlerin asabeliğin ıstılah anlamı üzerinde ittifak ettiği bir tanım bulunmamaktadır. İbnü'l-Hâim (v. 815/1412), bu durumu *Kifâyetü'l-huffâz* isimli manzum eserinde, “وليس يخلو حده من نقد - فينبغي تعريفه بالعد” (Asabenin) tanımı tenkitten uzak değildir, onun tarifinin (asabe hısımların kimler olduğu) sayılarak yapılması gerekir...³⁴⁰ şeklinde; Sibtü'l-Mardîni (v. 912/1506) de, “والتعريف بالحكم” (Asabeliğin) hükmüne göre tanımı teselsül içerir fakat o (asabe hısımların) sayılmasıyla bilinir³⁴¹ diyerek belirtmektedir. Kanaatimizce de asabeliğe ilişkin etraflı bir tanım yapmak mümkün olmamakla birlikte asabeliğe ilişkin şartların belirtilmesiyle asabeliğin keyfiyeti açıkça ortaya konulabilecektir³⁴².

I. Asabe Yoluyla Mirasçılığa İlişkin Deliller

1. Asabe yoluyla mirasçılığa mirasbırakanın anne ve babasıyla çocuklarının mirasçılıklarının belirtildiği “ولأبويه لكل واحد منهما السدس مما ترك إن كان له ولد” *Eğer veledi yok da anne babası ona mirasçı oluyorsa, annesine üçte bir düşer.*³⁴³ âyet oğul ve baba birlikte bulunduğu babanın farz hisse, oğlun asabe olarak mirasçı olacağına, asabelikte oğlun ve ilâ nihâye oğlun oğlunun babadan öncelikli olduğuna

³³⁹ Ayrıntı için, “Mevlâ'l-atâka Kadın Hısımların Asabe Kabul Edilmesi” başlıklı bölüme bakınız.

³⁴⁰ Ebû Yahyâ Zeynüddin Zekerîya el-Ensârî, *Nihâyetü'l-hidâye ilâ tahrîri'l-kifâye = Şerhü Kifâyeti'l-huffâz*, Dâru İbn Huzeyme, Riyad, 1999/1420, C.I, s. 197. Ferâiz âlimleri de mezkûr beyti İbnü'l-Hâim'e nisbetle eserlerinde zikretmektedirler. Bk. eş-Şinşevrî, *a.g.e.*, C.I, s. 32; İbnü'l-Mecdî, *a.g.e.*, C.I, s. 432; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr ale'l-Dürri'l-muhtâr*, Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003, C.X, s. 517.

³⁴¹ Sibtü'l-Mardîni, *Şerhü'r-rahbiyye*, s. 79.

³⁴² Ayrıntı için, “Asabe Bi-Nefsîhi Mirasçılığın Şartları” başlıklı bölüme bakınız.

³⁴³ en-Nisâ 4/11.

delil alınmaktadır³⁴⁴. Mehmed Şah el-Fenârî (v. 929/1523), âyetten kız çocukların da erkek çocuklar gibi babadan öncelikli olacaklarının çıkartılabileceğini ancak bunun, “*Hisse sahiplerine hisselerini veriniz, geride kalan en yakın erkeğindir.*”³⁴⁵ rivâyetini terk etmeyi gerektireceğini söylemektedir³⁴⁶. Âyette anne ve babanın kız veya erkek çocukla bulunduğu mirasçılıkları belirtilirken kız ve erkek çocuktan her birisi veled olarak isimlendirilmektedir. Erkek çocukla babadan herhangi birinin asabe olacağı ile babanın kız çocukla bulunduğu babanın asabe olacağı belirtilmediği gibi buna ilişkin bir karine de mevcut değildir. Âyetten çocukla bulduklarında anneyle babanın terekeden alacakları hissenin altıda bir olduğu, kalanı çocukların alacağı anlaşılmaktadır. Kanaatimizce, kız veya erkek çocuklar arasında mirasçılık açısından ayırım yapılmaması, her birinin âyette veled olarak nitelendirilmesi âyetin ıstılah anlamıyla asabeliğe delil alınmasını zorlaştırmaktadır.

Âyetin devamının, “*فإن لم يكن له ولد وورثه أبواه فألمه الثلث*”, ***Eğer veledi yok da anne babası ona mirasçı oluyorsa, annesine üçte bir düşer.***” ise mirasbırakanın erkek çocuğu bulunmadığında annenin üçte biri, babanın kalanı asabe olarak alacağına delil olduğu belirtilmektedir³⁴⁷. Mehmed Şah el-Fenârî (v. 929/1523), âyetten zımnî olarak takdîren babanın üçte iki alacağını anlaşılabileceğini, ancak babanın mirasçılığının farz yoluyla olmayıp asabelikle olduğunu söylemektedir³⁴⁸. Burada babanın mirasçılığını farz veya asabe şeklinde tanımlamak mümkün gözükmemekte, âyetin hükmü gereğince babayla anne birlikte bulduklarında terekeyi ikili birli paylaşacakları anlaşılmaktadır. Annenin burada farz hisse olarak mirasçı olduğu kabul edilse bile bu durum, onun her hal ve durumda mirasçılığının farz hisse alma şeklinde olduğu ve asabe olamayacağı anlamına gelmemektedir.

³⁴⁴ el-Mâvedî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 109; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 174, 189; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 19, 20; el-Cürçânî, **a.g.e.**, s. 16; Fenârîzâde Muhyiddin Mehmed Şah, **Hâşiye alâ şerhi's-Sirâciyye lis-Seyyid = Şerhu's-Seyyid Şerif ale's-Sirâciyye maa Hâşiyeti li'l-Allâme Muhammed Şah el-Fenârî**, Kahire, t.y., s. 150; Ebû Zehre, **Ahkâmü't-terekât**, s. 158.

³⁴⁵ Rivâyetle ilgili ayrıntı için aşağıya bakınız.

³⁴⁶ Mehmed Şah, **Hâşiye**, s. 150.

³⁴⁷ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 98, 109; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 144.

³⁴⁸ Mehmed Şah, **a.g.e.**, s. 45.

2. Asabe yoluyla mirasçılığa ayrıca öz ve baba bir kardeşlerin mirasçılıklarıyla ilgili, “فهو يرثها إن لم يكن لها ولد” , *o (erkek kardeş), veled bulunmadığında terekenin tamamına mirasçı olur.*”³⁴⁹ âyeti delil alınmaktadır³⁵⁰.

el-Meşrikî (v. 1189/1775), âyeti asabe hısımların terekenin tamamını alabileceğine delil olarak zikrettikten sonra, “...kardeşin bu şekildeki mirasçılığını kardeşlerin çocuklarına, amcalara, amcaların çocuklarına ve mevâli gibi tüm asabe hısımlara kıyas et” ifâdesini kullanmaktadır³⁵¹. İbnü’l-Arabî (v. 543/1148), bâzı âlimlerin erkek çocuğun asabe olarak terekenin tamamını almalarını, kardeşin âyetteki terekenin tamamını almasına kıyas ettiklerini söylemektedir³⁵². Mirasbırakanın çocuklarıyla ilgili âyetten³⁵³ kız çocukla erkek çocuğun birlikte buldukları durumda terekeyi ikili birli paylaşacaklarının, kız çocuğun yalnızken terekenin yarısını alacağı belirtilmesinden erkek çocuğun da yalnızken terekenin tamamını alacağı anlaşılmaktadır. Bu nedenle İbnü’l-Arabî’nin erkek çocuğun terekenin tamamını almasının erkek kardeşin terekenin tamamını almasına kıyas edilerek varıldığı şeklindeki mezkûr görüşüne katılmıyoruz. Âyette, asabe ve asabe olmayan mirasçı ayrımı yapılmadığı gibi âyetin öncesinde kız kardeşin yalnız bulunduğu terekenin yarısını alacağı belirtilirken erkeğinde yalnız bulunduğu terekenin tamamını alacağı ifâde edilmektedir. Bir diğer ifâdeyle erkek kardeşin yalnızken hissesinin terekenin tam olduğu, kız kardeşin hissesinin de yarım olduğu yani hisselerinin ikili birli olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla burada erkek kardeşin terekenin tamamını almasından tüm asabe hısımların terekenin tamamını alabileceklerini, buradan hareketle de asabe kabul edilmeyen hısımların terekenin tamamını tek cihetten alamayacaklarını söylemek isâbetli değildir. Âyette asabe ve asabe olmayan ayrımı yapılmadığı gibi bazı hısımların terekenin tamamına mirasçı olurken bazılarının olamayacakları belirtilmemekte, kardeşlerin mirasçılıklarının keyfiyeti açıklanmaktadır.

³⁴⁹ en-Nisâ 4/176.

³⁵⁰ İbnü’l-Arabî, **a.g.e.**, C.I, s. 437; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 6-7; Sibtü’l-Mardîni, **Şerhü’l-füsûl**, C.I, s. 158; Sibtü’l-Mardîni, **Şerhü’r-rahbiyye**, s. 80, 81; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 79.

³⁵¹ **a.g.e.**, C.I, s. 79.

³⁵² İbnü’l-Arabî, **a.g.e.**, C.I, s. 437.

³⁵³ en-Nisâ 4/11.

3. Asabe yoluyla mirasçılığa, *Herkes* , ولكل جعلنا موالى مما ترك الوالدان والاقربون“ için *anne baba ve akrabaların bıraktıklarından (pay alan) vârisler kıldık*”³⁵⁴ âyeti de delil getirilmektedir³⁵⁵. Mücâhid (v. 104/722)’in, âyetteki “*الاقربون* , *akrabalar*” lafzının asabe olduğunu söylediğinden hareketle âyet asabeliğin delili sayılmaktadır³⁵⁶. et-Taberî (v. 310/923), mezkûr âyetteki “*mevâlî*” lafzıyla amcanın çocuklarının, kardeşlerin ve diğer asabe hısımların kastedildiğini, Arapların amca oğlunu asabe olarak isimlendirdiklerini söylerken³⁵⁷, Mücâhid’den âyetin tefsirine ilişkin gelen rivâyetlerde onun, “*mevâlî*” lafzını asabe anlamında kullandığı belirtilmektedir³⁵⁸. İbn Abbâs’tan âyetteki “*mevâlî*” lafzının “*ورثة* , mirasçılar”³⁵⁹ anlamında olduğunu nakledilmesi de sahabe ve tâbiîn dönemlerinde mevâlî lafzının mirasçı anlamına gelecek şekilde asabe olarak kullanıldığını güçlendirmektedir. İbnü’l-Münzir (v. 309/921), İbn Abbâs’tan âyetteki “*موالى* , *mevâlî*” lafzına ilişkin, “*ورثة* , mirasçılar” dediğini naklettikten sonra tâbiînden Mücâhid (v. 103/721) ve Katâde (v. 117/735)’nin de aynı şeyi söylediklerini nakledeken³⁶⁰, İbn Ebî Hâtim (v. 327/938), (İbn Abbâs), “*mevâlî*” asabe yani mirasçılardır” dedi.” rivâyetine yer vererek Mücâhid, Saîd b. Cübeyr (v. 95/714), Katâde, es-Süddî (v. 128/721), Dahhâk (v. 105/723) ve Mukâtil (v. 150/767)’den de aynısının nakledildiğini kaydetmektedir³⁶¹. es-Süddî (v. 128/745)’nin de mezkûr âyetteki “*موالى* , *mevâlî*” lafzından kastedilenin “*ورثة* , mirasçılar”³⁶², *اهل الميراث* ,

³⁵⁴ en-Nisâ 4/33.

³⁵⁵ et-Taberî, *et-Tefsîr*, C.VI, s. 671; el-Cessâs, *a.g.e.*, C.II, s. 183-185; en-Nevevî, *el-Mecmû*, C.XVI, s. 100; Tanzilurrahman, “Succession Under Pakistan Muslim Family Laws Ordinance 1961”, *Islamic Comparative and Law Quarterly*, vol. 3, 1983, s. 328.

³⁵⁶ el-Cessâs, *a.g.e.*, C.II, s. 183-185; en-Nevevî, *el-Mecmû*, C.XVI, s. 100; Tanzilurrahman, “Succession”, s. 328.

³⁵⁷ Ayrıntı için bk. et-Taberî, *et-Tefsîr*, C.VI, s. 671.

³⁵⁸ Ebû Abdullah Süfyân b. Saîd es-Sevrî, *Tefsîrü Süfyân es-Sevrî*, tsh. Ebû Cafer Muhammed, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1983, s. 93; Abdürrezzâk, *a.g.e.*, C.X, s. 306; et-Taberî, *et-Tefsîr*, C.VI, s. 672.

³⁵⁹ Abdullah b. Abbâs’ın, “*Herkes için mevâlî (mirasçı) kıldık*” âyetindeki “*موالى* , *mevâlî*” lafzının “*ورثة* , mirasçılar” olduğunu söylediği rivâyet için bk. Buhârî, “*et-Tefsîr*”, 4.

³⁶⁰ İbnü’l-Münzir, *Tefsîrü’l-Kurân*, thk. Sad b. Muhammed es-Sad, 1.bs., Dârü’l-Meâsir, Medine, 2002, C.II, s. 678. el-Cessâs (v. 370/981) da, âyeti zikrettikten sonra İbn Abbâs, Mücâhid (v. 103/721) ve Katâde’nin âyetteki “*موالى* , *mevâlî*” lafzının “*عصبة* , asabe” olduğunu söylediklerini belirtmektedir. Bk. el-Cessâs, *a.g.e.*, C.II, s. 183.

³⁶¹ İbn Ebî Hâtim, *Tefsîrü’l-Kurânî’l-Azîm*, thk. Es’ad Muhammed et-Tayyib, Mektebetü Nizar Mustafa el-Baz, Mekke, 1997, C.III, s. 937.

³⁶² el-Cessâs, *a.g.e.*, C.II, s. 183.

mirasçılar³⁶³ olduğunu söylemesi asabe lafzının (ilk dönemlerde) mirasçı anlamında kullanıldığını göstermektedir. Dolayısıyla tâbiîn âlimlerinden âyetteki mevâli lafzının asabe olduğuna ilişkin rivâyetler, onların asabeyi ıstılah anlamıyla kullanmadıklarını gösterdiği gibi âyeti asabe yoluyla mirasçılığa delil aldıkları anlamına da gelmemektedir.

Kur'an'da geçen, “ *وانى خفت الموالى من ورائى* , *Doğrusu ben arkamdaki mevâliden endişe ediyorum.*”³⁶⁴ âyetindeki ‘*mevâli*’ lafzının da kadın erkek ayrımı yapmaksızın akraba anlamında kullanıldığı görülmektedir³⁶⁵.

4. Asabe yoluyla mirasçılığa ilişkin en önemli delil aşağıda fakihlerin ifâdelerinden de anlaşılacağı “ *الحقوا الفرائض باهلها فما بقى فهو لأولى رجل ذكر* , *Hisse sahiplerine hisselerini veriniz, geride kalan en yakın erkeğindir.*”³⁶⁶ şeklindeki Peygamber (sav)’den nakledilen rivâyettir³⁶⁷.

İbnü’l-Arabî (v. 543/1148), Allah’ın hisse sahiplerinin mirasçılığını Kur’an’da belirlediğini, ancak terekenin kalanıyla ilgili hükmü Peygamber (sav)’den gelen bu rivâyetin açıkladığını belirtmektedir³⁶⁸. es-Settî (v. 750/1349), mirasçılıkları sünnetle belirlenen hısımların, anne baba bir kardeşin oğlu, baba bir kardeşin oğlu, anne baba bir amca ile baba bir amca gibi asabe hısımlar olduğunu söylerken delil olarak bu rivâyeti zikretmektedir³⁶⁹. İbnü’l-Mecdî (v. 850/1447), asabe erkek hısımların mirasçılıklarının sünnetle belirlendiğini³⁷⁰, asabe hısımların mirasçılığında ve tertibinde mezkûr hadisin asıl olduğunu³⁷¹ söylemektedir. el-Megîlî (v. 816/1414) asabe hısımların mirasçılıklarının sünnetle belirlendiğini söyledikten sonra, bu rivâyeti ilâ nihâye oğlun oğlu, baba bir erkek kardeş çocukları, amcalar ve amca

³⁶³ Ebû Muhammed İsmâil b. Abdirrahman es-Süddî, *Tefsirü’s-Süddî*, thk. Muhammed Atâ Yusuf, Dârü’l-Vefâ, 1993, s. 202.

³⁶⁴ Meryem 19/5.

³⁶⁵ Bk. et-Taberî, *et-Tefsîr*, C.VI, s. 673.

³⁶⁶ Buhârî, “Ferâiz”, 7. Rivâyet için ayrıca bk. Abdürrezzâk, *a.g.e.*, C.X, s. 249; İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, C.XVI, 242; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, C.VI, s. 57, 247, 371; Buhârî, “Ferâiz”, 5, 7, 9, 15; Müslim, “Ferâiz”, 2; İbn Mâce, “Ferâiz”, 10; Ebû Dâvud, “Ferâiz”, 7; Tirmizî, “Ferâiz”, 8.

³⁶⁷ İbnü’l-Münzir, *el-İşrâf*, C.IV, s. 348; es-Serahsî, *el-Mebsût*, C.XXIX, s. 174; en-Nevevî, *el-Minhâc*, C.VI, s. 57; es-Settî, *a.g.e.*, C.II, s. 320; el-Megîlî, *a.g.e.*, s. 206; Sibtü’l-Mardîni, *Şerhü’l-füsûl*, C.I, s. 158; eş-Şinşevrî, *Fethü’l-karîb*, C.I, s. 36; el-Meşrikî, *a.g.e.*, C.I, s. 58.

³⁶⁸ İbnü’l-Arabî, *a.g.e.*, C.I, s. 455.

³⁶⁹ es-Settî, *a.g.e.*, C.II, s. 318 vd.

³⁷⁰ İbnü’l-Mecdî, *a.g.e.*, C.I, s. 365.

³⁷¹ İbnü’l-Mecdî, *a.g.e.*, C.I, s. 454.

çocukları gibi hısımların asabe yoluyla mirasçılıklarına delil olarak zikretmektedir³⁷². Muâsır âlimlerden Ebû Zehre (v. 1394/1974) de, erkek kardeşlerin çocuklarının mirasçılığına ilişkin Kur'an'da nass bulunmadığını, mirasçılıklarının mezkûr rivâyete dayandığını³⁷³, rivâyetin asabe hısımların tertibinde temel olduğunu ifade etmektedir³⁷⁴.

Mezkûr rivâyetin yalnızca asabe yoluyla mirasçılığa ve asabe kabul edilen hısımların mirasçılıklarına delil alınmayıp çalışmamızın çeşitli yerlerinde görüleceği üzere asabelikle ilişkili birçok meselede bu hadisle ihticac edilmektedir³⁷⁵. Mezkûr rivâyetle ilgili Abdülmuhsin b. Muhammed el-Münîf *Şerhu hadîsi İbn Abbas fi'l-ferâiz* isimli bir çalışma yapmışsa da, bu çalışma daha çok rivâyetten çıkartılan asabelikle ilgili hükümlerle bu hükümlere ilişkin ihtilaflar hakkındadır. İbn Abdilber (v. 463/1071), bu rivâyetin muttasıl ve mürsel tariklerini *Kitâbü'l-işrâf alâ mâ fi usûli ferâizi'l-mevârîsi mine'l-ictimâ ve'l-ihtilâf* isimli eserinde ele aldığını belirtmekle³⁷⁶ birlikte eserin mevcûdiyetine ilişkin bilgiye değiliz. Bu nedenle burada rivâyetin senedi, farklı tarikleri ve Arap dili açısından kısaca üzerinde durulacaktır.

a. Rivâyetin Farklı Tarikleri

Rivâyetin muttasıl tariklerinin tamamı aşağıda görüleceği üzere Peygamber (sav)'e İbn Abbâs (v. 68/687) < Tâvus b. Keysân (v. 106/724) < Abdullah b. Tâvus (v. 132/750) tarihiyle ulaşırken, İbn Tâvus'tan sonra farklı tariklere ayrılmaktadır. Mürsel tariklerinin tamamıysa Peygamber (sav)'e Tâvus b. Keysân < Abdullah b. Tâvus yoluyla ulaşmaktadır. Rivâyetin farklı tarikleri şöyledir:

³⁷² el-Megîlî, **a.g.e.**, s. 206-207.

³⁷³ Ebû Zehre, **Ahkâmü't-terekât**, s. 163.

³⁷⁴ **a.e.**, s. 163.

³⁷⁵ el-Münîf, rivâyetten, mirasla ilgili "hisse sahiplerinin hisselerinden kalanı asabe hısımların alacağı", "birden fazla asabe hısım bulunduğu en yakın asabenin terekeyi alacağı", "anne baba veya baba bir kardeş oğulları, amca ve amcaoğulları gibi hısımların asabe mirasçı olduğu", "baba veya dedenin kız çocukla bulduklarında kalanı asabe olarak alacakları", "mirasçı bulunmadığında asabe hısımların al-akrabu fe'l-akrab kuralınca terekenin tamamını alacağı", "terekeden hisse sahiplerinin hisselerini almalarından sonra bir şey kalmaması durumunda asabenin mirasçı olamayacağı", "iki amca oğlundan birisinin anne bir kardeş olduğunda anne bir kardeşin altında biri almasından sonra kalanı iki amca oğlunun eşit paylaşacakları", "avliyye meselesinin varlığının kabulü", "müşerreke meselesinde öz kardeşlerin mirasçı olamayacağı" gibi yirmiden fazla hükmün çıkarıldığını ve bu hükümlere delil alındığını belirtmektedir. Bk. Abdülmuhsin b. Muhammed el-Münîf, **Şerhu Hadîsi İbn Abbâs fi'l-ferâiz**, 1.bs., Câmiatü'l-İslâmiyye, Medine, 2004, s. 29-53. İlgili meselelerin bir çoğunu çalışmamızda ele aldığımızdan dolayı tekrara girmemek maksadıyla el-Münîf'in zikrettiği hükümleri belirtmekle yetiniyoruz.

³⁷⁶ İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 398.

1. İbn Cüreyc (v. 150/767)'in bu rivâyeti mürsel olarak Peygamber (sav) < Tâvus b. Keysân < Abdullah b. Tâvus < İbn Cüreyc senediyle naklettiğini Hâkim (v. 405/1014) ve İbn Receb (v. 795/1393), eserlerinde belirtmektedirler³⁷⁷.

2. Mâmer b. Râşid (v. 153/770)'in elimizdeki *el-Câmi*'sinde tespit edememekle birlikte Tahâvî (v. 321/933) ve Hâkim (v. 405/1014) onun rivâyeti mürsel olarak Peygamber (sav) < Tâvus b. Keysân < Abdullah b. Tâvus tarikiyle naklettiğini belirtmektedirler³⁷⁸. et-Tahâvî, İbnü'l-Mübârek (v. 181/797)'in Mâmer'den naklettiği rivâyetin mürsel olduğunu belirtirken³⁷⁹, İbn Hacer (v. 852/1449), Abdürrezzâk'ın Mâmer'den gelen mürsel rivâyeti vaslettiğini söylemektedir³⁸⁰. Bununla birlikte rivâyet aşağıda görüleceği üzere İbn Abbâs < Tâvus < İbn Tâvus < Mâmer < Abdürrezzâk³⁸¹ ve İbn Abbâs < Tâvus < İbn Tâvus < Mâmer < Muhammed b. Humejd el-Mâmerî tarikleriyle muttasıl nakledilmektedir³⁸².

3. Süfyân es-Sevrî (v. 161/778)'nin rivâyeti Peygamber (sav) < Tâvus b. Keysân < Abdullah b. Tâvus tarikiyle mürsel naklettiği görülmektedir³⁸³. Çok sayıda âlim de onun mürsel rivâyet ettiğini kaydetmektedir³⁸⁴. en-Nesâî (v. 303/915)'nin, rivâyetin es-Sevrî'den gelen mürsel tarikini Vüheyb b. Hâlid'in muttasıl tarikine tercih ettiğini söylemesi de es-Sevrî'nin mürsel rivâyet ettiğini göstermektedir³⁸⁵.

4. Süfyân b. Uyeyne (v. 198/814)'nin de aynı rivâyeti Peygamber (sav) < Tâvus b. Keysân < Abdullah b. Tâvus tarikiyle mürsel naklettiği belirtilmektedir³⁸⁶.

³⁷⁷ el-Hâkim, **a.g.e.**, C.IV, s. 338; İbn Receb, **a.g.e.**, s. 399.

³⁷⁸ et-Tahâvî, **Şerhu Meâni'l-âsâr**, C.III, s. 390; el-Hâkim, **a.g.e.**, C.IV, s. 338.

³⁷⁹ et-Tahâvî, **Şerhu Meâni'l-âsâr**, C.IV, s. 390.

³⁸⁰ İbn Hacer, **Fethû'l-bârî**, C.XII, s. 13.

³⁸¹ Ahmed b. Hanbel (v. 241/855), Müslim (v. 261/875), Ebû Dâvud (v. 275/885) ve Tirmizî (v. 279/892)'nin Mâmer < Abdürrezzâk tarikiyle muttasıl naklettikleri görülmektedir.

³⁸² İbn Hibban (v. 354/965)'in Mâmer'den Abdürrezzâk ve Muhammed b. Humejd el-Mâmerî yoluyla iki tarikle naklettiği görülmektedir. Bk. İbn Hibbân, **es-Sahîh**, XIII, 389/390.

³⁸³ es-Sevrî, **Kitâbü'l-ferâiz**, ed. Hans-Peter Raddatz, "Fruhislamisches Erbrecht nach dem Kitâb al-farâid des Sufyân at-Taurî", **Die Welt des Islams**, vol. XIII, No: 1-2, (1971), s. 35.

³⁸⁴ Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali en-Nesâî, **Sünenü'l-kübrâ**, thk. Abdülgaflâr Süleyman Bündârî v.d., Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1991, C.IV, s. 72-74; et-Tahâvî, **Şerhu Meâni'l-âsâr**, C.III, s. 390; el-Hâkim, **a.g.e.**, C.IV, s. 338; İbn Receb, **a.g.e.**, s. 399; İbn Hacer, **Fethû'l-bârî**, C.XII, s. 13; el-Aynî, **a.g.e.**, C.XIX, s. 213.

³⁸⁵ en-Nesâî, **a.g.e.**, C.IV, s. 72-74; el-Aynî, **a.g.e.**, C.XIX, s. 213.

³⁸⁶ el-Hâkim, **a.g.e.**, C.IV, s. 338; İbn Receb, **a.g.e.**, s. 399.

5. Abdürrezzâk (v. 211/827) rivâyeti, İbn Abbâs < Tâvus < İbn Tâvus < Mâmer tarikiyle muttasıl nakletmektedir³⁸⁷. İbn Hacer ise, Abdürrezzâk'ın Mâmer'den nakledilen mürsel rivâyeti vaslettiğini söylemektedir³⁸⁸.

6. İbn Ebî Şeybe (v. 235/849), rivâyete eserinde, İbn Abbâs < Tâvus < İbn Tâvus < Vüheyb b. Hâlid < Yahyâ b. Âdem tarikiyle muttasıl yer vermektedir³⁸⁹.

7. Ahmed b. Hanbel (v. 241/855) üç muttasıl tarikine yer verdiği rivâyetin iki tarikini Vüheyb b. Hâlid yoluyla³⁹⁰, birisini ise, Mâmer < Abdürrezzâk tarikiyle zikretmektedir³⁹¹. İsnâd şemasını şöyle gösterebiliriz:

İbn Abbâs		
Tâvus b. Keysân		
Abdullah b. Tâvus		
Vüheyb b. Hâlid		Mâmer
Affan	Yahya b. Âdem	Abdürrezzâk

8. Buhârî (v. 256/869), rivâyeti *el-Câmiü's-sahîh*'inde dört tarikle muttasıl nakletmektedir. Tariklerinin üçünün Abdullah b. Tâvus < Vüheyb b. Hâlid yoluyla³⁹², birinin ise Abdullah b. Tâvus < Ravh b. el-Kâsım yoluyla rivâyet edildiği görülmektedir³⁹³. İsnâd şemasını şöyle gösterebiliriz:

İbn Abbâs
Tâvus b. Keysân

³⁸⁷ Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.X, s. 249.

³⁸⁸ İbn Hacer, **Fethû'l-bârî**, C.XII, s. 13.

³⁸⁹ İbn Ebî Şeybe, **a.g.e.**, C.XVI, s. 242.

³⁹⁰ Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, C.VI, s. 57, 371.

³⁹¹ Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, C.VI, s. 247.

³⁹² Buhârî, "Ferâiz", 5-7-9-15.

³⁹³ Buhârî, "Ferâiz", 15.

Abdullah b. Tâvus			
Vüheyb b. Hâlid			Ravh b. El-Kâsım
Mûsâ b. İsmail	Müslim b. İbrâhim	Süleyman b. Harb	Yezid b. Zürey
			Ümeyye b. Bistâm

9. Müslim (v. 261/875)'in *el-Câmiü's-sahih*'inde rivâyet dört farklı muttasıl tarikle yer almaktadır. Tariklerde râvilerin Abdullah b. Tâvus'tan sonra farklılaştığı, ilk üç ravinin dört tarikte de ortak olduğu görülmektedir³⁹⁴. İsnâd şemasını şöyle gösterebiliriz:

İbn Abbâs			
Tâvus b. Keysân			
Abdullah b. Tâvus			
Vüheyb b. Hâlid	Ravh b. el-Kâsım	Mâmer	Yahya b. Eyyûb
Abdülâlî b. Hammâd	Yezid b. Zürey	Abdürrezzâk	Zeyd b. Hubâb
	Ümeyye b. Bistâm	İshak b. İbrahim Abd b. Humeyd Muhammed b. Rafig	

10. İbn Mâce (v. 273/887) rivâyeti Peygamber (sav) < İbn Abbâs < Tâvus < İbn Tâvus < Mâmer < Abdürrezzâk < Abbâs b. Abdilazim el-Enbarî tarikiyle nakletmektedir³⁹⁵.

³⁹⁴ Müslim, "Ferâiz", 2.

³⁹⁵ İbn Mâce, "Ferâiz", 10.

11. Ebû Dâvud (v. 275/885), Peygamber (sav) < İbn Abbâs < Tâvus < İbn Tâvus < Mâmer < Abdürrezzâk < Ahmed b. Sâlih - Mahled b. Hâlid tarikiyle nakletmektedir³⁹⁶.

12. Tirmizî (v. 279/892), *es-Sünen*'inde rivâyete iki tarikle yer vermektedir³⁹⁷. Rivâyetle ilgili, “hadis hasendir, bazıları İbn Tâvus’tan ve babası yoluyla Peygamber’den mürsel rivâyet etmişlerdir.”³⁹⁸ demektedir. İsnâd şeması şöyledir:

İbn Abbâs	
Tâvus b. Keysân	
Abdullah b. Tâvus	
Vüheyb b. Hâlid	Mâmer
Müslim b. İbrâhim	Abdürrezzâk
Abdullah b. Abdurrahim	Abd b. Humeyd

13. Rivâyet, en-Nesâî (v. 303/915)'nin *es-Sünen*'inde iki tarikle yer almaktadır. İlki, Peygamber (sav) < İbn Abbâs < Tâvus < İbn Tâvus < Vüheyb b. Hâlid tarikiyle, diğeri Peygamber (sav) < Tâvus < İbn Tâvus < Süfyân es-Sevrî tarikiyle İbn Abbâs atlanarak Peygamber (sav)'e ulaşmaktadır. en-Nesâî de, es-Sevrî'nin hıfz yönünden Vüheyb'den kuvvetli olduğu gerekçesiyle rivâyetin mürsel tarikini muttasıla tercih ettiğini belirtmektedir³⁹⁹.

Sonuç olarak rivâyetin farklı tarikleriyle ilgili şu noktalar dikkat çekmektedir:

³⁹⁶ Ebû Dâvud, “Ferâiz”, 7.

³⁹⁷ Tirmizî, “Ferâiz”, 8.

³⁹⁸ Tirmizî, “Ferâiz”, 8.

³⁹⁹ en-Nesâî, **a.g.e.**, C.IV, s. 72–74.

İbn Hacer (v. 852/1449) ve Aynî (v. 855/1451), Vüheyb b. Hâlid'in rivâyeti vasletmekte tek kaldığını belirtmelerine⁴⁰⁰ karşın Buhârî ve Müslim'in, Ravh b. el-Kâsım⁴⁰¹; Müslim'in, Yahyâ b. Eyyûb⁴⁰²; İbn Hibbân'ın Muhammed b. Humejd tarikiyle muttasıl naklettiği görülmektedir⁴⁰³.

Tahâvî ve Hâkim'in mezkûr rivâyeti Mâmer'in mürsel naklettiğini⁴⁰⁴; İbn Hacer, Abdürrezzâk'ın Mâmer'den nakledilen mürsel rivâyeti vaslettiğini⁴⁰⁵, et-Tahâvî, İbnü'l-Mübârek'in Mâmer'den rivâyetinin mürsel olduğunu belirtmesine rağmen⁴⁰⁶ aynı rivâyeti Abdürrezzâk⁴⁰⁷, Ahmed b. Hanbel⁴⁰⁸, Müslim⁴⁰⁹, İbn Mâce⁴¹⁰, Ebû Dâvud⁴¹¹, Tirmizî⁴¹² ve İbn Hibbân⁴¹³ Mâmer'den muttasıl nakletmektedirler. Bu durum Mâmer'in mürsel tarikinin sonraki dönemlerde muttasıl olarak yaygınlaştığı izlenimini vermektedir.

Rivâyet, ilk dönemlerde İbn Cüreyc (v. 150/767)⁴¹⁴, Mâmer b. Râşid (v. 153/770)⁴¹⁵, Süfyân es-Sevrî (v. 161/778)⁴¹⁶, Süfyân b. Uyeyne (v. 198/814)⁴¹⁷ tarafından Peygamber (sav) < Tâvus b. Keysân < Abdullah b. Tâvus tarikiyle mürsel nakledilirken sonraki dönemlerde muttasıl olarak yaygınlaşmıştır.

Mürsel hadislerin delil olma yönünden değerine ilişkin muhaddisler ve fakihler başta olmak üzere İslâm âlimleri arasında mürsel hadisin mutlak anlamda makbul ve hüccet olacağı, hiçbir şekilde makbul ve hüccet olamayacağı ile belli

⁴⁰⁰ İbn Hacer, **Fethû'l-bârî**, C.XII, s. 13; el-Aynî, **a.g.e.**, C.XIX, s. 213.

⁴⁰¹ Buhârî, "Ferâiz", 15; Müslim, "Ferâiz", 2.

⁴⁰² Müslim, "Ferâiz", 2.

⁴⁰³ İbn Hibbân, **es-Sahîh**, C.XIII, s. 389–390.

⁴⁰⁴ et-Tahâvî, **Şerhu Meâni'l-âsâr**, C.III, s. 390; el-Hâkim, **a.g.e.**, C.IV, s. 338.

⁴⁰⁵ İbn Hacer, **Fethû'l-bârî**, C.XII, s. 13.

⁴⁰⁶ et-Tahâvî, **Şerhu Meâni'l-âsâr**, C.III, s. 390; el-Hâkim, **a.g.e.**, C.IV, s. 338.

⁴⁰⁷ Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.X, s. 249. İbn Hacer (v. 852/1449) de Abdürrezzâk'ın Mâmer'den nakledilen rivâyeti vaslettiğini belirtmektedir. Bk. İbn Hacer, **Fethû'l-bârî**, C.XII, s. 13.

⁴⁰⁸ Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, C.VI, s. 247.

⁴⁰⁹ Müslim, "Ferâiz", 2.

⁴¹⁰ İbn Mâce, "Ferâiz", 10.

⁴¹¹ Ebû Dâvud, "Ferâiz", 7.

⁴¹² Tirmizî, "Ferâiz", 8.

⁴¹³ İbn Hibbân, **es-Sahîh**, C.XIII, s. 389–390.

⁴¹⁴ Hâkim, **a.g.e.**, C.IV, s. 338; İbn Receb, **a.g.e.**, s. 399.

⁴¹⁵ et-Tahâvî, **Şerhu Meâni'l-âsâr**, C.III, s. 390; el-Hâkim, **a.g.e.**, C.IV, s. 338; İbn Hacer, **Fethû'l-bârî**, C.XII, s. 13.

⁴¹⁶ es-Sevrî, **Kitâbü'l-ferâiz**, s. 35; en-Nesâî, **a.g.e.**, C.IV, s. 72–74; et-Tahâvî, **Şerhu Meâni'l-âsâr**, C.III, s. 390; el-Hâkim, **a.g.e.**, C.IV, s. 338; İbn Receb, **a.g.e.**, s. 399; İbn Hacer, **Fethû'l-bârî**, C.XII, s. 13; el-Aynî, **a.g.e.**, C.XIX, s. 213.

⁴¹⁷ Hâkim, **a.g.e.**, C.IV, s. 338; İbn Receb, **a.g.e.**, s. 399.

şartlarla makbul ve hüccet olacağı şeklinde üç görüş bulunmaktadır. Bu çerçevede mezkûr rivâyeti, muttasıl olarak eserlerinde yer veren İbn Ebî Şeybe, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, Darekutnî gibi hadis âlimlerinin de içinde olduğu muhaddislerin çoğu ile fakihlerin bir kısmının mürsel hadisleri zayıf kabul ettiklerinin belirtilmesi de bu noktada dikkat çekicidir⁴¹⁸.

b. Metin Farklılıkları

Rivâyetin farklı tarikleri göz önünde bulundurulduğunda üç temel metin farklılığından söz etmek mümkündür.

1. Rivâyetin metni bazen “الحقوا الفرائض بأهلها” , *hisseleri ehline veriniz.*⁴¹⁹, bazense, “اقسموا المال بين اهل الفرائض على كتاب الله” , *terekeyi Allah’ın kitabındaki hisse sahiplerine taksim ediniz.*⁴²⁰ şeklinde başlamaktadır.

2. Rivâyetlerde zaman zaman “فما تركت” , *ne bırakırsa*”, bazense “فما بقي” , *geride ne kalırsa*” şeklinde aynı anlamda ifadeler kullanılmaktadır.

3. Müslim ile Ebû Dâvud’un naklettiği birer rivâyette “فلأولى ذكر” , *en yakın erkek*⁴²¹, İbn Ebî Şeybe’nin rivâyetinde, “أولى رجل” , *en yakın adam*⁴²² Dârekutnî’nin naklettiği rivâyette “فلأولى رحم ذكر” , *en yakın rahim yoluyla akraba erkek*⁴²³ bunların dışındaki rivâyetlerin tamamında “فلأولى رجل ذكر” , *en yakın erkek adam*” ifâdesi geçmektedir. Fıkıh ve ferâiz kitaplarının ekseriyetindeyse rivâyetin metni “فلأولى” , *asabe*” şeklinde⁴²⁴. Bu arada rivâyet kitaplarında mezkûr

⁴¹⁸ Mürsel rivâyetlerin hükmü ve dinde delil durumuna dair ayrınıt için bk. Salahattin Polat, “Mürsel”, **Türkiye Diyânet Vakfı Ansiklopedisi (DİA)**, C.XXXII, s. 52–54.

⁴¹⁹ Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, C.VI, s. 57, 371; Buhârî, “Ferâiz”, 5–7–9–15; Müslim, “Ferâiz”, 2; Tirmizî, “Ferâiz”, 8.

⁴²⁰ Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.X, s. 249; İbn Ebî Şeybe, **a.g.e.**, C.XVI, s. 242; Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, C.VI, s. 247; Müslim, “Ferâiz”, 2; İbn Mâce, “Ferâiz”, 10; Ebû Dâvud, “Ferâiz”, 7.

⁴²¹ Müslim, “Ferâiz”, 2; Ebû Dâvud, “Ferâiz”, 7.

⁴²² İbn Ebî Şeybe, **a.g.e.**, C.XVI, s. 242.

⁴²³ Ebû’l-Hasan Ali b. Ömer ed-Dârekutnî, **es-Sünen**, thk. Abdullah Hâşim Yemani Medenî, Dârü’l-Marife, Beyrut, 1966, C.IV, s. 72.

⁴²⁴ Fıkıh kaynaklarında rivâyetin, “عصبة ذكر” , *erkek asabe*” şeklindeki ifâdeyle yer alması, eserlerin telif edildiği dönemde “asabe” lafzının ıstılah anlamını kazanarak günümüzdeki anlamıyla kullanılmaya başladığını da göstermektedir. Rivâyetin “عصبة ذكر” , *erkek asabe*” şeklinde geçtiği eserler için bk. Ebû Bekr b. Mes’ûd el-Ka’sânî, **Bedâiü’s-senâi fi tertîbi’s-şerâi**, thk. Ali Muhammed Muavvez v.d., Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1997, C.IX, s. 264; İbnü’l-Arabî, **a.g.e.**, C.II, s. 440; el-Gazzâlî, **a.g.e.**, C.IV, s. 346; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 84; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 320, 321; el-Megilî, **a.g.e.**, s. 206.

rivâyet nakledilirken, “asabe” kelimesinin geçmemesine rağmen fıkıh ve fer3aiz kitaplarında yer alması oldukça mânidardır.

c. Rivâyetlerdeki Garip Lafızlar ve Değerlendirilmesi

(1) “اولى , Evlâ”

el-Hattâbi (v. 388/998), “اولى , evlâ” lafzının “yakınlık” anlamındaki “الولى , el-vely” kelimesinden türediğini, evlâ lafzından maksadın “daha fazla hak sahibi” olmayıp “en yakın” demek olduğunu, aksi takdirde lafzın mübhem kalarak hükmün beyanın anlaşılmayacağını, ifâdeden “mirasbırakana en yakın asabe” kastedildiğini söylemektedir⁴²⁵. İbnü'l-Esir (v. 606/1210) de, “اولى , evlâ” lafzının, “ادنى وأقرب فى , mirasbırakana nesep olarak en yakın kişi” anlamına geldiğini⁴²⁶, en-Nevevî (676/1277) ise, “اولى , evlâ” lafzının en yakın anlamında olduğunu, daha fazla hak sahibi anlamında olsaydı bunu bizim bilemeyeceğimizi söylemektedir⁴²⁷. Ebû Zehre ise, önceliklikten maksadın, akrabalıkta yani en yakın erkek olmada önceliklilik olduğunu, akrabalığında nesep açısından akrabalıkla olması, (nesebinde) baba tarafından devam etmesiyle, rivâyetin asabeliğin erkeklerin birbirleriyle neseben bağılıklarını ve aralarında kadın bulunmamalarını gerektirdiğini belirtmektedir⁴²⁸. Ferâiz âlimlerinin de, “اولى , evlâ” lafzına “اقرب , en yakın” anlamını verdikleri, “احق , daha fazla hak sahibi” anlamı vermeyi hata olarak nitelendirdikleri görülmektedir⁴²⁹.

(2) “ذکر , Zeker”

Rivâyette, “ذکر , erkek” lafzının kullanımına ilişkin görüşleri şöyle özetleyebiliriz:

⁴²⁵ Ebû Süleyman Hamd. Muhammed el-Hattâbi, **Meâlimü's-sünen**, thk. Abdüsselam Abdüşşâfi Muhammed, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1991, C.IV, s. 89; İbn Hacer, **Fethü'l-Bârî**, XII, 12.

⁴²⁶ Ebû's-Saadat Meccüddîn Mübârek b. Muhammed İbnü'l-Esir, **en-Nîhaye fi garîbi'l-hadis ve'l-eser**, thk. Tâhir Ahmed Zâvî v.d., Dâru'l-Baz, t.y., C.V, s. 229.

⁴²⁷ en-Nevevî, **el-Minhâc**, C.VI, s. 57; el-Aynî, **a.g.e.**, C.XIX, s. 213.

⁴²⁸ Ebû Zehre, **Ahkâmü't-terekât**, s. 158.

⁴²⁹ el-Cüveynî, **a.g.e.**, C.IX, s. 80; en-Nevevî, **el-Minhâc**, VI, 57; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 320; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 308; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 36.

1. “ذكر , erkek”, kadın ve çocukların karşılığı olan “الرجل , adam” kelimesinin sıfatı ve “المرأة , kadın” lafzının mukabili olarak kullanılmıştır⁴³⁰. en-Nevevî’ye göre, tekit anlamında, “إلهين اثنين , *iki ilah*”⁴³¹ âyetindeki gibi önceki kelimenin sıfatı olarak kullanılmıştır⁴³².

2. “الرجل , adam” lafzı erkek ve kadından her ikisini de kapsarken, “ذكر , erkek” kastedilenin erkek olduğunu belirterek kadınları kapsamdan çıkartmaktadır⁴³³.

3. Mirasçılıkta hısımların birbirlerine tercih edilmesinin nedeni asabeliği elde etmeye sebep olan erkekliği tenbih için kullanılmıştır⁴³⁴.

4. Erkek hısımların terekenin tamamına tek cihetten mirasçı olabileceklerini tenbih için kullanılmıştır⁴³⁵.

5. Asabe hısımlardan amca veya amca oğlunun hala veya amca kızıyla bulduklarında ikili birli mirasçı olamayacaklarını, asabe hısımların mirasçı olacaklarını bildirmektedir⁴³⁶.

6. “رجل , adam” kelimesini tekit için kullanılmıştır⁴³⁷.

7. “رجل , adam” olan kişinin hüsnâ olmadığını belirtmektedir⁴³⁸.

8. Asabe yoluyla mirasçı olan kişinin ister küçük ister büyük olsun mirasçı olacağını belirtmektedir⁴³⁹.

9. “ذكر , erkek” ifâdesi, mirasbırakana kadın yoluyla ulaşan hısımların mirasçı olamayacağını belirtmektedir⁴⁴⁰.

⁴³⁰ el-Aynî, **a.g.e.**, C.XIX, s. 213; es-Süheylî, **Kitâbü'l-ferâiz**, s. 70; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 36; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 79; el-Münîf, **a.g.e.**, 11 vd.

⁴³¹ en-Nahl, 16/51.

⁴³² en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 100.

⁴³³ İbn Receb, **a.g.e.**, s. 409.

⁴³⁴ en-Nevevî, **el-Minhâc**, C.VI, s. 57; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, C.II, s. 164; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 321; İbn Hacer, **Fethü'l-Bârî**, C.XII, s. 14; el-Aynî, **a.g.e.**, C.XIX, s. 213; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 79.

⁴³⁵ İbn Hacer, **Fethü'l-Bârî**, C.XII, s. 14.

⁴³⁶ **a.g.e.**, C.XII, s. 13; el-Aynî, **a.g.e.**, C.XIX, s. 213.

⁴³⁷ en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 100; İbnü'l-Mecdfî, **a.g.e.**, C.I, s. 308; İbn Hacer, **Fethü'l-Bârî**, C.XII, s. 14; el-Aynî, **a.g.e.**, C.XIX, s. 213; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 79.

⁴³⁸ İbnü'l-Mecdfî, **a.g.e.**, C.I, s. 308; İbn Hacer, **Fethü'l-Bârî**, C.XII, s. 14 vd.; el-Aynî, **a.g.e.**, C.XIX, s. 213.

⁴³⁹ el-Münîf, **a.g.e.**, s. 11 vd.

⁴⁴⁰ es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 322, 323; İbn Hacer, **Fethü'l-Bârî**, C.XII, s. 14, 15.

10. “امرأة انثى , dişi kadın” ifâdesinde olduğu gibi “رجل , erkek” lafzının kemâline işâret, cins şeye itina gibi çoğaltılabilecek durumlar için kullanılmış olduğu görüşleri de bulunmaktadır⁴⁴¹.

Aynî (v. 855/1451), “رجل ذكر , racûlun zeker” ifâdesiyle ilgili İbnü'l-Cevzî (v. 597/1201) ve el-Münzirî (v. 656/1258)'nin “*leyset mahfûzatun* = şâzdir” dediklerini belirtirken⁴⁴², İbn Hacer, el-Münzirî ile İbnü'l-Cevzî'nin “*leyset mahfûzatun* = şâzdir” ifâdesini “عصبة ذكر , erkek asabe” ifâdesinde kullandıklarını belirtmektedir⁴⁴³. İbnü'l-Cevzî'nin *et-Tahkîk fi't-tâlik* isimli eserinde bu ifâdeyi rivâyetteki “عصبة ذكر , erkek asabe” lafzıyla ilgili kullanmaktadır⁴⁴⁴. İbnü's-Salâh (v. 643/1245)'ın da “رجل ذكر , erkek adam” ifâdesiyle ilgili “rivâyet açısından sahih olmakla birlikte lügat açısından sıhhatten uzak”⁴⁴⁵, “عصبة ذكر , erkek asabe” ifâdesiyle ilgili de “lügat ve rivâyet açısından sıhhatten uzak”⁴⁴⁶ dediği belirtilmektedir.

es-Süheylî (v. 581/1185), rivâyetle ilgili mezkûr görüşleri değerlendirerek bizim de katıldığımız tenkitleri ortaya koymaktadır. es-Süheylî, “اولى , evlâ” lafzının “اقرب , en yakın” anlamında; “ذكر , zeker” lafzının ise “رجل , adam” lafzının sıfatı olduğu görüşlerinin üç nedenle mümkün olmadığını şöyle belirtmektedir:

“**Birincisi**, ‘رجل , adam’ kelimesinin, ‘zeker’ lafzıyla sıfatlanmasının herhangi bir faydası yoktur. Erkek (zeker) olmayan herhangi bir adam (racul) şahsı tasavvur etmek mümkün değildir. Peygamber (sav), herhangi bir hükümle ilgili olmayan, anlam ve faydanın olmadığı *ekleme / gereksiz* bir sözle konuşmaktan yücedir. **İkincisi**, rivâyet tevil ettikleri şekilde anlamca eksik olsa bile, adam (racul) olmayan ve henüz emzikte olan bir çocuk buraya dâhil olmamaktadır. Lügat örfünde adam (racul) yalnızca bâliğ olanlar için kullanılır, ifâdenin ‘çocuklar olmaksızın’ açıklamasıyla tahsis edilmesinin de bir faydası yoktur. **Üçüncüsü**, rivâyet belirli hisse sahiplerinin hisselerini almalarından sonra hangi hısımların mirasçı olacaklarını belirtmek için vârit olmuştur. Te’vil edildiği gibi anne tarafından hısımların mirasçılıkları beyan edilmemiş olsa rivâyet mücmel kalmış olur. Fakat Peygamber kendisine indirileni insanlara açıklamak için gelmiştir.

⁴⁴¹ a.e., C.XII, s. 14; el-Aynî, a.g.e., C.XIX, s. 213.

⁴⁴² a.e., C.XIX, s. 213.

⁴⁴³ İbn Hacer, *Fethü'l-Bârî*, C.XII, s. 13.

⁴⁴⁴ Ebü'l-Ferec Cemâleddin Abdurrahman b. Ali İbnü'l-Cevzî, *et-Tahkîk fi ehâdîsi't-talik*, thk. Ebû Asem Hasan b. Abbas b. Kutb, el-Farukü'l-Hadise, Kahire, 2001, C.VII, s. 78.

⁴⁴⁵ el-Aynî, a.g.e., C.XIX, 213.

⁴⁴⁶ İbnü's-Salâh, *Şerhü müşkili'l-vasîf*, C.IV, s. 346; İbnü'l-Mecdî, a.g.e., C.I, s. 454; İbn Hacer, *Fethü'l-Bârî*, C.XII, s. 11, 12.

Peygamber müşkil olan yerleri insanlara uzun uzun açıklamıştır. (Dolayısıyla burada görevini yapmamış olur ki, bu da muhaldir)...⁴⁴⁷

Rivâyetle ilgili âlimler tarafından benzer tenkitlerin dile getirildiği, İbnü's-Salâh'ın, yukarıda belirtildiği gibi “rivâyet açısından üstün olmakla birlikte dil ve lügat açısından sıhatten uzak”⁴⁴⁸ dediği belirtilirken, et-Tahâvî, rivâyetle ilgili “*muztaribu'l-esânîd* = senedlerinde ıztırab” olduğunu söylemektedir⁴⁴⁹. İbnü'l-Mecdî (v. 850/1447) de, rivâyetin asabe hısımların mirasçılığında ve tertibinde asıl olduğunu söyledikten sonra, “bu hadisteki işkâl meşhurdur, uzun bir açıklama gerektirmekte olup burası yeri değildir”⁴⁵⁰ demektedir.

Rivâyetin mürsel ve muttasıl tariklerinin Tâvus b. Keysân < Abdullah b. Tâvus yoluyla gelmesi, İbn Tâvus'tan sonra tariklerin farklılaşması, rivâyetin kabulü ve reddi noktasında İbn Tâvus üzerinde durulması hadis âlimlerinin kendisi hakkındaki görüşlerini vermeyi gerekli kılmaktadır. Çalışmanın kapsamı göz önünde bulundurularak rivâyetin diğer râvileri üzerinde durulmayıp, ilgili yerlerde rivâyetin râvilerinden İbn Abbâs ile Tâvus'un mirasla ilgili görüşlerine rivâyetten çıkartılan hükümler çerçevesinde değinilmekle yetinilmiştir.

d. Abdullah b. Tâvus ve Hadis Âlimlerinin Görüşleri

Künyesinin Ebû Muhammed olduğu belirtilen İbn Tâvus'la ilgili İbn Sa'd (v. 230/845) sadece onunla ilgili ilk Abbâsi halifesi es-Seffâh'ın (132/750–136/754) hilâfetinin ilk yıllarında öldüğü bilgisini vermektedir⁴⁵¹. İbn Hallikân (v. 681/1282) ise, ikinci Abbâsi halifesi Ebû Cafer Mansûr'un İbn Tâvus ile Mâlik (v. 179/795)'i çağırdığını belirterek aralarında geçen bir hadiseyi nakletmektedir⁴⁵². İbn Tâvus'un ölümüyle ilgili İbn Sa'd'ın bilgisini esas aldığımızda İbn Tâvus'un ölüm tarihi, 132/750 veya 133/751'den birisi olmaktadır. İbn Hallikân'ın naklettiği hadisenin vuku bulduğunu kabul ettiğimizde ise vefâtının Mansur'un hilafete geçtiği 136/754

⁴⁴⁷ Ayrıntı için bk. es-Süheylî, **a.g.e.**, s. 70 vd.

⁴⁴⁸ el-Aynî, **a.g.e.**, C.XIX, s. 213; İbn Hacer, **Fethü'l-Bârî**, C.XII, s. 11–12; **Telhîsü'l-habîr fî tahrîci ehâdisi'r-Rafîyyi'l-kebîr**, thk. Adil Ahmed Abdülmevcûd v.d., Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998, C.III, s. 184-185.

⁴⁴⁹ et-Tahâvî, **Şerhu Meâni'l-âsâr**, C.IV, s. 390–393.

⁴⁵⁰ İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 455.

⁴⁵¹ İbn Sa'd, **et-Tabakâtu'l-kübrâ**, thk. İhsan Abbas, 1. baskı, Dârü'l-Sadır, Beyrut, 1968, C.V, s. 545.

⁴⁵² Ebü'l-Abbâs Şemseddin Ahmed b. Muhammed İbn Hallikan, **Vefeyatü'l-a'yân ve enbâu ebnâi'z-zaman**, thk. İhsan Abbas, Dârü Sadır, Beyrut, t.y., C.II, s. 511.

yılından sonra olması gerekecektir. ez-Zehebî (v. 748/1348) bu çelişkiye dikkat çekerek İbn Hallikân'ın naklettiği Mansur'la aralarında geçtiği belirtilen konuşmanın vuku bulmadığını, İbn Tâvus'un 132/750 yılında öldüğünü söylemektedir⁴⁵³.

Mâmer b. Râşid'in Abdullah b. Tâvus ile ilgili, "Arapçası ve ahlakı en iyilerdendi. Onun gibi fakihin oğlunu görmedim"⁴⁵⁴, "Eğer bir kişiye gidiyorsan sana İbn Tâvus yeter."⁴⁵⁵ şeklinde babası Tâvus'un fakihliğine dikkat çektiği, ahlak ve Arapça açısından üstünlüğünü belirtirken, el-İclî (v. 261/875)⁴⁵⁶, Ebû Hâtim (v. 277/890)⁴⁵⁷ ve en-Nesâî (v. 303/915)⁴⁵⁸ onunla ilgili sâdece "sîka" demektedirler. İbn Hibbân (v. 354/965) da din ve ahlak açısından fâzıl birisi olduğunu belirtirken hadis yönüne değinmemekte⁴⁵⁹, İbn Hacer (v. 852/1449) de, hâdis âlimlerinin faziletine ilişkin ifâdelerini zikrettikten sonra sâdece râfızîlerin cerh ettiklerini söylemektedir⁴⁶⁰.

İmâmiyye âlimleri ise İbn Tâvus'u sika bulmayarak rivâyeti reddetmektedirler⁴⁶¹. et-Tûsî (v. 672/1274), konuyla ilgili İbn Hacer'in de eserinde yer verdiği Ebû Tâlib el-Enbârî (v. 356/967)'den aşağıdaki rivâyeti nakletmektedir:

"Hârise b. Mudarrîb şöyle dedi: Mekke'de Abdullah b. Abbas'ın yanına oturdum. O'na, Iraklılar, Tavûs yoluyla senden merfû olarak, 'Terekeden hisse artarsa, en yakın erkek asabenindir' rivâyetini naklediyorlar dedim. O da, 'Irak ehline benim böyle demediğimi, Tâvus'un da benden böyle bir rivâyet almadığını söyle.' dedi. Harise, 'Tavus'la karşılaştığımda ona sordum', dedi. Tavus, 'Vallahi böyle bir şey rivayet etmedim, onları dillerine şeytan atıyor.' dedi. (Harise), 'Ancak onun oğlu

⁴⁵³ Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî, **Siyeru a'lâmi'n-nübelâ**, thk. Şuayb el-Arnaut, Hüseyin Esed, 3.bs., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1985, C.XI, s. 128.

⁴⁵⁴ İbn Ebî Hâtim, **el-Cerh**, C.V, s. 88–89; ez-Zehebî, **Siyer**, C.VI, s. 103.

⁴⁵⁵ Buhârî, **et-Târihü'l-kebîr**, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Haydarâbâd, 1943, C.V, s. 123–124; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, C.V, s. 267, 268.

⁴⁵⁶ el-İclî, **a.g.e.**, s. 262; el-Mizzî, **Tehzîbu'l-kemâl**, C.XV, s. 130 vd.; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, C.V, s. 267, 268.

⁴⁵⁷ İbn Ebî Hâtim, **el-Cerh**, C.V, s. 89; el-Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemâl**, C.XV, s. 130 vd.; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, C.V, s. 267, 268.

⁴⁵⁸ el-Mizzî, **Tehzîbu'l-kemâl**, C.XV, s. 130 vd.; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, C.V, s. 267, 268.

⁴⁵⁹ İbn Hibbân, **es-Sikât**, C.VII, s. 4.

⁴⁶⁰ İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, C.V, s. 267, 268.

⁴⁶¹ et-Tûsî, **Tehzîbu'l-ahkâm**, thk. es-Seyyid Hasan Horsan, 4. bs., Dâru Saab, Beyrut, 1981, C.IX, s. 260 vd.; İbnü'l-Hür Muhammed b. Hasan el-Âmilî, **Vesâilü's-Şia ilâ tahsîli mesâilî's-şeria = Tafsilü vesâilî's-Şia ilâ tahsîli mesâilî's-şeria**, thk. Muhammed er-Râzî, 6.bs., Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1991, C.XVII, s. 431-434; Muhammed Hasan b. Muhammed en-Necefi, **Cevâhirü'l-kelâm fi şerhi Şerâ'i'l-İslâm**, thk. Mahmûd Kuçânî, 7.bs., Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y., C.XXXIX, s. 99-105; Ebû Zehre, **el-Mîrâs inde'l-Caferiyye**, s. 95.

tarafından ortaya konuluyor olmalıdır. Süleyman b. Abdülmelik'in son zamanlarıydı ve ehl-i beyte çok şey yükleniyordu.' dedi."⁴⁶²

Sonuç olarak Mâmer'in, İbn Tâvus'un Arap dili açısından üstün olduğunu belirttiği, İbn Sad'ın cerh ve tadiline ilişkin sessiz kaldığı, el-İclî, Ebû Hâtim ve en-Nesâî'nin onu tevsik ettikleri, İmâmiyye âlimlerininse onu cerhederek rivâyeti kabul etmedikleri görülmektedir. İmâmiyye âlimlerinin İbn Tâvus'u cerh ederken, ehl-i sünnet âlimlerinin hadisçiliğine değinmeksizin kendisiyle ilgili sessiz kalmaları yada sîka ifâdesini kullanmaları dikkat çekicidir. Kanaatimizce İbn Tâvus ile ilgili belirsizlik, ricâl kitaplarının yanında tarih, tabakat ve edebiyat kaynaklarından hareketle onun hakkında hadis araştırmacılarının yapacakları mukâyeseli bir çalışmayla ortadan kaldırılabılır.

e. Rivâyetin Asabe Yoluyla Mirasçılığa Delil Olması

Rivâyet cumhur tarafından, öncelikle ashâbü'l-ferâize hisselerinin verilmesiyle kalanın mirasbırakanla arasına kadın girmemiş asabe erkek hısma verilmesini gerektirdiği şeklinde anlaşılacak asabe yoluyla mirasçılığa delil alınmaktadır⁴⁶³. Kanaatimiz rivâyetin cumhurun kabul ettiği şekliyle asabeliğe delil olamayacağı ve Kur'an'daki miras hükümlerine aykırılık teşkil etmeyecek şekilde anlaşılması gerektiği yönündedir. Çünkü;

i. Rivâyet asabe yoluyla mirasçılığa delil alındığı şekliyle, Kur'an'daki miras hükümlerine aykırılık göstermektedir. Kur'an'daki miras hükümlerinde kadınlarla erkekler arasında mirasçılık açısından farklılık olmadığı, farklılığın hisselerde olduğu, hisseleri az veya çok olsun kadınlarla erkeklerin mirasçı olacakları

⁴⁶² et-Tûsî, **Tehzîbu'l-ahkâm**, C.IX, s. 260 vd; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, C.V, s. 268. Bazı Şîfî kaynaklarında İbn Abbâs'a soran ve onunla konuşan kişi Kâriye b. Mudarrîb olarak geçmektedir. et-Tûsî'nin naklettiği rivâyete ilâveten bu rivâyette, "İbn Abbâs, benim, '*Anne babanız ve çocuklarınızdan hangisinin fayda açısından daha yakın olduğunu bilemezsiniz.*' (en-Nisâ 4/11) ve '*Rahim sahipleri birbirine karşı Allah'ın kitabında daha evlâdır.*' (el-Ahzâb 33/6, el-Enfâl 8/75), âyetlerini dediğimi (Irak halkına) ulaştır, bu iki farizadan geriye bir şey kaldı mı? Ne ben öyle bir şey dedim, ne de Tâvus benden rivâyet etti...' dedi" ilâvesi bulunmaktadır. Bk. el-Âmilî, **Vesâil**, C.XVII, s. 432; en-Neceffî, **Cevâhirü'l-keîlâm**, C.XXXIX, s. 103; Ebû Zehre, **el-Mîrâs inde'l-Caferiyye**, s. 94, 95.

⁴⁶³ İbnü'l-Münzir, **el-İşrâf**, C.IV, s. 348; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 174; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 320; el-Megîlî, **a.g.e.**, s. 206; Sibtü'l-Mardîni, **Şerhü'l-füsûl**, C.I, s. 158; eş-Şinşevrî, **Fethü'l-karîb**, C.I, s. 36; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 58; Ebû Zehre, **Ahkâmü't-terekât**, s. 158.

belirtilirken⁴⁶⁴, cumhurun rivâyetten çıkarttığı hükme göre bazen erkekler mirasçı olurken kadınlar mirasçı olamamaktadır⁴⁶⁵. Kur'an'daki miras hükümlerinde, hısımların ashâbü'l-ferâiz, asabe ve zevi'l-erhâm olarak ayrılmayıp mirasbırakanla arasına kadın girmiş anne bir kardeşler de mirasçı yapılmaktadırlar⁴⁶⁶. Rivâyetten öncelikle ashâbü'l-ferâiz hısımların, kalana da asabe erkek hısımların mirasçı olacakları hükmü çıkartıldığından, hısımların ashâbü'l-ferâiz ve asabe şeklinde ikiye ayrılması gerekmiştir. Oğul, baba, erkek kardeş gibi hısımlarla mirasçılıklarına ilişkin nass bulunmayan amca, amca oğlu, babanın amcasının oğlu gibi hısımlar aynı kategoride asabe kabul edilmektedir⁴⁶⁷. Kur'an'daki miras hükümlerinde, aynı derecedeki kadınlarla erkekler, terekeyi ikili birli paylaşmakta veya istisnâ olarak eşit mirasçı olmaktadır. Aynı derecede bulunan kadınların hisseleri de hiçbir durumda erkeklerin hisselerinden fazla değildir⁴⁶⁸.

Mezkûr rivâyetten çıkartılan hükümlerle, erkek ve kadın hısımların terekeyi ikili birli veya istisnâen eşit paylaşacakları kuralı bozulmaktadır⁴⁶⁹. Rivâyetten hareketle asabe erkek hısımların terekenin kalanını alacağı kabul edildiğinden kalanı almak asabe hısımlara mahsus kabul edilmekte, bu sebeple bazen erkekler

⁴⁶⁴ “Anne, baba ve akrabaların bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır. Anne, baba ve akrabaların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır. Allah, bırakılanın azından da çoğundan da bunları farz kılınmış birer hisse olarak belirlemiştir.” Bk. en-Nisâ 4/7.

⁴⁶⁵ Rivâyetten çıkartılan hükme göre erkek kardeşin oğlu mirasçı olurken erkek kardeşin kızı mirasçı olamayacaktır. Amca ile hala bulunurken amca en yakın asabe erkek olarak mirasçı olacak, hala mirasçı olamayacaktır, amca oğlu ile amca kızı bulunduğu amca oğlu mirasçı olurken amca kızı mirasçı olamayacaktır. Ayrıntı için, “Asabe Bi-Gayrihi Mirasçılığın Sınırlandırılması: Kardeş Kızlarının Asabe Bi-Gayrihi Olamamaları Örneği” başlıklı bölüme bakınız.

⁴⁶⁶ “Eğer bir erkek veya kadına kelâle olarak mirasçı olunur ve ölünün erkek veya kız kardeşi bulunursa bunlardan her birisi altıda bir alır. Eğer kardeşler bundan çoklarsa üçte bire zarara uğratılmaksızın ortak olurlar...” Bk. en-Nisâ 4/176.

⁴⁶⁷ Ayrıntı için, “Asabe Hısımların Ashâbü'l-ferâiz Hısımlardan Sonra Mirasçı Olması” ile “Hısımların Asabe, Ashâbü'l-ferâiz ve Asabe Olarak Sınıflandırılması” bölümlerine bakınız.

⁴⁶⁸ Kur'an'daki miras hükümlerinde aynı derecedeki erkeklerle kadınların terekeyi ikili birli paylaşmalarının genel kural kabul edildiği, bundan anne bir kardeşlerin mirasçılıklarıyla anne ve babanın çocuklarla bulduklarındaki mirasçılıkları istisna edilmektedir. Çocukların ikili birli paylaşmalarıyla ilgili şöyle buyrulmaktadır: “Allâh size, çocuklarınız hakkında, erkeğe kadının payının iki katını tavsiye eder.” en-Nisâ 4/11. Kardeşlerin ikili birli paylaşmalarıyla ilgili şöyle buyrulmaktadır: “Eğer kardeşler kız ve erkek olarak karışık bulunurlarsa erkeğin hissesi iki kızın hissesi kadardır” buyrulmaktadır. Bk. en-Nisâ 4/176. Kocanın kadının iki katı hisse almasıyla ilgili bk. en-Nisâ 4/12. Çocuklar bulunmadığı durumda anne ile babanın terekeyi ikili birli paylaşmalarıyla ilgili bk. en-Nisâ 4/11.

⁴⁶⁹ Ayrıntı için, “Asabe Bi-Gayrihi Mirasçılığın Sınırlandırılması: Kardeş Kızlarının Asabe Bi-Gayrihi Olamamaları Örneği” başlıklı bölüme bakınız.

kadınlardan daha az almaktadırlar⁴⁷⁰. Rivâyetten hareketle, en yakın asabe erkek hısmın mirasçı olacağına kabulüyle erkekler mirasçı yapılırken kadınlar mirasçı olamamaktadır.

ii. Rivâyetin sık sık vuku bulan ve asgarî miras bilgisi olanın bilmesi gereken meselede (*umûmü'l-belvâ*) olduğu görülmektedir. Bununla birlikte yukarıda görüldüğü üzere rivâyet muttasıl olarak Peygamber (sav) < İbn Abbâs < Tâvus < İbn Tâvus; mürsel olarak ise, Peygamber (sav) < Tâvus < İbn Tâvus tarikiyle gelmektedir. Rivâyetin sonraki dönemlerde asabeliğe ilişkin yirmiden fazla meselede delil alınmasına karşın⁴⁷¹, mezkûr rivâyetle istidlâl edildiğine ilişkin sahâbe ve tâbiînden herhangi bir rivâyetin bulunmaması oldukça dikkat çekicidir⁴⁷².

iii. Rivâyetin muttasıl tariklerinin râvisi İbn Abbâs'ın hadisten cumhurun çıkarttığı hükmün aksi istikametinde amel ettiği görülmektedir. İbn Abbâs'ın, avliyye ve asabe maa-gayrihi mirasçılıkla ilgili uygulaması, rivâyetten cumhurun çıkarttığı hükümle çelişmektedir⁴⁷³. Hatta cumhur İbn Abbâs'ın mirasla ilgili çeşitli içtihat ve uygulamalarına karşı kendisinden nakledilen bu rivâyeti delil getirmektedirler⁴⁷⁴. Bu durum râvinin naklettiği rivâyete muhalif amel ettiğini veya râvinin rivâyeti cumhurun anladığından farklı anladığını göstermektedir.

iv. Rivâyette âlimlerin anlamlarında ihtilaf ettikleri “*اولى , evlâ*” ve “*رجل ذكر , erkek adam*” gibi ifâdeler kullanılması, rivâyetin bu metinle *cevâmiu'l-kelim* (veciz, özlü ve anlaşılır konuşan) olan Peygamber (sav)'in sözü olduğu hakkında soru işaretleri oluşturmaktadır⁴⁷⁵.

⁴⁷⁰ İlgili örnek ve ayrıntı için, “Kadınlara Erkeklerden Fazla Hisse Almaları: Avliyye Meselesi Örneği” başlıklı bölüme bakınız.

⁴⁷¹ el-Münîf, a.g.e., s. 29–53.

⁴⁷² Peygamber (sav)'in vefatından sonra fakih sahabenin mirasla ilgili çeşitli konuları aralarında müzakere ettikleri, zaman zaman birbirlerine karşı deliller getirdikleri, yüz yüze veya farklı şehirlerden çeşitli meseleleri birbirlerine sordukları görülmesine ilişkin mezkûr rivâyetin herhangi bir konuda delil alınmadığı görülmektedir.

⁴⁷³ Ayrıntı için, “İbn Abbâs'ın Avliyye Uygulamasını Reddi: Kız Çocukların ve Kız Kardeşlerin Terekenin Kalanını Alabilmeleri” başlıklı bölüme bakınız.

⁴⁷⁴ el-Mâverdi, a.g.e., VIII, 130; es-Serahsî, el-Mebsût, C.XXIX, s. 162; en-Nevevî, el-Mecmû, C.XVI, s. 95; Sibtü'l-Mardîni, Şerhu'l-füsûl, C.I, s. 379, eş-Şinşevrî, a.g.e., C.I, s. 45.

⁴⁷⁵ es-Süheyli, a.g.e., s. 69, 73.

v. Rivâyetin, Zâhirîlerce kızın hissesinden kalanın erkek asabeye verileceğine delil alınmasıyla ilgili⁴⁷⁶ et-Tahâvî (v. 321/933) rivâyetin geniş çerçevede anlaşılması gerektiğini belirterek kız çocuğun hissesini almasından kalanın asabe erkek hısımlara verilmesi hükmünün çıkartılmasını tenkit etmektedir⁴⁷⁷. Rivâyetin, et-Tahâvî'nin belirttiğinin de ötesinde Kur'an'da açık ve net şekilde belirtilen miras hükümleriyle çelişmeyecek kadın ve erkek hısımlar arasındaki ikili birli taksim kuralını bozmayacak şekilde bizim de katıldığımız Abdülaziz Bayındır'ın aşağıda nakledilen ifâdeleri çerçevesinde anlaşılması daha isabetli olacaktır. Bayındır'ın ilgili ifâdeleri şöyledir:

“Hadiste geçen el-ferâiz (الفرائض), farîza (فريضة)’nın çoğuludur, belirlenmiş paylar demektir. Farîza (فريضة) kelimesi Nisâ 4/11’de geçmektedir. Âyetin ilgili bölümü şöyledir: ‘...**Onlardan hangisinin size daha yakın menfaat sağladığını bilemezsiniz. (Bu sebeple) paylar Allah tarafından belirlenmiştir. Allah bilir, doğru karar verir.**’⁴⁷⁸ Bu sebeple hadisteki el-ferâiz kelimesi âyette belirtilen payları gösterir. Âyette açıkça belirlenmiş paylar kadınların paylarıdır. Meselâ, ‘**Kızlar ikiden fazla ise, bıraktığının üçte ikisi onlarındır; kız tek ise yarısı onundur**’⁴⁷⁹ buyurulmuştur. Ama ölenin kızı yok da oğlu varsa, onun ne kadar mirasçı olacağı belirtilmemiştir. Benzer durum babanın payı için de geçerlidir: ‘**Ölenin çocuğu olmaz, anne babası ona vâris olursa annesine üçte bir pay verilir. Ölenin kardeşleri varsa, altıda biri annesindedir...**’⁴⁸⁰ İşte ilgili hadis bu gibi durumlarda erkeğin, artan mirası alacağını bildirmektedir. Ölenin sâdece babası ve oğlu varsa babası altıda bir alır, hadise göre kalan altıda beşlik payı oğul alır. Ölenin oğul ve kızı yok da anası ve babası varsa, anne kendi için belirlenen üçte birlik veya altıda birlik payı alır, artanı baba alır. Konuya Kur’an-Sünnet bütünlüğü içinde bakınca hadisi başka şekilde anlamak mümkün gözükmemektedir.”⁴⁸¹

5. Asabe bi-nefsihi mirasçılığa ilişkin delillerden birisi de Câbir b. Abdillah’tan nakledilen aşağıdaki rivâyettir:

“جاءت امرأة سعد بن الربيع إلى رسول الله -ص- بابنتيها من سعد فقالت يا رسول الله هاتان ابنتا سعد بن الربيع قتل أبوهما معك في أحد شهيدا وإن عمهما أخذ مالهما فلم يدع لهما مالا ولا ينكحان إلا ولهما مال. فقال: يقضى الله في ذلك. قال فنزلت آية الميراث فأرسل رسول الله -ص- إلى عمهما فقال أعط ابنتي سعد الثلثين وأمهما الثمن وما بقي فهو لك.”

⁴⁷⁶ Zahirî mezhebine göre kız çocuğun terekesini almasından sonra kalan kız çocuğa redd yapılmadığı gibi cumhurun kabul ettiğinin aksine kız kardeşe de verilmemektedir. Kalan en yakın asabe erkek hımsa verilmektedir. Bk. et-Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-âsâr*, C.IV, s. 390; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, C.IX, s. 257. Ayrıntı için, “Kız Çocuklarla Kız Kardeşlerin Mirasçı Olamayacakları Asabe Hısımların Mirasçı Olacakları” başlıklı bölüme bakınız.

⁴⁷⁷ et-Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-âsâr*, C.IV, s. 390.

⁴⁷⁸ en-Nisâ 4/11.

⁴⁷⁹ en-Nisâ 4/11.

⁴⁸⁰ en-Nisâ 4/11.

⁴⁸¹ Bk. Bayındır, “Miras Hükümleri (Ferâiz)”, Yayınlanmamış Makale, s. 10.

“Sâd b. er-Rebî'nin karısı iki kızıyla Peygamber (sav)'e gelerek şöyle dedi: 'Ey Allah'ın Râsulü! Bu ikisi, babaları Uhut'ta şehit düşen Sa'd b. er-Rebî'nin kızları. Amcaları terekeyi alarak onlara bir şey bırakmadı. Malları olmadığı için nikâhlayan kimse de olmaz'. Bunun üzerine Peygamber (sav), 'Allah bu konuda hükmünü indirecektir.' dedi. Kısa bir süre sonra miras âyeti nâzil oldu. Peygamber (sav) kızların amcasını çağırarak, 'Sa'd'ın kızlarına üçte iki hisse, annelerine sekizde bir hisse ver, geride kalan da senin.' dedi.”⁴⁸²

Rivâyette Sâd'ın iki kız çocuğunun üçte iki hisse, karısının sekizde bir hisse, kalanı kardeşin almasından hareketle rivâyetin asabe yoluyla mirasçılığa delil olduğu, ashâbü'l-ferâiz hısımların hisselerini almalarından sonra kalanı en yakın asabe erkeğin alacağı belirtilmektedir⁴⁸³.

a. Rivâyetin Farklı Tarikleri

Rivâyetin tarikleri belirtilirken, çalışmanın kapsamı göz önünde bulundurularak yalnızca senetteki ilk üç râvinin zikredilmesiyle yetinilecektir. Buna göre rivâyetin farklı tarikleri şöyledir:

1. Ahmed b. Hanbel (v. 241/855), Câbir b. Abdillâh < Abdulah b. Muhammed b. Akîl < Ubeydullah tarikiyle nakletmektedir⁴⁸⁴.

2. İbn Mâce (v. 273/887), Câbir b. Abdillâh < Abdullah b. Muhammed b. Akîl < Süfyân b. Uyeyne tarikiyle nakletmektedir⁴⁸⁵.

3. Ebû Dâvud (v. 275/885), rivâyeti iki farklı tarikle nakletmektedir. İlki Câbir b. Abdillâh < Abdullah b. Muhammed b. Akîl < Bişr b. el-Mufaddal, ikincisi Câbir b. Abdillâh < Abdullah b. Muhammed b. Akîl < Dâvud b. Kays ve ilim ehlinden diğerleri şeklindedir⁴⁸⁶.

4. et-Tirmizî (v. 279/892) rivâyeti Câbir b. Abdillâh < Abdullah b. Muhammed b. Akîl < Abdullah b. Amr tarikiyle nakletmektedir⁴⁸⁷. et-Tirmizî ayrıca rivâyetin Câbir b. Abdillâh < Abdullah b. Muhammed b. Akîl < Şerîk yoluyla da

⁴⁸² et-Tirmizî, “Ferâiz”, 3 esas alınmıştır. Rivâyetin diğer tarikleri için bk. Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, C.XXIII, s. 108; İbn Mâce, “Ferâiz”, 2; Ebû Dâvud, “Ferâiz”, 4; İbn Ebî Hâtim, **Tefsîrü'l-Kurân**, C.III, s. 881; ed-Dârekutnî, **es-Sünen**, C.IV, s. 78–79; el-Hâkim, **a.g.e.**, C.IV, s. 342; Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, C.VI, s. 216.

⁴⁸³ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 115; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 6, 7, 12; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 101.

⁴⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, C.XXIII, s. 108.

⁴⁸⁵ İbn Mâce, “Ferâiz”, 2.

⁴⁸⁶ Ebû Dâvud, “Ferâiz”, 4.

⁴⁸⁷ Tirmizî, “Ferâiz”, 3.

geldiğini, kendisinin rivâyetin Abdullah b. Muhammed b. Akîl dışında gelen tarikini bilmediğini söylemektedir⁴⁸⁸.

5. İbn Ebî Hâtim (v. 327/938)⁴⁸⁹, ed-Dârekutnî (v. 385/995)⁴⁹⁰, el-Hâkim (v. 405/1014)⁴⁹¹ ve Beyhakî (v. 458/1066)⁴⁹² de rivâyeti Peygamber (sav)’den Câbir b. Abdillâh < Abdullah b. Muhammed b. Akîl tarikiyle nakletmektedirler.

b. Metin Farklılıkları

Rivâyetin tariklerindeki temel metin farklılıklarını şöyle belirtebiliriz:

1. Metinlerde iki kız çocuğun babalarının kim olduğu diğer bir ifâdeyle Peygamber (sav)’e soru soran kişinin hangi sahabenin karısı olduğu farklıdır. Bazı tariklerde “*Sâd b. er-Rebî’nin hanımı iki kızıyla geldi*” veya “*Bu ikisi Sâd b. er-Rebî’nin iki kızı*”⁴⁹³, bazı tariklerde “*Bu iki kız Sâbit b. Kays’ın kızıdır.*”⁴⁹⁴ şeklindedir. Rivâyetlerdeki sahabenin Sa’d b. Kays olduğuyla ilgili Ebû Dâvud, rivâyetin râvisi Bişr b. el-Mufaddal’ın hata yaptığını Sâbit b. Kays’ın Yemâme’de şehit düştüğünü, doğrusunun Sâd b. er-Rebî olduğunu söylemektedir⁴⁹⁵. Kaynaklar da bunu teyit etmektedir⁴⁹⁶.

2. Metinlerdeki bir farklılık da, mesele sorulduğunda Peygamber (sav)’in tavrıyla ilgidir. İbn Mâce’de, “*فسكت رسول الله, Peygamber sessiz kaldı.*”⁴⁹⁷ Bazı

⁴⁸⁸ Tirmizî, “Ferâiz”, 3.

⁴⁸⁹ İbn Ebî Hâtim, *Tefsîrü’l-Kurân*, C.III, s. 881

⁴⁹⁰ ed-Dârekutnî, *es-Sünen*, C.IV, s. 78–79.

⁴⁹¹ el-Hâkim, *a.g.e.*, C.IV, s. 342.

⁴⁹² Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, C.VI, s. 216.

⁴⁹³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, C.XXIII, s. 108; İbn Mâce, “Ferâiz”, 2; Ebû Dâvud, “Ferâiz”, 4; Tirmizî, “Ferâiz”, 3; ed-Dârekutnî, *es-Sünen*, C.IV, s. 78–89.

⁴⁹⁴ Ebû Dâvud, “Ferâiz”, 4; ed-Dârekutnî, *es-Sünen*, C.IV, s. 78–79.

⁴⁹⁵ Ebû Dâvud, “Ferâiz”, 4. Dârekutnî ile Beyhakî de Ebû Dâvud’un sözünü nakletmektedirler. Bk. ed-Dârekutnî, *es-Sünen*, C.IV, s. 78; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, C.VI, s. 229.

⁴⁹⁶ Sâbit b. Kays b. Şemmâs’ın 12/633’de Yemâme’de şehit düşmesiyle ilgili bk. İbn Sa’d, *a.g.e.*, III, 88; Karataş, Mustafa, “Sâbit b. Kays b. Şemmâs”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C.XXXV, s. 352 vd.. Sâd b. er-Rebî’nin Uhut’ta şehit düşmesiyle ilgili bk. İbn Sa’d, *a.g.e.*, C.III, s. 612; Karacabey, Sâlih, “Sa’d b. Rebî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C.XXXV, s. 375 vd.

⁴⁹⁷ İbn Mâce, “Ferâiz”, 2.

tariklerde, “ فقال رسول الله يقضى الله فى ذلك ”, *Peygamber, ‘Allah bu konuda hükmünü verecektir.’ dedi.*”⁴⁹⁸ şeklindeyken bazılarında herhangi bir ifâde yoktur⁴⁹⁹.

3. Bazı tariklerde meselenin sorulmasıyla “ فنزلت آية الميراث ”, *miras âyeti inzal oldu*”⁵⁰⁰ denirken, bazılarında, “ ونزلت سورة النساء –يوصيكم الله فى أولادكم- الآية ”, *Nisâ suresindeki ‘Allah çocuklarınız hakkında emrediyor’ âyeti nâzil oldu*”⁵⁰¹, bir tarikte, “ فأنزل الله الميراث ”, *Allah mirası indirdi.*”⁵⁰² ifâdesi geçmekle birlikte, bir tarikte böyle bir ifâde yer almamaktadır⁵⁰³.

c. Abdullah b. Muhammed b. Akîl Hakkında Hadis Alimlerinin Görüşleri

Abdullah b. Muhammed b. Akîl’den sonra rivâyetin tariklerinin farklılaşarak çoğalması; et-Tirmizî’nin, rivâyetin İbn Akîl dışında mevcut tarikini bilmediğini söylemesi; rivâyetin kabulü ve reddinde kendisiyle ilgili görüşlerin merkezde olması hadis âlimlerinin kendisiyle ilgili görüşlerine yer vermeyi gerekli hâle getirmektedir.

Hicrî 140–145 tarihleri arasında vefat ettiği belirtilen⁵⁰⁴ İbn Akîl olarak meşhur Abdullah b. Muhammed b. Akîl hakkında hadis âlimlerin tamamına yakını aşağıda görüleceği üzere olumsuz kanaat serdetmektedirler. Mâlik b. Enes (v. 179/795)⁵⁰⁵ ve Yahyâ b. Sâid (v. 198/813)’in⁵⁰⁶ ondan rivâyette bulunmadıkları Süfyân b. Uyeyne (v. 198/813)’nin onu Kureyş’ten rivâyetleri terk edilecek dört kişi arasında saydığı⁵⁰⁷ kaydedilmektedir. Ahmed b. Hanbel (v. 241/855), “*münkerü’l-*

⁴⁹⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, C.XXIII, s. 108; Ebû Dâvud, “Ferâiz”, 4; Tirmizî, “Ferâiz”, 3; ed-Dârekutnî, *es-Sünen*, C.IV, s. 78; el-Hâkim, *a.g.e.*, C.IV, s. 342; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, C.VI, s. 216.

⁴⁹⁹ ed-Dârekutnî, *a.g.e.*, C.IV, s. 79.

⁵⁰⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, C.XXIII, s. 10; İbn Mâce, “Ferâiz”, 2; Tirmizî, “Ferâiz”, 3; el-Hâkim, *a.g.e.*, C.IV, s. 342.

⁵⁰¹ Ebû Dâvud, “Ferâiz”, 4; ed-Dârekutnî, *a.g.e.*, C.IV, s. 78.

⁵⁰² Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, C.VI, s. 216.

⁵⁰³ ed-Dârekutnî, *a.g.e.*, C.IV, s. 78.

⁵⁰⁴ İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, C.VI, s. 15.

⁵⁰⁵ el-Ukaylî, *Kitâbü’d-duafâ*, C.II, s. 700; el-Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, C.XVI, s. 80; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, C.VI, s. 13–15.

⁵⁰⁶ el-Ukaylî, *a.g.e.*, C.II, s. 700.

⁵⁰⁷ el-Ukaylî, *a.g.e.*, C.II, s. 700; el-Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, C.XVI, s. 81; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, C.VI, s. 13–15.

hadîs = hadisi alınmaz”⁵⁰⁸ demektir. Ahmed b. Hanbel’in bu ifâdeyi kullandığı belirtilmekle birlikte el-Müsned’inde İbn Akîl’in de içinde yer aldığı tarikile rivâyetin yer alması mânidar olup hadis araştırmacılarının ilgili çalışmaları neticesinde bu çelişki ortaya konulabilecektir. Ebû Hâtim, “*leyyinü’l-hadîs* = hadis rivâyetinde gevşektir, *leyse bi’l-kavî* = hadis rivâyetinde kuvvetli değildir, *velâ bimen yuhteccu bi-hadîsihi yukteb* = hadisi delil alınacaklardan değildir, (ancak) yazılabilir”⁵⁰⁹; Yahyâ b. Maîn (v. 233/848), “*lâ yuhteccu bi-hadîsihi* = hadisi delil alınmaz”, “*daîfun* = zayıftır”⁵¹⁰ ifâdeleriyle cerh etmektedir. el-Cüzcânî (v. 259/873) onun için “*tuvukkife anhu* = tavakkuf edilir, *âmmetu mâ yervîhi garîbun* = naklettiklerinin tamamı gariptir.”⁵¹¹ ifâdelerini kullanmaktadır. en-Nesâî (v. 303/915)’nin, “*daîfun* = zayıftır”⁵¹², İbn Hibban (v. 354/965), İbn Akîl’in hıfzının kötü olup haberlerinden uzak durulması gerektiğini söylerken⁵¹³ Heysemî (v. 807/1405) de, “hıfz yönünden iyi değildir.”⁵¹⁴ ifâdesini kullanmaktadır. Öte yandan Buhârî (v. 256/870), İbn Akîl hakkında “*mukâribü’l-hadîs* = hadisi güvenilir râvilerin rivâyetine yakındır”⁵¹⁵, el-İclî (v. 261/875), “*sîka ve câizü’l-hadîs* = hadisi alınabilir”⁵¹⁶ demektir. et-Tirmizî (v. 279/892) ise İbn Akîl için, “*sadûk* = doğru sözlü, *kad tekelleme fihi bağdu ehli’l-ilmî min kıbeli hıfzihi* = bazı âlimler hıfzından dolayı tenkit ettiler”⁵¹⁷ ifâdesini kullanmaktadır. Netice olarak Abdullah b. Muhammed b. Akîl hakkında münekkittir

⁵⁰⁸ el-Mizzî, **Tehzîbü’l-Kemâl**, C.XVI, s. 82; İbn Hacer, **Tehzîbü’t-Tehzîb**, C.VI, s. 13–15. et-Tirmizî (v. 279/892), Ahmed b. Hanbel’in ondan nakledilen rivâyetle istidlâl ettiğini belirtmektedir. Bk. et-Tirmizî, “et-Tahâre”, 3; el-Mizzî, **Tehzîbü’l-Kemâl**, C.XVI, s. 84. Fakat Ahmed b. Hanbel’in onu, kendisiyle ilgili “*yetteküne bi-hadîsihi* = hadislerinden uzak duruyorlardı” denen Âsım b. Ubeydullah ile aynı derecede tuttuğunu söylemektedir. Bk. Ahmed b. Hanbel, **el-İlel**, C.II, s. 210. Bu durum Ahmed b. Hanbel’in kendisiyle ilgili “hadisi alınmaz” görüşünün doğruluğunu gösterdiği gibi, et-Tirmizî’nin onunla ilgili naklettiği görüşün doğru olmadığını ya da ondan nakledilen rivâyeti başka bir karineden ötürü delil aldığını düşündürmektedir.

⁵⁰⁹ İbn Ebî Hâtim, **el-Cerh**, C.V, s. 154; el-Mizzî, **Tehzîbü’l-Kemâl**, C.XVI, s. 84; İbn Hacer, **Tehzîbü’t-Tehzîb**, C.VI, s. 13–15.

⁵¹⁰ el-Ukaylî, **a.g.e.**, C.II, s. 701; İbn Ebî Hâtim, **el-Cerh**, C.V, s. 154; İbnü’l-Cevzî, **ed-Duafâ ve’l-metrûkîn**, C.II, s. 140; el-Mizzî, **Tehzîbü’l-Kemâl**, C.XVI, s. 82.

⁵¹¹ Ebû İshak İbrâhim b. Yakub el-Cüzcânî, **Ahvâlü’r-ricâl**, thk. Subhi el-Bedri Samerraî, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut, 1985, s. 138; el-Mizzî, **a.g.e.**, C.XVI, s. 83.

⁵¹² el-Mizzî, **a.g.e.**, C.XVI, s. 84.

⁵¹³ İbn Hibbân, **Kitâbü’l-mecrûhîn**, C.I, s. 494; İbnü’l-Cevzî, **ed-Duafâ ve’l-metrûkîn**, C.II, s. 140.

⁵¹⁴ Ebü’l-Hasan Nureddin Ali b. Ebî Bekr b. Süleyman el-Heysemî, **Mecmau’z-zevâid ve menbaü’l-fevâid**, Dârü’l-Fikr, 1992/1412, C.I, s. 588; C.VI, s. 22; C.VII, s. 18;

⁵¹⁵ el-Mizzî, **a.g.e.**, C.XVI, s. 84.

⁵¹⁶ el-İclî, **a.g.e.**, s. 277; el-Mizzî, **a.g.e.**, C.XVI, s. 83.

⁵¹⁷ et-Tirmizî, “et-Tahâre”, 3; İbnü’l-Cevzî, **ed-Duafâ ve’l-metrûkîn**, C.II, s. 140; el-Mizzî, **a.g.e.**, C.XVI, s. 84; İbn Hacer, **Tehzîbü’t-Tehzîb**, C.VI, s. 13–15.

hadis âlimlerinin daha fazla cerh if3adeleri onun rivâyetinin hadis tekniği açısından problemlili olduğunu ve delil alınmaya müsâit olmadığını göstermektedir.

d. Rivâyetin Asabe Yoluyla Mirasçılığa Delil Olması

Rivâyet cumhur tarafından yukarıda belirtildiği üzere asabe yoluyla mirasçılığa delil kabul edilmektedir. Kanaatimiz rivâyetin asabeliğe, diğer bir ifâdeyle ashâbü'l-ferâizin hisselerini almalarından sonra kalanı mirasbırakanla aralarına kadın girmemiş asabe erkek hısımların al-akrabu fe'l-akrab kuralına göre alacaklarına delil olamayacağı yönündedir. Zira;

i. Rivâyet, asabe yoluyla mirasçılığa delil kabul edildiği şekliyle Kur'an'daki miras hükümlerine aykırılık ortaya çıkacaktır. Kadınlarla erkeklerin terekeyi ikili birli paylaşmaları, kadınlarla erkeklerin mirasçılık açısından farklılığın olmaması gibi Kur'an'daki birçok miras kuralı bozulmaktadır⁵¹⁸.

ii. Kardeşlerin, kız veya erkek çocuklar bulunduğunda mirasçı olamayacakları Kur'an'da açıkça belirtilerek kardeşlerin mirasçılıklarında ocuk bulunmaması şart koşulmaktadır. Aksi uygulamadaysa âyetin hükmüne muhalif davranılmış olacaktır⁵¹⁹. Kardeşlerin mirasçılıklarında çocuğun bulunmaması gerektiğinin belirtildiği âyet, "**Senden fetva istiyorlar. De ki: Kelâle ile ilgili Allah size şöyle fetva veriyor. Eğer bir kimse ölür de çocuğu bulunmaz ve bir kız kardeşi kalırsa, terekesinin yarısı onundur. Eğer kız kardeşi ölür ve çocuğu da bulunmazsa erkek kardeş ona mirasçı olur.**"⁵²⁰ şeklinde dir.

iii. Rivâyette mirasbırakan, geride iki kız çocuğunu, karısını ve erkek kardeşini bırakmaktadır⁵²¹. Fakihler burada terekenin kalanını erkek kardeşin almasını, amcanın alması gibi telakki ederek rivâyeti amca, amca oğlu, babanın

⁵¹⁸ Ayrıntı için bir önceki bölüme bakınız.

⁵¹⁹ Ayrıntı için, "Kelâle Meselesi" başlıklı bölüme bakınız.

⁵²⁰ en-Nisâ 4/176.

⁵²¹ Rivâyette Sâd b. er-Rebî'nin vefat ederek iki kız çocuğunu, karısını ve erkek kardeşini bıraktığı meselenin olduğu görülmektedir. Rivâyette Peygamber (sav)'e isnad edilen çözüm tabloda şöyle gösterilebilir:

Tablo-52: (Karı, iki kız ocuk, erkek kardeş)

		24X
İki kız ocuk	2/3	16X
Karı	1/8	3X
Erkek kardeş	Kalan almıştır	5X

amcası gibi asabe erkek hısımların asabeliklerine delil kabul etmektedirler⁵²². Fakat rivâyette terekenin kalanını alan mirasbırakanın erkek kardeşi olup mirasbırakanın amcası değildir. Bu sebeple rivâyet delil olsa bile kardeşlerin mirasçılıklarında delil olabilir ki onların mirasçılıkları da miras âyetlerinde açıkça ortaya konulmuştur⁵²³. Bu nedenle rivâyetin amca, amca oğlu, babanın amcası gibi hısımların asabelikle mirasçı olacağına; hala, amcanın kızı gibi hısımların mirasçı olamayacağına delil almak zorlama gözükmektedir.

iv. Mekke'den Medine'ye yapılan 622 tarihli hicretten sonra Medine'deki kardeşlik akdinde Sâd b. er-Rebî'nin, iki karısından birini (boşayarak) Abdurrahman b. Avf'e nikahlamak istediği, fakat onun kabul etmediği kaydedilmektedir⁵²⁴. Kardeşlik akdinden bir iki yıl sonra vuku bulan Uhut savaşı esnâsında iki karısı da nikâhında bulunuyor olmalıdır. Rivâyette ise bundan bahsedilmemektedir.

v. Abdullah b. Abbâs'ın iki kız çocuğa yarım hisse verdiği belirtilmektedir⁵²⁵. Kanaatimizce miras âyetlerinden iki kız çocuğun üçte iki alacağı açıkça anlaşılırsa da⁵²⁶ bu rivâyet asabe maa-gayrihi mirasçılığa muhalefeti şiddetli olduğu fakihlerce de zikredilen⁵²⁷ İbn Abbâs'ın aleyhine delil getirilmiş olmalıdır.

⁵²² el-Cessâs (v. 370/981), mirasbırakanın amcasının mirasçılığını bu rivâyetle açıklamaktadır. Bk. el-Cessâs, **a.g.e.**, C.II, s. 79. el-Mâverdi (v. 450/1058), iki kız çocuğun terekenin üçte ikisini, karısının sekizde birini Sâd b. er-Rebî'nin amcasının ise kalanı aldığını söylemektedir. Bk. el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 115; ed-Demîrî, **a.g.e.**, C.VI, s. 119-120.

⁵²³ en-Nisâ 4/12, 176.

⁵²⁴ Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.VI, s. 178; Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, C.XX, s. 290, 384; C.XXI, s. 346; Buhârî, "Fezâilü's-Sahâbe", 33, 79; "en-Nikâh", 7; et-Tirmizî, "Birr ve's-sıla", 22;

⁵²⁵ el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 100; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 255; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, XV, 389-390; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 139; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 162; İbn Kudâme, **a.g.e.**, IX, 7, 11; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 80; İbnü'l-Mecdi, **a.g.e.**, C.I, s. 379, 381, 398; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 27. el-Kurtubî (v. 671/1273), iki kız çocuğun üçte iki aldığı icmâ edildiği görüşünü tenkit ederek İbn Abbâs'ın iki kız çocuğa yarım hisse verdiğine ilişkin haber bulunduğunu söylemektedir. Bk. Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, **el-Câmî li ahkâmî'l-Kur'ân**, thk. Hişam Samîr el-Buhârî, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad, 2003, C.III, s. 63.

⁵²⁶ es-Süheylî (v. 581/1185) de, "يوصيكم الله في اولادكم للذكر مثل حظ الانثيين", **Allah çocuklarınız hakkında ikili birli taksimi emreder**" (en-Nisâ 4/11) âyetinde erkek çocuğun, kız çocukla bulunduğu durumda üçte iki alacaklarının anlaşıldığını belirterek iki kız çocukla ilgili hükmün kız kardeşlere kıyasen veya sünnetle sâbit olduğunu söyleyenleri tenkit etmektedir. Bk. es-Süheylî, **a.g.e.**, s. 35.

⁵²⁷ el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 107; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 161; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 127, 157; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 149; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 9, 30; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 84; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 35; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 92.

vi. Miras âyetlerinin nüzul sebebine ilişkin rivâyetin râvisi Câbir b. Abdillâh'tan, "*Hastalandığımda Peygamber (sav), Ebû Bekir ile ziyâretime geldi... Ben 'Ey Allah'ın Rasûlü! Malımı nasıl paylaşıracağım?' diye sordum. Bunun üzerine, 'Allah çocuklarınız hakkında emrediyor.'*⁵²⁸ *âyeti nâzil oldu.*"⁵²⁹ şeklinde bir başka rivâyet daha nakledilmektedir. Âyetin birden fazla nüzul sebebi olabileceğine de Câbir b. Abdillâh'tan aynı âyetle ilgili iki farklı hâdisenin nüzul sebebi olarak zikredilmesi birisinin tercihini gerektirdiğinden muttefekun aleyh olduğu için kanaatimiz bu rivâyetin tercihi yönündedir.

vii. Rivâyet senet yönünden değil de metin açısından sahih kabul edilse bile, iki kız çocuğun üçte iki hisse, karısının sekizde bir almasından sonra kardeşin kalanı asabellikte miras olarak aldığına ilişkin karine bulunmamaktadır. Rivâyette erkek kardeşin terekenin kalanını alması "*Miras taksiminde (kendilerine pay düşmeyen) akrabalar, yetimler ve fakirler bulunurlarsa maldan bir şeyler verin ve güzel sözler söyleyin.*"⁵³⁰ âyetinin hükmü gereğince tu'me/yiyecek kabilinden olması da muhtemeldir.

6. Asabe yoluyla mirasçılığa delil alınan rivâyetlerden birisi de Ebû Hureyre'den nakledilen, "ان رسول الله قال والذي نفسي بيده إن على الأرض من مؤمن إلا أنا أولى", *Peygamber (sav), 'Nefsime elinde olan Allah'a yemin olsun ki ben insanlar içinde size en evlâ olanınızım. Kim ölür de borç bırakırsa ödemesi bana aittir, Her kim de ölür geride mal bırakırsa asabesindedir' dedi.*"⁵³¹ şeklindeki rivâyettir.

İbnü'l-Münzir (v. 309/921), bu rivâyeti asabe yoluyla mirasçılığa delil olarak zikretmektedir⁵³². el-Kirmânî (v. 786/1384), rivâyetteki asabe lafzının,

⁵²⁸ en-Nisâ 4/11.

⁵²⁹ Buhârî, "et-Tefsîr", 4; Müslim, "Ferâiz", 2; et-Tirmizî, "Ferâiz", 8. Rivâyetin en-Nisâ 4/11 âyetinin nüzul sebebi görülmesiyle ilgili bk. et-Taberî, **et-Tefsîr**, C.VI, s. 460; İbn Ebî Hâtim, **Tefsîrü'l-Kurân**, C.III, s. 880; el-Cessâs, **a.g.e.**, C.II, s. 80; İbnü'l-Cevzî, **Zâdü'l-mesîr fî ilmi't-tefsîr**, 4.bs., el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, 1987/1407, C.II, s. 25-26; el-Kurtubî, **el-Câmî**, C.III, s. 57 vd.; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 492.

⁵³⁰ en-Nisâ 4/7.

⁵³¹ Müslim, "Ferâiz", 4; Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, C.VI, s. 238. Aynı rivâyet Ebû Hureyre'den "فمن ترك مالا فماله لموالى العصبية", *Her kim terekesini bırakırsa malı asabesinin mevâlisindedir.*" şeklinde de nakledilmektedir. Bk. Buhârî, "Ferâiz", 15. Ebû Hureyre'den ayrıca "وأیکم ما ترك مالا فليؤثر بماله عصبته من", *Hangizin ölürse terekesine, kim asabesi ise o mirasçı olur.*" şeklinde de nakledilmektedir. Bk. Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.VIII, s. 291; Müslim, "Ferâiz", 5; Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, C.VI, s. 201

⁵³² İbnü'l-Münzir, **el-İşrâf**, C.IV, s. 348.

ashâbü'l-ferâizin hisselerini almasından sonra kalanı asabelikle alan hısımlar olduğu görüşündedir⁵³³. ed-Demîrî (v. 808/1405), rivâyeti asabeliğe ilişkin delil olarak zikrettikten sonra rivâyetten asabe hısımların terekenin tamamını alacağı ile asabe hısımlardan başka mirasçı olmadığına anlaşıldığını söylemektedir⁵³⁴.

Rivâyette asabe ve asabe olmayan ayrımı yapılmayarak tüm mirasçılar asabe olarak nitelendirilmektedir. Bu sebeple rivâyette asabe lafzının mirasbırakanla arasına kadın girmemiş erkek asabe hısımların mirasçılıkları şeklinde ıstılah anlamıyla kullanılmayarak mirasçı anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır. ed-Dâvudî (v. 467/1075)'nin de buradaki asabe lafzından kastın verese olup, asabe yoluyla mirasçı hısımlar manasında olmadığını söylediği belirtilmektedir⁵³⁵. Rivâyetin Ebû Hureyre'den nakledilen farklı tariklerinin “من ترك مالا فهو للورثة” , *Her kim geride mal bırakırsa mirasçılarınınındır.*⁵³⁶, “من ترك مالا فلاهله” , *Her kim mal bırakırsa ehlinindir*⁵³⁷ şeklinde olması rivâyetteki asabenin ıstılah anlamıyla olmadığını, kadınları da kapsayacak şekilde verese anlamında kullanıldığını göstermektedir.

II. Asabe Bi-Nefsihi Mirasçılığın Şartları

Asabeliğe ilişkin tariflerde görüldüğü üzere asabe bi-nefsihi mirasçılığın oluşması ve asabe bi-nefsihi mirasçı olacak hısımların taşımaları gereken çeşitli şartların oluşması gerekmektedir. Asabe bi-nefsihi hısım,

⁵³³ Abdullah Şemseddin Muhammed b. Yusuf b. Ali el-Kirmânî, **el-Kevâkibü'd-derârî fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî**, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1981/1401, C.XXIII, s. 167; İbn Hacer, **Fethü'l-Bârî**, C.XII, s. 12.

⁵³⁴ ed-Demîrî, **a.g.e.**, C.VI, s. 158.

⁵³⁵ İbn Hacer, **Fethü'l-Bârî**, C.XII, s. 12; el-Aynî, **a.g.e.**, C.XIX, s. 212.

⁵³⁶ Buhârî, “Ferâiz”, 4; “Nafakât”, 15; “İstikrâz”, 11; “Havâlât”, 16; Müslim, “Ferâiz”, 5; İbn Mâce, “Ahkâm”, 53; “Ferâiz”, 9; Ebû Dâvud, “Ferâiz”, 8; “el-Büyû”, 9; et-Tirmizî, “el-Cenâiz”, 66; en-Nesâî, “Cenâiz”, 69. Bazı rivâyetlerde ise “من ترك مالا فلاهله” , *Kim geride mal bırakırsa ehlinindir.* şeklinde yer almaktadır. Bkz. Müslim, “Ferâiz”, 5; İbn Mâce, “Mukaddime”, 7; Ebû Dâvud, “el-Harac ve'l-İmâre”, 15; Tirmizî, “Ferâiz”, 1; en-Nesâî, “es-Salâtü'l-idîn”, 22; Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, C.VI, s. 201.

⁵³⁷ Müslim, “Ferâiz”, 5; İbn Mâce, “Mukaddime”, 7; Ebû Dâvud, “el-Harac ve'l-İmâre”, 15; Tirmizî, “Ferâiz”, 1; en-Nesâî, “es-Salâtü'l-idîn”, 22; Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, C.VI, s. 201.

- Ashâbü'l-ferâiz hısımlardan sonra mirasçı olmalıdır⁵³⁸.
- Terekenin tamamına tek cihetten mirasçı olmalıdır / olabilmelidir⁵³⁹.
- Erkek olmalıdır⁵⁴⁰.
- Mirasbırakanla kendisi arasında kadın bulunmayan kişi olmalıdır⁵⁴¹
- Mirasbırakana kendisinden uzakta olan asabe hısımları hacbedebilmelidir / hacbeder⁵⁴².
- Mirasbırakana aynı derecedeki asabe hısımlar arasında tercih sebebi akrabalık kuvvetidir⁵⁴³.
- Asabe erkek hısımla mirasbırakana ulaşan kişi onunla birlikte mirasçı olamaz. Bir diğer ifâdeyle mirasbırakana kendisiyle ulaşan hısımları hacbeder⁵⁴⁴.
- Ashâbü'l-ferâiz hısımlardan hisse kalmadığında mirasçı olamaz⁵⁴⁵.

Asabe bi-nefsihi hısımların asabe yoluyla mirasçılıklarının tam olarak anlaşılması kanaatimizce asabeliğe ilişkin mezkûr şartların, delillerin ve ilgili tartışmaların değerlendirilmesiyle mümkündür.

A. Asabenin Ashâbü'l-ferâizden Sonra Mirasçı Olması

Asabe hısımların mirasçılıklarının ashâbü'l-ferâizden sonra olacağı, asabeliğin şartlarından birisi olarak kabul edilerek aşağıdaki iki rivâyet delil alınmaktadır:

⁵³⁸ İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 256–257; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 146–147; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 22, 26; İbnü'l-Hâim, **el-Füsûl**, s. 74; el-Megîlî, **a.g.e.**, s. 218, 297; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 80.

⁵³⁹ es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.IV, s. 110; C.XXIX, s. 138; C.XXX, s. 50; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 22; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 101; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 6–7; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 79.

⁵⁴⁰ es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 138; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 22; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 354, 355; el-Megîlî, **a.g.e.**, s. 218; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 36; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 75.

⁵⁴¹ eş-Şîrâzî, **a.g.e.**, C.IV, s. 95; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 75.

⁵⁴² İbnü'l-Münzir, **el-İşrâf**, C.IV, s. 350; İbn Kudâme, **el-Muğnî**, C.IX, s. 22; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 36–37.

⁵⁴³ İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 22.

⁵⁴⁴ eş-Şîrâzî, **a.g.e.**, C.IV, s. 91; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 93; İbnü'l-Arabî, **a.g.e.**, C.I, s. 435; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 388, 390; el-Megîlî, **a.g.e.**, s. 284; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 76; Ebû Zehre, **Ahkâmü't-terekât**, s. 169.

⁵⁴⁵ eş-Şîrâzî, **a.g.e.**, C.IV, s. 99; İbnü'l-Hâim, **el-Füsûl**, s. 70; el-Megîlî, **a.g.e.**, s. 297; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 310; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 36; Ebû Zehre, **Ahkâmü't-terekât**, s. 162.

İlki, “*Hisse sahiplerine hisselerini veriniz geride kalan en yakın erkeğindir.*”⁵⁴⁶ rivâyetidir. Buna göre ashâbü’l-ferâiz hısımlara hisseleri verildikten sonra kalan en yakın asabe erkeğe verilecektir⁵⁴⁷. **İkincisi**, Sâd b. er-Rebî’nin hanımının Peygamber (sav)’e gelerek miras meselesini sorduğu, onun da Sâd’ın karısına sekizde bir, iki kız çocuğa üçte iki ve kalanı kardeşe verdiği rivâyettir⁵⁴⁸. Buna göre Peygamber (sav)’in, iki kız çocuk ve karısı gibi hisseleri belirli hısımlara hisselerini verdikten sonra kalanı asabe kardeşine verdiği belirtilmektedir⁵⁴⁹.

Asabe hısımların ashâbü’l-ferâizden sonra mirasçı olacaklarının kabulü, ‘mirasçıların ashâbü’l-ferâiz, asabe ve zevi’l-erhâm şeklinde ayrılmasını’ ve ‘ashâbü’l-ferâize redd ile zevi’l-erhâmın mirasçılıklarının asabeden (özellikle velâ yoluyla asabelik) öncelikli olmasını’ da beraberinde getirmektedir. Bu meselelerin her birinin ayrı ayrı ele alınması, ‘asabe hısımların ashâbü’l-ferâizden sonra mirasçı olacakları’ kuralını etraflıca ortaya koyacağından aşağıda etraflıca ele alınacaktır

1. Hısımların Asabe, Ashâbü’l-ferâiz ve Zevi’l-erhâm Olarak Sınıflandırılması

Akrabaların ashâbü’l-ferâiz, asabe ve zevi’l-erhâm olarak sınıflandırılmaları hısımların hangilerinin ashâbü’l-ferâiz veya asabe olduğu, hangi hısımların her iki sınıftan olduğu ile nasıl hallerde hısımların ilgili sınıfa göre mirasçı olacaklarıyla yakından ilgilidir. Ashâbü’l-ferâiz, asabe ve zevi’l-erhâm hısımların kesin tanımlarla ayrılmalarına karşın mirasçılıkları açısından böyle bir ayırmadan söz edememekteyiz. Sâdece ashâbü’l-ferâiz ve sâdece asabe kabul edilen hısımlar bulunduğu gibi hem ashâbü’l-ferâiz hem asabe şeklinde iki sınıftan sayılan hatta aynı anda iki sınıftan da sayılarak mirasçı olan hısımlar vardır. Bunları şöyle belirtebiliriz:

⁵⁴⁶ Rivâyetle ilgili ayrıntı için, “Asabe Yoluyla Mirasçılığa İlişkin Deliller” başlıklı bölüme bakınız.

⁵⁴⁷ İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 256–257; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 146–147; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 22, 26; İbnü’l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 307; Sibtü’l-Mardîni, **a.g.e.**, C.I, s. 171; el-Meşriki, **a.g.e.**, C.I, s. 47, 48, 80.

⁵⁴⁸ Rivâyetle ilgili ayrıntı için, “Asabe Yoluyla Mirasçılığa İlişkin Deliller” başlıklı bölüme bakınız.

⁵⁴⁹ en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 101; İbnü’l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 309.

— Ashâbü'l-ferâiz hısım olan dört erkekten⁵⁵⁰ ikisi olan baba ile babanın babası olan dede aynı anda ashâbü'l-ferâiz ve asabe olabilmektedir⁵⁵¹. Cumhura göre, mirasbırakan kız çocuğuyla babasını veya dedesini bıraktığında baba ashâbü'l-ferâiz olarak altıda biri, kız çocuğun yarım hisse almasından kalanı da asabelikle almaktadır⁵⁵². Tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo-53: (Kız çocuk, baba veya dede)

		6X
Kız çocuk	$\frac{1}{2}$	3X
Baba (veya dede)	1/6 + Kalan	1X + 2X

— Kız çocuk, oğlun kızı, anne baba bir kız kardeş ve baba bir kız kardeş gibi bazı hısımların mirasçılıklarıysa asabe ile ashâbü'l-ferâiz olma arasında değişmektedir⁵⁵³. Baba ve dedenin asabe ve ashâbü'l-ferâiz olmalarıysa çocuklarla kardeşlerin asabe bi-gayrihi veya asabe maa-gayrihi mirasçı olmalarından farklılık taşımaktadır. Fakiherin de belirttiği gibi baba ile dede, aynı anda ashâbü'l-ferâiz ve asabe olabilirken kız çocuk, oğlun kızı, öz ve baba bir kız kardeş farklı hallerde ashâbü'l-ferâiz veya asabe olurlar⁵⁵⁴.

⁵⁵⁰ Ashâbü'l-ferâiz kabul edilen hısımlar, dördü erkek, dokuzu kadın olmak üzere on üç kişi olup bunlardan sadece baba, sahih dede, anne bir kardeş ile koca erkektir. Kadınlar ise karısı, kızı, oğlunun kızı ile ilâ nihâye oğlunun kızı, anne baba bir kız kardeşi, baba bir kız kardeşi, anne bir kız kardeşi, annesi ve sahih ninesidir. Ayrıntı için bk. es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 174; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 14; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 31, 36; Seydişehrî, **a.g.e.**, s. 62–63.

⁵⁵¹ el-Gazzâlî, **a.g.e.**, C.IV, s. 338; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 55; İbnü'l-Hâim, **el-Füsûl**, s. 73; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 314, 350; el-Megîlî, **a.g.e.**, s. 220; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 36; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 80. İbnü'l-Mecdî (850/1447), tek bir sebeple hem ashâbü'l-ferâiz hem asabe olan baba ile dedeyi saydıktan sonra iki sebeple hem asabe hem ashâbü'l-ferâiz olan hısımlara da mevlâ'l-atâka olan kocayla anne bir kardeş olan amca oğlunu saymaktadır. Bk. İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 350.

⁵⁵² İbnü'l-Münzîr, **el-İşrâf**, C.IV, s. 320; et-Taberî, **et-Tefsîr**, C.VI, s. 462; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 108, 109, 121; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 404; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 144 vd.; el-Gazzâlî, **a.g.e.**, C.IV, s. 338; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 349; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 15; İbnü'l-Hâim, **el-Füsûl**, s. 102; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 314; Sibtü'l-Mardîni, **Şerhu'l-füsûl**, C.I, s. 266, 267.

⁵⁵³ es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 174; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 55; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 15-16.

⁵⁵⁴ İbnü'l-Hâim, **el-Füsûl**, s. 73; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 350; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 36.

— Hem asabe hem ashâbü'l-ferâiz mirasçı kabul edilen, yukarıdakilerden farklı bir hal de anne bir kardeş olan amca oğluya, amca oğlu olan kocanın durumudur. Cumhura göre⁵⁵⁵ anne bir kardeş olan amca oğlu önce anne bir kardeş olarak farz hissesini, sonra ise kalanı asabelikle; mirasbırakanın kocası olan amca oğlu da, öncelikle koca olarak farz hissesini, sonra ise kalanı asabelikle alacaktır⁵⁵⁶. Bu durum, mezkûr hallerden farklı olarak mirasbırakana iki yönden akrabalıkla ya da iki farklı mirasçılık sebebinin bulunmasıyla ortaya çıkmaktadır.

Hısımların ve mirasçılıklarının kategorik olarak ayrılmalarına karşın kimi hısımlar, bazen asabe bazen ashâbü'l-ferâiz ya da bir meselede aynı anda asabe ve ashâbü'l-ferâiz olabilmektedir. Hısımların ashâbü'l-ferâiz, asabe ve zevi'l-erhâm olarak sınıflandırılmalarını şu noktalardan değerlendirebiliriz:

(1) Ashâbü'l-ferâiz hısımlar, “hisseleri Allah’ın kitabında veya Peygamber’in sünnetinde açıkça belirlenmiş kişiler”⁵⁵⁷ şeklinde belirtilmelerine rağmen Kuran’da mirasçılıkları ve hisseleri açıkça belirtilmiş erkek çocuk ile baba tarafından erkek kardeşler cumhura göre ashâbü'l-ferâiz sayılmamaktadır. Erkek çocuğun mirasçılığı ile ilgili Kur’an’da mirasbırakanın kız çocukları⁵⁵⁸, anne ve babaları⁵⁵⁹, mirasbırakanın karı veya kocasıyla bulunduğu⁵⁶⁰ mirasçılıkları açıkça zikredilmesine rağmen onlar da cumhura göre ashâbü'l-ferâiz kabul edilmemektedir. Baba tarafından erkek kardeşler yalnızken, kız kardeşleriyle⁵⁶¹ ve anneyle bulduklarındaki mirasçılıkları⁵⁶² Kur’an’da açıkça belirtilmektedir. Bu

⁵⁵⁵ Abdullah b. Mesud’un iki amca oğlundan birisinin anne bir kardeş olduğu meselede, “ذو السهم أحق ، ممن لا سهم له ، Hisse sahibi, hissesi olmayandan önceliklidir” diyerek terekenin tamamını anne bir kardeşe verdiğini belirtmesi anne bir kardeş olan amca oğlunun bulunduğu meselede de iki yönden mirasçı yapmadığını göstermektedir. Bk. Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.X, s. 286-287; İbn Ebî Şeybe, **a.g.e.**, C.XVI, s. 227 vd.; Saïd b. Mansûr, **a.g.e.**, C.I, s. 63, 71; el-Cessâs, **a.g.e.**, C.II, s. 94. Şureyh (v. 78/697), en-Nehâî (v. 95/714), İbn Sîrin (v. 110/728), Hasan el-Basrî (v. 110/728), Atâ (v. 115/723) ve Ebû Sevr (v. 240/854)’in görüşlerinin İbn Mesud’un görüşü gibi olduğu belirtilmektedir. Bk. İbnü'l-Münzir, **el-İsrâf**, C.IV, s. 351; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 115, 116; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 299; eş-Şîrâzî, **a.g.e.**, C.IV, s. 99, İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 30.

⁵⁵⁶ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 116; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 178-179; es-Süheylî, **a.g.e.**, s. 82-83; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 30-34; İbnü'l-Hâim, **el-Füsûl**, s. 76-77.

⁵⁵⁷ es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 138; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 6, 14; el-Bakarî, **Hâşiye**, s. 45; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 47, 63; Seydişehrî, **a.g.e.**, s. 62.

⁵⁵⁸ en-Nisâ 4/11.

⁵⁵⁹ en-Nisâ 4/11.

⁵⁶⁰ en-Nisâ 4/12.

⁵⁶¹ en-Nisâ 4/176.

⁵⁶² en-Nisâ 4/11.

durum fakihler tarafından da dile getirilmesine⁵⁶³ rağmen erkek kardeşler ashâbü'l-ferâiz hısımlardan sayılmamaktadırlar. Kanaatimizce mirasçılıkları Kur'an'da açıkça belirtilen erkek çocuk, erkek kardeş gibi hısımların mirasçılıklarını, amca, amca oğlu, babanın amcası gibi mirasçılıklarına ilişkin nass bulunmayan uzak hısımlarla aynı sınıfta kabul etmek isâbetli değildir.

(2) Ashâbü'l-ferâiz ve asabe kabul edilen babanın, çocuklarla ve mirasbırakanın annesiyle bulunduğu mirasçılığı, ilgili âyette, “**Ölenin çocuğu varsa, anne babasından her birinin altında bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yok ve birlikte mirasçı oluyorsa terekeden annenin hissesi üçte birdir.**”⁵⁶⁴ şeklinde belirtilmektedir. Âyetten babanın anneye bulunduğu hissesinin üçte iki olacağını kabulüyle birlikte anneye bulunduğu babanın, ‘ashâbü'l-ferâiz ya da asabe olarak mı mirasçı olduğu’ ihtilafıdır⁵⁶⁵.

Âyetten anne babanın ikili birli alacaklarının açıkça belirtilmesi sebebiyle anneye babanın mirasçılığını birbirinden ayırmak doğru gözükmemektedir. Anne ile baba terekeyi ikili birli paylaşırken annenin ashâbü'l-ferâiz olarak mirasçı olduğu, babanın asabe olarak mirasçı olduğu şeklinde âyette ayırım yapılmamaktadır⁵⁶⁶. Buna rağmen cumhur tarafından annenin mirasçılığının farz hisse alma, babanın mirasçılığının ashâbü'l-ferâiz ve asabelikle olduğu ayırımına gidilmiştir. Babanın, erkek çocukla bulunduğu ashâbü'l-ferâiz, kız çocukla bulunduğu ashâbü'l-ferâiz, anneye bulunduğu asabe olduğu; babayla bulduklarında kız çocukların ashâbü'l-ferâiz, babayla bulduklarında erkek çocukların asabe oldukları kabul

⁵⁶³ Bk. es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 139; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 63.

⁵⁶⁴ en-Nisâ 4/11.

⁵⁶⁵ el-Meşrikî, “**Anne baba mirasçı olursa annenin hissesi üçte birdir.**” (en-Nisâ 4/11) âyetiyle ilgili, anneye babanın birlikte mirasçı olacağını söylenmesinden babanın üçte iki alacağını belirtildiğini söylemektedir. bk. el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 49. Mehmed Şah el-Fenârî, “buradan zımnî takdir olarak babanın üçte iki alacağı anlaşılır... Fakat burada babanın mirasçılığı farz yoluyla olmayıp asabeliktedir.” demektedir. Bk. Mehmed Şah, **Hâşiye**, s. 45. el-Megîlî (v. 816/1414) de bu görüştedir. Bk. el-Megîlî, **a.g.e.**, s. 259-260.

⁵⁶⁶ es-Süheyli (v. 581/1185) de, “فإن لم يكن له ولدورثه أبواه فلأمه الثلث”, **Eğer çocuk bulunmaz ve anne baba mirasçı olursa annenin hissesi üçte birdir.**” (en-Nisâ 4/11) âyetinde çocuğun bulunmamasıyla anne babanın birlikte mirasçı olması şartının bulunduğunu, annenin hissesinin üçte bir olarak belirtilmesinden babanın hissesinin üçte iki olduğunun açıkça anlaşıldığını, ayrıca babanın üçte iki alacağını belirtilmesine gerek olmadığını söylemektedir. Bk. es-Süheyli, **a.g.e.**, s. 48.

edilmektedir⁵⁶⁷. Bu ayrımın, asabelikle miras hükümlerinin uyuşturulmasının neticesi olduğu anlaşılmaktadır.

(3) Bazı hısımların ashâbü'l-ferâiz veya zevi'l-erhâmdan mı oldukları çalışmamızın ilgili yerlerinde belirtileceği üzere Sünnî ve Şîî fıkıh mezhepleri arasında ihtilaflıdır. İmâmiyye mezhebinde ashâbü'l-ferâiz, asabe ve zevi'l-erhâm ayrımı bulunmazken, Sünnî fıkıh mezheplerinde çocuklar olmadığında ashâbü'l-ferâizden kabul edilen oğlunun kızları, onların yerine geçerek onlar gibi hacedip mirasçı olurken, kızının çocukları mirasbırakanla aralarına kadın girmesinden dolayı zevi'l-erhâm sayılmaktadırlar⁵⁶⁸. Bu durum annenin babası, hala ve teyze gibi hısımlar için de geçerlidir.

2. Ashâbü'l-ferâiz Hısımların Mirasçılıklarının Öncelikli Olacağı

Asabe hısımların ashâbü'l-ferâizden sonra mirasçılıkları, “ashâbü'l-ferâiz hısımların mirasçılıklarının mı kuvvetli olduğu yoksa asabelikle mirasçılığın mı kuvvetli olduğunun” tartışılmasına neden olmaktadır. Asabelikle mirasçılığı kabul eden fakihlerin bazılarının, asabeliğin en kuvvetli mirasçılık sebebi olduğunu belirtmelerinden⁵⁶⁹ ötürü kanaatimizce haklı olarak, “asabe hısımların mirasçılıklarının kuvvetli olmaları, onların ashâbü'l-ferâiz hısımlardan öncelikli olmalarını gerektirmez miydi?” tenkidi yöneltilmektedir⁵⁷⁰. el-Kelâbâzî (v. 700/1300), *Dav'ü's-sirâc* isimli eserinde şöyle demektedir:

“Siz, ‘asabelik en kuvvetli mirasçılık sebebidir.’ diyorsunuz, buna göre asabe hısımların ashâbü'l-ferâiz hısımlardan önce mirasçı olmaları gerekmez mi? Biz asabenin önce mirasçı olamayacaklarını söylüyoruz. Peygamber (sav)

⁵⁶⁷ Cumhuriyet görüşünün ayrıntısı ve delilleri için, “Veled Meselesi” başlıklı bölüme bakınız.

⁵⁶⁸ Ayrıntı için çalışmamızın “Kızın Çocuklarının Mirasçılıkları” bölümüne bakınız.

⁵⁶⁹ es-Serahsî (v. 480/1090), “ان العصبية أقوى اسباب الارث”, asabelik en kuvvetli mirasçılık sebebidir.”; İbnü'l-Mecdî (v. 850/1447), “والوارثون بالتعصيب أقوى حالا ممن يرث بالفرض”, asabelikle mirasçı olanlar farz hisse alarak mirasçı olanlardan daha kuvvetlidir.”; el-Cürcânî, “ان العصبية أقوى اسباب الارث”, asabelik en kuvvetli mirasçılık sebebidir.” demektedirler. Bk. es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 138, 155, 163, 199; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 430; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 58. Bazı fakihlerse farz hisse almanın daha kuvvetli olduğu görüşündedirler. Örneğin el-Bakarî (v. 1111/1699), hisse sahibi hısımların mirasçılıklarının asabe hısımlardan daha kuvvetli olduğunu, “وقدم الفرض على التعصيب لكون الإرث به أقوى”, farz hisse alma, daha kuvvetli olmasından dolayı asabeliğe takdim edilir.” demektedir. Bk. el-Bakarî, **Hâşiye**, s. 46. İbnü'l-Hâim (v. 815/1412)'in de bu görüşte olduğu belirtilmektedir. Bk. el-Bakarî, **Hâşiye**, s. 78.

⁵⁷⁰ İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 50; Mahmûd b. Ebû Bekir el-Kelâbâzî, **Dav'ü's-sirâc**, Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 1313, vr. 10a-10b; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 6; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 80, 87.

‘*Hisseleri sahiplerine veriniz, geride kalan en yakın erkeğindir.*’⁵⁷¹ buyurarak miras taksimine ashâbü’l-ferâiz hısımlarla başlamamızı emretti. Her kim ashâbü’l-ferâiz hısımlardan değil de miras taksimine asabe hısımlardan başlarsa nassa muhâlif davranmış olur.’⁵⁷²

el-Cürçânî (v. 816/1413) de asabenin ashâbü’l-ferâizden önce mirasçı olması halinde asabe hısımlardan ashâbü’l-ferâize hisse kalmadığından onların mahrum olacaklarını, bunun da bâtil olduğunu belirterek ashâbü’l-ferâiz hısımların öncelikli olmasının Peygamber (sav)’in “*Hisse sahiplerine hisselerini veriniz, geride kalan en yakın erkeğindir.*”⁵⁷³ emrinin gereği olduğunu belirtmektedir.⁵⁷⁴ el-Bakarî (v. 1111/1699) ise, farz hisse almanın asabelikten daha kuvvetli olduğunu çünkü ashâbü’l-ferâizin aksine asabe hısımlara terekeden hisse kalmadığında sâkit olduklarını söylemektedir⁵⁷⁵. İbnü’l-Mecdî (v. 850/1447), mirasçılık sebebi kuvvetli olan asabe hısımların sonraya bırakılma sebebini, ‘mirasçılık sebepleri daha zayıf olan farz hisse sahiplerini terekeden iskât etmemek için’ şeklinde açıklamaktadır⁵⁷⁶. eş-Şinşevrî (v. 999/1591), bir çok ferâiz âliminin ashâbü’l-ferâiz hısımları asabeye takdim etmelerinin, farz hisseyle mirasçılığın daha kuvvetli olduğu anlamına gelmediğini, zayıfların hisselerinin nassa belirtilerek ihtimamla üzerinde durulduğu gibi onları mirastan mahrum etmemek için olduğunu ifade etmektedir⁵⁷⁷.

Burada dikkat çeken nokta, asabe hısımların ashâbü’l-ferâizden sonra mirasçı olacaklarının asabeliğin şartı olarak belirtilmesine karşın buna her zaman uyulmadığıdır. Aşağıda örneklerde de görüleceği üzere, uzaktaki asabe hısım mirasçı olurken ashâbü’l-ferâiz hısımlar bazen mirasçı olamamaktadır.

Örnek–1: Oğlun kızı, anne bir kız ve erkek kardeşle amca oğlunun bulunduğu meselede cumhura göre oğlunun kızı, kız çocuk bulunmadığından onun yerine geçerek terekenin yarısını alacak, anne bir kardeşleri de hacbedecektir⁵⁷⁸.

⁵⁷¹ Rivâyetle ilgili ayrıntı için, “Asabe Yoluyla Mirasçılığa İlişkin Deliller” başlıklı bölüme bakınız.

⁵⁷² el-Kelâbâzî, **a.g.e.**, vr. 10a-10b.

⁵⁷³ Rivâyetle ilgili ayrıntı için, “Asabe Yoluyla Mirasçılığa İlişkin Deliller” başlıklı bölüme bakınız.

⁵⁷⁴ el-Cürçânî, **a.g.e.**, s. 6.

⁵⁷⁵ el-Bakarî, **Hâşiye**, s. 46.

⁵⁷⁶ İbnü’l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 430.

⁵⁷⁷ eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 29. Ferâiz âlimlerinin konuyla ilgili farklı görüşleri için bk. eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 34.

⁵⁷⁸ Mirasbırakanın kız çocukları ile oğlunun kızları mirasbırakanın baba tarafından kardeşlerini terekeden hacb edemezken, anne tarafından kardeşlerini terekeden hacbedebilmektedir. Hanefî, Şâfî, Hanbelî, Mâlikî ve Zâhirî mezheplerinde anne tarafından kardeşlerin kız çocuk ve oğlun kızıyla hacbolmaktadırlar. Bk. İbnü’l-Münzir, **el-İsrâf**, C.IV, s. 326; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 91; İbn

Terekenin kalanı ise en yakın asabe erkek hısım olarak amca oğluna kalacaktır. Burada anne bir kardeşler ashâbü'l-ferâiz olmalarına rağmen mirasçı olamayıp mirasbırakana daha uzakta bulunan amca oğlu mirasçı olmuştur. 'Terekeye öncelikle ashâbü'l-ferâiz hısımların mirasçı olacakları yani ashâbü'l-ferâizin mirasçılığının asabeden öncelikli olduğu' kuralına uyulmamıştır. Meseleyi tabloda şöyle gösterebiliriz

Tablo-54: (Oğlun kızı, anne bir erkek veya kız kardeş, amca oğlu)

		2X
Oğlun kızı	½	1X
Anne bir erkek ve kız kardeş	----	Oğlun kızıyla hacbolur
Amca oğlu	Kalanı almıştır	1X

Örnek-2: Mirasbırakanın iki kız çocuk, oğlunun iki kızı ve amca oğlunu bıraktığı meselede iki kız çocuk terekenin üçte ikisini almaktadır. Oğlun kızları, kadınların alabileceği azami miktar kabul edilen üçte ikilik hisse tamamlanmış olduğundan mirasçı olamayacak, terekenin kalanını en yakın asabe erkek hısım olarak amca oğlu alacaktır⁵⁷⁹. Meseleyi tabloda şöyle gösterebiliriz:

Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 267; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 413, 443; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 146; el-Gazzâlî, **a.g.e.**, C.IV, s. 345, 355; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 7, 65; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 87; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 410; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 466; Sibtü'l-Mardîni, **Şerhü'l-füsûl**, C.I, s. 213; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 98.

⁵⁷⁹ Cumhura göre iki kız çocuğun üçte iki hisse almasından sonra oğlun kızlarını asabe yapacak kimse bulunmadığında, kalanı uzaktaki asabe erkek alır. Bk. İbnü'l-Münzir, **el-İcmâ**, s. 68; el-Cessâs, **a.g.e.**, C.II, s. 85; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 394; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 141; el-Gazzâlî, **a.g.e.**, C.IV, s. 340; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 32; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 12; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 100.

Tablo–55: (İki kız çocuk, oğlun iki kızı, amca oğlu)

		6X	6X
İki kız çocuk	2/3	4X	4X (her bir kız çocuk 2X)
Oğlun iki kızı	----	----	----
Amca oğlu	Kalanı almaktadır	2X	2X

Oğlun kızları, ashâbü'l-ferâiz kabul edilmelerine rağmen mirasçı olamamış, daha uzaktaki amca oğlu mirasçı olmuştur. Dolayısıyla, 'asabe hısımların ashâbü'l-ferâizden sonra mirasçı olacağı' kuralı dikkate alınmamıştır.

3. Asabe Hısımların Zevi'l-erhâm Hısımlardan Öncelikli Olması

Hanefî, Şâfiî, Hanbelî, Mâlikî ve Zahirî mezheplerine göre asabe hısımların mirasçılıkları zevi'l-erhâmdan önceliklidir⁵⁸⁰. Bununla birlikte sahâbeden Ömer b. Hattâb (v. 23/644)⁵⁸¹, Abdullah b. Mesud (v. 32/652)⁵⁸² ve Ali b. Ebî Tâlib (v. 40/661)'in⁵⁸³ rahim sahibi hısımların mirasçılıklarını (cumhur tarafından asabe-i sebebiyye olarak isimlendirilen) velâdan öncelikli yaptıkları nakledilmektedir. Tâbiîn

⁵⁸⁰ el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 117; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 482; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 175; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 164, 317; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 82, 90; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 114; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 40; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 77. Zeyd b. Sâbit ile İbn Ömer'den velânın zevi'l-erhâmdan öncelikli olduğuna ilişkin rivâyetler de nakledilmektedir. Ayrıntı için, "Velâ Yoluyla Asabelik" başlıklı bölüme bakınız.

⁵⁸¹ es-Sevrî, **Kitâbü'l-ferâiz**, s. 40; Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.IX, s. 18; İbn Ebî Şeybe, **a.g.e.**, C.XVI, s. 249; el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 117; Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, C.VI, s. 242; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 481; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 164.

⁵⁸² es-Sevrî, **Kitâbü'l-ferâiz**, s. 40; Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.IX, s. 18; İbn Ebî Şeybe, **a.g.e.**, C.XVI, s. 251; el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 117; Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, C.VI, s. 242; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 482; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 175; el-Kalvezânî, **et-Tehzîb**, s. 164; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 91; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 77.

⁵⁸³ Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.IX, s. 18; İbn Ebî Şeybe, **a.g.e.**, C.XVI, s. 249 vd.; İbnü'l-Münzir, **el-İşrâf**, C.IV, s. 392; Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, C.VI, s. 242; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 481, 482, 513; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 164. es-Serahsî, Ali b. Ebî Tâlib'in velâyı zevi'l-erhâmdan öncelikli yaptığını belirtmektedir. Bk. es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 175.

âlimlerinden Alkâme (v. 62/682)⁵⁸⁴, Mesrûk (v. 63/683)⁵⁸⁵, Şureyh (v. 78/697)⁵⁸⁶, Câbir b. Zeyd (v. 93/711)⁵⁸⁷, İbrâhim en-Nehâî (v. 95/714)⁵⁸⁸, Ömer b. Abdulaziz (v. 101/720)⁵⁸⁹, eş-Şa'bi (v. 103/721)⁵⁹⁰, Atâ (v. 115/713)⁵⁹¹ ile Meymûn b. Mihrân (v. 117/734)'in⁵⁹² zevi'l-erhâm hısım varken mevlâyı mirasçı yapmadıkları belirtilmektedir. Kanaatimizce, sahabe ve tâbiînden nakledilen 'zevi'l-erhâm hısımların velâ yoluyla mirasçılıktan öncelikli olduğu' görüşündeki zevi'l-erhâm, asabe hısımların da içinde olduğu rahim sahibi hısımların tamamını kapsamaktadır. Zevi'l-erhâmın lügat anlamının "rahim yoluyla erkek ve kadın akraba" anlamında olup "asabe ve hisse sahibi olmayan hısımlar" şeklindeki ıstılah anlamından farklı olması da bunu teyit etmektedir⁵⁹³.

Hanefî ve Hanbelî mezheplerinde mirasçılığın akrabalıkla olduğu kabul edilmesine karşın asabeyi zevi'l-erhâmdan öncelikli yapmaları Şâfiî, Mâlikî ve

⁵⁸⁴ Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.IX, s. 18; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 164; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 91.

⁵⁸⁵ Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.IX, s. 20; İbnü'l-Münzir, **el-İşrâf**, C.IV, s. 392; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 164; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 91.

⁵⁸⁶ Ebû Ahmed Humeyd b. Mahled İbn Zencûye, **Kitâbü'l-emvâl**, thk. Şâkir Zib Feyyâz, Riyad, 1986, C.II, s. 482-483; el-Cüveynî, **a.g.e.**, C.IX, s. 200.

⁵⁸⁷ el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 164; İbn Kudâme, **a.g.e.**, IX, 91.

⁵⁸⁸ Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.IX, s. 20; İbnü'l-Münzir, **el-İşrâf**, C.IV, s. 392; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 164; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 91.

⁵⁸⁹ el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 73; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 481; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 91.

⁵⁹⁰ Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.IX, s. 20; İbnü'l-Münzir, **el-İşrâf**, C.IV, s. 392; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 91.

⁵⁹¹ el-Cüveynî, **a.g.e.**, IX, 200.

⁵⁹² İbn Kudâme, **a.g.e.**, IX, 91.

⁵⁹³ Zevi'l-erhâm, lügatta rahim yoluyla akraba hısımların tamamını kapsarken ıstılah olarak, "asabe ve ashâbü'l-ferâiz olmayan hısımlar" veya "mirasbırakanla arasında kadın bulunan hısımlar" anlamındadır. Bk. İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 82; İbnü'l-Mecdi, **a.g.e.**, C.II, s. 973; Ebû Zehre, **Ahkâmü't-terekât**, s. 179. İbnü'l-Mecdi, "وأولوا الأرحام بعضهم أولى ببعض", **Rahim yoluyla akrabalar birbirlerine karşı daha önceliklidirler**" (el-Enfâl 75) ile "وتقطعوا أرحامكم", **Akrabalık bağlarını koparacaksınız.**" (Muhammed 47/22) âyetindeki rahimden maksadın akrabalık olmasına rağmen bazıların bunu ashâbü'l-ferâiz ve asabe olarak mirasçı olanlara tahsis ettiklerini söylemektedir. Bk. İbnü'l-Mecdi, **a.g.e.**, C.II, s. 1003. İbnü's-Salâh (v. 643/1245) da, zevi'l-erhâmın tüm mirasçıları kapsamasına karşın, fakihlerin ve ferâiz âlimlerinin ıstılah olarak sâkit nineler, amcaların kızları gibi onbir sınıfa tahsis ettiklerini belirtmektedir. Bk. İbnü's-Salâh, **Şerhü müşkili'l-vasît**, C.IV, s. 333; İbnü'l-Hâim (v. 815/1412) ve Sibtü'l-Mardîni (v. 912/1506) de ashâbü'l-ferâiz hısımlarla asabe hısımları saydıktan sonra zevi'l-erhâmın bunlar dışındaki hısımlar olduğunu belirtmektedirler. Bk. Sibtü'l-Mardîni, **Şerhü'l-füsûl**, C.I, s. 118-119. Patricia Crone da, zevi'l-erhâm lafzının ıstılah anlamıyla karı-koca dışındaki ashâbü'l-ferâiz, asabe ve zevi'l-erhâm şeklindeki rahim yoluyla akraba hısımları kapsayacak şekilde kullanıldığını örneklerle açıklamaktadır. Bk. Patricia Crone, "Two Legal Problems Bearing on the Early History of the Qur'an", **The Formation of Islamic Law**, ed. Wael B. Hallaq, Ashgate Publishing, 2004, s. 96-112.

Zâhirî mezhepleri tarafından tenkit edilmiştir⁵⁹⁴. eş-Şâfiî (v. 204/820), rahim yoluyla akraba olmayı mirasçılık sebebi olarak kabul edenlerin zevi'l-erham hısımların mirasçılıklarını asabe hısımlardan sonraya bırakmalarının kendileriyle çeliştiğini söyleyerek şöyle eleştirmektedir:

“Uzaktaki amca oğlu terekenin tamamına mirasçı olabiliyor ancak dayı mirasçı olamıyor. Fakat akrabalıkta dayı, amca oğlundan yakındır... Siz, ‘insanlar akrabalıkla mirasçı olurlar’ diyorsunuz, fakat başka bir konuda aksini söylüyorsunuz. Eğer bir adam ölür geride mevlâsını ve dayısını bırakırsa terekeyi dayısı almaksızın mevlâsı alır diyorsunuz, başka bir yerde mirasçı yaptığınız zevi'l-erhâmı burada mirasçılıktan mahrum ettiniz. Rahim yoluyla akraba olmayan mevlâyı mirasçı yaptınız.”⁵⁹⁵

eş-Şâfiî'nin de belirttiği gibi rahim yoluyla hısımların bulunmasına rağmen daha uzaktaki asabe sayılan ve rahim yoluyla akraba olmayan mevlâ'l-atâkanın mirasçı yapılması, mirasçılığın akrabalıkla olduğunu söyleyenler⁵⁹⁶ açısından çelişki oluşturmaktadır. İbn Hazm (v. 456/1064), mirasçılığın akrabalıkla olması durumunda yakındaki hısımların mirasçı olacağını şöyle belirtmektedir:

“Mirasçılık akrabalık üstünlüğüne göre olmayıp, sâdece ilgili nasların belirttiği şekilde olur. Mirasbırakanın annenin babası olan dedesini, kızının oğlunu, erkek kardeşinin kızını, kız kardeşinin oğlunu, dayısını, halasını, teyzesini ve amca oğlunu bıraktığı meselede terekenin tamamı uzakta bulunan amca oğlundur. Bu zikrettiklerimize terekeden herhangi bir hisse yoktur. Peki, onların mirasbırakanla olan akrabalıkları nerededir?”⁵⁹⁷

Hısımların ashâbü'l-ferâiz, asabe ve zevi'l-erhâm şeklinde ayrılması kimlerin hangi sınıftan olduğu, hangisinin öncelikli olduğu gibi meselelerin yanında

⁵⁹⁴ Şâfiî, Mâlikî ve Zâhirî mezheplerinde ashâbü'l-ferâiz hısımlara redd ile zevi'l-erhâm hısımların mirasçılıkları kabul edilmemektedir. Ayrıntı için bk. Ebû İbrâhim İsmâil b. Yahyâ el-Müzenî, **Muhtasarü'l-Müzenî fi furûi's-Şâfiyye**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998, s. 191; Ebû Abdullah Muhammed b. İdris eş-Şâfiî, **el-Üm**, thk. Ali Muhammed v.d., Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 2002, C.IV, s. 461-463; el-Mâverdü, **a.g.e.**, C.VIII, s. 76, 175; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 480, 487.

⁵⁹⁵ eş-Şâfiî, **el-Üm**, C.IV, s. 462, 463

⁵⁹⁶ es-Serahsî, “*Rahim yoluyla akraba olanlar Allah'ın kitabında birbirlerine daha yakındırlar*” ayeti rahim yoluyla akraba olanların terekenin tamamını alacaklarını gösterdiğini, hisselerini almalarından sonra kalanı da rahim yoluyla alacaklarını söylemektedir. Bk. es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 194. İbn Kudâme'de, “*Rahim sahipleri Allah'ın kitabında birbirlerine daha layıktırlar*” âyetini zikrettikten sonra mirasbırakana yakınlığın tercih edildiğini, rahim yoluyla akraba olanların beytü'l-maldan ve diğer müslümanlardan (terekeyi) almaya daha layık olduklarını belirttikten sonra, “Nassa göre rahim sahipleri yabancılardan daha layıktır. Peygamber (sav), ‘Her kim malını tereke olarak bırakırsa veresesinindir, kim borcunu bırakırsa benim üzerimedir.’, bir başka lafızla, ‘Her kim borcunu bırakırsa bana, her kim mal bırakırsa mirasçılarınıdır.’ buyurmaktadır.” demektedir. Bk. İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 49.

⁵⁹⁷ İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 255.

Kur'an'daki miras âyetleriyle Peygamber (sav)'in uygulamasının da buna göre anlaşılmasını da gerektirecektir/gerektirmiştir. Eğer herhangi bir ayırım yapılacaksa bunun miras hükümlerinden hareketle yapılması çeşitli meseleleri de ortaya çıkartmayacaktır.

B. Asabe Hısımların Terekenin Tamamına Tek Cihetten Mirasçı Olacağı

Asabe hısımların terekenin tamamını ya da ashâbü'l-ferâizden kalanını tek cihetten alabilmeleri de asabeliğin gerektirdiği şartlarından birisidir⁵⁹⁸. Asabe hısımların terekenin tamamını almalarına, “*Allah size, çocuklarınızın alacağı miras hakkında erkeğe iki kız payı kadarını emreder... Eğer kız bir tane ise terekenin yarısı onundur.*”⁵⁹⁹ ile “*O (erkek kardeş), eğer ölenin çocuğu yoksa terekeye mirasçı olur.*”⁶⁰⁰ âyeti delil getirilmektedir⁶⁰¹. İbnü'l-Mecdî (v. 850/1447), diğer asabe hısımların terekenin tamamını almalarının bu âyette erkek kardeşin terekenin tamamını almasına kıyas edileceğini belirtmektedir⁶⁰².

Ashâbü'l-ferâiz hısımların, farz hisse alma ve redd yoluyla iki cihetten terekenin tamamını alabildiğinden asabenin terekenin tamamını alması ayırt edilerek⁶⁰³, tek cihetten terekenin tamamına mirasçılığın asabeye mahsus olduğu vurgulanmaktadır⁶⁰⁴. Asabenin mirasçılığının tek cihetten olmasıyla terekenin tamamına tek cihetten mirasçı olmanın asabe hısımlara mahsus olması da çeşitli noktalardan tartışılmaktadır:

⁵⁹⁸ eş-Şîrâzî, **a.g.e.**, C.IV, s. 96; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 138; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 6; Sibtü'l-Mardînî, **Şerhü'l-füsûl**, C.I, s. 165; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 45, 46; Ebû Zehre, **Ahkâmü't-terekât**, s. 161.

⁵⁹⁹ en-Nisâ 4/11.

⁶⁰⁰ en-Nisâ 4/176.

⁶⁰¹ eş-Şîrâzî, **a.g.e.**, C.IV, s. 96; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 138-139; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 101; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 306; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 79.

⁶⁰² İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 306.

⁶⁰³ es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.IV, s. 110; C.XXIX, s. 138; C.XXX, s. 50; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 22; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 101; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 6-7; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 79; İbn Âbidîn, **Şerhu kalâid**, C.II, s. 219.

⁶⁰⁴ es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 138; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 6.

1. Asabe Maa-Gayrihi Hısımların Terekenin Tamamına Mirasçılıkları

Asabe hısımların terekenin tamamına tek cihetten mirasçılıklarıyla ashâbü'l-ferâizden ayrıldıklarına, kız çocuklarla bulduklarında kız kardeşlerin asabe maa-gayrihi olarak terekenin tamamını veya kalanını tek cihetten aldıkları gerekçesiyle onların da asabe kabul edilmeleri gerekeceği eleştirisi yöneltmiştir⁶⁰⁵. el-Cürcânî (v. 816/1413) asabeliğin bu şartına ilişkin tenkide şöyle cevap vermektedir:

“Kız çocuklarla kız kardeşler terekenin tamamına birlikte mirasçı olmakla beraber yalnız bulduklarında terekenin tamamına tek cihetten mirasçı olamamaktadırlar. Burada kastedilen, asabe bi-nefsihi mirasçılıktır. Kız çocukla kız kardeşin birlikte terekenin tamamına mirasçı olmaları ise asabe maa-gayrihi mirasçılıklardır.”⁶⁰⁶

İbnü'l-Hâim (v. 815/1412) de “asabe bi-gayrihi ve asabe maa-gayrihi hısımlar, yalnız bulduklarında terekenin tamamını alma dışında asabe bi-nefsihi hısım gibidirler”⁶⁰⁷ diyerek farklılığı yalnızken terekenin tamamını almak şeklinde belirtmektedir. Asabe maa-gayrihi mirasçılıkla ilgili bölümde görüldüğü üzere kız çocuklarla bulduklarında kız kardeşler tek cihetten mirasçı olsalar da yalnızken terekenin tamamını alamadıklarından mutlak anlamda asabe sayılmamaktadırlar.

2. Annenin, Terekenin Tamamına Mirasçı Olması

Annenin, bazı hallerde terekenin tamamına asabelikle mirasçı olduğu belirtilerek asabe hısmın terekenin tamamına tek cihetten mirasçı olacağı kuralının kapsamına annenin de dâhil edilmesi gerekeceği tenkidi dile getirilmektedir. el-Cürcânî (v. 816/1413) eserinde naklettiği bu eleştiriye asabe ve ashâbü'l-ferâizden kimse bulunmadığında annenin terekenin bir kısmını hisse sahibi olarak kalanı redd yoluyla aldığını, onun terekeyi asabelikle almadığını, tek cihetten mirasçı olmanın asabe hısımlara mahsus olduğunu söyleyerek cevap vermektedir⁶⁰⁸. Peygamber (sav)’den annenin terekenin tamamını aldığına ilişkin rivâyetler Hanefî⁶⁰⁹ ve

⁶⁰⁵ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 108; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 6.

⁶⁰⁶ el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 6–7.

⁶⁰⁷ İbnü'l-Hâim, **el-Füsûl**, s. 73.

⁶⁰⁸ el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 48–49.

⁶⁰⁹ es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXX, s. 4; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 48–49. Ebû Hanîfe'den annenin veledü'l-mülâenenin mirasçılığında asabe olduğu kalanı asabe olarak alacağı görüşünde olduğu da nakledilmektedir. Bk. el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 160. Ebû Hanîfe'nin kalanı redd olarak verdiği rivâyet için bk. İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 117.

Hanbelîler⁶¹⁰ tarafından annenin kalanı redd olarak aldığı şeklinde anlaşılırken, Şâfî ve Mâlikîlerce rivâyetler, senetleri tenkit edilerek reddedilmekte ya da metinleri tevil edilmektedir⁶¹¹. Peygamber (sav)’in anneyi terekenin tamamına mirasçı yaptığını gösteren rivâyetler şöyledir:

(1) Amr b. Şuayb’ın dedesi yoluyla naklettiği bir hadiste Peygamber (sav)’in anneyi, veledü’l-mülânenin (lânetleşme çocuğunun) terekesinin tamamına mirasçı yaptığı belirtilmektedir⁶¹².

es-Serahsî (v. 480/1090) Amr’ın rivâyetinde annenin terekenin tamamına mirasçı olmasını, “annenin burada terekenin tamamına mirasçı olmasının redd yoluyla kalanı alması şeklinde olur.”⁶¹³ diye açıklamaktadır. İbn Kudâme (v. 620/1223) de bu rivâyeti ashâbü’l-ferâiz hısımlara redde delil olarak zikrettikten sonra Peygamber (sav)’in anneyi, anne ve baba mesabesine koyduğunu, annenin asabesinin anneye veledü’l-mülâneye (lânetleşme çocuğuna) ulaşması sebebiyle onunla bulduklarında mirasçı olamayacaklarını belirtmektedir⁶¹⁴. el-Mâverdî (v. 450/1058), mürsel olması nedeniyle rivâyeti kabul etmediklerini, rivâyete göre Peygamber (sav)’in anneye hissesini verdikten sonra kalanı annenin mevlâsına vermiş olmasının da muhtemel olduğunu dile getirmektedir⁶¹⁵.

(2) Vâsile b. el-Eskâ’nın Peygamber (sav)’den naklettiği “تحرز المرأة ثلاثة” , *Kadın, bulunduğu çocuğun, azâd ettiği kişinin ve kendisinden dolayı liân yapılan çocuğun mirasını alır.*⁶¹⁶ rivâyette aşağıda

⁶¹⁰ İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 50, 116. Ahmed b. Hanbel’den, veledü’l-mülânenin asabesinin anne olduğu ile annesinin asabesi olduğu şeklinde iki farklı rivâyet nakledilmektedir. Bk. İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 116, 119.

⁶¹¹ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 160, 161; el-Cüveynî, **a.g.e.**, C.IX, s. 187–188; eş-Şâfî (v. 204/820), veledü’l-mülânenin vefat etmesi hâlinde anne veya anne tarafından kardeşin asabe olduklarına veya redd yoluyla terekenin kalanını alacaklarına ilişkin rivâyetleri sâbit olmadıklarını söylemektedir. Bk. eş-Şâfî, **a.g.e.**, C.IV, s. 470.

⁶¹² Amr b. Şuayb’ın dedesi yoluyla Peygamber (sav)’den naklettiği rivâyet için bk. ed-Dârimî, “Ferâiz”, 45; en-Nesâî, **Sünenü’l-kübrâ**, C.IV, s. 78; et-Tahâvî, **Şerhü Müşkili’l-âsâr**, thk. Şuayb el-Arnaut, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut, 1994, C.XIII, s. 138; ed-Dârekutnî, **a.g.e.**, C.III, s. 275.

⁶¹³ es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 195.

⁶¹⁴ İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 117.

⁶¹⁵ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 160, 161; Ayrıca bk. el-Cüveynî, **a.g.e.**, C.IX, s. 187.

⁶¹⁶ Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, C.XXV, s. 385. Ayrıca bk. İbn Mâce, “Ferâiz”, 12; Ebû Dâvud, “Ferâiz”, 9; Tirmizî, “Ferâiz”, 23; en-Nesâî, **a.g.e.**, C.IV, s. 78; el-Hâkim, **a.g.e.**, C.IV, s. 378; Beyhakî, **es-Sünenü’l-kübrâ**, C.VI, s. 259.

görülebileceği üzere ya yukarıda belirtildiği şekilde tevîl edilmekte ya da reddedilmektedir.

Rivâyette annenin terekenin tamamına mirasçı olmasını es-Serahsî, *velâyet / velilik* ile açıklayarak⁶¹⁷ nihâyetinde annenin, veledü'l-mülânenin (lanetleşme çocuğunun) terekesinin tamamına mirasçılığının asabellik olmayıp farz hisse alma ve redd yoluyla olduğunu söylemektedir⁶¹⁸. İbn Kudâme (v. 620/1223) ise rivâyeti naklettikten sonra Peygamber (sav)'in terekenin tamamını veledü'l-mülânenin (lanetleşme çocuğunun), annesine verdiğini, Kur'an'da belirli hisse verilmesinin onun fazlasını alamayacağına delil olmadığını belirtmektedir⁶¹⁹. el-Mâverdî, bu rivâyeti mürsel olması sebebiyle kabul etmediklerini, rivâyetten annenin farz hissesini alacağını, kalanı ise annenin asabesinin alacağını o da yoksa beytü'l-mala verileceğini söylemektedir⁶²⁰. en-Nevevî (676/1277) Şâfiî mezhebinin annenin sadece hissesini alacağı görüşüne⁶²¹ “*Kadın hâmileydi, erkek ondan hamile olduğunu inkâr etti. Çocuk annesiyle çağrılmaya başlandı. Sünnet, Allah'ın farz kaldığı şekilde çocuğun anneden annenin de çocuktan mirasçı olacağı şeklinde devam etti.*”⁶²² rivâyetinin delil olduğunu, buna göre annenin farz hissesini alacağını, hissesinden artırmaya gidilemeyeceğini, dolayısıyla annenin asabe olmadığını söylemektedir⁶²³.

⁶¹⁷ Rivâyeti naklettikten sonra es-Serahsî kadınların bu şekilde terekenin tamamına mirasçı olmasını, “Mirasçılık velilikle olur. Velilik başkasının yerine geçmektir. Kişi terekeyi mâlik olma ve kullanma yönünden mirasbırakanın yerine geçer öyle ki, köle olmak ve din farklılığı gibi veliliğe mani durumlar mirasçılığı da engeller... Mirasçılığın velâyetle / velilikle olduğu anlaşılınca, akraba Müslüman olma hususunda diğer Müslümanlara eşittir. Onlar akrabalık sebebiyle tercih edilmişlerdir. Onların mirasçılıkları asabe olmaları sebebiyledir... Akrabalık kuvvetinin tercih sebebi olmasından dolayı arta kalanı almaya da diğer Müslümanlardan daha layıktırlar. Bu tercih belirli hisse almadan dolayı olduğu için kalanı almanın da sebebi olmuş olur...” Bk. es-Serahsî, *el-Mebsût*, XXIX, 195. İbn Rüşd (v. 595/1198)'ün, müteahhirûn Hanefîlerin, mirasçılığı velâyete benzettiklerini söylemesi de bu çerçevede mirasçılık açısından Ebû Hanîfe başta olmak üzere mütekaddimûn dönemi fakihlerinin görüşünün farklı olduğunu teyit etmektedir. Bk. Ebû'l-Velid Muhammed b. Ahmed İbn Rüşd, **Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid**, 4.bs., Matbaatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâduhu, Kahire, 1975, C.II, s. 340.

⁶¹⁸ es-Serahsî, *el-Mebsût*, C.XXIX, s. 199.

⁶¹⁹ İbn Kudâme, *a.g.e.*, C.IX, s. 50.

⁶²⁰ el-Mâverdî, *a.g.e.*, C.VIII, s. 159, 160, 161; en-Nevevî, *el-Mecmû*, C.XVI, s. 105.

⁶²¹ Şâfiî mezhebinde veledü'l-mülâne (lanetleşme çocuğu) veya veledü'l-zinânın (zinâ çocuğunun), terekesine anne tarafından hisimlar mirasçı olurlar. Anne ile anne bir kardeş bulunduğu sadece hisselerini alırlar. Kalan ise beytü'l-mala verilir. Bk. eş-Şâfiî, *a.g.e.*, C.IV, s. 470, 471.

⁶²² Buhârî, “et-Tefsîr”, 23; “et-Talâk”, 28; Ebû Dâvud, “Talâk”, 27; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, C.VI, s. 401.

⁶²³ en-Nevevî, *el-Mecmû*, C.XVI, s. 105.

(3) Veledü'l-mülânenin (lanetleşme çocuğunun) annesinin, çocuğun asabesi olduğuna ilişkin “*Peygamber (sav), ‘veledü’l-mülâane (lânetleşme çocuğu) ile ilgili, onun asabesi annesidir.’ dedi.*”⁶²⁴ ile “*Peygamber (sav), ‘veledü’l-mülâane ile ilgili, annesinin asabesi onun asabesidir.’ dedi.*”⁶²⁵ rivâyeti nakledilmektedir.

İlk rivâyette annenin, ikinci rivâyette anne tarafından hısımların asabe olarak nitelendirildikleri görülmektedir. Sahabeden, başta anne olmak üzere kadınların asabe olarak nitelendirildiğine ilişkin rivâyetlerin nakledilmesi⁶²⁶ asabeliğin kadınları da kapsadığını göstermektedir. İbn Abdilhâdî (v. 744/1343), annenin asabesinin, veledü'l-mülânenin (lânetleşme çocuğu) asabesi olmasıyla ilgili bizim de katıldığımız şu ifâdeleri kullanmaktadır:

“Annenin asabesi onun asabesi olabiliyorsa annenin asabe olması evleviyetle daha uygundur. Çünkü annenin asabesi anneden teferrû etmektedir / anne ile mirasbırakana ulaşmaktadır. Anne burada asıl olup, annenin asabesinin asabelikleri anne vasıtasıyla ortaya çıkmaktadır. Anne asabe kabul edilmezse onlar nasıl asabe olabiliyorlar? Baba nasıl asıl olabiliyorsa burada da anne, annenin asabesinden daha yakındır ve onlar için asıl durumundadır. Diğerleriye anneye veledü'l-mülâaneyeye (lânetleşme çocuğuna) ulaşmaktadırlar”⁶²⁷

İbn Kudâme (v. 620/1223) ise, veledü'l-mülânenin (lânetleşme çocuğunun) asabesinin anne olması hâlinde kardeşleri terekeden hacbetmesi gerektiğini, dolayısıyla terekenin tamamını alabileceğini belirtmektedir⁶²⁸.

⁶²⁴ el-Hâkim, **a.g.e.**, C.IV, s. 341. Peygamber (sav)’in veled-i mülânenin terekisini annesine verdiği ile ilgili es-Sevrî’nin Dâvud b. Ebî Hind’den naklettiği rivâyet şöyledir: “*Abdullah b. Ubeyd b. Amîr şöyle dedi: Benî Züreyk’ten birisine Peygamber’in veled-i mülâenin mirasını kime verdiğini sordum. O da: ‘Peygamber anneyi, anne ve babanın yerine koydu ve terekeyi anneye verdi.’ dedi.*” Bk. Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.V, s. 123; İbn Ebî Şeybe, **a.g.e.**, C.XV, s. 43; ed-Dârimî, “Ferâiz”, 24.

⁶²⁵ Ebû Dâvud, **el-Merâsîl**, thk. Şuayb el-Arnaût, Müessetü’r-Risâle, Beyrut, 1988, s. 265; Bk. Beyhakî, **es-Sünenü’l-kübrâ**, C.VI, s. 259.

⁶²⁶ Sahabeden anne başta olmak üzere kadınların asabe olarak belirttikleri rivâyetler için bk. Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.VII, s. 124; İbn Ebî Şeybe, **a.g.e.**, C.XVI, s. 251; ed-Dârimî, “Tehâret”, 84; “Ferâiz”, 28; et-Tahâvî, **Şerhu Meâni’l-âsâr**, C.IV, s. 399; el-Hâkim, **a.g.e.**, C.IV, s. 341; Beyhakî, **es-Sünenü’l-kübrâ**, C.VI, s. 258; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 405; el-Gazzâlî, **a.g.e.**, C.IV, s. 366; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 104.

⁶²⁷ Ebû Abdullah Şemseddîn Muhammed b. Ahmed İbn Abdilhâdî, **Tenkîhü’t-Tahkîk fî ehâdîsi’t-Ta’lîk**, thk. Samî b. Muhammed b. Cadillah v.d., Edvâü’s-Selef, Riyad 2007, C.IV, s. 274.

⁶²⁸ İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 118. Kanaatimiz de İbn Abbâs’ın görüşüne uygun olarak anne tarafından kardeşlerin anneye bulduklarında onunla mirasbırakana ulaştıklarından dolayı mirasçı olamayacakları yönündedir. İbn Abbâs’ın görüşünün ayrıntısı için, “Mes’eletü’l-İltizam ve İbn Abbâs’ın Mirasla İlgili Görüşlerinin Bütün Olarak Değerlendirilmesi” başlıklı bölüme bakınız.

3. Kız Çocuğun Terekenin Tamamına Mirasçı Olması

‘Asabe hısımların terekenin tamamına tek cihetten mirasçı olabilecekleri’ şartıyla, kız çocukların terekenin tamamını aldığına ilişkin rivâyetlerin Hanefî ve Hanbelî mezheplerince uyuşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. Kız çocuğun terekenin tamamını alabildiğini gösteren Sâd b. Ebî Vakkâs’tan nakledilen rivâyet şöyledir:

“Veda haccından sonra Mekke’de hastalandığımda şiddetli ağrılar sebebiyle kalkamayarak yatakta kaldım. Peygamber beni ziyarete geldi. Bende bu esnada, ‘Ey Allah’ın Rasûlü ağrılarım şiddetlendi, ben mal mülk sahibiyim. Bir kız çocuktan başka kimsem yok. Malımın üçte ikisini tasadduk etmek istiyorum.’ Peygamber, ‘Olmaz’ dedi. Ben, ‘Üçte birini vasiyet edeyim’ dedim. Peygamber, ‘Üçte biri yeter, oda çoktur, mirasçılarımı zengin bırakman onları insanlara muhtaç fakirler olarak bırakmandan daha hayırlıdır. Sen Allah rızasını arayarak ne harcarsan hatta bu eşinin ağzına koyacağın bir lokma bile olsa mutlaka onun sebebiyle mükâfatlandırılacaksın’ dedi”⁶²⁹

Hanefî ve Hanbelî mezheplerince bu rivâyet asabe hısımlar bulunmadığında kalanının ashâbü’l-ferâiz hısımlara hisseleri oranında redd yapılacağına delil alınmaktadır⁶³⁰. Buna göre Sâd’ın, kızının terekenin tamamını alacağına inandığını, Peygamber (sav)’ın tek kız mirasçıya rağmen üçte birden fazla vasiyeti men ettiğini, rivâyetin kız çocuğun redd yoluyla kalanı alacağına delalet edeceğini, eğer kız çocuk yarım hisseden fazla almayacak olsaydı Peygamber (sav)’ın terekenin yarısının vasiyet edilmesine engel olmayacağını belirtmektedirler⁶³¹. Rivâyette kız çocuğun, önce hissesini sonra da kalanı redd yoluyla aldığına ilişkin ifâde olmamasına karşın asabe hısımların terekenin tamamına mirasçılıklarından ayırt etmek için kız çocuğun terekenin tamamına mirasçı olması farz hisse ve redd şeklinde ikiye ayrılmaktadır.

4. Zevi’l-erhâm Hısımların Terekenin Tamamını Alabilmesi

Tek cihetten terekenin tamamına mirasçılığın asabe hısımlara mahsus kabul edilmesine karşın zevi’l-erhâm hısımlar, terekenin tamamına tek cihetten mirasçı

⁶²⁹ Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.IX, s. 64–65; Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, C.III, s. 109; Buhârî, “Cenâiz”, 35; “Vesâyâ”, 2; “Ferâiz”, 5; Müslim, “Vasiyye”, 2; Tirmizî, “Vesâyâ”, 2; Beyhakî, **es-Sünenü’l-kübrâ**, C.VI, s. 268, 269.

⁶³⁰ es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 138, 195; C.XXX, s. 3; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 22; el-Cürçânî, **a.g.e.**, s. 81–82; el-Bakarî, **Hâşiye**, s. 165.

⁶³¹ es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 195; C.XXX, 3; el-Cürçânî, **a.g.e.**, s. 81–82.

yapılmaktadırlar. Peygamber (sav)’den terekenin tamamını mirasbırakanın kız kardeşinin oğluna verdiği rivâyetlerinin yanında⁶³² Hanefî ve Hanbelî mezhepleriyle Mâlikî ve Şâfiî mezheplerinin müteahhirûn fakihlerine göre zevi’l-erhâm hısımlar yalnız bulduklarında terekenin tamamına mirasçı olabilmektedirler⁶³³. Mirasbırakanın kızının kızı, kızının oğlu veya annenin babası gibi zevi’l-erhâm kabul edilen hısımlarından birisini geride bıraktığında her biri terekenin tamamına tek cihetten mirasçı olabilmektedir. Tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo–56: (Kızın kızı veya kızın oğlu veya annenin babası)

		1X
Kızın kızı / kızın oğlu / annenin babası	Terekenin tamamını alır	1X

Kızın kızı, kızının oğlu veya annenin babasının asabe kabul edilmemekle birlikte terekenin tamamına tek cihetten mirasçı olması ‘terekenin tamamına tek cihetten mirasçılığın’ asabe hısımlara özgü şart olmadığını göstermektedir.

C. Asabenin Erkek Olması Gereği

Asabeliğin en önemli kurallarından birisi de cumhura göre “asabenin erkek olması” şartıdır. Buna, Peygamber (sav)’e isnâd edilen “*Hisse sahiplerine hisselerini veriniz, geride kalan en yakın erkeğindir.*”⁶³⁴ rivâyeti delil alınmaktadır⁶³⁵. Asabe bi-gayrihi ve asabe maa-gayrihi kadınların ashâbü’l-ferâiz hısımlardan oldukları

⁶³² Peygamber (sav)’in terekenin tamamını mirasbırakanın kız kardeşinin oğluna verdiği rivâyetle ilgili bk. et-Tahâvî, **Şerhu Meâni’l-âsâr**, C.IV, s. 396–397; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 74; Beyhakî, **es-Sünenü’l-kübrâ**, C.VI, s. 215; İmâm Muhammed, bu rivâyeti **el-Muvatta**’nın rivâyetinde senetsiz nakletmektedir. Bk. Mâlik b. Enes, **el-Muvatta**, (Rivâyetu Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî), thk. Takiyüddin Nedvî, Dârü’s-Sünne ve’s-Sîre, Dârü’l-Kalem, Dımaşk 1992, C.III, s. 131–132.

⁶³³ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 174 vd.; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXX, s. 3 vd.; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 160 vd.; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 333 vd.; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 85; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 103 vd.; Sıbtü’l-Mârdînî, **Şerhü’r-rahbiyye**, s. 168.

⁶³⁴ Rivâyetle ilgili ayrıntı için, “Asabe Yoluyla Mirasçılığa İlişkin Deliller” başlıklı bölüme bakınız.

⁶³⁵ es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 138, 157, 174; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 22; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 6-7, 36-37; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, 354, 355; Sıbtü’l-Mârdînî, **Şerhü’l-füsûl**, I, 149; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 36; İbn Âbidîn, **Şerhu kalâid**, C.II, s. 208; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 46, 75, 92.

belirtilerek gerçek anlamda asabe sayılmamaktadırlar⁶³⁶. Fakihlerin asabenin erkek olması gerektiğine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir:

İbnü'l-Mecdî (v. 850/1447), mezkûr rivâyetten çıkartılan hükümleri sayarken, rivâyette asabeliğin erkeklere mahsus olduğunun tenbih edildiğini⁶³⁷, koca ve anne bir kardeş hâriç erkeklerin mirasçılıklarının asabelikle, kadınların mirasçılıklarının farz hisse almayla olduğunu söylemektedir⁶³⁸. Asabeliğin aslının erkeklik olduğunu belirten İbnü'l-Mecdî kız çocuklarla bulduklarında kız kardeşlerin maa-gayrihi asabeliklerinin tâbî olma yönünden olduğunu, bi-gayrihi asabelikte de onları kardeşleriyle mirasçı yapmak gerektiğini, aksi takdirde farz hisse vermek gerekeceğini belirtmektedir⁶³⁹. en-Nevevî (v. 676/1277) de, mevlâ'l-atâkayı istisnâ ettikten sonra, “şerîat ve lûgat açısından kadın asabe olamaz”⁶⁴⁰ derken es-Settî (v. 750/1349) erkeklerin asabelikle mirasçılıklarının, kadınların da hisse sahibi olarak mirasçılıklarının esas olduğunu zikretmektedir⁶⁴¹. Sadece asabe kabul edilen erkeklerin asabe yoluyla mirasçı olacaklarının kabûlü çeşitli mesele ve tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Bunları şöyle belirtebiliriz:

1. Kadınların Erkeklerden Fazla Hisse Alabilmeleri: Avliyye Meselesi Örneği

Sadece erkeklerin asabe olacakları, kadınların yalnızken sadece farz hisselerini alacaklarının kabulü avliyye gibi bazı durumlarda erkeklerden fazla hisse almalarına sebebiyet vermektedir⁶⁴². Lügatta zulüm, haksızlık, yükselme, artma, haddi aşma anlamlarındaki “avl, عول” kelimesinden türeyen avliyye⁶⁴³ ıstılah olarak

⁶³⁶ es-Serahsî, *el-Mebsût*, C.XXIX, s. 138, 157, 174; İbn Kudâme, *a.g.e.*, C.IX, s. 22; el-Cürcânî, *a.g.e.*, s. 6-7, 36-37; Sıbtü'l-Mardînî, *Şerhü'l-füsûl*, C.I, s. 149; İbn Âbidîn, *Şerhu kalâid*, C.II, s. 208; el-Meşrikî, *a.g.e.*, C.I, s. 46, 92; Ebû Zehre, *Ahkâmü't-terekât*, s. 159.

⁶³⁷ İbnü'l-Mecdî, *a.g.e.*, C.I, s. 309.

⁶³⁸ *a.g.e.*, C.I, s. 351.

⁶³⁹ *a.g.e.*, C.I, s. 429.

⁶⁴⁰ en-Nevevî, *el-Mecmû*, C.XVI, s. 100.

⁶⁴¹ es-Settî, *a.g.e.*, C.II, s. 355.

⁶⁴² Ayrıntı için Tablo-10 ve 11'e bakınız.

⁶⁴³ İbn Manzûr, *a.g.e.*, C.XI, s. 481 (عول maddesi).

vârislerin hisseleri toplamının terekenin mahrecini (ortak paydasını) aşmasına denmektedir⁶⁴⁴.

Avliyye meselesine ilişkin iki temel uygulama bulunmaktadır. İlki avliyyenin de ortaya çıktığı Ömer b. Hattab'ın halifeliği esnasında Abbas b. Abdulmuttalib'in önerisiyle Ömer b. Hattab'ın⁶⁴⁵ veya Zeyd b. Sâbit'in⁶⁴⁶ yaptığı belirtilen mirasçılarının hisselerini eksiklik oranında azaltma, ikincisi İbn Abbas'a nisbet edilen kalanı kız çocuklara veya kız kardeşlere verme şeklinde uygulamadır⁶⁴⁷. İbn Abbâs'ın avliyye görüşüne ilgili bölümde yer verdiğimizden⁶⁴⁸ burada cumhurun avliyye görüşünü asabelik çerçevesinde ele alarak değerlendireceğiz. Avliyye,

- kız çocukların erkek çocuklarla,
- erkek çocukların yalnız,
- kız kardeşlerin erkek kardeşlerle,
- baba bir erkek kardeşlerin yalnız

bulduklarında ortaya çıkmamaktadır⁶⁴⁹. Kız çocuklarla erkek çocuklar veya kız kardeşlerle erkek kardeşler birlikte bulunduğu, terekenin tamamını veya kalanını ikili birli paylaşmaktadırlar. Erkek çocuklar veya erkek kardeşler yalnız bulduklarında ise terekenin tamamını veya kalanını almaktadırlar. Bir diğer ifadeyle avliyyenin ortaya çıktığı hallerde kız çocukların yerinde erkek çocuklar, kız

⁶⁴⁴ Buheyliyye, minberiyye, şurehyiyye, ümmü'l-ferrûh, ümmü'l-erâmîl, Mülâene şeklinde isimlendirilen avliyye meseleleriyle ilgili bk. İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 262-265; eş-Şîrâzî, **a.g.e.**, C.IV, s. 94; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 160 vd.; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 41-44; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 28; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.II, s. 714 vd; Sibtü'l-Mardînî, **Şerhu'l-füsûl**, C.I, s. 377-395; eş-Şîneşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 43.

⁶⁴⁵ İlk defa Ömer b. Hattab'ın avl yaptığıyla ilgili bk. el-Hâkim, **a.g.e.**, IV, s. 340; Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, C.VI, s. 253; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 264 vd.; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 161; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 28; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 715; eş-Şîneşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 36.

⁶⁴⁶ İlk defa Zeyd b. Sâbit'in avl yaptığıyla ilgili rivâyetler için bk. Sa'd b. Mansûr, **a.g.e.**, C.I, s. 43; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 263; Beyhakî, **es-Sünen'ül-kübrâ**, C.VI, s. 253.

⁶⁴⁷ İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 262-265; eş-Şîrâzî, **a.g.e.**, C.IV, s. 93 vd.; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 160-165; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 28, 34-48; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 91-95; eş-Şîneşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 43; Muhammed Beşîr el-Mefşî, **el-Câmi'ul-ahâdîs fi ilmi'l-ferâiz ve'l-mevâris fi's-şerîati'l-İslamiyye ve'l-kanûni'l-ahvâli's-sahsiyye**, Dimaşk, 1997, s. 239 vd.

⁶⁴⁸ Bk. "İbn Abbâs'ın Avliyye Uygulamasını Reddi: Kız Çocukların ve Kız Kardeşlerin Terekenin Kalanını Alabilmeleri" başlıklı bölüme bakınız.

⁶⁴⁹ Avliyye meselesinin görüldüğü haller için bk. el-Mâverdî, **el-Hâvî'l-kebîr**, C.VIII, s. 129-136; el-Habrî, **a.g.e.**, 68, 69, 76, 121, 122; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 36-39; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 703-721; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 549-579; eş-Şîneşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 43 vd.

kardeşlerin yerinde erkek kardeşler bulunursa avliyye olmamaktadır. Bu nedenle kadınların terekeden yalnızken sadece farz hisse alacaklarının kabulü yani kız çocuklar veya kız kardeşlerin terekenin kalanını alamamaları ile Bayındır'ın belirttiği gibi 'karı-kocanın hisselerinin öncelikle verilmemesi'⁶⁵⁰ avliyyeye neden olmaktadır. Avliyyenin ortaya çıktığı meselelerde, aşağıda görüleceği üzere erkeklerin kadınların iki katı hisse alması ya da erkeklerle kadınların eşit mirasçı olması (kadınların erkeklerden fazla almaması) şeklindeki genel miras kuralı bozulmaktadır.

Örnek-1: Mirasbırakanın koca, anne bir ve anne baba bir kız kardeşini bıraktığı meselede cumhurun uygulamasını tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo-57: (Koca, anne, öz kız kardeş)

		6X,	8X'e avletmiştir.
Koca	1/2	3X	3X
Anne	1/3	2X	2X
Anne baba bir kız kardeş	1/2	3X	3X

Örnek-2: Mirasbırakanın yukarıdaki meseleden farklı olarak, anne baba bir kız kardeş yerine anne baba bir erkek kardeş ile koca ve annesini bıraktığı meseledeki cumhurun uygulamasını tabloda şöyle gösterebiliriz:

⁶⁵⁰ Mirasçılar arasında karı veya kocadan birisi bulunduğu hallerde ortaya çıkan avliyyeye ilgili Bayındır bizim de katıldığımız şu ifâdeleri kullanmaktadır: "Avliyye bir yanlıştan kaynaklanmıştır. Bu yanlıştır, mirasa nikâh sözleşmesiyle dâhil olan eşin payını çıkarmadan, onu diğer mirasçılar gibi sayarak mirası paylaşmaktır. Hâlbuki âyet önce eşin payının verilmesini emretmektedir. **'Herkes için, anne baba ve en yakınlarının bıraktıklarından dolayı mevlâlar oluşturduk. Kendileriyle güçlü sözleşme yaptıklarınıza da paylarını verin'** (en-Nisâ 4/33) Fıkıh gelenegimizde bu emir, çocuksuz ölüp geriye kocasını, annesini ve babasını bırakan kadınların mirasında uygulanır. Bu durumda miras altıya bölünür. Yarısı yani üç payı kocasına; kalan üç payın biri annesine, ikisi de babasına verilir. Böylece erkek (baba) iki, kadın (anne) bir pay almış olur. Bu emir, eşlerden birinin mirasçı olduğu diğer durumlarda uygulanmadığı için sistem bozulmuştur." Bk. Bayındır, "Miras Hükümleri (Ferâiz)", (Yayınlanmamış Makale), s. 6.

Tablo-58: (Koca, anne, öz erkek kardeş)

		6X
Koca	$\frac{1}{2}$	3X
Anne	$\frac{1}{3}$	2X
Anne baba bir erkek kardeş	Kalanı alır	1X

İlk örnekte tereke belirtilen oranlarda hisselerle mirasçılara paylaştırılmamıştır. Koca ile kız kardeş yarımşar hisse aldıktan sonra anneye hissesi kalmadığı için her bir mirasçının hisselerinin alacakları oranda azaltılması yoluna gidilmiştir. Koca, terekeden $\frac{3}{6}$ oranında hisse alacakken hissesi $\frac{3}{8}$ 'e düşmüş, annenin hissesi $\frac{2}{6}$ 'dan $\frac{2}{8}$ 'e düşmüştür. Anne baba bir kız kardeş de, terekenin $\frac{2}{3}$ 'ünü yani $\frac{3}{6}$ 'sını alacakken $\frac{3}{8}$ 'ini alabilmiştir. İkinci örnekte kız kardeşin yerini erkek kardeş almış, buna göre koca yarım hisse ($\frac{1}{2}$), anne üçte bir ($\frac{1}{3}$), erkek kadeş ise kalanını ($\frac{1}{6}$) aldığından terekenin yetmemesi söz konusu olmadığı gibi avliyye de yapılmamıştır.

Kız kardeşle erkek kardeşin yer değiştirdiği iki meseleye bakıldığında öz kız kardeşin anne baba bir erkek kardeşten $\frac{5}{24}$ oranında fazla hisse aldığı görülecektir. Mirasla ilgili genel hükmün ikili birli taksim⁶⁵¹, ya da istisnâen eşit paylaşmaları⁶⁵² şeklinde olmasına rağmen avliyye yapıldığında bu ilke bozulmaktadır. Kanaatimizce kız çocukların veya kız kardeşlerin terekenin kalanını asabe bi-gayrihi ve asabe maa-gayrihi mirasçılık haricinde alamamaları avliyye meselesini ortaya çıkartmaktadır.

⁶⁵¹ Kız çocuklarla erkek çocukların, kız kardeşlerle erkek kardeşlerin, çocuklar bulunmadığında anne ile babanın terekeyi ikili birli taksim ettikleri, kocanın ise karının iki katı hisse aldığı görülmektedir. İlgili âyetler için bk. en-Nisâ 4/11, 12, 176.

⁶⁵² Çocuklarla bulduklarında anne ile babanın ve anne bir kardeşlerin terekeyi cinsiyet ayrımı olmaksızın eşit paylaşmalarının emredildiği görülmektedir. Bk. en-Nisâ 4/12.

2. Erkeklerle Kadınlar Arasında Mirasçılık Açısından Farklılık Olmaması

‘Sadece asabe kabul edilen erkek hısımların mirasçılıklarının asabelikle, kadınların farz hisse alma şeklinde mirasçı olacakları’ şeklindeki kural, Kur’an’daki miras hükümleriyle de çelişmektedir. Bu çelişkiyi aşağıdaki gibi açıklayabiliriz:

Kur’an’da kadınlarla erkekler arasında mirasçılık açısından farklılık olmayıp sadece mirasçıların hisselerinde farklılık bulunmaktadır. İlgili âyette, *“Anne, baba ve akrabaların bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır. Anne, baba ve akrabaların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır. Allah, az olsun çok olsun bunları farz kılınmış hisse olarak belirlemiştir.”*⁶⁵³ şeklinde erkeklerle kadınların hisselerinin birbirlerinden az veya çok olarak farklı olsa da mirasçılık açısından farklılığın olmadığı belirtilmektedir.⁶⁵⁴ Kur’an’da kız ve erkek çocukların mirasçılıkları açısından farklılığın olmadığı, *“Allah çocuklarınız hakkında erkeğe iki kadın hissesi vermenizi emrediyor.”*⁶⁵⁵ âyetinde açıkça görülmektedir. Çocuklarla ilgili âyette, oğlun çocukları ile oğlun kızları arasında ayrıma gidilmeyip farklılığın yalnızca erkek çocukların iki kız çocuk hissesi almasında olduğu belirtilmektedir.⁶⁵⁶ Aynı şekilde Kur’an’da gerek anne ve baba tarafından gerekse cinsiyet açısından kardeşlerin mirasçılıklarında farklılık bulunmadığı gibi⁶⁵⁷ erkeklerin asabe, kadınların ashâbü’l-ferâiz mirasçı olacakları ayrımı da bulunmamaktadır. Kanaatimizce ashâbü’l-ferâiz hısımların ekseriyetini kadınlar oluşturmasına rağmen asabe hısımların içinde kadın bulunmaması, bir diğer ifâdeyle kadınların asabe olamayacaklarının kabulü, bu noktada çelişki oluşturmaktadır.

⁶⁵³ en-Nisâ 4/7.

⁶⁵⁴ Müfessirler de âyetin erkeklerin mirasçı yapılarak kadınların mirasçı yapılmadığı Cahiliye uygulamasını kaldırmak için nâzil olduğunu belirtmektedirler. Bk. et-Taberî, **et-Tefsîr**, C.VI, s. 429–430; İbn Ebî Hâtim, **Tefsîrü’l-Kurân**, C.III, s. 872.

⁶⁵⁵ en-Nisâ, 4/11.

⁶⁵⁶ en-Nisâ 4/11.

⁶⁵⁷ en-Nisâ 4/12–176.

3. Mevlâ'l-atâka Olan Kadın Hısımın, Asabe Kabul Edilmesi

Asabenin erkek olması şartına rağmen mevlâ'l-atâka veya mevlâ'l-atâkanın mevlâ'l-atâkası, kadın olsa da bi-nefsihi asabe kabul edilmektedir⁶⁵⁸. Mevlâ'l-atâkanın asabe mirasçı olduğunu söyleyen İbnü'l-Mecdî (v. 850/1447), mevlâ'l-atâka olma dışında kadının kendisini asabe yapamayacağını belirtmektedir⁶⁵⁹. Mirasbırakanın dayısı ile mevlâ'l-atâkası olan kadını bıraktığında terekenin tamamını mevlâ'l-atâka olan kadın almaktadır. Bu taksimi tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo-59: (Mevlâ'l-atâka kadın, dayı)

		2X
Mevlâ'l-atâka (kadın)	Tamamını alır	2X
Dayı	----	----

Mevlâ'l-atâkanın kadın olmasına rağmen asabe kabul edilmesi, kanaatimizce asabeliğin “asabe hısımın erkek olması gerektiği” şartına açıkça aykırı olduğu gibi velânın cumhura göre rahim sahibi hısımlardan öncelikli olması da mirasbırakana yakın akrabanın mahrum olmasına sebebiyet vermektedir⁶⁶⁰. Mezkûr meselede mirasbırakanın dayısı, yakın akraba olmasına rağmen mirasçı olamamış, mevlâ'l-atâka olan kadın ise terekenin tamamını almıştır.

D. Mirasbırakanla Arasına Kadın Girmemiş Olma

Asabe yoluyla mirasçılığı kabul eden cumhur tarafından, ‘mirasbırakanla arasına kadın giren hısımların, asabe veya ashâbü'l-ferâiz hısım olmayıp zevi'l-erhâm oldukları’ kabul edilmektedir⁶⁶¹. Mirasbırakanla arasında kadın bulunanların

⁶⁵⁸ el-Habrî, **a.g.e.**, s. 60; el-Gazzâlî, **a.g.e.**, C.IV, s. 345; es-Süheylî, **a.g.e.**, s. 84; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 64; el-Megîlî, **a.g.e.**, s. 231; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 313, 439; Sibtü'l-Mardîni, **Şerhu'l-füsûl**, C.I, s. 150; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 100; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 80.

⁶⁵⁹ İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 313, 439.

⁶⁶⁰ Ayrıntı için, “Asabe Hısımların Zevi'l-erhâm Hısımlardan Öncelikli Olması” başlıklı bölüme bakınız.

⁶⁶¹ el-Cessâs, **a.g.e.**, C.II, s. 183; eş-Şîrâzî, **a.g.e.**, C.IV, s. 95; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 138; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 36; Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 18; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 42, 75.

zevi'l-erhâm olduklarına “*Hisse sahiplerine hisselerini veriniz, geride kalan en yakın erkeğindir.*”⁶⁶² rivâyeti delil alınmaktadır⁶⁶³. Fakihlerin ilgili ifâdeleri şöyledir:

el-Cessâs (v. 370/981), “Kimin nesebi mirasbırakana sadece kadınlarla ulaşıyorsa o asabe olamaz.”⁶⁶⁴; eş-Şîrâzî (v. 476/1083), “Asabe mirasbırakanla arasında kadın olmayan tüm erkeklerdir.”⁶⁶⁵; es-Serahsî (v. 480/1090), “Asabe bi-nefsihi hısımlar, mirasbırakanla aralarına erkeklerden başkasının dâhil olmadığı erkeklerdir.”⁶⁶⁶; es-Secâvendî (v. 596/1200), “Mirasbırakanla nesebi arasına kadın girmeyen her erkek asabe bi-nefsihidir.”⁶⁶⁷; el-Câbirî (v. 706/1306), “Mirasbırakanla arasına kadın girmemiş tüm hısımlar mirasçıdır.”⁶⁶⁸; el-Cürcânî (v. 816/1413), “Kimle mirasbırakan arasına kadın girerse o asabe olmaz, anne bir kardeş gibi hısımlar ashâbü'l-ferâiz, annenin babası, kızın oğlu gibi hısımlar da zevi'l-erhâm dandırlar.”⁶⁶⁹ demektedir.

Mirasbırakanla arasına kadın girenlerin asabe kabul edilmemesi kuralıyla mirasbırakanla arasında kadın bulunanların oluşturduğu grupta bunlardan ashâbü'l-ferâiz de olmayanların oluşturduğu zevi'l-erhâm şeklinde ayrı bir kategori oluşmaktadır. İbn Âbidîn (v. 1252/1836), ‘mirasbırakanla arasına kadın girmemiş olma’ şartınının asabeliğin tanımında bulunmasıyla annenin çocuklarıyla (anne tarafından kardeşlerle), annenin babasının, kızın oğlunu dışarıda bırakılmasının amaçlandığını, çünkü onların zevi'l-erhâm olduklarını belirtmektedir⁶⁷⁰. el-Mâverdî (v. 450/1058), “ninenin mirasçılığında olduğu gibi zevi'l-erhâm hısımların, rahim yoluyla akraba olmasının mirasçılıklarına engel olmadığından hareketle mirasbırakana kadınla ulaşan kimselerin de asabe gibi mirasçı olacağını” söyleyenlerin olduğunu belirterek bu görüşü tenkit etmektedir⁶⁷¹. Mirasbırakanla arasında kadın bulunan hısımların zevi'l-erhâm sayılarak daha yakın olsalar bile

⁶⁶² Rivâyetle ilgili ayrıntı için, “Asabe Yoluyla Mirasçılığa İlişkin Deliller” başlıklı bölüme bakınız.

⁶⁶³ İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 63; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 322, 323; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 428.

⁶⁶⁴ el-Cessâs, **a.g.e.**, C.II, s. 183–184.

⁶⁶⁵ eş-Şîrâzî, **a.g.e.**, C.IV, s. 95.

⁶⁶⁶ es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 138.

⁶⁶⁷ es-Secâvendî, **a.g.e.**, s. 34.

⁶⁶⁸ İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 427, 432.

⁶⁶⁹ el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 36.

⁶⁷⁰ İbn Âbidîn, **Şerhu kalâid**, C.II, s. 208.

⁶⁷¹ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 74.

asabeden sonraya kalmaları miras hükümleri açısından çeşitli çelişkili hallere sebebiyet vermektedir. Bunları aşağıdaki gibi belirtebiliriz:

1. Anne bir Kardeşlerin Ashâbü'l-feraizden Olması

Anne bir kardeşler mirasbırakanla aralarında kadın olmasına rağmen cumhura göre asabeden de öncelikli olan, ashâbü'l-ferâiz hısımlardan kabul edilmektedirler⁶⁷². Fukaha arasında anne tarafından kardeşlerin mirasçılıklarının aşağıdaki âyetle belirlendiğinde ittifak vardır⁶⁷³. İlgili âyet, “*Bir erkek veya kadına kelâle olarak mirasçı olunur ve ölünün erkek veya kız kardeşi bulunursa her birisi altıda bir alır. Kardeşler çok sayıda iseler üçte bire zarara uğratılmaksızın ortak olurlar*”⁶⁷⁴ şeklindedir. Kanaatimizce mirasbırakana kadınla ulaşan anne bir kardeşlerin hisselerinin Kur’an’da açıkça belirtilmesi ve fakihlerin de âyetin hükmü gereğince anne bir kardeşleri asabeden öncelikli yapmalarıyla asabeliğin, ‘mirasbırakanla arasında kadın bulunmaması’ şartı şu noktalardan çelişmektedir:

— Mirasbırakanın kızının çocukları kendileriyle mirasbırakan arasına kadın bulunmasından dolayı, anne bir kardeşlerden daha da yakın olmalarına ve üstelik de fûrû hısım olmalarına rağmen Sünnî fıkıh mezheplerinde asebe veya ashâbü'l-ferâiz sayılmamışlardır⁶⁷⁵. Buna karşılık daha uzaktaki anne bir kardeşler, mezkûr âyetin hükmü gereğince ashâbü'l-ferâiz mirasçdırlar. Mirasbırakanın anne bir kardeşiyle kızının iki oğlunu bıraktığı meseleyi tabloda şöyle götürebiliriz:

⁶⁷² İbn Kudâme, **a.g.e.**, IX, 259; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 36.

⁶⁷³ en-Nisâ 4/12 âyetinin anne bir kardeşlerin mirasçılıklarını belirttiğinde ihtilaf bulunmamaktadır. Abdullah b. Mesud (v. 32/652), Übey b. Ka’b (v. 22/642) ve Sad b. Ebî Vakkas (v. 56/678)’in âyeti kıraatlerinde “وله أخ أو اخت من (ال) أم”, *onun anne bir kız veya erkek kardeşi bulunursa*” şeklinde okudukları belirtilmektedir. Bk. et-Taberî, **et-Tefsîr**, C.VI, s. 483 vd.; el-Cessâs, **a.g.e.**, C.II, s. 89; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 91, 105; Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, C.VI, s. 231; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 151, 154; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 7; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 82, 85; el-Megîlî, **a.g.e.**, s. 265; Sibtü'l-Mardîni, **Şerhü'l-füsûl**, C.I, s. 139, 140.

⁶⁷⁴ en-Nisâ 4/12.

⁶⁷⁵ İbnü'l-Münzîr, **el-İcmâ**, s. 67–73; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 170; İbn Abdilber, **el-Kâfi fi fûrû'l-Mâlikiyye**, thk. Muhammed b. Muhammed Ehîd Vad Madik el-Moritani, Matbaatu Hasan, Kahire, 1979, C.II s. 345; İbn Kudâme, **el-Muğnî**, C.IX, s. 82; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.II, s. 1006; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 341-342; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 14 vd.; Sibtü'l-Mardîni, **Şerhu'l-füsûl**, C.II, s. 709. Ayrıntı için, “Kızın Çocuklarının Mirasçılıkları: Asabe-Siyâset İlişkisi” başlıklı bölüme bakınız.

Tablo-60: (Anne bir kız kardeş, kızın iki oğlu)

			6X
Anne bir kız kardeş	1/6	1/6 (Farz hisse) + 5/6 (Redd olarak)	1X + 5X
Kızın iki oğlu	----	----	----

Anne bir kardeşler, mirasbıranla aralarında kadın olmasına rağmen ashâbü'l-ferâiz kabul edilerek mirasçı olurken kızın çocukları mirasbıranla aralarında kadın bulunduğundan daha yakın olmalarına rağmen zevi'l-erhâm kabul edilerek terekeden mahrum olmaktadır.

— Anne baba bir veya baba bir erkek kardeşlerin erkek çocukları asabe kabul edilirken anne bir kardeşlerin erkek ve kız çocukları ashâbü'l-ferâiz ve asabe olamayarak zevi'l-erhâm sayılmaktadırlar⁶⁷⁶. Mirasbıranın baba bir kardeşin oğlunun oğlu, anne bir kardeşin oğlu ve anne bir kardeşin kızını bıraktığı meseleyi tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo-61: (Baba bir erkek kardeşin oğlu, anne bir kardeşin oğlu ve kızı)

		6X
Baba bir erkek kardeşin oğlunun oğlu	Terekenin tamamını alır	6X
Anne bir kardeşin oğlu	----	----
Anne bir kardeşin kızı	----	----

Anne bir kardeşler kendileriyle mirasbıran arasına kadın girmiş olmasına rağmen mirasçı olurken anne bir kardeşlerin kız ve erkek çocukları ashâbü'l-ferâiz ve asabe olamamaktadırlar. Anne bir erkek kardeş mirasbırankana kadınla (anneyle)

⁶⁷⁶ el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 73, İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 253; el-Gazzâlî, **a.g.e.**, C.IV, s. 345; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 85–90; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 341–342; Sıbtü'l-Mardîni, **Şerhü'l-füsûl**, C.I, s. 128.

ulaştığı gibi anne bir erkek kardeşin oğlu ve kızı da mirasbırakana kadınla (anneyle) ulaşmakta olup aralarında ikinci bir kadın bulunmamaktadır. Baba bir erkek kardeşlerin erkek çocukları asabe olurlarken anne bir erkek kardeşlerin çocuklarının mirasçı olamamaları ile anne bir erkek kardeş mirasçı olurken anne bir erkek kardeşin erkek çocuğunun mirasçı olamaması kanaatimizce asabeliğin mirasbırakana arasında kadın bulunmaması şartının miras hükümleriyle çelişmesini göstermektedir.

— Anne bir kardeşlerin çocuk veya oğlun çocuklarıyla hacbolmalarına karşın⁶⁷⁷ daha yakındaki kızının çocukları anne bir kardeşle, baba tarafından kız veya erkek kardeşlerse cumhura göre kız çocuklarla veya oğlun kızlarıyla hacbolmamaktadırlar⁶⁷⁸. İlgili iki örneği tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo–62: (Anne bir erkek kardeşin iki oğlu, oğlun oğlunun kızı, baba bir erkek kardeşin oğlunun oğlu)

		2X
Anne bir erkek kardeşin iki oğlu	----	----
Oğlun oğlunun kızı	Terekenin yarısını alır	1X
Baba bir erkek kardeşin oğlunun oğlu	Kalanı asabe olarak alır	1X

⁶⁷⁷ Hanefî, Şâfiî, Hanbelî, Mâlikî ve Zâhirî mezheplerinde anne tarafından kardeşler, kız çocuk ve oğlun kızıyla hacbolmaktadırlar. Ayrıntı için bk. İbnü'l-Münzir, **el-İşrâf**, C.IV, s. 326; el-Mâverîdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 91; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 267; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 413, 443; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 146; el-Gazzâlî, **a.g.e.**, C.IV, s. 345, 355; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 7, 65; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 87; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 410; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, I, s. 466; Sibtü'l-Mardîni, **Şerhü'l-füsûl**, C.I, s. 213; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 98.

⁶⁷⁸ Ayrıntı için, “Kelâle Meselesi” ile “Asabe Maa-Gayrihi Mirasçılık” başlıklı bölümlere bakınız.

Tablo–63: (Anne bir kız kardeş, kızın oğlu, baba bir erkek kardeşin oğlunun oğlu)

		6X
Anne bir kız kardeş	1/6	1X
Kızın oğlu	----	----
Baba bir erkek kardeşin oğlunun oğlu	Kalan 5/6'yı alır.	5X

2. Annenin Annesinin Ashâbü'l-ferâizden, Annenin Babasının Zevi'l-erhâmdan Olması

Annenin annesi, cumhura göre mirasbırakanla arasına kadın girmiş olmasına rağmen ashâbü'l-ferâiz, annenin babası ise mirasbırakanla arasına kadın girmiş olduğu için zevi'l-erhâm kabul edilmektedir⁶⁷⁹. Ancak ashâbü'l-ferâiz kabul edilen annenin annesiyle aynı derecede ve üstelik erkek olduğu halde onunla mirasçı olamamaktadır. 'Mirasbırakanla arasına kadın girmemiş olma şartının' gerektirdiği bu çelişkili duruma mirasbırakanın annesinin babası ile annesinin annesinin annesini bıraktığı örneği verebiliriz. Burada Hanefî ve Hanbelî mezheplerine göre annenin annesinin annesi terekenin altıda birini farz hisse olarak kalanı da redd olarak alacaktır. Şâfiî ve Mâlikî mezheplerine göreyse altıda birini aldıktan sonra kalan beytü'l-mala verilecektir. Her iki uygulamada da annenin babası, annenin annesinin annesiyle mirasçı olamamaktadır. Meseleyi tabloda şöyle gösterebiliriz:

⁶⁷⁹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, C.IX, s. 253; es-Serahsî, *el-Mebsût*, C.XXIX, s. 165; el-Kelâbâzî, *a.g.e.*, vr. 22b; el-Cürçânî, *a.g.e.*, s. 17; İbnü'l-Hâim, *el-Füsûl*, s. 303; Sibtü'l-Mardîni, *Şerhü'l-füsûl*, C.I, s. 116; C.II, s. 707; İbn Âbidîn, *Şerhu kalâid*, C.II, s. 208; el-Meşrikî, *a.g.e.*, C.II, s. 16.

Tablo-64: (Annenin annesinin annesi, annenin babası)

		6X
Annenin annesinin annesi	1/6 + 5/6 (redde olarak alır)	1X +5X =6X
Annenin babası	----	----

el-Mâverdî (v. 450/1058), dededen maksadın babanın babası olan dede olduğunu, annenin babası olan dedenin hakîkî anlamda dede olmadığını belirtmektedir⁶⁸⁰. es-Serahsî (v. 480/1090) de fâsit dedeyi mirasbırakanla arasında anne bulunan dede olarak tanımlamaktadır⁶⁸¹. İbn Hazm, mirasçı olacak kimseleri sayarken, babanın babası olan dedeyi de saymakta, anne ve nine tarafından dedelerin mirasçı olamayacaklarını⁶⁸², İbnü'l-Mecdî (v. 850/1447) de mirasbırakana vâris olmayan dede ile ulaşan annenin babasının annesi gibi ninelerin mirasçı olamayacağını söylemektedir⁶⁸³.

Annenin babasının annesinin de mirasçı yapıldığına ilişkin sahâbe ve tâbiünden rivâyetlerin olması annenin babasının da mirasçı yapıldığını göstermektedir. İbn Abbas⁶⁸⁴, Câbir b. Zeyd (v. 93/711)⁶⁸⁵, Mücâhid (v. 103/721)⁶⁸⁶, İbn Sirîn (v. 110/728)⁶⁸⁷ ve Hasan el-Basrî (v. 110/728)'nin⁶⁸⁸ annenin babasının annesi olan nineyi mirasçı yaptıkları belirtilmektedir.

⁶⁸⁰ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 121.

⁶⁸¹ es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXX, s. 24.

⁶⁸² İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 252–253.

⁶⁸³ İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 550.

⁶⁸⁴ İbnü'l-Münzir, **el-İşrâf**, C.IV, s. 337; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 111; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 451; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 166; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 106; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 57; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 404; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 24.

⁶⁸⁵ İbnü'l-Münzir, **el-İşrâf**, C.IV, s. 337; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 111; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 275; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 451; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 106; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 57.

⁶⁸⁶ İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 57.

⁶⁸⁷ İbnü'l-Münzir, **el-İşrâf**, C.IV, s. 337; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 111; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 275; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 451; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 166; el-Kalvezânî, **et-Tehzîb**, s. 106; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 57; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 76.

⁶⁸⁸ İbnü'l-Münzir, **el-İşrâf**, C.IV, s. 337; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 111; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 275; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 451.

Kanaatimiz, annenin babasının ve annenin babasının annesinin duruma göre hisse sahibi mirasçı yapılmasının miras hükümlerine daha uygun olduğu şeklindedir. Aksi takdirde annenin annesinin annesi ashâbü'l-ferâizden sayılmasına karşın annenin babası sırf kendisiyle mirasbırakan arasına kadın girmesinden dolayı ona daha yakın ve üstelik de erkek olduğu halde mirasçılıktan mahrum edilmiş olacaktır. Bunun da herhangi bir delil ve açıklaması bulunmamaktadır.

3. Mirasbırakanla Arasına Kadın Bulunmasının Asabeliğe Engel Olmaması

Asabeliğin, ‘mirasbırakanla arasına kadın girmemiş olma’ şartına bir eleştiri de anne baba bir erkek kardeşlerin, kendileriyle mirasbırakan arasında anne bulunduğu halde asabe kabul edilmeleridir⁶⁸⁹. el-Cürcânî (v. 816/1413) bu tenkide şöyle cevap vermektedir:

“Baba tarafından akrabalık, asabe yoluyla mirasçılıkta asıldır. Anne tarafından akrabalığın aksine yalnızca baba tarafından akrabalık asabeliği ispatta yeterli olur. Anne tarafından akrabalık yalnız kalınca ise, onunla asabe yoluyla mirasçı olmak mülgâdır.”⁶⁹⁰

el-Cürcânî'nin cevabı kendi içinde tutarlıysa da asabeliğin diğer şartları dikkate alındığında asabeliğin sadece baba tarafından akrabalıkla açıklanmadığı, anne tarafından akrabalığın da asabelikte tercih sebebi olduğu görülmektedir. Burada anne baba bir kardeşlerin, mirasbırakana anneye ulaşmalarına itibar edilmeyerek baba tarafından akrabalık esas alınmaktadır. Asabe hısımların birbirlerine akrabâlık kuvvetiyle tercih edilmesinde anne yoluyla akrabalık dikkate alındığından anne baba bir kardeşler baba bir kardeşleri hacbederken anne bir kardeşleri hacbedememektedir⁶⁹¹. Asabeliğin akrabalık kuvvetiyle tercih şartında anneye akrabalık dikkate alınırken anne baba bir kardeşlerin anneye mirasbırakana ulaşmasında dikkate alınmaması asabelik açısından açıklanması gereken bir durumdur.

⁶⁸⁹ Asabeliğin tanımına ilişkin tenkit için bk. el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 36; İbn Âbidîn, **Şerhu kalâid**, C.II, s. 208, 209.

⁶⁹⁰ el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 36. Mehmed Şah (v. 929/1523) da, bu tenkide asabeliğin tanımının mirasbırakanla nesebi arasına kadın girmeme şeklinde olduğunu yoksa kadınla mirasbırakana ulaşmama şeklinde olmadığı söyleyerek cevap vermektedir. Bk. Mehmed Şah, **Hâşiye**, s. 147–148.

⁶⁹¹ el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 36. Ayrıntı için Asabeliğin şartlarından, “Asabelikte Akrabalık Kuvveti Sebebiyle Tercih Şartı” başlıklı bölüme bakınız.

E. Al-akrabu fe'l-akrab: Yakın Asabenin Uzaktakini Hacbedeceği

Asabeliğin şartlarından birisi de asabelikle mirasçılığın kendisine göre olacağı yakın asabe hısmin uzaktakini hacbedeceği al-akrabu fe'l-akrab kuralıdır⁶⁹². Al-akrabu fe'l-akrab yerine zaman zaman aynı anlama gelen, “الاول فالاول”, el-evvelü fe'l-evvel”, “الأدنى فالأدنى”, el-ednâ fe'l-ednâ”, “الاهم فالاهم”, el-ehem fe'l-ehem”, “الاولى”, el-evlâ fe'l-evlâ”, “الاقعد فالأقعد”, el-akadu fe'l-akad” ifâdeleri de kullanılmaktadır⁶⁹³.

es-Serahsî (v. 480/1090) ve el-Cürcânî (v. 816/1413), asabeliğin al-akrabu fe'l-akrab kuralı gereğince yakın hısmin uzaktakine takdim edilerek derece yönünden yakın asabenin terekenin tamamını alacağını söylerken⁶⁹⁴, Ebû Zehre (v. 1394/1974), bu kurala göre oğlun kendi oğlu olmasa dahi ‘oğlun oğlunu’, iki kız çocuğun da ‘oğlun kızlarını’, kardeşin ‘kardeş çocuklarını’, amcanın kendi oğlu olmasa bile amca oğlunu hacbedeceğini belirtmektedir⁶⁹⁵.

Mirasbırakana derece yönünden yakın asabe erkek hısmin uzaktakini hacbedeceğine mirasbırakanın oğluyla farklı oğullarının farklı derecelerdeki beş oğlunun oğlunu bıraktığı mesele örnek verilebilir. Burada oğul, mirasbırakana en yakın olduğundan terekenin tamamını almakta, farklı derecelerdeki farklı oğullarının oğulları mirasçı olamamaktadır⁶⁹⁶. Tabloda şöyle gösterebiliriz:

⁶⁹² el-Mâverdü, **a.g.e.**, C.VIII, s. 114, 115; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 194; XXX, s. 3, 5; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 36-37; İbnü'l-Hâim, **el-Füsûl**, s. 86; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 33; İbn Âbidîn, **Şerhu kalâid**, C.II, s. 210, 211; Ebû Zehre, **Ahkâmü't-terekât**, s. 169.

⁶⁹³ Abdüsselam b. Saîd Tenûhî es-Sahnûn, **el-Müdevvenetü'l-kübrâ**, thk. Zekeriya Umeyrât, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1994, C.II, s. 586; es-Süheylî, **a.g.e.**, s. 69; İbnü'l-Mecdü, **a.g.e.**, C.I, s. 450; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 33, 34.

⁶⁹⁴ es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 194 vd.; C.XXX, s. 5; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 20, 36.

⁶⁹⁵ Ebû Zehre, **Ahkâmü't-terekât**, s. 169.

⁶⁹⁶ Aynı örnek için bk. İbnü'l-Mecdü, **a.g.e.**, C.I, s. 479.

Tablo-65: (Farklı oğulların farklı derecelerdeki oğulları)

		6X
Oğul (Ali)	Tamamını alır	6X
Oğlun (İkbal) oğlu	----	----
Oğlun (Mehmet) oğlunun oğlu	----	----
Oğlun (Kadir) oğlunun oğlunun oğlu	----	----
Oğlun (Turgut) oğlunun oğlunun oğlunun oğlu	----	----

Görüldüğü gibi yakındaki asabe hısım, mirasbırakana kendisiyle ulaşip ulaşmadığına bakmaksızın derece olarak kendinden uzaktaki hısımları hacbetmiştir.

1. Al-akrabu fe'l-akrab Kuralının Kaynağı

Al-akrab fe'l-akrab kuralının kaynağına ilişkin görüşler şöyledir:

1. Çok sayıda fakih bu kuralın Peygamber (sav)'den nakledilen “*Hisse sahiplerine hisselerini veriniz, geride kalan en yakın erkeğindir.*”⁶⁹⁷ rivâyetinden çıkartıldığını belirtmektedir⁶⁹⁸. İbn Hazm (v. 456/1064), oğul ile oğlun oğullarının, kardeş oğullarının, kardeşlerle mirasçı olamayacağını söyledikten sonra delilinin bu rivâyet olduğunu belirtirken⁶⁹⁹, es-Serahsî (v. 480/1090), oğlun, oğlunun oğlunu en yakın asabe erkek hısım olarak hacbedeceğini söyledikten sonra delil olarak mezkûr rivâyeti zikretmektedir⁷⁰⁰. İbnü'l-Mecdî (v. 850/1447) de, asabe hısımların

⁶⁹⁷ Rivâyetle ilgili ayrıntı için, “Asabe Yoluyla Mirasçılığa İlişkin Deliller” başlıklı bölüme bakınız.

⁶⁹⁸ İbnü'l-Münzir, **el-İsrâf**, C.IV, s. 350; eş-Şîrâzî, **a.g.e.**, C.IV, s. 96; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 141; İbnü'l-Arabî, **a.g.e.**, C.I, s. 455; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 22; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 15; en-Nevevî, **el-Minhâc**, C.VI, s. 57 vd.; el-Münîf, **a.g.e.**, s. 32; Yasîn Ahmed İbrâhim Derâdike, “el-Vasiyyetü'l-vâcibe”, **Mecelletü's-Şeria ve Dirâsâti'l-İslâmiyye**, sayı: V, 1986, s. 302.

⁶⁹⁹ İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 271.

⁷⁰⁰ es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 141.

mirasçılığında ve tertibinde bu meşhur rivâyetin asıl olduğunu söyleyerek rivâyetin farklı tariklerine yer vermektedir⁷⁰¹.

2. Gökmenoğlu, küllî kaide olarak nitelendirdiği al-akrabu fe'l-akrab kuralının aşağıdaki rivâyetten çıkarıldığını belirtmektedir⁷⁰².

“Ey Allah’ın Rasûlü kime iyilik yapayım dedim. O (Peygamber), ‘Allah size annelerinizi gözetmenizi emreder, sonra yine annelerinizi gözetmenizi emreder, sonra yine annelerinizi gözetmenizi emreder, sonra ise babalarınızı gözetmenizi emreder. Daha sonra Allah size (iyilik yaparken) en yakınlarınızdan başlamanızı emreder.’ buyurdu.”⁷⁰³

Gökmenoğlu’nun bu görüşüne ilişkin Abdüsselam Arı, her ne kadar mezkûr rivâyette al-akrabu fe'l-akrab lafız olarak geçmekte ise de bu kuralın, “*Hisse sahiplerine hisselerini veriniz geride kalan en yakın erkeğindir.*”⁷⁰⁴ rivâyetinden alınmış olmasının daha kuvvetli olduğunu belirtmektedir⁷⁰⁵. Al-akrabu fe'l-akrab kuralıyla ilgili meselelerin çoğunda fakihlerin bu rivâyetle istidlâlde bulunmaları da kanaatimizce kuralın kaynağının bu rivâyet olduğuna ilişkin görüşün isâbetli olduğunu teyit etmektedir.

3. Al-akrabu fe'l-akrab kuralının İslâm dininden bağımsız olarak Arap geleneğinin uygulaması olduğu da belirtilmektedir. eş-Şîrâzî (v. 476/1083) ve İbnü'l-Mecdî (v. 850/1447), al-akrabu fe'l-akrab kuralını açıklarken Arapların daha önemli olanı önemli olana tercih ettiklerini belirtmektedirler⁷⁰⁶. Pakistan’da 1956 yılında Aile Hukuku Komisyonu’nun yayınladığı raporda oğlun, kendisiyle mirasbırakana ulaşmayan oğlun oğlunu hacbetmesi olan al-akrabu fe'l-akrab kuralı İslâm öncesi Arapların uygulaması olarak nitelendirilmektedir⁷⁰⁷. Bazı araştırmacıların İslâm öncesi dönemde Arapların erkek asabe hısımları derece yakınlığına göre, aynı

⁷⁰¹ İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 454.

⁷⁰² Hüseyin T. Gökmenoğlu, “İslam Miras Hukukunda ‘Halefiyet’, ‘Dede Yetimi’ ve ‘Vâcip Vasiyet’”, **Dini Araştırmalar**, sayı: III, No: 1, 1999, s. 158.

⁷⁰³ Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.XI, s. 132; Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, C.XV, s. 112; İbn Mâce, “el-Edeb”, 1; Ebû Dâvud, “el-Edeb”, 130; et-Tirmizî, “Birr ve’s-sıla”, 2.

⁷⁰⁴ Rivâyetle ilgili ayrıntı için, “Asabe Yoluyla Mirasçılığa İlişkin Deliller” başlıklı bölüme bakınız.

⁷⁰⁵ Abdüsselam Arı, “Vâcip Vasiyet ve Halefiyet Bağlamında ‘Dede Yetimi’ Problemi”, **Ekev Akademi Dergisi**, sayı: XXXIV, No: 12, 2008, s. 254 vd.

⁷⁰⁶ eş-Şîrâzî, **a.g.e.**, IV, 96; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, I, 302, 450.

⁷⁰⁷ Raporun mirasla ilgili bölümü için bk. Alamgir Muhammed Serâjuddîn, **Sharia Law and Society: Tradition and Change in South Asia**, Oxford University Press, Karachi, 2001, s. 82–83; “Women’s Rights in Muslim Family Laws in Pakistan”, **Special Bulletin**, Lahor, 2000, s. 33. Ayrıntı için “Dede Yetimliği Meselesi” başlıklı bölüme bakınız.

derecede olduklarıdaysa hepsini birlikte (*per capita*) mirasçı yaptıklarını söylemeleri⁷⁰⁸ bu kuralın Arap geleneğiyle ilişkisini güçlendirmektedir.

İslâm öncesi Cahiliye Araplarında al-akrabu fe'l-akrab kuralı ile mücerret anlamda asabeliğin cârî olduğu belirtilerek, İslâm'ın yeni bir miras sistemi getirmeyip ashâbü'l-ferâiz hısımlara belirli hisseler vererek önceki uygulamaya eklemeye yaptığı iddiasında (*superimposition theory*) bulunmaktadır⁷⁰⁹. Her ne kadar bu iddiadaki, İslâm Arapların bazı bölgelerde mücerret asabelikle mirasçı yaptıkları ile asabeliğin al-akrabu fe'l-akrab kuralının çeşitli bölgelerde cârî olduğu ve bu kuralın İslâm öncesi gelenekle ilişkili olduğu kabul edilse de, İslâm'ın miras sisteminin Arap miras sistemine eklemeye olduğu iddiasına katılmak mümkün değildir. Kur'an'daki miras sisteminin evlilik akdinin yanında akrabalık ilişkisine dayanan yeni bir sistem getirdiği açıkça görülmektedir. Şöyle ki, Kur'an'daki miras hükümlerinde, kadınlarla erkekler arasında mirasçılık açısından ayırım bulunmaması, gerek çocuklar gerekse kardeşler arasında mirasçılık açısından kadınlarla erkekler arasında ayırım bulunmaması, ebeveynin çocuklarla mirasçılığındaki gibi, 'usûl ve fûrû hısımların birlikte mirasçı olmaları' gibi hükümler bunu ortaya koymaktadır.

4. Tanzilurrahman, al-akrabu fe'l-akrab kuralınının bir kaynağının da Kur'an'daki miras hükümleri olduğunu söylemektedir. Kur'an'da, “ للرجال نصيب مما ترك الوالدان والأقربون وللنساء نصيب مما ترك الوالدان والأقربون , *Erkekler için anne-babanın ve akrabanın bıraktığı mirastan bir pay vardır. Kadınlar için de ebeveynin ve akrabanın bıraktığı mirastan bir pay vardır.*”⁷¹⁰ ile, “ ولكل جعلنا موالى مما ترك الوالدان

⁷⁰⁸ M. Habiburrahman, “The Role of Pre-Islamic Customs in the Islamic Law of Succession”, **Islamic and Comparative Law Quarterly**, vol. VIII, (1), 1988, s. 48-49; Asaf A.A. Fyzee, **Outlines of Muhammadan Law**, 4.bs., Oxford University Press, Delhi, 1987, s. 389.

⁷⁰⁹ W. Marçais'in **Des parents et alliés successibles en droit musulman** isimli doktora çalışmasında ilk defa eklemeye teorisini (*superimposition theory*) dile getirdiği belirtilmektedir. O, Mekke'li kadınların verâsetle mal sahibi olduklarını, Medine'deyse sadece erkeklerin mirasçı olduğu mücerret anlamda asabeliğin hâkim olduğundan hareketle Peygamber (sav)'in Mekke'den Medine'ye hicretinden sonra bu iki sistemi birleştirdiğini iddia etmektedir. Bir diğer ifadeyle o kendisinden sonra gelen H. Bequest de bunu daha açık bir şekilde Kur'an'da bazı mirasçılara hisseler verilerek Arap öncesi miras geleneğine eklemeye bulunduğunu söylemektedir. Bu iddia ile ilgili ayrıntı için bk. David S. Powers, **Studies in Qur'an and Hadith: The Formation of the Islamic Law of Inheritance**, University of California Press, California, 1979, s. 14-17, 54, 87, 105; N.J. Coulson, **Succession in the Muslim Family**, University Press, Cambridge, 1971, 29-30; Agostino Cilardo, “‘The Superimposition theory’ in the Islamic Law of Inheritance”, **Annali: Studies on the Islamic Law of Inheritance**, 50, vol. LXIII, 1990, s. 33-41.

⁷¹⁰ en-Nisâ 4/7.

والاقربون , *Herkes için anne baba ve akrabaların bıraktıklarından (pay alan) vârisler kıldık*⁷¹¹ âyetlerinde yer alan “الاقربون , *akrabalar*” lafzının delil olduğunu belirtmektedir. Âyetlerin asabe hısımın uzaktakini hacbedeceğine delil olduğunu belirten Tanzilurrahman, “*akrabalar*” lafzıyla mirasbırakana yakın mirasçı akrabaların kastedildiğini yoksa en-Nisâ 4/8’de “أولو القربى , *akrabalar*”⁷¹² şeklinde zikredilen mirasçı olamayan akrabalar olmadığını söylemektedir⁷¹³.

Tanzilurrahman’ın en-Nisâ 4/7, 33 âyetlerindeki akrabaların mirasçı akrabalar olduğu görüşüne katılmakla birlikte âyetlerden maksadın ‘asabe hısımının al-akrabu fe’l-akrab kuralına göre mirasçı olacaklarının’ olduğu görüşüne katılmıyoruz. Şöyle ki, “*akrabûn*” lafzından kişinin kendisiyle mirasbırakana ulaşan hısmı hacbedeceği anlaşılabilirse de kendisiyle mirasbırakana ulaşmayan hısmı hacbedeceğine ilişkin karine bulunmamaktadır. Tanzilurrahman, âyetlerdeki “*akrabûn*” lafzının al-akrabu fe’l-akrab kuralına delil olduğunu ön şart olarak kabul ettikten sonra âyetten delil aramaktadır. Çocukların anne ve babalarıyla bulduklarındaki mirasçılıklarıyla ilgili âyetin⁷¹⁴ bu kuralı reddettiği görülmektedir. Mirasbırakanın babasının, annesinin annesini hacbedememesi mirasçılığın al-akrabu fe’l-akrab kuralına göre her bir asabe hısımın kişi başına (*per capita*) mirasçı olacağı şeklinde değil de mirasçılığın mirasbırakana ulaşılan yollara yani köke göre (*per stirpes*) olduğunu göstermektedir.

2. Al-akrabu fe’l-akrab Kuralının Miras Hükümleriyle Çelişmesi

Asabeliğin yakındaki hısımın uzaktakini hacbedeceği al-akrabu fe’l-akrab kuralı, uygulamada çelişkilere sebebiyet verdiği gibi çeşitli noktalarda Kur’an’daki miras hükümlerine aykırılık arz etmektedir⁷¹⁵. ‘Mirasbırakana yakın hısımın bulunmasıyla uzaktaki hısımın hacbolacağı’ şeklindeki al-akrabu fe’l-akrab kuralını

⁷¹¹ en-Nisâ 4/33.

⁷¹² en-Nisâ 4/8 âyeti şöyledir: “وإذا حضر القسمة أولو القربى واليتامى والمساكين فارتزقوهم منه وقولوا لهم قولا معروفا” , *Miras taksiminde akrabalar, yetimler ve fakirler hazır bulunurlarsa, onlara da maldan bir şeyler verin ve onlara (gönüllerini alacak) güzel sözler söyleyin.*”

⁷¹³ Tanzilurrahman, “Succession”, s. 328–331.

⁷¹⁴ en-Nisâ 4/11.

⁷¹⁵ Asabeliğin al-akrabu fe’l-akrab kuralıyla ilgili meselelere ilişkin çözüm önerileri için “Dede Yetimliği Meselesi” başlıklı bölüme bakınız.

açıklarken fakihler, mirasbırakana en yakın kişinin oğul olduğu, sonra oğlun oğlu geldiği sonra da babasının geldiğini söylemektedirler⁷¹⁶. Oğulların asabe mirasçılıklarının (*bünüvvet*), baba ve babanın babası gibi usül asabe hısımların mirasçılıklarına (*bünüvvet*), öncelikli olduğunu el-Cürcânî (v. 816/1413) şöyle belirtmektedir:

“Mirasbırakanın oğulları fûrû hısım olmaları sebebiyle babasına göre önceliklidir. Babanın hısımlığı usül yönünde olup, fûrû hısımların usülle hısımlığı, usül hısımların fûrûyla olan hısımlıklarından daha kuvvetlidir. Görmüyor musun ki bir şeyin fer’i aslına tabîdir. Aksi mümkün olamaz. Bir arazinin satışında arazi üzerindeki bina ve ağaçlar asıl olan arâziye dâhildir. Binâ ve ağaçların satılmasında ise arâzi onlara dâhil olmaz.”⁷¹⁷

Görüldüğü gibi al-akrabu fe’l-akrab kuralınca fûrû asabe hısımlar terekenin tamamını alacaklarından, baba veya dedenin oğul veya ilâ nihâye oğlun oğluyla bulunması hâlinde terekenin tamamını oğlun, o bulunmuyorsa oğlun oğlu alacaktır. Kur’an’daki miras hükümlerinde ise bu kural, anne ve babanın çocuklarla bulunduğu mirasçılıklarında dikkate alınmayarak reddedilmektedir. İlgili âyet “*Ölenin çocuğu varsa anne babasından her birine altıda bir hisse vardır. Eğer veledi yok da anne babası ona mirasçı oluyorsa, annesine üçte bir düşer.*”⁷¹⁸ şeklindedir. Al-akrabu fe’l-akrab kuralınca ise, terekenin tamamını oğul alacaktır. Her iki durumun farkını tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo–66: (Oğul, baba veya dede)

	Al-akrabu fe’l-akrab kuralı	Miras hükümleri
Oğul	Terekenin tamamını alır	Kalanı alır
Baba veya dede	----	1/6

Asabeliğin bu kuralının miras hükümleriyle çelişmesi, miras hükümleriyle asabeliğin uyuşturulması yoluna gidilmesine neden olmuştur. Bu durumla ilgili İbn

⁷¹⁶ el-Mâverdî, a.g.e., C.VIII, s. 114 vd.; eş-Şîrâzî, a.g.e., C.IV, s. 96; es-Serahsî, el-Mebsût, C.XXIX, s. 175; el-Kalvezânî, a.g.e., s. 36-37; İbn Kudâme, a.g.e., C.IX, s. 64; el-Cürcânî, a.g.e., s. 36-37.

⁷¹⁷ el-Cürcânî, a.g.e., s. 36-37. Ayrıca bk. Ebû Zehre, Ahkâmü’t-Terekât, s. 163.

⁷¹⁸ en-Nisâ 4/11.

Âbidîn (v. 1252/1836), “الصنف الثاني فلا يرث مع الاول بالتعصيب بل بالفرض”, ikinci sınıf birinci sınıfın bulunduğu durumda asabe yoluyla mirasçı olamaz, farz yoluyla mirasçı olur.”⁷¹⁹ derken el-Meşrîkî (v. 1189/1775) şu ifâdeleri kullanmaktadır:

“Oğul mirasbırakanın fûrûsudur, baba ve dedesi ise usûlûdür, fûrû hısımların usûl hısımlara akrabalığı, usûl hısımların fûrû hısımlara akrabalığından daha kuvvetlidir. Fûrû aslın cüz’ü olduğu için baba ve dedenin asabe yoluyla mirasçılığı oğul veya oğlun oğluyula hacbolur. Onlardan her birisini (yani baba ile dedeyi) farz hisse alma şeklindeki mirasçılığa çevirir.”⁷²⁰

eş-Şinşevrî (v. 999/1591) de, babanın, oğul veya oğlun oğlundan birisiyle bulunduğu asabe olarak mirasçı olamayacağını çünkü oğlun veya oğlun oğlunun asabelik açısından öncelikli olduğunu belirtmektedir⁷²¹. Kız çocukların mirasbırakanın ebeveynleriyle bulunduğu da aynı durum söz konusudur⁷²². Al-akrabu fe’l-akrab kuralının miras hükümleriyle çeliştiğine ilişkin bir örnek de mirasbırakanın babasıyla annesinin annesinin annesini bıraktığı haldir. Bu meseleye ilişkin cumhurun uygulamasını tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo-67: (Annenin annesinin annesi, baba)

		6X
Annenin annesinin annesi	1/6	1X
Baba	Kalanı alır	5X

Burada baba, al-akrabu fe’l-akrab kuralına göre terekenin tamamını almamış, mirasbırakana uzakta bulunmasına rağmen annenin annesinin annesi mirasçı olmuştur. Bu durum al-akrabu fe’l-akrab kuralının miras hükümleriyle çeliştiğini ve uygulamada her zaman geçerli olmadığını açıkça göstermektedir.

⁷¹⁹ İbn Âbidîn, *Şerhu kalâid*, C.II, s. 209.

⁷²⁰ el-Meşrîkî, *a.g.e.*, C.I, s. 42.

⁷²¹ eş-Şinşevrî, *a.g.e.*, C.I, s. 33.

⁷²² Ayrıntı için, “Veled Meselesi” başlıklı bölüme bakınız.

F. Asabelikte Akrabalık Kuvveti Sebebiyle Tercih Şartı

Asabe yoluyla mirasçılıkta derece yakınlığından sonra akrabalık kuvvetine (*kuvvetü'l-karâbe*) itibar edilerek asabe hısımlar, aynı derecede bulduklarında akrabalık yönünden kuvvetli olan asabe, zayıfa tercih edilmektedir⁷²³. ‘Aynı derecedeki asabe hısımlardan iki yönden mirasbırakana akraba olanın tek yönden akrabaya tercih edileceği’ kuralı kardeşlerin, amcaların mirasçılıklarıyla onların çocuklarının mirasçılıklarında da uygulanmaktadır⁷²⁴. el-Cürçânî (v. 816/1413) asabelikte akrabalık kuvvetiyle tercihi şöyle açıklamaktadır:

“Anne baba bir erkek kardeşin oğlu, baba bir erkek kardeşin oğlundan önceliklidir. Derece olarak ikisi birbirine eşit olmakla birlikte akrabalık kuvveti açısından ilki sonrakine önceliklidir. Mirasbırakanın amcalarının durumu da böyledir. Amcalardan sonra babasının amcaları daha sonra dedesinin amcaları gelir. Evvelâ amcalar arasında derece yakınlığına daha sonra akrabalık kuvvetine itibar edilir. Mirasbırakanın amcası, babasının amcasından o da dedesinin amcasından önceliklidir.”⁷²⁵

Asabelikte, ‘asabe hısımların, aynı derecede bulduklarında akrabalık kuvvetiyle, onlardan kuvvetli olanın zayıfa tercih’ şartı kanaatimizce ilgili delillerin ortaya konulmasıyla daha iyi anlaşılacaktır. Bu çerçevede öncelikle akrabalık kuvvetine ilişkin delillere yer vererek ilgili meselelere değineceğiz.

1. Akrabalık Kuvvetiyle Tercihe İlişkin Deliller

Asabe yoluyla mirasçılıkta asabe hısımlar aynı derecede bulduklarında akraba kuvvetiyle aralarında tercih yapılacağına icmâ olduğu kabul edilmektedir⁷²⁶. es-Settî (v. 750/1349), anne baba bir kardeşlerin baba bir kardeşleri hacbedeceğinde icmâ edildiğini söyledikten sonra aşağıda zikredilecek rivâyetleri icmânın senedi olarak zikretmektedir⁷²⁷. Akrabalık kuvvetiyle tercihe deliler şöyledir:

⁷²³ eş-Şîrâzî, **a.g.e.**, C.IV, s. 96; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 22, 23; el-Cürçânî, **a.g.e.**, s. 39; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 310; Sibtü'l-Mardîni, **Şerhü'l-füsûl**, C.I, s. 209; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 32; İbn Âbidîn, **Şerhu kalâid**, C.II, s. 210, 211; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 76; Ebû Zehre, **Ahkâmü't-terekât**, s. 170.

⁷²⁴ İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 446, 447; Ebû Zehre, **Ahkâmü't-terekât**, s. 161.

⁷²⁵ el-Cürçânî, **a.g.e.**, s. 38. Ayrıca bk. İbn Kudame, **a.g.e.**, C.IX, s. 22, 23.

⁷²⁶ **a.g.e.**, C.IX, s. 22, 23; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 428, 429; Sibtü'l-Mardîni, **Şerhü'l-füsûl**, C.I, s. 209.

⁷²⁷ es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 428, 429. es-Süheyli (v. 581/1185) ise delilin sahâbenin uygulaması ve ümmetin icması olduğunu belirttikten sonra rivâyetin delil olmadığını ancak bu uygulamayı kuvvetlendirdiğini belirtmektedir. Bk. es-Süheyli, **a.g.e.**, s. 66.

(1) Aşağıdaki rivâyette anne baba bir kardeşlerin, baba bir erkek kardeşleri hacbetmesi, mirasbırakana iki yönden akraba olanın tek yönden akrabaya tercih edileceğine delil kabul edilmektedir⁷²⁸. İlgili rivâyet şöyledir:

“عن على أنه قال: إنكم تقرؤون هذه الآية (من بعد وصية توصون بها أو دين) وأن رسول الله قضى بالدين قبل الوصية وإن أعيان بنى الام يتوارثون دون بنى العلات الرجل يرث أخاه لأبيه وأمه دون أخيه لأبيه”

“Ali b. Ebî Tâlib şöyle dedi: Siz, ‘*Vasiyetlerin yerine getirilmesinden veya borçların ödenmesinden sonra*’⁷²⁹ âyetini (vasiyetin yerine getirilmesini önce) okuyorsunuz, ancak Peygamber (sav), borçların ödenmesini vasiyetten öncelikli kıldı. Benû’l-âÿân (öz kardeşler), benu’l-allât (baba bir kardeşler) olmaksızın terekeye mirasçı olur. Anne baba bir erkek kardeş, (onunla bulunduğu) baba bir erkek kardeş mirasçı olmaksızın terekeye mirasçı olur.”⁷³⁰

Rivâyetin anne baba bir kardeşlerin baba bir kardeşlere tercih edilmesinin yanında anne baba bir kardeş çocuklarının baba bir kardeş çocuklarına, anne baba bir amcanın baba bir amcaya tercih edilmesi gibi asabelikle ilgili meselelerde de delil alınması rivâyetin etraflıca ele alınmasını gerektirmektedir:

i. Rivâyetin Farklı Tarikleri

Mezkûr rivâyetin tespit edebildiğimiz tariklerinin tamamı Ali b. Ebî Tâlib < Hâris el-A’ver < Ebû İshâk tarikiyle gelmekte olup Ebû İshâk’tan sonra râvileri farklılaşmaktadır⁷³¹. Tirmizî (v. 279/892)’nin bu rivâyetle ilgili “Ebû İshâk’ın Hâris’ten naklettiğinden başka tarîkini bilmiyorum.”⁷³² demesi de rivâyetin, mezkur senetten başka tarikinin bulunmadığını güçlendirmektedir.

ii. Metin Farklılıkları

Tariklerdeki metin farklılıklarını üç temel noktada belirtebiliriz.

⁷²⁸ İbnü’l-Münzir, *el-İşrâf*, C.IV, s. 329; İbn Abdilber, *el-İstizkâr*, C.XV, s. 415; İbn Kudâme, *a.g.e.*, C.IX, s. 7; İbnü’l-Mecdî, *a.g.e.*, C.I, s. 446; el-Cürcânî, *a.g.e.*, s. 39; Sıbtü’l-Mardîni, *Şerhü’l-füsûl*, C.I, s. 209; eş-Şinşevrî, *a.g.e.*, C.I, s. 33; el-Meşrikî, *a.g.e.*, C.I, s. 76.

⁷²⁹ en-Nisâ 4/11, 12.

⁷³⁰ et-Tirmizî, “Ferâiz”, 6. Rivâyet için ayrıca bk. Abdürrezzâk, *a.g.e.*, C.X, s. 249; İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, C.XV, s. 30; C.XVI, s. 356; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, C.II, s. 33, 331, 392; ed-Dârimî, “Ferâiz”, 28; İbn Mâce, “Ferâiz”, 10; “Vesâyâ”, 7; et-Tirmizî, “Ferâiz”, 6; ed-Dârekutnî, *a.g.e.*, C.IV, s. 86; el-Hâkim, *a.g.e.*, C.IV, s. 336; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, C.VI, s. 239, 267; 232.

⁷³¹ Abdürrezzâk, *a.g.e.*, C.X, s. 249; İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, C.XV, s. 30; C.XVI, s. 356; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, C.II, s. 33, 331, 392; ed-Dârimî, “Ferâiz”, 28; İbn Mâce, “Ferâiz”, 10; “Vesâyâ”, 7; et-Tirmizî, “Ferâiz”, 6; ed-Dârekutnî, *a.g.e.*, C.IV, s. 86; el-Hâkim, *a.g.e.*, C.IV, s. 336; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, C.VI, s. 239, 267; 232.

⁷³² et-Tirmizî, “Ferâiz”, 6.

1. Rivâyetlerin bir kısmında yer alan, “*Vasiyetlerin veya borçların ödenmesinden sonra*”⁷³³ âyetinden sonra Ali b. Ebî Tâlib’e atfen “رسول الله قضى بالدين قبل الوصية , *Peygamber (sav), borçların ödenmesini vasiyetlerin yerine getirilmesinden önce yaptı.*” ifâdesi bulunurken⁷³⁴ bir kısmında bu ifâde bulunmamaktadır⁷³⁵.

2. Bâzı rivâyetlerde, “*Benu'l-a'yân* (öz kardeşler), *benu'l-allât* (baba bir kardeşler) olmaksızın terekeye mirasçı olur.” ifâdesi yer almaktadır⁷³⁶. Bazı rivâyetlerde bu ifâdeyi açıklayıcı şekilde “الرجل يرث , *anne baba bir erkek kardeş, baba bir erkek kardeş olmaksızın mirasçı olur.*”⁷³⁷ ifâdesi yer alırken, bir tarikte açıklama olarak “والإخوة , *anne bir kardeşler ile anne baba bir kardeşler baba bir kardeşlere nazaran daha yakındırlar*” ifâdesi bulunmaktadır⁷³⁸.

3. Tariklerin ekserisinde *benu'l-a'yânın*, *benu'l-allât* olmaksızın yani anne baba bir kardeşlerin baba bir kardeşler olmaksızın mirasçı olacakları ifadesiyle Peygamber (sav)’in borçların ödenmesini vasiyetten öncelikli yaptığı ifadelerinin Ali b. Ebî Tâlib’in sözü olduğu anlaşılmaktadır⁷³⁹. Bazı tariklerde ise, “عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: الإخوة من الام يتوارثون دون بنى العلات , *Peygamber (sav), ‘anne tarafından kardeşler benu'l-allât (baba bir kardeşler) olmaksızın mirasçı olurlar’ dedi.*”⁷⁴⁰, “رسول الله قال: إن اعيان بنى الام يتوارثون دون بنى العلات”

⁷³³ en-Nisâ, 4/11–12.

⁷³⁴ Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.X, s. 249; İbn Ebî Şeybe, **a.g.e.**, C.XV, s. 30; C.XVI, s. 356; Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, C.II, s. 33, 331, 392; İbn Mâce, “Vesâyâ”, 7; “et-Tirmizî, “Ferâiz”, 6; el-Hâkim, **a.g.e.**, C.IV, s. 336; ed-Dârekutnî, **a.g.e.**, C.IV, s. 86; Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, C.VI, s. 239, 267, 232;

⁷³⁵ ed-Dârimî, “Ferâiz”, 28; İbn Mâce, “Ferâiz”, 10; et-Tirmizî, “Ferâiz”, 6; el-Hâkim, **a.g.e.**, C.IV, s. 336.

⁷³⁶ İbn Ebî Şeybe, **a.g.e.**, C.XV, s. 30; Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, C.II, s. 33, 331; İbn Mâce, “Vesâyâ”, 7; et-Tirmizî, “Ferâiz”, 6; ed-Dârekutnî, **a.g.e.**, C.IV, s. 86; el-Hâkim, **a.g.e.**, C.IV, s. 336; Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, C.VI, s. 267;

⁷³⁷ Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.X, s. 249; İbn Ebî Şeybe, **a.g.e.**, C.XVI, s. 356; Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, C.II, s. 392; ed-Dârimî, “Ferâiz”, 28; İbn Mâce, “Ferâiz”, 10; et-Tirmizî, “Ferâiz”, 6; Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, C.VI, s. 232, 239.

⁷³⁸ el-Hâkim, **a.g.e.**, C.IV, s. 336.

⁷³⁹ Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.X, s. 249; İbn Ebî Şeybe, **a.g.e.**, C.XV, s. 30; C.XVI, s. 356; Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, C.II, s. 33, 331, 392; İbn Mâce, “Ferâiz”, 10; “Vesâyâ”, 7; et-Tirmizî, “Ferâiz”, 6; ed-Dârekutnî, **a.g.e.**, C.IV, s. 86; el-Hâkim, **a.g.e.**, C.IV, s. 336; Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, C.VI, s. 239, 267, 232.

⁷⁴⁰ ed-Dârimî, “Ferâiz”, 28.

kardeşler), *benu'l-allât (baba bir kardeşler) olmaksızın mirasçı olur' dedi.*"⁷⁴¹ şeklinde Rasûlullah'ın sözü olarak yer almaktadır.

iii. Hâris b. Abdullah el-A'ver Hakkında Hadis Âlimlerinin Görüşleri

eş-Şa'bî (v. 103/721)'nin Hâris el-A'ver hakkında "*kezzâb = yalancının biridir*"⁷⁴² ve Ali b. Ebî Tâlib'den hiçbir şey duymadığını söylediği nakledilmektedir⁷⁴³. Yahyâ b. Maîn (v. 233/848), "*leyse bihî be's = zararı yok*"⁷⁴⁴, "*sika*"⁷⁴⁵, "*zayıftır*"⁷⁴⁶ demektedir. Ali b. el-Medînî (v. 234/848)'in, "*kezzâb = yalancı*"⁷⁴⁷, el-İclî (v. 261/875), "*müttehem = itham edilmiştir*"⁷⁴⁸, Ebû Hâtim (v. 277/890), "*leyse bi'l-kaviy = kuvvetli değildir, lâ yuhtec bi hadîsihi = hadisi delil olmaz*"⁷⁴⁹, "*kezzâb = yalancı*"⁷⁵⁰ demektedir. en-Nesâî (v. 303/915), "*leyse bi'l-kaviy = kuvvetli değildir, leyse bihî be's = zararı yok*"⁷⁵¹ ve ed-Dârekutnî (v. 385/995), "*zayıftır*"⁷⁵² diyerek onu cerh etmektedirler. İbn Hibbân (v. 354/965) ise "*şiiilikte aşırı ve vâhiyü'l-hadis = hadisi çok zayıf*"⁷⁵³ demektedir. es-Süheylî (v. 581/1185) de, A'ver'in yalancılıkla suçlandığını, gerçekte bu hadisin zayıf olduğunu, öz kardeşin baba bir kardeşi hacbetmesinin delilinin bu rivâyet olmayıp sahâbeden nakledilen uygulama ve icmâ olduğunu söylemektedir⁷⁵⁴.

Yahyâ b. Maîn'den nakledilen bir rivâyet dışında âlimlerin hakkındaki görüşünün olumsuz olduğu, onun da A'ver hakkındaki görüşleri bütün olarak değerlendirildiğinde olumsuz görüşünün ağır bastığı anlaşılmaktadır.

⁷⁴¹ el-Hâkim, **a.g.e.**, C.IV, s. 336.

⁷⁴² el-Cüzcânî, **a.g.e.**, s. 41–43; Ahmed b. Hanbel, **el-İlel**, C.I, s. 442, 495; Müslim, "Mukaddime", 5; el-Ukaylî, **a.g.e.**, C.I, s. 226, 227; İbn Hibbân, **Kitâbü'l-mecrûhîn**, C.I, s. 264; es-Süheylî, **a.g.e.**, s. 66; İbnü'l-Cevzî, **ed-Duafâ**, C.I, s. 181; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, C.II, s. 145–147.

⁷⁴³ el-Cüzcânî, **a.g.e.**, s. 41; İbn Ebî Hâtim, **el-Cerh**, C.III, s. 78.

⁷⁴⁴ Yahyâ b. Maîn, **Yahyâ b. Maîn ve kitâbuhü't-târih = et-Tarih**, thk. Ahmed Muhammed Nurseyf, Merkezü'l-Bahsi'l-İlmî, Mekke, 1979, C.II, s. 93; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, C.II, s. 145–147.

⁷⁴⁵ İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, C.II, s. 145–147. İbn Maîn'in onun hakkındaki görüşleri bir bütün olarak değerlendirildiğinde cerh görüşünün daha isâbetli olduğu görülmektedir.

⁷⁴⁶ İbn Ebî Hâtim, **el-Cerh**, C.III, s. 79; İbn Hibbân, **Kitâbü'l-mecrûhîn**, C.I, s. 265.

⁷⁴⁷ el-Ukaylî, **a.g.e.**, C.I, s. 228, 229.

⁷⁴⁸ el-İclî, **a.g.e.**, s. 103.

⁷⁴⁹ İbn Ebî Hâtim, **el-Cerh**, C.III, s. 78; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, C.II, s. 145–147.

⁷⁵⁰ İbn Ebî Hâtim, **el-Cerh**, C.III, s. 78; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, C.II, s. 145–147.

⁷⁵¹ İbnü'l-Cevzî, **ed-Duafâ**, C.I, s. 181; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, C.II, s. 145–147.

⁷⁵² İbnü'l-Cevzî, **ed-Duafâ**, C.I, s. 181; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, C.II, s. 145–147.

⁷⁵³ İbn Hibbân, **Kitâbü'l-mecrûhîn**, C.I, s. 264.

⁷⁵⁴ es-Süheylî, **a.g.e.**, s. 66.

iv. Rivâyetin Akrabalık Kuvveti Yoluyla Tercihe Delil Olması

Rivâyet cumhur tarafından yukarıda belirtildiği üzere asabe yoluyla mirasçılıkta akrabalık kuvvetiyle tercihe delil alınmaktadır. Bununla birlikte rivâyetin aşağıdaki sebeplerden ötürü bu meselede delil olamayacağı anlaşılmaktadır:

— Hısımların aynı derecedeyken akrabalık kuvvetiyle tercih edilecekleri kuralı, Kur'an'daki miras hükümlerinde dikkate alınmadığı görülmektedir. Anne bir kardeşlerle anne baba bir veya baba bir kardeşler mirasçı yapılmaktadırlar. en-Nisâ 4/12'de anne tarafından kardeşlerin, en-Nisâ 4/176'da baba bir veya öz kardeşlerin mirasçılıklarının belirtilirken akrabalık kuvveti açısından daha kuvvetli sayılabilecek anne baba bir kardeşlerin anne bir kardeşleri hachetmemeleri bu kuralın dikkate alınmadığını göstermektedir.

— Birçok miras meselesiyle alakasına rağmen hadis, âlimlerinin neredeyse ittifak edercesine olumsuz kanaatte buldukları Hâris el-A'ver'in içinde bulunduğu Ali b. Ebî Tâlib < Hâris b. Abdillâh < Ebû İshâk tarikiyle gelmektedir.

— Benu'l-a'yân (anne baba bir kardeşler) ve benu'l-allât (baba bir kardeşler) denerek kız ve erkek kardeşlerin mirasçılıkları belirtilmiş ancak uygulamada sadece erkek kardeşler dikkate alınmıştır. Çünkü cumhura göre benu'l-a'yân olan öz kız kardeşle bulunduğu benu'l-allât olan baba bir kız kardeş mirasçı olmaktadır⁷⁵⁵.

(2) Asabe hısımların aynı derecede bulduklarında akrabalık kuvveti cihetinden iki yönden akraba olanın tek yönden akraba olana tercih edileceğine, "*Hisse sahiplerine hisselerini veriniz, geride kalan en yakın erkeğindir*"⁷⁵⁶ rivâyeti de delil getirilmektedir⁷⁵⁷. ed-Demîrî (v. 808/1405), bu rivâyetteki evlânın "akrab = *en yakın*" anlamında olduğunu, buna göre de öz kardeşin baba bir kardeşten daha yakın olması sebebiyle akrabalık kuvvetiyle tercihte delil olduğunu söylemektedir⁷⁵⁸. Asabe yoluyla mirasçılıkla ilgili birçok meselede delil alındığını daha önce

⁷⁵⁵ Rivâyette kız kardeşlerin durumunun mücmel bırakıldığına ilişkin elîştiri için bk. Mehmed Şah, **Hâşiye**, s. 152.

⁷⁵⁶ Rivâyette ilgili ayrıntı için, "Asabe Yoluyla Mirasçılığa İlişkin Deliller" başlıklı bölüme bakınız.

⁷⁵⁷ İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 268, 269; eş-Şirâzî, **a.g.e.**, C.IV, s. 96; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 310; Sibtü'l-Mardîni, **Şerhü'l-füsûl**, C.I, s. 209; el-Meşriki, **a.g.e.**, C.I, s. 43, 97; Ebû Zehre, **Ahkâmü't-terekât**, s. 158.

⁷⁵⁸ ed-Demîrî, **a.g.e.**, C.VI, s. 138.

belirttiğimiz bu rivâyetin akrabalık kuvveti sebebiyle tercihte delil alınmasının oldukça zorlama olduğu görülmektedir.

2. Akrabalık Kuvvetiyle Tercih Neticesinde Ortaya Çıkan Meseleler

Asabe yoluyla mirasçılıkta akrabalık kuvvetiyle tercihin, çeşitli problem ve çelişiklere de yol açtığı görülmektedir. Bunlardan bazıları miras hükümleriyle çelişki arzederken bazıları ise asabe yoluyla mirasçılığın çeşitli şartlarıyla/halleriyle çelişmektedir. Bunları aşağıdaki gibi belirtebiliriz.

a. Anne Baba bir Erkek Kardeşlerin Baba bir Kardeşleri Hacbetmesi

Akrabalık kuvvetiyle tercih gereğince mirasbırakanın anne baba bir erkek kardeşler bulunduğu baba bir kız ve erkek kardeşleri mirasçı olamamaktadır⁷⁵⁹. Baba tarafından kardeşlerin bu şekilde hacbedilmeleri aşağıda görüleceği üzere mirasçılık açısından adaletsizliğe sebebiyet vermektedir. İbn Hazm (v. 456/1064), bu uygulamanın “*Hisse sahiplerine hisselerini veriniz, geride kalan en yakın erkeğindir.*”⁷⁶⁰ rivâyetinin gereği olduğunu, burada baba tarafından akraba olan kardeşler arasından anne tarafından akraba olanların tercih edildiğini, onların diğerlerine göre daha fazla hak sahibi olduklarını belirtmektedir⁷⁶¹. Tek öz erkek kardeşle çok sayıda baba bir kardeş bulunsa dahi terekenin tamamını öz erkek kardeş almaktadır.

Örnek: Mirasbırakanın öz erkek kardeş, dört baba bir erkek ve dört baba bir kız kardeş bıraktığı meselede cumhurun uygulamasını tabloda şöyle gösterebiliriz.

⁷⁵⁹ el-Mâverdî, a.g.e., C.VIII, s. 115; İbn Hazm, el-Muhallâ, C.IX, s. 268; es-Serahsî, el-Mebsût, C.XXIX, s. 154; el-Habrî, a.g.e., s. 81; el-Meşriki, a.g.e., C.I, s. 43.

⁷⁶⁰ Rivâyetle ilgili ayrıntı için, “Asabe Yoluyla Mirasçılığa İlişkin Deliller” başlıklı bölüme bakınız.

⁷⁶¹ İbn Hazm, el-Muhallâ, C.IX, s. 268.

Tablo-68: (Öz erkek kardeş ve baba bir kız ve erkek kardeşler)

		6X
Anne baba bir erkek kardeş (Ahmet)	Tamamını alır	6X
Baba bir erkek kardeş (Ali)	----	----
Baba bir erkek kardeş (İkbal)	----	----
Baba bir erkek kardeş (Kadir)	----	----
Baba bir erkek kardeş (Turgut)	----	----
Baba bir kız kardeş (Ayşe)	----	----
Baba bir kız kardeş (Fatma)	----	----
Baba bir kız kardeş (Hatice)	----	----
Baba bir kız kardeş (Zehra)	----	----

Tek öz erkek kardeş iki yönden akraba olduğu için akrabalık kuvvetiyle tercih kuralınca çok sayıda baba bir kardeşe takdim edilmiştir. Burada asabeliğin gerçek anlamda üzerine bina edildiği baba tarafından akrabalık dikkate alınmayarak baba tarafından kardeşler mirasçı yapılmamıştır. Akrabalık kuvveti sebebiyle tercihin asabe hısımlar için geçerli olduğu, asabe hısımların mirasçılıklarında aynı derecede bulunmalarında tercih sebebi olacağı kabul edilmekle birlikte⁷⁶² ashâbü'l-ferâiz hısımların mirasçılıklarında da, akrabalık kuvvetiyle tercih bazen uygulanmaktadır.

Örnek: Mirasbırakanın tek bir kız çocuk (veya oğlun kızı), öz kız kardeş, baba bir kız ve erkek kardeşini bıraktığı meselede cumhurun uygulaması öz kız

⁷⁶² Ebû Zehre, *Ahkâmü't-terekât*, s. 170.

kardeşin mirasçı olacağı ancak baba tarafından kız kardeşlerin hacbolacakları şeklindedir⁷⁶³. Tabloda şöyle gösterebiliriz.

Tablo-69: (Kız çocuk veya oğlun kızı, öz kız kardeş, baba bir kız ve erkek kardeş)

	6	6X
Kız çocuk veya oğlun kızı	1/2	3X
Anne baba bir kız kardeş	Terekenin kalanını alır	3X
Baba bir kız kardeş	----	----
Baba bir erkek kardeş	----	----

Anne baba bir kız kardeş mirasbırakanın kız çocuğuyla bulunduğu mirasçı olurken baba bir kız ve erkek kardeş terekeden hacbolmuştur. İbn Âbidîn (v. 1252/1836) de, “*Benû’l-âyân (öz kardeş), benû’l-allât (baba bir kardeş) olmaksızın mirasçı olur.*”⁷⁶⁴ rivâyetinin erkek kardeşlerin birbirlerine tercih edilmesine delilken, burada kız kardeşlerin de akrabalık kuvvetine dâhil edilerek kız kardeşlerin de birbirlerine akrabalık kuvvetiyle tercih edilmesinde delil olduğunu belirtmektedir⁷⁶⁵.

b. Anne Baba bir Kardeşlerin, Anne bir Kardeşlerle Mirasçı Olabilmeleri

Akrabalık kuvvetiyle tercihte anne baba bir erkek kardeşler baba bir kardeşleri hacbederken cumhura göre akrabalık kuvveti açısından daha da kuvvetli oldukları anne bir kardeşleri hacbedememektedirler⁷⁶⁶. Bu durumun akrabalık kuvvetiyle tercih açısından çelişki oluşturduğu açıktır.

Örnek: Mirasbırakanın koca, iki tane anne bir kız kardeş, iki tane öz erkek, bir öz kız kardeş, iki tane baba bir erkek, iki baba bir kız kardeş bıraktığı meseledeki,

⁷⁶³ İbn Âbidîn, *Şerhu kalâid*, C.II, s. 213, 214; el-Meşrikî, *a.g.e.*, C.I, s. 44.

⁷⁶⁴ Rivâyetle ilgili ayrıntı için “Akrabalık Kuvvetiyle Tercih İlişkin Deliller” başlıklı bölüme bakınız.

⁷⁶⁵ İbn Âbidîn, *Şerhu kalâid*, C.II, s. 214.

⁷⁶⁶ el-Mâverdi, *a.g.e.*, C.VIII, s. 115; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, C.IX, s. 268; es-Serahsî, *el-Mebsût*, C.XXIX, s. 154; el-Habrî, *a.g.e.*, s. 81; el-Meşrikî, *a.g.e.*, C.I, s. 43.

‘öz kardeşlerin anne bir kardeşlerle mirasçı olacakları ancak baba bir kardeşleri hacedecekleri’ şeklindeki cumhurun uygulamasını tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo-70: (Koca, iki anne bir kız kardeş, iki öz erkek ve bir kız kardeş, ikişer baba bir kız ve erkek kardeş)

		90X	90X
Koca	½	45X	45X
Anne bir kız kardeş	1/3'ü eşit paylaşırlar	30X	15X
Anne bir kız kardeş			15X
Anne baba bir erkek kardeş	Kalanı paylaşırlar	15X	6X
Anne baba bir erkek kardeş			6X
Anne baba bir kız kardeş			3X
Baba bir erkek kardeş	----	----	----
Baba bir erkek kardeş	----	----	----
Baba bir kız kardeş	----	----	----
Baba bir kız kardeş	----	----	----

Görüldüğü gibi baba bir kardeşler mirasçı olamamış ancak anne bir kardeşler mirasçı olarak öz kardeşlerden fazla almışlardır.

c. Mevlâ'l-atâkanın Asabe Hısımları Arasında Akrabalık Kuvvetiyle Tercih

Akrabalık kuvvetiyle ilgili meselelerden birisi de, velâ yoluyla mirasçılıkta ele alınacağı üzere mirasbırakanın mevlâ'l-atâkasının asabe hısımları arasında tercihte ortaya çıkmaktadır. Cumhura göre velâ yoluyla mirasçılığın, mücerret

asabeliğin kurallarına göre olacağı kabul edildiğinden kadınlar tarafından akrabalık dikkate alınmamaktadır⁷⁶⁷.

Örnek-1: Mirasbırakanın mevlâ'l-atâkasının asabesi olan anne baba bir erkek kardeşiyle baba bir erkek kardeşini bıraktığı meselede akrabalık kuvvetiyle tercih gereğince anne baba bir erkek kardeşin, baba bir erkek kardeşi hacbetmesi gerekecektir. Fakat velâ yoluyla mirasçılığın mücerret asabelikle yapılacağıın kabulü, anne tarafından akrabalığın dikkate alınmamasını gerektirdiğinden anne baba bir erkek kardeşle baba bir erkek kardeş birlikte mirasçı olacaklardır. Meseleyi tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo-71: (Mevlâ'l-atâkanın öz erkek kardeşi ve baba bir erkek kardeşi)

	Mücerret Asabelik	Akrabalık Kuvveti
Mevlâ'l-atâkanın öz erkek kardeşi	1X	2X
Mevlâ'l-atâkanın baba bir erkek kardeşi	1X	----

Şâfiî fakihî eş-Şîrâzî (v. 476/1083) bu durumu şöyle dile getirmektedir:

“Eğer mevlâ'l-atâkanın öz erkek kardeşiyle baba bir erkek kardeşi bulunursa nesep yoluyla mirasçılıkta olduğu gibi öz kardeş, baba bir kardeşe takdim edilir. Bize göre (Şâfiî fakihlerine) burada iki görüş bulunmaktadır. İlki, öz kardeş, baba bir kardeşe takdim edilir. İkincisi, anne baba bir kardeşle baba bir kardeş birlikte mirasçı olurlar. Çünkü anne velâ yoluyla mirasçı olamaz. Bu sebeple anneyle akrabalık burada tercih sebebi değildir.”⁷⁶⁸

Görüldüğü gibi asabeliğin akrabalık kuvvetiyle tercih kuralıyla velâ yoluyla mirasçılığın mücerret asabelikle olacağıı birbiriyile çelişmektedir. Kanaatimizce bu akrabalık kuvveti sebebiyle tercih şartı açısından açıklanması gereken durumdur.

⁷⁶⁷ el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 116, 117; eş-Şîrâzî, **a.g.e.**, C.IV, s. 70; İbnü'l-Hâim, **el-Füsûl**, s. 78; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 47; Sibtü'l-Mardîni, **Şerhu'l-füsûl**, C.II, s. 602; Ebû Zehre, **Ahkâmü't-terekât**, s. 202, 203.

⁷⁶⁸ eş-Şîrâzî, **a.g.e.**, C.IV, s. 70. Ayrıca bk. el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 116, 117; İbnü'l-Hâim, **el-Füsûl**, s. 78; İbnü'l-Mecdi (850/1447)'de velâ yoluyla asabelikte mevlâ'l-atâkanın, anne baba bir kardeşinin baba bir kardeşine takdim edilmesinin Şâfiî mezhebinde daha fazla kabul edilen genel görüş olduğunu belirtmektedir. Bk. İbnü'l-Mecdi, **a.g.e.**, C.I, s. 346.

Örnek-2: Mirasbırakanın mevlâ'l-atâkasının iki amca oğlundan birisinin, anne bir kardeş olduğu meselede cumhurun görüşü, ‘anne bir kardeş olan amca oğluna, mevlâ'l-atâkanın anne bir kardeşi olduğu için hisse verilmeyeceği’ yönündedir. Çünkü mevlâ'l-atâkanın annesinin velâ yoluyla mirasçı olamayacağı kabulünden hareketle onunla akrabalık da dikkate alınmamaktadır. Asabeliğin akrabalık kuvvetiyle tercih kuralınca ise ‘anne bir kardeş olan amca oğlu’ diğerine tercih edilecektir⁷⁶⁹. Sıbtü'l-Mardîni (v. 912/1506), bu durumu anne baba bir kardeşin baba bir kardeşe takdim edilmesine benzetmektedir⁷⁷⁰. Meseleyi tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo-72: (Mevlâ'l-atâkanın anne bir kardeş olan amca oğlu, mevlâ'l-atâkanın amca oğlu)

	Mücerret Asabelik	Akrabalık Kuvveti
Mevlâ'l-atâkanın anne bir kardeş olan amca oğlu	1X	2X
Mevlâ'l-atâkanın amca oğlu	1X	----

Görüldüğü gibi velâ yoluyla mirasçılığın mücerret asabelikle olmasında anneyle akrabalık dikkate alınmazken asabe hısımlar arasında akrabalık kuvvetiyle tercihte anne tarafından akrabalık dikkate alınmakta, terekenin taksimi de buna göre değişiklik göstermektedir.

G. Asabeyle Mirasbırakana Ulaşanların Onunla Mirasçı Olamayacakları

Asabe yoluyla mirasçılıkla ilgili şartlardan birisi de mirasbırakana asebeyle ulaşan hısımların, mirasbırakana ulaştıkları asabe hısımlarla bulduklarında mirasçı

⁷⁶⁹ İbnü'l-Hâim, **el-Füsûl**, s. 77; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 343-345; Sıbtü'l-Mardîni, **Şerhü'l-füsûl**, C.I, s. 187; C.II, s. 605.

⁷⁷⁰ Sıbtü'l-Mardîni, **Şerhü'l-füsûl**, C.I, s. 187.

olamamalarıdır⁷⁷¹. Asabeliğin bu şartıyla ilgili, el-Mâverdî (v. 450/1058)'nin, “Kim asabe hısımla mirasbırakana ulaşıyorsa onun varlığıyla mirasçı olamaz, oğul ile birlikte oğlunun oğlunun mirasçı olamaması, babayla birlikte dedenin mirasçı olamaması gibi”⁷⁷², el-Câbirî (v. 706/1306) de, “ويحجب ذو التعصيب من كان مدليا به” , asabe, kendisiyle mirasbırakana ulaşanı hacbeder”⁷⁷³ demektedir.

el-Gazzâlî (v. 505/1111)'nin hacbı üçe ayırdığı ilkinin, hâcibin (engellenenin) ve mahcûbun (engellenenin) da sâdece asabe olduğu hacb-ıhırmânın olduğunu, diğer ikisininse tam veya nâkıs hacbın olacağını söylediği belirtilmektedir⁷⁷⁴. Gazzâlî'nin ifâdesinden mirasbırakana ulaştıkları hısımların asabe olmaları hâlinde onlarla mirasçı olamayacakları ancak mirasbırakana ulaştıkları hısımların asabe olmadığıdaysa bazen mirasçı bazen de mirasçı olmadıkları anlaşılmaktadır. Benzer şekilde Ebû Zehe (v. 1394/1974), mirasbırakana mirasçı ile ulaşan hısmın terekeden hacbolması kuralının asabe hısımlarda geçerli olduğunu, ashâbü'l-ferâiz hısımlarda istisnaları bulunduğunu zikretmektedir⁷⁷⁵.

Örnek: Mirasbırakanın oğluyla, daha önce ölmüş beş oğlunun farklı derecelerdeki oğulları bulunduğu terekenin tamamını oğul alacağından aşağı derecedeki oğul oğulları mirasçı olamayacaktır⁷⁷⁶. Tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo-73: (Farklı oğulların farklı derecelerdeki oğulları)

Oğul (A)	Tamamını alır
Oğlun oğlu (B oğlu C)	----
Oğlun oğlunun oğlu (D oğlu E oğlu F)	----
Oğlun oğlunun oğlunun oğlu (G oğlu H oğlu I oğlu J)	----

⁷⁷¹ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 93; eş-Şirâzî, **a.g.e.**, C.IV, s. 91; İbnü'l-Arabî, **a.g.e.**, C.I, s. 435; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 390; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 483; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 76; el-Bakarî, **Hâşiye**, s. 90; Ebû Zehre, **Ahkâmü't-terekât**, s. 169.

⁷⁷² el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 93.

⁷⁷³ İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 483.

⁷⁷⁴ İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 462.

⁷⁷⁵ Ebû Zehre, **Ahkâmü't-terekât**, s. 169.

⁷⁷⁶ Aynı örnek için bk. İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 479, 480.

Oğlun oğlunun oğlunun oğlunun oğlu (...)	----
--	------

a. Bazı hısımlar mirasbırakana mirasçı asabe hısımla ulaşmasalar da mirasçı olanın cinsinden veya derecesinden biriyle mirasbırakana ulaştıklarında al-akrabu fe'l-akrab kuralınca hacbolmaktadırlar.

Örnek: Mirasbırakanın oğlunu (Fatih), Fatih'in oğlu (Ali) ve babası (İkbal) daha önce ölmüş hayatta bulunan oğlunu (Âsım)'ı bıraktığındaki meseleyi tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo-74: (Oğul, hayattaki oğlun oğlu ve ölmüş oğlun oğlu)

		2X
Oğul (Fatih)	Terekenin tamamını alır	2X
Oğlun oğlu (Fatih'in oğlu Ali)	----	----
Oğlun oğlu (İkbal'in oğlu Asım)	----	----

Burada mirasbırakanın oğlu, kendi oğlu olan mirasbırakanın torununu (Ali'yi) hacbettiği gibi daha önce ölmüş kardeşinin hayattaki oğlunu (yani yeğeni Âsım'ı) da hacbetmiştir. Bu kural gereğince asabe hısımlar mirasbırakana kendisiyle ulaşanı hacbederken al-akrabu fe'l-akrab kuralıyla kendisiyle ulaşmayan derece yönünden uzak hısımları da hacbetmektedir⁷⁷⁷. Kanaatimiz, al-akrabu fe'l-akrab kuralının, 'kişinin mirasbırakana ulaştığı kişiyle birlikte mirasçı olamayacağı' kuralıyla birlikte anlaşılması gerektiği yönündedir. Bu durumda kişi sadece kendisiyle mirasbırakana ulaşan kendi fûrû hısımlarını hacbedebilecek, başkasının fûrû hısımlarını hacbetmemiş olacaktır.

⁷⁷⁷ Bu durumun sebebiyet verdiği problemlerle ilgili ayrıntı için, "Asabe Bi-Gayrihi Mirasçılık" başlıklı bölüme, ilgili çözüm önerileri için ise "Dede Yetimliği Meselesi" başlıklı bölüme bakınız.

b. Asabeyle mirasbırakana ulaşanların onlarla mirasçı olamayacakları kuralı uygulamada ashâbü'l-ferâiz hısımlar için bazen geçerli bazen geçersizdir. Fürû hısımlardan oğlun bulunmasıyla aşağı derecedeki kız ve erkek çocuklar hacbolurken; fürû hısımlardan ashâbü'l-ferâiz kabul edilen kız çocuğun bulunmasıyla aşağı derecedeki kız ve erkek çocuklar hacbolmamaktadırlar. İbnü'l-Arabî, (v. 543/1148) bu durumu şöyle belirtmektedir:

“... Eğer yukarı derecede erkek çocuk olursa aşağı derecedekiler sâkit olur. Yukarı derecede olan kız çocuksa, kız çocuk hakkını alır, aşağı derecedeki erkek ise kalanı alır. Aşağı derecedeki de kız çocuksa yukarıdaki yarım hisse, aşağıdaki altıda bir hisse alır. Yukarıdaki iki kız çocuk aşağıdaki de kız çocuksa ve kendisini asabe yapacak kimse bulunmuyorsa aşağı derecedeki (oğlun kızı) kız çocuk terekeye mirasçı olamayacaktır.”⁷⁷⁸

Meseleyi örnekle aşağıdaki gibi açıklayabiliriz:

Örnek: Mirasbırakanın kız çocuğu (Ayşe), bu kız çocuğunun oğlunu (Mehmet), daha önce ölmüş oğlunun (Fâtih'in) hayatta bulunan oğlu (Ali) ve kızını (Zehrâ'yı) bıraktığı meseleyi tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo-75: (Kız çocuk, kızın oğlu, oğlun oğlu, oğlun kızı)

		6X	6X
Kız çocuk (Ayşe)	½	3X	3X
Kızının oğlu (Ayşe'nin oğlu Mehmet)	---	----	----
Oğlunun kızı (Fatih'in kızı Zehrâ)	Kalanı ikili birli paylaşılır	3X	1X
Oğlunun oğlu (Fatih'in oğlu Ali)			2X

Mirasbırakanın babasının babası ile baba bir kardeşleri mirasbırakana kendisiyle ulaştıkları babayla bulduklarında hacbolurlarken anne bir kardeşler kendilerinin mirasbırakana ulaştıkları anneye bulduklarında terekeden

⁷⁷⁸ İbnü'l-Arabî, a.g.e., C.I, s. 435.

hacbolmazlar⁷⁷⁹. el-Mâverdî (v. 450/1058), bu durumu baba bir kardeşlerin babayla mirasçı olamayacakları, çünkü onun alacağı hisseyi alacak olmalarıyla, anne bir kardeşlerin anneye mirasçı oldukları, çünkü annenin alacağı hisseyi alamadıklarıyla açıklamaktadır⁷⁸⁰. Meseleye ilişkin örnek şöyledir:

Örnek: Mirasbırakanın annesini, annesinin annesini, iki tane anne bir erkek kardeş ve baba bir kız kardeşini bıraktığı meselede cumhurun çözümünü tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo-76: (Anne, annenin annesi, iki anne bir erkek bir baba bir kız kardeş)

		6X	6X
Anne	1/6	1X	1X
Annenin annesi	----	----	----
Anne bir erkek kardeş	1/3	2X	1X
Anne bir erkek kardeş			1X
Baba bir kız kardeş	½	3X	3X

Görüldüğü gibi mirasbırakanın anne bir kardeşleri anneye mirasbırakana ulaştıkları halde terekeye onunla mirasçı olabilmiş ancak annenin annesi olan nine, anneye mirasbırakana ulaştığı için mirasçı olamamıştır. Kanaatimizce kişinin mirasbırakana ulaştığı kişiyle mirasçı olamaması onun asabe veya ashâbü'l-ferâiz olup olmamasına bakılmaksızın uygulanması gereken kuraldır. Anne bir kardeşlerin anneye mirasçı yapılırken, ninenin terekeden hacbedilmesi bu bağlamda çelişki taşımaktadır. Anne bir kardeşlerin mirasbırakana ulaştıkları anneye mirasçı

⁷⁷⁹ el-Mâverdî, a.g.e., C.VIII, s. 93; İbnü'l-Mecdî, a.g.e., C.I, s. 483; Sıbtü'l-Mardîni, Şerhu'l-füsûl, C.I, s. 302.

⁷⁸⁰ el-Mâverdî, a.g.e., C.VIII, s. 93.

olmalarının yanında anne bir kardeşlerin kendileriyle mirasbırakana ulaşmadıkları babanın babası olan dedeyle hacbolmaları da benzer şekilde çelişkilidir⁷⁸¹.

H. Ashâbü'l-ferâiz Hısımlardan Asabe Hısımlara Hisse Kalmaması

Asabe yoluyla mirasçılığın şartlarından birisi de, ‘ashâbü'l-ferâiz hısımlardan hisse kalmadığında asabe hısımların mirasçı olamayacaklarıdır⁷⁸². Buna, “*Hisse sahiplerine hisselerini veriniz, geride kalan en yakın erkeğindir.*”⁷⁸³ rivâyeti delil alınmaktadır⁷⁸⁴.

el-Câbirî (v. 706/1306), terekenin yetmemesi durumunda asabe hısımların sâkıt olacaklarıyla ilgili, “مهملا ويأخذ ما أبقاه ذو الفرض ثم إن حوى المال أهل الفرض يسقط” , Asabe ashâbü'l-ferâizden kalanı alır, terekenin tamamı ashâbü'l-ferâize giderse, (asabe) sâkıt olur”⁷⁸⁵, İbnü'l-Hâim (v. 815/1412), “وإذا استغرقت الفروض فلا شيء للعاصب” , Eğer ashâbü'l-ferâiz terekenin tamamını alırsa asabeye hisse yoktur.”⁷⁸⁶ demektedir. Asabeliğin bu şartıyla ilgili aşağıdaki noktaları belirtebiliriz.

a. Mutlak anlamda asabe hısımlar için geçerli olduğu belirtilen bu kural, gerçek anlamda asabe kabul edilmeyen asabe maa-gayrihi ve asabe bi-gayrihi kadınlar içinde de uygulanmaktadır⁷⁸⁷. Mirasbırakanın kocasını, anne baba bir kız kardeşini ve baba bir erkek ve kız kardeşini bıraktığı meselede cumhura göre asabe hısımlar terekenin kalanını alamamaktadır⁷⁸⁸. Tabloda şöyle gösterebiliriz:

⁷⁸¹ Anne bir kardeşlerin, anne ve nineyle hacbolmaları hakkında ayrıntı için, “Mes’eletü'l-İltizam ve İbn Abbâs’ın Mirasla İlgili Görüşlerinin Bütün Olarak Değerlendirilmesi” başlıklı bölüme bakınız.

⁷⁸² eş-Şirâzî, **a.g.e.**, C.IV, s. 99; İbnü'l-Hâim, **el-Füsûl**, s. 70, 71; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 310; Sibtü'l-Mardîni, **Şerhü'l-füsûl**, C.I, s. 161, 162; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 36; Ebû Zehre, **Ahkâmü't-terekât**, s. 163.

⁷⁸³ Rivâyetle ilgili ayrıntı için “Asabe Yoluyla Mirasçılığa İlişkin Deliller” başlıklı bölüme bakınız.

⁷⁸⁴ eş-Şirâzî, **a.g.e.**, C.IV, s. 99; ed-Demîrî, **a.g.e.**, C.VI, s. 142; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 310; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 36; el-Bakarî, **Hâşiye**, s. 81.

⁷⁸⁵ İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 310.

⁷⁸⁶ İbnü'l-Hâim, **el-Füsûl**, s. 70, 71; Ayrıca bk. Sibtü'l-Mardîni, **Şerhü'l-füsûl**, C.I, s. 161, 162; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 36.

⁷⁸⁷ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 107; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 257; Ebû Zehre, **Ahkâmü't-terekât**, s. 162.

⁷⁸⁸ Örnek için bk. Ebû Zehre, **Ahkâmü't-terekât**, s. 162.

Tablo-77: (Koca, öz kız kardeş, baba bir erkek ve kız kardeş)

			2X
Koca	1/2		1X
Anne baba bir kız kardeş	1/2		1X
Baba bir erkek kardeş	----	Asabe bi-gayrihi oldukları halde mirasçı olamamışlardır	----
Baba bir kız kardeş	----		

Asabe maa-gayrihi hısımlar kendilerine hisse kalmadığında mirasçı olamamaktadır⁷⁸⁹. Mirasbırakanın iki kız çocuk, koca, anne ve iki tane anne baba bir kız kardeş bıraktığı meselede cumhurun uygulamasını tabloda şöyle gösterebiliriz⁷⁹⁰:

⁷⁸⁹ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 107; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 257; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 10; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 442. Ayrıntı için “Asabe Maa-Gayrihi Mirasçılık” başlıklı bölüme bakınız.

⁷⁹⁰ Aynı örnek için bk. İbn Kudâme, **a.g.e.**, IX, 10; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, I, 442.

Tablo-78: (İki kız çocuk, anne, koca, iki öz kız kardeş)

			12X, 13X'e avletmiştir
Kız çocuk	2/3	4X	4X
Kız çocuk		4X	4X
Anne	1/6	2X	2X
Koca	¼	3X	3X
Anne baba bir kız kardeş	----	----	----
Anne baba bir kız kardeş	----	----	----

İki öz kız kardeş asabe maa-gayrihi olmalarına rağmen kendilerine hisse kalmadığı için mirasçı olamamışlardır.

b. Bazı hallerde ise, asabe hısımlara terekeden hisse kalmadığı halde onlar hacbedilmeyerek mirasçı yapılmaktadırlar. Şâfiî ve Mâlikî mezhebine göre *müşerreke*⁷⁹¹ meselesinde anne baba bir kardeşler kendilerine ashâbü'l-ferâizden hisse kalmayan asabe hısımlar olmalarına rağmen anne bir kardeşlerin hisselerine ortak edilmektedir⁷⁹². ed-Demîrî (v. 808/1405), müşerreke meselesinin ashâbü'l-ferâiz hısımlardan hisse kalmadığında asabenin hacbolacağı kuralından istisna edildiğini belirtmektedir⁷⁹³.

Örnek: Mirasbırakanın anne, koca, iki tane anne bir erkek kardeş, bir anne baba bir erkeak kardeşini bıraktığı meselede Şâfiî ve Mâlikî mezheplerinin uygulamasını tabloda şöyle gösterebiliriz:

⁷⁹¹ Bu meseleyle ilgili ayrıntı için, "Müşerreke Meselesi" başlıklı bölüme bakınız.

⁷⁹² eş-Şâfiî, **a.g.e.**, C.IV, s. 480-481; İbnü'l-Münzir, **el-İşrâf**, C.IV, s. 333; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 155, 156-158; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 323; İbn Abdilber, **el-Kâfi**, C.II, s. 349-350; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 141; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 24-26, 27; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 332; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 67, 68; el-Meşriki, **a.g.e.**, C.I, s. 101, 179; Ebû Zehre, **Ahkâmü't-terekât**, s. 163. Ayrıntı için "Müşerreke Meselesi" başlıklı bölüme bakınız.

⁷⁹³ ed-Demîrî, **a.g.e.**, C.VI, s. 142.

Tablo-79: (Koca, anne, iki anne bir kardeş, bir öz erkek kardeş)

		6		18 X
Koca	½	3		9X
Anne	1/6	1		3X
Anne bir kardeş	1/3	2	2	2X
Anne bir kardeş				2X
Anne baba bir erkek kardeş	Hisse kalmıyor			2X

Burada anne baba bir erkek kardeş, asabe olmasına karşın anne bir kardeşlerin hisselerine ortak edilmiştir. Mezkûr kurala göre anne baba bir kardeş asabe olduğundan kendisine hisse kalmadığı için hacbolması gerekiyordu.

c. Mirasbırakanın koca, anne, dede ve anne baba bir kız kardeşini bıraktığı *ekderiyye*⁷⁹⁴ olarak meşhur meselede asabe hısımlara hisse kalmadığında mirasçı olamayacakları kuralına göre burada asabe kabul edilen dedeye hisse kalmadığından mirasçı olmaması gerekiyordu. Fakat Şâfiî ve Mâlikî mezheplerinde dede, asabe kabul edildiği halde farz hisse verilerek mirasçı yapılmakta hatta kız kardeşle birlikte ikinci bir taksimle dedenin hissesi, kız kardeşin hissesinin iki katına tekâbül etmektedir⁷⁹⁵. ed-Demîrî (v. 808/1405), ekderiyye meselesinin de mezkûr kuraldan istisnâ edildiğini açıklamaktadır⁷⁹⁶. Tabloda şöyle gösterebiliriz:

⁷⁹⁴ Ümmü'l-ferrûh, ümmü'l-ferrûc, murabbaâtü'l-cemâa olarak da isimlendirilen ancak ekderiyye olarak meşhur bu meselede sahabeye nisbet edilen uygulama ve görüşlerle mezheplerin uygulamaları için bk. el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 132 vd.; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 440-442; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 75-76; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 532-537; Yazıcı, "Sahabe Dönemi", s. 85-89.

⁷⁹⁵ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 132; İbn Abdilber, **el-Kâfi**, C.II, s. 352; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 183-184; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 75-76; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 532, 533; el-Bakarî, **Hâşiye**, s. 110 vd.

⁷⁹⁶ ed-Demîrî, **a.g.e.**, C.VI, s. 142-143.

Tablo–80: (Koca, anne, dede, öz kız kardeş)

		6X-9X	27X	27X
Koca	½	3X	9X	9X
Anne	1/3	2X	6X	6X
Dede	1/6'i kardeşle ikili birli	1X	12X	8X
Anne baba bir kız kardeş	1/2'yi dedeyle ikili birli	3X		4X

Mezkûr kurala göre dede, asabe kabul edildiği ve kendisine hisse kalmadığı için mirasçı olmaması gerekiyordu. Ancak Mâlikî ve Şâfiî mezheplerinde dedenin asabeliği burada istisnâ edilerek, ona farz hisse verilerek mirasçı yapılmıştır. Dedenin aldığı hisseyi kız kardeşin hissesine katarak daha sonra aralarında ikili birli paylaşımlarıyla da neticede kız kardeşten fazla hisse almıştır.

III. Asabe Bi-Nefsihi Hısımlar ve Asabelikleri

Asabe binefsihi hısımlar, çeşitli ihtilaflarla birlikte, aşağıda görüleceği üzere çeşitli tabakalara ayrılmaktadırlar. Farklı tabakalardaki asabe hısımlar da al-akrabu fe'l-akrab kuralına göre önceki tabakada bulunan sonraki tabakadakini hacbetmektedir. Asabe hısımların tabakalarını şöyle belirtebiliriz⁷⁹⁷:

- Oğul ile ilâ nihâye oğlun oğullarının asabelikleri (*bünüvvet*),
- Babanın asabeliği (*übüvvet*),
- Babanın babasıyla ilâ nihâye dedelerin asabelikleri (*cüdûdet*)⁷⁹⁸,

⁷⁹⁷ el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 114 vd.; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 81; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 174; eş-Şîrâzî, **a.g.e.**, C.IV, s. 96; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 22, 64; el-Kelâbâzî, **a.g.e.**, vr. 36a-37a; İbnü'l-Hâim, **el-Füsûl**, s. 86; el-Cürçânî, **a.g.e.**, s. 36-37; eş-Şîncevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 32; İbn Âbidîn, **Şerhu kalâid**, C.II, s. 209, 210.

⁷⁹⁸ Hanefî mezhebindeki müftâ bih görüş, dedeyle bulduklarında kardeşlerin hacbedilecekleri yönünde olup übüvvet ile cüdûdet aynı kategoridedir. Bk. es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, 174; eş-Şîncevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 33.

— Babanın fūrū hısımları olan öz veya baba bir kardeşlerin asabelikleri (*uhuvvet*)⁷⁹⁹,

— Anne baba bir ve baba bir kardeşlerin oğulları ile ilâ nihâye oğullarının oğullarının asabeliği (*benü'l-uhuvvet*),

— Dedenin fūrū hısmı olan amca, babanın amcası, dedenin amcasının (*umûmet*),

— Mezkûr amcaların oğullarıyla ilâ nihâye oğullarının asabelikleri (*benü'l-umûmet*),

— Mevlâ'l-atâkayla ile asabesinin velâ yoluyla asabelikleri (*asabe-i sebebiyye* veya *velâ yoluyla asabelik*) şeklindedir.

— Beytü'l-malın asabeliği: Mâlikî ve Şâfiî mezheplerine göre olup beytü'l-mal, asabe hısımların son tabakası olarak mirasçı olmaktadır⁸⁰⁰.

Hanefî mezhebinin görüşüne uygun olarak cüdûdeti übüvete dâhil ederek 'übüvvet', benü'l-uhuvveti de uhuvvete dâhil ederek 'uhuvvet' şeklinde bünüvvet, übüvvet, uhuvvet ve umûmet olmak üzere dört tabakada müstakil olarak, velâ yoluyla asabelik de çalışmanın son bölümünde ele alınacaktır.

A. Bünüvvet Yoluyla Asabelik

Asabe hısımların ilk tabakasında mirasbırakanın fūrū asabe hısımları olan mirasbırakanın oğulları, oğlunun oğulları ve kendileriyle mirasbırakan arasına kadın girmemiş ilâ nihâye oğlunun oğulları bulunmakta olup bunların, al-akrabu fe'l-akrab kuralına göre mirasçı olacakları belirtilmektedir⁸⁰¹. Bünüvvet cihetiyle asabe

⁷⁹⁹ Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezhebiyle Ebû Yusuf ve İmâm Muhammed'e göre kardeşlerin uhuvvet yoluyla asabelikleri babanın babası olan dede ve ilâ nihâye dedelerin cüdûdet yoluyla asabelikleri aynı kategoridedir. Ayrıntı için bk. el-Gazzâlî, **a.g.e.**, C.IV, s. 347; İbnü'l-Hâim, **el-Füsûl**, s. 74; Sibtü'l-Mardîni, **Şerhü'l-füsûl**, C.I, s. 169, 211; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 33.

⁸⁰⁰ Mâlikî ve Şâfiî mezheplerinde beytü'l-malın, asabe hısımların son tabakası olarak asabelikle mirasçı olacağı kabul edilmektedir. Ayrıntı için bk. el-Gazzâlî, **a.g.e.**, C.IV, s. 345; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 437; Sibtü'l-Mardîni, **Şerhu'l-füsûl**, C.I, s. 150, 170, 171; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 32; el-Bakarî, **Hâşiye**, s. 83; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 75, 80.

⁸⁰¹ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 114, 115; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 81; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, S. 174; el-Gazzâlî, **a.g.e.**, C.IV, s. 338, 347; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 22; İbnü'l-Hâim, **el-Füsûl**, s. 74; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 436; el-Cürânî, **a.g.e.**, s. 36-37; el-Kelâbâzî, **a.g.e.**, vr. 36b; Sibtü'l-Mardîni, **Şerhü'l-füsûl**, C.I, s. 212; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, I, 32; Ebû Zehre, **Ahkâmü't-terekât**, s. 160.

olacakları kabul edilen oğul, oğlun oğlu gibi fûrû asabe hısımların übüvvet yoluyla asabelikleri uhuvvet ve umûmet cihetiyle asabelikten önceliklidir⁸⁰². Asabeliğin bünüvvet cihetinin sonraki tabaka olan übüvvetten öncelikli olması, oğulların fûrû, babanın usul hısım olmasıyla açıklanmaktadır. Fûrûnun usülle hısımlığı, usülün fûrûyla hısımlıklarından daha kuvvetli olduğu, fer'in aslına tâbî olduğu, arazinin satışında arazi üzerindeki bina ve ağaçların, asıl olan arâziye dâhil olduğu, bina ve ağaçların satışında ise arazinin onlara dâhil olamayacağına benzetilerek temellendirilmektedir⁸⁰³. İbnü'l-Mecdî (v. 850/1447), konuyla ilgili “onlar (oğullar) gelecek olan taraftır. Gelecek her zaman daha şerefli ve daha kuvvetlidir, daha sonra ise babalar gelir.”⁸⁰⁴ ifâdelerini kullanmaktadır. Fûrû asabe hısımların, usül asabe hısımlara öncelikli olduklarına ilişkin deliller şöyledir:

a. Çocukların mirasçılıklarıyla ilgili, *Allah* , *يوصيكم الله في اولادكم* , ***Allah çocuklarınız hakkında size emrediyor***⁸⁰⁵ âyetinin mirasbırakanın oğlunun, babasından öncelikli olduğuna delil olduğu, mirasçılıkta Allah'ın, veledi vâliden önce zikrettiği; Allah'ın, babaya oğulla altıda bir vermesinin asabelikte oğlun babayı iskat ettiğini gösterdiği kabul edilmektedir⁸⁰⁶.

b. Bünüvvetin übüvvetten öncelikli olduğuna, *ولأبويه لكل واحد منهما السدس مما* , ***Eğer çocuğu varsa anne babasından her birisi terekenin altıda birini alır***⁸⁰⁷ âyeti de delil alınmaktadır⁸⁰⁸. İbnü'l-Mecdî (v. 850/1447), oğlun oğulları ile ilâ nihâye oğlun oğullarının kardeşlerden öncelikli olmalarıyla ilgili, “Oğlun oğlu, babanın asabeliğini iskât etmektedir. Bu durumda baba ile sâkıt olan kardeşin asabeliğini iskat etmesi daha önceliklidir”⁸⁰⁹ demektedir.

⁸⁰² es-Serahsî, *el-Mebsût*, C.XXIX, s. 174, 175; en-Nevevî, *el-Mecmû*, C.XVI, s. 100; İbnü'l-Hâim, *el-Füsûl*, s. 74; el-Cürcânî, *a.g.e.*, s. 36-37; Sibtü'l-Mardînî, *Şerhü'l-füsûl*, C.I, s. 169, 211; eş-Şinşevrî, *a.g.e.*, C.I, s. 75.

⁸⁰³ es-Serahsî, *el-Mebsût*, C.XXIX, s. 174; el-Cürcânî, *a.g.e.*, s. 36-37.

⁸⁰⁴ İbnü'l-Mecdî, *a.g.e.*, C.I, s. 437.

⁸⁰⁵ en-Nisâ 4/11.

⁸⁰⁶ el-Mâverdü, *a.g.e.*, C.VIII, s. 114; eş-Şîrâzî, *a.g.e.*, C.IV, s. 96; en-Nevevî, *el-Mecmû*, C.XVI, s. 100; İbnü'l-Mecdî, *a.g.e.*, C.I, s. 302, 437, 450; Sibtü'l-Mardînî, *Şerhü'l-füsûl*, C.I, s. 211; Ebû Zehre, *Ahkâmü't-terekât*, s. 163.

⁸⁰⁷ Ebû Zehre, *Ahkâmü't-terekât*, s. 163.

⁸⁰⁸ el-Mâverdü, *a.g.e.*, C.VIII, s. 114, 125; es-Serahsî, *el-Mebsût*, C.XXIX, s. 174.

⁸⁰⁹ İbnü'l-Mecdî, *a.g.e.*, C.I, s. 451.

c. Oğlun ve oğlun oğlunun babaya öncelikli olduğuna, “*Hisse sahiplerine hisselerini veriniz, geride kalan en yakın erkeğindir.*”⁸¹⁰ rivâyeti de delil getirilmektedir⁸¹¹.

Asabelikte oğlun, babadan öncelikli olduğu bir yana, mirasbırakanın oğlunun asabe olup olmadığı, asabe olarak isimlendirilip isimlendirilmeyeceği de ihtilafıdır. el-Mütevellî (v. 478/1085)’nin, “Oğlun, asabe olarak isimlendirilip isimlendirilmeyeceğinde ihtilaf ettiler. Meşhur olan onun asabe olarak isimlendirilmeyeceğidir”⁸¹² dediği belirtilmektedir. eş-Şinşevrî (v. 999/1591) de el-Mütevellî’nin, oğlun babayı hacbetmemesi sebebiyle asabe olmadığı görüşünde olduğunu belirttikten sonra, “meşhur olan oğlun da asabe olduğudur” demektedir⁸¹³. Namazda imâmette ve nikâhta velâyette kişinin babasının oğluna takdim edilmesi de bu çerçevede asabelikte oğlun babaya öncelikli olup olamayacağı velâyet ve asabelik çerçevesinde tartışılmıştır⁸¹⁴.

‘Dedenin mirasbırakana en yakın asabe olduğu, asabeliğin ondan kaynaklandığı’ görüşünde olanların bulunduğunu belirten İbnü’l-Cevzî (v. 597/1201), bu görüş sahiplerini eleştirmektedir. Asabeliğin dededen kaynaklandığı görüşüne itibar edilemeyeceğini belirten İbnü’l-Cevzî, bünüvvet yoluyla asabeliğin übüvvetten öncelikli olduğunu, babanın da dededen öncelikli olduğunu, babanın bulunmasıyla dedenin sâkıt olmasının da bunu gösterdiğini söylemektedir⁸¹⁵. Cumhura göre fûrû asabe hısımlar şöyledir:

⁸¹⁰ Riyâyetle ilgili ayrıntı için, “Asabe Yoluyla Mirasçılığa İlişkin Deliller” başlıklı bölüme bakınız.

⁸¹¹ eş-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 174.

⁸¹² İbnü’l-Meccî, **a.g.e.**, C.I, s. 434; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 32, 33.

⁸¹³ eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 32, 33.

⁸¹⁴ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 114, 125; el-Cüveynî, **a.g.e.**, C.IX, s. 81.

⁸¹⁵ İbnü’l-Cevzî, **et-Tahkîk**, C.V, s. 78.

Tablo–81: (Fürû asabe hısımlar)

Oğul
Oğlun oğlu
Oğlun oğlunun oğlu
Oğlun oğlunun oğlunun oğlu

Mirasbırakanın kız çocukları, oğlunun kızları, kızının kız ve erkek çocukları cumhura göre bi-nefsihi asabe olamamasına rağmen Kur'an'da fürû hısımlarla usûl hısımlar birlikte mirasçı yapılmakta olup⁸¹⁶, fürû hısımlar arasında mirasçılık açısından farklılık bulunmamaktadır⁸¹⁷. Erkek çocuklar, bünüvvet cihetiyle asabe kabul edilirken kız çocukların asabe olamamaları, asabelikle miras hükümlerinin uyuşturulmasının gereğini ortaya çıkartmaktadır. Bu bağlamda bünüvvet yoluyla asabelikle alakalı meseleler aşağıdaki gibidir:

1. Veled Meselesi

Mirasbırakanın erkek çocuklarıyla ve onların erkek çocuklarının aksine kız çocuklarla, çocukların kızlarının asabe kabul edilmemeleri, Kur'an'ın miras hükümlerindeki “veled” lafzının tartışılmasına, mirasla ilgili bazen kız çocukların veled sayılmamalarına neden olmaktadır. Oğul, oğlun oğlu gibi fürû asabe hısımlar her durumda veled kabul edilirken aşağıda görüleceği üzere kız çocuk, oğlun kızı gibi hısımlar asabeyle bulduklarında veled sayılmamaktadır.

a. Kız Çocuğun Babayla Mirasçılığı

Hanefî, Şâfiî, Mâlikî, Hanbelî ve Zâhirî mezheplerinin oluşturduğu cumhura göre babayla bulunduğu kız çocuk, erkek çocuk gibi veled sayılmamaktadır. Bir diğer ifadeyle erkek çocuk babayla bulunduğu asabeyken, kız çocuk babayla

⁸¹⁶ Bk. en-Nisâ 4/11.

⁸¹⁷ Bk. en-Nisâ 4/11, 12.

bulduğunda baba, asabe olmaktadır⁸¹⁸. Fürû asabe hısım bulunmadığında, babanın asabe olacağına, “*Hisse sahiplerine hisselerini veriniz geride kalan en yakın erkeğindir.*”⁸¹⁹ rivâyeti delil alınmaktadır⁸²⁰.

Kız veya erkek çocukların, anne veya babalarıyla bulduklarındaki mirasçılıklarına ilişkin Kur’an’da, “*Veledî varsa bıraktığı maldan anne babasından her biri altıda bir alır. Veledî yok ve anne babası mirasçı oluyorsa anne üçte bir alır.*”⁸²¹ buyrulmaktadır. Âyette, babanın mirasbırakanın çocuğuyla bulunduğu altıda bir alacağı belirtilmesine rağmen cumhura göre kız çocuğun babayla bulunduğu yarım hissesini aldıktan sonra kalanı en yakın asabe erkek olarak baba almaktadır⁸²². ed-Demîrî (v. 808/1405), âyetteki veled lafzından maksadın oğul olduğunu belirtirken⁸²³, el-Cürcânî (v. 816/1413), “bu ayet, babayla çocuk bulunduğu babanın hissesinin altıda bir olacağının nassıdır. Ancak veled lafzı, kız ve erkek çocuğu da içerir.”⁸²⁴ demektedir. Görüldüğü gibi bir anlamda kız çocuğun veled olduğu kabul edilirken, babayla bulunduğu erkek çocuk gibi veled sayılmamaktadır. Mehmed Şah el-Fenârî (v. 929/1523) bu çelişkiye dikkat çekerek kız çocuğun babayla bulunduğu veled sayılması halinde erkek çocuk gibi mirasçı olacağını şöyle dile getirmektedir:

“Musannif (el-Cürcânî) şerhinde, ayetteki veled lafzını kız çocuğa şamil kılmamakta, farklı bir yola giderek veled lafzıyla oğul ile oğlunu kastetmektedir. Çünkü Allah, âyette, *‘Eğer kız çocuk bir taneyse onun hissesi terekenin yarısıdır.*”⁸²⁵ buyurmaktadır. Burada veled lafzından kastedilen kız çocuk olsaydı, kız çocuğun babayla bulunduğu hissesi

⁸¹⁸ Ayrıntı için bk. İbnü’l-Münzîr, **el-İşrâf**, C.IV, s. 320; et-Taberî, **et-Tefsîr**, C.VI, s. 462; el-Mâverîdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 108; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 404; **el-Kâfî**, C.II, s. 345-346; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 144 vd.; el-Gazzâlî, **a.g.e.**, C.IV, s. 338; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 20; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 349; el-Kelâbâzî, **a.g.e.**, vr. 22a; İbnü’l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 322, 325; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 15; Sibtü’l-Mardînî, **Şerhu’l-füsûl**, C.I, s. 267; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 27.

⁸¹⁹ Riyâyetle ilgili ayrıntı için, “Asabe Yoluyla Mirasçılığa İlişkin Deliller” başlıklı bölüme bakınız.

⁸²⁰ İbnü’l-Münzîr, **el-İşrâf**, C.IV, s. 320; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, 144 vd.; el-Gazzâlî, **a.g.e.**, C.IV, s. 338; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 20; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 85; ed-Demîrî, **a.g.e.**, C.VI, s. 147; el-Kelâbâzî, **a.g.e.**, vr. 22a, 22b; İbnü’l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 322, 325.; Sibtü’l-Mardînî, **Şerhu’l-füsûl**, C.I, s. 267; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 27; Ebû Zehre, **Ahkâmü’t-terikât**, s. 133, 134.

⁸²¹ en-Nisâ 4/11.

⁸²² İbnü’l-Münzîr, **el-İşrâf**, C.IV, s. 320; et-Taberî, **et-Tefsîr**, C.VI, s. 462; el-Mâverîdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 108; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 144 vd.; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 404; **el-Kâfî**, C.II, s. 345-346; el-Gazzâlî, **a.g.e.**, C.IV, s. 338; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 349; el-Kelâbâzî, **a.g.e.**, vr. 22a; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 15; Sibtü’l-Mardînî, **Şerhu’l-füsûl**, C.I, s. 267.

⁸²³ ed-Demîrî, **a.g.e.**, C.VI, s. 133.

⁸²⁴ el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 15.

⁸²⁵ en-Nisâ 4/11.

terekenin yarısından fazla olurdu. Fakat icma ile sabittir ki kız çocuğa terekenin yarısından fazlası verilmez.”⁸²⁶

Fakihlerin bir kısmı, “*Ölenin veledi varsa bıraktığı maldan anne babasından her birine altıda bir hisse vardır.*”⁸²⁷ âyetini tevil etmeden âyetteki veleden maksadın erkek çocuk olduğunu söylemektedirler.⁸²⁸ İbn Kudâme (v. 620/1223)⁸²⁹ ve el-Cürcânî⁸³⁰ gibi âlimlerse, veledle bulunduğu babaya altıda bir verileceğinin belirtilmesinin, kız çocukla altıda birden fazlasını alamayacağı anlamına gelmediğini, babanın asabelikle kalanı da alacağını söyleyerek tevil etmektedirler. Dolayısıyla cumhura göre kız çocuk babayla bulunduğu erkek çocuk gibi veled kabul edilmemektedir. Cumhurun, kız ve erkek çocukların babayla bulunduğu mirasçılıkları görüşünü tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo–82: (Baba, kız çocuk)

		6X
Baba (asabe)	1/6 + Kalan	1X + 2X
Kız çocuk	½	3X

Tablo–83: (Baba, erkek çocuk)

	6X	6X
Baba	1/6	1X
Erkek çocuk (asabe)	Kalanı alır	5X

⁸²⁶ Mehmed Şah, **Hâşiye**, s. 91.

⁸²⁷ en-Nisâ 4/11.

⁸²⁸ İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 406, 407; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 20; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 85; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 322.

⁸²⁹ İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 50.

⁸³⁰ el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 15.

Babayla bulunduğunda kız çocuğa yarım hisse verildikten sonra kalanı kız çocuğa vermemenin âyetin hükmüyle çeliştiği görülmektedir. Kız çocuğun yarım hisse aldığı durumda, erkek çocuk tüm terekeyi alabilmektedir. Âyette babanın çocukla bulunduğundaki hissesi açıkça belirtildiğinden, kalanı asabelikle babaya vermek babanın hissesini başka bir isimle artırmak anlamına gelecektir. Kız çocuğa babayla bulunduğunda babanın hissesini almasından sonra kalan verilseydi kız çocuk da erkek çocuk gibi asabe hısım olacaktı.

b. Kız Çocuğun Dedeyle Mirasçılığı

Hanefî, Şafîî, Hanbelî, Mâlikî ve Zâhirî mezheplerine göre kız çocuk dedeyle bulunduğunda babayla bulunduğundaki gibi kız çocuğun yarım, dedenin altıda bir almasından sonra kalanı en yakın asabe olarak dede almaktadır⁸³¹. Mehmed Şah el-Fenârî (v. 929/1523), “Dede mirasbırakana baba yoluyla ulaşmaktadır. Bir kimsenin mirasbırakana ulaştığı kişinin bulunmamasıyla onun konumunda bulunması asıldır... Dede ile babanın mirasçılık sebebi birdir. İkisinde de mirasbırakan kendilerinin fûrûsu, kendileri de mirasbırakanın usûlüdürler.”⁸³² şeklinde dedenin baba olmadığında baba gibi mirasçı olacağını açıklamaktadır. Cumhurun, kız ve erkek çocuğun dedeyle bulunduğundaki mirasçılıklarını tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo-84: (Kız çocuk, dede)

		6X
Kız çocuk	$\frac{1}{2}$	3X
Dede (asabe)	($\frac{1}{6} + \text{Kalan}$) veya Kalan	1X + 2X veya 3X

⁸³¹ el-Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, C.VIII, s. 100, 109–110, 121; es-Serahsî, *el-Mebsût*, C.XXIX, s. 144; İbn Kudâme, *a.g.e.*, C.IX, s. 20; en-Nevevî, *el-Mecmû*, C.XVI, s. 86, 117; es-Settî, *a.g.e.*, C.II, s. 354; el-Cürcânî, *a.g.e.*, s. 16; İbnü'l-Mecdî, *a.g.e.*, C.I, s. 326; el-Megîlî, *a.g.e.*, s. 268, 279; Sibtü'l-Mardînî, *Şerhu'l-füsûl*, C.I, s. 268; Ebû Zehre, *Ahkâmü't-terekât*, s. 134.

⁸³² Mehmed Şah, *Hâşiye*, s. 92–93.

Tablo-85: (Erkek çocuk, dede)

		6X
Erkek çocuk (asabe)	Kalanı alır	5X
Dede	1/6	1X

Mirasbırakanın erkek çocuğuyla dede bulunduğu, “*Eğer mirasbırakanın veledi varsa anne babasından her birinin hissesi altıda birdir*”⁸³³ hükmü gereğince dede, baba yerine geçerek altıda bir hisse almaktadır⁸³⁴. Ancak kız çocuğun dedeyle bulunması hâlinde, kız çocuk yarım hisse aldıktan sonra dede önce terekenin altıda birini sonrada kalanını almaktadır. Hattâ bir kısım Şâfiî fukahası, dedenin sadece oğulla bulunduğu farz hisse olarak altıda bir alacağını bunun haricinde kız çocukla bulunduğu asabe olacağını söylemektedir⁸³⁵. Dolayısıyla kız çocuk, dedeyle mirasçılığında erkek çocuk gibi veled olarak değerlendirilmemektedir.

Kanaâtimizce kız çocuklar, babayla bulduklarında onun hissesini almasından sonra kalanı, dedeyle bulduklarında da onun hissesini almasından sonra kalanı alacaklardır. Anne ve babanın çocuklarla bulunduğu mirasçılıklarını belirten âyet bunu açıkça ortaya koymaktadır⁸³⁶. Sahâbeden Ali b. Ebî Tâlib (v. 40/661)’in kız çocuğun dedeyle bulunduğu dedenin hissesini altıda birden fazla yapmadığı⁸³⁷, Ömer b. Hattâb (v. 23/644)’in da benzer şekilde dedenin

⁸³³ en-Nisâ 4/11.

⁸³⁴ en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 86.

⁸³⁵ eş-Şîrâzî, **a.g.e.**, C.IV, s. 90; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 86; İbnü’l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 326; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 37; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 55. Sıbtü’l-Mardînî (v. 912/1506), dede ile kız çocuk veya oğlun kızı bulunduğu, kız çocuğun farz hissesini almasından sonra kalanı, dedenin asabe yoluyla alacağını, kız çocukla bulunduğu hem asabe hem ashâbü’l-ferâiz olarak mirasçı olmanın babaya ait nitelik olduğu görüşünde olanların bulunduğunu ancak sahih olanın dedenin de baba gibi asabe veya farz hisse olarak mirasçı olması olduğunu söylemektedir. Bk. Sıbtü’l-Mardînî, **Şerhu’l-füsûl**, C.I, s. 270.

⁸³⁶ Bk. en-Nisâ 4/11.

⁸³⁷ İbn Ebî Şeybe, **a.g.e.**, C.XVI, s. 267; ed-Dârimî, “Ferâiz”, 13; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 188; Beyhakî, **Şuabü’l-imân**, C.XI, s. 292. Ali b. Ebî Tâlib’in, dedenin kız çocukla bulunması durumunda dedeye altıda bir oranında hisse vererek hissesini altıda birden fazla yapmadığı kaydedilmektedir. Bk. el-Cüveynî, **a.g.e.**, C.IX, s. 117; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 189.

hisselerini mirasbırakanın çocuğuyla bulunduğunda altıda birden fazla yapmadığı⁸³⁸ belirtilmektedir. Bizim de katıldığımız Ali b. Ebî Tâlib ile Ömer b. Hattâb’a nisbet edilen görüşe göre mirasbırakanın dedesiyle iki kız çocuğunun bulunduğu mirasçılıkları şöyle olacaktır:

Tablo-86: (Kız çocuk, dede)

		6X	6X
Kız çocuk	(1/2 + Kalan) veya (Kalan)	3X + 2X veya 5X	5X
Dede	1/6	1X	1X

c. Kız Çocuğun Anneyle Mirasçılığı

Cumhura göre anne, ‘sadece hisse sahibi mirasçı olup, asabe kabul edilmediğinden’ mirasbırakanın kız çocuğuyla annesi mirasçı olduğunda kız çocuk, “veled” lafzına dâhil edilmektedir⁸³⁹. Buna göre, “*Veledi varsa anne babadan her birinin hissesi altıda birdir*”⁸⁴⁰ âyeti gereğince annenin altıda bir alacağı kabul edilirken burada veled lafzının sadece erkek çocukları kapsadığına ya da kız çocukları kapsamadığına ilişkin karine bulunmadığı belirtilmektedir⁸⁴¹. Fakihlerin de belirttiği gibi cumhura göre annenin üçte birden altıda bire hacbedilmesinde kız ve erkek çocuk arasında fark bulunmamaktadır⁸⁴². Bu durum şöyle gösterilebilir:

⁸³⁸ ed-Dârimî, “Ferâiz”, 12; el-Aynî, **a.g.e.**, C.XIX, s. 218.

⁸³⁹ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 98; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 406; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 144; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 72; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 358; el-Megîlî, **a.g.e.**, s. 268; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 27; İbnü’l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 384; Mehmed Şah, **Hâşiye**, s. 127; Sibtü’l-Mardîni, **Şerhü’l-füsûl**, C.I, s. 141.

⁸⁴⁰ en-Nisâ 4/11.

⁸⁴¹ en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 72; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 27; Sibtü’l-Mardîni, **Şerhü’l-füsûl**, C.I, s. 135.

⁸⁴² el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 98; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 157; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 24.

Tablo–87: (Oğlun kızı, anne)

	Hanefî, Hanbelî ile muteahhirûn Şâfiî ve Mâlikîler	6X
Oğlun kızı	1/2 + Kalanı hissesi oranında	3X + 3X/2
Anne	1/6 + Kalanı hissesi oranında	1X + 1X/2

Annenin alacağı hissenin, üçte birden altıda bire hacedilmesinde kız veya erkek çocuk arasında farklılık bulunmaması annenin asabe olmamasıyla ilgilidir. İlgili âyette anne ve babanın çocuklarla bulduklarındaki mirasçılıklarında farklılık olmamasına karşın kız çocuğun babayla bulunduğu veled lafzına dâhil edilmezken anneyle mirasçılığında veled kabul edilmektedir.

d. Kız Çocuğun Anne-Baba bir veya Baba bir Kardeşlerle Mirasçılığı

Asabelik gereğince cumhura göre, kız çocuk erkekten farklı olarak öz veya baba bir erkek kardeşle bulunduğu onları hacedememekte dolayısıyla erkek çocuk gibi “veled” sayılmamaktadır⁸⁴³. Bir diğer ifadeyle en-Nisâ 4/176'daki âyette kardeşlerin mirasçılık şartı olarak kabul edilen veleden maksat erkek çocuk olmaktadır. Cumhuriyetin kız veya erkek çocuklarla bulduklarında kardeşlerin mirasçılıklarıyla ilgili görüşünü tabloda şöyle gösterebiliriz⁸⁴⁴:

⁸⁴³ et-Taberî, **et-Tefsîr**, C.VII, s. 724; et-Tahavî, **Şerhu Meâni'l-âsâr**, C.IV, s. 393; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 93, 107; İbn Abdilber, **el-Kâfi**, C.II, s. 348; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 256; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 138, 156; el-Gazzâlî, **a.g.e.**, C.IV, s. 345; İbn Kudâme, **a.g.e.**, IX, s. 9; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 39; İbn Âbidîn, **Şerhu kalâid**, C.II, s. 213; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 62; Seydişehrî, **a.g.e.**, s. 66; Mahmasânî, **el-Mebâdiü's-şer'iyye**, s. 346.

⁸⁴⁴ Ayrıntı için “Asabe Maa-Gayrihi Mirasçılık” başlıklı bölüme bakınız.

Tablo–88: (Kız çocuk, kız kardeş veya erkek kardeş)

		2X
Kız çocuk	1/2	1X
Kız kardeş veya erkek kardeş (asabe)	Kalanı alır	1X

Tablo–89: (Erkek çocuk, kız kardeş veya erkek kardeş)

		2X
Erkek çocuk (asabe)	Tamamı alır	2X
Kız kardeş veya erkek kardeş	----	----

Baba tarafından kardeşlerin mirasçılıklarıyla ilgili âyet “*Veledi olmayan bir kişi ölür de kız kardeşi bulunursa bıraktığı malın yarısı onundur. Eğer kardeşi ölür ve veledi bulunmazsa erkek kardeş ona mirasçı olur.*”⁸⁴⁵ şeklindedir. Kardeşlerin mirasçılık şartı olarak veled bulunmaması gerektiği⁸⁴⁶ belirtilen bu âyette kız ve erkek çocukların mirasçılıkları arasında farklılık olmayıp her ikisi de veled kapsamındadır. el-Cürçânî, kız çocuklarla bulduklarında kardeşlerin mirasçı yapılmayacağına bu âyetle istidlal edilmesiyle ilgili şöyle demektedir:

“Buradaki ‘veled’ kelimesinden kastedilen erkektir. Allah’ın, ‘*Erkek kardeş, veledi / çocuğu bulunmadığı durumda mirasçıdır.*’⁸⁴⁷ âyeti buna delildir. Buradaki ‘veled’ ittifakla oğuldur. Çünkü erkek kardeş kız çocukla mirasçı olabilir. Sünnet de bunu desteklemektedir.”⁸⁴⁸

Kız çocukla erkek kardeş bulunduğunda kız çocuğun yarım hisse almasından sonra kalanı erkek kardeşin alacağına, Peygamber (sav)’e isnad edilen

⁸⁴⁵ en-Nisâ 4/176.

⁸⁴⁶ Ayrıntı için, “Kelâle Meselesi” başlıklı bölüme bakınız.

⁸⁴⁷ en-Nisâ 4/176.

⁸⁴⁸ el-Cürçânî, a.g.e., s. 25. Ayrıntı için, “Asabe Maa-Gayrihi Mirasçılık” başlıklı bölüme bakınız.

“*Hisse sahiplerine hisselerini veriniz, geride kalan en yakın erkeğindir*”⁸⁴⁹ rivayeti delil alınarak burada erkek kardeşlerin mirasbırakana en yakın olduğu belirtilmektedir⁸⁵⁰. Dolayısıyla kız çocuklar öz veya baba bir asabe erkek kardeşlerle bulduklarında cumhura göre erkek çocuk gibi veled lafzına dâhil edilmemektedir.

e. Kız Çocuğun Anne bir Kardeşlerle Mirasçılığı

Anne bir kardeşler, baba tarafından kardeşlerin aksine kız veya oğlun kızıyla bulduklarında hacbolmakta olup anne bir kardeşlerle bulduklarında “veled” lafzının kapsamında değerlendirilmektedirler⁸⁵¹. Anne bir kardeşlerin mirasçılıklarıyla ilgili âyette, “*Eğer kendisine varis olunan bir erkek veya bir kadın kelâle olarak bulunursa ve bir erkek veya kız kardeşi bulunursa ona altıda bir düşer. Eğer kardeşler birden fazla iseler terekenin üçte birine ortak olurlar.*”⁸⁵² buyurulmaktadır. Baba bir kardeşlerle ilgili âyette⁸⁵³ veled geçmekle birlikte kız çocuklar veled olarak değerlendirilmemekte, anne bir kardeşlerle ilgili mezkûr âyette veled bulunmazken burada kız çocuk veled sayılmaktadır. Anne bir kardeşlerle bulduklarında kız çocukların veled olduğuna baba bir kardeşlerle ilgili âyet⁸⁵⁴ delil alınmaktadır⁸⁵⁵. Cumhurun görüşünü tabloda şöyle gösterebiliriz:

⁸⁴⁹ Rivâyetle ilgili ayrıntı için, “Asabe Yoluyla Mirasçılığa İlişkin Deliller” başlıklı bölüme bakınız.

⁸⁵⁰ İbnü'l-Münzir, **el-İşrâf**, C.IV, s. 327; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 257; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 156–157.

⁸⁵¹ İbnü'l-Münzir, **el-İşrâf**, C.IV, s. 326; el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 91; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, XV, 413, 443; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 267; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 146, 154; İbn Kudâme, **a.g.e.**, IX, 7, 65; en-Nevevî, **el-Mecmû**, XVI, 87; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 410; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, I, 411, 466; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 17; Sibtü'l-Mardîni, **Şerhü'l-füsûl**, C.I, s. 213; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, I, 75; el-Meşrikî, **a.g.e.**, I, 98.

⁸⁵² en-Nisâ 4/12.

⁸⁵³ en-Nisâ 4/176.

⁸⁵⁴ en-Nisâ 4/176.

⁸⁵⁵ es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 154; el-Cürcânî, **Şerhu's-sirâciyye**, s. 17.

Tablo-90: (Kız çocuk, öz erkek kardeş)

		2X
Kız çocuk	1/2 + Kalan	1X + 1X
Anne baba bir erkek kardeş	----	----

Tablo-91: (Erkek çocuk, anne bir erkek kardeş)

		2X
Erkek çocuk (asabe)	Tamamını alır	2X
Anne bir erkek kardeş	----	----

f. Kız Çocuğun Mirasbırakanın Karı-Kocasıyla Mirasçılığı

Kız çocuk, mirasbırakanın karı-kocasıyla bulunduğu “veled” kapsamında değerlendirilmektedir. Mirasbırakanın oğlunun, kocanın hissesini ikide birden dörtte bire, ölenin karısının hissesini dörtte birden sekizde bire hachettiği gibi kız çocuğunda hachedeceği kabul edilmektedir⁸⁵⁶. Karı ve kocanın hisselerinin de hacb-ı noksan ile hacbolmasında kız ile erkek çocuk arasında, oğlun kızı ile oğlun oğlu arasında farklılık bulunmamaktadır⁸⁵⁷. Karı-kocanın mirasçılıklarıyla ilgili, *“Eğer karılarınızın veledi yoksa geriye bıraktıklarının yarısı sizindir. Eğer onların veledi varsa bıraktıklarının dörtte biri sizindir... Eğer sizin velediniz yoksa bıraktığınızın dörtte biri onlarındır. Eğer velediniz varsa bıraktığınızın sekizde biri*

⁸⁵⁶ İbnü'l-Münzir, **el-İşrâf**, C.IV, s. 423; el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 98; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 402, 403; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 262; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 148; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 21; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 70; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 358; el-Megîlî, **a.g.e.**, s. 262, 263; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 17, 24; İbnü'l-Mecdi, **a.g.e.**, C.I, s. 368, 369; Sibtü'l-Mardîni, **Şerhü'l-füsûl**, C.I, 135; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 29; el-Meşriki, **a.g.e.**, C.I, 50.

⁸⁵⁷ İbnü'l-Münzir, **el-İşrâf**, C.IV, s. 423; el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 98; el-Megîlî, **a.g.e.**, s. 261, 273.

*onlarıdır.*⁸⁵⁸ âyette kız ve erkek çocuklar arasında ayırım yapılmayarak her ikisi de veled olarak değerlendirilmektedir. Tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo-92: (Kız çocuk, koca)

		12X	12X
Kız çocuk	1/2 + Kalan	6X + 3X	9X
Koca	1/4	3X	3X

Tablo-93: (Erkek çocuk, koca)

		4X	12X
Erkek çocuk	Kalanı alır	3X	9X
Koca	1/4	1X	3X

Kanaatimizce kız çocukların karı-kocayla bulduklarında “veled” lafzının kapsamına dâhil edilmesinin sebebi karı ve kocanın ashâbü’l-ferâiz hısımlardan kabul edilmeleri, diğer bir ifâdeyle meselenin asabelik açısından engel teşkil etmemesidir.

Asabe ve asabe olmayanlarla bulduklarında kız ve erkek çocukların asabe mirasçılıklarına bakıldığında cumhura göre kız çocuklar asabeyle bulduklarında erkek çocuk gibi veled kabul edilmeyerek ilgili âyetlerdeki “veled” lafızları buna göre tevil edilmektedir. Ancak mutlak anlamda asabe kabul edilmeyen anne, anne bir kardeşler, karı ve kocayla bulduklarında veled sayılmaktadırlar⁸⁵⁹. Bu durumun asabelikle miras hükümlerinin uyuşturulmasının neticesi olduğu anlaşılmaktadır.

⁸⁵⁸ en-Nisâ, 4/12.

⁸⁵⁹ el-Mâverdî, es-Serahsî ve el-Cürcânî’nin, ‘veled lafzı, annenin hissesinin üçte birden altıda bire hacbolmasında, karının hissesinin dörtte birden sekizde bire hacbolmasında, kocanın hissesinin ikide birden dörtte bire hacbolmasında kız ve erkek çocukların ikisini de kapsar’ demeleri de bunu

2. Kızın Çocuklarının Mirasçılıkları: Asabe-Siyâset İlişkisi

İslâm tarihinde özellikle kamuyu ve devleti ilgilendiren alanlarda hukuk ile siyaset arasında etkileşimin olduğu, dile getirilen bir durumdur⁸⁶⁰. Miras hukukundaki asabelik sistemi ile miras hukukunun ıstılahlarının oluşarak müstakil bir ilim haline geliş dönemi olan Abbâsi iktidarı arasında da etkileşim olduğu, bunun asabe yoluyla mirasçılığa özel olarak da kızın çocuklarının mirasçılıklarına yansıdığı söylenebilir. Kızın çocuklarının mirasçılıkları ve asabe yoluyla mirasçılığın kabulü ve reddine ilişkin meselelerin Şîi ve Sünnî fıkıh mezheplerinde farklı olması, asabeliğin dönemin siyâsî hâdiselerinde kullanılması, işin fikhî yönünün yanında kızın çocuklarının mirasçılıklarının siyâsi ve tarihî açıdan da ele alınmasını gerektirmektedir. Aşağıda, kızın çocuklarının mirasçılıkları, Abbâsi devletinin kuruluşunda asabeliğin rolü ile dönemin şâirlerinin şiirlerinden örnekler bağlamında ele alınarak bu çerçevede Sünnî ve Şîi fıkıh mezheplerinin görüşleri değerlendirilecektir.

a. Abbâsi Devletinin Kuruluşunda Asabeliğin Rolü

İslâm miras hukukunda, “mirasbırakanla arasına kadın girmeyen, terekenin tamamını tek bir cihetten alabilen erkek hısımlar”⁸⁶¹ şeklindeki ıstılahlaşmış anlamıyla asabeliğin Abbâsilerin davet ve kuruluş döneminden itibaren devletin meşrûiyetini sağlama aracı olarak kullanıldığı çeşitli araştırmacılar tarafından da kabul edilmektedir⁸⁶².

göstermektedir. Bk. el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 98; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 24; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 157.

⁸⁶⁰ Mustafa Özkan, **Emevîler Döneminde İktidar-Ulema İlişkisi**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2008, s. 95–227; Abdülhüseyin Ali Ahmed, **Mevkûfu'l-hulefâi'l-Abbâsiyyîn min eimmeti ehli's-sünneti'l-erbaa ve mezâbihim ve eseruhû fi'l-hayâti's-siyâsiyye fi'd-devleti'l-Abbâsiyye**, Katar, 1985, s. 10–150.; Ahmet Yaman, “Siyaset-Hukuk İlişkisi Bağlamında Ebu Hanîfe Dönemi”, **İslâmî Araştırmalar Dergisi**, C.XVI, sayı: I-II, 2002, s. 273–281; Yunus Vehbi Yavuz, “Sosyal ve Siyâsal Yapının İslâm Hukukuna Etkileri”, **Zihniyet Değişiklikleri ve Çağdaşlaşma Problemleri Sempozyumu**, Bursa, 1990, s. 105–139.

⁸⁶¹ Ayrıntı için “Asabe Bi-Nefsihi Mirasçılık” başlıklı bölüme bakınız.

⁸⁶² Ameer Ali, **Muhammedan Law**, Kitâb Bhavan, New Delhi, 1986, C.II, s. 10; Nâhide Bozkurt, “Abbâsilerde İktidarın Meşrûiyeti Üzerine Bir Analiz”, **İslâmiyet**, sayı: III, 2000, s. 147–158; Ignaz Goldziher, **Muslim Studies = Muhammedanische Studien**, ed. S.M. Stern, trc.C.R. Barber, S.M. Stern, George Allen Unwin, London, 1971, s. 98–104; Patricia Crone, **God's Rule Government and Islam**, Columbia University Press, Newyork, 2004, s. 87–94.

Emevîlerin yıkılmasıyla başlayan süreçte Hâşimiler arasında o zamana kadar devam edegelen bütünlüğün parçalanarak Alevîler/Fâtımîler/Tâlibîler⁸⁶³ ve Âbbâsîler şeklinde ayrıştığı görülmektedir. Propaganda sürecinde davetin *er-Rızâ min Âl-i Muhammed* şeklinde ehl-i beytten üzerinde ittifak edilecek birisi adına yapılması⁸⁶⁴ ve dâilerle iletişimi sağlayan Ebû Seleme (v. 132/750)'ye⁸⁶⁵ *Vezîr-i Âli Muhammed* (Peygamber ailesinin veziri) denilmesi⁸⁶⁶, böyle bir ayırımın davet süresince en azından kitleler arasında olmadığını göstermektedir⁸⁶⁷. Dâvette *Âl-i Muhammed* ifadesinin kullanılmasıyla toplum nazarında Ali-Fâtîma evladından birine biat edileceğinin anlaşıldığı kaydedilmektedir⁸⁶⁸. Dâvetin sonucunda ortaya çıkan Abbâsî-Fâtîmî/Alevî ihtilafının temelinde hilafete hak sahipliğinde Peygamber (sav)'e akrabalık olduğu görülmektedir. Bunu ilk Abbâsî halifesi es-Seffâh (v. 136/754) ile amcası Dâvud b. Ali (v. 133/750)'nin hutbeleriyle Ebû Ca'fer Mansûr (v. 158/775) ve Medine'de isyan ederek halifeliğini ilan eden en-Nefsüzzekiyye (v. 145/762) arasındaki mektuplaşmalarda görmek mümkündür.

(1) es-Seffah ve Dâvud b. Ali'nin Hutbelerinde Asabelik

⁸⁶³ Klasik kaynaklarda üçü de birbirinin yerine kullanıyorsa da biz daha çok Ali-Fâtîma evlâdı tabirini kullanacağız.

⁸⁶⁴ (Müellifi Meçhul), *Ahbârü'd-devleti'l-Abbâsiyye*, thk. Abdülazîz Duri, Abdülcebbar Muttalibi, Dârü't-Talia, Beyrut, 1971, s. 194, 200; Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ b. Cabir el-Belâzürî, *Ensâbü'l-esrâf*, thk. Mahmûd Ferdus el-Azem, Dârü'l-Yakazatü'l-Arabiyye, Dımaşk, 1998, C.III, s. 146, 151.; Ahmed Muhtâr Abbâdî, *fi't-târihi'l-Abbâsi ve'l-Fatîmî*, Müessesetu Şebabi'l-Câmia, İskenderiye, s. 17, 21. “*er-Rızâ min Âl-i Muhammed*” söylemiyle ilgili etraflı bir çalışma için bk. Mehmet Atalan, “Abbâsi Daveti Sürecinde er-Rızâ Min Âl-i Muhammed Söylemi”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, C.XVIII, sayı: II, 2005, s. 185.

⁸⁶⁵ Ebû Seleme'nin hilâfeti Fatîma'nın evladına verme çabaları için bk. el-Belâzürî, *a.g.e.*, C.III, s. 156; İbn Vâzih Ahmed b. İshak Yakubî, *Târihü'l-Yakubî*, Dâru Sadr, Beyrut, t.y., C.II, s. 349; Ebü'l-Hasan Ali b. Hüseyin Mes'ûdî, *Mürûcü'z-zeheb ve maâdinü'l-cevher*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Matbaâtü's-Saâde, Kahire, 1948, C.III, s. 268–269. Ebû Seleme'nin Abbâsîlerin kuruluşundaki rolü hakkında yapılmış bir çalışma için bk. Kılıç, Ünal, “Ebû Seleme el-Hallâl ve Abbâsî Devletinin Kuruluşundaki Rolü”, *Cumhûriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1999, sayı: III, s. 509–534.

⁸⁶⁶ Ebû Müslim'in Ebû Seleme'ye yazdığı mektuplarda “وزير آل محمد” dediği belirtilmektedir. Bk. (Müellifi Meçhul), *Ahbârü'd-devleti'l-Abbâsiyye*, s. 378–379; el-Belâzürî, *a.g.e.*, C.III, s. 176; Yakubî, *a.g.e.*, C.II, s. 352–353.

⁸⁶⁷ Ebü'l-Hasan Abdülcebbar b. Ahmed Kadı Abdülcebbar, *Tesbitü delâilü'n-nübüvve*, Dârü'l-Arab, Beyrut, 1966, C.I, s. 17.

⁸⁶⁸ Atalan, “Abbâsi Daveti”, s. 185. Bu dönemdeki çekişmenin daha çok Benî Ümeyye ile Benî Hâşim arasında geçen bir çekişme olduğu, Benî Hâşim içinde geçen bir çatışma olmadığı görülmektedir. Kümeyt b. Zeyd el-Esedî (v. 126/743)'nin şiiirleri Emevî karşıtlığı, Benî Hâşim taraftarlığı içermekteyse de Abbâsî karşıtlığı içermemektedir. el-Kümeytî'nin *el-Hâşimiyât* isimli kasidesi üzerine yapılan bir çalışma için bk. İbrâhim Sarıçam, “Kümeyt b. Zeyd el-Esedî ve Hâşimiyâtı-I ve II”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1997, C.XXXVI, s. 255–296; C.XXXVII, s. 201–232.

İlk Abbâsi halifesi es-Seffâh (v. 136/754)'ın, 132'de biat aldığı esnada Kûfe mescidindeki hutbesinde Peygamber (sav) ile dedeleri Abbas arasındaki akrabalığa vurgu yaparak kendilerinin ehl-i beyt olduklarını, dolayısıyla Peygamber (sav)'in mirasına ve hilâfete mirasçı olduklarını belirtmektedir. Hutbenin ilgili bölümleri şöyledir:

“...Bizi Rasûlullah'a akrabalık ve yakınlıkla şereflendirdi. Bizleri onun babalarından, onun soyundan, onun şeceresinden türetti. Onu bizlerden kıldı... Rasûlullah'a akrabalığı bize mahsus kıldı. Nitekim Allah, Kur'an'da şöyle buyurmaktadır: ‘...Ey Peygamber'in ev halkı! Şüphesiz Allah sizden kusuru giderip sizi tertemiz yapmak ister.’⁸⁶⁹, ‘Sizden yakınlara sevgiden başka bir ücret istemem’⁸⁷⁰, ‘Yakın akrabalarını uyar’⁸⁷¹, ‘Biliniz ki, ganimet olarak aldığınız şeylerin beşte biri Allah'ın Resulü'nün, onun akrabalarının ve yetimlerininindir.’⁸⁷², ‘Allah'ın fethedilen memleketer halkının mallarından peygamberine verdikleri mallar Allah'a, Peygamber'e onun yakınlarına...’⁸⁷³ Şâni yüce olan Allah bizim üstünlüğümüzü insanlara bildirdi, onlara hakkımızı vermeyi ve bizi sevmeyi farz kıldı... Ey Kûfeliler! Siz, dostluğumuzun mahalli, sevgimizin merkezisiniz... Ben ki çok kan akıtan, bunu mübah sayan kişiyim, helak edici, intikam alıcıyım.’⁸⁷⁴

es-Seffâh'ın konuşmasında Abbâsilerin Peygamberle akrabalıkları, ehl-i beyt oldukları ve hilâfete mirasçılık noktasında yoğunlaştığı görülmektedir. Hutbesinde “Rasûlullah'a akrabalığı bize mahsus kıldı”, “Bizleri onun babalarından, onun soyundan, onun şeceresinden türetti” diyerek kendilerinin baba tarafından akraba ve ehl-i beyt olduklarını belirtmektedir. Ayrıca “Bizi İslam ve Müslümanlar içerisinde yüce bir mevkiye yerleştirdi” dedikten sonra âyetleri bağlamlarından kopartarak delil getirdiği görülmektedir. “Müminlere bizim üstünlüğümüzü bildirdi,

⁸⁶⁹ el-Ahzâb 33/33. Âyetten kastedilenle ilgili Ali-Fâtıma evladının görüşü için bk. el-Müfid, Ebû Abdullah İbnü'l-Muallim Muhammed b. Muhammed el-Müfid, **el-Füsûlü'l-muhtâra**, thk. Seyyid Ali Mir Şerif, 2.bs., Dârü'l-Müfid, Beyrut, 1993, s. 53.

⁸⁷⁰ eş-Şûrâ 42/23.

⁸⁷¹ eş-Şu'arâ 26/214.

⁸⁷² el-Enfâl 8/41.

⁸⁷³ el-Haşr 59/7.

⁸⁷⁴ (Müellifi Meçhul), **el-Uyûn ve'l-hadâik fî ahbâri'l-hakâik**, ed. M.J. de Goeje, Brill, Leiden, 1871, C.III, s. 198–200; el-Belâzürî, **a.g.e.**, C.III, s. 159–160; et-Taberî, **Târihü't-taberî: târihü'l-ümem ve'l-mülûk**, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim, Dâru Süveydan, Beyrut, 1967, C.VII, s. 424–427; Mes'ûdî, **a.g.e.**, C.III, s. 270–271; Ebü'l-Ferec Cemâleddin Abdurrahman b. Ali İbnü'l-Cevzi, **el-Muntazam fî târihi'l-mülûk ve'l-ümem**, thk. Süheyl Zekkâr, Dârü'l-Fikr, Beyrut, 1995, C.V, s. 9–10; Ebü'l-Hasan İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdülkerim İbnü'l-Esir, **el-Kâmil fi't-târih**, thk. Halil Me'mun Şiha, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut, 2002, C.IV, s. 575; Ebü'l-Fida İmâdüddin İsmail b. Ömer İbn Kesir, **el-Bidâye ve'n-nihâye**, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Hicr li't-Tıbaa ve'n-Neşr, Cizre, 1998, C.XIII, s. 249–250.

bizi sevmeyi ve hakkımızı vermeyi farz kıldı” diyerek kendilerini ehl-i beyt oldukları için halkın desteklemelerinin dini görev anlamına geldiğini söylemektedir.

es-Seffâh’tan sonra amcası Dâvud b. Ali (v. 133/750)’nin minbere çıkararak Abbâsilerin hilâfete hak sahipliklerini Peygamber (sav)’in akrabası ve asabesi olmalarıyla açıklaması önemlidir. Hutbesinin ilgili bölümleri şöyledir:

“Düşmanımızı yok eden, Peygamberimiz Muhammed’den kalan mirasımızı bize ulaştıran Allah’a hamd olsun... Hak da Peygamberimizin ehl-i beytindeki asıl yerine dönmüştür. Bu aile size karşı yumuşak ve merhametlidir, sizi sever... Bizi bu davaya, Ümeyyeoğullarının hakkımızı zorla elimizden almalarının öfkesi ve amcaoğullarımıza karşı kinleri sürüklemiştir... Sizin için Allah’ın, Rasûlullah’ın ve Abbas’ın zimmeti vardır... Allah, onlarla (Horasanlılarla) hakkımızı yeniden verdi, davamızı onlarla güçlendirdi, devletimizi onların yardımıyla ortaya çıkardı... İçinizden Benî Hâşim’den bir halife çıkardı, onunla yüzlerinizi ağarttı. Şuna dikkat edin. Rasûlullah’ın vefatından bu güne kadar geçen zaman içinde üzerinde bulunduğum şu minbere Müminlerin Emîri Alî b. Ebî Tâlib ve (eliyle Seffâh’a işaret ederek) Emirü’l-Mü’minin Abdullâh b. Muhammed haricinde halife çıkmadı. Biliniz ki, ele geçirdiğimiz hilâfet, İsâ b. Meryem’e teslim etmemize kadar bizden çıkacak değildir...”⁸⁷⁵

Dâvud b. Ali’nin, “Hz. Peygamber’den kalan mirasımızı bize ulaştıran Allah’a hamd olsun!” diyerek başlaması, hilâfeti miras ve hak olarak gördüklerini göstermektedir. Konuşmasına devamla, “Ok, atıldığı yere geri döndü. Hak, Peygamberinizin ehl-i beytine geri döndü” şeklinde belirtmesi de hakkın ehl-i beyte ait olduğu ve bunun da mirasla gerçekleştiği inancında olduğunu göstermektedir. Bu davaya Emevîlerin haklarını almaları ve amcaoğullarına karşı kinlerinin sürüklemiş olduğunu belirtmesinden devlet yeni kurulduğu için Ali-Fâtıma evladını karşılarına almak istemedikleri anlaşılmaktadır. Hutbesinde Ali b. Ebî Tâlib’den başka es-Seffâh’a kadar hiçbir bir halifenin olmadığını belirtmesi Abbâsî devletinin şîî karakterli bir devlet olarak kurulduğu ancak muhaliflerinin şîî Ali-Fâtıma evlâdı olmaları sebebiyle zamanla sünnîleştiklerini ortaya çıkartmaktadır.

⁸⁷⁵ el-Belâzürî, **a.g.e.**, C.III, s. 157–159; Ebü’l-Abbas Muhammed b. Yezid el-Müberred, **el-Kâmil**, thk. Muhammed Ahmed Dali, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut, 1986, C.III, s. 1482–1483; (Müellifi Meçhul), **el-Uyûn ve’l-hadâik**, C.III, s. 200–202; Yakubî, **a.g.e.**, C.II, s. 350; et-Taberî, **Târihü’t-taberî**, C.VII, s. 426–428; Mes’ûdî, **a.g.e.**, C.III, s. 270–271; İbnü’l-Cevzî, **el-Muntazam**, C.V, s. 10–11; İbnü’l-Esîr, **el-Kâmil fi’t-târih**, C.IV, s. 577–578; İbn Kesir, **a.g.e.**, C.XIII, s. 250–252.

(2) Ebû Ca'fer Mansûr ile Muhammed en-Nefsüzzekiyye'nin Mektupları

Abbâsilerin iktidara geldikten sonra Ali-Fâtıma evladına görev vermemekle kalmayarak onları iktidarlarına tehlike olarak gördükleri için sindirme hareketi başlatmaları hayal kırıklığıyla birlikte onlara karşı bir tepkiyi de beraberinde getirmiştir⁸⁷⁶. en-Nefsüzzekiyye 145 yılında Mansûr'un halifeliği esnasında Medine'de halktan biat alarak isyan hareketi başlatmıştır. Bu isyana Ebû Hanife⁸⁷⁷ (v. 150/767) ve Malik b. Enes⁸⁷⁸ (v. 179/795) başta olmak üzere çok sayıda âlimin destek verdiği bilinmektedir.

İsyan esnasında aşağıda görüleceği üzere Mansûr ile en-Nefsüzzekiyye arasında, Peygamber (sav)'e akrabalık ve mirasçılık, hilâfet, ehliyet gibi konularda

⁸⁷⁶ Ayrıntı için bk. Ebü'l-Ferec Ali b. Hasan İsfahânî, **Mekâtîlü't-tâlibiyyîn**, thk. es-Seyyid Ahmed Abbas Sakr, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut, 1946, s. 200 vd.; Gülgün Uyar, **Ehl-i Beyt: İslam tarihinde Ali-Fatıma Evladı** (260/873'e kadar), Gelenek Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 248 vd.

⁸⁷⁷ Ebû Hanife'nin bu isyanın desteklenmesinin ibâdet olduğunu söylediği nakledilmektedir. Bk. el-İsfahânî, **Mekâtîlü't-tâlibiyyîn**, s. 361, 364-365, 366-367, 368, 378. Ayrıca bk. Ebû Bekr el-Hatîb Ahmed b. Ali el-Hatîbü'l-Bağdâdî, **Târihu Bağdad ev Medîneti's-Selâm**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, t.y., C.XIII, s. 398; Ali Ahmed, **Mevkîfu'l-hulefâ**, s. 73-78. Ebû Hanife'nin hilâfeti Fâtıma-Ali evlâdının hakkı gördüğünü söyleyememekle birlikte takva ve ilim açısından Zeyd b. Ali gibi en-Nefsüzzekiyye'yi de hilâfete lâyık gördüğünü göstermektedir. Ebû Hanîfenin asabe ve zevi'l-erhâmın mirasçılıklarına ilişkin görüşlerinin dönemin hâkim görüşünden farklı olduğu görülmektedir. Kurtubî (v. 671/ 1273), Ebû Hanife'nin kızın çocuklarını "veled" lafzına dâhil ettiğini, ona göre kişinin veledine vasiyet ve vakıfta bulunması durumunda veledi bulunmadığında kızının çocuklarının da veledin veledine dâhil olacağını belirtmektedir. Bk. el-Kurtubî, **el-Câmî**, C.VII, s. 31-32. Ebû Hanife'nin veledü'l-mülânenin mirasçılığında anneye kalanını redd olarak verdiğinin yanında ona asabe olarak verdiğine ilişkin rivâyetlerde de bulunmaktadır. Bk. el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 160; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 117; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 104. Ebû Hanife'nin yine aynı şekilde nikâhta velâyet şartı olarak da ıstılah anlamıyla asabe olarak yakınlığı değil de kan hısımlığıyla akrabalığı esas aldığı nakledilmektedir. Bk. es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.IV, s. 218; Şeyh Nizâm v.d., **el-Fetâva'l-Hindiyye**, Dârü'l-Fikr, 1411/1991, C.I, s. 248. Akrabalığı, rahim sahibi mahrem hısımlar şeklinde tanıdığı belirtilen Ebû Hanife'nin, annenin babası ve kızın çocuğu gibi zevi'l-erhâm kabul edilen hısımları katmaka birlikte amca oğlu, dayıoğlu gibi hısımları akraba kapsamında değerlendirmede kaydedilmektedir. Bk. Ebû Hafs Ömer b. Ali İbn Adil, **el-Lübâb fi ulûmi'l-kitâb**, thk. Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavviz, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998/1419, C.VIII, s. 266.

⁸⁷⁸ İmâm Mâlik'in, halkın Mansur'a biatlarından dolayı en-Nefsüzzekiyye'ye biat etmekten çekinmeleri üzerine "ikrah altındaki biat caiz değildir" fetvası üzerine halkın çok azı hariç biat ettikleri belirtilmektedir. Bir diğer rivâyete göre de "İkrah altında nikâhın geçersizdir" (Buharî, "Talak", 16) hadisini rivâyet etmesiyle halkın bunu ikrah altındaki biatın geçersizliği şeklinde anladığı ve biat etmek için sıraya girdikleri belirtilmektedir. Bk. et-Taberî, **Târihü't-taberî**, C.V, s. 560; İbn Kesir, **a.g.e.**, C.XIII, s. 357; el-İsfahânî, **Mekâtîlü't-tâlibiyyîn**, s. 283; Ali Ahmed, **a.g.e.**, s. 158-159, 167-175, 197-198; Abbâdî, Malikî mezhebinin Afrika ve Endülüs'te yayılma sebebini İmâm Malik'in bu muhalefetiyle açıklamaktadır. Bk. Abbâdî, **a.g.e.**, 52 vd.

iddialarını dile getirdikleri karşılıklı mektuplaşmalar vuku bulmuştur⁸⁷⁹. Sadece ilgili bölümlerine değineceğimiz mektuplarda Mansûr, Abbâsilerin Peygamber (sav)’e Abbas yoluyla akraba ve asabe, dolayısıyla hilâfete de mirasçı olduklarını belirtirken; en-Nefsüzzekiyye de kendilerinin Peygamber’e kızı Fâtıma, Ali (ra) ve Peygamber (sav)’in babasının annesi olan Fâtıma bint Amr yoluyla akrabalıklarını vurgulayarak hilafete hak sahipliği iddiasında bulunmaktadır. Bu çerçevede bu iddialar, asabelik-siyaset ilişkisi açısından önem taşımaktadır. Mansur gönderdiği ilk mektupta tehdit etmekte, itaat etmesi durumunda kendisine eman vererek hapisteki akrabalarını serbest bırakacağını belirtmektedir⁸⁸⁰. Bunun üzerine en-Nefsüzzekiyye de ona bir mektup yazmıştır. Bu mektubun ilgili bölümleri aşağıdaki gibidir:

“... Hak, bizim hakkımızdır. Siz halifeliğin bize ait olduğunu iddia ettiniz, daha sonra onu bizden uzaklaştırarak kendiniz aldınız... Ali’nin çocukları sağ iken onun mirasına / velâyetine siz nasıl mirasçı olabilirsiniz? Bizim soyumuz, atalarımız, dayımız, babalarımızın atalarının istediği gibi hilâfeti hiçbir kimsenin istemediğini biliyorsunuz. Benî Hâşim’den hiçbirisi akrabalıkta önümüze geçemez, faziletçe de bizden ileri olamamıştır. Bizler Rasûlullah’ın annesinin oğullarıyız. Fâtıma (bint Amr) Cahiliye dönemindeki Amr’ın kızıdır. Fâtıma’nın kızının oğulları, sizden önce Müslüman olmuşlardır... Babamız, Peygamberlerden Muhammed, onların en faziletlisidir... Kızlardan en hayırlısı, cennet kadınlarının efendisi Fâtıma’dır. Çocuklardan (İslam’ı ilk kabul eden) cennet ehlinin efendileri, Hasan ile Hüseyin’dir. Hâşim, Ali’yi⁸⁸¹, Abdülmuttalib de Hasan’ı iki kez dünyaya getirdi⁸⁸². Rasûlullah bana Hasan ve Hüseyin yönlerinden olmak üzere iki yönlü akrabadır... Ben halifeliğe senden daha layığım ve ahde vefaya senden daha çok dikkat ederim... Sen bana hangi emânı veriyorsun? İbn Hübeyre’nin emânını mı, amcan Abdullah b. Ali’nin veya Ebû Müslim’in emânını mı?”⁸⁸³

en-Nefsüzzekiyye mektubunda Peygamber (sav)’i “baba” olarak nitelendirerek kendilerinin, “Peygamber’in çocukları” olduklarını belirtmektedir. Ali b. Ebî Tâlib’in anne tarafından da akraba olduğunu, Fâtıma’nın evladının hem Ali (ra) yoluyla hem de Fâtıma bint Amr yoluyla Abbâsilere nispetle Peygamber’e daha

⁸⁷⁹ Mektuplarla ilgili ayrıntılı değerlendirme için bk. Tilman Nagel, “Früher Bericht über den Aufstand von Muhammad b. Abdallah”, *Der Islam*, vol. 46/3, 1970, s. 227–262.

⁸⁸⁰ el-Müberred, *a.g.e.*, C.III, s. 1487–1488; et-Taberî, *Târihü’t-taberî*, C.VII, s. 566–571; İbnü’l-Cevzî, *el-Muntazam*, C.V, s. 123–127; İbn Kesir, *a.g.e.*, C.XIII, s. 359–362.

⁸⁸¹ Ali (ra), Hâşim’e babası Ebû Tâlib yoluyla ulaştığı gibi annesi Fâtıma bint Esed b. Hâşim yoluyla da ulaşmaktadır. Bk. Mehmet Aykaç, “Fâtıma bint Esed”, *DİA*, C.XII, s. 225.

⁸⁸² en-Nefsüzzekiyye’nin babası Abdullah b. Hasan’ın, “*Ben Hz. Peygamber’e en yakınım. O beni iki kere dünyaya getirmiştir.*” dediğinin nakledilmesi de bu tür tartışmaların propaganda sürecinden itibaren başladığını göstermektedir. Bk. el-İsfahânî, *Mekâtîlü’t-tâlibiyyîn*, s. 181; Abdullah b. Hasan ile Ebû Cafer Mansur arasında geçen bir diyalog için bk. Yakubî, *a.g.e.*, C.II, s. 370.

⁸⁸³ el-Müberred, *a.g.e.*, C.III, s. 1488–1489; et-Taberî, *Târihü’t-taberî*, C.VII, s. 566–571; İbnü’l-Cevzî, *el-Muntazam*, C.V, s. 123–127; İbn Kesir, *a.g.e.*, C.XIII, s. 359–362.

yakın olduğunu ve diğer faziletlerini de sayarak hilâfete Ali-Fâtıma evladının, dolayısıyla da kendisinin hak sahibi olduğunu söylemektedir. En-Nefsüzzekiyye'nin bu mektubuna ve iddialarına da Mansûr şöyle cevap vermektedir:

“...Kadınların yakınlığı ile fazla övünecek olursan, ayak takımını yoldan çıkarmış olursun. Allah, amcaı baba mesabesinde kıldı; kadını asabe ve veliler gibi yapmadı. Kitâb'ında Allah, anneden önce babayla başladı. Eğer kadınları yakınlıklarından dolayı tercih etseydi Âmine akrabalık bakımından en yakın, hak bakımından en büyük ve cennete ilk giren o olurdu... Ebû Tâlib'in Fâtıma'dan⁸⁸⁴ söylediklerine gelince; Allah onun çocuklarından hiç birisine İslâm'ı nasip etmemiştir... Allah, Rasûlullah'ı gönderdiğinde dört amcası vardı. Allah şöyle buyurdu: '**Yakınlarını ve akrabalarını uyar.**'⁸⁸⁵ Bu emir üzerine Peygamber amcalarını uyararak onları İslâm'a çağırdı. Bunlardan ikisi bu çağrıya uydu, birisi babamdı. İkisi ise bu çağrıyı reddetti, birisi ise babandı. Allah onların ikisinin akrabalık bağlarını ortadan kaldırdı, ikisi ile Peygamber arasında yakınlık, zimmet ve miras tanımadı. Allah, Ebû Tâlib'in Müslüman olmadığına ilişkin '**Sen istediğini hidayete erdiremezsin**'⁸⁸⁶ âyetini indirdi... Hasan'ın durumuna ve Abdülmuttalib'in onu iki kere meydana getirdiğine ve Peygamber'in de seni iki defa meydana getirdiğine gelince... Rasûlullah'ı Hâşim bir kere meydana getirdiği gibi, Abdülmuttalib de onu bir kere meydana getirmiştir. 'Biz Rasûlullah'ın çocuklarıyız' sözüne gelince Allah şöyle buyurmuştur: '**Muhammed içinizden her hangi birinizin babası değildir.**'⁸⁸⁷ Fakat siz, kızının çocuklarıyız, anneniz ise Rasûlullah'ın yakınıdır. Ancak ona Rasûlullah'ın mirası caiz olmadığı gibi, velâyette de mirasçı olamaz⁸⁸⁸. Anneniz için hilâfet de caiz değildir. Peki, bu durumda olan bir kadın vasıtasıyla nasıl mirasçı olunur? Siz, onun kızının çocuklarıyız. O bir akrabalıktır ancak onunla mirasa ve imâmete mirasçılık olmaz... Müslümanlar arasında miras hukukunda anne tarafından dede ile dayı ve teyzenin vâris olamayacağına ittifak edildi. Fâtıma'nın Hz. Peygamber'den mirası olmadığına ilişkin de nass olarak hadis bulunmaktadır. Ali ile övünmene gelince, Rasûlullah'ın vefatı yaklaşınca namazı başkasının kıldırmasını emretmiştir. Daha sonra halk sırasıyla Ebû Bekir ve Ömer'i seçti, Ali'yi seçmedi. Ali altı kişinin içinde yer aldığı halde, hiç biri ona rey vermediler ve onun hilâfette hakkı olmadığı görüşünü benimsediler... Hasan, hilâfeti bez parçası ve para karşılığında sattı... Eğer sizin hilâfette birazcık hakkınız varsa onu da böylece satıp parasını aldınız... Daha sonra Benî Ümeyye'ye karşı isyanda bulundunuz. Sizi öldürüp hurma dallarına astılar. Kiminizi ateşte yaktılar, kiminizi beldelerinizden sürgün ettiler... Bu durum bizim Emevîlere isyan edip sizin öcünüzü, kanlarımızın karşılığını alıncaya ve onların yerleri ve yurtlarına sizi mirasçı kılıncaya kadar devam etti. Biz sizi onların seleflerine karşı yükseltip üstün kıldık. Sen ise bunları bizim aleyhimize delil getirdin.

⁸⁸⁴ Peygamber (sav)'in babasının annesi olan Fâtıma bint Amr ve çocuklarını kastetmektedir. Rasûlullah'ın babası Abdullah ile Ebû Tâlib anne baba bir kardeşler yani Fâtıma bint Amr'ın çocuklarıdır. Abbas, Hamza ise farklı annedendirler. Bu sebeple Mansur burada en-Nefsüzzekiyye'nin aynı zamanda Peygamber (as)'in babasının annesinin çocukları olduklarına cevap vermektedir. Ayrıntı için, "Annenin Babasının Mirasçılığı-Siyâset İlişkisi" başlıklı bölüme bakınız.

⁸⁸⁵ eş-Şuarâ 26/214.

⁸⁸⁶ el-Kasas 28/56.

⁸⁸⁷ el-Ahzâb 33/40.

⁸⁸⁸ Peygamber (sav)'in mirasbırakan veya mirasçı olup olmadığı, Şîî ve Sünnî fıkıh mezhepleri arasında ihtilafli bir konu olup çalışmanın kapsamı göz önünde bulundurularak burada ayrıntıya girmiyoruz.

Sen bizim babanı; Hamza, Abbâs ve Ca'fer'e önceleyeceğimizi mi zannettin?... Sen Câhiliye devrinde işimizin hacılara su dağıtma ve zemzem işini idare etmek olduğunu bilirsin. Bu iş kardeşleri içinde Abbas'a verilmiştir. Bu hususta deden bizimle tartıştı, ancak Ömer onun idaresini bize bıraktı. Biz bu işi hem Cahiliye döneminde hem de İslam geldikten sonra yürüttük. Medîne ehli kıtlıkla karşılaştığında Ömer, babamız vasıtasıyla tevessülde bulundu, babanı tercih etmedi⁸⁸⁹. Peygamber'den sonra Abdülmuttalip oğullarından Abbas'tan başka kimsenin kalmadığını biliyorsun. Onun mirası umûmet (amcalık) yoluyla gerçekleşti. Hilafeti Benî Hâşim'den birçok kişi istedi. Ne var ki, buna onun çocukları eriştiler. Hacılara su dağıtma işi de mirası gibi babamızın çocuklarının hakkıdır. Dünya ve ahirette şeref ve faziletçe onun önüne geçen kimse yoktur. Abbâs hem onun mirasçısı hem de miras bırakanıdır. Bedir hususunda zikrettiklerine gelince, İslam geldiğinde Abbâs, Ebû Tâlib ve ailesinin geçimini üzerine almış, kıtlık sırasında onlara bakmıştı. Eğer o Bedir'e iştirak etseydi, Tâlib ve Akil açlıktan ölür Utbe ile Şeybe'nin kaplarını yalarlardı. Fakat Abbas onların karınlarını doyurarak sizden utanmayı, ar ve ayıbı kaldırdı. Sizin nafakanızı temin edip sıkıntılarınızı giderdi... Soy bakımından sizden üstün olduğumuz, sizden daha önce son peygambere mirasçı olduğumuz sizin yapamadıklarınızı elde ettiğimiz halde bize karşı kendinizi nasıl üstün görüyorsunuz.⁸⁹⁰

Mansûr, bir taraftan en-Nefsüzzekiyye'nin iddialarına cevap verirken diğer taraftan Abbâsilerin tezini ortaya koymaktadır. en-Nefsüzzekiyye'nin kendilerini, 'Peygamber (sav)'in çocukları' ve Rasûlullah'ı da 'baba' olarak nitelendirmesi üzerine, "**Muhammed içinizden her hangi birinizin babası değildir.**"⁸⁹¹ âyetiyle cevap vermektedir. Bunun yanı sıra kızın çocuklarının mirasçı olamayacaklarını söyledikten sonra Peygamber'in vefatı esnasında Abbâs'ın asabe olarak tek vârisi olduğunu, amcası Abbâs varken Ali'nin hakkı olmadığını belirtmektedir. Sonuç olarak en-Nefsüzzekiyye ile Mansur arasındaki temel tartışma noktalarından birinin Peygamber'e akrabalık olduğu görülmektedir.

b. Abbâsi Dönemi Şâirlerinin Şiirlerinde Asabelik

Abbâsilerin Peygamber (sav)'e Abbas yoluyla akraba ve dolayısıyla ona ve hilâfete mirasçı olacakları ile Ali-Fâtıma evladının mirasçı olamayacakları iddiası iktidarlarının meşrûiyeti ve devamlılığı açısından büyük bir önem taşımaktaydı. Bu sebeple Abbâsiler, aşağıda örnekleri de görüleceği üzere fikirlerinin halk arasında yayılması ve etkili olması amacıyla propaganda aracı olarak kendi lehlerinde

⁸⁸⁹ Ömer b. Hattâb'ın yağmur duası esnasında Abbâs'ı, "Peygamber (sav)'in amcasının hürmetine" diyerek öne çıkararak duada buldukları rivâyet için bk. Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.III, s. 92-93; Buhârî, "el-Menâkıb", 35; Belâzûrî, **a.g.e.**, C.III, s. 12; Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, C.III, s. 352.

⁸⁹⁰ el-Müberred, **a.g.e.**, III, 1490-1494; et-Taberî, **Târihü't-taberî**, VII, 566-571; İbnü'l-Cevzî, **el-Muntazam**, V, 123-127; İbn Kesir, **a.g.e.**, XIII, 359-362.

⁸⁹¹ el-Ahzâb 33/40.

rivâyetlerin üretilmesine müsamaha göstererek teşvik etmelerinin⁸⁹² yanında dönemin şâirlerini de kullandılar⁸⁹³. Kanaatimizce Abbâsilerin ve muhaliflerinin iktidar çabalarında miras hukukundan faydalanmaları doğal olarak “asabe”, “zevi’l-erhâm”, “veled” gibi miras hukuku açısından önemli kelimelerin ıstılah anlamı kazanmalarında da etkili olmuştur. Siyasi otoritenin istediği şekilde davranan şâirlerin ödüllendirilerek saray şâirlerinden kabul edildikleri diğerlerinin ise başta mevki kaybı olmak üzere bir takım baskı ve işkencelerle karşı karşıya kaldıkları anlaşılmaktadır. Dönemin şâirlerinin şiirlerinden çeşitli örnekler aşağıdaki gibidir:

Abbâsi halifeleri ve Bermekîlere methiyelerle servet edinen⁸⁹⁴ Mervân b. Ebî Hafsa (v. 182/798), şiirlerinde Alevîleri yererek hilafetin Abbâsilerin hakkı olduğunu söyleyerek onları yüceltmektedir⁸⁹⁵. Mervân’ın halife el-Mehdî (v. 169/785)’yi methederek o zamana kadar şâirlere verilen en büyük hediyeyi aldığı şiiri şöyledir⁸⁹⁶:

يا ابن الذی ورث النبی محمدا	دون الأقارب من ذوی الأرحام
الوحي بین بنی البنات و بینکم	قطع الخصام فلات حين خصام
ما للنساء مع الرجال فريضة	نزلت بذاك سورة الأنعام
ألغى سهامهم الكتاب فحاولوا	أن يشرعوا فيها بغير سهام ⁸⁹⁷

(Ey zevi’l-erhâm akrabalar mirasçı olmaksızın Peygamber’e mirasçı olan kişi / Vahiy sizinle kızın oğulları arasındadır. Bu konuda artık münakaşa olmayıp ihtilafa yer yoktur. / Erkeklerle bulduklarında kadınlara hisse yoktur. En’am sûresi bunun

⁸⁹² Sadık Cihan, *Uydurma Hadislerin Doğuşu ve Sosyo-Politik Olaylarla İlgisi: Hz. Peygamber’in Devrinden Abbasi Halifesi Mu’tasım Dönemine Kadar*, Etüt Yayınları, Samsun, 1997, s. 163–176.

⁸⁹³ Abbâdî, *a.g.e.*, s. 20–21; Faruk Ömer, “Abbâsilerin Siyâsi Emellerinin Tarihi Kökleri”, *trc.Cem Zorlu, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: XIII, 2002, s. 206.

⁸⁹⁴ Ebû Ömer Ahmed b. Muhammed İbn Abdîrrahîb el-Kurtubî, *el-Ikdü’l-ferîd*, Lecnetü’t-Telif ve’t-Terceme, Kahire, t.y., C.I, s. 310-312; el-İsfahânî, *el-Egânî*, şerh: Abdülemir Ali Mihenna, Dârü’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1986, C.X, s. 87 vd.; el-Hatîbü’l-Bağdâdî, *a.g.e.*, C.XIII, s. 143; Süleyman Tülücü, “Mervân b. Ebû Hafsa”, *DİA*, C.XXIX, s. 229.

⁸⁹⁵ *a.g.e.*, C.XXIX, s. 229.

⁸⁹⁶ el-İsfahânî, Mehdi’nin o zamana kadar şâirlere verilmiş en yüksek miktar olan yüz bin dirhemi Mervân’a verdiğini nakletmektedir. Bk. el-İsfahânî, *el-Egânî*, C.X, s. 87–118; Mervân b. Ebî Hafsa’nın devlet ricalinden almış olduğu servetle ilgili bk. el-İsfahânî, *el-Egânî*, C.X, s. 96; el-Hatîbü’l-Bağdâdî, *a.g.e.*, C.XIII, s. 142-145.

⁸⁹⁷ Mervan b. Süleyman b. Yahya İbn Ebî Hafsa, *Dîvânu Mervân b. Ebî Hafsa*, şerh: Eşref Ahmed Adre, Dârü’l-Kitâbi’l-Arabî, Beyrut, 1993, s. 15; İbn Abdîrrahîb, *a.g.e.*, C.I, s. 311; Mes’ûdî, *a.g.e.*, C.III, s. 332.

için nazil olmuştur. / Kitap onların hisselerini ortadan kaldırdı, fakat onlar hakları olmadığı halde bu konuda hisse almaya çalışıyorlar.)

Mervân, “Ey Peygamber’e mirasçı olan kişi!” sözüyle Peygamber’in amcası Abbas’ı, dolayısıyla onun vârisi olarak da Mehdi’yi ve Abbâsîleri, “Zevi’l-erhâm akrabalar” ifadesiyle mirasbırakanla arasına kadın girmiş olduğu için ıstılah anlamıyla zevi’l-erhâm kabul edilen Fâtıma’nın evladını kastetmektedir. İkinci beyitte yer alan “Sizinle kızın oğulları arasında vahiy vardır.” ile başka bir şiirinde⁸⁹⁸ belirttiği el-Enfâl 8/75’e⁸⁹⁹ atıf yaptığı görülmektedir. Bazı müfessirler tarafından bu âyetin asabe hısımların mirasçılıkları hakkında indiğinin belirtilmesi de dikkat çekicidir⁹⁰⁰. “Erkeklerle birlikte bulduklarında kadınlara hisse yoktur.” sözüyle de hisse sahibi olmayan kadınların asabe hısımlarla bulduklarında mirasçı olamayacaklarını dolayısıyla hilafete de mirasçı olamayacaklarını söylemiş olmaktadır. “Bunun için En’am sûresi nazil olmuştur.” ile En’am sûresinin “**O, sizi yeryüzünde halifeler yapan, size verdiği nimetler konusunda sizi sınamak için bazınızı bazınıza derece derece üstün kılandır.**”⁹⁰¹ âyetini kastettiği anlaşılmaktadır. Mervân’ın bu kasideyi Mehdi’nin de bulunduğu Abbâsîlerden oluşan bir topluluk içinde okuması üzerine orada bulunanlardan servet toplamıştır⁹⁰². Mervân’ın konuyla ilgili bir şiiri de şöyledir:

أنى يكون وليس ذاك بكائن لبنى البنات وراثه الأعمام

⁸⁹⁸ “أم تجحدون مقالة عن ربكم اجبريل بلغها النبي فقالها شهد من الأنفال آخر آية ابتراتهم فأردتم ابطالها”

(Rabbimize karşı gelerek ona söz mü söylüyorsunuz? / Cibril Peygamber’e getirerek tebliğ etti. / Enfal suresinin son ayeti şahitlik etmektedir. / Onların mirasçılığını ortadan kaldırmaya çalışıyorsunuz.)

bk. İbn Ebî Hafsa, **a.g.e.**, s. 15; İbn Abdırribih, **a.g.e.**, C.I, s. 311; el-İsfahânî, **el-Egânî**, C.X, s. 87 vd.; el-Hatîbü’l-Bağdâdî, **a.g.e.**, C.XIII, s. 143.

⁸⁹⁹ “**Allah’ın kitabında rahim yoluyla akrabalar birbirine daha yakındır.**” (el-Enfal 8/75).

⁹⁰⁰ Ebû Ubeyd (v. 224/838) ile Cessâs (v. 370/981) Abdullah b. Zübeyr’in Enfal 8/76 ayetiyle ilgili “bu âyet asabe hısımlar hakkında nâzil oldu” sözünü nakletmektedirler. Bk. Ebû Ubeyd Kâsım b. Selâm, **en-Nasih ve’l-mensûh fi’l-Kur’âni’l-azîz**, thk. Muhammed b. Salih Müdeyfir, Mektebetü’r-Rüşd, Riyad, 1990, s. 225; el-Cessâs, **a.g.e.**, C.II, s. 76. Kadı Şureyh (v. 78/97)’ten âyetin zevi’l-erhâm hısımlarla ilgili olduğunu nakleden İbn Zencûye (v. 251/865), âyetle ilgili Ebû Ubeyde’den İbn Zübeyr ile Şureyh’in görüşlerinin aynı manada olduğu görüşünü de nakletmektedir. Bk. İbn Zencûye, **a.g.e.**, C.II, s. 483. Kanaatimizce sahabe ve tabiin döneminde zevi’l-erhâmın tüm rahim yoluyla akraba hısımları kapsayacak şekilde, asabenin de kadınları da kapsayacak şekilde kullanılması rivâyetlerin doğruluğunu teyit ettiği gibi sonraki dönemlerde lafızların ıstılah anlamı kazanmasıyla rivâyetlerin de buna göre yorumlandığı izlenimi vermektedir.

⁹⁰¹ el-Enâm 6/165.

⁹⁰² İbn Abdırribih, **a.g.e.**, 310 vd.; el-Hatîbü’l-Bağdâdî, **a.g.e.**, C.XIII, s. 143.

الغى سهامهم الكتاب فما لهم أن يشرعوا فيه بغير سهام⁹⁰³

(*Amca varken kızın oğullarının mirasçı olması nasıl mümkün olabilir? / Hisselerini kitap ortadan kaldırmıştır. Hisseleri olmadıkları halde bir şey vazetmelerinin yeri yoktur.*)

Mervân, amca bulunduğunda kızın çocuklarının mirasçı olamayacağını söylerken amca ile Peygamber'in amcası Abbas'ı ve Abbâsileri, kızının oğullarıyla da Rasûlullah'ın kızı Fâtıma'nın evlâdını kastetmektedir. Mervân'ın Abbas'ı Peygamber (sav)'in tek mirasçısı olduğu kızın çocuklarının (Hasan ve Hüseyin'in) amcayla hacboldukları, hilâfete de mirasçı olamayacaklarını anlatan şiirleri tepkiyi de beraberinde getirmiştir. İlgili tepkilerden bir kısmını şöyle belirtebiliriz:

Ca'fer b. Affân (v. 150/767)'in⁹⁰⁴ Mervân'ı bu şiirinden dolayı lanetlediği, reddiye olarak aşağıdaki şiiri söylediği belirtilmektedir:

لم لا يكون وإن ذاك لكائن
لبنى البنات وارثة الأعمام
والعم متروك بغير سهام⁹⁰⁵
للبنات نصف كامل من ماله

(*Neden amca varken kızın çocukları mirasçı olmasın? / Kızın terekeden malın tamamının yarısı kadar hissesi vardır, amca ise hissesiz olarak bırakılmıştır.*)

Ebü'l-Hasan er-Rızâ (v. 203/818)'nın da Mervân'a aşağıdaki şiiri reddiye olarak yazdığı belirtilmektedir:

أنى يكون وليس ذاك بكائن
للمشركين دعائم الإسلام
والعم متروك بغير سهام⁹⁰⁶
لبنى البنات نصيبهم من جدهم

(*Müşriklerin İslam'a göre dua etmeleri nasıl mümkün olabilir? / Kızların oğullarının dedelerinden hisseleri vardır. Amca ise hissesiz olarak bırakılmıştır.*)

⁹⁰³ el-Müberred, **a.g.e.**, C.II, s. 620; İbn Ebî Hafsa, **a.g.e.**, s. 15; el-Hatîbü'l-Bağdâdî, **a.g.e.**, C.XIII, s. 143; et-Taberî, **Târihü't-taberî**, C.VIII, s. 182; İbnü'l-Mu'tez, **Tabakâtü's-şuarâi'l-muhdesîn**, thk. Ömer Faruk et-Tabbâ, Dârü'l-Erkam, Beyrut, 1998, s. 74. Mervân'ın benzer temalı şiirleri için bk. İbn Ebî Hafsa, **a.g.e.**, s. 9, 15, 41, 62-64, 103-108, 115, 116, 122, 135.

⁹⁰⁴ Cafer b. Affân ve şiirleri hakkında bk. Ebû Ubeydullah Muhammed b. İmran el-Merzûbânî, **Ahbâru şuarâi's-Şia: Ahbâru's-Seyyid el-Himyerî**, thk. M. Hâdî el-Emînî, 2.bs. Şirketü'l-Kütüb li't-Tıbaa ve'n-Neşr, y.y., 1993, s. 116-117.

⁹⁰⁵ el-İsfahânî, **el-Egânî**, C.X, s. 118, 119.

⁹⁰⁶ el-Müfid, **el-Füsûl**, s. 96; Ali Meclîsî, **Bihâru'l-envâr**, C.XXXIX, s. 109-110.

Dönemin şâirlerinden Ebân b. Abdilhamid el-Lâhikî (v. 200/815)'nin de Hârûnürreşîd (v. 193/809)'e yakın olup ve meşhur şâir (yukarıda zikrettiğimiz) Mervan b. Ebî Hafsa gibi halifenin yakınında olma arzusunun çeşitli vesilelerle belirttiği nakledilmektedir⁹⁰⁷. Ebân'a bu isteğinin karşılanması için Fâtîma evladının haklarının olmadığı hilafetin Abbâsiler'in hakkı olduğunu belirtmesi gerektiği söylenince kaside yazdığı, bunun Hârûnürreşîd'e okunması üzerine Ebân'a yirmi bin dirhem verilerek halifenin himayesine alındığı⁹⁰⁸ ve *Dîvânü's-şi'r*'in başına getirildiği kaydedilmektedir⁹⁰⁹. Bir başka rivâyette Ebân'ın kendisine Mervân gibi Abbasoğullarını övme, Alevîleri/Fâtımîleri yermesi istenince “bunu helal görmüyorum” dediği, onların da “dünya işleri yalnızca helal olmayan şeylerde yürür” demeleri üzerine Ebân'ın ilgili kasideyi yazdığı/okuduğu⁹¹⁰ belirtilmektedir. Ebân'ın kasidesinden ilgili bölüm şöyledir:

أعم رسول الله أقرب زلفة	إليه ⁹¹¹ أم ابن العم فى رتبة النسب
وأيهما أولى به وبعده	ومن ذا له حق التراث بما وجب
فإن كان عباس أحق بتلكم	وكان على بعد ذاك على سبب
فأبناء عباس هم يرثونه	كما العم لابن العم فى الإرث قد حجب ⁹¹²

(*Peygamber'in amcası ya da amcasının oğlu mu nesep olarak daha yakındır? / Hangisi daha evlâdır hangisi daha sonra gelir? Hangisine mirasçılık gerekir? / Abbas daha fazla hak sahibidir, Ali ise ondan sonra gelir. / Amca gibi Abbas'ın oğulları mirasçı olurlar. Amca oğlu ise amcayla terekeden mahrum olur.*)

Ebân, “Hz. Peygamber'in amcası mı yoksa amcanın oğlu mu nesep olarak yakın?” derken Abbas ile Ali'yi akrabalık açısından mukayese etmektedir. Yaptığı mukayeseye “Abbas daha fazla hak sahibidir” ve “Abbasoğulları amca gibi ona mirasçı olurlar” diyerek Abbâsilerin konumunu yükseltmekte, “Amca oğlu da

⁹⁰⁷ el-İsfahânî, **el-Egânî**, C.XXIII, s. 171; Kara, “Ebân b. Abdülhamîd”, C.X, s. 65.

⁹⁰⁸ el-İsfahânî, **el-Egânî**, C.XXIII, s. 171.

⁹⁰⁹ İbnü'l-Mu'tez, **Tabakâtü's-şuarâ**, s. 272; Kara, “Ebân b. Abdülhamîd”, C.X, s. 65.

⁹¹⁰ Abdülkâdir b. Ömer Abdülkâdir el-Bağdâdî, **Hizânetü'l-edeb ve lübbü lübâbi lisâni'l-Arab**, thk. Abdüsselam M. Hârûn, Mektebetü'l-Hancı, Kahire, 1981/1400, C.VIII, s. 175–177.

⁹¹¹ bk. el-İsfahânî, **el-Egânî**, C.XXIII, s. 171.

⁹¹² el-İsfahânî, **el-Egânî**, C.XXIII, s. 171; Abdülkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 176. İmâmiyye mezhebiyse mirasbırakanın kızının çocukları varken amcasının mirasçı olamayacağı, anne baba bir amcanın oğlu varken baba bir amcanın mirasçı olamayacağı görüşündedir. Ayrıntı için bk. Muhammed b. Ali b. Hüseyin Saduk, **İlelü's-şerâi**, 2.bs., Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1966, s. 170.

amcayla mirasta hacbolur” diyerek Ali ve evlâdının konumunu düşürmektedir. Bu durumun, çözümüne ilişkin çalışmaların günümüzde de devam ede geldiği, “dede yetimliği”⁹¹³ gibi meselelerin nedeni olan al-akrabu fe’l-akrab kuralının dönemin siyasi olaylarıyla ilişkili olduğunu düşündürmektedir.

Şiirlerine örnek vereceğimiz şâirlerden birisi de Mervân b. Ebi’l-Cenûb (v. 240/854)⁹¹⁴ olup, dedesi Mervân b. Ebî Hafsa’yı örnek almıştır. Abbâsi halifelerini överek büyük miktarlarda ödülleri aldığı belirtilen⁹¹⁵ Mervân’ın aşağıdaki kasideyi okuması üzerine Mütevekkil (v. 247/861), on bin dirhem vermiştir⁹¹⁶.

لكم تراث محمد وبعد لكم تشقى⁹¹⁷ الظلامه
يرجو التراث بنوالبنا ت وما لهم فيها قلامه
والصهر ليس بوارث والبنت لا ترث الإمامه⁹¹⁸

(Peygamber’in mirası size aittir. Sizin adaletiniz adaletsizliği kaldırmıştır (yasaklamıştır) / Kızların oğulları da miras umuyorlar. Onlara herhangi bir şey yoktur. / Evlilik yoluyla akraba mirasçı değildir. Kız çocuk hilâfete mirasçı olamaz.)

İbn Ebî’l-Cenûb da diğer şâirler gibi Abbâsilerin asabe olmaları sebebiyle Peygamber (sav)’in mirasına dolayısıyla hilâfete de mirasçı oldukları, Fâtıma evlâdının da kız çocukları olması sebebiyle mirasçı olamayacakları tezini işlemektedir. Şâir, “Muhammedin mirası sizindir” diyerek Abbâsilerin Hz. Peygamber’in mirasçısı olduklarını, “Kızların çocukları da miras umuyorlar, onlara hiç bir şey yoktur” diyerek kızın çocuklarının yani Fâtıma’nın evlâdının mirasçılıkta ve hilafette haklarının olmadığını söylemektedir. Abbâsilerin tezini işleyen onların propagandasını isteyerek veya kerhen yapmak zorunda kalan çok sayıda şâir bulunduğu gibi muhaliflerinin görüşlerini de dile getiren şâirler bulunmaktadır. Südeyf b. Meymûn (v. 146/763)⁹¹⁹, İbn Meyyâde (v. 149/766)⁹²⁰, Seyyid el-Himyeri

⁹¹³ Ayrıntı için “Dede Yetimliği Meselesi” başlıklı bölüme bakınız.

⁹¹⁴ Ayrıntı için bk. el-İsfahânî, **el-Egânî**, C.XXIII, s. 214; Tülücü, **a.g.e.**, C.XXIX, s. 229.

⁹¹⁵ el-İsfahânî, **el-Egânî**, C.XXIII, s. 214; Ebû Ubeydullah Muhammed b. İmran b. Musa Merzûbânî, *Mu’cemü’ş-şuarâ*, nşr. Fritz Krenkow, 2. bs., Beyrut, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1982, s. 399.

⁹¹⁶ el-İsfahânî, **el-Egânî**, C.XXIII, s. 215.

⁹¹⁷ “وبعد لكم تشقى” bk. et-Taberî, **Târihü’t-taberî**, C.IX, s. 230–231.

⁹¹⁸ et-Taberî, **Tarihü’t-taberî**, C.IX, s. 231; el-İsfahânî, **el-Egânî**, C.XXIII, s. 215; İbnü’l-Esir, **a.g.e.**, C.V, s. 568.

⁹¹⁹ Südeyf’in konuyla ilgili şiirleri için bk. el-Merzûbânî, **Ahbâru şuarâ**, s. 81–83.

(v. 173/789)⁹²¹, Mansûr en-Nemerî (v. 190/805)⁹²², Ebü'l-Atâhiye (v. 210/825)⁹²³, Kâsım b. Yusuf (v. 220/835)⁹²⁴, Muhammed b. Sâlih (v. 248/862)⁹²⁵ ve İbnü'l-Mutez (v. 296/908)⁹²⁶ gibi çok sayıda şairlerin şiirlerinde benzer temalara rastlanmaktadır.

Sonuç olarak döneme ilişkin ihtilafları günümüze taşıyan mezkûr şâirlerin şiirlerinden hareketle, gerek Abbâsilerin iktidarlarının kuruluş aşamasında gerekse devamında en az birkaç yüz yıl Peygamber (sav)'e asabelikle akraba olduklarını kullandıkları anlaşılmaktadır. Mezkûr şiirlerden Abbâsilerin, amca yoluyla akrabalıklarının, gerek kızın çocuğu yoluyla gerekse annenin babası yoluyla olan akrabalıktan öncelikli olduğunu dile getirdikleri açıkça görülmektedir. Aynı şekilde siyâsî muhaliflerinin de benzer yöntemle şiirlerinde Abbâsilerin iddiâlarını tenkit ettikleri açıkça müşâhede edilmektedir. Bu durum konunun, sünnî mezheplerle imâmîyye mezhebi arasındaki ihtilafın kaynağını göstermesinin yanında dönemin siyâsî otoritesinin etkisini göstermesi açısından da dikkat çekicidir.

c. Zevi'l-erhâm Hısımların Mirasçılıklarının Yasaklanması

Abbâsiler, yukarıda görüldüğü üzere iktidarlarının meşrûiyeti için asabeliği açıkça kullanmışlardır. Dolayısıyla, onlar siyâsî görüşlerine uygun olarak zevi'l-erhâm hısımların mirasçılıklarını yasaklayarak asabe hısımlar bulunmadığında kızın çocukları, oğlun kızları, dayı ve hala gibi zevi'l-erhâm hısımlara vermeyerek beytü'l-mala vermektedirler. Bu uygulama, Abbâsi halifesi Mu'tazıd Billâh (v. 289/902)'ın emriyle dönemin âlimlerinden *Lübâbü'l-ferâiz = Kitâbü'l-ferâiz*'in sâhibi Hanefî fakihî Ebû Hâzim el-Kâdî (v. 292/905)'nin fetvâsıyla yürürlükten kaldırılmıştır⁹²⁷. Fakat kaynaklar Muktedir Billâh (v. 320/932)'in 311/923'de uygulamayı eski haline

⁹²⁰ Ebü'l-Fazl Ahmed b. Ebü't-Tahir İbn Meyyâde, **Şi'ru İbn Meyyade**, thk. Hanna Cemil Haddâd, Matbuatu Mecmai'l-Lugati'l-Arabiyye, Dimaşk, 1982, s. 214; el-İsfahânî, **el-Egânî**, C.II, s. 334.

⁹²¹ Merzûbânî, **Ahbâru şuarâ**, s. 162-163; el-Müfid, **el-Füsûl**, s. 92-96.

⁹²² el-İsfahânî, **el-Egânî**, C.XIII, s. 161.

⁹²³ Ebû İshak İsmâil b. el-Kâsım b. Süveyd Ebü'l-Atâhiye, **Divanu Ebî'l-Atâhiye**, şrh: Mecid Tırad, *Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî*, y.y., 1995/1415, s. 240, 259, 500; el-İsfahânî, **el-Egânî**, C.IV, s. 33.

⁹²⁴ Şiirleri Abbâsilerin aleyhinde olup hilâfete Ali-Fâtıma evlâdının hak sahibi olduğunu belirtmektedir. Bk. el-Merzûbânî, **Ahbâru şuarâ**, 109.

⁹²⁵ el-İsfahânî, **el-Egânî**, C.XVI, s. 388-399; el-Merzûbânî, **Mu'cemü's-şuarâ**, s. 434.

⁹²⁶ el-İsfahânî, **el-Egânî**, C.X, s. 323 vd.; İbnü'l-Mu'tez, **Divanu**, C.I, s. 219, 222, 237, 248, 252, 255, 289; C.II, s. 5, 17; İbnü'l-Mu'tez, **Tabakâtü's-şuarâ**, s. 32.

⁹²⁷ es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXX, s. 2; Amer Ali, **Muhammedan Law**, C.II, s. 10.

çevirerek zevi'l-erhâm hısımların mirasçılıklarını tekrar yasakladığını nakletmektedirler⁹²⁸.

Zevi'l-erhâm hısımların mirasçılıklarının ilk olarak yasaklanmasının tam olarak ne zaman başladığı bilinmemekteyse de Yakubî (v. 292/905)'nin, "Ebû Cafer, insanların hisselerinden artan malı aldı. Onlardan aldığı malların tutarı sekiz milyon dirheme ulaşıyordu"⁹²⁹ şeklinde belirtmesi onların mirasçılıktan men edilmesinin Ebû Cafer'in döneminde başladığı izlenimini vermektedir.

d. Kızın Çocuklarının Mirasçılıkları: Mezheplerin Görüşü

Kızın çocuklarının mirasçılıkları mezhepler arasında ihtilafli olup Sünnî fıkıh mezheplerinde kızın çocuğu asabe ve ashâbü'l-ferâiz sayılmayıp zevi'l-erhâm sayılırken, İmâmiyye mezhebinde oğlun çocuklarının derecesinde mirasçıdır.

(1) Sünnî Fıkıh Mezheplerinde Kızın Çocuklarının Mirasçılığı

Sünnî fıkıh mezheplerinde mirasbırakanın çocukları ile arasına kadın girmemiş ilâ nihâye oğlunun çocukları veled olarak kabul edilerek ashâbü'l-ferâiz kabul edilirken, kızın çocukları zevi'l-erhâm sayılmaktadır⁹³⁰. Kızın çocuklarının "veled" lafzına dâhil edilmemesi aşağıda görüleceği üzere nesebin babayla devam etmesiyle açıklanmaktadır. "*Allah evladlarınızla ilgili erkeğe iki kadın hissesi vermenizi emreder*"⁹³¹ âyetinde geçen "*veled*" lafzına kişinin çocuklarının hakîki anlamda, "*يا بني آدم, Ey Âdem Oğulları!*"⁹³² ve "*يا بني إسرائيل, Ey İsrâiloğulları!*"⁹³³ ayetiyle de oğlun çocuklarının dâhil olduğu kabul edilirken kızın çocukları dâhil edilmemektedir⁹³⁴. el-Mâverdi (v. 450/1058) kızın çocuklarının veled kapsamında olmadığıyla ilgili, "Kızın veledi (çocuğu) hacbedemez, çünkü o zevi'l-erhâm

⁹²⁸ Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî, **Târihü'l-İslâm ve vefâyâtü'l-meşâhîr ve'l-alâm**, thk. Ömer Abdüsselam Tedmurî, 1.bs., Dârü'l-Kitâbi'l-Arabi, Beyrut, 1987/1407, C.XXIII, s. 349; Ebü'l-Fazl Celâleddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Suyûtî, **Târihü'l-hulefâ**, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Matbaatü's-Saade, y.y., 1952/1371, C.I, s. 338.

⁹²⁹ Yakubî, **a.g.e.**, C.II, s. 387.

⁹³⁰ İbnü'l-Münzîr, **el-İcmâ**, s. 67-73; el-Cessâs, **a.g.e.**, C.II, s. 84; İbn Abdilber, **el-Kâfi**, C.II, s. 345; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 262; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 14 vd; Sıbtü'l-Mardîni, **Şerhu'l-füsûl**, C.II, s. 709; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 18.

⁹³¹ en-Nisâ 4/11.

⁹³² el-Arâf 7/26, 27, 31, 35; Yasîn, 36/60.

⁹³³ el-Bakara 2/ 40, 47, 122; el-Mâide 5/72; Tâhâ 20/80; es-Saff 61/6.

⁹³⁴ el-Cessâs, **a.g.e.**, C.II, s. 84; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXVII, s. 158; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 11; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 17; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 42.

hısımlardandır. Şâfiî'nin kavlindeki, 'veledinin veledi'nden maksat oğlun veledi olup bazı cahillerin yaptığı ve zannettiği gibi kızın veledi dâhil değildir."⁹³⁵ demektir. Hanefî fakihî es-Serahsî (v. 483/1090), oğlun çocuklarının dâhil olurken kızın çocuklarının "veled" lafzına dâhil olmamalarıyla ilgili, "bunun kapsamına kızın çocukları dâhil olmaz, çünkü onlar başka bir kavmin çocuklarıdır. Kendi çocukları değildir, çünkü nesep babalar yoluyla devam eder."⁹³⁶ ifâdesini kullanmaktadır.

Oğlun çocuklarının veled lafzına dâhil edilip kızın çocuklarının dâhil edilmemesine Ferez dak (v. 114/732)'a ait olduğu belirtilen "بنونا بنو أبائنا – بنوهن أبناء" , الرجال الأبعد , Oğullarımızın oğulları oğullarımızdır. Kızların oğulları ise uzaktaki adamların oğullarıdır."⁹³⁷ şeklindeki şiirle istişhat edilmektedir⁹³⁸. el-Kurtubî (v. 671/1273) ise kızın çocuklarının veled lafzına dâhil edilip edilmemesinde bu beyitle istişhat edilemeyeceğini belirtmektedir⁹³⁹. es-Settî (v. 750/1349), bu beyti delil olarak "veled" lafzına çocuk ile oğlun çocuğunun dahil olduğunu söyleyenlerin yanında, İbn Rüşd (v. 520/1126) gibi kızın çocuklarının da hakiki anlamda veled olduğunu söyleyenlerin bulunduğunu söylemektedir⁹⁴⁰. es-Süheylî (v. 581/1185), veledin veledinin, mecâzen veled olduğunu söyleyenlerin aksine kendi görüşünün hakiki anlamda veled olduğunu söylerken kızın çocuklarıyla oğlun çocukları arasında ayırım yapmamaktadır⁹⁴¹. Fâtımîlerin baş kadısı Numân b. Muhammed (v. 363/974) de, bu

⁹³⁵ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.IX, s. 97.

⁹³⁶ es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXVII, s. 158; C.XXIX, s. 141.

⁹³⁷ Abdülkâhir el-Cürânî (v. 471/1078), beytin Ebû Temmâm (v. 231/846)'in **el-Hamâse** isimli eserinde yer aldığını belirtmektedir. Bk. Necah Ahmed Zahhar, **eş-Şevâhidü's-Şi'riyye fi kitâbi delâilî'l-icâz li's-Şeyh Abdülkâdir el-Cürânî**, 1.bs., y.y., 1996, C.II, s. 844, 845. Ferez dak'a nisbet edilen bu beyti elimizdeki divânında tespit edemedik.

⁹³⁸ Fakihlerin ilgili istişhadları için bk. İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 394; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXVII, s. 158; XXIX, s. 141; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.VIII, s. 203; C.IX, s. 11; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 313; ed-Demîrî, **a.g.e.**, C.VI, s. 129; Mehmed Şah, **a.g.e.**, s. 152.

⁹³⁹ el-Kurtubî (v. 671/1273), bu beytin mirasta oğlun çocuklarının çocuklar hükmünde olduğuna kızın çocuklarının mirasçı olamayacağına delil getirildiğini ve beytin de kızın çocukları ile oğlun çocukları arasını bu şekilde ayırdığını, kızın çocuklarının veled olmadığını söylemediğini ifâde etmektedir. Devamla el-Kurtubî, kişinin kendi çocuğuna oğlum değil demesiyle onun oğlu olmaktan çıkmayacağını, her kim bu beyti kızın çocuğunun "veled" olarak isimlendirilmeyeceğine delil getirirse onun beytin manasını ifsad edeceğini belirtmektedir. Bk. el-Kurtubî, **a.g.e.**, C.XVI, s. 79.

⁹⁴⁰ es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 313. es-Settî'nin eserinin nâşiri Yahyâ Bu Aruru, İbn Rüşd (v. 520/1126)'ün (**el-Mukaddemât**, C.II, s. 325) eserinde bulunduğunu belirtmekle birlikte eserin elimizdeki nüshasında bu bilgiyi teyit edemedik. .

⁹⁴¹ es-Süheylî, **a.g.e.**, s. 31.

benzetilerek genel kuraldan istisnâ edilmektedir⁹⁵². Peygamber (sav)’in nesebinin istisnâ edilmesine, “*Kıyamet gününde benim neseb ve sebebim hariç her türlü neseb ve sebeb kopuktur.*” ve “*Her çocuk nesep yoluyla babasına ulaşır, sadece Fâtıma’nın çocukları bana ulaşır, ben onların babasıyım.*”⁹⁵³ rivâyetleri delil alınmaktadır⁹⁵⁴. Bu bağlamda “*فمن حاجك فيه من بعد ما جاءك من العلم فقل تعالوا ندع أبناءنا وأبناءكم ونساءنا ونساءكم* , **Sana bilgi geldikten sonra kim seninle tartışacak olursa, ‘Gelin oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı çağıralım’ de**”⁹⁵⁵ âyetiyle Peygamber (sav)’den nakledilen “*ابني هذا سيدا* , *Bu oğlum seyyiddir*”⁹⁵⁶ ve Peygamber (sav)’in Hasan ve Hüseyin ile ilgili, “*أولادنا اكبادنا*” , *Çocuklarım ciğerlerim*”⁹⁵⁷ gibi rivâyetler mezkûr kuraldan Peygamber’in nesebi istisna edilerek anlaşılmaktadır⁹⁵⁸.

Mirasçılık sebebi olduğunda ittifak edilen “akrabalık”, görüldüğü gibi kızın çocuklarının da nesep bağı olarak anlaşılacak anneleri tarafından nine veya dedelerine mirasçı yapılmamışlardır. Fakat kızın çocuklarının neseben babalarına bağlı olduklarını kabul etmemiz anneleri yoluyla akrabalıklarını göz ardı etmemizi gerektirmediğinden kızın çocuklarının veled lafzına dâhil edilmemesi çelişki

⁹⁵² el-Cessâs, a.g.e., C.II, s. 14–15; es-Serahsî (v. 483/1090), Hasan ve Hüseyin’in nesep yoluyla Peygamber (sav)’e nisbetlerinin istisnâ edilmesinin mecâzen olduğunu, aksi takdirde “*ما كان محمد أبا أحد من رجالكم* , **Muhammed içinizden birinin babası değildir.**” (el-Ahzâb 33/40) âyetine muhalif olunacağını söylemektedir. Bk. es-Serahsî, **Şerhu’s-Siyeri’l-kebîr**, thk. Selahaddin Münecid, Câmiatü’l-Düveli’l-Arabiyye, Kahire 1971, C.I, s. 328–335. İsâ (as)’ın annesine nisbet edilmesini de veledü’l-mülânenin annesine nisbet edilmesine benzeten es-Serahsî, baba tarafından nesebin ortadan kalktığı ya da olmadığı durumda anneye nisbet edileceğini belirtmektedir. Bk. es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 198. Hasan ve Hüseyin’in nesep olarak Fâtıma’ya nisbet edilmeyip Peygamber (sav)’e nisbet edildiği bunun da hürmeten olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıntı için bk. Derâdike, a.g.e., s. 357. Âyeti, kızın çocuklarının da veled olduğuna, nesebin / akrabalığın anne tarafından da devam ettiğine delil alan İmâmiyye mezhebinin görüşü için bk. Numân b. Muhammed, a.g.e., C.II, s. 367 vd.

⁹⁵³ Rivâyete hadis kaynaklarında ulaşamadık. Rivâyet için bk. es-Serahsî, **Şerhu’s-Siyeri’l-kebîr**, C.I, s. 328–335; el-Kasânî, a.g.e., C.X, s. 508.

⁹⁵⁴ el-Cessâs, a.g.e., C.II, s. 14–15.

⁹⁵⁵ “**Sana bilgi geldikten sonra artık kim bu konuda seninle tartışacak olursa, ‘Gelin oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı çağıralım. Biz de siz de toplanalım. Sonra gönülden dua edelim, Allah’ın lanetini yalan söyleyenlerin üstüne atalım’ de.**” Bk. Âl-i İmran 3/61. el-Cessâs (v. 370/981), bu âyetin nüzulünden sonra Peygamber’in Hasan Hüseyin ve kızı Fâtıma’nın elinden tutarak Necrân heyetini mübâheleye çağırdı ancak onların yanaşmadığını belirttiğinden sonra Peygamber’in Hasan ve Hüseyin’den başka oğlum diye hitap edeceği kimsenin bulunmadığını söylemektedir. Ayrıntı için bk. el-Cessâs, a.g.e., C.II, s. 14–15. Ayrıca bk. et-Taberî, **et-Tefsîr**, C.V, s. 469-473; İbn Ebî Hâtim, **et-Tefsîr**, C.II, s. 667.

⁹⁵⁶ Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, C.XXXIV, s. 33, 138, 138; Buharî, “es-Sulh”, 9; “el-Menâkıb”, 22; “el-Fiten”, 19; Ebû Dâvud, “es-Sünne”, 13; et-Tirmizî, “Menâkıb”, 31.

⁹⁵⁷ es-Serahsî, **Şerhu’s-Siyeri’l-kebîr**, C.I, s. 328–335; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXX, s. 288.

⁹⁵⁸ el-Cessâs, a.g.e., II, 14–15; es-Serahsî, **Şerhu’s-Siyeri’l-kebîr**, C.I, s. 328–335.

oluşturmaktadır⁹⁵⁹. Sünnî fıkıh mezheplerinde miras dışındaki hükümlerde kızın çocuklarının veled kabul edilmesi de mirasla ilgili çelişkiyi teyit etmektedir⁹⁶⁰.

(2) İmâmiyye Mezhebinde Kızın Çocuklarının Mirasçılığı

İmâmiyye mezhebinde kızın çocukları da oğlun çocukları gibi “veled” olarak değerlendirilerek mirasçı yapılmaktadırlar⁹⁶¹. Bu çerçevede Sünnî fıkıh mezheplerindeki uygulama İmâmiyye mezhebince çeşitli açılardan tenkit edilmiştir. İmâmiyye fakihî el-Küleynî (v. 329/940) mirasta kızın çocuklarının mirasçılıklarıyla ilgili şöyle demektedir:

“Kızın çocuklarını miras dışındaki tüm hükümlerde kişinin veledi saydılar. Mirasta ise veled kabul etmemekte ittifak ettiler. Fakat Allah’ın ‘*Size şunlarla evlenmek haram kılındı: Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeş kızları, kız kardeş kızları*’⁹⁶² şeklinde belirttiği gibi kişinin kızının oğluluyla veya oğlunun kızının kızıyla evlenmesini caiz görmemektedirler. Eğer böyleyse kişinin kızının oğlu neden mirasta veledi kabul edilmemektedir?. Allah’ın, ‘*Geçmişte olanlar hariç, artık babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin. Çünkü bu bir hayâsızlık, öfke ve nefret gerektiren bir iştir. Bu ne kötü bir yoldur*’⁹⁶³ diye kişinin kızının oğlu adamın boşadığı kadınla evlenememektedir. Bu adam burada kızının oğlunun babası sayılıyor da mirasta neden sayılmıyor? ‘Kızının oğlunun evlendiği bir kadınla evlenmek kişiye haramdır’, ‘Eğer bir kişiye annesinin babası veya kızının oğlu şahitlik etse bu şahitlik caiz değildir.’ gibi hükümler çoktur. Mirasa geldiğinde ise anneleri (Fâtıma bint Muhammed) sebebiyle Hasan ve Hüseyin’i iptal etmeye çalışan selefleri gibi, kızının çocuğu ‘veled’ olarak, kişi de kızının çocuğunun babası sayılmamaktadır.”⁹⁶⁴

Kanaatimiz mezkûr siyâsî hâdiselerden bağımsız olarak kızın çocuklarının da veled olduğu yönündedir. Kur’an’da birçok âyette kızın çocuklarının da veled olarak değerlendirildiği görülmektedir. Yukarıda zikredildiği üzere en-Nisâ 4/23’de

⁹⁵⁹ Ayrıntı için, “Mirasbırakanla Arasına Kadın Girmemiş Olma” başlıklı bölüme bakınız.

⁹⁶⁰ Ebû Bekr Ahmed b. Ömer el-Hassâf, *Kitâbu ahkâmi’l-evkâf*, Mektebetü’s-sekâfeti’d-diniyye, Kahire, t.y., s. 27, 174 vd.; es-Serahsî, *el-Mebsût*, C.IV, s. 198; C.XXX, s. 291; *Şerhu’s-Siyeri’l-kebîr*, C.I, s. 328; el-Kasânî, *a.g.e.*, C.X, s. 507-510; İbn Hazm da kızın çocuklarının miras hükümleri dışında “veled” olarak değerlendirildiklerini ancak mirasta onların mirasçı olmadığını belirtmektedir. Bk. İbn Hazm, *el-Muhallâ*, C.IX, s. 262, 293.

⁹⁶¹ el-Küleynî, *a.g.e.*, VII, 90; Numân b. Muhammed, *a.g.e.*, C.II, s. 366 vd.; et-Tusi, *Tehzîbü’l-ahkâm*, C.IX, s. 259 vd. Şifelerin gerek sahabe gerekse tâbiünden naklettikleri rivâyetler için bk. Saduk, *Men lâ yahduruhü’l-fakîh*, C.IV, s. 196. Zeydiyye mezhebinde de, kızın çocukları mirasçı olamamaktadırlar. Bk. Ebü’l-Hüseyin Yahyâ b. Hüseyin, *el-Ahkâm fi’l-helâl ve’l-haram*, thk. Ali b. Ahmed b. Ebî Hârise, Mektebetü’t-Türâsî’l-İslâmî, Sade, 2003, C.II, s. 321.

⁹⁶² en-Nisâ 4/23.

⁹⁶³ en-Nisâ 4/22.

⁹⁶⁴ el-Küleynî, *a.g.e.*, C.VII, s. 90; Benzer tenkitler için bk. Numân b. Muhammed, *a.g.e.*, C.II, s. 366 vd.; et-Tusi, *Tehzîbü’l-ahkâm*, C.IX, s. 259 vd.

evlenilmesi haram olan kadınlar zikredilirken oğlun veya kızın kızları ayrımı yapılmamaktadır. en-Nisâ 4/22’de, “**Babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin**” emrinden hareketle erkek torunun, annesinin babasının evlendiği kadınla evlenemeyeceğinde ihtilaf bulunmamaktadır. Kızın çocuklarının nesep olarak babalarına bağlı olmalarının, mirasçılığın akrabalıkla olması sebebiyle onların anneleri yoluyla akrabalıklarını engellemediği dolayısıyla mirasçılıklarına mani olmadığı şeklindedir.

3. Dede Yetimliği Meselesi

Asabe yoluyla mirasçılığın, yakındaki asabe hısmın uzaktakini hacbedeceği el-akrabu fe’l-akrab şartıyla ortaya çıkan meselelerden birisi de Türkiye’de “dede yetimi, dede mahrumu veya dede yetimliği”⁹⁶⁵; Arap ülkelerinde, “*ibnü’l-mahrûm* = mahrum oğul veya *evlâdü’l-mahrûm* = mahrum çocuklar”⁹⁶⁶; konuyla ilgili İngilizce literatürde “*orphaned grandchildren* = yetim torunlar”⁹⁶⁷ şeklindeki meşhur meseledir.

Dede yetimliği özel olarak anne veya babaları, dede veya ninelerinden önce ölmüş torunların, dede veya ninelerine mirasçı olamamaları meselesine denilmekteyse de usûl ve yandal hısımlarla ilgili benzer meseleler de mahiyetlerinin aynı olması sebebiyle dede yetimliği olarak isimlendirilecektir. Klasik fıkıh kitaplarında ıstılah ve bir problem olarak açıkça yer almayan meseleye oğlun bulunmasıyla oğlun oğlunun, öz amcanın bulunmasıyla öz amca oğlunun, öz kardeşin bulunmasıyla kardeş oğlunun hacbedileceği şeklinde temas edilmektedir⁹⁶⁸.

⁹⁶⁵ Hayreddin Karaman, **Mukayeseli İslâm Hukuku**, 3.bs., İz Yayıncılık, İstanbul, 2003, C.I, s. 435; Arı, **a.g.e.**, s. 249-268; Gökmenoğlu, **a.g.e.**, s. 143-170.

⁹⁶⁶ Bk. Hişam Gablan, **el-Vasiyyetü’l-vâcibe fi’l-İslâm**, 2. bs., Beyrut, 1985, s. 63; Vehbe Zuhayli, **el-Fıkhü’l-İslâmî ve edilletuhu**, 4.bs., Dârü’l-Fikr, Dımaşk, 1997, C.X, s. 7564.

⁹⁶⁷ Lucy Carroll, “Orphaned Grandchildren in Islamic Law of Succession: Reform and Islamization in Pakistan”, **Islamic Law and Society**, vol. V, No: 3, 1998, s. 409 vd.; Kemal Faruki, “Orphaned Grandchildren in Islamic Succession Law: A Comparison of Modern Muslim Solutions”, **Islamic Studies**, vol. IV, no: 3, 1965, s. 254 vd.

⁹⁶⁸ el-Cessâs (v. 370/981), “فإن ولد الإبن لا يستحقون الميراث معهم”, oğlun veledi, mirasbırakanın oğulları ile terekeye mirasçı olamaz.” ile “ولا يعطى بنات الابن شيئاً إذا استكمل البنات الثلاثين” ile “لا يعطى بنات الابن شيئاً إذا استكمل البنات الثلاثين” ifadelerini kullanmaktadır. İbn Hazm (v. 456/1064), “ولا يرث بنو الابن مع الابن الذكر شيئاً ولا يرث بنو الأخ الشقيق أو للأب مع أخ شقيق أو لأب وهذا نص كلام النبي في قوله “فالأولى رجل ذكر وإجماع”, oğlun oğlu, oğul ile birlikte mirasçı olamaz. Anne baba veya baba bir erkek kardeşin oğlu anne baba bir veya baba bir erkek kardeşle mirasçı olamaz. Bu Peygamber (sav)’in ‘en yakın erkek’ kavli ve icmâ sebebiyledir.”, “فلو ترك أبين عيم وعماً فالعم أولى من ابن العم”, mirasbırakan amca ile

a. Dede Yetimliği Meseleleri

Dede yetimliğinin sebebi/kaynağı, ilgili farklı görüşler⁹⁷² olmakla birlikte fakihlerin ekseriyetinin de belirttiği şekilde, “*Hisse sahiplerine hisselerini veriniz, geride kalan en yakın erkeğindir.*”⁹⁷³ rivâyetinden çıkartılan yakın asabenin uzaktakini hacbedeceği al-akrabu fe’l-akrab kuralıdır⁹⁷⁴. Kuralın gereği olarak, İbn Âbidîn (v. 1252/1836)’in “*فيقسم باعتبار الرؤس لا باعتبار الأصول الاسمهم*”, tereke (asabe hısımlara) kişi başına (*per capita*) taksim edilir, köklere göre (*per stirpes*) değil”⁹⁷⁵ şeklinde belirttiği gibi asabe hısımlarda mirasbırakana yakınlık esas alınmakta, hısımların mirasbırakana ulaştıkları akrabalık yolu göz ardı edilmektedir. Dede yetimliğinin ortaya çıktığı aşağıdaki örneklerde bu durum açıkça görülmektedir:

i. Dede yetimliği meselesinin fûrû hısımlarla ilgili hâline mirasbırakanın oğluyula oğlunun çocuklarını bıraktığı meseleyi gösterebiliriz. Mirasbırakanın oğlu (Ali) ile kendisinden önce ölmüş oğlunun (Mehmet) oğlu (Mustafa) ve kendisinden önce ölmüş oğlunun (Ârif) kızını (Ayşe) bıraktığı meselede terekenin tamamını oğul alırken, oğlun çocukları hacbolmaktadır⁹⁷⁶. Tabloda şöyle gösterebiliriz:

⁹⁷² Ayrıntı için “Al-akrabu fe’l-akrab: Yakın Asabenin Uzaktakini Hacbedeceği” başlıklı bölüme bakınız.

⁹⁷³ Ayrıntı için “Asabe Yoluyla Mirasçılığa İlişkin Deliller” başlıklı bölüme bakınız.

⁹⁷⁴ Habiburrahman, “Problems for Orphaned”, s. 220; Arı, **a.g.e.**, 254. Kuralın kaynağı ve ilgili tartışmalar hakkında, “Al-akrabu fe’l-akrab: Yakın Asabenin Uzaktakini Hacbedeceği” başlıklı bölüme bakınız.

⁹⁷⁵ İbn Âbidîn, **Şerhu kalâid**, C.II, s. 211. Aşağıda görüleceği üzere Pakistan’da çıkartılan kararnâmede ise terekenin en yakın erkeğe paylaştırılması (*per capita*) değil de, mirasbırakana ulaşan yollara itibar edileceği (*per stirpes*) olan halefiyet kabul edilmiştir.

⁹⁷⁶ el-Cessâs, **a.g.e.**, C.II, s. 84–85; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 271, 299; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 141; Bk. İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 12, 63; C.VIII, s. 197. Kızın çocukları Sünnî fıkıh mezheplerinde zevi’l-erhâm kabul edilerek bu meselede mirasçı olamadıklarından mirasçı olamama sebepleri al-akrabu fe’l-akrab kuralından ziyâde asabeliğin “mirasbırakanla arasına kadın girmemiş olma” şartı görüldüğünden örneklerde ayrıca belirtilmemiştir. Dolayısıyla oğlun çocuklarının hacbolduğu tüm durumlarda kızın oğlu veya kızın kızı da bulunsaydı mezkûr kural gereğince hacbolacaklardır. Kızın çocuklarının zevi’l-erhâm kabul edilmeleriyle ilgili, “Mirasbırakanla Arasına Kadın Girmemiş Olma” başlıklı bölüme bakınız.

Tablo-94: (Oğul, oğlun oğlu, oğlun kızı)

		2X
Oğul (Ali)	Tamamını alır	2X
Oğlun oğlu (Mehmet'in oğlu Mustafa)	----	----
Oğlun kızı (Arif'in kızı Ayşe)	----	----

ii. Mirasbırakanın anne baba bir erkek kardeşiyle babası daha önce ölmüş öz erkek kardeşin oğul ve kızı bulunduğu anda anne baba bir erkek kardeş, mirasbırakana kendisiyle ulaşmasa da öz erkek kardeşinin çocuklarını al-akrabu fe'l-akrab kuralınca hacbetmektedir⁹⁷⁷. Mirasbırakanın anne baba bir kardeşi (Ahmet) ile daha önce ölmüş anne baba bir erkek kardeşinin (Osman) oğlu (Mehmet) ile kızını (Hatice) bıraktığı meseleyi tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo-95: (Anne baba bir erkek kardeş, öz erkek kardeşin oğlu ve kızı)

		2X
Anne baba bir erkek kardeş (Ahmet)	Tamamını alır	2X
Anne baba bir erkek kardeş oğlu (Osman'ın oğlu Mehmet)	----	----
Anne baba bir erkek kardeş kızı (Osman'ın kızı Hatice)	----	----

iii. Mirasbırakanın baba bir erkek kardeşiyle daha önce ölmüş baba bir erkek kardeşinin oğul ve kızını bıraktığı durumda baba bir erkek kardeş yakındaki asabenin uzaktakini hacbedeceği kural gereğince kardeş çocuklarını hacbederek

⁹⁷⁷ es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 174; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 63-64; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 26, 27, 36, 37; İbn Âbidîn, **Şerhu kalâid**, C.II, s. 210, 211.

terekenin tamamına mirasçı olmaktadır⁹⁷⁸. Mirasbırakanın baba bir erkek kardeşi (Hasan) ile daha önce ölmüş baba bir erkek kardeşinin (Hüseyin) oğlu (Fatih) ile kızını (Zehrâ) bıraktığı meseleyi tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo–96: (Baba bir erkek kardeş, baba bir erkek kardeşin oğlu ve kızı)

		2X
Baba bir erkek kardeş (Hasan)	Tamamını alır	2X
Baba bir erkek kardeşin oğlu (Hüseyin’in oğlu Fâtih)	----	----
Baba bir erkek kardeşin kızı (Hüseyin’in kızı Zehrâ)	----	----

iv. Mirasbırakanın anne baba bir amcasıyla daha önce ölmüş anne baba bir amcasının oğul ve kızını bıraktığı meselede öz amca kendi fûrûsundan olmamasına rağmen öz amcanın oğul ve kızını hacbederek terekenin tamamını almaktadır⁹⁷⁹. Mirasbırakanın anne baba bir amcası (Ahmet) ile kendisinden daha önce ölmüş anne baba bir amcasının (Mehmet) oğlu (Ali) ile amca kızını (Sâliha) bıraktığı meseleyi tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo–97: (Öz amca, öz amcanın oğlu ve kızı)

		2X
Anne baba bir amca (Ahmet)	Tamamını alır	2X
Anne baba bir amca oğlu (Mehmet’in oğlu Ali)	----	----
Anne baba bir amca kızı (Mehmet’in kızı Sâliha)	----	----

⁹⁷⁸ İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 299; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 174; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 63-64; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 26, 36, 37; İbn Âbidîn, **Şerhu kalâid**, C.II, s. 210, 211.

⁹⁷⁹ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 115, 116; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 299; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 174; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 22; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 101; İbnü'l-Hâim, **el-Füsûl**, s. 74; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 303, 437, 438; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 36, 37; Sibtü'l-Mardînî, **Şerhü'l-füsûl**, C.I, s. 116, 169, 170; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 34; Ebû Zehre, **Ahkâmü't-terekât**, s. 160.

v. Mirasbırakanın baba bir amcasıyla daha önce ölmüş baba bir amca oğlunu bıraktığı meselede baba bir amca, terekenin tamamını alırken baba bir amca oğluyla amca kızı hacbolmaktadır⁹⁸⁰. Mirasbırakanın baba bir amcası (İdris) ile daha önce ölmüş baba bir amcasının (İkbal) oğlu (Kerim) ile kızını (Selmâ) bıraktığı meseleyi tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo-98: (Baba bir amca, baba bir amcanın oğlu ve kızı)

		2X
Baba bir amca (İdris)	Tamamını alır	2X
Baba bir amcasının oğlu (İkbal'in oğlu Kerim)	----	----
Baba bir amcasının kızı (İkbal'in kızı Selmâ)	----	----

Mirasbırakanın, babasının anne baba bir amcasıyla daha önce ölmüş babasının anne baba bir amcasının çocuklarını bıraktığı hal ile babasının baba bir amcasıyla daha önce ölmüş babasının baba bir amcasının çocuklarını bıraktığı hallerde de benzer meseleler ortaya çıkmaktadır.

vi. Mirasbırakanın iki kız çocuğuyla babaları daha önce ölmüş oğlunun kızlarını bıraktığı meselede iki kız çocuğun terekenin üçte ikisini almasından sonra oğlun kızlarını asabe yapacak kimse bulunmadığından cumhura göre oğlun kızları hacbolmaktadır⁹⁸¹. Mirasbırakanın iki kızı (Ayşe ile Fatma), daha önce ölmüş oğlunun (Ahmet) üç kızını (Hatice, Esrâ, Zelihâ) ve babasının amca oğlunu bıraktığı meseleyi tabloda şöyle gösterebiliriz:

⁹⁸⁰ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 115, 116; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 299; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 174; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 36, 37; Sibtü'l-Mardîni, **Şerhü'l-füsûl**, C.I, s. 116, 169, 170; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 34; Ebû Zehre, **Ahkâmü't-terekât**, s. 160.

⁹⁸¹ İbnü'l-Münzir, **el-İcmâ**, s. 68; el-Cessâs, **a.g.e.**, C.II, s. 85; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 100; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 394; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 141; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 32; el-Gazzâlî, **a.g.e.**, C.IV, s. 340.; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 10-11, 12; İbnü'l-Mecdü, **a.g.e.**, C.I, s. 421; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 19.

Tablo-99: (İki kız çocuk, oğlun kızları, babasının amca oğlu)

		6X
Kız çocuk (Ayşe)	2/3	2X
Kız çocuk (Fatma)		2X
Oğlunun kızları (Ahmet'in kızları Hatice, Esrâ, Zeliha)	----	---
Asabe erkek mirasçı (Babasının amca oğlu)	Kalanı alır	2X

İki kız çocuğun üçte iki hisse almasıyla oğlun kızlarını asabe yapacak kimse bulunmadığından mirasçı olamamışlardır. Oğlun oğlu bulunsaydı kalanını ikili birli paylaşacaklardı⁹⁸². Oğlun kızlarını asabe yapacak oğlun oğlu veya daha aşağı derecede oğlun oğlu bulunduğu da mirasçı olmadığı haller bulunmaktadır⁹⁸³. Dolayısıyla dede yetimliği yalnızca fûrû asabe hısımlarla ilgili ortaya çıkmamakta, mezkûr örneklerde de görüldüğü üzere usûl ve yandal hısımlarının mirasçılıklarında da benzer meseleler bulunmaktadır.

b. “Vâcip Vasiyet” Temelinde Çözüm Arayışları

Bazı İslam ülkelerinde dede yetimliği meselesinin vâcip vasiyet temelinde çözümüne ilişkin, ‘Bakara 2/180⁹⁸⁴ âyetindeki vâsiyet yapılması emrinin mirasçı olamayan akraba için geçerli olmasının mensuh olmadığı’ şeklindeki tâbiîn âlimleriyle bazı Zâhirî âlimlerinin görüşlerinden hareketle düzenlemeler yapılmıştır⁹⁸⁵. Tâbiînden Mesrûk (v. 63/682)⁹⁸⁶, Dahhâk (v. 102/720)⁹⁸⁷, Tâvus b.

⁹⁸² Ayrıntı için, “İbnü’l-Mübârek / Uğurlu Oğul Meselesi” başlıklı bölüme bakınız.

⁹⁸³ Koca, kız çocuk, anne, baba, oğlun kızı ve oğlun oğlu bulunan meselede oğlun çocukları mirasçı olamamaktadır. Ayrıntı için, “İbnü’l-Meşûm / Uğursuz Oğul Meselesi” başlıklı bölüme bakınız.

⁹⁸⁴ “كتب عليكم إذا حضر أحدكم الموت إن ترك خيراً الوصية للوالدين والأقربين بالمعروف حقاً على المتقين . *Sizden birinize ölüm geldiğinde geride mal bırakmışsa, anne-baba ve akrabaya meşru tarzda vasiyetin yerine getirilmesi Allah’a karşı gelmekten sakınanlara hak olarak farz kılındı.*” (Bakara 2/180).

⁹⁸⁵ Vâcip vasiyet temelindeki düzenlemelerin dayanağı hakkında bk. Abdülkerim Şehbun, *Şerhu müdevveneti’l-ahvâli’s-şahsiyyeti’l-magribiyye*, Dâru Neşri’l-Ma’rife, Rabat, 1987, C.II, s. 455-456; Arı, *a.g.e.*, s. 249-268; Farukî, *a.g.e.*, s. 257; Dağıştânî, *a.g.e.*, s. 144.; Derâdike, *a.g.e.*, s. 293-373; Chowdhury, “The Problem of Representation”, s. 385-387; Faruki, *a.g.e.*, s. 257-262; Habiburrahman, “Problems for Orphaned”, s. 216; Coulson, *Succession*, s. 145-146.

Keysân (v. 106/724)⁹⁸⁸ ve Hasan el-Basrî (v. 110/728)⁹⁸⁹ gibi âlimlerden Bakara 2/180 âyetiyle mirasçı olamayan akrabaya vasiyetin vâcip olduğu, anne ve baba gibi mirasçı akrabaya vasiyet yapmanın neshedildiği nakledilmektedir. Dâvud ez-Zâhirî (v. 270/883)⁹⁹⁰, et-Taberî (v. 310/923)⁹⁹¹ ve İbn Hazm (v. 456/1064)⁹⁹² gibi âlimlerinin görüşünün de böyle olduğu, onlara göre yabancıya vasiyet yapılmışsa zorla alınacağı nakledilmektedir. Maksadımız dede yetimliğine ilişkin çözüm arayışları çerçevesinde vâcip vasiyet kanunlarının dayanağını belirtmekle sınırlı olduğundan çalışmanın kapsamı göz önünde bulundurularak Bakara 2/180 âyetinin tamâmen veya kısmen mensûh olup olmadığı, mirasçı olamayan akrabaya vasiyetin vâcip olup olmadığı ile vâcip vasiyetin sınırlarına ilişkin ihtilaflara girmiyoruz.

(1) Mısır, Tunus, Irak ve Kuveyt Vâcip Vasiyet Kanunları

Dede yetimliği meselesi, vâcip vasiyet temelinde ilk defa Mısır'da 1946 tarihli 71 nolu Vâcip vasiyet kanunu (md. 76, 77, 78.) ile düzenlenmiştir. Düzenlemeyle dede veya ninenin terekesinden, baba veya anneleri daha önce ölmüş torunlara vâcip vasiyetle pay ayrılması amaçlanmıştır. Kanunun ilgili maddesi şöyledir:

Madde-76: Mirasbırakan hayattayken ölmüş veya hükmen de olsa kendisiyle ölmüş çocuğunun hayattaki çocuğuna, kendi ölümü sırasında çocuğu hayatta olsaydı miras olarak terekeden alacağı miktarı vasiyet etmemişse, üçte birden fazla olmamak üzere bu miktarın toruna vasiyet olarak verilmesi vâcip olur. Bunun için, torunun vâris olamaması veya mirasbırakanın bunu başka bir tasarrufla karşılıksız vermemiş olması gerekir. Mirasbırakan torununa alması gerekenden az vermişse bu miktarı tamamlayacak kadar vasiyet vacip olur.

⁹⁸⁶ et-Taberî, **et-Tefsîr**, C.III, s. 124; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 315; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 573; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.VIII, s. 391.

⁹⁸⁷ et-Taberî, **et-Tefsîr**, C.III, s. 125; el-Cessâs, **a.g.e.**, C.I, s. 165; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XXIII, s. 15; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.VIII, s. 395; el-Kurtubî, **el-Câmî**, C.II, s. 264.

⁹⁸⁸ et-Taberî, **et-Tefsîr**, C.III, s. 127, 128; İbnü'l-Münzir, **el-İşrâf**, C.IV, s. 403, 404; el-Cessâs, **a.g.e.**, C.I, s. 165; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 186; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XXIII, s. 15; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 315; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 573; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.VIII, s. 391, 395; el-Kurtubî, **el-Câmî**, C.II, s. 264.

⁹⁸⁹ et-Taberî, **et-Tefsîr**, C.III, s. 127, 129; İbnü'l-Münzir, **el-İşrâf**, C.IV, s. 403, 404; el-Cessâs, **a.g.e.**, C.I, s. 165; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 186; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XXIII, s. 15; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 315; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 573; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.VIII, s. 395; el-Kurtubî, **el-Câmî**, C.II, s. 264.

⁹⁹⁰ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 188; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XXIII, s. 7, 15; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 315; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 573; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.VIII, s. 391.

⁹⁹¹ et-Taberî, **et-Tefsîr**, C.III, s. 123-124; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.VIII, s. 391.

⁹⁹² İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 314.

Bu vasiyet kızdan torunların birinci derecesiyle ilâ nihâye oğuldan torunlara aşağıdaki şartla geçerlidir. Her asıl başkasının fûrûsunu değil kendi fûrûsunu hacbedecek, ne kadar aşağıya inerse insin her aslın payı kendi fûrûsuna, kendilerini mirasbırakana bağlayan aslının veya asıllarının mirasbırakandan sonra derece sırasına göre ölmelerinde olduğu gibi miras şeklinde paylaştırılmaları gerekir⁹⁹³.

Vasiyet kanununda, mirasçı olamayan akrabaya vasiyet yapılması gereğinden hareketle yapıldığı belirtilen düzenleme⁹⁹⁴ fûrû hısımlarla ilgili ortaya çıkan dede yetimliği meselesine mahsus olup yandal (kardeş ve çocukları) ve usûl (öz veya baba bir amca ve çocukları) hısımları kapsamamaktadır. Bununla birlikte uygulamadaki tüm farklılıklarla birlikte kânun⁹⁹⁵, kızın çocuklarından ilk tabakayı da oğlun çocukları gibi vâcip vasiyetin kapsamına dâhil ederek zevi'l-erhâm kapsamından çıkartmaktadır.

Tunus'ta 1957 tarihli vasiyet kanunu da, anne veya babaları ölmüş torunların dede veya ninelerinin terekesine vâcip vasiyetle hak sahipliğini düzenlemesi yönünden Mısır vasiyet kanunuyla benzerlik taşımaktadır. Fakat Mısır vasiyet kanununda oğlun çocuklarında tabaka sınırlaması olmazken Tunus vasiyet kanununda vâcip vasiyet, oğlun çocukları ile kızın çocuklarının ilk tabakasıyla sınırlandırılmaktadır⁹⁹⁶.

Irak'ta 1959 tarihli 188 no'lu vasiyet kanunuyla (md. 74) anne ve babası önce ölen torunlara dede veya nineleri öldüğünde anne veya babaları hayattaymış

⁹⁹³ bk. Gablân, **a.g.e.**, s. 55, 288; Ahmed Muhammed Ali Davud, **el-Ahvâlû's-şahsiyye**, Dârü's-Sekâfe, Amman, 2009, C.IV, s. 349; Arı, **a.g.e.**, s. 261; Mahmood, **Status of Personal Law**, s. 115-116; Dağıştânî, **a.g.e.**, s. 146-147; F.M. Kulay, "Grandson's Inheritance at Islamic Law –Much Ado About Nothing", **Islamic and Comparative Law Review**, vol. XIII, no: 1, 1993, s. 75; Faruki, **a.g.e.**, s. 257–258; Anderson, "Recent Reforms", s. 358, 359.

⁹⁹⁴ Kanunun gerekçesinde, mirasçı olamayan akrabalara vasiyet yapılması ile ilgili tabiîn ve fukahâdan rivâyetlerin bulunduğu belirtilmektedir. Bazı müfessirlerin, "*Sizden birinize ölüm gelip çatığı zaman, eğer geride bir mal bırakmışsa, anneye, babaya ve yakın akrabaya meşru bir tarzda vasiyette bulunması -Allah'a karşı gelmekten sakınanlar üzerinde bir hak olarak- size farz kılındı*" (Bakara, 2/180) âyetinin neshedilmediği şeklindeki yukarıda zikrettiğimiz görüşte oldukları ifade edilmektedir. Ayrıca, tabiîn fukahası ile Ahmed b. Hanbel ve İbn Hazm'ın mezhebine göre mirasçı olamayan akrabaya vasiyet etmemiş kişinin malından alınması gerektiği görüşü olduğu belirtilerek kanunun diğer maddelerinin gerekçeleri ele alınmaktadır. Kanunun gerekçesi hakkında bk. Gablân, **a.g.e.**, s. 56.

⁹⁹⁵ Mısır vâcip vasiyet kanununun, 'mahkeme uygulaması', 'müftü uygulaması' ve 'Ebû Zehre yöntemi' olmak üzere üç farklı uygulaması bulunmaktadır. Ayrıntı için bk. Coulson, **Succession**, s. 146–150; Ebû Zehre, **Ahkâmü't-terekât**, s. 148 vd.

⁹⁹⁶ Bk. Mahmood, **Status of Personal Law**, s. 178–179; Habiburrahman, "Problems for Orphaned", s. 212, 213; Kulay, "Grandson's Inheritance", s. 75; Anderson, "Recent Reforms", s. 358, 359; Coulson, **Succession**, s. 145.

gibi terekenin üçte birine kadar hisse verilmektedir. İslâm ülkelerinde vâcip vasiyet düzenlemelerinden en kapsamlısı olan kanunda kızın çocuklarıyla oğlun çocukları arasında ayırım olmayıp kızın çocuklarını vâcip vasiyetin kapsamına dâhil etmede tabaka sınırlaması bulunmamaktadır. 1963’e kadar yürürlükte kalan kanunun ilgili maddesi şöyledir:

“Eğer kız veya erkek çocuk anne veya babasının vefatından önce ölmüş olursa onlardan herhangi birinin ölümü esnasında hayatta kabul edilir. Böylece onun bu şekilde terekeden alacağı hisse şer’î hükümler çerçevesinde vâcip vasiyet olarak terekenin üçte birini aşmamak kaydıyla kız olsun erkek olsun çocuklarına intikal eder.”⁹⁹⁷

Kuveyt’te 1971 tarihli 5 no’lu vâcip vasiyet kanununun mezkûr Mısır vâcip vasiyet kanununa benzer olup kızın çocuklarının oluşturdu ilk tabakayla kendileriyle mirasbırakan arasına kadın girmemiş ilâ nihâye oğlun çocuklarını vâcip vasiyetin kapsamına dâhil etmektedir⁹⁹⁸.

Düzenlemelere çeşitli tenkitler getirilmekle birlikte kanaatimizce en büyük eksiklik, meselenin sebebinin görülmeksizin vasiyet kapsamında sathî bir şekilde çözümlenmeye çalışılmasıdır. Kızın çocuklarını oğlun çocukları gibi tabaka sınırlaması yapmadan vâcip vasiyetin kapsamına alması nedeniyle Irak’taki düzenlemenin en kapsamlı, Tunus’takinin ise oğlun çocuklarıyla kızın çocuklarından ilk tabakayı kapsama alarak kız ve oğuldan torunlar arasında mirasçılık açısından farklılık gözetmemesiyle ikinci kapsamlı düzenleme olduğu söylenebilir. Mısır’daki düzenleme ise vâcip vasiyetin kapsamına ilâ nihâye oğlun çocuklarıyla kızın çocuklarından ilk tabakayı dâhil etmesi açısından üçüncü kapsamlı ve tarih olarak en eski olanıdır. Kuveyt’teki düzenlemeyle Mısır’daki ise hemen hemen aynıdır.

⁹⁹⁷ Mahmood, *Status of Personal Law*, s. 127; Kulay, “Grandson’s Inheritance”, s. 75; Anderson, “A Law for Personal Status”, s. 559–560; Coulson, *Succession*, s. 141–142, 161.

⁹⁹⁸ bk. Gablân, *a.g.e.*, s. 66-71; Zekiyüddin Şaban, *Ahkâmü’l-vasiyye ve’l-mîras ve’l-vakf fi şerîati’l-İslâmiyye*, Mektebetü’l-Fellâh, Kuveyt, 1989, s. 441-443; Mahmood, *Status of Personal*, s. 137; Kulay, *a.g.e.*, s. 75; Mahmood, *Status of Personal*, s. 25.

(2) Suriye (1953) ve Fas (1958) Vâcip Vasiyet Kanunları

Dede yetimliği meselesine ilişkin Suriye (1953) ve Fas (1958)'ta yapılan düzenlemeler ise diğerlerinden (mezkûr düzenlemelerden) bazı noktalarda farklılık taşımaktadırlar.

Suriye'de çıkartılan 1953 tarihli 257 nolu vâcip vasiyet kanunu, mezkûr kanunlardaki oğlun çocuklarının üçte birden fazla olmamak üzere babaları hayatta bulunsaydı ne kadar alacak idiyse onu değil de, oğul hayatta bulunsaydı (diğer mirasçılarla birlikte) çocukların alacağı kadar pay verilmesi, kalanın terekeye dâhil edilmesi şeklinde düzenlemeye gitmiştir⁹⁹⁹. Fas'ta çıkartılan 1958 tarihli vâcip vasiyet temelinde miras kanunundaki düzenleme de, Suriye'dekiyle hemen hemen aynıdır¹⁰⁰⁰. Bununla oğlun kızı ile mirasbırakanın kız çocuğu bulunduğunda oğlun kızınının, kız çocuktan iki kat hisse alması gibi özellikle Mısır vasiyet kanununa getirilen eleştirilerin önüne geçilmesinin amaçlandığı anlaşılmaktadır¹⁰⁰¹.

⁹⁹⁹ Bk. es-Sibâî, **el-Ahvâlü's-Şahsiyye**, s. 425 vd.; Gablân, **a.g.e.**, s. 62-63; Mahmood, **Status of Personal**, s. 172; Habiburrahman, "Problems for Orphaned", s. 212, 213, 214; Tanzilurrahman, "Succession", s. 321; Kulay, "Grandson's Inheritance", s. 75; Anderson, "Recent Reforms", s. 358, 359; Derâdike, **a.g.e.**, 294; Arı, **a.g.e.**, s. 263; Coulson, **Succession**, s. 144-145.

¹⁰⁰⁰ 1958 târihli Fas miras kanunun ilgili maddeleri (md. 266-269) için bk. Şehbun, **a.g.e.**, C.II, s. 455-462; Gablân, **a.g.e.**, s. 302-303; Tanzilurrahman, "Succession", s. 321; Habiburrahman, "Problems for Orphaned", s. 212, 213, 219; Mahmood, **Status of Personal**, s. 35, 162; Anderson, "Recent Reforms", s. 358, 359.

¹⁰⁰¹ Gablân, **a.g.e.**, s. 61, 62 vd.; Şehbun, **a.g.e.**, C.II, s. 458-459; Arı, **a.g.e.**, s. 267; es-Sibâî-Sâbûnî, **el-Ahvâlü's-Şahsiyye**, s. 425. Mısır ile Suriye vasiyet kanunları arasındaki bu farklılığı iki örnekle şöyle açıklayabiliriz. Mirasbırakan (dede) iki erkek çocuk, bir kız çocuk ve daha önce ölmüş oğlunun kız çocuğunu bırakıyor. Burada terekeden toplam 7X hisse üzerinden mirasbırakanın her bir oğlu 2X'er, kız çocuk 1X ve oğlun kızı da babası hayatta bulunmuş olsaydı onun alacağı 2X hisseyi alır. Tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo-100: (İki oğul, kız çocuk, oğlun kızı)

		7X
Oğul	2X	2X
Oğul	2X	2X
Kız çocuk	1X	1X
Oğlun kızı	2X	2X

Mirasbırakanın oğlunun kızı daha uzak olmasına karşın 2X hisse, kızı ise 1X hisse almıştır. Bu nedenle Mısır vasiyet kanunundaki "babalarının alacağı hisse" ifâdesi Sûriye ve Fas vasiyet kanunlarında "kendilerinin alacağı hisse kadar" almaları kalanın terekeye iade edilmesi şeklinde değiştirilmiştir. Değiştirilen duruma mirasbırakanın (dede) iki kız çocuk (Ayşe ve Sümeyye) ile kendisinden daha önce ölmüş oğlunun (Ahmet) kız çocuğunu (Fatma) bıraktığı meseleyi örnek verebiliriz. Örneği tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo-101: (İki kız çocuk, oğlun kızı)

	24X	24X
Kız çocuk (Ayşe)	6X (1/4)	6X (1/4) + 3X (kardeşten)=9X (3/8)

Suriye (1953) ve Fas (1958)'da yapılan düzenlemeler, oğlun çocuklarıyla ilgili ortaya çıkan dede yetimliği meselesine ilişkin olup her ikisi de kızın çocuklarını vâcip vasiyetin kapsamına dâhil etmemiştir. Suriye vasiyet kanununun gerekçesinde kızın çocuklarının vâcip vasiyetin kapsamına alınmaması şöyle açıklanmaktadır:

“Mısır (vasiyet) kânunu vâcip vasiyette oğlun çocukları ile kızın çocukları arasında ayrıma gitmedi. Gerçekte kızın çocukları kendi asılları olan annelerinin mirasbırakandan daha önce ölmüş olması sebebiyle terekeden mahrum değildiler. Onlar, zevi'l-erhâm hısımlardan olup zevi'l-erhâm olarak (yani asabe olmadığında) mirasçı olabilirler. Ayrıca onlara oğlun çocuklarının aksine (kendi babaları tarafından) belirli hisseler vardır...”¹⁰⁰²

Fas'ta 1958 tarihli vâcip vasiyet temelinde miras kanunu kapsamında yer alan düzenlemenin de Suriye'dekiyle aynı olduğu görülmektedir¹⁰⁰³. Kızın çocuklarını vâcip vasiyetin kapsamına almayan her iki kanun da, oğlun kızlarının kız çocuktan fazla hisse almamaları için, “babası hayatta bulunsaydı alacağı kadar” değil de “kendisi alacağı kadar” şeklinde düzenlemeye gitmiştir. Kızın çocuklarının kapsama alınmaması, onların zevi'l-erhâm oldukları, kendilerinin nesep olarak bağlı oldukları babalarından mirasçı olduklarıyla açıklanması da dede yetimliği probleminin nedeninin görülmediğini ortaya koyduğu gibi Arı'nın da belirttiği gibi vâcip vasiyet kanunuyla amaçlanan maksat da hâsıl olmamıştır¹⁰⁰⁴.

Kız çocuk (Sümeyye)	6X (1/4)	6X (1/4) + 3X (kardeşten)=9X (3/8)
Oğlun kızı (Ahmet'in kızı Fatma)	Ahmet'in 12X (1/2)	12X'in yarısı 6X (Fatmanın)=6X (1/4)

İlk önce tereke mirasbırakanın iki kızı ile oğlu arasında taksim edilir. Buna göre Ahmet terekenin 1/2'sini, Ayşe ile Sümeyye'den her biri de terekenin 1/4'ünü alırlar. Daha sonra Ahmet'in 1/2'lik hissesi kızı Fatma ile iki kız kardeşi Ayşe ve Sümeyye arasında paylaşılır. Buna göre kızı Fatma terekenin yarısını yani toplamda 1/4'ünü, Ayşe ve Sümeyye de diğer yarısını asabe maa-gayrihi olarak her biri kardeşlerinin terekesinden 1/8 ve dedelerinin terekesinden 1/4 almış olurlar. Oğlun kızı olan Fatma terekeden 1/4 hisse alarak halalarından daha az, Ayşe ve Sümeyye ise 3/4 almış olur. Benzer örnekler için bk. Gablân, **a.g.e.**, s. 62-63.

¹⁰⁰² Kanunun, gerekçesi için bk. **a.e.**, s. 62-63; es-Sibâî-Sâbûnî, **a.g.e.**, s. 426; Mahmood, **Status of Personal**, s. 41, 172. 1961 tarihli 61 nolu Suriye vasiyet kanunu (md. 182) da benzer gerekçelerle kızın çocukları, vâcip vâsiyetin kapsamına dâhil etmemektedir. Bk. Derâdike, **a.g.e.**, s. 356-358. Fas'taki düzenlemede kızın çocuklarının vâcip vasiyetin kapsamına alınmamasıyla ilgili de benzer gerekçeler ileri sürülmüştür. Bk. Şehbun, **a.g.e.**, C.II, s. 456-458.

¹⁰⁰³ 1958 târihli Fas miras kanununun ilgili maddeleri (md. 266-269) için bk. Gablân, **a.g.e.**, s. 302-303; Tanzilurrahman, “Succession”, s. 321; Habiburrahman, “Problems for Orphaned”, s. 212; Mahmood, **Status of Personal**, s. 35, 162; Anderson, “Recent Reforms”, s. 358, 359.

¹⁰⁰⁴ Arı, **a.g.e.**, 267.

c. Vâcip Vasiyete Yönelik Tenkitler ve Değerlendirilmesi

Vâcip vasiyetin zikredildiği üzere Bakara 2/180 âyeti temelinde olduğu, âyette anne baba gibi mirasçı hısımlara vasiyetin nesholduğu ancak mirasçı olamayan akrabaya vasiyetin vâcip olduğundan hareketle yapıldığı belirtilmektedir. Fakat kanatımız Bayındır'ın da belirttiği şekilde, “ كتب عليكم إذا حضر أحدكم الموت إن ترك خيرا الوصية للوالدين والأقربين بالمعروف حقا على المتقين... *İçinizden birine ölüm geldiği zaman geriye mal bırakmışsa anne baba ve yakınlar için o vasiyeti, marûf ölçüler içinde yerine getirmek hepinize farz kılınmıştır. Bu sakınanlara yüklenmiş bir görevdir.*”¹⁰⁰⁵ âyetindeki “الوصية”, *el-vasiyyetu*” kelimesinin “ال”, *el*” takısıyla başlamış olması sebebiyle bilinen vasiyete yani en-Nisâ 4/11, 12 âyetlerindeki miras hükümlerine işaret ettiği yönündedir¹⁰⁰⁶.

Vâcip vasiyet, klasik anlamda vasiyet olmadığı gibi mirasçılık da değildir¹⁰⁰⁷. Dolayısıyla dede yetimliği meselesine çözüm bulmak maksadıyla miras hukuk sistemini bozmadığı düşüncesiyle mirasla vasiyet arasında ayrı bir kategori oluşturulması isâbetli gözükmemektedir. Şer’î dayanağının olmaması bir yana gerek vâcip vasiyetin, vasiyet temelinde mirasla ilgili düzenleme olması, gerekse terekenin üçte biriyle sınırlandırılması, kendisiyle amaçlananın gerçekleşmesini de engellemektedir.

Mirasbırakanın oğluyla, daha önce ölmüş dört oğlunun ikişer oğlu ile birer kızını bıraktığı meselede vâcip vasiyet uygulamasına göre oğul, terekenin üçte ikisini alırken önce ölmüş dört oğlun hayattaki çocukları terekenin sadece üçte birini paylaşmaktadırlar¹⁰⁰⁸. Meseleyi tabloda şöyle gösterebiliriz:

¹⁰⁰⁵ el-Bakara, 2/181.

¹⁰⁰⁶ Konuyla ilgili Bayındır'ın çalışması için bk. Bayındır, Abdülaziz, “Vasiyet Ayetleri”, (Yayına Hazır Makâle).

¹⁰⁰⁷ Vâcip vasiyete ilişkin bizim de katıldığımız bu tenkitle ilgili ayrıntı için bk. Faruki, **a.g.e.**, s. 257–260.

¹⁰⁰⁸ Habiburrahman, “Problems for Orphaned”, s. 213, 220. Kulay, mirasbırakanın oğlunun hayatta bulunan iki oğluyla, diğer oğlunun kızını bıraktığı meseleyi örnek olarak vermektedir. Burada oğlun oğullarından her birinin terekenin dördte birini alırken, oğlun kızının terekenin yarısını aldığını belirttikten sonra Kur’an’da kızlarla erkekler arasındaki taksimin ikili birli olduğunu belirterek bunun açıkça Kur’an’ın hükümlerine muhalefet olduğunu belirtmektedir. Bk. Kulay, “Grandson’s Inheritance”, s. 73.

Tablo-102: (Oğul, dört farklı oğlun ikişer oğlu ve birer kızı)

		60X
Oğul (Ahmet)	2/3	40X
Oğlun (Veli'nin) iki oğlu bir kızı	1/3	(2X + 2X + 1X=5X)
Oğlun (Ali'nin) iki oğlu bir kızı		(2X + 2X + 1X=5X)
Oğlun (Fatih'in) iki oğlu bir kızı		(2X + 2X + 1X=5X)
Oğlun (Hakan'ın) iki oğlu bir kızı		(2X + 2X + 1X=5X)

Görüldüğü gibi mirasbırakanın oğlu terekenin üçte ikisini alırken, babaları daha önce ölmüş oğulların çocukları (vâcip vasiyetin terekenin üçte biriyle sınırlı tutulmasından dolayı) üçte bir almış, vâcip vasiyetle gerçekleştirilmek istenilen amaç da sağlanamamıştır. Bunun nedeni, meselenin çözümünün vasiyet çerçevesinde aranmasından kaynaklanmaktadır. Benzer durumlar kişinin üçte birlik vasiyetini kendisine mirasçı olamayan gayrimüslim eşine, evlatlık yetime, fakir akrabasına yaptığı durumda da ortaya çıkmaktadır. Terekeden öncelikle vâcip vasiyetin yerine getirileceği kabul edildiğinden diğer vasiyetler yerine getirilemeyecektir¹⁰⁰⁹.

Vâcip vasiyet çıkış noktası itibariyle halefiyetten farklı olmakla birlikte sonuçları açısından halefiyetle benzerlik gösterdiğinden tenkitler de büyük ölçüde halefiyete yönelik tenkitlerle benzeşmektedir¹⁰¹⁰. Yukarıda kısmen değindiğimizden,

¹⁰⁰⁹ Faruki, a.g.e., s. 259; Coulson, **Succession**, s. 156 vd.

¹⁰¹⁰ Mirasbırakanın oğul (Ali), oğlunun (İbrâhim) oğlu (İsmâil) ile kızının (Fâtıma) kızını (Sâkine) bıraktığı mesele çerçevesinde gerek klasik fıkıh ile vâcip vasiyet ve halefiyet bağlamındaki düzenlemelerin getirdiği farklılıkları şöyle gösterebiliriz:

Tablo-103: (Oğul, oğlun oğlu, kızın kızı)

	Klasik fıkıh	Halefiyet		Vâcip V-1		Vâcip V-2		
		1X	5X				3X	
Oğul	Tamamı	1X	2X	2X	2/3	24X	2/3	2X
Oğlun oğlu (İbrâhim'in oğlu İsmâil)	----	----	2X	2X	1/3	8X	1/3	1X
Kızın kızı (Fâtıma'nın kızı Sâkine)	----	----	1X	1X		4X	----	----

halefiyetle ilgili bölümde de sonuçları itibariyle değinileceğinden ilgili tenkitler ayrı bir bölüm halinde ele alınmayacaktır¹⁰¹¹.

d. Halefiyet Temelinde Çözüm Arayışları

Dede yetimliğine ilişkin çözümlerden birisi de miras hukuku içerisinde, miras hukukunun genel hükümlerinden hareketle ortaya konulan, “tenzîl”, “mirasçılık hakkı” veya “halefiyet” olarak isimlendirilen prensiptir. Buna göre mirasbırakana ulaşılan akrabalık bağı dikkate alınarak terekenin taksimi kişi başına (*per capita*) olmayıp köke göre (*per stirpes*) yapılacaktır. Muâsır bazı fakihlerin de dile getirdiği¹⁰¹² bu prensip temelinde özellikle Pakistan ve Bangladeş gibi ülkelerde düzenlemeler yapılmıştır.

(1) Lübnan (1950) ve Hindistan Penjab (1953) Kanunlaştırma

Girişimleri

Dede yetimliğine ilişkin İslâm hukuku temelinde halefiyetle alakalı ilk düzenleme girişimi 1950 tarihinde Lübnan’da yapılmak istenmiş ancak muhalefetin tepkisi sebebiyle yasalaşmamıştır¹⁰¹³. İkinciye 1953 tarihinde Hindistan Penjab meclisinde yapılmak istenmiştir. Penjab eyâlet meclisi, gerek anne ve babaları daha önce ölmüş olan torunlara, gerekse babaları daha önce ölmüş bulunan kardeş çocuklarının terekeden hacbolmalarını önlemek amacıyla 3 Aralık 1953’te halefiyet

Örnekte görüldüğü gibi klasik fıkhıta mirasbırakanın oğlu aşağı derecedeki oğul ve kızın çocuklarını hacbetmektedir. Kişinin mirasbırakana ulaştığı kişinin hissesini alacağı şeklindeki halefiyete göre oğul oğul mirasbırakanın oğul kadar hisse almakta, kızın kızı da kız çocuk bulunsaydı ne kadar alacak idiyse o kadar almıştır. Mısır, Tunus ve Kuveyt’te geçerli vâcip vasiyet uygulamasına göre oğul oğul ile oğul kız terekenin üçte birinden fazlasını alamamaktadırlar. Fas ve Suriye’deki vâcip vasiyet uygulamasına göre ise kızın çocukları vâcip vasiyet kapsamında bulunmadığından üçte birlik hisseyi oğul oğul alırken mirasbırakanın oğul üçte iki hisse almaktadır. Aynı örnek için bk. Habiburrahman, “Problems for Orphaned”, s. 223.

¹⁰¹¹ Vâcip vasiyet düzenlemelerine getirilen tenkitler ve değerlendirilmesi için bk. Arı, **a.g.e.**, s. 249–268; Coulson, **Succession**, s. 154-157.

¹⁰¹² Bk. Bayındır, “Mirasta Halefiyet”, (Yayına Hazır Makale), s. 1vd.; Faruki, **a.g.e.**, s. 253-274; Faruki’nin görüşlerinin değerlendirilmesi için bk. Coulson, **Succession**, s. 150-152.

¹⁰¹³ Bk. Anderson, “The Islamic Law of Inheritance”, **Islamic Law in the Modern World**, Greenwood Pres, New York, 1959, s. 76; Coulson, **Succession**, s. 153. Bu, Penjab eyaletindeki 1954’teki kanunlaştırma girişiminden önce olmakla birlikte konuyla ilgili detaya sahip olmadığımız için ayrı bir bölüm hâlinde ele almadık.

temelinde bir düzenleme kanunlaştırmaya çalışmış ancak muhalefetin tepkisiyle yürürlüğe girmemiştir¹⁰¹⁴. Tanzilurrahman, başarısız olsa da bu girişimin Pakistan’da daha sonra yapılacak uygulamaya temel teşkil ettiğini belirtmektedir¹⁰¹⁵. Tam olarak gerekçesine ve metnine sâhip olmadığımız kanunlaştırma girişiminin yapılmak istenenden hareketle oldukça kapsamlı olduğunu söyleyebiliriz. Sadece fûrû hısımlarla ilgili dede yetimliği meselesiyle alakalı olmayıp kardeşin kardeş oğlunu hacbettiği yandal hısımlarla ilgili meseleleri de düzenleme amacıyla olması açısından önemlidir.

(2) Pakistan Aile Hukuku Komisyonu Raporu (1954–1956)

Pakistan’da 1954 yılında mirasın da dâhil olduğu çeşitli düzenlemeleri yapmak üzere kurulan Aile hukuku komisyonu 1956 yılında dede yetimliği meselesinin de yer aldığı bir rapor (*Report of the Commisson on Marriage and Family Laws*) yayınlamıştır¹⁰¹⁶. Bu rapor 1961 yılında Pakistan’da ve Bangladeş’te¹⁰¹⁷ yürürlüğe giren aşağıda zikredilecek kanunun da esbâb-ı mûcibesi niteliği taşıması açısından önem taşımaktadır. Raporun ilgili bölümü şöyledir:

“Kur’an’da ve sahih hadislerde dedenin terekesinden anne veya babaları daha önce ölmüş oğul ve kızların mahrum olacağına ilişkin bir müeyyide bulunmamaktadır. Bu uygulamanın Araplar arasında mevcut olduğu, onların çocukların bulunmasıyla çocukların çocukları olan torunları terekeden mahrum ettiği görülmektedir. Eğer mirasbırakan oldukça yüklü mal bırakır ve onun babası daha önce ölmüş olursa babanın babası olan dede, babası hayatta bulunmuş olsaydı onun alacağı hisseyi almaktadır. Bu demektir ki, İslâm’da mirasbırakanın usûl mirasçıları arasında halefiyet açıkça kabul edilmiştir. Eğer kabul edilmemiş dersek, halefiyetin fûrû hısımlar arasında da bulunmayacağını söyleyebilirdik. Eğer bir kişi geriye daha önce ölmüş dört oğlunun geride kalan çocukları (yani torunları) ile bir oğlunu bırakırsa oğlun terekenin tamamına mirasçı olacağı, dört oğlun çocuklarının ise hiçbir şey mirasçı olamayacağını mantikî ve âdil bir açıklaması yoktur. Dahası

¹⁰¹⁴ Tanzilurrahman, “Succession”, s. 322; **A Code of Muslim Personal Law**, Islamic Publishers, Karachi, C.II, s. 619; Mehdi, Rubya, **The Islamization of the Law in Pakistan**, 2.bs., Curzon Pres, Richmond, 1994, s. 190-191.

¹⁰¹⁵ Tanzilurrahman, “Succession”, s. 322; **A Code of Muslim**, II, 619.

¹⁰¹⁶ **Gazette of Pakistan Extraordinary** (20 June 1956, 1197-1232, 1223)’da rapor yayınlanan komisyonun üyeleri, çalışmaları ve rapor hakkında bk. Tanzilurrahman, **A Code of Muslim**, II, 619 vd.; “Succession”, s. 68, 320 vd.; Mehdi, **a.g.e.**, s. 157-202; Carroll, “Orphaned Grandchildren”, s. 411-412; Mahmood, **Status of Personal**, s. 74-75; Coulson, **Succession**, s. 150.

¹⁰¹⁷ Bangladeş’in kanunun yürürlüğe girdiği 1961’de Pakistan’ın eyâleti olması nedeniyle orada yürürlüğe girmiştir. Bangladeş’te de halefiyetle kanunun uygulandığına ilişkin bk. Kulay, **a.g.e.**, s. 75; Carroll, “Orphaned Grandchildren”, s. 446-447; Mahmood, **Status of Personal**, s. 56; Habiburrahman, “Problems for Orphaned”, s. 212.

halefiyet prensibi dedeye daha önce ölmüş olan oğlunun hali hazırda ölen oğluna mirasçı olma hakkı vermektedir. Neden aynı prensip doğrudan fûrû mirasçılar olan anne veya babaları daha önce ölmüş olan oğul ve kız torunlara dedelerine mirasçı olma hakkı vermesin? Kur’anda yetimlerin mallarının ve haklarının korunup kollanmasını emreden çok sayıda emir bulunmaktadır. Hangi hukuk sistemi, anne ve babaları daha önce ölmüş torunları dedelerinin mirasından mahrum ederse bu (hukuk sistemi) Kur’an’ın ruhuna aykırı hareket etmiş olur.”¹⁰¹⁸

Raporda, Kur’an’da ve sahih sünnette dede yetimliğini gerektiren emrin bulunmadığı, yakında asabe hısımın uzaktakini hacbedeceği kuralının Araplar arasında uygulanan bir gelenek olduğu, usul hısımların mirasçılıklarında halefiyet bulunduğu, fûrû hısımların mirasçılıklarında da halefiyetin bulunması gerektiği, bazı hısımları terekeden mahrum etmenin Kur’an’ın ve miras hükümlerinin ruhuna aykırı olacağı vurgulanmaktadır.

(3) Pakistan ve Bangladeş Müslüman Aile Hukuku Kararnâmesi

Aile Hukuku Komisyonunun 1956 yılında yayınladığı rapordan sonra Pakistan’da 1961 tarihinde Müslüman Aile Hukuku Kararnâmesi (*Muslim Family Laws Ordinance = MFLO*)¹⁰¹⁹ yürürlüğe girmiştir. MFLO’nin 4. maddesi şöyledir:

“Terekenin açılmasından önce mirasbırakanın daha önce ölmüş oğlu veya kızının hayatta bulunan oğul veya kızı terekenin açılması esnasında hayattaysalar eğer o oğul ve kızın hayatta bulunduğu varsayılsa ne kadar hisse alacak idiye o kadar hisseyi alırlar.”¹⁰²⁰

Fûrû hısımların terekeden, halefiyet yoluyla (*inheritance by right*) miras alacaklarının kabul edildiği, mirasbırakana yakının uzaktakini hacbedeceği al-akrabu fe’l-akrab prensibinin redd edildiği, mirasbırakana ulaşılan yolun dikkate alındığı, mirasçılarının köke göre (*per stirpes*) mirasçı olacakları belirtilmektedir. Buna göre mirasbırakanın oğlunu (Ahmet), kızını (Ayşe), oğlunun oğlu (Fatih’in oğlu Ali) ve

¹⁰¹⁸ Raporun mirasla ilgili bölümü için bk. Serâjuddîn, **Sharia Law and Society**, s. 82–83; “Women’s Rights in Muslim Family Laws in Pakistan”, *Special Bulletin*, Lahor, 2000, s. 33.

¹⁰¹⁹ İlerleyen bölümlerde Pakistan Müslüman Aile Huku Kararnâmesi ifâdesi yerine, İngilizcesi olan Muslim Family Laws Ordinance’nin kısaltması olan MFLO kullanılacaktır.

¹⁰²⁰ Ayrıntı için bk. Mahmood, **Status of Personal**, s. 207; Mehdi, **a.g.e.**, s. 191; Chowdhury, “The Problem of Representation”, s. 377–378; Habiburrahman, “Problems for Orphaned”, s. 212, 220; Carroll, “Orphaned Grandchildren”, s. 415; Carroll, “Divorce and Succession-Some Recent Cases from Pakistan”, **Islamic and Comparative Law Review**, vol. IV, no: 4, 1984, s. 247.; Tanzilurrahman, “Succession” s. 321-322.; Fyzee, **Outlines of Muhammadan Law**, s. 480; Faruki, **a.g.e.**, s. 262 vd.; Coulson, **Succession**, s. 145.

kızının oğlunu (Hava'nın oğlu Mehmet) bıraktığı meseleyi tabloda şöyle gösterebiliriz¹⁰²¹:

Tablo-104: (Oğul, kız, oğlun oğlu, kızın oğlu)

	6X
Oğul (Ahmet)	2X
Kız (Ayşe)	1X
Oğlun oğlu (Fatih'in oğlu Ali)	2X
Kızın oğlu (Hava'nın oğlu Mehmet)	1X

Komisyonun Arap ülkelerinde vâcip vasiyet temelinde yapılan düzenlemeleri değerlendirdiği ancak bunları reddederek içtihatla bu düzenlemeyi yaptığı belirtilmektedir¹⁰²². Düzenlemede, kızın çocuklarının da “veled” kapsamında değerlendirilerek kızın çocukları ile oğlun çocukları arasında ayrıma gidilmemiştir. Tanzilurrahman, kanunun gerekçesinin, Kur'an'da Allah'ın, “يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ...”, *Allah çocuklarınız hakkında emrediyor*¹⁰²³ buyruğundaki veled lafzına çocuklara ilâveten çocuklarının çocuklarının da dâhil olduğu görüşüne dayandırıldığını belirtmektedir¹⁰²⁴. Farklı uygulama ve yorumları bulunsa da ilgili düzenleme Pakistan ve Bangladeş'te günümüze kadar yürürlüktedir¹⁰²⁵.

(4) Tunus (1959) ve Irak (1963) Miras Kanunları

Tunus'ta vâcip vasiyet temelinde yapılan düzenlemeye ilâveten iki yıl sonra mirasbırakanın kız veya erkek çocukları bulunduğu kardeş ve amca gibi asabe

¹⁰²¹ Aynı örnek için bk. Chowdhury, “The Problem of Representation”, s. 378; Benzer örnekler için bk. Faruki, *a.g.e.*, s. 266–271.

¹⁰²² Carroll, “Orphaned Grandchildren”, s. 411–412, 414; Mahmood, *Status of Personal*, s. 78.

¹⁰²³ en-Nisâ 4/11.

¹⁰²⁴ Tanzilurrahman, “Succession”, s. 339.

¹⁰²⁵ Carroll, Pakistan'da farklı zamanlarda farklı yüksek mahkemelerin verdikleri kararlardan hareketle ilgili akademik, katı ve serbest olmak üzere üç farklı yorumunun bulunduğunu belirterek her birini örneklerle açıklamaktadır. Bk. Carroll, “Orphaned Grandchildren”, s. 417–435; “Succession of Orphaned Grandchildren in Pakistan: Conflicting Judgements on the Method of Calculation”, *Islamic Comparative Law Quarterly*, vol. IV, 1984, s. 247–250.

hısımların mirasçı olamayacakları yani ashâbü'l-ferâizin hisselerinden sonra terekeyi asabeye vermeyerek kalanın hisse sahiplerine redd yapma şeklinde bir düzenleme yapılmıştır. 1959 tarihli Tunus Miras Kanunu'nun 143. mükerrer maddesinin metni şöyledir:

“Asabe hısımlar bulunmadığında ve farz hisse sahipleri terekenin tamamını almamışlarsa kalan, hisse sahiplerine redd yapılır. Fakat bir veya birden fazla kız çocuk veya oğlun kızı bulunursa terekenin kalanı onlara redd yapılır velev ki kardeş, amca gibi asabe bi-nefsihi hısımlar bulunmuş olsun.”¹⁰²⁶

Bu düzenlemenin, “يستفتونك قل الله يفتيكم في الكلالة إن امرؤ هلك ليس له ولد وله أخت” Bu düzenlemenin, *Senden fetva istiyorlar. De ki: Kelâleyle ilgili Allah size şöyle fetva veriyor. Bir kimse ölür veledi bulunmaz ve bir kız kardeşi kalırsa, terekenin yarısı onundur. Kız kardeş ölürde veledi yoksa erkek kardeş mirasçı olur.*¹⁰²⁷ âyetinde kardeşlerin mirasçılıkları için veledin bulunmaması gereğinden hareketle yapıldığı belirtilmektedir¹⁰²⁸. Asabe maa-gayrihi mirasçılıkla ilgili bölümünde de ele alındığı üzere âyetin bu hükmü uygulandığında asabe maa-gayrihi mirasçılık ve bu asabelikle ortaya çıkan yakın hısımların mirasçı olamaması veya uzak hısımların varken yakınının daha az hisse alması gibi çeşitli meseleler ortaya çıkmamaktadır¹⁰²⁹.

1963 yılında Irak'ta mezkûr vâcib vasiyet başta olmak üzere ilgili 86–91. maddeler değiştirilerek akrabalık ve halefiyet temelinde ve en-Nisâ 4/176 âyetinde çocuklar bulunduğu kardeşlerin mirasçı olamayacakları hükmü dikkate alınarak yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. Kanunun ilgili maddeleri şöyledir:

“Madde–89: Akrabalık yoluyla mirasçı olan hısımlarla mirasçılıkları şöyledir: 1. Anne-baba ve çocuklar. Erkek iki kız çocuk hissesi kadara mirasçı olur. 2- Dedeler, nineler, erkek kardeşler kız kardeşler ve kardeş çocukları. 3- Amcalar, halalar, teyzeler, dayılar ve rahim sahibi hısımlar... Madde–90: Kız çocuk veya kız çocuklar, erkek çocuk bulunmadığında

¹⁰²⁶ Mahmood, **Status of Personal Law in Islamic Countries**, 2.bs., India and Islam Research Council, New Delhi, 1985, s. 177; Anderson, “Recent Reforms in the Islamic Law of Inheritance”, **The International and Comparative Law Quarterly**, vol. XIV, no: 2, 1965, s. 361, 362.

¹⁰²⁷ en-Nisâ 4/176.

¹⁰²⁸ Coulson, *Succession*, s. 142–143.

¹⁰²⁹ Ayrıntı için, “Asabe Maa-Gayrihi Mirasçılıkla İlgili Meseleler” başlıklı bölüme bakınız.

anne-baba ve karı-kocanın hisselerini almalarından sonra kalanı alırlar. Eğer bu hısımlarda bulunmuyorsa kız çocuklar terekenin tamamını alırlar¹⁰³⁰.”

e. Halefiyete İlişkin Tenkitler ve Değerlendirilmesi

Halefiyete ilişkin leh ve aleyhte çeşitli delil ve tenkitler getirildiği, bunların ekseriyetinin dede yetimliğinin problemliliğinden ziyade çözümlere ilişkin olduğu görülmektedir. İlgili delil, tenkit ve önerilerin yoğunlaştığı konuları aşağıdaki gibi sınıflandırabiliriz:

(1) Âdil Olmayan Durumlara Sebebiyet Verme

Halefiyet, terekenin taksiminde âdil olmayan sonuçlara sebebiyet verdiği gerekçesiyle tenkit edilmektedir¹⁰³¹. Bu duruma örnek olarak, mirasbırakanın oğul, oğlunun kızı, oğlunun oğlunu, kızı, oğlunun kızı ve kızının kızını bıraktığı mesele gösterilmektedir. Burada halefiyet uygulamasıyla oğul, oğlun kızı ve oğlun oğlundan her biri terekeden 2/9’ar hisse, kız, kızın oğlu ve kızın kızından her birisi 1/9’ar hisse almaktadır¹⁰³². Tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo–105: (Oğul, oğlun oğlu ve kızı, kız, kızın oğlu ve kızı)

		9X
Oğul (Ahmet)	2X	2X
Oğlun kızı (Mehmet’in kızı Ayşe)	2X	2X
Oğlun oğlu (Ali’nin oğlu Veli)	2X	2X

¹⁰³⁰ Coulson, **Succession**, s. 141–142; Anderson, “Changes in the Law of Personal Status in Iraq”, **British Institute of International and Comparative Law**, vol. XII, no: 3, 1963, s. 1029–1030.

¹⁰³¹ Habiburrahman, “Problems for Orphaned”, s. 217, 221; Tanzilurrahman, “Succession”, s. 340; Dağistânî, **a.g.e.**, s. 144; Kulay, **a.g.e.**, s. 72–73, 76–81; Anderson, “Recent Reforms”, s. 357; Arı, **a.g.e.**, s. 268.

¹⁰³² Habiburrahman, “Problems for Orphaned”, s. 221. Habiburrahman, konuyla ilgili mirasbırakanın kızı ile oğlunun kızını bıraktığında, halefiyetle kızın üçte bir oğlun kızının üçte iki hisse alacağını belirterek bu durumu adaletsiz ve gayr-i mantıkî bir durum olarak nitelendirmektedir. Bk. **a.e.**, s. 217. Vâcip Vasiyete ilişkin de, benzer şekilde mirasbırakanın iki oğlu, bir kızı ile oğlunun kızını bıraktığı meselede oğlun kızının kız çocuktan fazla hisse aldığı dolayısıyla adaletsiz paylaşımına sebep olduğu belirtilerek tenkit getirilmiştir. Ayrıntı için bk. Gablân, **a.g.e.**, s. 61; Arı, **a.g.e.**, s. 268.

Kız (Fatma)	1X	1X
Kızın oğlu (Hava'nın oğlu Ali)	1X	1X
Kızın kızı (Elif'in kızı Oya)	1X	1X

‘Oğul’, ‘oğlun kızı’, ‘oğlun oğlunun’ birlikte bulunduğu ve ‘kız çocuk’, ‘kızın oğlu’ ve ‘kızın kızının’ cinsiyetlerinin ve yakınlık derecelerinin farklı olmasına rağmen halefiyetle eşit hisse aldığından hareketle taksimin âdil olmadığı idda edilmektedir¹⁰³³. İlk bakışta adaletsizmiş gibi gözükmesine karşın dikkatlice incelendiğinde âdil olduğu mirasçılarının mirasbırakana ulaştıkları kişinin cinsiyetine göre mirasçı olduğu, oğlun çocuklarının mirasbırakana oğulla ulaştıklarından kızın çocuklarına nisbetle iki kat mirasçı oldukları görülmektedir. Oğlun (Ahmet) 2X hisse, oğlun kızının (Mehmet'in kızı Ayşe) 2X hisse almasının görünüşte âdil olmadığı söylenebilmekle birlikte Oğlun (Ahmet) terekenin taksiminden sonra kızını (Elif) bırakarak vefat etmesi hâlinde Mehmet'in kızı Ayşe'nin 2X hisseye mirasçı olduğu gibi Ahmet'in kızı Elif de 2X hisseye mirasçı olacaktır. Dolayısıyla gerçekte akrabalık bağları göz önünde bulundurulduğunda taksimin âdil olduğu hatta asabe bi-gayrihi¹⁰³⁴, asabe maa-gayrihi¹⁰³⁵ ve asabe bi-nefsihi¹⁰³⁶ mirasçılıkla ilgili çok sayıda meselenin adâletli şekilde çözüldüğü görülecektir.

(2) Halefiyetin Miras Hukukunda Bulunup Bulunmadığı

Babası veya annesi daha önce ölmüş çocukların anne ve babalarının yerine geçerek halefiyetle mirasçı olmalarının İslâm hukukunda bulunmadığı, Roma ve Hint hukukundan alındığı belirtilmiştir¹⁰³⁷. Aşağıda da görüleceği üzere halefiyet İslâm

¹⁰³³ Habiburrahman, “Problems for Orphaned”, s. 217.

¹⁰³⁴ Asabe bi-gayrihi mirasçılık neticesinde ortaya çıkan âdil olmayan haller için “Oğlun Kızlarının Asabe Bi-Gayrihi Mirasçılıkları” ile “Baba bir Kız Kardeşlerin Asabe Bi-Gayrihi Mirasçılıkları” başlıklı bölümlere bakınız.

¹⁰³⁵ Asabe maa-gayrihi mirasçılık neticesinde ortaya çıkan âdil olmayan haller için “Asabe Maa-Gayrihi Mirasçılıkla İlgili Meseleler” başlıklı bölüme bakınız.

¹⁰³⁶ Asabe bi-nefsihi mirasçılıkla ilgili ortaya çıkan meseleler için “Asabe Bi-Nefsihi Mirasçılık” başlıklı bölüme bakınız. Dede yetimliği meselesi de bu meselelerden birisidir.

¹⁰³⁷ Tanzilurrahman, “Succession”, s. 342–343.

miras hukukunda asıl olup tâbiînden fûrû hısımların halefiyetle mirasçı yapılmasının yanında, cumhura göre usûl hısımlarla zevi'l-erhâmın mirasçılıklarında ve İmâmiyye mezhebinde çeşitli durumlarda halefiyetle mirasçılık bulunmaktadır¹⁰³⁸. Bu nedenle halefiyet, farklı hukuk sistemlerinde de bulunmasından dolayı gayr-i İslâmî olarak nitelemek haksızlık olacaktır.

i. Fûrû Hısımların Mirasçılıklarında Halefiyet

Tâbiînden Şureyh (v. 78/697)'in mirasbırakanın oğluyla oğlunun oğlunu bıraktığı durumda babasına düşecek kadar hisseyi oğlun oğluna verdiği nakledilmektedir¹⁰³⁹. Ayrıca Abdullah b. Mesûd¹⁰⁴⁰, Şureyh¹⁰⁴¹, Saîd b. el-Müseyyeb (v. 94/713)¹⁰⁴², Tâvus b. Keysân (v. 106/724)¹⁰⁴³ ve Ahmed b. Hanbel'in¹⁰⁴⁴ mirasbırakanın mevlâ'l-atâkasının oğluyla daha önce ölmüş oğlunun oğlunun bulunduğu durumda terekeyi oğul ile oğlun oğlu arasında taksim ettikleri belirtilmektedir. Buna göre mezkûr tâbiîn âlimlerinin görüşüne kıyasla mirasbırakanın oğlu (Ahmet) ile daha önce ölmüş oğlu (Mehmet)'in oğlunu (İkbal) bırakması durumundaki mirasçılıkları tabloda şöyle gösterilebilir:

Tablo-106: (Oğul, ölmüş oğlun oğlu)

	2X
Oğul (Ahmet)	1X
Oğlun oğlu (Mehmet'in oğlu İkbal)	1X

¹⁰³⁸ Faruki, **a.g.e.**, s. 264, 273.

¹⁰³⁹ Mahmasânî, **el-Müctehidûn fi'l-kazâ**, s. 154; Arı, **a.g.e.**, s. 268.

¹⁰⁴⁰ el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 328, 329.

¹⁰⁴¹ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 119; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 328, 329.

¹⁰⁴² es-Sahnûn, **a.g.e.**, C.II, s. 586; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 119.

¹⁰⁴³ **a.g.e.**, C.VIII, s. 119; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 328, 329, 330.

¹⁰⁴⁴ **a.g.e.**, s. 328, 329.

ii. Usül Hısımların Mirasçılıklarında Halefiyet

Miras hukukunda baba bulunmadığında babanın babası olan dedenin babanın hissesini almasından¹⁰⁴⁵ hareketle usül hısımların mirasçılıklarında halefiyet bulunduğu belirtilerek fûrû hısımların mirasçılıkları usül hısımlara kıyas edilmektedir¹⁰⁴⁶. Usül hısımlardan yalnızca babanın babası olan dedenin mirasçılığında halefiyet bulunmayıp¹⁰⁴⁷ annenin annesi olan ninenin mirasçılığında da halefiyet bulunmaktadır. İbn Abbâs (v. 68/687)¹⁰⁴⁸, Tâvus (v. 106/724)¹⁰⁴⁹ ve İbn Hazm (v. 456/1064)'ın¹⁰⁵⁰ da kabul ettiği uygulamada annenin annesi olan nine, anne bulunmadığında annenin alacağı üçte bir veya altıda birlik hisseyi almaktadır¹⁰⁵¹.

Carroll, babanın babasının mirasçılığının oğlun oğlunun mirasçılığına benzetilmesini kıyas maa'l-fârik (ortak vasfi taşımayana kıyas) olarak nitelendirerek babanın babasının baba bulunmadığında en yakın asabe olarak mirasçılığının, oğul olmadığında oğlun oğlunun en yakın asabe olarak mirasçılıklarının birbirlerine

¹⁰⁴⁵ Cumhura göre baba bulunmadığında dede birkaç istisna haricinde baba gibi mirasçı olarak onun hissesini alır. Bk. el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, 100, 109 vd., 121; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, 144; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, 20, 65; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, 86, 117; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, 354; el-Cürçânî, **a.g.e.**, s. 16; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, 326; el-Megilî, **a.g.e.**, s. 268, 279; Sıbtü'l-Mardîni, **Şerhu'l-füsûl**, C.I, 268; Ebû Zehre, **Ahkâmü't-terekât**, s. 134.

¹⁰⁴⁶ İlgili bölümde zikredilen MFLO'nun gerçekesi hükmündeki raporun mirasla ilgili bölümü için bk. Faruki, **a.g.e.**, s. 262; Serâjuddîn, **a.g.e.**, s. 82-83; "Women's Rights", s. 33.

¹⁰⁴⁷ Mirasbırakanın dedeyle anneyi bıraktığı meselede cumhurun uygulaması şöyle gösterebiliriz:

Tablo-107: (Dede ve anne)

		3X
Dede (babanın babası)	2/3 (Kalanı alır)	2X
Anne	1/3	1X

Burada anne ile birlikte baba bulunmuş olsaydı yine terekeyi cumhura göre ikili birli paylaşacaklardır. Bu meselede dede babanın terekeden alacağı hisseyi halefiyetle aldığı açıkça görülmektedir.

¹⁰⁴⁸ el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 110; İbn Hazm, **el-Muhalla**, C.IX, s. 272; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 453; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 167; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 54; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 75; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 397; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 399; el-Cürçânî, **a.g.e.**, s. 32.

¹⁰⁴⁹ İbn Hazm, **el-Muhalla**, C.IX, s. 272; el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 110.

¹⁰⁵⁰ İbn Hazm, **el-Merâtibü'l-icmâ**, s. 101; **el-Muhallâ**, C.IX, 272; ed-Demîrî, **a.g.e.**, C.VI, s. 135.

¹⁰⁵¹ Mirasbırakanın annesinin annesi olan nineyle babasını bıraktığı durumda İbn Abbâs, Tâvus ve İbn Hazm'ın uygulamasını tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo-108: (Annenin annesi ve baba)

		3X
Annenin annesi (nine)	1/3	1X
Baba	2/3	2X

Burada annenin annesi babadan bir derece daha uzakta olmasına rağmen kendisinin mirasbırakana ulaştığı anne olmadığı için onun gibi mirasçı olmuştur. Bir diğer ifâdeyle onun hissesi kadarını almıştır. Ayrıntı için, "Ninenin Mirasçılığının Altıda Birle Sınırlandırılması" başlıklı bölüme bakınız.

benzetilebileceğini söylemektedir¹⁰⁵². Carroll'un, asabeliğin İslam miras sisteminin temeli olduğu ön kabulünden hareketle bu ifâdeleri kullandığı, mirasbırakana ulaşılan akrabalık bağına göz ardı ettiği anlaşılmaktadır.

Pakistanlı âlim Kulay da, usûl hısımların halefiyetle mirasçılıklarına kıyas edilmesinin miras sisteminin yanlış anlaşılmasından kaynaklandığını belirtmektedir. Dedenin oğluyla oğlunun oğlunu bıraktığı halle torunun dedesiyle oğlunu bırakması halleri arasında benzerlik kurularak ikincisinde dedenin torununa mirasçılığından hareketle torunun da dedeye mirasçı olacağını söylendiğini ancak karşılıklı mirasçılığın bazen mümkün olmadığını söylemektedir¹⁰⁵³. Kulay'ın belirttiği mirasbırakanın amcalarıyla dedesini bıraktığı meselede dede, baba bulunmadığından onun yerine geçerek amcayı hacbetmektedir. Dedenin oğluyla oğlunun oğlunu bıraktığı mesele ise fûrû hısımlarla ilgili dede yetimliğinin ortaya çıktığı haldir. İkincisi torunun dedesini bıraktığı hal ile dedenin torununu bıraktığı hal olup her ikisi de halefiyetle mirasçı olmaktadır. Üçüncüsü mirasbırakanın babasıyla dedesini, oğluyla oğlunun oğlunu bıraktığı mesele olup Kulay burada her ikisinin de mirasçı olamadığını söylemektedir. Babanın bulunmasıyla babanın babası olan dedenin, oğul bulunduğu oğlun fûrûsu olan oğlun mirasçı olamaması tabîdir. Burada problem oğlun, fûrûsu olmayan oğlun oğlunu mirasçılıktan engellemesidir. Kişinin mirasbırakana kendisiyle ulaşmayan birisini hacbetmesi farklıdır.

¹⁰⁵² Carroll, "Orphaned Grandchildren", s. 412.

¹⁰⁵³ Torunun dedeye mirasçı olamadığı gibi dedenin de toruna mirasçı olamadığı durumların olduğunu belirten Kulay, dede ile torunun mirasçılıklarına ilişkin farklı durumların dikkate alınmadığını söyleyerek muhtemel durumları, 1- Torun amcalarıyla dedesini bıraktığı meselede dede mirasçı olur. Dede, oğluyla ölmüş oğlunun oğlunu bıraktığı meselede torun mirasçı olamaz. 2- Torun dedesini, dedenin ise torununu bıraktığı iki halde de birbirine mirasçı olurlar. 3- Torunun babasıyla dedesini bıraktığı, dedenin oğluyla oğlunun oğlunu bıraktığı iki meselede de birbirine mirasçı olamazlar, şeklinde belirtmektedir. Ayrıntı için bk. Kulay, **a.g.e.**, s. 66.

iii. Zevi'l-erhâm Hısımların Mirasçılıklarında Halefiyet

Ehl-i tenzil¹⁰⁵⁴ olarak isimlendirilen âlimlerin tamamıyla ehl-i karabet¹⁰⁵⁵ olarak isimlendirilen gruptan Ebû Hanife (v. 150/767)'nin meşhur görüşüne¹⁰⁵⁶ ve İmâm Muhammed (v. 189/805)'e¹⁰⁵⁷ göre zevi'l-erhâm hısımlar mirasbırakana ulaştıkları kişilerin yerine geçerek halefiyetle mirasçı olurlar. Ebû Yusuf (v. 182/798)'a¹⁰⁵⁸ göreyse zevi'l-erhâm hısımlar, halefiyetle değil de derece ve cinsiyetleri dikkate alınarak mirasçı olurlar. Zevi'l-erhâm hısımların halefiyetle mirasçı olacaklarını kabul edenlerin uygulamasına kızının oğlunun kızı ile kızının kızının oğlunu bıraktığı durum örnek gösterilebilir. Kızının oğlunun kızı mirasbırakana kızın oğluyla ulaştığından üçte iki, kızın kızının oğlu mirasbırakana kızın kızıyla ulaştığından üçte bir hisse alır¹⁰⁵⁹. Terekenin taksimi tabloda şöyle gösterilebilir.

¹⁰⁵⁴ Kişinin mirasbırakana ulaştığı kişinin yerine geçerek onun gibi mirasçı olacağını kabul eden Alkame (v. 62/682), Şa'bî (v. 103/721), Mesrûk (v. 63/682) ve Hanbelilerle Mâlikî ve Şâfiî mezhebinden zevi'l-erhâmın mirasçılığını kabul edenlerin oluşturduğu gruba ehl-i tenzil denilmektedir. Ayrıntı için bk. el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 174-175; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXX, s. 4; el-Cüveynî, **a.g.e.**, C.IX, s. 200-201; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 85 vd.; Bilmen, **a.g.e.**, C.V, s. 282-283; Hamza Aktan, **Mukayeseli İslâm Miras Hukuku**, Işık Akademi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 226.

¹⁰⁵⁵ Aynı derecede bulduklarında kişiyi mirasbırakana ulaştığı hısmın yerine koyarak mirasçı yapmalarına karşın ölene yakın olanı diğerlerine tercih eden Hasan b. Ziyâd dışındaki Hanefî fukahasının oluşturduğu grub ehl-i karâbet olarak isimlendirilmektedir. Ayrıntı için bk. el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 174-175; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXX, s. 4; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 86, 89; Bilmen, **a.g.e.**, C.V, s. 282-283; Aktan, **a.g.e.**, s. 227.

¹⁰⁵⁶ el-Habrî, **a.g.e.**, s. 333; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXX, s. 6-7; Bilmen, **a.g.e.**, C.V, s. 288.

¹⁰⁵⁷ eş-Şeybânî, **el-Asl**, Süleymaniye Ktp, Cârullah, nr. 576, vr. 386a-387b; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXX, s. 6 vd.; el-Cüveynî, **a.g.e.**, C.IX, s. 204; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 333; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 95-96; Bilmen, **a.g.e.**, C.V, s. 289; Dinshah Fardunji Mulla, **Principles of Mahomedan Law**, ed. Mian Khurshid A Nasim, Mansoor Book House, 1987, s. 98-100; Faruki, **a.g.e.**, s. 265.

¹⁰⁵⁸ Ebû Yusuf'a göre, zevi'l-erhâm hısımların mirasçılığında, mirasbırakana ulaştıkları kişilerin cinsiyetleri dikkate alınmaksızın kendi cinsiyetleri dikkate alınarak tereke aralarında ikili birli taksim edilir. Ayrıntı için bk. es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXX, s. 6, 8; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 95-96; Bilmen, **a.g.e.**, C.V, s. 288. el-Habrî (v. 476/1083), Ebû Yusuf'un rahim sahibi hısımların mirasçılığında mirasbırakana ulaştıkları kişinin yerine geçerek mirasçı olması olan tenzili kabul ederek mirasçı yaptığı ancak bu görüşünden döndüğü de nakledilmektedir. Bk. el-Habrî, **Kitâbü't-telhis**, s. 333.

¹⁰⁵⁹ Aynı örnek için bk. es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXX, s. 8; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 95; Bilmen, **a.g.e.**, C.V, s. 289; Mulla, **a.g.e.**, s. 98-100

Tablo-109: (Kızın oğlunun kızı, kızın kızının kızı)

		3X
Kızın oğlunun kızı (Ayşe'nin oğlu Ahmet'in kızı Fatma)	2X	2X
Kızın kızının kızı (Ayşe'nin kızı Emel'in kızı Havva)	1X	1X

iv. İmâmiyye Mezhebinde Halefiyet

İmâmiyye mezhebinde mirasçıların mirasbırakanla uzaklıklarının aynı derecede bulunmalarında hısımların mirasçılıkları köke göre (*per stirpes*), yani mirasbırakana ulaştığı kişinin yerine geçerek halefiyetle olmaktadır¹⁰⁶⁰. Buna aşağıdaki örneği verebiliriz:

Örnek: Mirasbırakan, oğlunun (Ahmet) oğlu (İkbal) ile oğlunun kızını (Ayşe), oğlunun (Arif) oğlu (Aydın), oğlun (Ali) kızı (Hava), oğlun (Fatih) iki oğlunu (Osman ve Orhan) bıraktığı meselede İmâmiyye mezhebine göre tereke dört hisseye ayrılmaktadır. Daha önce ölmüş oğlun hayattaki çocukları mirasbırakana ulaştıkları kişinin yerine geçerek mirasçı olacaklardır¹⁰⁶¹. Meseleyi tabloda şöyle gösterebiliriz:

¹⁰⁶⁰ Faruki, **a.g.e.**, s. 265; Habiburrahman, “Problems for Orphaned”, s. 212, 217, 218; Anderson, “The Islamic Law of Inheritance”, s. 69.

¹⁰⁶¹ Carroll, İmâmiyye mezhebinde halefiyetle mirasçılık olduğunu belirttikten sonra bu örneği vermektedir. Bk. Carroll, “Orphaned Grandchildren”, s. 412-413. İmâmiyye mezhebinin benzer uygulama ve örnekler hakkında bk. el-Küleynî, **a.g.e.**, C.VII, s. 88-90; Sadûk, **Men lâ yahdurühü'l-fakîh**, C.IV, s. 196-197; en-Necefî, **Cevâhirü'l-keîâm**, C.XXXIX, s. 115-117;

Tablo–110: (Oğlun oğlu ile kızı, oğlun oğlu, oğlun kızı, oğlun iki oğlu)

	24X	
Oğlun (Ahmet) oğlu (İkbal) ile kızı (Ayşe)	6X	Oğul (İkbal): 4X
		Kız (Ayşe): 2X
Oğlun (Arif) oğlu (Aydın)	6X	6X
Oğlun (Ali) kızı (Hava)	6X	6X
Oğlun (Fatih) iki oğlu (Osman ve Orhan)	6X	Osman: 3X
		Orhan: 3X

(3) Halefiyetin Kur'an'ın Miras Hükümlerine Aykırı Olması

Halefiyetle mirasçılık kızın çocuklarının zevi'l-erhâm hısımların kapsamından çıkarılmaları ile yakındaki hısmın uzaktakini hacbedeceği al-akrabu fe'l-akrab kuralının Kur'an'daki miras hükümlerine aykırı olduğu gerekçesiyle tenkit edilmektedir¹⁰⁶².

a. Mirasbırakanın oğluyla, kızının oğlunu bıraktığı meselede, oğlun üçte iki, kızın oğlunun üçte bir almasıyla zevi'l-erhâm kızın çocuklarının asabe veya ashâbü'l-ferâiz olan oğlun çocuklarıyla bir tutulmasının miras hukukunun yapısının bozulmasına sebebiyet verdiği belirtilmektedir¹⁰⁶³.

Tanzilurrahman, Kur'an'da “*Allah çocuklarınız (veledleriniz) hakkında emrediyor...*”¹⁰⁶⁴ âyetindeki “veled” lafzının şer'an ve lügat olarak hakiki anlamda kız ve erkek çocuklarını, mecazen de oğlun çocuklarını kapsadığını, zevi'l-erhâm kızın çocuklarını “veled” saymanın Kur'an'ın hükmüne aykırı olacağını

¹⁰⁶² Tanzilurrahman, “Succession”, s. 323; Dağıştânî, a.g.e., s. 159; Derâdike, a.g.e., s. 357, 358; Kulay, a.g.e., s. 68–72.

¹⁰⁶³ Habibur Rahman, “Problems”, s. 213, 218; Derâdike, a.g.e., s. 356, 357; Kulay, a.g.e., s. 75–76; Carroll, “Orphaned Grandchildren”, s. 416; Chowdhury, a.g.e., s. 381–384.

¹⁰⁶⁴ en-Nisâ 4/11.

belirtmektedir¹⁰⁶⁵. Kulay kızın çocuklarının halefiyetle mirasçılıklarını, Allah'ın koyduğu sistemden sapma olarak nitelendirerek kızın çocuklarının zevi'l-erhâm olduğu halde kız çocuk gibi, oğlun kızının da oğul gibi mirasçı yapılmasının ashâbü'l-ferâiz, asabe ve zevi'l-erhâm şeklindeki miras sistemini bozduğunu söylemektedir¹⁰⁶⁶. Chowdhury da, zevi'l-erhâm olan kızın çocuklarının neseplerinin babalarına ait olduğunu, anneleriyle neseplerinin olmadığını, oğlun çocuklarının ise ashâbü'l-ferâiz veya asabe olduklarını belirterek halefiyetle kızın çocuklarının ashâbü'l-ferâiz yapılmasının diğer mirasçıların hisselerini azaltacağını iddia etmektedir¹⁰⁶⁷.

Tanzilurrahman'ın miras âyetlerindeki “veled” lafzıyla hakiki anlamda kız ve erkek çocukların mecâzen oğlun çocuklarının kastedildiği, kızın çocuklarının veled lafzına dâhil olmadığı görüşüne katılmıyoruz. Kur'an'da mirasla ilgili hükümler başta olmak üzere veled lafzının kız ve erkek çocukları kapsadığı gibi veledin oğlun çocuklarını mecâzen kapsamına alırken kızın çocuklarını dışarıda bıraktığına ilişkin de herhangi bir karine ve delil bulunmamaktadır¹⁰⁶⁸. Sünnî fıkıh mezheplerinde kızın çocukları zevi'l-erhâm kabul edilirken İmâmiyye mezhebinde kızın çocuklarının ashâbü'l-ferâiz mesabesinde görülmesi dönemin siyâsi hadiselerinin¹⁰⁶⁹ ve Hişam Gablan'ın da belirttiği gibi Arap geleneğinin etkisinin neticesidir¹⁰⁷⁰.

Kulay, kızın çocuklarının zevi'l-erhâm oldukları ile hısımların ashâbü'l-ferâiz, asabe ve zevi'l-erhâm şeklinde ayrılımlarının Allah'ın emri olduğunu ön şart kabul ederek kızın çocuklarının halefiyetle mirasçılıklarını Allah'ın emrine muhalefet olarak algılamaktadır. Faruki'nin de belirttiği gibi kızın çocuklarının ashâbü'l-ferâiz yapılmasının Allah'ın emrine muhalefet olduğunu söylemeden önce kızın çocuklarının zevi'l-erhâm olacaklarına ilişkin Allah'ın bir emri ya da ilgili bir

¹⁰⁶⁵ Tanzilurrahman, “Succession”, s. 323–333. Veledin veledinin, hakikaten ya da mecâzen mi “veled” olduğu, buna oğlun veledi gibi kızın veledinin de dâhil olup olmadığı, bir lafzın hakikî ve mecaz olarak iki anlamda kullanılıp kullanılmayacağı tartışılmıştır. İlgili tartışmalar için bk. İbnü's-Salâh, **Şerhü müşkili'l-vasît**, C.IV, s. 335.

¹⁰⁶⁶ Kulay, **a.g.e.**, s. 76.

¹⁰⁶⁷ Chowdhury, **a.g.e.**, s. 381-383.

¹⁰⁶⁸ Ayrıntı için, “Veled Meselesi” başlıklı bölüme bakınız.

¹⁰⁶⁹ Ayrıntı için, “Kızın Çocuklarının Mirasçılıkları: Asabe-Siyâset İlişkisi” başlıklı bölüme bakınız.

¹⁰⁷⁰ Gablân, **a.g.e.**, s. 63.

delil olup olmadığına bakmak gerekmektedir¹⁰⁷¹. Bu konuda şer’î delil bulunmayıp kızın çocukları, neseben babalarına bağlı olarak onlara mirasçı olmalarından hareketle zevi’l-erhâm kabul edilerek veled sayılmamaktadır¹⁰⁷².

b. Mirasbırakana yakın asabenin uzaktakini hacbetmesi şeklindeki al-akrabu fe’l-akrab kuralının Allah’ın emrinin olduğu belirtilerek halefiyet tenkit edilmektedir.

Tanzilurrahman, “ للرجال نصيب مما ترك الوالدان والأقربون وللنساء نصيب مما ترك الوالدان والأقربون , *Anne, baba ve akrabaların bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır. Anne, baba ve akrabaların bıraktıklarından kadınlara bir pay vardır.*”¹⁰⁷³

âyetindeki “*akrabûn*” lafzının mirasbırakana yakın hısımların mirasçılığı anlamına geldiğini, mirasçı olamayan hısımları da kapsayan tüm akrabalar anlamına gelmediğini söylemektedir¹⁰⁷⁴. Tanzilurrahman’ın görüşüne burada katılmakla birlikte âyetin, mirasçıların kişi başına (*per capita*) mirasçı olunacağı, dolayısıyla oğul varken kendisiyle mirasbırakana ulaşmayan oğlun oğlunun hacbolmasına delil olmadığı kanaatindeyiz.

Chowdhury da, “ اولوا الارحام بعضهم اولى ببعض فى كتاب الله , *Allah’ın kitabınca, kan akrabaları birbirlerine daha layıktırlar*”¹⁰⁷⁵ âyetinin ashâbü’l-ferâiz ve asabe hısımların zevi’l-erhâmdan öncelikli olduğuna delil olduğunu, halefiyetin Allah’ın hükmüne muhalefet olacağını belirtmektedir¹⁰⁷⁶. Miras âyetlerinde asabe, ashâbü’l-ferâiz ve zevi’l-erhâm ayrımı bulunmadığı gibi mezkûr âyette de, ashâbü’l-ferâiz ve asabe hısımların zevi’l-erhâmdan öncelikli olduğuna ilişkin karine olmayıp¹⁰⁷⁷, müfessirlerin de belirttiği gibi âyet, mirasçılığın akrabalıkla olacağını delildir¹⁰⁷⁸. Âyetin, kızın çocuklarının zevi’l-erhâm olduğuna ve zevi’l-erhâmın mirasçılığının da ashâbü’l-ferâiz ve asabe hısımların mirasçılıklarından sonra geldiğine delil alınması da oldukça zorlama gözükmektedir.

¹⁰⁷¹ Faruki, **a.g.e.**, s. 262, 263.

¹⁰⁷² Ayrıntı için, “Kızın Çocuklarının Mirasçılıkları: Asabe-Siyâset İlişkisi” başlıklı bölüme bakınız.

¹⁰⁷³ en-Nisâ 4/7.

¹⁰⁷⁴ Tanzilurrahman, “Succession”, s. 323–333.

¹⁰⁷⁵ el-Enfal 8/75.

¹⁰⁷⁶ Chowdhury, **a.g.e.**, s. 382.

¹⁰⁷⁷ Ashâbü’l-ferâiz, asabe ve zevi’l-erhâm şeklinde hısımların kategorilere ayrılmalarına ilişkin, “Hısımların Asabe, Ashâbü’l-ferâiz ve Zevi’l-erhâm Olarak Sınıflandırılması” başlıklı bölüme bakınız.

¹⁰⁷⁸ Bk. et-Taberî, **et-Tefsîr**, C.XI, s. 301; ez-Zemahşerî, **el-Keşşâf**, C.II, s. 170.

Faruki, bizim de görüşüne katıldığımız şekilde, yakındaki hısmın uzaktakini hacbetmesinin klasik fıkihta çok sayıda istisnası bulunduğunu, istisnalara bakıldığında bu kuralı fūrû hısımlarla ilgili de hayli hayli uygulamamak gerekeceğini aşağıdaki gibi açıklamaktadır:

“Yakındaki hısmın uzaktakini hacbedeceği al-akrabu fe’l-akrab kuralının klasik fıkihta çok sayıda istisnası bulunmaktadır. İlki, annenin annesi terekenin 1/6’sını, baba 5/6’sını almakta, annenin annesi babadan uzakta bulunmasına karşın onunla hacbolmamaktadır¹⁰⁷⁹. İkincisi, kız çocuk (A) ile onun daha önce ölmüş erkek kardeşinin oğlu (B) bulunduğu durumda (A) mirasbırakana daha yakın olmasına karşın (B)’yi hacbetmemekte, (A)’nın farz hisse olarak 1/2 almasından sonra kalan 1/2’yi (B) almaktadır¹⁰⁸⁰. Mirasbırakanın kızıyla oğlunun kızı veya ilâ nihâye oğlunun oğlunun kızı bulunduğu da al-akrabu fe’l-akrab kuralı uygulanmamaktadır. Kız çocuk ilâ nihâye oğlun kızından daha yakın olmasına karşın birlikte mirasçı olabilmektedirler¹⁰⁸¹. Üçüncü örnek, anne baba bir kardeşler anne bir

¹⁰⁷⁹ İbn Abbâs, Tâvus ve İbn Hazm’a göre ise annenin annesi olan nine ile baba birlikte bulunduğu nine, terekenin üçte birini, babaysa üçte ikisini almaktadır. Bk. el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 110; İbn Hazm, **el-Muhalla**, C.IX, s. 272; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 167; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 54; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 75; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 32. Babanın, mirasbırakana daha yakında olmasına karşın anenin annesini al-akrabu fe’l-akrab kuralına göre hacbetmediğini tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo-111: (Annenin annesi, baba)

	Hanefî-Şâfiî-Mâlikî-Hanbelî (Cumhur)		İbn Abbâs, Tâvus, İbn Hazm	
		6X		6X
Annenin annesi	1/6	1X	1/3	2X
Baba	5/6	5X	2/3	4X

¹⁰⁸⁰ Cumhurun uygulamasını tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo-112: (Kız çocuk, erkek kardeşin oğlu)

		2X
Kız çocuk	1/2	1X
Erkek kardeşin oğlu	Kalanı alır	1X

Burada kız çocuk mirasbırakana daha yakın olmasına karşın al-akrabu fe’l-akrab kuralına göre kardeşin oğlunu cumhura göre hacbedememektedir. İmâmiyye mezhebiyle İbn Abbâs’ın görüşünün kardeşlerin çocukla bulunduğu mirasçı olamayacağı şeklinde olduğu görülmektedir. Ayrıntı için “Asabe Maa-Gayrihi Mirasçılık” başlıklı bölüme bakınız.

¹⁰⁸¹ Mirasbırakanın kız çocuğuyla oğlunun kızını bıraktığı meselede cumhura göre kız çocuk terekenin yarısını aldıktan sonra altıda birini oğlun kızı almaktadır. Bu durumu da tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo-113: (Kız çocuk, oğlun oğlunun kızı)

		6X	6X
Kız çocuk	½	3X + 3X/2	9X/2
Oğlun oğlunun kızı	1/6	1X + 3X/6	9X/6

Burada cumhura göre kız çocuk yarım hisse oğlun oğlunun kızı altıda bir hisse almıştır. Kalan ise hisse sahiplerine hisseleri oranında redd yapılmıştır. Oğlun kızının yanında kendisini asabe yapacak oğlun oğlu veyâ daha aşağı derecede oğlun oğlu bulunduğu daysa kalanı ikili birli paylaşmaktadırlar. Ayrıntı için, “Asabe Bi-Gayrihi Mirasçılık” başlıklı bölüme bakınız. Habiburrahman da, kız çocuğun daha önce babası ölmüş oğlun oğlunu terekeden hacbedemediği örneğini vermektedir. Bk. Habiburrahman, “Problems for Orphaned”, s. 217.

kardeşleri hacbetmemektedir. Mirasbırakanın annesini, iki anne baba bir kız kardeşiyle anne bir kız veya erkek kardeşini bıraktığında anne terekenin 1/6'sını, iki öz kız kardeş 2/3'ünü, anne bir kız veya erkek kardeş ise 1/6'sını almaktadır.¹⁰⁸²

(4) Peygamber (sav)'in Sünnetine Aykırı Olması

Kızın çocuklarının zevi'l-erhâmın kapsamından çıkartılması, Peygamber (sav)'in sünnetine aykırı olduğu belirtilerek tenkit edilmiştir¹⁰⁸³. Tanzilurrahman, *“Hisse sahiplerine hisselerini veriniz, geride kalan en yakın erkeğindir”*¹⁰⁸⁴ rivâyetinin hisseleri belirli mirasçılardan kalanı yakınlığa göre asabe hısımlara verilmesini gerektirdiğini, rivâyette oğlun toruna nispetle, amcanın da yeğene nispetle daha yakın olduğunun belirtildiğini söylemektedir¹⁰⁸⁵. Faruki de bizim katıldığımız şekilde, bu rivâyetin gerek kızın çocuklarını gerekse oğlun çocuklarını mirasçı yapmamaya delil olamayacağını, oğul varken o oğlun çocuklarının, kız varken o kızın çocuklarının mirasçı olamamasına delil olurken başkasının çocuğunu terekeden engellemeye delil olamayacağını belirtmektedir¹⁰⁸⁶. Bayındır da, rivâyetteki hisse sahiplerinden anne, karı ve koca gibi hısımlara hisselerinin verilmesinin, en yakın erkekle de anneye hissesini verdikten sonra kalanın babaya verilmesinin kastedildiğini, al-akrabu fe'l-akrab kuralıyla aynı derecedeki hısımlardan erkeğin mirasçı olurken kadının hacbolmasına ve kişinin fûrûsu olmayan yeğeni gibi hısımları hacbetmesine delil olamayacağını söylemektedir¹⁰⁸⁷.

¹⁰⁸² Faruki, **a.g.e.**, s. 264. Bu meselede cumhurun uygulaması tabloda şöyledir:

Tablo-114: (Anne, iki öz kız kardeş, öz veya baba bir erkek kardeş)

		6X
Anne	1/6	1X
İki anne baba bir kız kardeş	2/3	4X
Anne bir kız veya erkek kardeş	1/6	1X

Görüldüğü gibi gerek anne, mirasbırakana anne bir kardeşlerden daha yakın olmasına rağmen cumhura göre onu hacbetmemiş, öz kardeşler de anne bir kardeşi hacbetmemişlerdir. Habiburrahman'da “al-akrabu fe'l-akrab” kuralının her zaman uygulanmadığını belirterek buna mirasbırakanın kız çocuğuyla oğlunun çocuklarını bıraktığı örneği vermektedir. Bk. Habiburrahman, “Problems for Orphaned”, s. 211.

¹⁰⁸³ Tanzilurrahman, “Succession”, s. 323–333; Kulay, **a.g.e.**, s. 70–72.

¹⁰⁸⁴ Rivâyette ilgili ayrıntı için, “Asabe Yoluyla Mirasçılığa İlişkin Deliller” başlıklı bölüme bakınız.

¹⁰⁸⁵ Tanzilurrahman, “Succession”, s. 323–333.

¹⁰⁸⁶ Faruki, **a.g.e.**, s. 263.

¹⁰⁸⁷ Ayrıntı için bk. Bayındır, “Miras Hükümleri (Ferâiz)”, (Yayına Hazır Makale), s. 10.

Peygamber (sav)’den nakledilen rivâyetlerde onun hısımları mirasbırakana ulaştığı kişinin yerine koyarak mirasçı yaptığı anlaşılmaktadır. ez-Zührî’den nakledilen bir rivâyet, “العمة بمنزلة الأب إذا لم يكن بينهما أب والخال بمنزلة الأم إذا لم تكن بينهما أم”, *Hala, kendisiyle arasında kimse yoksa baba mesabesinde. Dayı da kendisiyle arasında kimse bulunmuyorsa anne mesabesinde.*”¹⁰⁸⁸ Dolayısıyla halefiyet uygulamasının Peygamber (sav)’in sünnetine aykırı olması bir yana bizzat onun bu şekilde uygulamada bulunduğu görülmektedir.

(5) Sahâbe Uygulamasıyla Fukahânın İcmâsına Aykırı Olup Olmadığı

Halefiyet, sahâbenin icmasına aykırı olduğu belirtilerek tenkit edilmiştir¹⁰⁸⁹. Tanzilürrahman, Zeyd b. Sabit’ten, oğul ile birlikte oğlun oğlunun, yakın asabe hısım varken uzaktakinin mirasçı olamayacağına ilişkin rivâyet nakledildiğini, el-Aynî (v. 855/1451)’nin de bu görüş üzerinde icma olduğunu belirttiğini söylemektedir¹⁰⁹⁰. Chowdhury sahabe ve fukahânın icmâ ettiği yakın asabe hısımın uzaktakini hacbedeceği şeklindeki miras hukukunun önemli kuralı olan al-akrabu fe’l-akrab kuralının Kur’an’dan çıkartıldığını belirterek halefiyeti tenkit etmektedir¹⁰⁹¹.

Zeyd b. Sâbit’ten, “Veled bulunmadığında oğlun çocuklarının durumu veled hükmündedir. Erkekleri erkek çocukları gibi kızları kız çocuklar gibi mirasçı olur, onların hacbettiği gibi hacbeder. Oğlun oğlu ile oğul mirasçı olamaz.”¹⁰⁹² şeklinde rivâyet nakledilmektedir. Rivâyette oğul bulunduğu oğlun oğlunun mirasçı olamayacağı belirtilmekte fakat mirasçı olamayacak olanın kendi oğlu mu ya da yeğeni mi olduğuna ilişkin netlik bulunmamaktadır. Mirasbırakanın babasının, babasının babası olan dedesini, annenin ise annenin annesi olan nineyi, babanın baba bir kardeşleri hacbettiğindeki gibi yakındaki hısımın kendisiyle mirasbırakana ulaşan uzak hısımları hacbetmesi miras hukukunda genel kural olduğundan Zeyd b. Sâbit’e

¹⁰⁸⁸ Muhammed b. Hüseyin Ebû Ya’lâ İbnü’l-Ferrâ, *Kitâbü’t-temmâm*, thk. Abdullah b. Muhammed b. Tayyar, Abdülaziz Muhammed Medallah, Dârü’l-Asime, Riyad, 1994, C.II, s. 116. ez-Zührî’den nakledilen rivâyetin benzer metinlerle geçtiği kaynaklar için bk. el-Mâverdü, *a.g.e.*, C.VIII, s. 74; İbn Abdilber, *el-İstizkâr*, C.XV, s. 472; İbn Kudâme, *a.g.e.*, C.IX, s. 85–86. İbn Kudâme, bu rivâyeti Ahmed b. Hanbel’in zikrettiğini belirtmesine karşın elimizdeki el-Müsned’inde rivâyete rastlayamadık.

¹⁰⁸⁹ Kulay, *a.g.e.*, s. 72; Chowdhury, *a.g.e.*, s. 379.

¹⁰⁹⁰ Tanzilürrahman, “Succession”, s. 323–333; Kulay, *a.g.e.*, s. 72.

¹⁰⁹¹ Chowdhury, *a.g.e.*, s. 379–380.

¹⁰⁹² Saïd b. Mansûr, *a.g.e.*, C.I, s. 30; Buhârî, “Ferâiz”, 6; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, C.VI, s. 229.

isnad edilen kavli de, kişinin fūrû hısımlarını hacbedeceği şeklinde anlamak daha isâbetli olacaktır. Aynî (v. 855/1451)'nin Zeyd b. Sâbit'ten nakledilen mezkûr “ ولد الأبناء بمنزلة الولد إذا لم يكن دونهم ولد , oğulların veledi, veled bulunmadığında veled hükmündedir.” rivâyetindeki “ ای إذا لم يكن بينهم وبين ” , onların aşağısında” lafzını “ المیت ولد للصلب , yani kendileri ile mirasbırakan arasında veled olmaması” açıklaması da onun ifâdedeki mirasçı olamayanları kendisiyle mirasbırakana ulaşan hısımlar olduğu şeklinde anladığını göstermektedir.

Sahâbeden İbn Mesûd ile Ömer (ra)'ın, teyzeyi (anneyle mirasbırakana ulaşması hasebiyle) anne gibi, halayı (babayla mirasbırakana ulaşması sebebiyle) baba gibi mirasçı yaptığı belirtilmektedir¹⁰⁹³. İbn Mesûd'dan, “Hala, baba mesâbesindedir, teyze ise anne mesâbesindedir. Erkek kardeşin kızı erkek kardeş mesâbesindedir. Bunun gibi, (daha yakın) rahim sahibi mirasçı hısım yoksa tüm rahim sahibi hısımlar, mirasbırakana ulaştıkları rahim sahibi kişinin yerine geçerek mirasçı olurlar.”¹⁰⁹⁴ şeklinde nakledilen bu rivâyette de, onun açıkça halefiyetle mirasçılığı kabul ettiği görülmektedir. Ali b. Ebî Tâlib'in de rahim sahibi hısımları mirasbırakana ulaştıkları kişinin yerine geçirerek mirasçı yaptığı kaydedilmektedir¹⁰⁹⁵. Dolayısıyla halefiyetin sahabe uygulamasına aykırı olması bir yana onların, hisse sahibi olmayan rahim sahibi hısımları halefiyetle mirasçı yaptıkları anlaşılmaktadır.

(6) Halefiyetin Kişinin Fūrû Hısımlarıyla Sınırlı Kalmayacağı

Halefiyet uygulamasının, mirasbırakanın oğul ve kızı gibi fūrû hısımlarıyla sınırlı kalmayarak ölmüş kişinin karısı, anne ve babasının da terekeden hak iddia edebilecekleri veya haklarının olduğu ileri sürülmektedir¹⁰⁹⁶. Kanaatimizce vâcip

¹⁰⁹³ Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.X, s. 283; İbn Ebî Şeybe, **a.g.e.**, C.XVI, s. 236, 237; İbnü'l-Münzir, **el-İşrâf**, C.IV, s. 399; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 471-473.

¹⁰⁹⁴ es-Sevrî, **Kitâbü'l-ferâiz**, s. 40; Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.X, s. 283; İbnü'l-Münzir, **el-İşrâf**, C.IV, s. 399; Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, C.VI, s. 217.

¹⁰⁹⁵ İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 473; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 85.

¹⁰⁹⁶ Kulay, **a.g.e.**, s. 72; Chowdhury, **a.g.e.**, s. 380-381, 383. Habiburrahman, mirasbırakanın oğlunu (A), oğlunun (B) oğlunu (C) ve eşi (D) ile kızının (E) kızını (F) bıraktığında oğlun (A) 2/3, oğul (B) ile kız (E)'nin 1/3 hisse alacağını belirtmektedir. Daha önce ölmüş oğula (B) düşen 1/3'ün 2/3'ünü (2/9) ise oğlu ile karısının paylaşacağını, buna göre karısının (D)'nin 2/9'un 1/8'i olan 1/36'yı alacağını oğlun oğlu olan (C)'ninde 7/36'yı alması gerektiğini söylemektedir. Bk. Habiburrahman, “Problems for Orphaned”, s. 219-220, 223, 224.

vasiyete ilişkin bu yönde tenkit getirilebilmekle birlikte halefiyetle daha önce ölmüş anne veya babanın karısının kayınbaba veya kayınvalidesine mirasçı olması söz konusu olmayıp bu durum halefiyetle de çelişmektedir. Eşlerin mirasçılık sebepleri akrabalık olmayıp evlilik bağıdır. Karı-koca birbirlerine kan bağıyla akraba olmadıklarından kayınbaba veya kayınvalideye mirasçılıkları söz konusu değildir. Halefiyetle mirasçılık ölmüş kişiyi farazî olarak dirilterek terekeden yaşıyormuş gibi hisse vermek sonrada tekrar öldürüp kendi mirasçılarına terekisini taksim etmek olmayıp terekenin köke göre (*per stirpes*) mirasbırakana ulaştıkları yola uygun olarak taksim edilmesidir.

Halefiyetten kastettiğimiz, oğlun oğlunun kendisiyle mirasbırakana ulaştığı oğul yerine geçmesi, anne ve baba bulunmadığında kendileriyle mirasbırakana ulaşan nine ve dedenin onların yerine geçmesi, kardeşin oğlunun mirasbırakana kendisiyle ulaştığı kardeşin, amca oğlunun kendisiyle mirasbırakana ulaştığı amcanın yerine geçmesi şeklindedir. Dolayısıyla mirasbırakana ulaştığı kişinin yerine geçmesi olan halefiyet ile, ölmüş oğlunun hayattaki karısının, ölmüş kocasının babası (veya annesi) olan mirasbırakana kendisiyle ulaşmadığı kocasının yerine geçerek kayınbabasına / kayınannesine mirasçı olması birbirinden farklıdır.

(7) Mirasçının Terekenin Taksimi Esnasında Hayatta Olması

Ölmüş olan kişiyi farazi olarak diriltip mirasçı yapmanın mirasçılık şartlarına aykırı olduğu belirtilerek tenkit edilmiştir. Chowdhury, mirasçılık için (a) mirasbırakanın ölmüş, (b) mirasçının da hayatta bulunması gerektiğini belirtmektedir. Mirasla ilgili “ للرجال نصيب مما ترك الوالان والاقربون وللنساء نصيب مما ترك الوالان والاقربون , *Erkekler için anne ile babanın ve akrabanın bıraktığından pay vardır. Kadınlar için de anne ile babanın ve akrabanın bıraktığından pay vardır.*”¹⁰⁹⁷ ile “ لكل جعلنا موالى مما ترك الوالان والاقربون” , *Herkes için anne-babanın ve akrabanın bıraktıklarından varisler kıldık.*”¹⁰⁹⁸ âyetlerde “ ما ترك , *geride bıraktığı*” lafzıyla terekenin intikali için mirasbırakanın ölmesi, mirasçının da hayatta

¹⁰⁹⁷ en-Nisâ 4/7.

¹⁰⁹⁸ en-Nisâ 4/33.

bulunmasının şart koşulduğunu belirtmektedir¹⁰⁹⁹. Arı da, dede yetimliğinin sebeplerinden birisi olarak, mirasbırakanın vefatında mirasçının hayatta bulunması şartını zikretmektedir¹¹⁰⁰. Faruki ise halefiyette tekrar diriltme olmadığını, mirasçı olan kişinin terekeye ulaştığı yolla mirasçı olduğunu belirtmektedir¹¹⁰¹. Kanaatimizce de bu tenkit, halefiyetin kişinin mirasbırakana ulaştığı kişi olmadığına onun yerine geçerek mirasçı olması şeklinde anlaşılmasından kaynaklanmaktadır

Sonuç olarak, islâm miras hukukunda tenzîl olarak da ifâde edilen halefiyetin, yani kişinin mirasbırakana ulaştığı kişinin yerine geçerek mirasçı olması çalışmanın çeşitli yerlerinde de görüldüğü gibi birçok miras meselesinde uygulanmaktadır. “*Hisse sahiplerine hisselerini veriniz, geride kalan en yakın erkeğindir.*”¹¹⁰² rivâyeti de Kur’an’daki miras hükümlerine uygun şekilde anlaşıldığı takdirde¹¹⁰³ dede yetimliğiyle alakalı meseleler başta olmak üzere ilgili meseleler ortaya çıkmayacaktır. Kur’an’da, “*للرجال نصيب مما ترك الوالان والأقربون وللنساء نصيب مما ترك الوالان والأقربون*, **Erkekler için anne ile babanın ve akrabanın bıraktığından pay vardır. Kadınlar için de anne ile babanın ve akrabanın bıraktığından pay vardır.**”¹¹⁰⁴ buyrulurken erkeklerle kadınlar arasında – hisseler haricinde- mirasçılık açısından farklılık olmadığı açıkça ortaya konulmaktadır. Aynı şekilde çocukların mirasçılıklarıyla ilgili, “*يوصيكم الله في أولادكم للذكر مثل حظ الأنثيين*, **Allah çocuklarınız arasında ikili birli taksimi emreder**”¹¹⁰⁵ âyetinde gerek çocuklar arasında, gerekse anne tarafından kardeşlerin mirasçılıklarıyla ilgili en-Nisâ 4/12, baba tarafından kardeşlerin mirasçılıklarıyla ilgili en-Nisâ 4/176 âyetinde mirasçılık açısından kadınlarla erkekler arasında ayırım bulunmamaktadır. Miras hükümlerindeki, baba bulunmadığında dedenin baba gibi, anne bulunmadığında annenin annesi olan ninenin anne gibi, çocuklar bulunmadığında baba tarafından kardeşlerin onların yerine geçerek çocuklar gibi, yine çocuklar bulunmadığında anneyle babanın onların yerine geçerek terekeyi ikili birli taksim etmelerinde görüldüğü gibi halefiyet uygulanmakta

¹⁰⁹⁹ Chowdhury, **a.g.e.**, s. 376–379.

¹¹⁰⁰ Arı, **a.g.e.**, s. 255.

¹¹⁰¹ Faruki, **a.g.e.**, s. 263–266.

¹¹⁰² Rivâyetle ilgili ayrıntı için, “Asabe Yoluyla Mirasçılığa İlişkin Deliller” başlıklı bölüme bakınız.

¹¹⁰³ Rivâyetle ilgili farklı görüşlerle rivâyetin Kur’an’ın miras hükümlerine uygun olduğu görüş için, “Asabe Yoluyla Mirasçılığa İlişkin Deliller” başlıklı bölüme bakınız.

¹¹⁰⁴ en-Nisâ 4/7.

¹¹⁰⁵ en-Nisâ 4/11.

ve bunlarda ihtilaf bulunmamaktadır. Kur'an'da miras hükümlerinden sonra, “*Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin size daha yakın olduğunu siz bilemezsiniz.*”¹¹⁰⁶ diye buyrulması da, mirasbırakanın kalanlara göre yakınlığı değil de, kalanların mirasbırakana yakınlıklarının dikkate alınması gerektiğini göstermektedir. Dolayısıyla mezkûr rivâyetten içtihat, geleneğin etkisi veya çeşitli siyâsi hadiselerin de etkisiyle Kur'an'daki miras hükümlerine aykırı şekilde al-akrabu fe'l-akrab kuralını çıkarmak ilgili bölümlerde görüldüğü üzere mirasla ilgili sayısız meselelere sebebiyet vermektedir. Bu durum, gerek miras hükümlerine aykırı “vâcip vasiyet” temelinde yapılan kanunlaştırma hareketleri şeklinde, şer’î temelden yoksun çeşitli kanûnî düzenlemelerle çözülmeye çalışılması gibi ikincil problemlere yol açmasının yanında İslâm miras sistemini de anlaşılabilir, uygulanamaz kabilevî ve ilkel bir hukuk sistemi şeklinde telakki edilmesine de neden olmaktadır.

B. Übüvvet Yoluyla Asabelik

Mirasbırakanın babasının übüvvet yoluyla asabeliği ile babanın babası ile ilâ nihâye babası dedelerin cüdûdetle asabeliği, Hanefî mezhebine uygun olarak übüvvetle dâhil edilerek ele alınacaktır. Mirasbırakanla arasına kadın girmiş annenin babası ile babanın annesinin babası gibi dedelerse zevi'l-erhâm dandır¹¹⁰⁷.

Oğlun veyâ ilâ nihâye oğlun oğlu bulunmadığında babanın übüvvetle asabe olacağı kabul edilmektedir¹¹⁰⁸. Nesepte babanın asıl olduğunu söyleyen İbnü'l-Mecdî (v. 850/1447), “Çünkü baba kapsayıcıdır. O kendisinden sonra gelen amcalarla kardeşler arasında vâsıttadır.”¹¹⁰⁹ derken en-Nevevî (676/1277), oğuldan sonra asabe hısımlar arasında mirasbırakana en yakının baba olduğunu, diğer asabe hısımların babayla mirasbırakana ulaştıklarını söylemektedir¹¹¹⁰. Babanın übüvvetle asabeliğininin, kardeşlerin uhuvvetle asabeliğinden öncelikli olduğuyula, babanın babası olan dedenin, kardeş çocuklarından öncelikli olduğunda, mezhepler arasında

¹¹⁰⁶ en-Nisâ 4/11.

¹¹⁰⁷ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 121; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 165, 174; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 64; el-Kelâbâzî, **a.g.e.**, vr. 22b; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 17; İbn Âbidîn, **Şerhu kalâid**, C.II, s. 208; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.II, s. 16; Ebû Zehre, **Ahkâmü't-terekât**, s. 160.

¹¹⁰⁸ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 115; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 174; el-Gazzâlî, **a.g.e.**, C.IV, s. 338, 347; İbnü'l-Hâim, **el-Füsûl**, s. 74; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 33.

¹¹⁰⁹ İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 437.

¹¹¹⁰ en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 101.

ihtilaf bulunmamakla birlikte¹¹¹¹ Ali b. Ebî Tâlib (v. 40/661)'in kardeş çocuklarıyla dedeyi mirasçı yapmasına¹¹¹² uygun olarak İmâmiyye mezhebinin görüşü de dedeyle kardeş çocuklarının birlikte mirasçı olacakları şeklindedir¹¹¹³. Mâlikî ve Şâfî mezhebindeki genel görüş ise, 'velâ yoluyla asabeliğe mahsus olmak üzere kardeş ve kardeş çocuklarının, babanın babası olan dededen öncelikli olduğu' şeklindedir¹¹¹⁴.

Babanın babası olan dedenin, kardeşlerin asabeliğinden öncelikli olup olmadığına ihtilaf vardır. İhtilafın temeli kanaatimizce dedenin kardeşi hacbedip etmeyeceği şeklindeki sahbâ uygulamasına dayanmaktadır¹¹¹⁵. Hanefî mezhebindeki müftâ bih görüşüne göre oğul veya oğlun oğlu bulunmadığında mirasbırakanın kardeşleri, baba veya ilâ nihâye babanın babasıyla hacbolurlar¹¹¹⁶. Dedenin kardeşleri hacbetmesine Kur'an'da dedenin baba olarak zikredildiği Hac 22/78, Yusuf 12/6,38 âyetleri delil alınmaktadır¹¹¹⁷. İbnü'l-Mecdî (v. 850/1447), dedenin kardeşleri hacbetmesine mirasbırakanın oğluyula bulduklarında altıda bir hisse almaları ile kardeşlerin oğulla hacbolmalarının delil alındığını zikretmektedir¹¹¹⁸.

¹¹¹¹ el-Mâverdü, **a.g.e.**, C.VIII, s. 104; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 65; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 75; Ebû Zehre, **Ahkâmü't-terekât**, 161.

¹¹¹² et-Tahâvî, **Muhtasarü ihtilâf**, C.IV, s. 463; el-Mâverdü, **a.g.e.**, C.VIII, s. 121; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 290, 293; ed-Demîrî, **a.g.e.**, C.VI, s. 156.

¹¹¹³ Numân b. Muhammed, **a.g.e.**, C.II, s. 377-378; Ebû Zehre, **el-Mîrâs inde'l-Caferiyye**, s. 118, 129.

¹¹¹⁴ el-Mâverdü, **a.g.e.**, C.VIII, s. 118; eş-Şîrâzî, **a.g.e.**, C.IV, s. 70; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 479; el-Gazzâlî, **a.g.e.**, C.IV, s. 349; İbnü'l-Hâim, **el-Füsûl**, s. 260; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 331; Sibtü'l-Mardîni, **Şerhu'l-füsûl**, C.II, s. 604; el-Bakarî, **Hâşiye**, s. 67; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 61, 107. Ayrıntı için "Velâ Yoluyla Asabelik" başlıklı bölüme bakınız.

¹¹¹⁵ Sahâbededen Ebû Bekir (v. 13/634), Muâz b. Cebel (v. 17/638), Âişe (v. 58/678), İbn Abbâs (v. 68/687), Abdullah b. Zübeyr (v. 73/697)'in baba olmadığına dedeyi onun yerine koyarak kardeşleri hacbettikleri, Osmân el-Bettî (v. 143/760), Ebû Hanîfe (v. 150/767), İshâk b. Râhûye (v. 238/853), Dâvud ez-Zâhirî (v. 270/883) ve et-Taberî (v. 310/923) gibi fakihlerin de bu görüşte olduğu belirtilmektedir. Ayrıntı için bk. el-Mâverdü, **a.g.e.**, C.VIII, s. 122; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 180; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 434; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 288; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 184-185; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 67-68; el-Gazzâlî, **a.g.e.**, C.IV, s. 347; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 66, 68; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 116; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 499; el-Megîlî, **a.g.e.**, s. 266 vd., 303; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 51.

¹¹¹⁶ es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 174. Babanın babası olan dedeyle kardeşleri birlikte mirasçı yapanlarla ilgili ayrıntı için, "Uhuvvat Yoluyla Asabelik" başlıklı bölüme bakınız.

¹¹¹⁷ el-Mâverdü, **a.g.e.**, C.VIII, s. 122; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 67; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s.499.

¹¹¹⁸ İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 499.

Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerinde dedenin baba gibi mirasçılığı kardeşler olmadığında geçerlidir¹¹¹⁹. Babanın babası veyâ ilâ nihâye babanın babasının nesep asabeliği olan cüdûdet, kardeşlerin uhuvvetle asabelikleriyle aynı derecededir¹¹²⁰. Usûl hısımların asabelikleri übüvvet ve cüdûdet şeklinde ikiye ayrılarak dedeyle kardeşlerin asabelikleri aynı derecede olup Hanefî mezhebinden farklı olarak yalnızca babanın asabeliği übüvvet olarak isimlendirilmektedir¹¹²¹. Übüvvet yoluyla asabe olan hısımları şöyle gösterebiliriz:

Tablo–115: (Übüvvet yoluyla asabe olan hısımlar)

Baba
Babanın babası
Babanın babasının babası
Babanın babasının babasının babası

Baba bulunmadığında mirasbırakanla arasına kadın girmemiş ilâ nihâye babanın babasının asabe olacaklarının, diğer usûl hısımların asabe olmadıklarının kabulü doğal olarak miras hükümlerinin de buna göre oluşmasına sebebiyet vererek diğer bazı çelişkili hallerin ortaya çıkmasına da neden olmaktadır. Çalışmamızın çeşitli yerlerinde değindimiz meseleleri aşağıdaki gibi belirtebiliriz:

1. Ninenin Mirasçılığının Altıda Birle Sınırlandırılması

Ninenin, asabe olan usûl hısımlarla bulunduğu mirasçılığı dedenin asabeliğini ve ashâbü'l-ferâiz hısımların mirasçılıklarının sınırlandırılmasını

¹¹¹⁹ en-Nevevî (v. 676/1277), “فان عدم الاب كان التعصيب للجد ان لم يكن اخ لانه يدلى بالاب ثم اب الجد وان علا”, baba bulunmadığında, eğer kardeşler yoksa asabelik dedenin ve ilâ nihâye dedenindir. Çünkü mirasbırakana baba ile ulaşmaktadır.” Bk. en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 100. İbnü'l-Hâim (v. 815/1412) de, “ثم الاب ثم الجد ما لم يكن أخ”, Baba, sonrada kardeş yoksa dede gelir.” diyerek kardeşin bulunmamasını şart koşmaktadır. Bk. İbnü'l-Hâim, **el-Füsûl**, s. 74. Ayrıca bk. İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 69; eş-Şinşevrî, **Fethü'l-karîb**, C.I, s. 33.

¹¹²⁰ el-Mâverdî, **el-Hâvî'l-kebîr**, C.VIII, s. 122 vd.; el-Gazzâlî, **a.g.e.**, C.IV, s. 347; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 69 vd.; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 100; İbnü'l-Hâim, **el-Füsûl**, s. 74; Sibtü'l-Mardîni, **Şerhü'l-füsûl**, C.I, s. 169, 211.

¹¹²¹ es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 314; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 75.

göstermesi açısından önemlidir. Fakihler arasında annenin annesi, babanın annesi ile bunların anneleri olan ninelerin ashâbü'l-ferâiz olarak mirasçı olmalarında ihtilaf bulunmamakla¹¹²² birlikte babanın babasının annesi olan ninenin mirasçılığıyla mirasçı olacak ninelerin sayısında ve mirasçılıklarının keyfiyetinde ihtilaf edilmiştir¹¹²³. Burada ilgili ihtilaflardan ziyâde ninenin mirasçılığının asabelik açısından keyfiyeti ele alınmakla yetinilecektir.

Şafîî ve Mâlikî mezheplerinin mütekaddimûn görüşüne göre anne bulunmadığında ninenin hissesi altıda birden fazla olamamakta¹¹²⁴, Hanbelî ve Hanefî mezheplerine göre yalnızca redd hâlinde altıda birden fazla olabilmektedir¹¹²⁵. Buna uygun olarak ninenin hissesinin altıda bir olduğunda icmâ edildiği de belirtilmektedir¹¹²⁶.

İbn Hazm (v. 456/1064) bu icmâ iddiâsına karşı çıkararak, ninenin her zaman altıda bir almadığına ilişkin sahâbe ve tâbiünden rivâyetler naklederken¹¹²⁷ İbn Kudâme (v. 620/1223) de ninenin hissesinin altıda bir olduğuna ilişkin İbn Münzir'in icmâ edildiğini söylediğini ancak İbn Abbâs'ın üçte bir de verdiğiine ilişkin rivâyet bulunduğunu söylemektedir¹¹²⁸. Çok sayıda fakih de İbn Abbâs'ın anne

¹¹²² İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 54, 55; el-Megîlî, **a.g.e.**, s. 216; Sıbtü'l-Mardînî, **Şerhü'l-füsûl**, C.I, s. 145. Ninenin mirasçılığı, Kabîsa b. Züeyb'den nakledilen, Ebû Bekir zamanında torunundan hissesini isteyen bir kadının gelmesi üzerine, Ebû Bekir'in sahâbeye sorduğu, Muğîre b. Şube ve Muhammed b. Mesleme'nin Peygamber (sav)'in nineye altıda bir verdiğini söylemeleri üzerine onun da uyguladığı rivâyetine dayandırılmaktadır. Rivâyet için bk. Tirmizî, "Ferâiz", 10; Saîd b. Mansûr, **a.g.e.**, C.I, s. 54; Ebû Dâvud, "Ferâiz", 5; İbn Mâce, "Ferâiz", 3; Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, C.VI, s. 234; el-Hâkim, **a.g.e.**, C.IV, s. 376; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 110. İbn Hazm ise, Kabîsa b. Züeyb'in Ebû Bekir, Muhammed ve Muğîre'den duymadığını söyleyerek çeşitli açılardan tenkit etmektedir. İbn Hazm ayrıca rivâyet sahihse bile ninenin mirasının anne olmadığında altıda birle sınırlı olduğuna delil olmayacağını, ninenin oğulla bulunduğu altıda bir aldığı söylemektedir. Bk. İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 273; ed-Demîrî, **a.g.e.**, C.VI, s. 150

¹¹²³ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 110, 111; İbn Hazm, **el-Muhalla**, C.IX, s. 272 vd.; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 165-166; el-Habrî **a.g.e.**, s. 220; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 54 vd.; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 468 vd.; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 31-32; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 64 vd.

¹¹²⁴ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 110; eş-Şîrâzî, **a.g.e.**, C.IV, s. 85; el-Gazzâlî, **a.g.e.**, C.IV, s. 337; İbnü'l-Mütefennine, **a.g.e.**, s. 71; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 468, 549. Şafîî fakihî İbnü'l-Mecdî (v. 850/1447), avliyye durumunda ninenin hissesinin altıda birden farklı olacağı istisnasını yapmaktadır. Bk. **a.e.**, C.I, s. 418.

¹¹²⁵ es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 148, 192, 193; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 54-55; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 80-81.

¹¹²⁶ İbnü'l-Münzir, **el-İcmâ**, s. 71; **el-İşrâf**, C.IV, s. 333; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 107.

¹¹²⁷ İbn Hazm, **el-Merâtibü'l-icmâ**, s. 101.

¹¹²⁸ İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 54.

bulunmadığında nineyi onun gibi mirasçı yaptığını belirtmektedir¹¹²⁹. Tâbiünden Tâvus (v. 106/724)'un da, İbn Abbas gibi anne olmadığında nineyi anne gibi mirasçı yaptığı belirtilmektedir¹¹³⁰.

İbn Hazm, ninenin, annenin üçte bir hisse alacağı yerde üçte bir, altıda bir hisse alacağı yerde altıda bir alacağını söyleyerek hissesinin altıda bir olduğunda icma edildiğini söyleyenleri yalancılıkla itham ederek, ninenin anne olmadığında onun konumunda olacağına, “*Ölenin çocuğu varsa, anne babasından her birinin terekeden altıda bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yoksa annenin hissesi üçte birdir.*”¹¹³¹ ile “*anne babanızı cennetten çıkardığı gibi*”¹¹³² âyetlerini delil getirmektedir¹¹³³. Kanaatimizce de, anne ile baba arasında, nine ile dede arasında da mirasçılık açısından farklılık bulunmayıp nasıl ki anneye baba terekeyi ikili birli paylaşıyorlarsa dedeyle nine de terekeyi ikili birli paylaşmaktadırlar. Dedeyle ninenin mirasçılığını tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo–116: (Annenin annesi, babanın babası)

	Hanefî, Şâfiî, Mâlikî, Hanbelî	İbn Abbâs, Tâvus, İbn Hazm
Annenin annesi	1/6	1X
Babanın babası	5/6 (Asabelikle kalanı alır)	2X

Nine, dedeyle terekeyi ikili birli paylaşıyorsa ninenin de asabe bi-gayrihi hısımlardan sayılması gerekecekti. Ancak ikili birli taksim miras hükümlerinde genel kural iken, cumhura göre usûl hısımlarda geçerli sayılmayıp¹¹³⁴ nine de asabe kabul edilmeyerek usûl hısımlarda kişinin mirasbırakana ulaştığının yerine geçerek mirasçı olması olan halefiyet de ortadan kalkmaktadır.

¹¹²⁹ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 110; İbn Hazm, **el-Muhalla**, C.IX, s. 272; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 167; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 453; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 75; ed-Demîrî, **a.g.e.**, C.VI, s. 135; es-Setfî, **a.g.e.**, C.II, s. 397; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 339; el-Cürçânî, **a.g.e.**, s. 32.

¹¹³⁰ İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, 272; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, 110.

¹¹³¹ en-Nisâ 4/11.

¹¹³² A'râf 7/27.

¹¹³³ İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 272

¹¹³⁴ Ebû Zehre, **Ahkâmü't-terekât**, s. 160.

2. Annenin Babasının Zevi'l-erhâm Hısımlardan Kabul Edilmesi

Babanın babasıyla mirasbırakanla arasına kadın girmemiş ilâ nihâye babanın babasının asabelikle mirasçı olacağı, dolayısıyla diğer usûl hısımların asabe olamayacaklarının benimsenmesi aşağıda görüleceği üzere mirasbırakanla arasında anne bulunan dedelerin mirasçılıkları problemine neden olmaktadır. Cumhura göre mirasbırakanla arasında anne veya nine gibi kadın bulunan dedeler, fâsit dede (*cedd-i fâsid*) şeklinde isimlendirilerek zevi'l-erhâm kabul edilmektedir¹¹³⁵.

a. Annenin Babasının Mirasçılığı: Mezheplerin Görüşü

Hanefî, Mâlikî, Hanbelî, Şâfiî ve Zâhirî mezheplerine göre anne tarafından dedelerle aralarına anne girmiş baba tarafından dedeler zevi'l-erhâm¹¹³⁶ fakat mirasbırakana anneye ulaşan annenin annesi, annenin annesinin annesi, babanın annesi ve babanın annesinin annesi¹¹³⁷ ashâbü'l-ferâiz hısımlardandır¹¹³⁸. Annenin annesi ile aynı derecede bulunan üstelik erkek olan annenin babasının fâsit dede ve zevi'l-erhâm kabul edilmesinin çelişki oluşturduğu ortadadır. Mirasbırakanın annesinin annesinin annesi ile annesinin babasını bıraktığı meseleyi tabloda şöyle gösterebiliriz:

¹¹³⁵ es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 165; el-Kelâbâzî, **a.g.e.**, vr. 22b.; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 17; İbn Âbidîn, **Şerhu kalâid**, C.II, s. 208; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.II, s. 16.

¹¹³⁶ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 73, 121, 174; İbn Hazm, **el-Muhalla**, C.IX, s. 253; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 165; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 419. Hanefî ve Hanbelî mezheplerine göre annenin babası ile anne tarafından dedeler, ashâbü'l-ferâiz ve asabe bulunmadığında zevi'l-erhâm mirasçı olabilmektedir. Bk. es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXX, s. 2; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 82. Şâfiî, Mâlikî ve Zâhirî mezheplerinin meşhur (özellikle mütekaddimûn dönemi) görüşü zevi'l-erhâmın mirasçı olamayacağı şeklindedir. Bk. el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 73, 121, 174.; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 253; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 55; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 317; el-Megîlî, **a.g.e.**, s. 214.

¹¹³⁷ Dâvud ez-Zâhirî (v. 270/883)'nin babanın annesinin annesini, o öldüğünde kızının oğlu mirasçı olamadığı gerekçesiyle mirasçı yapmadığı belirtilmektedir. Bk. İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 55, 57.

¹¹³⁸ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 110 vd.; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 54, 55, 58; el-Megîlî, **a.g.e.**, s. 216; Sibtü'l-Mardîni, **Şerhü'l-füsûl**, C.I, s. 145 el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 110.

Tablo–117: (Annenin annesinin annesi, annenin babası)

	Hanbelî -Hanefî	Şâfiî-Mâlikî-Zâhirî
Anenin annesinin annesi (nine)	1/6 + 5/6 (Redd)	1/6, (5/6 beytü'l-malın)
Annenin babası (fâsit dede)	----	----

Hanefî ve Hanbelî mezheplerine göre, ‘annenin annesinin annesi’, ashâbü’l-ferâiz olduğundan önce terekenin altıda birini sonra kalan altıda beşi redd yoluyla almış, ‘annenin babası olan dede’ ise, zevi’l-erhâm kabul edildiğinden mirasçı olamamıştır. Mâlikî ve Şâfiî mezheplerinin mütekaddimûn görüşüne göre ise annenin annesinin annesi ashâbü’l-ferâiz olarak altıda biri aldıktan sonra redd de kabul edilmediğinden ve zevi’l-erhâm olan annenin babası da mirasçı olamayacağından kalan beytü’l-mala verilecektir.

b. Mirasbırakanla Arasında Annenin Babası Olan Ninelerin Mirasçılığı

Annenin babasının, mirasbırakanla arasında anne bulunduğundan zevi’l-erhâm kabul edilmesiyle mirasbırakana annenin babasıyla ulaşan annenin babasının annesi gibi mirasbırakana annenin babasıyla ulaşan nineler zevi’l-erhâm kabul edilerek fâsit nine (*cedde-i fâside*) olarak isimlendirilmektedir¹¹³⁹. el-Gazzâlî (v. 505/1111), “Eğer nine, iki kadın arasında bir erkekle mirasbırakana ulaşırsa mirasçı olamaz. Çünkü o, mirasbırakana annenin babası veyâ ninenin babası ile ulaşmaktadır, onlar ise zevi’l-erhamdırlar.”¹¹⁴⁰ demektedir. Tabloda görüleceği üzere cumhura göre, bazı nineler aynı derecede veya daha yakın olmalarına karşın “annenin babası” ile mirasbırakana ulaştıklarından mirasçı olamamaktadırlar¹¹⁴¹. Hanefî, Hanbelî, Şâfiî, Mâlikî mezheplerine göre mirasçı olan ve olamayan nineleri tabloda şöyle gösterilebilir:

Tablo–118: (Mirasçı olacağı kabul edilen ve edilmeyen nineler)

¹¹³⁹ en-Nevevî, *el-Mecmû*, C.XVI, 74; İbnü’l-Mecdî, *a.g.e.*, C.I, 314, 550; el-Megîlî, *a.g.e.*, s. 215; Sibtü’l-Mardîni, *Şerhu’l-füsûl*, C.I, 305-307, 311; eş-Şinşevrî, *a.g.e.*, C.I, 80-82.

¹¹⁴⁰ el-Gazzâlî, *a.g.e.*, C.IV, 337.

¹¹⁴¹ el-Mâverdi, *a.g.e.*, C.VIII, 73, 110, 111; İbn Kudâme, *a.g.e.*, C.IX, 57; İbnü’l-Hâim, *el-Füsûl*, s. 121; İbnü’l-Mecdî, *a.g.e.*, C.I, 550, 551, 565; Sibtü’l-Mardîni, *Şerhu’l-füsûl*, C.I, 305.

Annenin annesinin annesinin annesi	Ashâbü'l-ferâiz hısım olarak mirasçı olur.
Babanın babasının annesinin annesi	Ashâbü'l-ferâiz hısım olarak mirasçı olur ¹¹⁴² .
Babanın annesinin annesinin annesi	Ashâbü'l-ferâiz hısım olarak mirasçı olur.
Babanın babasının babasının annesi	Ashâbü'l-ferâiz hısım olarak mirasçı olur ¹¹⁴³ .
Annenin (annesinin babası)nın annesi	Mirasçı olamaz.
(Annenin babası)nın annesi	Mirasçı olamaz.
Babanın (annesinin babası)nın annesi	Mirasçı olamaz.
(Annenin babası)nın annesinin annesi	Mirasçı olamaz.
(Annenin babası)nın babasının annesi	Mirasçı olamaz.

Sahâbeden Ali b. Ebî Tâlib¹¹⁴⁴, Zeyd b. Sâbit¹¹⁴⁵, İbn Mesûd¹¹⁴⁶, İbn Abbâs¹¹⁴⁷ ile tâbiînden Mesrûk (v. 63/683)¹¹⁴⁸, Câbir b. Zeyd (v. 93/711)¹¹⁴⁹,

¹¹⁴² eş-Şâfiî'nin eski görüşüyle İmâm Mâlik'in görüşünün, babanın babasının annesi olan ninelerin de mirasçı olamayacağı şeklinde olduğu belirtilmekle birlikte Mâlikî ve Şâfiî mezheplerinin genel görüşü yukarıda belirtildiği gibidir. Bk. el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, 111; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 105, 106; Sibtü'l-Mardînî, **Şerhü'r-rahbiyye**, s. 71.

¹¹⁴³ eş-Şâfiî'nin eski görüşüyle İmâm Mâlik'e göre mirasçı olamazlar. Ayrıntı için yukarı bakınız.

¹¹⁴⁴ İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 275.

¹¹⁴⁵ **a.g.e.**, C.IX, s. 275.

¹¹⁴⁶ el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 111; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 275; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 106; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 451; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 166; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 220.

¹¹⁴⁷ İbnü'l-Münzir, **el-İsrâf**, C.IV, s. 337; el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 111; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 275; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 106; İbn Abdilber, **a.g.e.**, C.XV, s. 451; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 166; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 220; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 58; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 404; el-Megilî, **a.g.e.**, s. 216.

¹¹⁴⁸ İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 275; el-Megilî, **a.g.e.**, s. 216.

Mücâhid (v. 103/721)¹¹⁵⁰, İbn Sîrîn (v. 110/728)¹¹⁵¹, Hasan el-Basrî (v.110/728)¹¹⁵² ve Atâ (v. 115/713)'nın¹¹⁵³ annenin babasının annesi gibi mirasbırakanla arasında annenin babası bulunan nineleri mirasçı yaptıkları belirtilmektedir. el-Mâverdî (v. 450/1058) ile İbn Kudâme (v. 620/1223) ise, annenin babasının annesinin mirasçı olamayan kişiyle mirasbırakana ulaşmasıyla yabancı sayılarak mirasçı olmaması gerektiğini, annenin babasının mirasçı olmadığı için annenin babasının annesinin hayli hayli mirasçı olamayacağını söylemektedirler¹¹⁵⁴. Übüvvet yoluyla asabelik gereğince ve mirasbırakanla arasına kadın girmiş hısımların zevi'l-erhâm kabul edileceğiyle mirasbırakanla arasına anne ile annenin babası girmiş dedelerle ninelerin asabe veya ashâbü'l-ferâiz olarak mirasçı olamamaları miras sistemi açısından çelişkili bir haldir. Kanaatimizce sahabe ve tâbiünden de nakledilen mezkûr annenin babasının annesinin mirasçı yapıldığı görüşünden de hareketle annenin babası gibi hısımların da hayli hayli mirasçı yapıldıklarını ve yapılmaları gerektiğini söylememiz mümkündür.

c. Annenin Babasının Mirasçılığı-Siyâset İlişkisi

Asabeliğin, 'mirasbırakanla arasında kadın bulunan hısımların zevi'l-erhâm kabul edileceği, asabe olamayacakları' kuralı kızın çocuklarının mirasçılıklarını olduğu kadar, anne tarafından dedelerin mirasçılıklarını da yakından ilgilendirmektedir. Kızın çocuklarının mirasçılıkları ilgili bölümde ele alındığından burada yalnızca annenin babasının mirasçılığının siyâsetle ilişkisine değinilecektir.

Abbâsilerin kuruluş döneminde Alevîlerin/Fâtımîlerin/Tâlibîlerin aşağıda görüleceği üzere anne tarafından dedeleri ve nineleri yoluyla Peygamber (sav)'e akrabalıklarına vurgu yaptıkları görülmektedir. Konuyla ilgili en-Nefsüzzekiyye (v.

¹¹⁴⁹ İbnü'l-Münzir, **el-İsrâf**, C.IV, s. 337; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 111; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 275; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 106; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 451; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 220; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 57; el-Megîlî, **a.g.e.**, s. 216.

¹¹⁵⁰ İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 58.

¹¹⁵¹ İbnü'l-Münzir, **el-İsrâf**, C.IV, s. 337; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 111; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 275; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 106; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 451; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 166; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 220; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 58; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 76; el-Megîlî, **a.g.e.**, s. 216.

¹¹⁵² İbnü'l-Münzir, **el-İsrâf**, C.IV, s. 337; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 275; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 451. Mâverdî ise Hasan el-Basrî'nin bu görüşten döndüğünün de nakledildiğini söylemektedir. Bk. el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 111.

¹¹⁵³ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 111; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 275; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 220.

¹¹⁵⁴ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 111; İbn Kudâme, **a.g.e.**, IX, 58.

145/762)'nin Abbâsi devletine karşı isyan ettiği sırada Abbâsi halifesi Ebû Cafer Mansûr (v. 158/775)'a gönderdiği mektuptaki ifâdeler şöyledir:

“Benî Hâşim’den hiçbirisi Peygamber’e akrabalıkta bizim önümüze geçemez, faziletçe de bizden ileri olamamıştır. Bizler Rasûlullah’ın annesinin oğullarıyız, Fâtıma (anne tarafından) Cahiliye dönemindeki Amr’ın kızıdır. Fâtıma’nın kızının oğulları sizden önce Müslüman olmuşlardır... Hâşim Ali’yi¹¹⁵⁵, Abdülmuttalib de Hasan’ı iki kez dünyaya getirdi.”¹¹⁵⁶

en-Nefsüzzekiyye, Peygamber (sav)’in annesi yoluyla akraba olduklarını belirtmekte, Peygamber (sav)’in annesinin oğullarıyız ifâdesiyle de Abdullah’ın annesi Fâtıma bint Amr’ın Ebû Tâlib’in de annesi olduğunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla Peygamber (sav)’in babası Abdullah, Ebû Talib ve Zübeyr ile anne baba bir kardeş, Abbâs ile baba bir kardeşir. en-Nefsüzzekiyye’nin “Peygamber’in annesi” derken Peygamber’in annesi Âmine’yi değil de babasının annesini yani Abdullah’ın annesi Fâtıma bint Amr’ı kastetmektedir. Fâtıma bint Amr aynı zamanda Ebû Tâlib’in annesidir. Dolayısıyla en-Nefsüzzekiyye babanın annesine de burada anne demektedir. “Hâşim Ali’yi iki kez dünyaya getirdi.” derken

(1) Hâşim < Abdülmuttalib = Fâtıma bint Amr < Ebû Tâlib < Ali ile

(2) Hâşim < Esed < Fâtıma bint Esed = Ebû Tâlib < Ali şeklinde Ali b. Ebî Tâlib’in Hâşim’e hem anne hem baba tarafından ulaştığını belirtmektedir. en-Nefsüzzekiyye “Abdülmuttalib de Hasan’ı iki kez dünyaya getirdi” derken de

(1) Abdülmuttalib < Abdullah < Muhammed < Fâtıma < Hasan ile

(2) Abdülmuttalib < Ebû Tâlib < Ali < Hasan şeklinde hem anne hem de baba tarafından Abdülmuttalib’e ulaştığını belirtmektedir. Mansûr’un cevâben yazdığı mektubundaki ifâdeleri ise şöyledir:

“Ebû Tâlib’in Fâtıma’dan¹¹⁵⁷ söylediklerine gelince Allah onun çocuklarından hiç birisine İslâm’ı nasip etmemiştir... Hasan’ın durumuna ve Abdülmuttalib’in onu iki kere meydana getirdiğine ve Peygamber’in de seni iki defa meydana getirdiğine gelince... Hâşim, Rasûlullah’ı bir kere meydana getirdiği gibi Abdülmuttalib de onu bir kere meydana getirmiştir... Müslümanlar arasında miras hukukunda anne tarafından dede ile dayı ve

¹¹⁵⁵ Ali b. Ebî Tâlib, Hâşim’e babası Ebû Tâlib yoluyla ulaştığı gibi annesi Fâtıma bint Esed yoluyla da ulaşmaktadır. Bk. Aykaç, “Fâtıma bint Esed”, **DİA**, C.XII, s. 225.

¹¹⁵⁶ el-Müberred, **a.g.e.**, C.III, s. 1488-1489; et-Taberî, **Târihü’t-taberî**, C.VII, s. 566-571; İbnü’l-Cevzî, **el-Muntazam**, C.V, s. 123-127; İbn Kesir, **a.g.e.**, C.XIII, s. 359-362.

¹¹⁵⁷ Peygamber (sav)’in babasının annesi olan Fâtıma bint Amr ve çocuklarını kastetmektedir.

teyzenin vâris olamayacağına ittifak edildi... Peygamber'den sonra Abdülmuttalip oğullarından Abbas'tan başka kimsenin kalmadığını biliyorsun. Onun mirası umûmet (amcalık) yoluyla gerçekleşti...¹¹⁵⁸

Mansûr, “Allah onun çocuklarından hiçbirisine İslâm’ı nasip etmemiştir” derken Fâtıma’nın oğlu Abdullah ile Ebû Tâlib’in Müslüman olmadıklarını belirtmekte Hâşim’in ve Abdülmuttalib’in Peygamber’i bir kez meydana getirdiğini söyleyerek Peygamber’in babasının annesi yoluyla Hâşim’e ulaştığı nesep yolunu kesmektedir. Abdülmuttalib’in Hasan’ı iki kez dünyaya getirdiğine ilişkin de Abdülmuttalib’in bir kez meydana getirdiğini söylemesi Peygamber < Fâtıma < Hasan şeklindeki akrabalığı dikkate almadığını göstermektedir. Mansûr’un, anne tarafından dede ile dayı ve teyzenin vâris olamayacağı ifâdesi de meselenin siyâsetle ilgisini açıkça gösterdiği kadar zevi’l-erhâm kabul edilen anne tarafından dede, dayı ve teyze gibi mirasbırakana kadınla ulaşan hısımların cumhur tarafından mirasçı yapıldığı da görülmektedir. Mansûr’un Peygamber’den sonra Abdülmuttalip oğullarından Abbas’tan başka kimsenin kalmadığını biliyorsun. Onun mirası umûmet (amcalık) yoluyla gerçekleşti” ifâdesinden bir maksadın da Peygamber (sav) vefât ettiği baba bir amcası Abbâs ile anne baba bir amcasının oğlu Ali b. Ebî Tâlib’in hayatta bulunduğu düşünülürse öz amcanın, baba bir amca oğluna öncelikli olması savunulmaktadır¹¹⁵⁹. Dolayısıyla annenin babası ile mirasbırakanla arasında annenin babası bulunan dede ve ninelerin mirasçılıklarında da dönemin siyâsi hâdiselerinin etkisi bulunduğunu söylememiz mümkündür.

C. Uhuvvet Yoluyla Asabelik

Mirasbırakanın babasının fûrûsu olan, öz kardeşlerle baba bir erkek kardeşlerin ve bu kardeşlerin erkek çocuklarıyla mirasbırakanla aralarına kadın girmemiş ilâ nihâye erkek kardeş çocuklarının uhuvvet yoluyla asabe oldukları kabul edilmektedir¹¹⁶⁰. el-Câbirî (v. 706/1306)’nin “مثال له تقديمنا (تقدمنا) الأخ من أب – على ابن” , *örneğimiz, baba bir erkek kardeşin mirasbırakana iki yönden*

¹¹⁵⁸ el-Müberred, **a.g.e.**, C.III, s. 1490–1494; et-Taberî, **Târihü’t-taberî**, C.VII, s. 566–571; İbnü’l-Cevzî, **el-Muntazam**, C.V, s. 123–127; İbn Kesir, **a.g.e.**, C.XIII, s. 359–362.

¹¹⁵⁹ İmâmiyye mezhebinde öz amca oğlunun, baba bir amcadan öncelikli olması da bunu teyit etmektedir. Bk. Anderson, “The Islamic Law of Inheritance”, s. 67.

¹¹⁶⁰ el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 115; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 174; el-Gazzâlî, **a.g.e.**, C.IV, s. 347; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 22; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 100, 117; İbnü’l-Hâim, **el-Füsûl**, s. 74; İbnü’l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 437; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 33.

ulaşması sebebiyle öz erkek kardeşin oğluna öncelikli olmasıdır.”¹¹⁶¹ şeklinde belirttiği ve aşağıda ele alınacağı gibi öz erkek kardeş baba bir erkek kardeşe, baba bir erkek kardeşe öz erkek kardeş oğluna önceliklidir.

Anne baba bir erkek kardeşlerin baba bir erkek kardeşlere takdim edileceğine “ أن اعيان بنى الام يتوارثون دون بنى العلات , *Benu 'l-a 'yân (öz) kardeşler, benu 'l-allât (baba bir) kardeşler olmaksızın terekeye mirasçı olurlar*”¹¹⁶² rivâyeti delil alınarak¹¹⁶³ öz erkek kardeşler baba bir kardeşlere, öz erkek kardeş oğlu da baba bir erkek kardeş oğluna tercih edilmektedir¹¹⁶⁴. Uhuvvette asabe olan hısımları şöyle gösterebiliriz:

Tablo–119: (Öz erkek kardeş ve oğlu, baba bir erkek kardeş ve oğlu)

		1X
Anne baba bir erkek kardeş	Tamamını alır	1X
Baba bir erkek kardeş	----	----
Anne baba bir erkek kardeşin oğlu	----	----
Baba bir erkek kardeşin oğlu	----	----

Mirasbırakanın oğluyla ilâ nihâye oğlunun oğullarının asabeliği bünüvvetin, babanın asabeliği olan übüvvetten öncelikli olduğunda ihtilaf olmamakla birlikte kardeşlerin asabeliği olan uhuvvet ile babanın babası ile ilâ nihâye babanın babası dedelerin asabeliği olan cüdûdetten hangisinin öncelikli olduğu ihtilafıdır. İhtilafın

¹¹⁶¹ İbnü'l-Hâim, *el-Füsûl*, s. 86; İbnü'l-Mecdî, *a.g.e.*, C.I, s. 448; Sibtü'l-Mardîni, *Şerhü'l-füsûl*, C.I, s. 210.

¹¹⁶² Abdürrezzâk, *a.g.e.*, C.X, s. 249; İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, C.XV, s. 30; C.XVI, s. 356; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, C.II, s. 33, 331, 392. Rivâyetle ilgili ayrıntı için “Asabelikte Akralık Kuvveti Sebebiyle Tercih Şartı” başlıklı bölüme bakınız.

¹¹⁶³ el-Mâverdî, *a.g.e.*, C.VIII, s. 94, 115; es-Serahsî, *el-Mebsût*, C.XXIX, s. 175; en-Nevevî, *el-Mecmû*, C.XVI, s. 101; İbnü'l-Mecdî, *a.g.e.*, C.I, s. 447.

¹¹⁶⁴ Ayrıntı için “Akralık Kuvveti Sebebiyle Tercih Şartı” başlıklı bölüme bakınız.

kaynağı kanaatimizce sahabeden nakledilen dedenin kardeşle birlikte mirasçı olacakları görüşüne kadar gitmektedir¹¹⁶⁵.

Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerinde Hanefî mezhebindeki genel görüşün aksine¹¹⁶⁶ babanın babalarının cüdûdet yoluyla asabeliği, uhuvvet yoluyla asabelikle aynı derecededir¹¹⁶⁷. Bu görüşte olan fakihler, kardeşlerin dedeyle hacbolmayacaklarına, “*Erkekler için anne, baba ve akrabâların bıraktığından bir hisse vardır...*”¹¹⁶⁸ âyetiyle istidlal ederek kardeşin âyetteki “الرجال , *erkekler*” lafzının kapsamında olduğunu dedeyle bulduklarında kardeşleri hacbedenlerin âyete muhalefet ettiklerini söylemektedirler¹¹⁶⁹. el-Mâverdî (v. 450/1058), kardeşleri dedeyle mirasçı yapanların ayrıca “وأولوا الأرحام بعضهم أولى ببعض” , *Rahim sahipleri birbirlerine karşı daha evlâdırlar*” âyetiyle istidlal ettiklerini, dedeyle kardeşin âyetin kapsamına dâhil olduğunu, bu sebeple âyetin hükmünü dedeye tahsis ederek kardeşi mahrum etmenin câiz olmadığını belirtmektedir¹¹⁷⁰. İbnü’l-Arabî (v. 543/1148), kardeşin asabeliğinin dedenin asabeliğinden kuvvetli olduğunu, “Kardeş, ‘ben ölünün babasının oğluyum’ der. Dede, ‘ben ölünün babasının babasıyım’ der. Bünüvvet yoluyla asabelik übüvvet yoluyla asabelikten kuvvetli olduğu halde zayıf

¹¹⁶⁵ Sahâbeden Ömer b. Hattâb (v. 23/644), Ali (v. 40/661), Zeyd b. Sâbit (v. 45/665), Abdullah b. Mesûd (v. 32/652)’un mirasbırakanın dedeleri ile kardeşlerini bıraktığı durumda birlikte mirasçı yaptıkları, fukahâdan Evzâî (v. 157/774), İmâm Mâlik (v. 179/795), Ebû Yusuf (v. 182/798), İmâm Muhammed (v. 189/805) ve Ahmed b. Hanbel (v. 241/855)’in de bu görüşte olduğu belirtilmektedir. Bk. el-Mâverdî, *a.g.e.*, C.VIII, s. 126, 127; el-Kalvezânî, *a.g.e.*, s. 69-72; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, C.IX, s. 283-287; İbn Kudâme, *a.g.e.*, C.IX, s. 66; en-Nevevî, *el-Mecmû*, C.XVI, s. 100, 116; İbnü’l-Mecdî, *a.g.e.*, C.I, s. 500-505; el-Meşrikî, *a.g.e.*, C.I, s. 75; eş-Şinşevrî, *a.g.e.*, C.I, s. 51. Dede bulunduğunda kardeşleri mirasçı yapmayan sahâbe ile fakihler hakkında, “Bünüvvet Yoluyla Asabelik” başlıklı bölüme bakınız.

¹¹⁶⁶ Ebû Hanîfe (v. 150/767) ile imâmeyn dışındaki Hanefî mezhebinin genel görüşü, kardeşlerin dedeyle hacbolacakları şeklindedir. Ayrıntı için, “Übüvvet Yoluyla Asabelik” başlıklı bölüme bakınız.

¹¹⁶⁷ el-Mâverdî, *a.g.e.*, C.VIII, s. 114, 115; İbn Abdilber, *el-İstizkâr*, C.XV, s. 438; el-Gazzâlî, *a.g.e.*, C.IV, s. 347; İbnü’l-Hâim, *el-Füsûl*, s. 74; İbnü’l-Mecdî, *a.g.e.*, C.I, s. 436; en-Nevevî, *el-Mecmû*, C.XVI, s. 100, 116; Sıbtü’l-Mardînî, *Şerhü’l-füsûl*, C.I, s. 211; eş-Şinşevrî, *a.g.e.*, C.I, s. 33; el-Meşrikî, *a.g.e.*, C.I, s. 75. Sahâbeden Ömer b. Hattâb, Ali b. Ebi Ebî Tâlib, Zeyd b. Sâbit, İbn Mesud’un dedelerin kardeşleri hacbedemeyeceği, onlarla birlikte mirasçı olacağı görüşünde oldukları belirtilmektedir. Mâlik, Evzâî, Ebû Yusuf, İmâm Muhammed, Ahmed b. Hanbel’in de bu görüşte oldukları belirtilmektedir. Bk. el-Kalvezânî, *a.g.e.*, s. 69-72; İbn Kudâme, *a.g.e.*, C.IX, s. 66; en-Nevevî, *el-Mecmû*, C.XVI, s. 100, 116; İbnü’l-Mecdî, *a.g.e.*, C.I, s. 500-505; el-Meşrikî, *a.g.e.*, C.I, s. 75; eş-Şinşevrî, *a.g.e.*, C.I, s. 51.

¹¹⁶⁸ en-Nisâ 4/7.

¹¹⁶⁹ el-Mâverdî, *a.g.e.*, C.VIII, s. 123; en-Nevevî, *el-Mecmû*, C.XVI, s. 116; İbnü’l-Mecdî, *a.g.e.*, C.I, s. 502, 503.

¹¹⁷⁰ el-Mâverdî, *a.g.e.*, C.VIII, s. 123.

kuvvetli olanı nasıl iskat ediyor.”¹¹⁷¹ şeklinde açıklamaktadır. İbnü'l-Arabî ayrıca, dedenin mirasbırakanın erkek çocuğuyla altıda bire mirasçı olduğunu, kardeşlerinse hacbolduğunu söyleyerek dedenin kardeşleri hacbetmesini tenkit etmektedir¹¹⁷². İbnü'l-Mecdi (v. 850/1447) de, “Daha sonra iki taraf gelir, dedelerle kardeşler. Çünkü baba ikisi arasında vâsıttadır. (Dede) o, babaya veledi olması sebebiyle bağlıdır. Kardeş ise mirasbırakanla aynı kişinin veledi olmaları itibariyle babaya çocuğu olmalarında ortaklırlar.”¹¹⁷³ demektedir.

Hanevî mezhebinin genel görüşü dışında İmâmeynin de dâhil olduğu cumhura göre kardeşle dede birlikte mirasçı olabilirlerken velâ yoluyla asabelikte Şâfiî ve Mâlikî mezhebine göre erkek kardeşlerle erkek çocukları, dedeyi hacbedecektir¹¹⁷⁴.

Uhuvvet yoluyla asabeliğin cüdûdetten öncelikli olup olmadığı ihtilafli olmakla birlikte cumhura göre erkek kardeşlerle onların erkek çocuklarının asabelikleri, amcaların asabeliklerinden önceliklidir. Amcaların aksine kardeşlerin mirasçılıklarının Kur'an'da belirtildiği, kardeşlerin babanın fûrûsu olmasına karşın amcaların dedenin fûrûsu olduklarından dolayı kardeşlerin amcalara öncelikli olduğu kabul edilmektedir¹¹⁷⁵.

Anne baba bir ve baba bir erkek kardeşlerle, kendileriyle mirasbırakan arasına kadın girmemiş ilâ nihâye erkek çocukları asabe kabul edilirken kız kardeşler, anne bir kız ve erkek kardeşlerle erkek veya kız kardeşlerin kızları ile mirasbırakanla arasına kadın girmiş ilâ nihâye kardeş çocuklarının asabe olamamaları çeşitli meselelerle de yakından ilgilidir. Kelâle meselesinde, aşağıda belirtileceği üzere, anne tarafından kardeşler kız çocuklarla hacbolurken, kız çocuklarla bulduklarında asabe sayılan baba tarafından kardeş veya mirasçı olabilmektedir. Aynı şekilde müşerreke meselesi de baba tarafından kardeşlerin asabelikle mirasçı olacakları, hisse kalmadığında sâkıt olacakları şeklindeki

¹¹⁷¹ İbnü'l-Arabî, **a.g.e.**, C.I, s. 438. İbn Abdilber (v. 463/1071) de, dede ile kardeşin birlikte mirasçı olacağına ilişkin benzer istidlallerde bulunmaktadır. Bk. İbn Abdilber, *el-İstizkâr*, C.XV, s. 438.

¹¹⁷² İbnü'l-Arabî, **a.g.e.**, C.I, s. 451.

¹¹⁷³ İbnü'l-Mecdi, **a.g.e.**, C.I, s. 437.

¹¹⁷⁴ Ayrıntı için, “Velâ Yoluyla Asabelik” başlıklı bölüme bakınız.

¹¹⁷⁵ el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 115; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 439, 440; Sibtü'l-Mardîni, **Şerhü'l-füsûl**, C.I, s. 213; Ebû Zehre, **Ahkâmü't-terekât**, s. 163.

asabeliğin şartıyla yakından ilgilidir. Bu sebeple kelâle ve müşerreke meseleleri kardeşlerin asabelikleri (*uhuvvet / benu'l-uhuvvet*) çerçevesinde değerlendirilecektir.

1. Kelâle Meselesi

Kelâle kelimesinin lügatta yorulmak, tükenmek, yetim olmak, kör olmak, kesmemek anlamındaki “كل , kelle”; kuşatmak, ihâta etmek anlamındaki “الكليل , iklîl” ile bağlı olmak anlamındaki “كل , kellûn” kelimelerinden türediğine ilişkin üç görüş bulunmaktadır¹¹⁷⁶. İstalah anlamında da ihtilaf edilen kelâle cumhura göre, “veled ve vâlidî bulunmayan kişi” anlamındadır¹¹⁷⁷.

Kur'an'da kelâle iki yerde yandal hısımlarla ilgili geçmekte olup ilki anne tarafından kardeşlerin mirasçılıklarıyla ilgili, “*Bir erkek veya kadına kelâle olarak mirasçı olunur ve ölünün erkek veya kız kardeşi bulunursa her birisi altıda bir alır. Kardeşler bundan çok iseler üçte bire ortak olurlar*”¹¹⁷⁸ âyeti, ikincisi baba tarafından kardeşlerin mirasçılıklarıyla ilgili, “*Senden fetva istiyorlar. De ki:*

¹¹⁷⁶ el-Habrî, a.g.e., s. 166; es-Serahsî, *el-Mebsût*, C.XXIX, s. 153; İbn Manzûr, a.g.e., C.XI, s. 590 vd. (كل maddesi); es-Settî, a.g.e., C.II, s. 410-412.

¹¹⁷⁷ Kelâlenin, “verese”, “mirasbırakan”, “anne tarafından akrabaların adı”, “vâlidî bulunmayan kişi”, “veledi bulunmayan kişi”, “mirasbırakanın terekesi”, “baba tarafından akrabalar anlamında asabe”, “fûrû ve usûl hısımlar hâricindeki uzak akrabalar” olduğuna ilişkin görüşler bulunmakla birlikte cumhurun görüşü, “veled ve vâlidî bulunmayan mirasçı veya mirasbırakan kişi” şeklindedir. Muâsır bir görüş de Powers’in iddia ettiği kelâlenin, “mirasbırakanın karısı veya gelini olduğu” şeklindedir. Powers, Ömer b. Hattâb’dan kelâleyle ilgili rivâyetleri farklı açıdan değerlendirerek, en-Nisâ 4/12 âyetinin farklı şekilde okunabileceğini bunun dil ve lügat açısından daha uygun olduğunu iddia etmektedir. Powers Sami dillerinde de kelâle lafzının kökeni k-l-l den türemiş kelimelerin gelin ve eş anlamında kullanıldığını söylerken kelâle âyetindeki *yûresu / imraatun / yûsâ* kelimelerini *yûrisu / imraatan / yûsî* şeklinde aşağıdaki gibi okumaktadır:

“وإن كان رجل يورثُ كلالَةً أو امرأةً ولخ أخ أو أخت فلكل واحد منهما السدس. فإن كانوا أكثر من ذلك فهم شركاء في الثلث من وبعد وصية يوصى بها أو دين غير مضار وصية من الله والله عليم حليم”

Powers’in âyete verdiği meal de şöyle olmaktadır:

“*Eğer bir adam karısını veya gelinini mirasçı yaparsa (vasiyetle mirasçı nasbederse), onun da erkek veya kız kardeşi varsa her birisi terekenin altıda birini alır. Eğer onlar birden fazlaysalar üçte bire ortak olurlar. Bu durum onun yaptığı vasiyetlerin yerine getirilmesinden veya borçtan sonra zarar vermeksizin olur. Allah hakkıyla bilendir halimdir.*” (en-Nisâ 4/12). Âyete Powers’in verdiği anlamı vermek zorlama olduğu gibi miras âyetleriyle de çelişmektedir. Görüş ve delillerini ele alarak değerlendirmek müstakil çalışmayı gerektirdiğinden ayrıntıya girmiyoruz. Kelâle meselesiyle ilgili ayrıntı için bk. et-Taberî, *et-Tefsîr*, C.VI, s. 475 vd.; el-Mâverdî, a.g.e., C.VIII, s. 91 vd.; İbn Abdilber, *el-İstizkâr*, C.XV, s. 460 vd.; el-Kalvezânî, a.g.e., s. 146-147; es-Süheyli, a.g.e., s. 58-63; el-Habrî, a.g.e., s. 163-166; el-Kurtubî, a.g.e., C.III, s. 76-80; İbn Kudâme, a.g.e., C.IX, s. 7-9; en-Nevevî, *el-Mecmû*, C.XVI, s. 89 vd.; el-Megilî, a.g.e., s. 265 vd.; İbnü'l-Mecdî, a.g.e., C.I, s. 383 vd.; es-Settî, a.g.e., C.II, s. 410-423; Cilaro, *The Qur'anic Term Kalâla*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2007; Powers, a.g.e., s. 21-49.

¹¹⁷⁸ en-Nisâ 4/12.

Kelâleyle ilgili Allah size şöyle fetva veriyor. Bir kimse ölür de çocuğu bulunmaz ve bir kız kardeşi kalırsa, terekesinin yarısı onundur.¹¹⁷⁹ âyetidir.

Sahâbeden Ebû Bekir (v.13/634)'in “Kelâle veledi ve vâlidî olmayandır”¹¹⁸⁰ görüşünde olduğu, Ömer b. Hattâb (v. 23/644)'ın kelâleyle ilişkin Peygamber (sav)’e çok defa sorduğu¹¹⁸¹, Rasûlüllah’ın vefâtından sonra kelâleyle ilgili karara varmaya çalıştığı¹¹⁸², kendi vefatında ise görüşünün “kelâlenin veledi olmayan kişi”¹¹⁸³ olduğuyla “kelâleyle ilgili görüşünün olmadığı”¹¹⁸⁴ rivâyetleri nakledilmektedir. İbn Abbâs (v. 68/687)'in da, “kelâle, veledi ve vâlidî olmayan kişi”¹¹⁸⁵, “veledi olmayarak ölen kişi”¹¹⁸⁶ görüşünde olduğu belirtilmektedir. Peygamber (sav)’in başta Ömer (ra) olmak üzere soru soranlara, “*Bu konuda size Nisâ suresinin sonundaki yaz âyeti yeterlidir.*”¹¹⁸⁷ diyerek açıklama yapmaması meseleye ilişkin soruların cevâbının miras âyetlerinde aranması gerektiğini göstermektedir.

a. Fıkıh Mezheplerinde Kelâle

Anne bir Kardeşler: Anne bir kardeşlerin mirasçılıklarıyla ilgili âyetteki¹¹⁸⁸ kelâle cumhura göre “veledi ve vâlidî olmayan kişi” şeklinde

¹¹⁷⁹ en-Nisâ 4/176.

¹¹⁸⁰ Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.VI, s. 294; İbn Ebî Şeybe, **a.g.e.**, C.XVI, s. 370; ed-Dârimî, “Ferâiz”, 26; Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, C.VI, s. 245.

¹¹⁸¹ Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.X, s. 305; İbn Ebî Şeybe, **a.g.e.**, C.XX, s. 592; İbn Mâce, “Ferâiz”, 5; et-Taberî, **et-Tefsîr**, C.VII, s. 719, 723; Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, C.VI, s. 205; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 459.

¹¹⁸² Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.X, s. 301; Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, C.I, s. 15; et-Taberî, **et-Tefsîr**, C.VII, s. 720.

¹¹⁸³ Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.X, s. 303; İbn Ebî Şeybe, **a.g.e.**, C.XVI, s. 369; el-Hâkim, **a.g.e.**, C.IV, s. 336; Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, C.VI, s. 220;

¹¹⁸⁴ Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.X, s. 304; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 152; el-Bakarî, **Hâşiye**, s. 98.

¹¹⁸⁵ Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.X, s. 303; İbn Ebî Şeybe, **a.g.e.**, C.XVI, s. 370-371; ed-Dârimî, “Ferâiz”, 26; Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, C.VI, s. 225; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 163.

¹¹⁸⁶ Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.X, s. 303; İbn Ebî Şeybe, **a.g.e.**, C.XVI, s. 369-371; Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, C.VI, s. 220; el-Hâkim, **a.g.e.**, C.IV, s. 336; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 9. el-Habrî (v. 476/1083), İbn Abbâs’ın kelâle görüşünün, “*Eğer bir kişi ölür de veledi bulunmazsa...*” (en-Nisâ 4/176) âyetinin zâhirine uygun olarak veledi olmayan olduğunu söylemektedir. Bk. el-Habrî, *Kitâbü't-telhîs*, s. 163, 165.

¹¹⁸⁷ Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.X, s. 305; Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, C.VI, s. 224; en-Nesâî, “Tefsîr”, 111; İbn Mâce, “Ferâiz”, 5; et-Taberî, **et-Tefsîr**, C.VII, s. 714, 722; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 151; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 91; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 459.

¹¹⁸⁸ en-Nisâ 4/12 âyetinin anne bir kardeşlerin mirasçılıklarını belirttiğinde ihtilaf bulunmamaktadır. Abdullah b. Mesud (v. 32/652), Übey b. Ka’b (v. 22/642) ve Sad b. Ebî Vakkas (v. 56/678)'ın âyeti kıraatlerinde “وله أخ أو اخت من (ال)أم”, *onun anne bir kız veya erkek kardeşi bulunursa*” şeklinde okudukları belirtilmektedir. Bk. et-Taberî, **et-Tefsîr**, C.VI, s. 483 vd.; el-Cessâs, **Ahkâmü'l-Kur’ân**, C.II, s. 89; Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, C.VI, s. 231; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 91, 105; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 151, 154; el-Kurtubî, **a.g.e.**, C.III, s. 78; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s.

tanımlanırken veled ile kız ve erkek çocuk, vâlid ile de baba ve dede kastedilerek anneyle nine dışarıda bırakılmaktadır. Fakihlerin ilgili ifâdeleri şöyledir:

el-Mâverdi (v. 450/1058), anne bir kardeşlerin baba, dede, kız veya erkek çocukla mirasçı olamayacaklarını, en-Nisâ 4/12 âyetinin buna delil olduğunu belirtirken¹¹⁸⁹, İbn Kudâme (v. 620/1223), “Cumhura göre, kelâle veledi ve vâlid olmayandır. Anne bir kardeşlerin mirasçı olması için veledin ve vâlidin olmamasını şart koşarlar. Veled kız ve erkek çocuğu kapsar. Vâlid ise baba ve dedeyi kapsar.”¹¹⁹⁰ ifâdelerini kullanmaktadır. İbnü'l-Mecdi (v. 850/1447) şöyle demektedir:

“Anne bir kardeşler, baba ve ilâ nihâye dede, veled ve ilâ nihâye oğlun velediyle hacbolurlar. Allah anne bir kardeşlerin mirasçılıklarında onların kelâle olmalarını şart koşmuştur. Kelâle vâlideyn (baba ile dede) ve mevlûdeyn (oğul, kız) dışındaki verese için kullanıldığından bu dört hısmın bulunmasıyla anne bir kardeşler mirasçı olamazlar.”¹¹⁹¹

Anne bir kardeşlerin mirasçılıklarıyla ilgili kelâle, “baba, dede ile kız veya erkek çocuk bırakmaksızın ölen kişi” olarak belirtildiği gibi Hanefî, Şâfiî, Mâlikî, Hanbelî ve Zâhirî mezheplerine göre anne bir kardeşler, kız veya erkek çocuklarla, oğlun çocukları, baba ve dedeyle hacbolurlarken anne ve nineyle bulduklarında mirasçı olmaktadır¹¹⁹².

Baba bir Kardeşler: Baba bir kardeşlerle ilgili âyetteki¹¹⁹³ kelâleyi cumhur “babası, oğlu ile ilâ nihâye oğlunun oğlu bulunmayan kişi” şeklinde tanımlamaktadır. İbn Kudâme (v. 620/1223), asabeliğin hükmünü belirten “وهو يرثها إن لم يكن لها ولد” , *veled yoksa erkek kardeş mirasçı olur.*¹¹⁹⁴ âyetinin kardeşlerin veled ve vâlidle mirasçı olamayacaklarını gerektirdiğini fakat diğer delillerle kız çocuk ve annenin

7; en-Nevevi, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 82, 85; el-Megîlî, **a.g.e.**, s. 265; Sibtü'l-Mardinî, **Şerhü'l-füsûl**, C.I, s. 139, 140.

¹¹⁸⁹ el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 91.

¹¹⁹⁰ İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 7.

¹¹⁹¹ İbnü'l-Mecdi, **a.g.e.**, C.I, s. 466.

¹¹⁹² İbnü'l-Münzir, **el-İsrâf**, C.IV, s. 326; el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 91; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 267; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 413, 443; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 146, 154; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 7, 65; en-Nevevi, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 87; es-Setfî, **a.g.e.**, C.II, s. 410; el-Megîlî, **a.g.e.**, s. 288 vd.; İbnü'l-Mecdi, **a.g.e.**, C.I, s. 466; Sibtü'l-Mardinî, **Şerhü'l-füsûl**, C.I, s. 213; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 75; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 98.

¹¹⁹³ en-Nisâ 4/176 âyetinin baba tarafından kardeşlerle ilgili olduğunda ihtilaf bulunmamaktadır. Bk. es-Serahsî, **a.g.e.**, C.XXIX, s. 151; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 7; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 98, 102.

¹¹⁹⁴ en-Nisâ 4/176.

veled ve vâlidin kapsamından çıktığını, baba bir kardeşlerin oğul, oğlun oğlu ve baba ile hacbolacağını söylemektedir¹¹⁹⁵. es-Serahsî (v. 480/1090) ise şöyle demektedir:

“Allah, baba bir kardeşlerin mirasçılıkları için mübhem anlamda kelâleyi şart koştu. Kız çocuğu olan mutlak anlamda kelâle değildir. Baba bir kardeşlerin kelâle olarak mirasçı olmaları ‘*إن امرؤ هلك ليس له ولد*’, *Eğer bir kimse ölür de çocuğu / veledi bulunmazsa*¹¹⁹⁶ âyetinde erkek çocuğun bulunmamasıyla takyit edilmiştir. Âyetin sonundaki ‘*وإن كانوا إخوة رجالاً ونساء*’, *Eğer kardeşler kız ve erkekli karışık bulunurlarsa*¹¹⁹⁷ ifâdesinde veledin bulunmasının şart koşulmayarak âyetin başına atfedilmesinden de anlaşıldığı gibi ittifakla buradaki veled erkek çocuktur. Bunun delili bir kız çocuğu olan kimse gerçekte kelâle olmakla birlikte şeklen kelâle değildir. Kelâle nesebi kopmuş kimse olup birisine bağlı olmayan kişidir... kız çocuğu olan kimse gerçekten kelâle olduğu için anne baba bir veya baba bir kardeşler ona mirasçı olur, anne bir kardeşler de şeklen kelâle olmadıkları için mirasçı olamazlar diyoruz.”¹¹⁹⁸

Serahsî'nin kelâleyi ikiye ayırmak zorunda kaldığı, baba bir kardeşlerle ilgili kelâleyi açıklamakta zorlandığı görülmektedir. Dolayısıyla Hanefî, Şâfiî, Hanbelî ve Mâlikî mezheplerine göre baba bir kardeş baba, oğul ve ilâ nihâye oğlun oğluyula mirasçı olamadığından¹¹⁹⁹ baba bir kardeşlerle ilgili kelâle, “babası, oğlu ve ilâ nihâye oğlunun oğlu olmayan hısım” şeklinde ifâde edilmektedir.

b. Değerlendirme ve Sonuç

Anne tarafından kardeşlerin mirasçılıklarıyla ilgili, “*وإن كان رجل يورث أو امرأة*”, *Eğer bir erkek veya kadına kelâle olarak mirasçı olunur*” mirasbırakanın veledinin bulunmaması şartının bulunmamasına’ rağmen anne bir kardeşlerle ilgili kelâleye uygun olarak Hanefî, Hanbelî, Mâlikî ve Şâfiî mezheplerinde anne bir kardeşler kız çocuk, erkek çocuk, baba ve dedeyle mirasçı olamamaktadır. Baba bir kardeşlerin mirasçılıklarıyla ilgili, “*يستفتونك قل الله يفتيكم في الكلالة إن امرؤ هلك ليس له ولد*”, *Kelâle ile ilgili Allah size şöyle fetva veriyor. Eğer bir kimse ölür de çocuğu bulunmaz...*¹²⁰⁰ âyetinde mirasbırakanın veledinin bulunmaması şartına rağmen baba bir erkek kardeşler kız çocukla mirasçı olmaktadır¹²⁰¹. Kanaatimizce asabelikle

¹¹⁹⁵ İbn Kudâme, *a.g.e.*, C.IX, s. 67.

¹¹⁹⁶ en-Nisâ 4/176.

¹¹⁹⁷ en-Nisâ 4/176.

¹¹⁹⁸ es-Serahsî, *el-Mebsût*, C.XXIX, s. 159.

¹¹⁹⁹ el-Mâverdî, *a.g.e.*, C.VIII, s. 93; es-Serahsî, *el-Mebsût*, C.XXIX, s. 159; İbn Kudâme, *a.g.e.*, C.IX, s. 6; es-Settî, *a.g.e.*, C.II, s. 418, 419; İbnü'l-Mecdî, *a.g.e.*, C.I, s. 438, 439.

¹²⁰⁰ en-Nisâ 4/176.

¹²⁰¹ Kardeşlerin kız veya erkek çocuklarla bulduklarındaki mirasçılıklarına ilişkin ayrıntı için, “Asabe Maa-Gayrihi Mirasçılık” başlıklı bölüme bakınız.

miras hükümlerinin uyuşturulmasının etkisiyle İbnü'l-Arabî (v. 543/1148)'nin, “Nisâ sûresinin başındakinin (en-Nisâ 4/12) ‘veledi ve vâlidî olmayan’ kelâle, sûrenin sonundakinin (en-Nisâ 4/176) ‘erkek veledi olmayan’ kelâle”¹²⁰² olduğunu söylemesi gibi kelâleyle ilişkin iki farklı tanım ortaya çıkmıştır. Kelâlenin, aşağıda belirtileceği üzere, ilgili âyetlerdeki kardeşlerin kimlerle mirasçı olacakları veya olamayacaklarının belirtildiği hükümlere göre anlaşılması daha isâbetli olacaktır.

Anne bir Kardeşler: Anne bir kardeşlerle ilgili, “*Bir erkek veya kadına kelâle olarak mirasçı olunur ve ölünün erkek veya kız kardeşi bulunursa bunlardan her birisi altıda bir alır. Eğer kardeşler bundan çok iseler üçte bire zarara uğratılmaksızın ortak olurlar...*”¹²⁰³ buyurulmaktadır. Âyette kardeşlerin kelâle birine (veyâ kelâle olarak) mirasçı olduklarında yalnızken altıda bir, birden fazla olduklarında terekeden üçte bir hisse alacakları belirtilmektedir. Anne bir kardeşlerin mirasçılıklarıyla ilgili kelâlenin “veledi ve vâlidî olmayan” şeklindeki cumhurun görüşüne katılmakla birlikte, ‘anne bir kardeşin mirasbırakana anneyle ulaşırken onunla mirasçı yapılması, mirasbırakana ulaşmadığı baba ve dede ile hacbedilmeleri gerektiği’ görüşüne katılmıyoruz. Kanaatimiz Abdullah b. Abbâs (v. 68/687)'tan nakledilen görüşe uygun olarak baba tarafından kardeşlerin babayla hacboldukları gibi anne tarafından kardeşlerin de anneyle hacbolacakları, baba tarafından kardeşlerin anneyle mirasçı oldukları gibi anne tarafından kardeşlerin de kendilerinin mirasbırakana ulaşmadıkları baba ve dedeyle mirasçı olacakları şeklindedir¹²⁰⁴. Buna göre mirasbırakanın baba veya dedesini, iki tane baba bir kardeşiyle iki tane anne bir kız veya erkek kardeşini bıraktığındaki mirasçılık tablodaki gibi olacaktır.

¹²⁰² İbnü'l-Arabî, **a.g.e.**, C.I, s. 450.

¹²⁰³ en-Nisâ 4/12.

¹²⁰⁴ el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 93; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 268; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 163 vd.; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 7; en-Nevevî, **el-Minhâc**, C.VI, s. 62; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 398; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 28. Ayrıntı için, “Mes’eletü'l-iltizâm ve İbn Abbâs’ın Mirasla İlgili Görüşlerinin Bütün Olarak Değerlendirilmesi” başlıklı bölüme bakınız.

Tablo-120: (İki anne bir kardeş, iki baba bir kardeş ve baba)

	Cumhurun Uygulaması	İbn Abbâs ve Görüşümüz
İki anne bir kardeş	----	1/3
İki baba bir kardeş	----	----
Baba veya dede	Tamamını alır	2/3

Anne bir kardeş mirasbırakana baba ile ulaşmadığından onunla hacbolmaması kelâlenin tanımına aykırı değildir. Anne bir kardeşin mirasbırakanla arasındaki akrabalık, aynı annenin çocuğu olmalarıdır. Dolayısıyla anne bir kardeşlerin baba ve dedeyle hacbedilmeleri çelişki oluşturduğundan İbn Abbâs'ın uygulamasının miras hükümlerine mutabık olduğu anlaşılmaktadır.

Baba bir Kardeşler: Baba tarafından kardeşlerin mirasçılıklarıyla ilgili, *“Senden fetva istiyorlar. De ki: Kelâleyle ilgili Allah size şöyle fetva veriyor. Eğer bir kimse ölür çocuğu bulunmaz ve bir kız kardeşi kalırsa, yarısı onundur. Kız kardeş ölür ve veledi yoksa erkek kardeş mirasçı olur. Kız kardeşler iki kişi olurlarsa üçte ikisi onlarıdır. Kardeşler kızlı erkekliyseler erkeğin hissesi iki kızın hissesi kadardır...”*¹²⁰⁵ buyrulmaktadır. Âyette kız ve erkek kardeşler kelâle kapsamına alınarak mirasçılıkları açıklanmakta, mirasçılıklarında *“ليس له ولد, veledi yoksa”*, *“إن لم يكن لها ولد, veledi yoksa”* şeklinde veledin bulunmaması belirtilerek, kardeşlerin mirasçılıkları için bulunmamaları gereken kız ve erkek çocuklar arasında fark gözetilmemektedir. es-Settî (v. 750/1349) de, âyetin zâhirinin çocuk bulunduğu kardeşlerin mirasçı olamayacaklarını gerektirdiğini söylediği gibi¹²⁰⁶ âyetin hükmü gereğince baba tarafından kardeşler de kelâle oldukları için mirasbırakanın kız veya erkek çocuğuyla mirasçı olmamaları gerekmektedir. Asabe maa-gayrihi mirasçılıkla ilgili bölümde de ele alındığı üzere baba tarafından kardeşlerin erkek çocukla mirasçı olamazken kız çocukla mirasçı olmaları çelişki

¹²⁰⁵ en-Nisâ 4/176.

¹²⁰⁶ es-Settî, a.g.e., C.II, s. 419.

arzetmektedir¹²⁰⁷. Baba bir kardeşler de babayla mirasbırakana ulaştıklarından onunla mirasçı olamayacaklardır. Annenin mirasçılığıyla ilgili “فإن كان له إخوة فلإمه السدس , *Eğer kardeşler varsa hissesi altıda birdir.*” âyetinden baba bir kardeşlerin anneye mirasçı olacakları anlaşılır. Baba bir kardeşler mirasbırakana anneye ulaşmadıklarından anneye hacbolmazlar.

Anne ve baba tarafından kardeşler ise, hem anne tarafından hem baba tarafından da hısım olduklarından iki şekilde de mirasçı olurlar. Mirasbırakanın anne bir, baba bir ve öz kardeşini bıraktığı meselede öz kardeş iki taraftan da akraba olduğundan ötürü hem anne hem baba tarafından kardeş kadar terekeden hisse almaktadır¹²⁰⁸.

2. Müşerreke Meselesi

Mirasbırakanın koca, anne veya nine, birer tane anne baba bir erkek ve kız kardeş, birer tane baba bir erkek ve kız kardeşini bıraktığı mesele *müşerreke* veya *müştereke* olarak isimlendirilmektedir¹²⁰⁹. Ömer b. Hattâb (v. 23/644)’ın anne bir kardeşleri mirasçı yapıp öz kardeşleri mirasçı yapmaması üzerine öz kardeşin, “Farzet ki babam yeme (*yem* = deniz) atılmış bir hacer (*hacer* = taş) idi” ile “Farzet ki babam hımar (*humâr* = eşek) idi” demesiyle *yemiyye*, *humâriyye* ve *haceriyye* olarak da meşhur olmuştur¹²¹⁰.

Terekeden mirasbırakanın anne ve kocasının hisselerini almalarından sonra kardeşlerin nasıl mirasçı olacakları, öz kardeşlerin anne bir kardeşlerin hisselerine ortak edilip edilmeyeceği, ortak edilecekse taksimin keyfiyeti ihtilafı olup bu konuda sahâbeden nakledilen rivâyetler çelişkilidir. Sahâbeden Zeyd b. Sâbit (v.

¹²⁰⁷ Ayrıntı için “Asabe Maa-Gayrihi Mirasçılık” başlıklı bölüme bakınız.

¹²⁰⁸ Ayrıntı için aşağıdaki “Müşerreke Meselesi” başlıklı bölüme bakınız.

¹²⁰⁹ eş-Şîrâzî, **a.g.e.**, C.IV, s. 98, 99; el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 155; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 323; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 141; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 24; el-Megilî, **a.g.e.**, s. 318 vd.; Sibtü’l-Mârdînî, **Şerhü’r-rahbiyye**, s. 94.

¹²¹⁰ eş-Şeybânî, **el-Hucce**, C.IV, s. 195; Beyhakî, **es-Sünenü’l-kübrâ**, C.VI, s. 256; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 155, 156; eş-Şîrâzî, **a.g.e.**, C.IV, s. 98, 99; el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 155; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 154; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 141; el-Kurtubî, **a.g.e.**, C.III, s. 79; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 24 vd.; İbnü’l-Mecdi, **a.g.e.**, C.I, s. 328-341; Sibtü’l-Mârdînî, **Şerhu’l-füsûl**, C.II, s. 744, 745; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 67; İbn Âbidîn, **Şerhu kalâid**, C.II, s. 217; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 101 vd.

45/665)'in öz kardeşleri anne bir kardeşlerin hisselerine ortak ettiğine¹²¹¹, etmediğine¹²¹²; Ömer b. Hattab'ın ortak ettiğine¹²¹³, etmediğine¹²¹⁴; İbn Mesud (v. 32/652)'un ortak ettiğine¹²¹⁵, etmediğine¹²¹⁶; Ali b. Ebî Tâlib (v. 40/666)'in ortak ettiğine¹²¹⁷, etmediğine¹²¹⁸; İbn Abbâs (v. 68/687)'in ortak ettiğine¹²¹⁹, etmediğine¹²²⁰, Osman b. Affan (v. 35/655)'in ortak ettiğine¹²²¹ ilişkin rivâyetler bulunmaktadır. Rivâyetlerin çelişkili olması bir yana sahâbenin öz kardeşleri hangi delille anne bir kardeşlerin hisselerine ortak ettikleri, ortaklığın keyfiyeti, iskât edenlerin hangi delille öz kardeşleri iskât ettikleri bilgisine sâhip değiliz.

a. Müşerreke Yapılıp Yapılmayacağına İlişkin Farklı Görüşler

Müşerreke meselesine ilişkin (müşerreke yapılacağı ve yapılmayacağı şeklinde) iki farklı görüş bulunmaktadır. eş-Şa'bî (v. 103/721), İbn Ebî Leylâ (v. 148/765), Ebû Hanife (v. 150/767), İmâm Muhammed (v. 189/805), Ebû Yusuf (v. 182/798), Ebû Sevr (v. 240/854), Ahmed b. Hanbel (v. 241/855)'in müşerreke yapmadıkları anne baba bir kardeşlere hisse kalmadığında onları iskât ettikleri¹²²²; Şureyh (v. 78/697), Saîd b. el-Müseyyeb (v. 94/712), İbn Sîrîn (v. 110/729), Mesrûk

¹²¹¹ Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.X, s. 251; İbn Ebî Şeybe, **a.g.e.**, C.XI, s. 255; İbnü'l-Münzir, **el-İşrâf**, C.IV, s. 333; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 141; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 324; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 154; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 24.

¹²¹² Saîd b. Mansûr, **a.g.e.**, C.I, s. 141; Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, C.VI, s. 256 vd.; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 141; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 324.

¹²¹³ Saîd b. Mansûr, **a.g.e.**, C.I, s. 41; İbnü'l-Münzir, **el-İşrâf**, C.IV, s. 333; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 155; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 154; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 24.

¹²¹⁴ Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.X, s. 251; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 154; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 24.

¹²¹⁵ Saîd b. Mansûr, **a.g.e.**, C.I, s. 40 vd.; Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.X, s. 251; İbnü'l-Münzir, **el-İşrâf**, C.IV, s. 333; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 141; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 324.

¹²¹⁶ eş-Şeybânî, **el-Hucce**, C.IV, s. 204; Saîd b. Mansûr, **a.g.e.**, C.I, s. 42; İbnü'l-Münzir, **el-İşrâf**, C.IV, s. 332; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 324; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 154; el-Kalvezânî, **et-Tehzîb**, s. 141; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 24.

¹²¹⁷ Saîd b. Mansûr, **a.g.e.**, C.I, s. 40; Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.X, s. 250.

¹²¹⁸ eş-Şeybânî, **el-Hucce**, C.IV, s. 199; Saîd b. Mansûr, **a.g.e.**, C.I, s. 40; Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.X, s. 251–253; İbnü'l-Münzir, **el-İşrâf**, C.IV, s. 332; Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, C.VI, s. 256; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 155; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 155; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 24.

¹²¹⁹ Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.X, s. 250; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 323; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 154; el-Kalvezânî, **et-Tehzîb**, s. 141.

¹²²⁰ İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 323; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 154; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 141; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 24–25.

¹²²¹ el-Habrî, **a.g.e.**, s. 153, 156; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 155; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 154; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 24 vd.; İbn Âbidîn, **Şerhu kalâid**, C.II, s. 217.

¹²²² eş-Şeybânî, **el-Hucce**, C.IV, s. 191–192; İbnü'l-Münzir, **el-İşrâf**, C.IV, s. 332; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 155, 156; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 155; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 141; el-Gazzâlî, **a.g.e.**, C.IV, s. 334; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 24; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 101.

(v. 63/683), Mâlik (v. 179/795), es-Sevrî (v. 161/778), eş-Şâfiî (v. 204/820) ve İshâk b. Râhûye (v. 238/853)'nin müşerreke yaptıkları belirtilmektedir¹²²³.

İmâm Muhammed (v. 189/805) öz kardeşlere hisse kalmadığında sâkit olacaklarını/düşeceklerini söyleyerek müşerreke yapanları şöyle tenkit etmektedir:

“Medine ehli, ‘siz anne baba bir kardeşler anne tarafından da kardeşirlir. Babaları yoluyla da akraba olan anne baba bir kardeşleri terekeden mahrum ediyorsunuz. Baba sadece akrabalık katmamış mıdır?’ diyorsunuz. Cevap olarak şöyle denir. ‘Neden onları terekeden mahrum etmeyelim çünkü baba onları asabe yapmıştır, asabe de terekenin kalanını alır, terekeden de bir şey kalmamıştır.’ Onlar, ‘biz öz kardeşleri anne bir kardeşlerinin hisselerine ortak ediyoruz’ diyorlar. Onlara, ‘Siz bir başka yönden ise onları baba yoluyla akraba da oldukları halde terekeden mahrum ediyorsunuz, Şöyle ki, mirasbırakanın geride kocasını, annesini, baba bir erkek kardeşini ve anne baba bir kardeşlerini bıraktığı meselede ne diyorsunuz?’ Onlar, ‘koca yarım hisse, anne altıda bir, anne baba bir kardeşler üçte bir’ dediler. Onlara, ‘anne baba bir kardeşler anne bir kardeş olsalardı nasıl olurdu? ...’ ve ‘Eğer, anne baba bir iki erkek kardeş ile iki anne bir erkek kardeş bulunursa neden anne baba bir kardeşlerin hisselerini anne bir kardeşlerin hisselerinden az yapıyorsunuz’ denirse onlar, ‘evet’ derler. Onlara, ‘Biz babanın mirasta terekenin sonrasını aldırması haricinde bir artırımda bulunmadığını görüyoruz. Bu sebeple burada onlara bir şey kalmadığı için onlara terekeden hisse yoktur.’ denir.”¹²²⁴

Müşerreke yapıldığındaki çelişkiye mirasbırakanın koca, anne, anne bir erkek kardeş ve on tane anne baba bir erkek kardeş bıraktığı mesele gösterilmektedir. Burada, kocanın yarım, annenin altıda bir, anne bir kardeşin altıda bir, anne baba bir on kardeşin de kalan altıda biri almasıyla ilgili İmâm Muhammed, “Eğer buradaki anne baba bir kardeşler anne bir kardeş olsalardı hisseleri daha fazla olmayacak mıydı? diye sorulduğunda ‘evet’ derler. Onlara, ‘bu durum sizin görüşünüzün terk edilmesi için yeterlidir’ denir.”¹²²⁵

İbn Kudâme (v. 620/1223), tek bir anne bir kardeşle yüz anne baba bir kardeş bulursa dahi anne bir kardeşin altıda bir alarak müşerreke olmayacağını, öz kardeşlerin kalan olursa alacaklarını, kalan olmadığında sâkit olacaklarını söylemektedir¹²²⁶. İbnü'l-Münzir (v. 309/921), anne bir kardeşin altıda bir alacağını on tane öz kardeş de olsa asabe olduklarından hisse kalmadığında mirasçı

¹²²³ eş-Şâfiî, **a.g.e.**, C.IV, s. 480; İbnü'l-Münzir, **el-İşrâf**, C.IV, s. 333; el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 155; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 323; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 141; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 153, 154; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 24–27; eş-Şinsevri, **a.g.e.**, C.I, s. 68.

¹²²⁴ eş-Şeybânî, **el-Hucce**, C.IV, s. 196–198; Ayrıca bk. eş-Şeybânî, **el-Asl**, vr. 375b-376a.

¹²²⁵ eş-Şeybânî, **el-Hucce**, C.IV, s. 198.

¹²²⁶ İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 25.

olamayacaklarını, müşerreke yapıldığında anne bir kardeşin hissesinin altında bir olduğu şeklindeki icmâya muhalefet edileceğini¹²²⁷ ve “*Hisse sahiplerine hisselerini veriniz, geride kalan en yakın erkeğindir*”¹²²⁸ rivâyetinin buna delil olduğunu söylemektedir¹²²⁹. İbn Kudâme, bu rivâyeti müşerreke yapılmayacağına delil olarak zikrettikten sonra her kim müşerreke yaparsa hisse sahiplerine hisselerini vermemiş olacağını, öz kardeşlerin asabe oldukları için hisse kalmadığından sâkit olacaklarını söylemektedir¹²³⁰.

Şâfiî mezhebinde kıyasa uygun görüşün anne baba bir kardeşlerin iskât edilmesini (müşerreke yapılmayacağını) gerektirirken, istihsânen müşerreke yapıldığı belirtilirken¹²³¹, İbn Kudâme (v. 620/1223), istihsânen müşerreke yapılması hakkında, “Şer’an istihsan kendi başına hüccet değildir.” diyerek burada istihsanın Kur’an’ın zâhirine, sünnete ve kıyasa aykırı olduğunu söylemektedir¹²³².

Müşerreke aleyhine delil getirilen kız çocuk, öz kız kardeş ve anne bir¹²³³ kız kardeş örneğinde müşerrekeye göre kız çocuk yarım hisse aldıktan sonra kalanı öz kız kardeşin aldığı hisseye anne bir kardeşin de ortak edilmesi gerekeceği tenkidini el-Mâverdî (v. 450/1058), anne bir kardeşin kız çocukla hacbolacağında

¹²²⁷ İbnü’l-Münzir, **el-İsrâf**, C.IV, s. 332.

¹²²⁸ Rivâyetle ilgili ayrıntı için “Asabe Yoluyla Mirasçılığa İlişkin Deliller” başlıklı bölüme bakınız.

¹²²⁹ İbnü’l-Münzir, **el-İsrâf**, C.IV, s. 332; el-Mâverdî de, bu rivâyetin müşerreke yapılmayacağına delil alındığını belirtmektedir. Bk. el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 156.

¹²³⁰ İbn Kudâme (v. 620/1223), rivâyeti müşerreke yapılmayacağına delil olarak zikrettikten sonra, “her kim müşerreke yaparsa, hisse sahiplerine hisselerini vermemiş olur. Anne baba bir kardeşler asabedirler. Hisse sahipleri terekenin tamamını alırlarsa onlar terekeden sâkit oldukları, anne bir kardeşin iki kız çocukla sâkit oldukları gibi” demektedir. İbn Kudâme koca, anne ve iki tane kız çocukla iki tane anne baba bir kız kardeşin bulunduğu meselede, kocanın dörtte bir, annenin altında bir, iki tane kız çocuğun üçte iki almasından sonra iki tane kız kardeşe, asabe maa-gayrihi olmalarına karşın terekeden hisse kalmamaktadır. Devamla İbn Kudâme İki kız çocuğun yerine iki anne bir kardeşle iki anne baba bir kardeşin bulunduğu meselede anne baba bir kardeşlerin asabe olmalarına rağmen terekenin yetmediği durumda sâkit olmaları gerektiğini belirtmektedir. Bk. İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 25.

¹²³¹ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 156–158; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 26; İbnü’l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 332; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 67. Şâfiî mezhebinin görüşü müşerreke yapılacağı şeklinde olmakla birlikte İbnü’l-Lebbân (v. 402/1011) ve Ebû Mansûr el-Bağdâdî (v. 429/1038) gibi Şâfiî âlimlerin görüşünün müşerreke yapılmayacağı yönünde olduğu görülmektedir. Bk. İbnü’l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 322. İbnü’l-Hâim (v. 815/1412) ve Sıbtü’l-Mardîni (v. 912/1506) gibi Şâfiî âlimleri de anne baba bir kardeşin asabe olmasına karşın müşerreke meselesinde farz hisse aldığı belirtmektedirler. Bk. İbnü’l-Hâim, **el-Füsûl**, s. 70, 71; Sıbtü’l-Mardîni, **Şerhü’l-füsûl**, C.I, s. 161–163.

¹²³² İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 26.

¹²³³ Metindeki “والأخت للأب , baba bir kız kardeş” ifâdesi “والأخت للأب , anne bir kardeş” şeklinde olması daha isâbetli olup, matbû eserdeki ifâdenin istinsah hatası olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin verilmiş amacının yanında “فى الادلاء بالأب , anneye ulaşması” ifâdesi de bunu teyit etmektedir. Bk. el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 156.

icmâ olduğu için anne bir kardeşin, öz kardeşin hissesine ortak edilmediğini söyleyerek cevaplandırmaktadır¹²³⁴. el-Mâverdî (v. 450/1058), müşerreke yapılacağına “للرجال نصيب مما ترك الوالدان والأقربون , **Erkekler için anne, baba ve akrabaların bıraktığı terekeden bir pay vardır.**”¹²³⁵ âyetinin de delil olup âyetin zahirinin anne bir kardeşlerin üçte bire eşit mirasçılığı gibi öz kardeşlerin de anneyle mirasbırakana ulaşmalarının anne bir kardeşlerin hisselerine ortak edilmelerini gerektirdiğini, miras usulünün, güçlünün zayıfa takdimine dayandığından kuvvetlinin zayıfla iskat edilemeyeceğini, anne baba bir kardeşlerin baba bir kardeşlere baba yoluyla da akraba olduklarından üstün olduklarını, babayla akrabalığın artırıcı olmadığına zayıflatıcı olmayıp en kötü halin babanın yok hükmünde kabul edileceğini belirtmektedir¹²³⁶. “*Hisse sahiplerine hisselerini veriniz, geride kalan en yakın erkeğindir.*”¹²³⁷ rivâyetiyle istidlâl ederek müşerreke yapılmayacağını söyleyenlere karşı el-Mâverdî, anne baba bir kardeşlerin baba yoluyla sâhip oldukları asabeliklerinin sâkit olmasının, onları râhim yoluyla anne tarafından hısım da olmaları sebebiyle farz hisse almalarını engellemediğini söyleyerek rivâyetin delil olamayacağını belirtmektedir¹²³⁸.

Mâlikî fakihi İbn Abdilber (v. 463/1071), mirasbırakanın koca, anne, anne bir kardeş ile on tane anne baba bir kardeşini bıraktığı meselede müşerreke yapılmadığında anne baba bir kardeşlerin de anne bir kardeş olmalarına karşın, anne bir kardeşten daha az hisse aldıklarını söyleyerek müşerrekeyi savunmaktadır¹²³⁹.

b. Müşerreke Meselesinin Ortaya Çıktığı Haller ve Çözüm Önerimiz

i. Müşerrekenin ortaya çıktığı hallerden birisi, mirasbırakanın anne, koca, iki anne bir erkek veya kız kardeş ile bir anne baba bir erkek kardeş bıraktığı meseledir¹²⁴⁰. Burada baba bir kardeşlerin birden fazla olması meseleyi değiştirmemektedir. Müşerreke yapılacağını kabul edenlere göre tereke 18X hisse

¹²³⁴ a.e., C.VIII, s. 156.

¹²³⁵ en-Nisâ 4/7.

¹²³⁶ a.e., C.VIII, s. 157.

¹²³⁷ Rivâyetle ilgili ayrıntı için, “Asabe Yoluyla Mirasçılığa İlişkin Deliller” başlıklı bölüme bakınız.

¹²³⁸ a.e., C.VIII, s. 157.

¹²³⁹ İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 323, 425.

¹²⁴⁰ eş-Şeybânî, **el-Hucce**, C.IV, s. 195; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 155; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 323; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 156; eş-Şîrâzî, **a.g.e.**, C.IV, s. 98, 99; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 24 vd.; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 329; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 69; el-Bakarî, **a.g.e.**, s. 94.

üzerinden paylaşılacak olup koca, terekenin yarısı olan 9X hisse, anne 1/6'sı olan 3X hisse, 1/3'ü olan 6X'lık hisse de iki anne bir kardeşle, bir anne baba bir erkek kardeş arasında eşit paylaşılacaktır. Tabloda şöyle gösterilebilir:

Tablo-121: (Koca, anne, iki anne bir kardeş, öz erkek kardeş)

		6X	6X.3=18	18 X
Koca	1/2	3X	3X.3= 9X	9X
Anne	1/6	1X	1X.3= 3X	3X
Anne bir kardeş	1/3	2X	2X.3= 6X hisse eşit paylaştırılır	2X
Anne bir kardeş				2X
Anne baba bir erkek kardeş	Hisse kalmıyor			2X

Müşerreke yapılmadıysa taksim 6X hisse üzerinden olup, koca terekenin yarısı 3X hisse, anne 1/6'sı olan 1X hisse, iki anne bir erkek ve kız kardeş 1/3'ü olan 2X hisseyi alacak, anne baba bir kardeşlerse sâkıt olacaktır. Tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo-122: (Anne, koca, anne bimir erkek kardeş, anne bir kız ve erkek kardeş)

	6	6X	6X
Anne	1/6	1X	1X
Koca	1/2	3X	3X
Anne bir erkek kardeş	1/3	1X	1X
Anne bir kız kardeş			
Anne baba bir erkek kardeş	----	---	---

Müşerreke yapıldığında anne baba bir kardeş, baba tarafından da hısım olmasına rağmen anne bir kardeş gibi sayılarak anne bir kardeşin hissesine ortak edilmiştir. Baba tarafından kardeşleri anne bir kardeşlerin mirasçılıklarına ortak ederek kız ve erkek kardeşlerin hisselerini eşitleyerek onlar gibi mirasçı yapmak İbn Kudâme (v. 620/1223) ve el-Meşrikî (v. 1189/1775)'nin de belirttiği gibi anne tarafından kardeşlerin mirasçılıklarıyla ilgili en-Nisâ 4/12'nin zahirî hükmüne muhalefet olacaktır¹²⁴¹. İbn Kudâme (v. 620/1223), aynı zamanda bu uygulama baba tarafından kardeşlerin mirasçılıklarıyla ilgili olan terekeyi ikili birli paylaşmalarının buyrulduğu en-Nisâ 4/176'nin hükmüne de muhalefet etmeyi gerektireceğini belirtmektedir¹²⁴². Müşerreke yapılmadığında mirasbırakana akrabalık açısından daha yakın öz kardeşin anne ve baba tarafından da hısım olmasına rağmen mirasçı olamaması ancak anne tarafından hısım olan anne bir kardeşlerin mirasçı olmaları miras hükümleri açısından çelişkili bir durum taşımaktadır.

Müşerreke meselesine çözüm önerimizin temelini anne tarafından kardeşlerin mirasçılıklarının belirtildiği en-Nisâ 4/12 âyeti ile baba tarafından kardeşlerin mirasçılıklarının belirtildiği en-Nisâ 4/176 âyeti oluşturmaktadır. İlgili âyetlere göre anne tarafından kardeşler en-Nisâ 4/12'de belirtilen şekilde, baba tarafından kardeşler en-Nisâ 4/176'da belirtilen şekilde, anne ve baba bir kardeşler ise hem anne hem baba tarafından hısım olduklarından her iki âyete göre mirasçı olacaklardır. Koca, anne, iki anne bir kardeşle bir baba bir kardeşin bulunduğu meselede, koca 6X hisse üzerinden terekenin 1/2'si olan 3X hisseyi, anne terekenin 1/3'ü olan 2X hisseyi, baba bir kardeş de kalan 1X'i alır. Anne bir kardeşlerse anneye mirasbırakana ulaştıklarından onunla mirasçı olamamaktadır¹²⁴³. Tabloda şöyle gösterebiliriz:

¹²⁴¹ İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 25.

¹²⁴² **a.e., a.y.**

¹²⁴³ Fukahanın ekserisine göre anne bir kardeşler, mirasçılık sebepleri farklı olduğu gerekçesiyle anneye mirasçı yapılmaktadırlar. Bk. el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 54. Fakat âyetin mefhumu gereği (kelâleliğin şartı olarak) anne bir kardeşlerin anneye mirasçı olamayacaklarının anlaşıldığı da belirtilmektedir. Bk. el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 54. Anne bir kardeşlerin anneye bulduklarında mirasçı olamayacaklarına ilişkin, "Mes'eletü'l-İltizam ve İbn Abbâs'ın Mirasla İlgili Görüşlerinin Bütün Olarak Değerlendirilmesi" başlıklı bölüme bakınız.

Tablo–123: (Anne, koca, anne bir erkek ve kız kardeş, öz erkek kardeş)

	6	6	6X
Anne	1/3	1	1X
Koca	1/2	3	3X
Anne bir erkek ve kız kardeş	Anne ile hacbolurlar	----	----
Öz erkek kardeş	Kalanı alır	2	2X

ii. Müşerreke meselesinin ortaya çıktığı diğer hal ise, mirasbırakanın nine, koca, iki tane anne bir kız veya erkek kardeş ile baba tarafından kardeşini bıraktığı meseledir¹²⁴⁴. Müşerrekeyi redd edenlere göre, koca yarım, anne bir kardeşler üçte bir, nine ise altıda bir alacak, öz kardeşler hisse kalmadığı için mirasçı olamayacaktır. Müşerrekeyi kabul edenlere göre, anne baba bir kardeş anne bir kardeşlerin hissesi olan üçte bire ortak olarak eşit paylaşacaklardır. Çözüm önerimize göreyse koca terekenin yarısını, nine altıda birini, baba bir iki kardeş kalan üçte biri alacaktır. Burada anne bir kardeşler kelâle olduklarından nineyle mirasçı olamayacaktır¹²⁴⁵. Anne baba bir kardeşler sadece baba tarafından mirasçı olacaklardır. Buna göre meselenin çözümü tabloda şöyle gösterilebilir:

¹²⁴⁴ el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 155; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 323; eş-Şirâzi, **a.g.e.**, C.IV, s. 98-99; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 156; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 24 vd.; İbnü'l-Mecdi, **a.g.e.**, C.I, s. 329; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 69; el-Bakarî, **a.g.e.**, s. 96.

¹²⁴⁵ Anne bir kardeşlerin anne ve nineyle bulduklarında mirasçı olamayacaklarına ilişkin ayrıntılı bilgi için, “Meseletü'l-İltizam ve İbn Abbâs'ın Mirasla İlgili Görüşlerinin Bütün Olarak Değerlendirilmesi” başlıklı bölüme bakınız. el-Meşrikî, âyetin mefhumundan anne bir kardeşlerin nineyle de mirasçı olamayacaklarının anlaşıldığını belirtmektedir. Bk. el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 54.

Tablo–124: (Koca, nine, iki anne bir erkek kardeş, iki öz erkek kardeş)

		6	6X
Koca	½	3	3X
Nine	1/6	1	1X
İki anne bir erkek kardeş	Hacbolurlar	----	----
Anne baba bir erkek kardeş	1/3	2	1X
Anne baba bir erkek kardeş			1X

D. Umûmet Yoluyla Asabelik

Mirasbırakanın öz amcalarının, baba bir amcalarının, babanın anne baba bir amcalarının, babanın baba bir amcalarının, dedenin öz amcalarının, dedenin baba bir amcalarının umûmet ve benü'l-umûmet yoluyla asabe olarak al-akrabu fe'l-akrab kuralınca yakındakinin uzaktakini hacbederek terekenin tamamını alacağı kabul edilmektedir¹²⁴⁶. Amca, amca oğlu ve baba tarafından amcaların asabe yoluyla mirasçılıklarına, “*Hisse sahiplerine hisselerini veriniz, geride kalan en yakın erkeğindir.*”¹²⁴⁷ rivâyeti delil alınmaktadır¹²⁴⁸. Amcanın mirasçılığına ayrıca Sad b. er-Rebî'nin hanımının Peygamber (sav)'e gelerek sorması üzerine, Peygamber (sav)'in iki kız çocuğa üçte iki, karısına sekizde bir, kalanı da mirasbırakanın kardeşine verdiği rivâyet¹²⁴⁹ de delil alınmaktadır¹²⁵⁰. İlgili bölümde bu rivâyetin amcaların asabelikle mirasçı olacaklarının delili olamayacağını ayrıntılarıyla

¹²⁴⁶ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 115, 116; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 174; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 22; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 101; İbnü'l-Hâim, **el-Füsûl**, s. 74; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 303, 437, 438; Sibtü'l-Mardîni, **Şerhü'l-füsûl**, C.I, s. 116, 169, 170; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 34; Ebû Zehre, **Ahkâmü't-terekât**, s. 160.

¹²⁴⁷ Rivâyetle ilgili ayrıntı için, “Asabe Yoluyla Mirasçılığa İlişkin Deliller” başlıklı bölüme bakınız.

¹²⁴⁸ İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 63; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 318 vd.; el-Megilî, **a.g.e.**, s. 206-207.

¹²⁴⁹ Rivâyetle ilgili ayrıntı için, “Asabe Yoluyla Mirasçılığa İlişkin Deliller” başlıklı bölüme bakınız.

¹²⁵⁰ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 115.

belirttiğimizden burada ayrıntıya girmiyoruz¹²⁵¹. Umûmet yoluyla asabe olan hısımları önceliklilik sıralamasına göre şöyle gösterebiliriz:

Tablo–125: (Umûmet yoluyla asabe kabul edilen hısımlar)

Anne baba bir amca
Baba bir amca
Anne baba bir amcanın oğlu
Baba bir amcanın oğlu
Babanın anne baba bir amcası
Babanın baba bir amcası
Babanın anne baba bir amcasının oğlu
Babanın baba bir amcasının oğlu
Dedenin anne baba bir amcası
Denenin baba bir amcası
Dedenin anne baba bir amcasının oğlu
Dedenin baba bir amcasının oğlu

Tabloda da görüldüğü gibi asabe olan amcalar mirasbırakana aynı uzaklıkta olduklarında anne baba bir amca, baba bir amcaya, anne baba bir amcanın oğlu baba bir amcanın oğluna, anne baba bir babanın amcası, baba bir babanın amcasına takdim edilecektir¹²⁵². Mirasbırakanın, babasının anne baba bir amcası, babasının üç baba bir amcası, hala ve teyzesinin bulunduğu meselede terekenin tamamını babanın anne baba bir amcası alır. Burada teyze ve hala daha yakın olmalarına karşın terekeye mirasçı olamadıkları gibi mirasbırakanın babasının öz amcasıyla da asabe bi-gayrihi olamamaktadırlar. Asabe bi-gayrihi mirasçılık bölümünde ikili birli paylaşma

¹²⁵¹ Ayrıntı için, “Asabe Yoluyla Mirasçılığa İlişkin Deliller” başlıklı bölüme bakınız.

¹²⁵² es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 174; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 299; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 181; İbnü'l-Hâim, **el-Füsûl**, s. 74; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 430; el-Megilî, **a.g.e.**, s. 292; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 447; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 34; Ebû Zehre, **Ahkâmü't-terekât**, s. 161, 164.

şeklindeki mirasçılığın kız çocuklarla kız kardeşlere hasredildiğinde de görüldüğü gibi amca ile hala bulunduğu terekeyi amca alacak, amca oğluyla amca kızının bulunduğu durumda terekenin tamamını amca oğlu alacaktır¹²⁵³. Mezkûr rivâyet aynı zamanda anne bir amca ile onun oğlunun, babasının anne bir amcasıyla onun oğlu gibi anne tarafından çeşitli derecelerden amcalarla çocuklarının asabe olmadıklarına da delil alınmaktadır¹²⁵⁴.

¹²⁵³ Ebû Zehre, **Ahkâmü't-terekât**, s. 160.

¹²⁵⁴ el-Mâverdí, **a.g.e.**, C.VIII, s. 115; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 63.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

VELÂ YOLUYLA ASEBELİK

Hür olmayan birini hürriyetine kavuşturan kişi *mevlâ'l-atâka / mûtak / mevle'l-âlâ / mevle'n-ni'me*, hürriyetini kazanan kişi *mûtak / atîk / mevle'l-esfel*¹²⁵⁵, hürriyetine kavuşturulan kişiyle hürriyetine kavuşturan kişi arasındaki bağ da *velâü'l-itâke / velâü'n-ni'me* olarak isimlendirilmektedir¹²⁵⁶. Velâ bağına, “ **فإن لم تعلموا آباءهم فإخوانكم في الدين ومواليكم** , *Babalarını bilmiyorsanız onları din kardeşi ve mevlânız olarak kabul edin*”¹²⁵⁷ âyetiyle istidlâlin¹²⁵⁸ yanında Peygamber (sav)’den nakledilen aşağıda çeşitli vesilelerle zikredilecek rivâyetler de delil alınmaktadır

Velânın, kişiyi hürriyetine kavuşturmayla sınırlı olup olmadığına, mirasçılık sebebi olup olmadığına ve velâ yoluyla mirasçılığı kabul edenlerce mirasçılığının keyfiyetinde ihtilaf edilmektedir. Velâ yoluyla mirasçılığı kabul edenlerin ekseriyetince velâ yoluyla mirasçılık, asabelikle olup nesep asebiliğinden ayrı olarak velâ yoluyla asabelik (*asabe-i sebebiyye* = sebep asabeliği) diye isimlendirilmektedir¹²⁵⁹. İbâziyye dışında kalan cumhura göre velâ, mirasçılık sebebi kabul edilmekte hatta bâzı âlimlerce mirasçılık sebebi olduğunda icmâ edildiği ifade edilmektedir¹²⁶⁰. İbâziyye mezhebinde velâ mirasçılık sebebi olarak kabul edilmediğinden velâ yoluyla mirasçılık da bulunmamaktadır¹²⁶¹. Hanefî ve İmâmiyye

¹²⁵⁵ el-Habrî, **a.g.e.**, s. 483; Seydişehrî, **a.g.e.**, s. 166.

¹²⁵⁶ el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.XVIII, s. 80; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXX, s. 38; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 335; Zuhayli, **a.g.e.**, C.X, s. 407.

¹²⁵⁷ el-Ahzâb 33/5.

¹²⁵⁸ İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 480; İbn Kudâme, **el-Muğnî**, C.IX, s. 214; İbnü'l-Mecdi, **a.g.e.**, C.I, s. 628.

¹²⁵⁹ el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 41; Bilmen, **a.g.e.**, C.V, s. 277.

¹²⁶⁰ İbnü'l-Münzir, **el-İcmâ**, s. 73; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 316; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 215. İbnü'l-Lebbân (v. 402/1011)'dan da velâ ile mirasçılıkta icmâ olduğu görüşü nakledilmektedir. Bk. eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 11.

¹²⁶¹ İbâziyye mezhebinde velâ mirasçılık sebebi kabul edilmediğinden mevlâ'l-atâka veya mevlâ'l-atâkanın hisimleri mevlâ'l-atâkanın hürriyetine kavuşturduğu kişiye mirasçı olamamaktadırlar. Rahim yoluyla akraba mirasçı bulunmadığında tereke velâ ile bağlı kimselere değil de, mirasbırakanın yerleşim bölgesinde bulunan Müslümanlara verilmesi gerektiği kabul edilmektedir. Bk. Muhammed b. Yusuf Eттаfeyyîş, **Şerhu Kitâbi'n-Nîl ve şifâi'l-alîl**, 2.bs., Dârü'l-Feth, Beyrut, 1972, C.XV, s. 516-519; Ebû Zehre, **Ahkâmü't-terekât**, s. 206.

mezheplerinde ise cumhurun kabul ettiği velâü'l-itâkeye ilâveten *velâü'l-muvâlât* adında zevi'l-erhâmdan sonra gelen ayrı bir mirasçılık bulunmaktadır. Burada konumuz hürriyete kavuşturma neticesinde oluşan velâ ve mirasçılığının keyfiyeti olduğundan velâü'l-muvâlât ayrıca ele alınmamıştır¹²⁶². Velâ yoluyla mirasçılığı kabul eden cumhura göre aşağıdaki noktalarda ihtilaf edilmiştir:

— **Velâ yoluyla mirasçılığın derecesi:**

Velâ yoluyla mirasçılığın derecesinin ashâbü'l-ferâiz hısımlara redd ile zevi'l-erhâm hısımların mirasçılıklarından önce ya da sonra mı olduğu ihtilaflıdır.

— **Velâ yoluyla kimlerin nasıl mirasçı olacaklarında:**

Velâ ile sadece mevlâ'l-atâka ile mevlâ'l-atâkanın asabe hısımlarının mı ya da erkek-kadın asabenin de dâhil olduğu tüm zevi'l-erhâmın mı mirasçı olacağıyla, bu mirasçılığın miras hükümlerine göre ya da asabeliğin kurallarına göre mi olacağına ihtilaf edilmiştir.

— **Velâ yoluyla mirasçılığın karşılıklı olup olmadığı:**

Mevlâ'l-atâkanın, mevle'l-esfele mirasçı olduğu gibi mevle'l-esfelin de, mevlâ'l-atâkanın rahim sahibi hısımları bulunmadığında ona mirasçı olup olamayacağına ihtilaf edilmiştir¹²⁶³.

¹²⁶² Velâü'l-muvâlât veya mevlâ'l-muvâlât: Nesebi meçhul kişinin başka birisine, ‘Sen benim mevlâm ol, öldüğümde mirasçım, cinayet işlediğimde âkilem olarak mâkuleyi (diyet borcunu) öde’ diye icâp edip o şahıs da kabul ederse mevle'l-muvâlâtın oluşacağı, birinin diğerine mirasçı olacağı, mevle'l-esfelin de onun âkilesi olarak borcunu ödeyeceği kabul edilmektedir. Mevle'l-muvâlâtın mirasçılık derecesi ise zevi'l-erhâmdan sonra gelmektedir. Ayrıntı için bk. eş-Şeybânî, **el-Asl**, vr. 391a; İbnü'l-Münzir, **el-İşrâf**, C.IV, s. 393; el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 119-120; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXX, s. 38, 43 vd.; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 254; eş-Şinşevri, **a.g.e.**, C.I, s. 12; Seydişehrî, **a.g.e.**, s. 71-77; Ebû Zehre, **el-Mîrâs inde'l-Caferiyye**, s. 60.

¹²⁶³ Hanefî, Mâlikî ve Şâfiî mezheplerinin genel görüşüyle es-Sevri'nin görüşünün sâdece mevle'l-âlânın mevle'l-esfele mirasçı olacağı, hürriyetine kavuşan kişinin hiçbir şekilde velâ yoluyla mevlâ'l-atâkasına mirasçı olamayacağı kabul edilmektedir. Bk. et-Tahâvî, **Muhtasar**, C.IV, s. 446; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXX, s. 176; C.XXX, s. 38; İbnü'l-Mecdi, **a.g.e.**, C.I, s. 318. Mevle'l-esfelin mevlâ'l-atâkaya velâ yoluyla mirasçı olamayacağına, “إنما الولاء لمن اعتق” , *Velâ, hürriyete kavuşturanındır.*” rivâyeti delil alınmaktadır. Bk. eş-Şirâzi, **a.g.e.**, C.IV, s. 78; el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 119. Tabîinden Şureyh (v. 78/697) ile Tâvus b. Keysân (v. 116/724)'ın ise mevle'l-esfeli de aynı şekilde mevlâ'l-atâkaya velâ yoluyla mirasçı yaptıkları görülmektedir. Bk. el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 119; C.XVIII, s. 80; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 253. Tâvus'un bu konuda, “Bir adam ölecek geriye azat etmiş olduğu kişiyi bıraktı. Peygamber (sav) terekeye azat edilen kişiyi mirasçı yaptı.” rivâyetini delil aldığı belirtilmektedir. Bk. el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 119. Bu rivâyette mevle'l-esfelin mirasçılığı, cumhur tarafından aldığı hissenin, miras hâricinde tu'me = yiyecek olarak verilmesiyle, beytü'l-mala verilmesinden evlâ olmasıyla ve maslahata binaen olduğuyla açıklanmaktadır. Bk. el-Mâverdi, **a.g.e.**,

I. Velâ Yoluyla Mirasçılığın Derecesi

Velâ yoluyla mirasçılığı kabul edenlerce velânın, ashâbü'l-ferâize redd ile zevi'l-erhâmdan önce mi yoksa sonra mı olduğu konusunda ihtilaf edilmiştir. Aşağıda görüleceği üzere velâ yoluyla mirasçılığın asabelikle olduğunu söyleyenlerce velâ yoluyla mirasçılık, ashâbü'l-ferâize redd ile zevi'l-erhâmın mirasçılıklarından öncelikli kabul edilmektedir.

A. Mevlânın Redd ve Zevi'l-erhâmın Mirasçılığından Öncelikli Olacağı

Hanefî, Hanbelî, Şâfiî, Mâlikî ve Zâhirî mezheplerinin oluşturduğu cumhura göre velâ yoluyla mirasçılık ashâbü'l-ferâiz hısımlara redd ile zevi'l-erhâm hısımlardan önceliklidir¹²⁶⁴. Sahâbeden Zeyd b. Sâbit (v. 65/665)¹²⁶⁵ ve Abdullah b. Ömer (v. 73/693)'in¹²⁶⁶ hisse sahiplerinin hisselerini almalarından sonra nesep ve sebep yönünden asabe hısımları mirasçı yaptıkları belirtilmektedir.

Hanefî ve Hanbelî mezheplerinde ashâbü'l-ferâiz hısımlara redd ile zevi'l-erhâmın mirasçılığı, velâdan sonrayken¹²⁶⁷; Mâlikî ve Şâfiî mezheplerinin mütekaddimûn görüşünde ashâbü'l-ferâize redd ile zevi'l-erhâmın mirasçılığı kabul edilmediğinden, velâ yoluyla mirasçılık önceliklidir¹²⁶⁸. Velâ yoluyla mirasçılığın redd ile zevi'l-erhâmdan öncelikli olduğunu aşağıdaki rivâyetler delil alınmaktadır:

i. Velânın¹²⁶⁹, ashâbü'l-ferâiz hısımlara redd ile zevi'l-erhâmdan öncelikli olduğuna Hamza'nın kızından nakledilen, “ مات مولى لي وترك ابنته فقسم رسول الله -ص- ماله ، بيني وبين ابنته فجعل لي النصف ولها النصف *Benim mevlam (azat ettiğim kişi) geride bir kız*

C.VIII, s. 119. et-Tirmizî de rivâyetin hasen olmasına rağmen amel edilmediğini, amelin mevle'l-esfelin mirasçı yapılmayarak terekesinin beytü'l-mala verilmesi şeklinde olduğunu söylemektedir. Bk. et-Tirmizî, “Ferâiz”, 15.

¹²⁶⁴ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 117; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 482; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 175, 176; C.XXX, s. 41; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 164, 317; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 82, 90, 91; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 114; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 40.

¹²⁶⁵ el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 126; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 175; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 40.

¹²⁶⁶ el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 126.

¹²⁶⁷ es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 175; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 40.

¹²⁶⁸ eş-Şirâzî, **a.g.e.**, C.IV, s. 78, 103; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C.XVI, s. 114; İbnü'l-Meccdî, **a.g.e.**, C.I, s. 677.

¹²⁶⁹ Velâ ile mirasçı olacağı kabul edilen hısımlar yerine göre “mevlâ” olarak da isimlendirilecektir.

çocuk bırakarak öldü. Rasûlullah, kız çocuğuna yarım hisse, Hamza'nın kızına yarım hisse verdi."¹²⁷⁰ rivâyeti delil getirilmektedir¹²⁷¹. Rivâyette Peygamber (sav)'in, kalanı kız çocuğuna redd yapmayarak Hamza'nın kızına vermesi velâ yoluyla mirasçılığa delil alınmasının¹²⁷² yanında velânın ashâbü'l-ferâize redd ve zevi'l-erhâma öncelikli olduğuna da delil alınmaktadır¹²⁷³.

Hisse sahibi veya rahim sahibi asabe veya ıstılah anlamıyla zevi'l-erhâm hısım varken mevlânın mirasçı olmasının Kur'an'daki miras hükümlerine aykırılığı, sahâbe ve tâbînden aksine çok sayıda rivâyet nakledilmesi mevlânın, ashâbü'l-ferâize redd ve zevi'l-erhâmdan öncelikli olmadığını göstermektedir¹²⁷⁴. Rivâyetin mevlâ'l-atâkanın Hamza'nın kızı olmayıp Hamza olduğu tarikleri¹²⁷⁵ ile en-Nehâî (v. 95/714)'nin Peygamber (sav)'in mirasbırakanın kız çocuğuna yarım hisse vermesinden sonra kalanı Hamza'nın kızına (yani mevlâ'l-atâkanın kızına) tu'me = yiyecek olarak verdiği görüşü¹²⁷⁶ kanaatimizce daha isâbetlidir. en-Nehâî'nin belirttiği gibi rivâyette Hamza'nın kızına verilenin miras olduğu belirtilmemekte, eş-Şa'bî (v. 103/721) de burada Peygamber (sav)'in Hamza'nın kızına verdiği malın miras olarak verildiğinin bilinemeyeceğini söylemektedir¹²⁷⁷.

ii. Velâ yoluyla mirasçılığın, ashâbü'l-ferâize redd ve zevi'l-erhâmdan öncelikli olduğuna bir delil de, bir köleyi hürriyetine kavuşturarak Peygamber (sav)'e gelen adamın azât ettiği kişinin malı hakkında sorması üzerine Rasûlullah'ın, “ إن مات

¹²⁷⁰ İbn Ebî Şeybe, **a.g.e.**, C.XVI, s. 244, 246. Ayrıca bk. Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.IX, s. 22; ed-Dârimî, “Tehâret”, 84; “Ferâiz”, 31; İbn Mâce, “Ferâiz”, 7; et-Tahavî, **Şerhu Meâni'l-âsâr**, C.IV, s. 401; en-Nesâî, **a.g.e.**, C.IV, s. 86; Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, C.VI, s. 241.

¹²⁷¹ et-Tahavî, **Şerhu Meâni'l-âsâr**, C.IV, s. 401; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 117; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 176; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 300; eş-Şîrâzî, **a.g.e.**, C.IV, s. 69; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 216; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 227, 304.

¹²⁷² el-Megîlî, **a.g.e.**, s. 207.

¹²⁷³ et-Tahavî, **Şerhu Meâni'l-âsâr**, C.IV, s. 401; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXX, s. 41.

¹²⁷⁴ Ayrıntı için, “Asabe Hısımların Zevi'l-erhâm Hısımlardan Öncelikli Olması” başlıklı bölüme bakınız.

¹²⁷⁵ Ebû Dâvud, **el-Merâsîl**, C.I, s. 268; Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, C.VI, s. 241; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 238, 239. Abdullah b. Abbâs < Câbir b. Zeyd tarikiyle nakledilen rivâyette de, “ أن مولى لحمزة توفي , Hamzanın mevlâsı vefât etti.” şeklindedir. Bk. ed-Dârekutnî, **a.g.e.**, C.IV, s. 83.

¹²⁷⁶ es-Sevrî, **Kitâbü'l-ferâiz**, s. 40; Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.IX, s. 22; et-Tahavî, **Şerhu Meâni'l-âsâr**, C.IV, s. 402.

¹²⁷⁷ es-Sevrî, **Kitâbü'l-ferâiz**, s. 40.

إن مات ولم يدع وارثا , ولم يترك عصابة فأنت وارثه , *Eğer o geriye asabe bırakmayarak ölürse, sen onun mirasçısısun*”¹²⁷⁸ buyurduğu rivâyettir¹²⁷⁹.

es-Serahsî (v. 483/1090), rivâyetin bir tarikinde yer alan “إن مات ولم يدع وارثا” , *Eğer ölür ve geride mirasçı bırakmaz ise sen onun asabesinin*” ifâdesinin mevlâ’l-atâkanın asabe olduğuyla, asabenin de zevi’l-erhama takdim edileceğinin delili olduğunu belirtmektedir¹²⁸⁰. Buradaki “asabe” lafzının ıstılah anlamıyla asabe olduğunu söyleyemeyeceğimiz gibi ıstılah anlamıyla asabe kabul edilse dahi mezkûr rivâyette asabenin mirasçı kapsamında olmadığı anlaşıldığından es-Serahsî’nin görüşüne delil olamayacağı da ortadadır.

el-Cürcânî (v. 816/1413), mezkur rivâyetteki, “إن مات ولم يدع وارثا” , *mirasçı bırakmamışsa*” ile Rasûlullah’ın ıstılah anlamıyla asabeyi kastettiğini, hadisin sonunda “كنت انت عصبته” , *sen onun asabesinin*” lafzının yer aldığını, “كنت انت وارثه” , *sen onun vârisinin*” ifâdesini kullanmadığını, dolayısıyla mevlâ’l-atâkanın asabe olması sebebiyle redd ve zevi’l-erhâmdan öncelikli olduğunu söylemektedir¹²⁸¹. el-Cürcânî’nin istidlalinin de isâbetli olmadığı görülmektedir. Şöyle ki;

1. el-Cürcânî’nin belirttiği “إن مات ولم يدع وارثا” , *mirasçı bırakmamışsa*” ifâdesini sadece Beyhakî (v. 458/1066) nakletmektedir¹²⁸². Abdürrezzâk (v. 211/827) ile ed-Dârimî (v. 255/868)’nin rivâyetlerinde, “إن مات ولم يترك عصابة” , *ölür ve asabesi bulunmazsa*”¹²⁸³, Saîd b. Mansûr (v. 227/842)’nin rivâyetinde, “الميراث للعصابة فإن لم يكن عصابة” , *miras asabenindir, eğer asabe bulunmuyorsa*”¹²⁸⁴ ifâdesi geçmektedir. Tamamı mürsel nakledilen rivâyetlerde asabe ile mirasçı kelimelerinin aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir.

¹²⁷⁸ ed-Dârimî, “Ferâiz” 32; Ayrıca bk. Saîd b. Mansûr, **a.g.e.**, C.I, s. 95; Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.IX, s. 23; Beyhakî, **es-Sünenü’l-kübrâ**, C.VI, s. 540.

¹²⁷⁹ es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 175; eş-Şîrâzî, **a.g.e.**, C.IV, s. 69; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 216; ed-Demîrî, **a.g.e.**, C.VI, s. 158; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 40-41.

¹²⁸⁰ es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.VIII, s. 82; C.XXIX, s. 176; C.XXX, s. 45.

¹²⁸¹ el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 40. İbn Kudâme (v. 620/1223), velâ yoluyla mirasçılığın zevi’l-erhamdan öncelikli olmasına Peygamber (sav)’den nakledilen “*Dayı mirasçı olmayanın mirasçısıdır.*” rivâyetinin delil olduğunu, velânın da mirasçı olarak kişinin âkilesini ödediğini, ona yardımcı olduğunu ve nesep yoluyla asabeliğin benzeri olduğunu belirtmektedir. Bk. İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 91.

¹²⁸² Beyhakî, **es-Sünenü’l-kübrâ**, C.VI, s. 540.

¹²⁸³ Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.IX, s. 23; ed-Dârimî, “Ferâiz” 32.

¹²⁸⁴ Saîd b. Mansûr, **a.g.e.**, C.I, s. 74.

2. “ولم يدع وارثا” , *mirasçı bırakmamışsa*” ifâdesiyle mevlâ'l-atâka olan asabe hısımların, ashâbü'l-ferâize redd ile zevi'l-erhâmdan öncelikli olduğunun kabul edilmesi aynı zamanda Hanefî mezhebindeki “zevi'l-erhâm hısımların da mirasçı oldukları / olacakları” görüşüne de aykırıdır.

B. Redd ve Zevi'l-erhâmın, Mevlânın Mirasçılığından Öncelikli Olması

Sahabeden Ömer b. Hattâb (v. 23/644)¹²⁸⁵, İbn Mesûd (v. 32/652)¹²⁸⁶, Osman b. Affân (v. 34/656)¹²⁸⁷, Ali b. Ebî Tâlib (v. 40/661)¹²⁸⁸, Muâz b. Cebel (v. 17/638)¹²⁸⁹ ve İbn Abbâs (v. 68/687)'in¹²⁹⁰ ashâbü'l-ferâize redd ile zevi'l-erhâmın mirasçılıklarını mevlâyâ öncelikli yaptıkları nakledilmektedir.

Tâbiünden Alkâme (v. 62/682)¹²⁹¹, Mesrûk (v. 63/683)¹²⁹², Şureyh (v. 78/697)¹²⁹³, Câbir b. Zeyd (v. 93/711)¹²⁹⁴, en-Nehâî (v. 95/714)¹²⁹⁵, Ömer b. Abdulaziz (v. 101/720)¹²⁹⁶, eş-Şa'bî (v. 103/721)¹²⁹⁷ ve Meymûn b. Mihrân (v.

¹²⁸⁵ İbn Ebî Şeybe, **a.g.e.**, C.XVI, s. 249; Saîd b. Mansur, **a.g.e.**, C.I, s. 74; Beyhakî, **es-Sünen'ül-kübrâ**, C.VI, s. 242; Ebü'l-Hasan Ali Halef b. Abdülmelik İbn Battâl, *Şerhü Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Ebü Temim Yasir b. İbrâhim, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 2000, C.VIII, s. 364; el-Mâverdü, **a.g.e.**, C.VIII, s. 117; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 174, 331, 483; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 127, 317.

¹²⁸⁶ İbn Battâl, **a.g.e.**, C.VIII, s. 364; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.VIII, s. 81; C.XXIX, s. 175; el-Mâverdü, **a.g.e.**, C.VIII, s. 117; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 174, 331, 483; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 127, 317.

¹²⁸⁷ el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 127.

¹²⁸⁸ İbnü'l-Münzir, **el-İşrâf**, C.IV, s. 392; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.VIII, s. 81; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 174, 331, 483; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 127, 317; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 482, 513; İbn Kudâme, **el-Muğnî**, C.IX, s. 216. Ali (ra)'ın, kız çocuk, karısını ve mevâlisini bırakan adamın meselesinde kız çocuğa yarım, karısına sekizde bir vererek kalanı da kız çocuğa redd yaptığı, mevâliye bir şey vermediği, nine ve mevâlinin bulunduğu meselede terekenin tamamını nineye verdiği, rahim sahibi hısımları mirasçı yapma da daha müteşeddit olduğu belirtilmektedir. Bk. İbn Ebî Şeybe, **a.g.e.**, C.XVI, s. 250, 251; Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, C.VI, s. 242.

¹²⁸⁹ İbn Battâl, **a.g.e.**, C.VIII, s. 364; el-Mâverdü, **a.g.e.**, C.VIII, s. 117.

¹²⁹⁰ İbn Battâl, **a.g.e.**, C.VIII, s. 364; el-Mâverdü, **a.g.e.**, C.VIII, s. 117; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 174; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 481; el-Aynî, **a.g.e.**, C.XIX, s. 225. Ali b. Ebî Tâlib'in mevlâyı öncelikli yaptığı belirtilmekteyse de bu görüş kuvvetli değildir. Bk. el-Habrî, **a.g.e.**, s. 174; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 481.

¹²⁹¹ Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.IX, s. 18; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 164; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 91.

¹²⁹² Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.IX, s. 20; İbnü'l-Münzir, **el-İşrâf**, C.IV, s. 392; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 164.

¹²⁹³ el-Mâverdü, **a.g.e.**, C.VIII, s. 73; İbn Zencûye, **a.g.e.**, C.II, s. 482-483.

¹²⁹⁴ el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 164; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 91.

¹²⁹⁵ Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.IX, s. 20; İbnü'l-Münzir, **el-İşrâf**, C.IV, s. 392; el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 164.

¹²⁹⁶ el-Mâverdü, **a.g.e.**, C.VIII, s. 73; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 481.

¹²⁹⁷ Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.IX, s. 20; İbnü'l-Münzir, **el-İşrâf**, C.IV, s. 392; el-Mâverdü, **a.g.e.**, C.VIII, s. 73; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 91.

117/734)'ın¹²⁹⁸ rahim sahibi hısım varken mevlâyı mirasçı yapmadıkları kaynaklarda zikredilmektedir.

Mâlikî fakihî İbn Abdilber (v. 463/1071), zevi'l-erhâmı mirasçı yapanların ekseriyetinin zevi'l-erhâmın mirasçılığını mevlâdan öncelikli yaptıklarını belirtmektedir¹²⁹⁹. Bununla birlikte zevi'l-erhâmı mirasçı yapan Hanefî ve Hanbelî mezheplerinin mevlâyı zevi'l-erhâmdan öncelikli yapmaları dikkat çekici olup buradan Hanefî ve Hanbelî mezhepleri dışında zevi'l-erhâmı mirasçı yapan ve üstelik velâ yoluyla mirasçılıktan öncelikli yapanların bulunduğu açıkça ortaya çıkmaktadır.

i. Ashâbü'l-ferâize redd ile zevi'l-erham hısımların mirasçılığının velâya takdim edilmesine “*وأولو الأرحام بعضهم أولى ببعض*”, *Kan akrabaları birbirlerine karşı daha önceliklidirler*¹³⁰⁰ âyetinin delil alındığı nakledilmektedir¹³⁰¹. İbn Kudâme (v. 620/1223) de, Ömer, Ali ve İbn Mesud (ra)'nın redd ile zevi'l-erhâmı velâdan öncelikli yaptıklarını belirttikten sonra bu âyetle istidlâl etmiş olabileceklerini söylemektedir¹³⁰².

Hanefî ve Hanbelîler bu âyeti zevi'l-erhâmın mirasçılığına delil almakla¹³⁰³ birlikte redd ve zevi'l-erhâmın mevlâdan öncelikli olmasında âyetle istidlâl etmeyerek farklı şekilde tevil etmektedirler. Şöyle ki, Müslümanların Medine'ye hicretiyle birlikte Müslümanların mevlâ'l-muvâlat ve kardeşlikle mirasçı oldukları ancak “*Rahim yoluyla akrabalar birbirlerine karşı daha önceliklidirler*”¹³⁰⁴ âyetiyle zevi'l-erhâm hısımların mevlâ'l-muvâlat ve kardeşliğe öncelikli yapıldığı belirtilirken âyetin kapsamına zevi'l-erhâmın mevlâ'l-atâkadan öncelikli oldukları dâhil edilmemektedir¹³⁰⁵.

ii. Zevi'l-erhâmın velâdan öncelikli olmasına, sahâbeden birinin azâd ettiği kişinin malı hakkında Peygamber (sav)'e sorması üzerine onun, “*إن مات ولم يترك عصبية*”

¹²⁹⁸ a.e., IX, 91.

¹²⁹⁹ İbn Abdilber, *el-İstizkâr*, C.XV, s. 485; es-Settî, a.g.e., C.II, s. 345.

¹³⁰⁰ el-Enfal 8/75; el-Ahzâb 33/6.

¹³⁰¹ es-Serahsî, *el-Mebsût*, C.XXIX, s. 175; İbn Kudâme, a.g.e., C.IX, s. 73.

¹³⁰² İbn Kudâme, a.g.e., C.IX, s. 216.

¹³⁰³ el-Mâverdî, a.g.e., C.VIII, s. 174; İbn Kudâme, a.g.e., C.IX, s. 82-83;

¹³⁰⁴ el-Enfal 8/75; el-Ahzâb 33/6.

¹³⁰⁵ es-Serahsî, *el-Mebsût*, C.XXIX, s. 176; el-Cürcânî, a.g.e., s. 40.

فأنت وارثه , *Eğer o geriye asabe bırakmayarak ölürse, sen onun mirasçısısın*”¹³⁰⁶ buyurduğu rivâyetin de delil alındığı nakledilmektedir¹³⁰⁷. Yukarıda belirtildiği üzere rivâyetin bu şekilde anlaşılması “فأنت عصبته , *sen asabesisin*” lafzındaki asabe lafzının ıstılah anlamıyla kullanıldığından hareketle cumhur tarafından velâ yoluyla mirasçılık, redd ve zevi’l-erhamın mirasçılığından öncelikli olduğu¹³⁰⁸ şeklinde anlaşılmasından daha isâbetli gözükmektedir.

II. Velâ Yoluyla Mirasçılığın Keyfiyeti

Velâ, İbâziyye mezhebi hâricinde mirasçılık sebebi kabul edilmekle birlikte bunu kabul edenler arasında temelde iki farklı görüş bulunmaktadır. Bunlar velâ yoluyla mirasçılığın asabelikle olacağı yani mevlâ’l-atâka ve mevlâ’l-atâka bulunmadığında mevlâ’l-atâkanın asabe hısımlarının asabelikle mirasçı olacağıyla, mevlâ’l-atâka ve mevlâ’l-atâka bulunmadığında mevlâ’l-atâkanın rahim sahibi hısımlarının miras hükümlerine göre mirasçı olacağı şeklindedir.

A. Mevlâ’l-atâka ve Mevlâ’l-atâkanın Asabe Hısımlarının Asabelikle Mirasçı Olacağı

Hanefî, Şâfiî, Mâlikî, Hanbelî ve Zâhirî mezheplerinin oluşturduğu cumhura göre mirasbırakanın nesep yönünden asabe hısımları bulunmadığında sebep yönünden mevlâ’l-atâkası, mevlâ’l-atâka bulunmadığında onun asabesi mücerret asabelikle mirasçı olurlar¹³⁰⁹. Asabeliğin, ‘asabe hısımlara hisse kalmadığında mirasçı olamayacakları’¹³¹⁰ şartına uygun olarak mevlâ’l-atâka veya asabesine de ashâbü’l-ferâiz hısımlardan hisse kalmadığında, “*Hisse sahiplerine hisselerini*

¹³⁰⁶ ed-Dârimî, “Ferâiz” 32; Ayrıca bk. Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.IX, s. 23.

¹³⁰⁷ es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.VII, s. 61; C.XXIX, s. 175; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 40–41.

¹³⁰⁸ es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 175; eş-Şirâzî, **a.g.e.**, C.IV, s. 69; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 40-41.

¹³⁰⁹ es-Sahnûn, **a.g.e.**, C.II, s. 589; İbnü’l-Münzir, **el-İsrâf**, C.IV, s. 384; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 117; İbn Hazm, **el-Muhallâ**, C.IX, s. 300; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 483, 485; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXX, s. 38; el-Gazzâlî, **a.g.e.**, C.IV, s. 347; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 243; İbnü’l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 437, 677; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 44; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 34; Bilmen, **a.g.e.**, C.V, s. 277; Seydişehrî, **a.g.e.**, s. 67; Ebû Zehre, *Ahkâmü’t-terekât*, s. 202.

¹³¹⁰ Asabeliğin bu şartı için, “Ashâbü’l-Ferâiz Hısımlardan Asabe Hısımlara Hisse Kalmaması” başlıklı bölüme bakınız.

veriniz, geride kalan en yakın erkeğindir”¹³¹¹ rivâyetiyle istidlal edilerek mirasçı olamayacakları belirtilmektedir¹³¹².

Velâ yoluyla mirasçılığın, mücerret asabelikle olacağıın kabulünce mevlâ’l-atâkanın kocası, anne bir erkek kardeşi gibi ashâbü’l-ferâiz hısımlarla asabe bi-gayrihi ve asabe maa-gayrihi mirasçı olabilen kadınlar ashâbü’l-ferâiz olduklarından velâ yoluyla mirasçı kabul edilmemektedirler¹³¹³. Ebû Zehre, bu durumu şöyle belirtmektedir:

“Miras sadece mevlâ’l-atâkanın erkek asabe hısımlarına aittir. Buna asabe bi-gayrihi ve asabe maa-gayrihi mirasçı kadınlar dâhil olmaz. Çünkü nesep yoluyla asabeliğin temeli, kadınların dâhil edilmediği yalnızca erkeklerin mirasçı olacağı nassına dayanır. Sahabenin uygulaması da böyleydi. Velâya, hürriyetine kavuşuran kadın dışında kadınlar dâhil değildir”¹³¹⁴

İbn Âbidîn (v. 1252/1836) de, Hanefî mezhebinin *Zâhiru’r-rivâye*’deki görüşünün mevlâ’l-atâkanın kız çocuğunun mirasçı olamaması şeklinde olmasına rağmen bazılarının kız çocuğa hisse verdiklerini bunu miras kabilinden kabul etmemek gerektiğini söyleyerek tenkit etmektedir¹³¹⁵. Buna göre velâ yoluyla asabe kabul edilen hısımlar tabloda şöyle gösterilebilir:

Tablo–126: (Velâ yoluyla asabe kabul edilenler)

Mevlâ’l-atâka
Mevlâ’l-atâkanın asabe bi-nefsihi hısımları
Mevlâ’l-atâkanın mevlâ’l-atâkası
Mevlâ’l-atâkanın mevlâ’l-atâkasının asabe bi-nefsihi hısımları

¹³¹¹ Rivâyetle ilgili ayrıntı için, “Asabe Yoluyla Mirasçılığa İlişkin Deliller” başlıklı bölüme bakınız.

¹³¹² İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 216, 243, 246.

¹³¹³ eş-Şeybânî, **el-Asl**, vr. 391a; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXX, s. 40; Sıbtü’l-Mardîni, **Şerhu’l-füsûl**, C.II, s. 602; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 47; Ebû Zehre, **Ahkâmü’t-terekât**, s. 202, 203.

¹³¹⁴ Ebû Zehre, **Ahkâmü’t-terekât**, s. 203.

¹³¹⁵ İbn Âbidîn, **Şerhu kalâid**, C.II, s. 216.

1. Velâ Yoluyla Mirasçılığın Asabelikle Olacağına İlişkin Deliller ve Değerlendirilmesi

i. Mevlâ'l-atâka ile mevlâ'l-atâkanın asabe hısımlarının asabelikle mirasçı olacaklarına “*Peygamber (sav)’in mevlânın kızına yarım hisse, Hamza’nın kızına yarım hisse verdiği*”¹³¹⁶ rivâyet delil getirilmektedir¹³¹⁷. İlgili bölümde de belirtildiği üzere rivâyetin farklı tarikinde hürriyetine kavuşturan kişinin Hamza olması, rivâyet bu şekilde sahih olsa bile Hamza’nın kızına verilen miras olarak verildiğinin belirli olmaması, miras olarak verilmiş olsa bile bunun asabelikle olduğuna ve mevlâ'l-atâka hâricinde kadın hısımlarının velâ ile mirasçı olamayacağına delil olamayacağı ortadadır.

ii. Velâ yoluyla mirasçılığın asabelikle olacağına el-Mâverdi, “*ولكل جعلنا موالى* , *Herkes için anne babanın ve akrabasının bıraktıklarından vârisler kıldık*”¹³¹⁸ âyetini de delil olarak zikretmektedir¹³¹⁹. Âyetteki mevlânın ıstılah anlamıyla nesep veya sebep yönünden asabe hısımlar anlamında kullanıldığına ilişkin herhangi bir karine bulunmamaktadır. Ayrıca âyetteki mevlânın mirasçı / akraba olduğuyula mirasçı ve akraba anlamına gelecek şekilde asabe olarak kullanıldığına ilişkin rivâyetler de bunu teyit etmektedir¹³²⁰.

iii. Velâ yoluyla mirasçılığın asabelikle olacağına İbn Ömer’den nakledilen Peygamber (sav)’in, “*الولاء لحمة كلحمه النسب لا يباع ولا يوهب*” , *velâ nesep bağı gibi bir bağıdır, satılmaz ve hibe edilmez.*”¹³²¹ rivâyeti delil alınarak buna göre nesepin baba yoluyla devam ettiği, velânın mevlâ'l-atâkanın asabe hısımlarıyla devâm ederek ve mirasçılıklarının asabelikle olacağı kabul edilmektedir¹³²². Rivâyetin, velâ yoluyla mirasçılığa delil olabilmekle birlikte velâ yoluyla mirasçılığın asabelikle olacağına delil alınmasının oldukça zorlama olduğu açıkça görülmektedir.

¹³¹⁶ İbn Ebî Şeybe, **a.g.e.**, C.XVI, s. 244, 246. Ayrıca bk. Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.IX, s. 22; İbn Mâce, “Ferâiz”, 7; ed-Dârimî, “Tehâret”, 84; “Ferâiz”, 31; en-Nesâi, **a.g.e.**, C.IV, s. 86; Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, C.VI, s. 241.

¹³¹⁷ es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXX, s. 40, 41; el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 117; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 215; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 227.

¹³¹⁸ en-Nisâ 4/33.

¹³¹⁹ el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 117.

¹³²⁰ Ayrıntı için, “Asabe Yoluyla Mirasçılığa İlişkin Deliller” başlıklı bölüme bakınız.

¹³²¹ eş-Şâfiî, **a.g.e.**, C.IV, s. 449; İbn Hibbân, **es-Sahîh**, C.XI, s. 325; el-Hâkim, **a.g.e.**, C.IV, s. 341.

¹³²² es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXIX, s. 176; eş-Şirâzî, **a.g.e.**, C.IV, s. 69, 70; el-Megîlî, **a.g.e.**, s. 204; el-Cürçânî, **a.g.e.**, s. 41; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.II, s. 677; eş-Şinşevrî, **a.g.e.**, C.I, s. 34.

iv. Peygamber (sav)’den nakledilen Hasan el-Basrî’nin mürsel olarak naklettiği belirtilen, “الميراث للعصبة فإن لم يكن عصبة فللمولى , *Miras asabenindir. Eğer asabe yoksa mevlânındır*”¹³²³ rivâyeti de velâ yoluyla mirasçılığın asabelikle olacağına delil alınmaktadır¹³²⁴. Rivâyetteki asabe lafzının ıstılah anlamıyla kullanılmadığı, kadın erkek tüm mirasçıları kapsadığı anlaşılmasının yanında bu mirasçıların bulunmadığında terekeyi mevlânın alacağı belirtilmektedir. Mevlânın ıstılah anlamıyla asabelikle mirasçı olacağına ilişkin karine de bulunmamaktadır.

v. Mevlâ’l-atâka dışında kadınların velâ ile mirasçı olamayacaklarına Peygamber (sav)’e isnad edilen “ليس للنساء من الولاة الا من اعتقن أو أعتق من أعتقن...” , *Velâdan kadınlara bir hak yoktur, yalnızca azad ettiklerinin ya da azatlılarının azat ettiklerinin velasında (bir hak vardır)...*” rivâyeti delil getirilmekle birlikte¹³²⁵ bu rivâyet hadis kaynaklarında Peygamber (sav)’e isnat edilmemektedir. Mezkûr rivâyeti zikrettikten sonra Kalvezânî (v. 510/1116), bunu ilim ehlinin kavli olarak nitelendirmektedir¹³²⁶. Peygamber (sav)’e nisbetle hadis kitaplarında yer almayan ancak tâbiîn âlimlerinden nakledilen mezkûr rivâyet¹³²⁷, kadınların velâyaya mirasçı olamayacağı şeklindeyken fakihler tarafından “لا يرث النساء بالولاة , kadınlar velâ ile mirasçı olamazlar” şeklinde anlaşılmaktadır¹³²⁸. Bununla birlikte rivâyetin nakledildiği Saîd b. el-Müseyyeb¹³²⁹, Tâvus b. Keysân¹³³⁰ gibi tâbiîn âlimlerinden bunun aksine onların velâ yoluyla mirasçılığı mal paylaşımındaki gibi yaptıkları, mevlâ’l-atâka bulunmadığında onun kadın hısımlarını da mirasçı yaptıklarının nakledilmesi mezkûr rivâyetin onlara nisbetini de zayıflatmaktadır.

el-Kelâbâzî (v. 700/1300), “Mevlâ’l-atâkanın asabesini nasıl erkek olmaları gerektiğiyle takyit ediyorsunuz?” diye soranlara, ‘bu konuda, Peygamber (as)’den

¹³²³ Saîd b. Mansûr, **a.g.e.**, C.I, s. 74.

¹³²⁴ İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 215.

¹³²⁵ es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXX, s. 40; İbnü’l-Mecdî, **a.g.e.**, C.I, s. 439; Ebû Zehre, **Ahkâmü’t-terekât**, s. 203.

¹³²⁶ el-Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 327.

¹³²⁷ Bu rivâyetin kaynaklarda, “لا يرث النساء من الولاة إلا ما اعتقن...”, Kadınlar azat ettikleri dışında velâyaya mirasçı olamazlar.” şeklinde Saîd b. el-Müseyyeb (v. 94/713), en-Nehâî (v. 95/714), eş-Şâ’bî (v. 103/712), Tâvus b. Keysân (v. 106/724) ve Süleymân b. Yesâr (v. 107/725), gibi tâbiîn âlimlerine nisbetle yer almaktadır. Bk. Abdürrezzâk, **a.g.e.**, C.IX, s. 36, 37; İbn Ebî Şeybe, **a.g.e.**, C.XVI, s. 345, 346, 347, 375; ed-Dârimî, “Ferâiz”, 52; ed-Dârimî, “et-Tahâre”, 52.

¹³²⁸ İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 239.

¹³²⁹ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 119.

¹³³⁰ İbnü’l-Münzir, **el-İsrâf**, C.IV, s. 385; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 118; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 485.

nakledilen, ‘ليس للنساء من الولاة الا ما اعتقن...’, *Kadınların azat ettikleri haricinde veladan hakları yoktur.*’ rivâyetine uyuyoruz”¹³³¹ demektedir. el-Cürcânî, “rivâyetin her ne kadar şüzûzlük içerse de sahabeden bu anlama gelecek rivâyetler nakledilmesi sebebiyle delil alıyoruz...”¹³³² demektedir.

2. Velâ Yoluyla Mirasçı Olacak Asabenin Tertibinde İhtilaf

Velâ yoluyla mirasçılığın asabelikle olacağını kabul edenler velâ yoluyla asabe kabul edilen hısımların tertibinde ve mirasçılıklarının keyfiyetinde ihtilaf etmektedirler. Şâfiî, Mâlikî, Hanefî ve Hanbelî mezheplerine göre mevlâ’l-atâka bulunmadığında oğlu ile ilâ nihâye oğlunun oğlu daha sonra babası mirasçı olacaktır¹³³³. Velâ yoluyla mirasçılığın mücerret asabelikle olduğu, kızlar olmaksızın oğulların asabeliğinin babanın asabeliğinden öncelikli olmasıyla açıklanmaktadır¹³³⁴. İhtilaf noktalarını aşağıdaki gibi belirtebiliriz:

i. Mevlâ’l-atâkanın oğluyla babasının veyâ dedesinin bulunduğu mirasçılıklarında iki farklı görüş bulunmaktadır.

1. Ebû Yusuf (v. 182/798)¹³³⁵ ve Ahmed b. Hanbel (v. 241/855)’e¹³³⁶ göre mevlâ’l-atâka bulunmadığında mevlâ’l-atâkanın asabesi yalnızca asabelikle değil de miras hükümleri ve asabelikle mirasçı olacak, mevlâ’l-atâkanın babasıyla oğlunun bulunduğu durumda baba altıda bir oğul ise kalanı alacaktır. Görüldüğü gibi burada mevlâ’l-atâkanın hısımlarının sadece mücerret asabelikle değil de aynı zamanda miras hükümlerine göre de mirasçı olacakları kabul edilmektedir. ed-Demîri (v. 808/1405)’nin Ahmed b. Hanbel’in mirasbırakanın mevlâ’l-atâkasının kız çocuğu ve kız kardeşi gibi hısımlarını da mirasçı yaptığını nakletmesi¹³³⁷ onun, sadece mevlâ’l-atâkanın mirasçı olacağı görüşünde olmadığını göstermektedir. en-Nehâî (v.

¹³³¹ el-Kelâbâzî, **a.g.e.**, vr. 11a.

¹³³² el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 41–42.

¹³³³ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 117; eş-Şîrâzî, **a.g.e.**, C.IV, s. 70; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 41, 43; İbnü’l-Mecdî, **a.g.e.**, C.II, s. 677, 678; Sibtü’l-Mardîni, **Şerhu’l-füsûl**, C.II, s. 603.

¹³³⁴ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 118; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXX, s. 40.

¹³³⁵ eş-Şeybânî, **el-Asl**, vr. 391a; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 118; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXX, s. 39; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 246; el-Cürcânî, **a.g.e.**, s. 43.

¹³³⁶ İbnü’l-Münzir, **el-İşrâf**, C.IV, s. 389; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 118; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 246.

¹³³⁷ ed-Demîri, **a.g.e.**, C.VI, s. 159.

96/714)¹³³⁸, Evzâî (v. 176/792)¹³³⁹ ve İshâk b. Râhûye (v. 238/853)'nin¹³⁴⁰ görüşünün de mirasbırakanın mevlâ'l-atâkasının babasıyla oğlunun bulunduğu durumda babanın altıda biri almasından sonra kalanın oğula verileceği şeklinde olduğu görülmektedir. en-Nehâî, Evzâî ve İbn Râhûye'nin velâ yoluyla mirasçılığın mücerret asabelikle olacağını kabul etmedikleri anlaşılma ile birlikte görüşlerinin velâ yoluyla mirasçılığın sadece miras hükümlerine göre ya da hem miras hükümlerine hem de asabelikle mi olacağı net değildir. Bu uygulamayı tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo–127: (Mevlâ'l-atâkanın oğlu, mevlâ'l-atâkanın babası)

Ebû Yusuf, Ahmed b. Hanbel, Nehâî, Evzâî, İshak b. Râhûye		6X
Mevlâ'l-atâkanın oğlu	5/6	5X
Mevlâ'l-atâkanın babası	1/6	1X

2. eş-Şa'bî (v. 103/721)¹³⁴¹, ez-Zührî (v. 124/742)¹³⁴², Ebû Hanife (v. 150/767)¹³⁴³, es-Sevrî (v. 161/778)¹³⁴⁴, İmâm Muhammed (v. 189/805)¹³⁴⁵, Mâlik¹³⁴⁶ ve eş-Şâfiî'nin¹³⁴⁷ mevlâ'l-atâkasının oğlu ile babası bulunduğu terekeyi oğula verdikleri nakledilmektedir. Saîd b. el-Müseyyeb (v. 94/713)'ten de aynı görüş nakledilmekteyse¹³⁴⁸ de onun velâ yoluyla mirasçılığın mücerret asabelikle olmayacağı görüşünde olduğu hatta mevlâ'l-atâkanın kızıyla oğlunu birlikte mirasçı

¹³³⁸ İbnü'l-Münzir, **el-İsrâf**, C.IV, s. 388; el-Mâverdí, **a.g.e.**, C.VIII, s. 118; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXX, s. 39; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 246.

¹³³⁹ İbnü'l-Münzir, **el-İsrâf**, C.IV, s. 389; el-Mâverdí, **a.g.e.**, C.VIII, s. 118; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 246; el-Meşrikî, **el-Azbü'l-fâid**, C.I, s. 47.

¹³⁴⁰ İbnü'l-Münzir, **el-İsrâf**, C.IV, s. 388; el-Mâverdí, **a.g.e.**, C.VIII, s. 118; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 246.

¹³⁴¹ İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 246–247.

¹³⁴² **a.e., a.y.**

¹³⁴³ el-Mâverdí, **a.g.e.**, C.VIII, s. 117; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXX, s. 39; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 246–247.

¹³⁴⁴ İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 246–247.

¹³⁴⁵ eş-Şeybânî, **el-Asl**, vr. 391a; es-Serahsî, **el-Mebsût**, C.XXX, s. 39.

¹³⁴⁶ es-Sahnûn, **a.g.e.**, C.II, s. 587–588; el-Mâverdí, **a.g.e.**, C.VIII, s. 117.

¹³⁴⁷ İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 246–247.

¹³⁴⁸ es-Serahsî, **a.g.e.**, C.XXX, s. 39; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 246–247.

yaptığı belirtilmektedir¹³⁴⁹. el-Mâverdî, velâda mevlâ'l-atâkanın oğluyla babasını mirasçı yapanların görüşünü naklettikten sonra velâ yoluyla mirasçılığın mücerret asabelikle olduğundan bünüvvetin übüvete öncelikli olduğunu, mevlâ'l-atâkanın oğluyla bulduklarında baba veya dedesiyle mevlâ'l-atâkanın kadın hısımlarının asabe olamayacağını söyleyerek tenkit etmektedir¹³⁵⁰. Bu uygulamayı da tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo–128: (Mevlâ'l-atâkanın babası, mevlâ'l-atâkanın oğlu)

Şa'bî, Zührî, Ebû Hanîfe, Sevrî, Mâlik, Şâfî, İmâm Muhammed		1X
Mevlâ'l-atâkanın babası	----	----
Mevlâ'l-atâkanın oğlu	Tamamı	1X

ii. Mevlâ'l-atâkanın babasının bulunmayıp, mevlâ'l-atâkanın dedesiyle kardeşi bulunduğu mirasçılığı da ihtilafı olup üç farklı görüş bulunmaktadır.

1. Ebû Hanîfe (v. 150/767)¹³⁵¹ ile Ebû Sevr (v. 240/854)'e¹³⁵² göre mevlâ'l-atâkanın dedesi kardeşlere öncelikli olup terekenin tamamını dede almaktadır. Tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo–129: (Mevlâ'l-atâkanın dedesi, mevlâ'l-atâkanın erkek kardeşi)

		2X
Mevlâ'l-atâkanın dedesi	Tamamını alır	2X
Mevlâ'l-atâkanın erkek kardeşi	----	----

¹³⁴⁹ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 119.

¹³⁵⁰ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 118. İbnü'l-Münzir, mevlâ'l-atâkanın oğluyla babasının bulunduğu durumda, Atâ, Hasan el-Basrî, Şa'bî, Hammâd, Katâde, ez-Zührî, Mâlik, es-Sevrî, Şâfî, Ebû Hanîfe ve İmâm Muhammed'in terekenin tamamını oğula verdiklerini belirtmektedir. Bk. İbnü'l-Münzir, **el-İsrâf**, C.IV, s. 389.

¹³⁵¹ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 118; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 247.

¹³⁵² el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 118.

2. Mâlik¹³⁵³ ve Şâfiî'den¹³⁵⁴ nakledilen kuvvetli görüşe göre kardeşler dedeye öncelikli olup dede burada mirasçı olamaz. Ayrıca, Mâlik ve Şâfiî'den nakledilen birer görüşe göre velâda mevlâ'l-atâkanın öz, baba bir kardeş veya kardeş oğulları dedeyi hacbedecektir. Kardeşlerin babanın fûrû hısımları olmaları sebebiyle bünüvvetle mirasçı oldukları, dedenin übüvvetle mirasçı olduğu, bünüvvetin de übüvmete öncelikli olmasının bu durumu gerektirdiği belirtilmektedir¹³⁵⁵. Şâfiî ve Mâlikî mezheplerinin genel görüşüne göre ise velâda, mevlâ'l-atâkanın kardeşinin de dedesinin de babayla mevlâ'l-atâkaya ulaştıklarını, kardeşin babaya bünüvvetle, dedenin ise übüvvetle ulaştığını, asabelikte bünüvvetin übüvvetten kuvvetli olması sebebiyle dedeyi hacbetmektedir. Buna kıyâsen nesep yoluyla asabelikte de kardeşi dedeye takdim etmek gerektiğini ancak icmâ sebebiyle bunu yapmadıklarını söylemektedir¹³⁵⁶. Mirasbırakanın mevlâ'l-atâkasının dedesiyle erkek kardeşini veya erkek kardeş çocuklarını bıraktığı durumdaki Mâlikî ve Şâfiî mezheplerinin genel görüşünü ise tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo–130: (Mevlâ'l-atâkanın dedesi, mevlâ'l-atâkanın erkek kardeşi)

		2X
Mevlâ'l-atâkanın dedesi	----	----
Mevlâ'l-atâkanın erkek kardeş veya çocukları	Tamamını alır	2X

¹³⁵³ es-Sahnûn, **a.g.e.**, C.II, s. 588; el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 118; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 247; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 333.

¹³⁵⁴ İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 247; İbnü'l-Hâim, **el-Füsûl**, s. 260; Sıbtü'l-Mardîni, **Şerhu'l-füsûl**, C.II, s. 604. Bununla birlikte eş-Şâfiî'den mevlâ'l-atâkanın dedesiyle kardeşini birlikte mirasçı yaptığı da nakledilmektedir. Bk. el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 118; eş-Şîrâzî, **a.g.e.**, C.IV, s. 70; el-Gazzâlî, **a.g.e.**, C.IV, s. 349; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 247.

¹³⁵⁵ es-Sahnûn, **a.g.e.**, C.II, s. 588; el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 118; İbn Abdilber, **el-İstizkâr**, C.XV, s. 479; el-Gazzâlî, **a.g.e.**, C.IV, s. 349; es-Settî, **a.g.e.**, C.II, s. 331, 333; Sıbtü'l-Mardîni, **Şerhu'l-füsûl**, C.II, s. 604. Şâfiî'nin diğer bir görüşü ise Ahmed b. Hanbel, Ebû Yusuf ve İmâm Muhammed'inki gibi olup mevlâ'l-atâkanın dedesiyle kardeşinin terekeyi eşit paylaşacakları şeklindedir. Bk. el-Mâverdi, **a.g.e.**, C.VIII, s. 118; Sıbtü'l-Mardîni, **Şerhu'l-füsûl**, C.II, s. 604.

¹³⁵⁶ ed-Demîrî, **a.g.e.**, C.VI, s. 160; İbnü'l-Mecdî, **a.g.e.**, C.II, s. 680; Sıbtü'l-Mardîni, **Şerhu'l-füsûl**, C.II, s. 604; eş-Şinşevrî, **Fethü'l-karîb**, C.I, s. 33.

3. es-Sevrî (v. 161/778)¹³⁵⁷, Ebû Yusuf (v. 182/798)¹³⁵⁸, İmâm Muhammed (v. 189/805)¹³⁵⁹ ve Ahmed b. Hanbel (v. 241/855)'e¹³⁶⁰ göre mevlâ'l-atâkanın dedesi kardeşle terekeyi paylaşırlar. Burada, Ebû Yusûf, İmâm Muhammed ve Ahmed b. Hanbel'in kardeşlerle dedenin nesep ve sebep yoluyla mirasçı olmaları arasında ayırım yapmadıkları anlaşılmaktadır¹³⁶¹. Kanaatimizce Ahmed b. Hanbel'den, “إن الولاء يورث كما يورث المال إلا انه يرثه العصبية دون غيرهم , Velâya mal paylaşımındaki gibi mirasçı olunur, şu farkla ki asabe haricinde ona mirasçı olunmaz.”¹³⁶² şeklindeki rivâyet onun mevlâ'l-atâkanın kız çocuğunu ve kız kardeşini mirasçı yapmasıyla¹³⁶³ da çelişmektedir. Mevlâ'l-atâkanın dedesiyle erkek kardeşinin bulunduğu durumda es-Sevrî, Ebû Yusuf, İmâm Muhammed ve Ahmed b. Hanbel'in uygulamasını şöyle gösterebiliriz:

Tablo–131: (Mevlâ'l-atâkanın dedesi, mevlâ'l-atâkanın erkek kardeşi)

Sevrî, Ebû Yusuf, İmâm Muhammed, Ahmed b. Hanbel		2X
Mevlâ'l-atâkanın dedesi	1/2	1X
Mevlâ'l-atâkanın erkek kardeşi	1/2	1X

B. Velâ Yoluyla Mirasçılığın Miras Hükümlerine Göre Olacağı

Ali b. Ebî Tâlib¹³⁶⁴, Şureyh (v. 78/697)¹³⁶⁵, Saîd b. el-Müseyyeb¹³⁶⁶ ve Tâvus (v. 106/724)'un¹³⁶⁷ kadınların da erkeklerin de velâ yoluyla mirasçı olacakları

¹³⁵⁷ İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 247.

¹³⁵⁸ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 118; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 247.

¹³⁵⁹ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 118; İbn Kudâme, **a.g.e.**, C.IX, s. 247; İbn Âbidîn, **Şerhu kalâid**, C.II, s. 216.

¹³⁶⁰ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 118; İbn Âbidîn, **Şerhu kalâid**, C.II, s. 216.

¹³⁶¹ el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 61.

¹³⁶² **a.e.**, C.I, s. 78. Sibtü'l-Mardîni (v. 912/1506) ise Ahmed b. Hanbel'den velâya mal paylaşımındaki gibi mirasçı olunacağı şeklinde rivâyetin bulunduğunu söylemektedir. Bk. Sibtü'l-Mardîni, **Şerhu'l-füsûl**, C.II, s. 598.

¹³⁶³ ed-Demîrî, **a.g.e.**, C.VI, s. 159.

¹³⁶⁴ Ali b. Ebî Tâlib'den, “إن الولاء يورث كما يورث المال , Velâya mala mirasçı olunduğu gibi mirasçı olunur.” şeklinde rivâyet nakledilmektedir. Bk. el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 78.

¹³⁶⁵ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 118, 119; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 485.

¹³⁶⁶ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C.VIII, s. 119.

görüşünde oldukları, mirasbırakanın mevlâ'l-atâkasının oğluyla kızını veya kız kardeşiyle erkek kardeşini bıraktığında ikili birli paylaştırdıkları belirtilmektedir. Dolayısıyla velâ yoluyla mirasçılıkta kadınlarda erkekler gibi mirasçı olacak, tereke asabelikle değil de miras hükümlerine göre paylaşılacaktır. Mirasbırakanın mevlâ'l-atâkasının baba bir kız kardeşiyle baba bir erkek kardeşini bıraktığı meseleyi tabloda şöyle gösterebiliriz:

Tablo–132: (Mevlâ'l-atâkanın baba bir kız kardeş ve baba bir erkek kardeşi)

Ali, Şureyh, Tâvus, Saîd b. el-Müseyyeb	3X
Mevlâ'l-atâkanın baba bir kız kardeşi	1X
Mevlâ'l-atâkanın baba bir erkek kardeşi	2X

Peygamber (sav)'den nakledilen, “يرث الولاة من يرث المال , *Velâya, terekeye mirasçı olanlar mirasçı olur.*”¹³⁶⁷ şeklindeki rivâyet ise mevlâ'l-atâkanın asabe hısımlarının velâya mirasçı olacağını kabul edenler tarafından zayıf bulunarak reddedilmektedir¹³⁶⁹.

İslâm hukukunda, velânın mirasçılık sebebi olduğunda icmâ olmadığı gibi velâ yoluyla mirasçılığı kabul edenler arasında da velâ yoluyla mirasçılığın mücerret asabelikle ya da miras hükümlerine göre olacağı şeklinde iki genel görüş bulunmaktadır. Velânın mirasçılık sebebi olduğuna ilişkin Kur'an'da açık bir hüküm bulunmamakla birlikte yukarıda görüldüğü üzere, Peygamber (sav)'in, hürriyetine kavuşan kölenin rahim sahibi hısımları bulunmadığında terekesini mevlâ'l-atakasına verdiği, mevlâ'l-atâkasının da rahim sahibi hısımları bulunmadığında terekesini hürriyetine kavuşturulan köleye verdiği görülmektedir. Cumhuriyetin kabul ettiği şekilde mevlâ'l-atâkanın, mevlâ'l-esfele mirasçı olmasına karşın aksinin olmaması

¹³⁶⁷ İbnü'l-Münzir, **el-İşrâf**, C.IV, s. 385; el-Mâverdî, **el-Hâvî'l-kebîr**, C.VIII, s. 118; el-Habrî, **a.g.e.**, s. 485; el-Meşrikî, **a.g.e.**, C.I, s. 78.

¹³⁶⁸ et-Tirmizî, “Ferâiz”, 22.

¹³⁶⁹ Sıbtü'l-Mardîni (v. 912/1506), rivâyetin râvilerinden İbn Lehîa'nın zayıf olduğunu, bu sebeple et-Tirmizî'nin isnadı kuvvetli değil dediğini belirterek reddetmektedir. Bk. Sıbtü'l-Mardîni, **Şerhu'l-füsûl**, C.II, s. 600.

şeklindeki uygulamanın Peygamber (sav)'in uygulamasına aykırı olduğu gibi, akrabalık ve evliliğin karşılıklı mirasçılık sebebi olmaları durumuna da aykırıdır.

İbn Abdilber'in zevi'l-erhâmı mirasçı yapanların ekseriyetinin rahim sahibi hısımlar bulunduğu velâyı mirasçı yapmadıklarını belirtmesi, onların velâ yoluyla mirasçılığı, cumhurun kabul ettiği anlamıyla asabelik olarak da görmediklerini ortaya koymaktadır. Sahâbe ve tâbiînin ekserisinden velânın, rahim sahibi hısımlardan sonra mirasçı olacaklarına ilişkin mezkûr rivâyetler de bu durumu destekler niteliktedir. Dolayısıyla velâ yoluyla mirasçılığın asabelikle olacağına ilişkin mezkûr delillerin, mevlâ'l-atâka dışında sadece erkeklerin mirasçı olacakları, mevlâ'l-atâkanın oğlu, varken kızının ve babasının mirasçı olamayacağı gibi Kur'anda açıkça ortaya konulan miras hükümleri dışında mücerret asabelik şeklinde ayrı bir mirasçılık sistemine delil olamayacağı ortadadır. İlgili delillerin, yukarıda belirtildiği şekilde Kur'an'ın miras hükümlerine uygun olarak velânın mirasçılık sebebi olduğuyla velâ yoluyla mirasçılığın da miras hükümlerine göre olacağı görüşünün daha isâbetli olduğu anlaşılmaktadır¹³⁷⁰.

¹³⁷⁰ Burada çalışmamız velâ yoluyla mirasçılığın asabelikle olup olmadığı ile sınırlı olduğundan ilgili delillerin etralıca değerlendirilmesiyle, velâ yoluyla mirasçılığın, miras hükümlerine göre olacağının ayrıntısı ele alınamamıştır.

SONUÇ

İslâm âlimleri Kur'an'da mirasçılığın hısımlar arasındaki rahim yoluyla (kan bağıyla) akrabalık ile evlilik akdine bağlandığında ittifak halindedirler. Kur'an'da açıkça ortaya konulan miras hükümlerinde, akrabalıkta mirasbırakana ulaşılan yolun dikkate alındığı çocukların ve kardeşlerin mirasçılıklarında hisseleri haricinde ayırım bulunmadığı görülmektedir. Asabelikteyse rahim yoluyla akrabalık değişerek yerini nesep yoluyla akrabalık almakta, erkeklerle kadınlar ve mirasbırakana kadınla ulaşan hısımlarla erkekle ulaşan hısımlar arasında mirasçılık açısından farklılık oluşmaktadır. Bi-gayrihi, maa-gayrihi ve bi-nefsihi mirasçılıklarla ilgili bölümlerde görüldüğü üzere bu durum fûrû, yandal ve usûl hısımlarının mirasçılıklarında çelişkili hallere ve bazı problemlere sebebiyet vermektedir.

Asabe yoluyla mirasçılık gereğince, asabe yoluyla mirasçılık ve asabe hısımların taşımaları gereken çeşitli şartlar bulunmaktadır. Bunlar, asabenin erkek ve mirasbırakanla arasında kadın bulunmaması, hisse sahiplerinden sonra mirasçı olması, hisse kalmadığında mirasçı olamayacağı, aynı derecede bulduklarında akrabalık kuvvetiyle tercih yapılacağı, köke göre değil de kişi başına (*per capita*) mirasçı olacakları, asabe hısımla mirasbırakana ulaşan kişinin onunla mirasçı olamaması şeklinde sayılabilir. Her bir şartın ilgili delilleriyle ele alınarak değerlendirilen çalışmada asabelikle ilgili bu şart ve kuralların da çeşitli meselelere neden olduğu tespit edilmiştir. “Asabe bi-gayrihi mirasçılık” başlıklı ilk bölümde görüldüğü üzere sâdece erkeklerin asabe oldukları şartın bile, oğlun kızlarının mirasçı olamaması, oğlun kızlarının tek kız çocukla altıda bir hisse almaları, oğlun kızının yalnızken mirasçı olmasına karşın oğlun oğluyla mirasçı olamaması, baba bir kız kardeşlerin sadece baba bir erkek kardeşlerle mirasçı olmaları, tek öz kız kardeşle baba bir kız kardeşlerin altıda bir mirasçı olmaları, anne bir kardeşler mirasçı olurken baba bir kardeşlerin mirasçı olamaması, kardeş kızlarının kardeş oğullarıyla asabe olamamaları gibi çok sayıda meseleye neden olabilmektedir.

Kız çocuklarla bulduklarında kız veya erkek kardeşlerin mirasçı olmaları olan asabe maa-gayrihi mirasçılıkla alakalı olarak cumhurun kardeşlerin mirasçı olacakları; İmâmiyye ve İbn Abbâs'ın kardeşlerin mirasçı olamayacakları; Zâhiri mezhebinin de asabe hısımların mirasçı olacakları görüşleri bulunmaktadır. İbn Abbâs'ın mirasla ilgili görüşlerinin bir bütünlük içerisinde değerlendirilmeye gayret edilen çalışmada, onun görüşünün kız veya erkek çocuklarla bulduklarında kız veya erkek kardeşlerin mirasçı yapılmayacağı şeklinde asabe maa-gayrihi mirasçılığın reddi şeklinde olduğu görülmüştür. Cumhurun kabul ettiği şekilde asabe maa-gayrihi mirasçılık gereğince, baba bir kardeşlerin mirasçı olurken anne bir kardeşlerin hacbolması, oğlun kızları mirasçı olamazken kız kardeşlerin mirasçı olması, tek kız çocukla oğlun kızlarının altıda bir alırken kız kardeşin üçte bir alması, kız kardeşin asabe maa-gayrihi olmasına karşın terekenin yetmemesi, öz kız kardeş varken baba tarafından kız kardeşlerin asabe maa-gayrihi olamamaları, kardeş çocukların asabe maa-gayrihi olamamaları gibi çoğaltılabilecek çelişkili durumlar ortaya çıkmaktadır.

Asabe yoluyla mirasçılık başta olmak üzere asabeliğin şartlarının delili, İbn Abbas'tan nakledilen Peygamber (sav)'e isnad edilen, "*Hisse sahiplerine hisselerini veriniz, geride kalan en yakın erkeğindir.*" rivâyetidir. Rivâyetin tahriciyle ve çeşitli açılardan tahlili yapılan çalışmada rivâyetin, cumhurun kabul ettiği şekilde asabe yoluyla mirasçılığa delil olamayacağı anlaşılmıştır. Rivâyet, Kur'an'ın miras hükümlerine uygun şekilde anlaşıldığında her hangi bir probleme sebebiyet vermemektedir. Buna göre rivâyetin, yakın hısmı mirasçı yapmayıp uzak asabe hısmı mirasçı yapmak değil de anne babanın mirasçılıklarında olduğu gibi aynı akrabalık seviyesinde bulduklarında anneye hissesini verdikten sonra babaya kalanı vermek şeklinde anlaşılması daha isâbetlidir. İlgili bölümde değerlendirildiği üzere rivâyetin kendisinden nakledildiği belirtilen İbn Abbâs'ın avliyye ve asabe maa-gayrihi mirasçılığı reddettiği uygulamalara karşı cumhur tarafından delil getirilmesi de, muttasıl rivâyetlerinin râvisi olarak kabul edilen İbn Abbas'ın rivâyetten çıkardığı hükmün, cumhurun asabe yoluyla mirasçılığa delil aldığı hükümden farklı olduğunu da teyit etmektedir.

Asabe yoluyla mirasçılığın Sünnî mezheplerce kabul edilirken İmâmiyye mezhebince reddedilmesinin kızın çocukları, anne tarafından dedelerle, arasında annenin babası bulunan nineler başta olmak üzere çeşitli hısımların mirasçılıklarıyla ilgili asabeliğin ‘mirasbırakanla arasına kadın girmemiş olma’ şartıyla Abbâsilerin ilk dönemine kadar uzanan siyâsî hadiseler arasında ilişki olduğu tespit edilmiştir. Miras ilminin ıstılahlarının da oluştuğu bu dönemdeki siyâsî anlayışın zevi’l-erhâm hısımların mirasçılıkları başta olmak üzere, asabe, zevi’l-erhâm, ashâbü’l-ferâiz, veled gibi mirasla ilgili terim ve ıstılahların anlamlarının dönemin hâkim siyâsî ortama göre şekillendiği izlenimini doğurmaktadır. Bununla birlikte çalışmanın kapsamı çerçevesinde yüzyıllarca devam ettiği anlaşılan siyasetin müdahalesinin boyutları çeşitli açılardan ele alınacak çok sayıda çalışmayla tam olarak ortaya konulabilecektir.

Peygamber (sav)’den nakledilen çeşitli rivâyetlerle, tâbiînden nakledilen rivâyetlerde kadın ve erkekleri kapsayan mirasçı anlamında kullanıldığı görülen asabe ile ıstılah anlamıyla fakihlerin kullandığı şekliyle asabe arasında büyük bir farklılığın olduğu görülmektedir. İstılah anlamıyla sonradan oluşan asabe ile asabe yoluyla mirasçılığın Kur’an ve Peygamber (sav)’in miras uygulamalarından açıkça bir delilinin olmadığı ortaya çıkmaktadır. Kur’an’daki miras hükümleriyle sahih sünnetten delilleri bulunmayan asabeliğin mezkûr şartlarının Kur’an’da açıkça belirtilen miras hükümlerine aykırılık arzettiği, asabeliğin hükümleriyle miras hükümlerini uyuşturmanın da neticede miras sistemini anlaşılmasız, uygulanamaz veya insanların vicdanlarında yaralar açan adaletsiz taksimlere sebebiyet verir hale getirdiği ortadadır. Bu durum İslâm ülkelerinde kanunlaştırma hareketlerine yansımış, Türkiye gibi bazı İslâm ülkelerinin miras sistemlerini tamamen gayri İslâmî miras sistemleriyle değiştirmelerine ya da “vâcip vasiyet” gibi şer’î temelden yoksun daha büyük problemlere sebebiyet veren kanunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Mevcût miras sisteminin, miras hükümleriyle farklılığı, Pakistan, Bangladeş, Irak ve Tunus gibi ülkelerde Kur’an ve sahih sünnete uygun olarak halefiyet temelinde yapılan kanunlaştırma hareketleriyse İslâmî olmadıkları ya da şifî miras sistemini aldıkları gibi ithamlarla çeşitli muhalefetin oluşmasına ya da ilgili kanunların uygulamada içlerinin boşaltılmasına neden olduğu görülmektedir.

Asabe yoluyla mirasçılığın mevcûd İslâm miras hukukunda birçok meseleyle yakından ilgili olması, farklı farklı çeşitli çalışmaların yapılmasını gerektirecek meselelerin kısaca asabelikle ilişkileri açısından ele alınmakla yetinilmesi çalışmanın çeşitli açılardan eksik kalmasına da sebebiyet vermiştir. Bu çerçevede Peygamber (sav)'e, sahabe ve tâbiîn âlimlerine nisbet edilen ilgili rivâyetlerin tamamının tahriç ve tahlili yapılamayarak rivâyet süreçlerinin asabelik açısından tam olarak ortaya koymak mümkün olmamıştır. Bu konudaki rivâyetlerin hadis araştırmacıları tarafından yapılacak çalışmalarla ortaya konulması gerekli bir zaruret olarak ortaya çıkmaktadır.

Asabe-siyaset ilişkisi tespit edilmiş olmakla birlikte boyutları bunun fıkha yansması daha geniş çalışmaları gerektirdiğinden konunun siyasetle ilgisi asabeliğin, “mirasbırakanla arasına kadın girmemiş olma” şartı çerçevesinde ve ilgili meseleler çerçevesinde ele alınmakla yetinilmiştir. Tâbiîn ve sonraki fakihlerin mirasla ilgili uygulama ve görüşlerinin tespitiyle tarihçilerin yapacakları çalışmalarla ortaya koyacakları sonuçlar daha sağlıklı değerlendirmeler yapılmasını sağlayacaktır.

Asabe yoluyla mirasçılığın Sünnî mezheplerce kabul edilmesi İmâmiyye mezhebince bütünüyle reddedilmesi, asabe maa-gayrihi mirasçılığın Zahirî mezhebince, velâ yoluyla mirasçılığın İmâmiyye ve İbâziyye mezhebince reddedilmesi leh ve aleyhteki deliller çerçevesinde konunun objektif olarak çalışılmasını zorlaştırdığı gibi ilgili kaynaklardaki bilgilerin doğru şekilde değerlendirilmesini de zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla bundan sonra yapılacak ilgili çalışmaların bu çerçevede mezhep taassubundan uzak şekilde objektif ilmî çerçevede yapılması çalışmaların ortaya koyacağı faydaları da artıracaktır.

KAYNAKÇA

KUR'AN-I KERİM.

ABBÂDÎ, Ahmed Muhtâr, **Fi't-târihi'l-Abbâsi ve'l-Fatmî**, Müessesetu Şebabi'l-Câmia, İskenderiye, t.y.

ABDÛLCEBBAR, Ebü'l-Hasan Abdülcebbar b. Ahmed Kadı (v. 415/1025), **Tesbitü delâli'n-nübüvve**, 2 c., Dârü'l-Arab, Beyrut, 1966.

ABDÛLKÂDİR el-BAĞDÂDÎ, Abdülkâdir b. Ömer (v. 1093/1682), **Hizânetü'l-edeb ve lübbü lübâbi lisâni'l-Arab**, thk. Abdüsselam M. Hârûn, 13 c., Mektebetü'l-Hanci, Kahire, 1981/1400.

ABDÛRREZZÂK, Ebû Bekr Abdurrezzük b. Hemmam es-San'anî (v. 211/827), **el-Musannef**, thk. Habiburrahman A'zami, 11 c., 2.bs., el-Meclisü'l-İlmî, Beyrut, 1983.

AHMED B. HANBEL, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî (v. 241/855), **el-Müsned**, thk. Şuayb el-Arnaut, Adil Mürşid, Heysem Abdülgafur, 50 c., 2. bs., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1999/1420.

.....: **Fezâilü's-sahâbe**, thk. Vasiyullah b. Muhammed Abbas, Câmiatü Ümmi'l-Kurâ, Mekke, 1983.

.....: **el-İlel ve marifetü'r-ricâl**, thk. Vasiyyullah b. Muhammed Abbâs, 4 c., el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, 1988.

AKTAN, Hamza, **Mukayeseli İslâm Miras Hukuku**, Işık Akademi Yayınları, İstanbul, 2008.

AKYÜZ, Vecdi, **Hayatın İçinden Fıkıh**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 1999.

ALİ DÂVUD, Ahmed Muhammed, **el-Ahvâlü's-şahsiyye**, 4 c., Dârü's-Sekâfe, Amman, 2009.

ALİ AHMED, Abdülhüseyin, **Mevkıfu'l-hulefâi'l-Abbâsiyyîn min eimmeti ehli's-sünneti'l-erbaa ve mezâbihim ve eseruhû fi'l-hayâti's-siyâsiyye fi'd-devleti'l-Abbâsiyye**, Dâru Kutri b. Fecâe, Katar, 1985/1405.

ALİ MECLÎSÎ, Muhammed b. Bâkır b. Muhammed Tâki b. Maksûd (v. 1110/1698), **Bihârü'l-envâri'l-câmia li-düreri ahbâri'l-eimmeti'l-ethâr**, 110 c., 2.bs., Müessesetü'l-Vefa, Beyrut, 1983/1403.

AMER ALİ, Syeed (v. 1347/1928), **Muhammedan Law**, 2 c., Kitâb Bhavan, New Delhi, 1986.

el-ÂMİLÎ, İbnü'l-Hür Muhammed b. Hasan (v. 1104/1693), **Vesâilü's-Şîa ilâ tahsîli mesâili's-şerîa = Tafsîlu vesâili's-Şîa ilâ tahsîli mesâili's-şerîa**, thk. Muhammed er-Râzî, 20 c., 6.bs., Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1991.

ANDERSON, J.N.D., "Recent Reforms in the Islamic Law of Inheritance", **The International and Comparative Law Quarterly**, vol. XIV, No: 2, 1965, s. 349–365.

.....: "The Islamic Law of Inheritance", **Islamic Law in the Modern World**, Greenwood Pres, New York, 1959, s. 59-80.

.....: "A Law for Personal Status for Iraq", **The International and Comparative Law Quarterly**, vol. IX, No. 4, 1960, s. 559–560.

.....: "Changes in the Law of Personal Status in Iraq", **British Institute of International and Comparative Law**, vol. XII, No: 3, 1963, s. 1026–1031.

ARI, Abdüsselam, "Vâcip Vasiyet ve Halefiyet Bağlamında 'Dede Yetimi' Problemi", **EKEV Akademi Dergisi**, C.XII, sayı: XXXIV, 2008, s. 249–268.

ATALAN, Mehmet, "Abbasi Daveti Sürecinde er-Rızâ Min Âl-i Muhammed Söylemi", **İslâmî Araştırmalar Dergisi**, C.XVIII, sayı: II, 2005, s. 183–192.

AYKAÇ, Mehmet, "Fâtıma bint Esed", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)**, C.XII, s. 225.

el-AYNÎ, Ebû Muhammed Bedreddin Mahmûd b. Ahmed b. Mûsa (v. 855/1451), **Umdetü'l-kârî şerhi Sahîhi'l-Buhârî**, 20 c., Şerike Mektebe ve Matbaa Mustafa el-Babi el-Halebî ve Evlâduhu, Kahire 1972/1392.

BÂCÎ, Ebü'l-Velid Süleyman b. Halef b. Sa'd et-Tüçibî (v. 474/1081), **el-Müntekâ şerhi Muvattâ**, 6 c., Matbaatü's-Saade, Kahire, 1913.

BACLÂN, Cemâl Muhammed Fâkî Resûl, **İshâk b. Râhûye ve eseruhu fi'l-fikhi'l-İslâmi**, Dâru Ammâr, Amman, 2001.

el-BAKARÎ, Şemsüddîn Ebü'l-İkrâm Muhammed b. Kâsım (v. 1111/1699), **Hâşiye alâ şerhi'r-rahbiyye li'l-Mardînî**, thk. Mustafa Dîb el-Boğa, 8.bs., Dâru'l-Kalem, y.y., 1998/1419.

BAYINDIR, Abdülaziz, "Vasiyet Âyetleri", (Yayınlanmamış Makâle)

.....: "Miras Hükümleri (Ferâiz)", (Yayınlanmamış Makâle)

.....: "Mirasta Halefiyet", (Yayınlanmamış Makale)

el-BEHÛTÎ, Ebü'l-Hudâ Salih b. Hasan b. Ahmed b. Ali (v. 1121/1709), **Umdetü külli fârid**, 2 c., Matbaatü'l-Halebiyye, 1952/1372.

el-BELÂZÜRÎ, Ebü'l-Abbas Ahmed b. Yahyâ b. Cabir (v. 279/892), **Ensâbü'l-eshraf**, thk. Mahmûd Ferdus el-Azem, 25 c., Dâru'l-Yakazatü'l-Arabiyye, Dımaşk, 1998.

BEYHAKÎ, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali (v. 458/1066), **es-Sünen'ül-kübrâ**, 10 c., Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmaniyye, Haydarabad, 1933/1352.

.....: **Şuabü'l-imân**, thk. Ebû Hacer Muhammed Zaglul, 15 c., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990/1410.

BİLMEN, Ömer Nasûhî, **Hukûkî İslâmiyye ve Istilahâtı Fıkhiyye Kâmusu**, 8 c., Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul, t.y.

BOZKURT, Nâhide, "Abbâsilerde İktidarın Meşrûiyeti Üzerine Bir Analiz", **İslâmiyet**, sayı: III, No: 2, 2000, s. 147-158.

el-BUHÂRÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâîl (v. 256/870), **el-Câmiü's-sahîh = es-Sahîh**, thk. Mustafa Dîb el-Boğa, 6 c., 3.bs., Dâru İbn Kesir, el-Yemâme, Beyrut 1987/1407.

.....: **et-Târihü'l-kebîr**, 8 c., el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Haydarâbâd, 1943, I-VIII.

.....: **et-Târihü's-sağîr**, thk. Mahmûd İbrâhim Zayed, 2 c., Dârü'l-Vai, Haleb 1977.

el-CABİRÎ, Ebû Hamid Tâceddîn Salih b. Sâmîr (v. 706/1306), **Nazmü'l-leâlî fi'l-ferâiz = el-Cabiriyye**, thk. Ahmed b. Muhammed er-Rifai, Câmiatü'l-İslâmiyye, Medine, 2008/1429.

CAFER SÛBHANÎ, **el-Mîrâs bi'l-karâbe ev bi't-ta'sîb**, Müessese-i İmâm Sâdık, Kum, 1962.

CAROLL, Lucy, "Orphaned Grandchildren in Islamic Law of Succession: Reform and Islamization in Pakistan", **Islamic Law and Society**, vol. V, No: 3, 1998, s. 409–447.

.....: "Divorce and Succession-Some Recent Cases from Pakistan", **Islamic and Comparative Law Review**, vol. IV, No: 4, 1984, s. 238–250.

.....: "Succession of Orphaned Grandchildren in Pakistan: Conflicting Judgements on the Method of Calculation", **Islamic Comparative Law Quarterly**, vol. IV, 1984, s. 247–250.

CAVE, Roy C., Coulson, Herbert H, **Source Book for Medieval Economic History**, Biblo and Tannen, New York, 1965.

el-CESSÂS, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî (v. 370/981), **Ahkâmü'l-Kur'ân**, 3 c., Dârülhilâfetalıyye, Matbaatü'l-Evkafi'l-İslâmiyye, 1917.

CHOWDHURY, Sultanul Alam A.B.M., "The Problem of Representation in the Muslim Law of Inheritance", **Islamic Studies**, vol. III, 1964, s. 375–391.

CİHAN, Sadık, **Uydurma Hadislerin Doğuşu ve Sosyo-Politik Olaylarla İlgisi: Hz. Peygamber'in Devrinden Abbasi Halifesi Mu'tasım Dönemine Kadar**, Etüt Yayınları, Samsun, 1997.

CİLARDO, Agostino, "The Position of the Grandfather with Regard to the German or Consanguine Brothers in the Islamic Law of Inheritance", **Annali**, vol. LXIII, No: 50, 1990, s. 1–32.

.....: "The Position of the Slave in the Islamic Law of Inheritance", **Annali**, vol. LXIII, No: 50, 1990, s. 43–57.

.....: "'The Superimposition Theory' in the Islamic Law of Inheritance", **Annali**, vol. LXIII, No: 50, 1990, s. 33–41.

.....: **The Qur'anic Term Kalâla**, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2007.

CRONE, Patricia, "Two Legal Problems Bearing on the Early History of the Qur'ân", **The Formation of Islamic Law**, ed. Wael B. Hallaq, Ashgate Publishing, 2004.

.....: **God's Rule Government and Islam**, Columbia University Press, Newyork, 2004.

COULSON, N.J., "Representational Succession in Contemporary Islamic Law", **Studia Islamica**, vol. XXXII, 1972, s. 101–108.

.....: **Succession in the Muslim Family**, University Press, Cambridge, 1971.

CHOWDHURY, Sultanul Alam A.B.M., "The Problem of Representation in the Muslim Law of Inheritance", **Islamic Studies**, vol: III, No: 3, 1964, s. 375-391.

el-CÜRĀNÎ, Ebü'l-Hasan Seyyid Şerif Ali b. Muhammed (v. 816/1413), **Şerhu's-sirâciyye**, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul, 1903/1322.

el-CÜVEYNÎ, Ebü'l-Meâlî İmâmü'l-Haremeyn Rükneddin Abdülmelik (v. 478/1085), **Nihâyetü'l-matlab fî dirâyeti'l-mezheb**, thk. Abdülazim Mahmud ed-Dib, 20 c., Dârü'l-Minhâc, Beyrut, 2007/1428.

el-CÜZCÂNÎ, Ebû İshak İbrâhim b. Yakub b. İshak es-Sa'dî (v. 259/873), **Ahvâlü'r-ricâl**, thk. Subhi el-Bedri Samerraî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1985/1405.

DAĞİSTÂNÎ, Meryem Ahmed, **el-Mevâris fi's-şerîati'l-İslâmiyye ale'l-mezâhibi'l-erbaa**, Matbaatü'l-Vefâ, 1984.

ed-DÂREKUTNÎ, Ebü'l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed (v. 385/995), **Sünenü'd-Dârekutnî = es-Sünen**, thk. Abdullah Hâşim Yemani Medenî, 4 c., Dârü'l-Marife, Beyrut, 1966/1386.

ed-DÂRİMÎ, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman (v. 255/869), **es-Sünen**, thk. Fevvâz Ahmed Zemirlî v.d., 2 c., Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1986/1407.

ed-DEMÎRÎ, Ebü'l-Bekâ Kemâleddin Muhammed b. Musa b. İsâ (v. 808/1405), **en-Necmü'l-vehhâc fi şerhi'l-Minhâc = Şerhu Minhâci't-tâlibîn li'n-Nevevî**, 10 c., Dârü'l-Minhâc, Beyrut, 2004/1425.

DERÂDİKE, Yasîn Ahmed İbrâhîm, "el-Vasiyyetü'l-Vâcibe", **Mecelletü's-Şerîa ve Dirâsâti'l-İslâmiyye**, sayı: V, 1986, s. 293–373.

EBÛ DÂVUD, Süleyman b. Eş'as b. İshâk el-Ezdî (v. 275/889), **Sünenu Ebî Dâvud = es-Sünen**, 4 c., Dârü'l-Kütübi'l-Arabî, Humus, 1973/1393.

.....: **el-Merâsîl**, thk. Şuayb el-Arnaût, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1988.

EBÛ UBEYD, Kâsım b. Selam (v. 224/838), **en-Nasih ve'l-mensûh fi'l-Kur'âni'l-azîz**, thk. Muhammed b. Salih Müdeyfir, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 1990.

EBÛ ZEHRE, Muhammed b. Ahmed b. Mustafa, **Ahkâmü't-terekât ve'l-mevâris**, Dârü'l-Fikri'l-Arabî, Kahire, 1963.

.....: **el-Mirâs inde'l-Caferiyye**, Dârü'l-Fikri'l-Arabî, Kahire, t.y.

EBÛ'L-ATÂHIYE, Ebû İshak İsmâil b. el-Kâsım b. Süveyd (v. 211/826), **Divanu Ebî'l-Atâhiye**, şerh: Mecid Tırad, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1995/1415.

ETTAFEYYİŞ (Atfiyetş), Muhammed b. Yusuf, **Şerhu Kitâbi'n-Nîl ve şifâi'l-alîl**, 17 c., 2.bs., Dârü'l-Feth, Beyrut, 1972.

el-EZHERÎ, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. Ezher el-Herevî (v. 370/980), **Tehzîbü'l-luga**, thk. Abdüsselam Muhammed Harun, 15 c., Dârü'l-Misriyye li't-Telif ve't-Tercüme, Kahire, t.y.

FARUKÎ, Kemal, "Orphaned Grandchildren in Islamic Succession Law: A Comparison of Modern Muslim Solutions", **Islamic Studies**, vol. IV, 1965, s. 253–275.

FYZEE, Asaf A.A., **Outlines of Muhammadan Law**, 4.bs., Oxford University Press, Delhi, 1987.

.....: "The Fatimid Law of Inheritance", **Studia Islamica**, No: 9, 1958, s. 61-69.

GABLÂN, Hişam, **el-Vasiyyetü'l-vâcibe fi'l-İslâm**, 2.bs., Menşûrâtu Bahri'l-Muvassıt, Beyrut, 1985.

el-GAZZÂLÎ, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed (v. 505/1111), **el-Vasıt fi'l-mezheb**, thk. Ahmed Mahmûd İbrâhim, 7 c., 1.bs., Dârü's-Selâm, Kahire, 1997/1417.

GOLDZİHER, Ignaz, **Muslim Studies = Muhammedanische Studien**, ed. S.M. Stern, trc. C.R. Barber, S.M. Stern, George Allen Unwin, London, 1971.

GÖKMENOĞLU, Hüseyin T., "İslam Miras Hukuku'nda Halefiyet, Dede Yetimi ve Vacip Vasiyet", **Dini Araştırmalar**, Sayı: III, No: 1, Ocak-Nisan 1999, s. 143–170.

HABİBURRAHMAN, M., "The Role of Pre-Islamic Customs in the Islamic Law of Succession", **Islamic and Comparative Law Quarterly**, vol: VIII, No: 1, 1988, s. 48-64.

.....: "Problems for Orphaned Grandchildren in Succession: A Study of Suggestions", **Islamic Studies**, vol: XXV, No: 2, 1986, s. 211-227.

el-HABRÎ, Ebû Hâkim Abdullah b. İbrâhim (v. 476/1083), **Kitâbü't-telhîs fi ilmi'l-ferâiz**, thk. Nasır b. Fenhir Ferîdî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1995/1416.

el-HÂKİM, Ebû Abdullah İbnü'l-Beyyi Muhammed (v. 405/1014), **el-Müstedrek ale's-Sahihayn**, 4 c., Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Haydarâbâd, 1915.

el-HASSÂF, Ebû Bekr Ahmed b. Ömer (Amr) b. Müheyr eş-Şeybânî (v. 261/875), **Kitâbu ahkâmi'l-evkâf**, Mektebetü's-sekâfeti'd-diniyye, Kahire, t.y.

el-HATÎBÜ'L-BAĞDÂDÎ, Ebû Bekr el-Hatîb Ahmed b. Ali b. Sâbit (v. 463/1071), **Târihu Bağdâd ev Medîneti's-selâm**, 14 c., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, t.y.

el-HATTÂBÎ, Ebû Süleyman Hamd b. Muhammed b. İbrâhim (v. 388/998), **Meâlimü's-sünen**, thk. Abdüsselam Abdüşşâfi Muhammed, 4 c., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1991/1411.

el-HEYSEMÎ, Ebü'l-Hasan Nureddin Ali b. Ebî Bekr b. Süleyman (v. 807/1405), **Mecmau'z-zevâid ve menbaü'l-fevâid**, 10 c., Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1992/1412.

el-HİLLÎ, İbnü'l-Mutahhar Cemâleddin Hasan b. Yusuf b. Ali (v. 726/1325), **Muhtelefü's-Şîa fi ahkâmi's-şerîa: el-ferâiz ve'l-hudûd ve'l-kisâs ve'd-diyât**, 9 c., Bostan-ı Kitâb-ı Kum, Kum, 2004/1423.

İBN ABDİLBER, Ebû Ömer Cemâleddin Yusuf b. Abdullah en-Nemerî (v. 463/1071), **el-İstizkâr**, thk. Abdülmü'ti Emin Kal'aci, 30 c., Dâru Kuteybe, Beyrut, 1993.

.....: **el-Kâfi fi fûrûi'l-Mâlikiyye**, thk. Muhammed b. Muhammed Ehîd Vad Madik el-Moritani, 4 c., Matbaatu Hasan, Kahire, 1979/1399.

İBN ABDİLHÂDÎ, Ebû Abdullah Şemseddîn Muhammed b. Ahmed (v. 744/1343), **Tenkîhü't-Tahkîk fi ehâdisi't-Ta'lik**, thk. Samî b. Muhammed b. Cadillah v.d., 5 c., Edvâu's-Selef, Riyad, 2007.

İBN ABDİRRABÎH, Ebû Ömer Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî (v. 328/940), **el-Ikdü'l-ferîd**, 6 c., Lecnetü't-Telif ve't-Terceme, Kahire, t.y.

İBN ÂBİDÎN, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdülaziz (v. 1252/1836), **Şerhu kalâidi'l-manzûm nüzümü ferâizi metni'l-mültekâ**, Eser, *Mecmûatü resâili İbn Âbidîn*'in içinde bulunmaktadır, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, t.y., II, s. 186–261.

.....: **Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr: şerhi Tenvîri'l-ebşâr = Hâşiyetu İbn Âbidîn**, thk. Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavviz, 12 c., Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003/1423.

İBN ADİL, Ebû Hafs Ömer b. Ali (v. 880/1475), **el-Lübâb fî ulûmi'l-kitâb**, thk. Adil Ahmed Abdülmevcud v.d., 20 c., Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998/1419.

İBN BATTÂL, Ebü'l-Hasan Ali Halef b. Abdülmelik (v. 449/1057), **Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, thk. Ebû Temim Yasir b. İbrâhîm, 10 c., Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 2000/1420.

İBN EBÎ HAFSA, Mervan b. Süleyman b. Yahya (v. 182/798), **Divânu Mervân b. Ebî Hafsa**, şerh: Eşref Ahmed Adre, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1993.

İBN EBÎ HÂTİM, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris (v. 327/938), **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm**, thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib, 13 c., Mektebetü Nizar Mustafa el-Baz, Mekke, 1997/1417.

.....: **el-Cerh ve't-ta'dîl**, 9 c., Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, t.y., Haydarabad, 1952/1371.

İBN EBÎ ŞEYBE, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrahim (v. 235/849), **el-Musannef**, thk. Muhammed Avvame, 16 c., Dârü'l-Kible, Cidde, 2006.

İBN FÂRİS, Ebü'l-Hüseyin Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ (v. 395/1004), **Mu'cemu mekâyisi'l-luga**, thk. Abdüsselam Muhammed Harun, 6 c., Dârü'l-Fikr, 1979/1399.

İBN HACER, Ebü'l-Fazl Şehâbeddin Ahmed (v. 852/1449), **Tehzîbü't-Tehzîb**, 12 c., 1.bs., Dâru Sadır, Beyrut, 1968.

.....: **Fethü'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî**, thk. Muhammed Fuad Abdalbaki v.d., 14 c., 2. bs., Dârü'r-Reyyan li't-Türâs, Kahire, 1987/1407..

.....: **Telhîsü'l-habîr fî tahrîc-i ehâdîsi'r-Rafiyyi'l-kebîr**, thk. Adil Ahmed Abdülmevcûd v.d., 4 c., Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998.

İBN HALLİKAN, Ebü'l-Abbas Şemseddin Ahmed b. Muhammed (v. 681/1282), **Vefeyatü'l-a'yan ve enbau ebnai'z-zaman**, thk. İhsan Abbas, 8 c., Dâru Sadır, Beyrut, t.y.

İBN HAZM, Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Sâid (v. 456/1064), **el-Muhallâ**, thk. Muhammed Münir Dimaşki, 9 c., İdâretü't-Tıbaati'l-Müniriyye, Kahire, 1932/1351.

.....: **el-Merâtibü'l-icmâ**, Dârü'l-Kitâbi'l-İlmiyye, Beyrut, t.y.

İBN HİBBÂN, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed Büstî (v. 354/965), **el-İhsân fî takrîbi Sahîhi İbn Hibbân = es-Sahîh**, tertîb: Ebü'l-Hasan Alâeddin Ali b. Balaban (v. 739/1339), thk. Şuayb el-Arnaût, 16 c., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1991/1412..

.....: **es-Sikât**, thk. es-Seyyid Şerefüddîn Ahmed, 9 c., 1.bs., Dârü'l-Fikr, 1975/1395.

.....: **Kitâbü'l-mecrûhîn mine'l-muhaddisîn**, thk. Hamdi b. Abdülmecid b. İsmail es-Selefi, 2 c., Dârü's-Sümevî, Riyad, 2000/1420.

İBN KESİR, Ebü'l-Fida İmâdüddin İsmail b. Ömer (v. 774/1373), **el-Bidâye ve'n-nihâye**, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, 21 c., Hicr li't-Tıbaa ve'n-Neşr, Cizre, 1998..

İBN KUDÂME, Ebû Muhammed Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed (v. 620/1223), **el-Muğnî**, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî v.d., 15 c., 2. bs. Hecr li't-Tıbaa ve'n-Neşr, Kahire, 1992.

İBN MÂCE, Muhammed b. Yezid el-Kazvînî (v. 273/886), **es-Sünen**, thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî, 2 c., Dârü'l-Fikr, Beyrut, t.y.

İbn MANZÛR, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem (v. 711/1311), **Lisânü'l-Arab**, 15 c., 1. bs., Dâru Sadır, Beyrut, t.y.

İBN MEYYÂDE, Ebü'l-Fazl Ahmed b. Ebü't-Tahir Tayfur (v. 149/766), **Şi'ru İbn Meyyade**, thk. Hanna Cemil Haddâd, Matbuatu Mecmai'l-Lugati'l-Arabiyye, Dimaşk, 1982.

İBN RECEB, Ebü'l-Ferec Zeynüddin Abdurrahman b. Ahmed (v. 795/1393), **Câmi'ul-ulûm ve'l-hikem fî şerhi hamsîne hadîsen min cevâmi'il-kilem**, 1.bs., Dârü'l-Marife, Beyrut, 1988/1408.

İBN RÜŞD, Ebü'l-Velid Muhammed b. Ahmed (v. 595/1198), **Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid**, 2 c., 4.bs., Matbaatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâduhu, Kahire, 1975/1395.

İBN SA'D, Ebû Abdullah Muhammed b. Sad b. Menî ez-Zührî (v. 230/845) **et-Tabakâtu'l-kübrâ**, thk. İhsan Abbas, 9 c., 1. baskı, Dâru'l-Sadı, Beyrut, 1968.

İBN ŞAZÂN, Ebü'l-Abbâs Fazl b. Şazân b. Halil (v. 260/874), **el-İzâh**, thk. Seyyid Celaleddin Hüsey Urmevî, Danişgah-ı Tahran, Tahran, 1984.

İBN ZENCÛYE, Ebû Ahmed Humejd b. Mahled b. Kuteybe el-Horasânî (v. 251/865), **Kitâbü'l-emvâl**, thk. Şâkir Zîb Feyyâz, 3 c., Riyad, 1986/1406.

İBNÜ'L-ARABÎ, Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah b. Muhammed Meâfirî (v. 543/1148), **Ahkâmü'l-Kur'an**, thk. Muhammed Abdülkâdir Ata, 4 c., Dâru'l-Fikr, Beyrut. t.y..

İBNÜ'L-CEVZÎ, Ebü'l-Ferec Cemâleddin Abdurrahman b. Ali (v. 597/1201), **et-Tahkîk fî ehâdîsi't-talîk**, thk. Ebû Asem Hasan b. Abbas b. Kutb, 8 c., el-Farukü'l-Hadise, Kahire, 2001/1422.

.....: **ed-Duafâ ve'l-metrûkîn**, thk. Ebü'l-Feda Abdullah el-Kadı, 3 c., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1986/1406.

.....: **el-Muntazam fî târihi'l-mülûk ve'l-ümem**, thk. Süheyl Zekkâr, 10 c., Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1995.

.....: **Zâdü'l-mesîr fî ilmi't-tefsîr**, 9 c., 4. bs., el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, 1987/1407.

İBNÜ'L-ESİR, Ebü's-Saadat Mecdüddîn Mübârek b. Muhammed (v. 606/1210), **en-Nihaye fî garîbi'l-hadis ve'l-eser**, thk. Tâhir Ahmed Zâvî v.d., 5 c., Dâru'l-Baz, t.y.

İBNÜ'L-ESİR, Ebü'l-Hasan İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdülkerim (v. 630/1233), **el-Kâmil fî't-târih**, thk. Halil Me'mun Şiha, 9 c., Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2002.

İBNÜ'L-FERES, Ebû Muhammed Abdülmün'îm b. Abdürrahim (v. 597/1200), **Ahkâmü'l-Kur'an**, thk. Taha b. Ali b. Büsrih, 3 c., Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2006/1407.

İBNÜ'L-FERRÂ, Muhammed b. Hüseyin Ebû Ya'lâ (v. 458/1066), **Kitâbü't-temmâm**, thk. Abdullah b. Muhammed b. Tayyar v.d., 2 c., Dârü'l-Asime, Riyad, 1994.

İBNÜ'L-HÂİM, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed b. İmad (v. 815/1412), **el-Füsûl fi'l-ferâiz = el-Füsûlü'l-mühimme fi ilmi mevârisi'l-ümme**, thk. Abdülmuhsin b. Muhammed b. Abdülmuhsin el-Münif, Riyad, y.y., 1994.

.....: **Kifâyetü'l-huffâz**, thk. Abdürrâzık b. Ahmed Hasan, Dâru İbn Huzeyme, Riyad, 1999/1420.

İBNÜ'L-MECDÎ, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed b. Receb Tibuga (v. 850/1447), **et-Ta'lik alâ Nazmi'l-leâli fi ilmi'l-ferâiz**, thk. Ahmed b. Muhammed er-Rifai, 2 c., Câmiatü'l-İslâmiyye, Medine, 2008/1429.

İBNÜ'L-MUTEZ, Ebü'l-Abbas Abdullah b. Muhammed (v. 296/908), **Divanu eş'ari'l-emir Ebi'l-Abbas**, thk. Muhammed Bedî Şerif, 2 c., Daârü'l-Maârif, Kahire, 1978.

.....: **Tabakâtü's-suarâi'l-muhdesîn**, thk. Ömer Faruk et-Tabbâ, Dârü'l-Erkam, Beyrut, 1998.

İBNÜ'L-MÜNZİR, Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhim (v. 309/921), **el-İcmâ**, thk. Abdullah Ömer el-Bârûdî, Dârü'l-Cinân, Beyrut, 1986.

.....: **el-İşrâf alâ mezâhibi'l-ulemâ**, thk. Ebû Hammad Sagir Ahmed el-Ensârî, 10 c., Mektebetu Mekketü's-Sekafiyye, Re'sulhayme, 2004/1425.

.....: **Tefsîrü'l-Kurân**, thk. Sad b. Muhammed es-Sad, 2 c., 1. bs., Dârü'l-Meâsir, Medine, 2002/1423.

İBNÜ'L-MÜTEFENNİNE, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed (v. 577/1182), **er-Rahbiyye fi ilmi'l-ferâiz**, thk. Mustafa Dib Buga, 4. bs., Dârü'l-Kalem, Dimaşk, 1988.

İBNÜ'S-SALAH, Ebû Amr Takıyüddin Osman b. Abdurrahman (v. 643/1245), **Şerhü müşkili'l-vasît**, thk. Ahmed Mahmûd İbrâhim, 7 c., 1.bs., Dârü's-Selâm, Kahire, 1997/1417.

-: **Ulûmü'l-hadîs**, thk. Nureddin Itr, 3.bs., Dârü'l-Fikr, Dımaşk, 1984.
- el-İCLÎ, Ebü'l-Hasan Ahmed b. Abdullah b. Salih (v. 261/875), **Târîhü's-sikât**, thk. Abdülmü'ti Emin Kal'aci, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1984.
- el-İSFAHÂNÎ, Ebü'l-Ferec Ali b. Hüseyin b. Muhammed (v. 357/967), **el-Egânî**, şerh: Abdülemir Ali Mihenna, 24 c., Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986.
-: **Mekâtülü't-tâlibiyyîn**, thk. es-Seyyid Ahmed Abbas Sakr, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut, 1946.
- el-KALVEZÂNÎ, Ebü'l-Hattâb Necmeddin Mahfûz b. Ahmed (v. 510/116), **et-Tehzîb fi'l-ferâiz ve'l-vesâyâ**, thk. Muhammed Ahmed Havlî, 1.bs., Mektebetü'l-Ubeykân, Riyad, 1995.
- KARA, Necati, “Ebân b. Abdülhamid”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)**, C.X, s. 65–66.
- KARAMAN, Hayreddin, **Mukayeseli İslâm Hukuku**, 3 c., 3.bs., İz Yayıncılık, İstanbul, 2003.
-: “Asabe”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)**, C.III, s. 452-453.
- KARACABEY, Sâlih, “Sa'd b. Rebî”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)**, C.XXXV, s. 375–376.
- KARATAŞ, Mustafa, “Sâbit b. Kays b. Şemmâs”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)**, C. XXXV, s. 352–353.
- el-KASÂNÎ, Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Hanefî (v. 587/1191), **Bedâiü's-sanaî fi tertîbi's-şerâi**, thk. Ali Muhammed Muavvez v.d., 10 c., Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1997..
- KAVAKÇI, Yusuf Ziya, **Suriye-Roma Kodu ve İslâm Hukuku**, Atatürk Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1975.
- el-KELÂBÂZÎ, Mahmûd b. Ebû Bekir (v. 700/1300), **Dav'üs-Sirâc**, Süleymaniye Ktp, Laleli, nr. 1313.

KILIÇ, Ünal, “Ebû Seleme el-Hallâl ve Abbâsi Devletinin Kuruluşundaki Rolü”, **Cumhûriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sayı: III, 1999, s. 509–534.

el-KİRMÂNÎ, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Yusuf b. Ali (v. 786/1384), **el-Kevâkibü'd-derârî fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî**, 25 c., Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1981/1401.

el-KURTUBÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî (v. 671/1273), **el-Câmî li ahkâmi'l-Kur'ân**, thk. Hişam Samîr el-Buhârî, 20 c., Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad 2003.

KULAY, F.M., “Grandson’s Inheritance at Islamic Law-Much Ado About Nothing”, **Islamic and Comparative Law Review**, vol: XIII, No: 1, 1993, s. 54-81.

el-KÜLEYNÎ, Ebû Ca’fer Muhammed b. Ya’kub b. İshâk (v. 329/940), **el-Fürû mine'l kâfi**, thk. Ali Ekber el-Gaffârî, 8 c., 3.bs., Dâru Saab, Dârü't-Taaruf, Beyrut, 1981/1401.

MAHMASÂNÎ, Suphi Recep, **el-Mebâdiü’ş-şer’iyye ve’l-kânûniyye fi’l-hacr ve’n-nefekât ve’l-mevârîs ve’l-vasiyye**, 9.bs., Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 2002.

.....: **el-Müctehidûn fi’l-kazâ = Muhtârât min agziyeti’s-selef**, 2.bs., Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1985.

MAHMOOD, Tahir, **Status of Personal Law in Islamic Countries**, 2. bs., India and Islam Research Council, New Delhi, 1995.

MAÏNE, H.J. Summer, **Ancient Law**, ed. Ernest Rhys, J.M.Dent Sons Ltd, London 1931.

.....: **Dissertations on Early Law and Custom**, Henry Hold an Company, New York, 1883.

MÂLİK B. ENES, Ebû Abdullah el-Asbahî (v. 179/995), **el-Muvattâ**, (Rivâyetu Yahyâ b. Yahyâ), thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, 2 c., Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Mısır, t.y.

.....: **el-Muvatta**, Rivâyetu Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî, thk. Takiyüddin Nedvî, Dâru's-Sünne ve's-Sîre, Bombay, 3 c., Dâru'l-Kalem, Dımaşk, 1992.

el-MÂVERDÎ, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib (v. 450/1058), **el-Havî'l-kebîr hüve şerhu Muhtasari'l-Müzenî**, thk. Ali Muhammed Muavvez v.d., 18 c., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1994/1414.

el-MEFŞÎ, Muhammed Beşir, **el-Câmi'ul-ahâdîs fi ilmi'l-ferâiz ve'l-mevâris fi's-şerîati'l-İslamiyye ve'l-kanûni'l-ahvâli's-şahsiyye**, Dımaşk, 1997.

el-MEGÎLÎ (el-Asnûnî), Ebü'l-Hasan Ali b. Yahya Asnûnî (v. 816/1414), **Şerhü'l-urcûzeti't-tilimsâniyye fi'l-ferâiz**, thk. Abdüllatif Zekkağ, Merkezü'l-İmâm es-Seâlibî, Cezayir, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2009/1430.

MEHDÎ, Rubya, **The Islamization of the Law in Pakistan**, 2.bs., Curzon Press, Richmond, 1994.

MEHMED ŞAH, Fenârîzâde Muhyiddîn Mehmed Şah (Molla Fenârî'nin torunu) (v. 929/1523), **Hâşiye alâ şerhi's-Sirâciyye lis-Seyyid = Şerhu's-Seyyid Şerîf ale's-Sirâciyye maa Hâşiyeti li'l-Allâme Muhammed Şah el-Fenârî**, Kahire, t.y.

el-MENZÜBÂNÎ, Ebü Ubeydullah Muhammed b. İmran b. Musa (v. 384/994), **Ahbâru şuarai's-Şia: Ahbârü's-Seyyid el-Himyerî**, nşr. M. Hâdî el-Emînî, 2. bs., Şeriketü'l-Kütüb li't-Tıbaa ve'n-Neşr, Beyrut, 1993.

.....: **Mu'cemü's-şuarâ**, nşr. Fritz Krenkow, 2. bs., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1982.

MES'ÛDÎ, Ebü'l-Hasan Ali b. Hüseyin b. Ali (v. 345/956), **Mürücü'z-zeheb ve maâdinü'l-cevher**, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, 4 c., Matbaâtü's-Saâde, Kahire, 1948.

el-MEŞRİKÎ, İbrâhim b. Abdullah b. İbrâhim (v. 1189/1775), **el-Azbü'l-fâid şerhi umdeti külli fârid**, 2 c., Matbaatü'l-Halebiyye, 1952/1372.

el-MİZZÎ, Ebü'l-Haccac Cemâleddin Yusuf b. ez-Zeki (v. 742/1341), **Tehzîbu'l-kemâl fi esmâ'ir-ricâl**, thk. Beşşar Avvad Ma'ruf, 35 c., 1. bs., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1988.

MULLA, Dinshah Fardunji, **Principles of Mahomedan Law**, ed. Mian Khurshid A Nasim, Mansoor Book House, 1987.

MUSTAFA, Nevin Abdulhalık, **İslam Siyasi Düşüncesinde Muhalefet: Hazreti Muhammed Devrinde Abbasilerin İkinci Yüzyılına Kadar**, trc. Vecdi Akyüz, İz Yayıncılık, İstanbul, 1990.

el-MÜBERRED, Ebü'l-Abbas Muhammed b. Yezid (v. 286/899), **el-Kâmil**, thk. Muhammed Ahmed Dali, 4 c., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1986.

(Müellifi Meçhul), **Ahbârü'd-devleti'l-Abbâsiyye**, thk. Abdülazîz Duri, Abdülcebbar Muttalibi, Dâru't-Talia, Beyrut, 1971.

(Müellifi Meçhul), **el-Uyûn ve'l-hadâik fî ahbâri'l-hakâik**, ed. M.J. de Goeje, 3 c., Brill, Leiden, 1871.

el-MÜFİD, Ebü Abdullah İbnü'l-Muallim Muhammed b. Muhammed (v. 413/1022), **el-Füsûlü'l-muhtâra**, thk. Seyyid Ali Mir Şerif, 2. bs., Dâru'l-Müfid, Beyrut, 1993/1414.

el-MÜNİF, Abdülmuhsin b. Muhammed, **Şerhu hadîsi İbn Abbâs fi'l-ferâiz**, 1.bs., Câmiatü'l-İslâmiyye, Medine, 2004.

MÜSLİM, Ebü'l-Hüseyin el-Kuşeyrî en-Nişâbûrî (v. 261/875), **Sahîhu Muslim = es-Sahîh**, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, 5 c., Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y.

el-MÜZENÎ, Ebü İbrâhim İsmâil b. Yahyâ b. İsmâil (v. 264/878), **Muhtasarü'l-Müzenî fî furûi's-Şâfiyye**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998/1419.

NAGEL, Tilman, "Früher Bericht über den Aufstand von Muhammad b. Abdallah", **Der Islam**, vol. XXXVI, No: 3, 1970, s. 227–262.

NECAT, Abdurrahim, **Avl ve ta'sîb**, İntişarât-ı Danişgâh-ı Tahran, Tahran, 1343ş./1964.

en-NECEFÎ, Muhammed Hasan b. Muhammed Bâkır, **Cevâhirü'l-keîâm fî şerhi Şerâ'i'l-İslâm**, thk. Mahmûd Kuçânî, 7.bs., 43 c., Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y.

en-NESÂÎ, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb (v. 303/915), **Sünenü'l-kübrâ**, thk. Abdülgaffar Süleyman Bündâri v.d., 6 c., Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1991.

en-NEVEVÎ, Ebû Zekeriya Muhyiddin Yahyâ b. Şeref (v. 676/1277), **el-Mecmû şerhi'l-mühezzeb**, (et-Tekmiletü's-sânî), thk. Muhammed Necib Mutîf, 20 c., Dârü'l-Fikr: Beyrut, t.y..

.....: **el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim = Şerhü'n-Nevevî alâ sahîhi Müslim**, thk. Ebû Abdullah Abdüsselam b. Muhammed b. Ömer el-Alluş, 9 c., Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 2004/1405.

(ŞEYH) NİZÂM, (v. 1090/1679) vd., **el-Fetâva'l-Hindiyeye**, 6 c., Dârü'l-Fikr, 1411/1991.

NUMÂN B. MUHAMMED, Ebû Hanîfe Nu'mân b. Muhammed b. Mansûr el-Kâdî et-Temîmî el-Kayrevânî (v. 363/974), **Deâimü'l-İslâm ve zikrû'l-helâl ve'l-harâm ve'l-kadâyâ ve'l-ahkâm**, thk. Asaf b. Ali Asgar Feyzi, 2 c., 2. bs., Daârü'l-Meârif, Kahire, 1965.

ÖMER, Faruk, “Abbâsilerin Siyâsî Emellerinin Tarihi Kökleri”, trc. Cem Zorlu, **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sayı: XIII, 2002, s. 193–210.

POLAT, Salahattin, “Mürsel”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)**, C.XXXII, s. 52–54.

POWERS, David S., **Studies in Qur'an and Hadith: The Formation of the Islamic Law of Inheritance**, University of California Press, California, 1979.

ÖZKAN, Mustafa, **Emevîler Döneminde İktidar-Ulema İlişkisi**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2008.

SADUK, Muhammed b. Ali b. Hüseyin Ebû Cafer b. Bâbeveyh el-Kummî (v. 381/991), **Men lâ yahdurühü'l-fakîh**, thk. es-Seyyîd Hasan el-Mûsevî el-Horsan, 4 c., Dâru Saab, Beyrut, 1981.

.....: **İlelü's-şerâi**, 2.bs., Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1966.

es-SAHNÛN, Abdüsselam b. Saîd Tenûhi (v. 240/854), **el-Müdevvenetü'l-kübrâ**, thk. Zekerîya Umeyrât, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1994/1415, I-IV.

SAÎD B. MANSÛR, Ebû Osman Saîd b. Mansur b. Şu'be (v. 227/841), **Sünenu Saîd b. Mansur = es-Sünen**, thk. Habiburrahman A'zamî, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1985, I-II.

SARIÇAM, İbrâhim, "Kümeyt b. Zeyd el-Esedî ve Hâşimiyyâtı-I ve II", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 1997, C.XXXVI, s. 255–296; C.XXXVII, s. 201–232.

es-SECÂVENDÎ, Ebû Tahir Muhammed b. Abdirreşîd (v. 596/1200), **es-Sirâciyye fi'l-ferâiz**, Kütüphâne-i İmdâdiye, Deoband, 1957/1376.

SERÂJUDDÎN, Alamgir Muhammed, **Sharia Law and Society: Tradition and Change in South Asia**, Oxford University Press, Karachi, 2001.

es-SERAHSÎ, Ebû Bekr Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl (v. 483/1090), **el-Mebsût**, 30 c., Matbaatü's-Saade, Kahire, t.y.

.....: **Şerhu's-Siyeri'l-kebîr**, thk. Selahaddin Münecid, Câmiatü'd-Düveli'l-Arabiyye, Kahire, 1971.

es-SETTÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Süleyman (v. 750/1349), **Şerhu muhtasari'l-hûfi**, thk. Yahya Bu Aruru, 3 c., Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2009/1430.

es-SEVRÎ, Ebû Abdullah Süfyân b. Saîd b. Meskûk (v. 161/778), **Tefsîru Süfyân es-Sevrî**, tashih: Ebû Cafer Muhammed, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1983.

.....: **Kitâbü'l-ferâiz**, ed. Hans-Peter Raddatz, "Fruhislamisches Erbrecht nach dem Kitâb al-faraid des Sufyân at-Tauri", **Die Welt des Islams**, vol. XIII, No: 1-2, 1971, s. 26-78.

SEYDİŞEHRÎ, Mahmud Esad (v. 1336/1918), **Ferâidü'l-ferâiz**, Selânik Matbaası, Dersâadet, 1907/1326.

es-SİBÂÎ, Mustafa ve es-Sâbûnî, Abdurrahman, **el-Ahvâlü's-şahsiyye fi'l-ehliyyeti ve'L-vasiyye ve't-terikât**, 3. bs., Dimaşk, 1970.

SİBTÜ'L-MARDÎNÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed (v. 912/1506), **Şerhu'l-fusûli'l-mühimme fi mevârisi'l-ümme**, thk. Ahmed b. Süleyman Yusuf Urinî, 2 c., Dârü'l-Asıme, Riyad, 2004/1425.

.....: **Şerhü'r-rahbiyye**, thk. Mustafa Dîb el-Boğa, 8.bs., Dârü'l-Kalem, 1998/1419.

SMİTH, W. Robertson, **Kinship and Marriage in Early Arabia**, ed. Stanley A. Cook, Adam and Charles Black, London, 1907.

es-SUYÛTÎ, Ebü'l-Fazl Celâleddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr (v. 911/1505), **Târihü'l-hulefâ**, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Matbaatü's-Saade, y.y., 1952/1371.

es-SÜDDÎ, Ebû Muhammed İsmail b. Abdirrahman el-Kebîr (v. 128/746), **Tefsirü's-Süddî**, Hazırlayan: Muhammed Atâ Yusuf, Dârü'l-Vefâ, 1993.

es-SÜHEYLÎ, Ebü'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdullah b. Ahmed (v. 581/1185), **Kitâbü'l-ferâiz ve şerhu âyâti'l-vasiyye**, thk. Muhammed İbrâhim Bennâ, Câmiatu Karyunus, y.y., 1980.

ŞABAN, Zekiyüddîn, **Ahkâmü'l-vasiyye ve'l-mîras ve'l-vakf fi şerîati'l-İslâmiyye**, Mektebetü'l-Fellâh, Kuveyt, 1989.

eş-ŞÂFÎÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İdris b. Abbâs (v. 204/820), **el-Üm=Mevsûatü'l-İmâm eş-Şâfiî**, thk. Ali Muhammed v.d., 10 c., Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 2001/1422.

ŞEBBUN, Abdülkerim, **Şerhu müdevveneti'l-ahvâli's-şahsiyyeti'l-magribiyye**, 2 c., Dâru Neşri'l-Ma'rife, Rabat, 1987.

eş-ŞEYBÂNÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Hasan b. Ferkad el-Hanefî (v. 189/805), **el-Hucce alâ ehli'l-medîne**, 4 c., Vizâretü'l-Maârif, Beyrut, 1964.

.....: **el-Asl**, Süleymaniye Ktp, Cârullah, nr. 576.

eş-ŞİNŞEVİRÎ, Cemâlüddîn Muhammed b. Abdullah b. Ali (v. 999/1591), **Fethü'l-karîbi'l-mücîb bi- şerhi Kitâbi't-Tertîb**, 2 c., el-Matbaatü'l-Behiyye, Kahire, 1893/1301.

eş-ŞİRÂZÎ, Ebû İshak Cemâleddin İbrâhim b. Ali b. Yusuf (v. 476/1083), **el-Mühezzeb fî fikhi'l-İmâm eş-Şafîi**, 6 c., Dârü'l-Kalem, Dimaşk, 1996.

el-UKAYLÎ, Ebû Cafer Muhammed b. Amr b. Mûsâ b. Hammâd (v. 322/934), **Kitâbü'd-duafâ**, thk. Hamdi b. Abdülmecid b. İsmâil es-Selefi, 4 c., Dârü's-Sümei'î: Riyad, 2000/1420.

el-UKBERÎ, Ebü'l-Mevâhib Hüseyin b. Muhammed, **Ruûsü'l-mesâili'l-hilâfiyye beyne cumhûri'l-fukaha**, thk. Nasır b. Suud es-Selame, 6 c., Dâru İşbiliyya, Riyad, 2001.

UYAR, Gülgün, **Ehl-i Beyt: İslam tarihinde Ali-Fatıma Evladı (260/873'e kadar)**, Gelenek Yayıncılık, İstanbul, 2004.

et-TABERÎ, Ebû Cafer İbn Cerîr Muhammed b. Cerîr b. Yezid (v. 310/923), **et-Tefsîr = Câmîü'l-beyân an te'vili ayi'l-Kur'an**, thk. Abdullah b. Abdülmühsin et-Türkî, 26 c., Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad, 2003.

.....: **Târihü't-taberî: târihü'l-ümem ve'l-mülûk**, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim, 11 c., Dâru Süveydan, Beyrut, 1967.

et-TAHÂVÎ, Ebû Câfer Ahmed b. Muhammed b. Selamet el-Ezdî (v. 321/933), **Şerhu Meâni'l-âsâr**, thk. Muhammed Seyyid Cadülhak v.d., 4 c., Matbaatü's-Sünneti'l-Muhammed, Kahire, 1968.

.....: **Şerhu Müşkili'l-âsâr**, thk. Şuayb el-Arnaut, 16 c., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1994/1415.

.....: **Muhtasarü ihtilafi'l-ulemâ**, ihtsr. Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî el-Cessâs, thk. Abdullah Nezir Ahmed, 5 c., Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1995.

TANZİLURRAHMAN, "Succession Under Pakistan Muslim Family Laws Ordinance 1961", **Islamic Comarative and Law Quarterly**, No:3, 1983, s. 81-102.

.....: "Succession Under Muslim Family Laws Ordinance 1961", **Essays on Islam**, Islamic Publications, Lahor, 1988, s. 320-345.

.....: **A Code of Muslim Personal Law**, 2 c., Oxford University Press and Islamic Publisher, 1980.

et-TİLİMSÂNÎ (et-Tilmisânî), Ebû İshak İbrâhim b. Ebî Bekr b. Abullah (v. 697/1298), **el-Urcûzetü't-Tilimsâniyye fi'l-ferâiz**, thk. Abdüllatif Zekkağ, Merkezü'l-İmâm es-Seâlibî, Cezayir, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2009/1430.

et-TİRMİZÎ, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sûre (v. 279/892), **el-Câmiü's-sahîh = es-Sünen**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir v.d., 5 c., Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut.

TOPGÜL, M. Enes, “Hadis Râvilerinde Şîlik Eğilimi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE), İstanbul, 2010.

et-TUSÎ, Ebû Cafer Şeyhüttâife Muhammed b. Hasan b. Ali (v. 460/1067), **el-Mebsût fi fikhî'l-İmâmiyye**, thk. es-Seyyid Muhammed Keşfî, 8 c., el-Mektebetü'l-Murtazaviyye, Tahran, t.y.

.....: **Tehzîbü'l-ahkâm**, 4.bs., thk. es-Seyyid Hasan Horsan, 10 c., Dâru Saab, Beyrut, 1981.

TÜLÜCÜ, Süleyman, “Mervân b. Ebû Hafsa”, **Türkiye Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)**, C.XXIX, s. 229–230.

“Women’s Rights in Muslim Family Laws in Pakistan”, **Special Bullettin**, Lahor: 2000.

YAHYÂ B. HÜSEYİN, Ebü'l-Hüseyin (v. 298/911), **el-Ahkâm fi'l-helâl ve'l-haram**, thk. Ali b. Ahmed b. Ebî Hârise, 2 c., Mektebetü't-Türâsi'l-İslâmî, Sade, 2003.

YAHYÂ B. MAÎN, Ebû Zekeriyâ (v. 233/848), **Yahyâ b. Maîn ve kitâbuhü't-târih = et-Târîh**, thk. Ahmed Muhammed Nurseyf, 4 c., Merkezü'l-Bahsi'l-İlmî, Mekke, 1979..

YAKUBÎ, İbn Vâzih Ahmed b. İshak b. Cafer (v. 292/905), **Târihü'l-Yakubî**, 2 c., Dâru Sadr, Beyrut, t.y.

YAMAN, Ahmet, “Siyaset-Hukuk İlişkisi Bağlamında Ebu Hanîfe Dönemi”, **İslâmî Araştırmalar Dergisi**, C.XV, sayı: I-II, 2002, s. 273–281.

YAVUZ, Yunus Vehbi, “Sosyal ve Siyâsal Yapının İslâm Hukukuna Etkileri”, **Zihniyet Değişiklikleri ve Çağdaşlaşma Problemleri Sempozyumu**, Bursa, 1990, s. 105–139.

YAZICI, Abdurrahman, “Sahabe Dönemi Miras Hukuku Uygulaması”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE), İstanbul, 2005.

YÜCEL, Ahmet, **Hadis İlminde Tenkit Terimleri ve İlgili Çalışmalar**, MÜİF Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.

ZAHHAR, Necah Ahmed, **eş-Şevâhidü’ş-ş-riyye fî kitâbi delâili’l-icâz li’ş-Şeyh Abdülkâhir el-Cürcânî**, 3 c., y.y., 1996/1417.

ez-ZEHEBÎ, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman (v. 748/1348), **Siyeru a’lâmi’n-nübelâ**, thk. Şuayb el-Arnaut v.d., 23 c., 3. bs. Müessesetü’r-Risâle, Beyrut, 1985/1405.

.....: **Târihü’l-İslâm ve vefâyâtü’l-meşâhîr ve’l-a’lâm**, thk. Ömer Abdüsselam Tedmurî, 52 c., 1.bs., Dârü’l-Kitâbi’l-Arabî, Beyrut, 1987/1407.

ZEKERİYYÂ eL-ENSÂRÎ, Ebû Yahyâ Zeynüddin Zekeriyya b. Muhammed b. Ahmed (v. 926/1520), **Nihâyetü’l-hidâye ilâ tahrîri’l-kifâye fî ilmi’l-ferâiz = Şerhu Kifâyeti’l-huffâz**, thk. Abdürrâzık b. Ahmed Hasan, 2 c., Dâru İbn Huzeyme, Riyad, 1999/1420.

ez-ZEMAŞERÎ, Ebü’l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed (v. 538/1144), **el-Keşşâf an hakâiki’t-tenzîl ve uyûnü’l-ekâvil fî vücûhi’t-te’vîl**, 4 c., Dârü’l-Fikr, Beyrut, 1983/1403.

ZEYD B. ALÎ, Ebü’l-Hüseyin Zeyd b. Ali b. Hüseyin el-Kureşî (v. 122/740), **Müsnedü’l-İmâm Zeyd**, thk. Abdulazîz Bağdâdî, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1981.

ZUHAYLÎ, Vehbe, **el-Fikhü’l-İslâmî ve edilletuhu**, 10 c., 4.bs., Dârü’l-Fikr, Dımaşk 1997/1418.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	Abdurrahman YAZICI
Doğum Yeri ve Tarihi	Sivas-1982
E-posta	yabdurrahman@gmail.com

I. ÖĞRENİM DURUMU

Derece	Bölüm	Üniversite	Yıl
Lisans	İlahiyat	İstanbul Üniversitesi	1999 - 2003
Yüksek Lisans	Temel İslam Bilimleri (İslam Hukuku)	İstanbul Üniversitesi	2003 - 2005
Doktora	Temel İslam Bilimleri (İslam Hukuku)	İstanbul Üniversitesi	2006 - 2011

II. YURT DIŞI TECRÜBESİ

Ülke	Üniversites/Araştırma Merkezi/Amaç	Yıl /Tarih
Suriye	Şam Arap Dili Enstitüsü-Meb Bursu- 1 Yıl	2004 - 2005
Almanya	Göttingen George August Universitat, Erasmus - 1 Yıl	2007 - 2008
İran	Tahran Ferhengistan-1 Zebani Farsisi Dil Kursu – 3 Hafta	2009

III. YABANCI DİL

Dil	Derecesi	Dil	Derecesi
Arapça	İyi	Farsça	Orta
İngilizce	İyi	İbranice- Klasik/Modern	Orta
Almanca	İyi		

IV. BİLDİRİLER/YAYIN/TEZ

A. BİLDİRİLER:

1. Yazıcı, Abdurrahman, “Terörizm, Cihat/Jihad, Holy War, İslâmî Terörizm Kavramlarının İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi ve Kullanımlarına İlişkin Eleştirel Bir Yaklaşım”, **IV. Ulusal Siyasal Bilimler Kongresi**, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, 11 Kasım 2006.
2. “Osmanlı Hukûk-ı Âile Kararnâmesi’nde Hıristiyan ve Yahudilere Tanınan Haklar”, **İnsan Hakları ve Din Sempozyumu**, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 15–17 Mayıs 2009.
3. “İslam Hukuku Açısından Gayrimüslimlerle İlişkiler: Gayrimüslimlerin Hukûkî Muhtariyeti”, **III. Genç Akademisyenler Buluşması**, 26–28 Haziran 2009, İstanbul.
4. “İslam Siyasi Düşünce Tarihinde Asabiyet/Asabelik ve Abbasi Devletinin Kuruluşundaki Rolü”, **VII. Lisansüstü Siyasal Bilimler Kongresi**, Bilgi Üniversitesi, İstanbul, 14 Kasım 2009.
5. “Asabe-Siyâset İlişkisi: Kızın Çocuklarının Mirasçılığı Örneği”, ‘Mezheplerde Tutarlılık Sempozyumu’, **VII. İlahiyat Fakülteleri İslam Hukuku Anabilim Dalı Koordinasyon Toplantısı**, 1–3 Haziran 2010, Kocaeli.

B. YAYINLAR: Kitap İçi Makâleler:

1. Yazıcı, Abdurrahman, “İslam Hukuku Açısından Gayrimüslimlerle İlişkiler: Gayrimüslimlerin Hukûkî Muhtariyeti”, **Süreklilik ve Değişim Arasında Düşünce ve Hayat**, Ed. Âdem Başpınar, Murat Şentürk, Yedirenk Yayınları, 2010, s. 121–135.
2. Yazıcı, Abdurrahman, “Osmanlı Hukûk-ı Âile Kararnâmesi’nde Hıristiyan ve Yahudilere Tanınan Haklar”, **İnsan Hakları ve Din**, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları, 2010, s. 423–346.

C. TEZLER

1. Yazıcı, Abdurrahman, “İslâm Hukukunda Aile Bütünlüğünü Korumaya Yönelik Hükümler”, (Yayınlanmamış Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi), İstanbul, 2003.

2. Yazıcı, Abdurrahman, “Sahabe Dönemi Miras Hukuku Uygulaması”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE), İstanbul, 2006.